

ÂYETLERİN İZİNDE

Kur'an'ı Anlamak

Dr. Erdiñç Tekbaş

Âyetlerin İzinde Kur'an'ı Anlamak

Dr. Erdiñç Tekbaş

Kapak tasarımı: Dr. Erdiñç Tekbaş

ISBN: 978-605-85802-1-3

İnternet Sitesi: www.aklatakilanlar.com

İletişim: tatlicinaim@hotmail.com

Ankara, Nisan 2022

© Bu kitabın her türlü yayın hakkı Dr. Erdiñç Tekbaş'a aittir. Kaynak gösterilmeksizin herhangi bir bölümü hiçbir şekilde alıntılanamaz, kopyalanamaz, herhangi bir ortamda yayınlanamaz ve çoğaltılamaz.

HAKKIMDA

Erdinç Tekbaş, farklı dünyaları keşfetmeyi seven, eşyanın hakikatini anlamak ve anlatmak isteyen bir ilim talibi... Naim Tathıcı, onun kendisiyle özdeşleşmiş müstear adı... Elektronik-haberleşme lisans ve yüksek lisans, kamu yönetimi yüksek lisans, sosyoloji doktora ve ilahiyat önlisans eğitiminden sonra, yakın zamanda keşfettiği ve çok sevdiği etimoloji, ona bu kitabın yolunu açtı. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Eserleri: Tablet Fıkralar ve Nükteler, Ticari Cemaatler, Akla Takılanlar Ya da Akıl Takıldıkları (E-kitap), Âyetlerin İzinde Kur'an'ı Anlamak (E-kitap), Değişen Toplumsal Yapıda Karakter (Bölüm yazarı), Toplumsal Sorunlara Sosyolojik Bakışlar (Bölüm yazarı)

İÇİNDEKİLER

HAKKIMDA.....	i
İÇİNDEKİLER	1
SUNUŞ	1
YÖNTEM	3
1. BÖLÜM.....	1
1.1. Özne Zamirleri.....	1
1.1.1. Ayrık Özne Zamirleri	1
1.1.1.1. “Ene” أَنَا	3
1.1.1.2. “Ente” أَنْت	4
1.1.1.3. “Nahnu” نَحْنُ	9
1.1.1.4. “Entum” أَنْتُمْ.....	11
1.1.1.5. “Huve” هُوَ	13
1.1.1.6. “Hiye” هِيَ	18
1.1.1.7. “Hum” هُمْ.....	20
1.1.1.8. “Hunne” هُنَّ.....	21
1.1.1.9. Diğer Ayrık Özne Zamirleri	22
1.1.2. Bitişik Özne Zamirleri ve Gizli Zamirler	22
1.1.2.1. Arapçada Fiil ve Fiil Çeşitleri.....	22
1.2.1.2. Arapçada Mazi Fiiller	23
1.2. Nesne Zamirleri	35
1.2.1. Bitişik Nesne Zamirleri	35
1.2.1. Ayrık Nesne Zamirleri.....	37
1.3. Bitişik Mecrur Zamirler	39
2. BÖLÜM	45
2.1. Belirli ve Belirsiz İsimler	45
2.2. Cinsiyete Göre İsimler (Eril-Dişil)	49
2.2.1. Gerçek Dişil İsimler	49
2.2.1.1. Kadınlara Ait Özel İsimler.....	50
2.2.2.2. Dişil Varlıklara İşaret Eden Cins İsimler	50
2.2.2. Mecazî Dişil İsimler	50
2.2.2.1. Dişilik Alâmeti Olan Mecazî Dişil İsimler	50
2.2.2.2. Dişilik Alâmeti Olmayan Mecazî Dişil İsimler	55
2.3. Tekil-İkil-Çoğul İsimler	57
2.3.1. Kurallı Eril Çoğullar	58
2.3.2. Kurallı Dişil Çoğullar	59
2.3.3. Kuralsız Çoğullar.....	60
2.4. Harekesine Göre İsimler	65
3. BÖLÜM	69
3.1. Muzari ve Gelecek Zaman Fiilleri	69
3.1.1. Muzari Fiiller	69
3.1.2. Gelecek Zaman Fiilleri	80

3.2. Harfler ve Cer Harfleri	82
3.2.1. Bi بِ	83
3.2.2. Min مِنْ	86
3.2.3. İlâ إِلَى	88
3.2.4. 'An عَنْ	89
3.2.5. 'Alâ عَلَى	91
3.2.6. Li لِ	92
3.2.7. Fî فِي	93
3.2.8. Ke كَ	94
3.2.9. Hattâ حَتَّى	95
3.2.10. Yemin Vurgusu و ت ب	95
3.3. Yer ve Zaman Zarfları	96
3.3.1. Emame أَمَامَ	96
3.3.2. Halfe خَلْفَ ve Beyne بَيْنَ	97
3.3.3. Fevka فَوْقَ	99
3.3.4. Tahte تَحْتَ	100
3.3.5. Yemîn يَمِينِ Yesâr يَسَارَ	102
3.3.6. Meâ مَعَ	104
3.3.7. 'Inde عِنْدَ	104
3.3.8. Kable قَبْلَ	105
3.3.9. Ba'de بَعْدَ	106
3.3.10. Havle حَوْلَ	106
3.3.11. Verâe وَرَاءَ	107
3.4. İstisnâ edatları	107
4. BÖLÜM	111
4.1. İşaret İsimleri	111
4.2. Soru Edatları	115
4.2.1. Mâ مَا , Mâzâ مَاذَا	115
4.2.2. Lime لِمَ , Limâza لِمَاذَا	117
4.2.3. Men مَنْ	117
4.2.4. Keyfe كَيْفَ	118
4.2.5. Eyne أَيْنَ	118
4.2.6. Kem كَمْ , Bikem بِكُمْ	119
4.2.7. Eyyü أَيُّ	120
4.2.8. Metâ مَتَى	120
4.2.9. Hel هَلْ , E أ	120
4.3. İsim ve Sıfat Tamlamaları	122
4.4. İsim ve Fiil Cümleleri	124
5. BÖLÜM	125
5.1. Emir Fiilleri	125
5.1.1. Doğrudan/ II. Şahıslara Verilen Emir (Emr-i Hâzır)	125
5.1.2. Dolaylı/III. Şahıslara Verilen Emir (Emr-i Gâib)	131
5.2. Fiillerde Olumsuzluk	137

5.2.1. Mâzî Fiillerde Olumsuzluk	137
5.2.1.1. Olumsuzluk Durumu	137
5.2.1.2. Kesin Olumsuzluk Durumu	138
5.2.1.3. Değişebilir/Bozulabilir Olumsuzluk Durumu	139
5.2.2. Muzari Fiillerde Olumsuzluk	140
5.2.3. Gelecek Zamanda Kesin Olumsuzluk Durumu	143
5.2.4. Emir Kipinde Olumsuzluk	144
5.2.4.1. Doğrudan Yasaklama (Nehy-i Hâzır)	144
5.2.4.2. Dolaylı Yasaklama (Nehy-i gâib)	146
6. BÖLÜM	148
6.1. İlet Harfleri	148
6.2. Sahih Fiiller	152
6.2.1. Sâlim Fiiller	152
6.2.2. Mehmûz Fiiller	154
6.2.3. Muza'af Fiiller	155
6.3. İletli Fiiller	158
6.3.1. Misâl Fiiller	158
6.3.2. Ecvef Fiiller	160
6.3.3. Nâkıs Fiiller	167
6.3.4. Lefif Fiiller	171
6.4. İletli Fiillerde Değişim	174
7. BÖLÜM	178
7.1. İlgî Zamirleri (İsm-i Mevsûl)	178
7.1.1. Genel/Ortak İlgî Zamirleri	179
7.1.2. Özel İlgî Zamirleri	179
7.2. Nidâ Edatları	185
7.3. Kâne ve Benzerleri Grubu	187
7.3.1. İsim Cümlesinde Kullanımı	188
7.3.2. Fiil Cümlesinde Kullanımı	190
7.3.2.1. Mazi Zamanın Hikâyesi	190
7.3.2.2 Muzari Zamanın Hikâyesi	191
7.3.2.3. Gelecek Zamanın Hikâyesi	193
7.4. İnne ve Benzerleri Grubu	193
7.4.1. İnne إِنَّ	193
7.4.2. Enne أَنَّ	195
7.4.3. Keenne كَأَنَّ	197
7.4.4. Lakinne لَكِنَّ	197
7.4.5. Leyte لَيْتَ	198
7.4.6. Le'alle لَعَلَّ	198
8. BÖLÜM	200
8.1. Faili Meçhul Fiiller	200
8.2. Atıf Edatları	202
8.2.1. Ve الواو	202
8.2.2. Fe الفاء	202

8.2.3. Sümme ثَمَّ	203
8.2.4. Ev أَوْ	203
8.2.5. Em أَمْ	204
8.2.6. Hattâ حَتَّى	205
8.2.7. Bel بَلْ	205
8.2.8. Lâ لَا	206
8.2.9. Lâkin لَكِنَّ	206
8.2.10. İmmâ إِمَّا	207
8.3. Mebnî Zarflar.....	207
8.3.1. Mebnî mekân zarfları	207
8.3.1.1. حَيْثُ	207
8.3.1.2. أَيْنَ	208
8.3.1.3. نَهْمَ	208
8.3.1.4. لَدُنْ - لَدَى	208
8.3.1.5. هُنَا	209
8.3.2. Mebnî zaman zarfları	209
8.3.2.1. أَيَّانَ	209
8.3.2.2. مَتَى	210
8.3.2.3. لَمَّا	210
8.3.2.4. مُدُّ مُنْذُ	210
8.3.2.5. أَمْسَ	211
8.3.2.6. قَطُّ	211
8.3.2.7. الْآنَ	212
8.3.2.8. إِذَا	212
8.3.3 Hem zaman, hem mekân için kullanılan mebnî zarf	213
9. BÖLÜM	214
9.1. Asli/Kök Harfleri Bulma Yöntemi	214
9.2. Fiillerin Anlam Çatıları.....	225
9.2.1. Geçişsiz (Lâzım) Fiil	225
9.2.2. Geçişli (Müteaddi) Fiil	225
9.2.3. Dönüşlülük (Mutavaat).....	226
9.2.4. İşteşlik	226
9.3. Üç Harfililere İlaveli Fiiller	226
9.3.1. (3+1) Fiiller	226
9.3.1.1. İf'âl إفعال Bâbı	227
9.3.1.2. Tef'îl تفعيل Bâbı	230
9.3.1.3. Mufâ'ale مفاعلة Bâbı	234
9.3.2.(3+2) Fiiller	236
9.3.2.1. İnfi'âl انفعال Bâbı	237
9.3.2.2. İfti'âl افتعال Bâbı	238
9.3.2.3. Tefa''ul تَفَعُّلُ Bâbı	242
9.3.2.4. Tefâ'ul تَفَاعُلُ Bâbı	247
9.3.2.5. İf'ilâl افعال Bâbı	249

9.3.3. (3+3) Fiiller	250
9.3.3.1. İstif'âl اِسْتِفْعَالٌ bâbı	251
9.3.3.2. İf'î'âl اِفْعِيَالٌ bâbı.....	254
9.3.3.3. İf'ivvâl اِفْعَوَالٌ babı	254
9.3.3.4. İf'îlâl اِفْعِيَالٌ babı.....	254
9.4. Üç Harfilere İlaveli Fiillerin Edilgen Halleri	255
9.5. Dört Harfli Yalın Fiiller ve Dört Harfilere İlaveli Fiiller	256
9.5.1. Dört Harfli Yalın Fiiller: فَعْلَانٌ فَعْلَانٌ Bâbı	256
9.5.2. Dört Harfilere İlaveli Fiiller	257
10. BÖLÜM	258
10.1. Masterlar	258
10.1.1. Yalın fiil masterları	258
10.1.2. İlâveli fiil masterları	267
10.1.2.1. İf'âl (اِفْعَالٌ) Bâbı Masterları.....	268
10.1.2.2. Tef'îl (تَفْعِيلٌ) Kalıbı Masterları	270
10.1.2.3. Mufâ'ale مَفَاعَلَةٌ Bâbı Masterları.....	272
10.1.2.4. İnfi'âl (اِنْفِعَالٌ) Kalıbı Masterları	274
10.1.2.5. İfti'âl (اِفْتِعَالٌ) Kalıbı Masterları.....	275
10.1.2.6. Tefâ'ul (تَفْعُلٌ) Kalıbı Masterları	277
10.1.2.7. Tefâ'ul (تَفَاعُلٌ) Kalıbı Masterları.....	279
10.1.2.8. İstif'âl (اِسْتِفْعَالٌ) Kalıbı Masterları	280
10.2. Arapça Kelime Yapımı	281
10.3. Türetilen İsimler	283
10.3.1. Etken ve Edilgen Sıfat Fiiller (İsm-i Fâ'il ve Mef'ûl).....	284
10.3.1.1. Üç Harfli Yalın Fiillerde İsm-i Fâ'il/Mef'ûl.....	284
10.3.1.2. Dört Harfli Yalın Fiillerde İsm-i Fâ'il/Mef'ul	288
10.3.1.3. Üç Harfilere İlaveli Fiillerde İsm-i Fâ'il/Mef'ûl	288
10.3.2. Niteleme Sıfatları (Sıfat-ı Müşebbehe)	296
10.3.3. Mübalağalı İsm-i Fâ'il	297
10.3.4. Mekân ve Zaman Bildiren İsimler (İsm-i Zaman ve Mekân)	300
10.3.5. Üstünlük ve Karşılaştırma İsmi (İsm-i Tafdîl)	302
10.3.6. Araç-Gereç İsmi (İsm-i Âlet).....	304
10.3.7. Küçültme İsmi (İsm-i Tasgîr).....	306
10.3.8. İlgi ve Aidiyet İsmi (İsm-i Mensûb).....	308
10.3.9. Hayret (Taaccüb) Kipleri	309
11. BÖLÜM	311
11.1. Nasb Edatları	312
11.1.1. Doğrudan Nasbeden Edatlar	312
11.1.1.1. Len لَنْ	312
11.1.1.2. En أَنْ.....	313
11.1.1.3. İzen إِذَنْ إِذَنْ.....	315
11.1.1.4. Key كَيْ ve Likey لَيْكَيْ	315
11.1.2. Gizli أَنْ ile Nasbeden Edatlar	316
11.1.2.1. Fe ف	316

11.1.2.2. Sebep bildiren Li ل	317
11.1.2.3. Olumsuzluğu pekiştiren Li ل	318
11.1.2.4. Hatta حَتَّى	319
11.1.2.5. Atıf harfi Ev أو	319
11.1.2.6. Beraberlik Vavı Ve وَ	319
11.2. Cezm Edatları	319
11.2.1. ل Edatı	319
11.2.2. Lâ لَا	320
11.2.3. Lem لَمْ	321
11.2.4. Lemmâ لَمَّا	321
11.3. Şart Edatları	322
11.3.1. Cezm Eden Şart Edatları	322
11.3.1.1. İn إِنْ	323
11.3.1.2. Men مَنْ	323
11.3.1.3. Mâ مَا	324
11.3.1.4. Eyne أَيْنَ ve Eynemâ أَيْنَمَا	324
11.3.1.5. Mehmâ مَهْمَا	324
11.3.1.6. Metâ مَتَى	324
11.3.1.7. İzmâ إِذْمَا	325
11.3.1.8. Eyyâne أَيَّانَ	325
11.3.1.9. Eyyü أَيَّ	325
11.3.1.10. Ennâ أُنَّى	325
11.3.1.11. Haysümâ حَيْثُمَا	325
11.3.1.12. Keyfemâ كَيْفَمَا	325
11.3.1.13. Eyyümâ أَيُّمَا	325
11.3.2. Cezm Etmeyen Şart Edatları	326
11.3.2.1. Lev لَوْ	326
11.3.2.2. Levlâ لَوْلَا ve Levemâ لَوْمَا	326
11.3.2.3. İzâ إِذَا	327
11.3.2.4. Beynemâ بَيْنَمَا ve Beynâ بَيْنَا	328
11.3.2.5. İndemâ عِنْدَمَا Hınemâ حِينَمَا ve Lemmâ لَمَّا	328
11.3.2.6. Küllemâ كَلَّمَا	329
11.2.2.7. Emmâ أَمَّا	329
12. BÖLÜM	330
12.1. Bazı Kalıp İfadeler	330
12.1.1. سِوَاءَ أ... أَمْ	330
12.1.2. طَوْعًا أَوْ كَرْهًا	330
12.1.3. سِرًّا وَعَلَانِيَةً	330
12.2. Fiil İsimler	331
12.3. Mansublar	331
12.4. Tümleç (Mef'ûl) Çeşitleri	332
12.4.1. Nesne (Mef'ûlün Bih)	332
12.4.2. Kökteş Tümleç (Mef'ûlün mutlak)	332

12.4.3. Sebep Tümlenci (Mef'ûlün Lieclih)	334
12.4.4. Zarf Tümlenci (Mef'ûlün Fih)	334
12.4.5. Beraberlik Tümlenci (Mef'ûlün Me'ah)	335
12.5. Temyiz	335
12.6. Durum (Hal) Zarfı	336
13. BÖLÜM	338
13.1. Sayılar	338
13.2. Gün, Mevsimler ve Aylar	347
13.3. Renkler	349
13.4. Organlar	350
14. BÖLÜM	352
14.1. Gayrimunsarif (Yarı çekimli kelimeler)	352
14.2. Maksûr, Mankûs, Memdûd İsimler	353
14.3. Yaklaşma, Umut ve Başlama Fiilleri	354
15. BÖLÜM	355
15.1. En Çok Kullanılan Kelimeler	355
15.2. En Çok Kullanılan Kök Harfler	365
16. BÖLÜM	441
AYET, HADİS VE DUALAR	441
16.1. RAMAZAN-1[Fâtihâ S]	441
16.2. RAMAZAN-2[Oruç-Sahur-İftar]	448
16.3. RAMAZAN-3[Orucu rahat tutmak]	451
16.4. RAMAZAN-4[Sübhanekke-Fîl S-Terâvih]	455
16.5. RAMAZAN-5[Kureyş S]	461
16.6. RAMAZAN-6[Mâ'ûn S]	464
16.7. RAMAZAN-7[Âyet-ül Kürsi]	468
16.8. RAMAZAN-8[Âyetlerden Dualar]	472
16.9. RAMAZAN-9[Yâsîn S]	475
16.10. RAMAZAN-10[Ezan-Kâmet]	477
16.11. RAMAZAN-11[Salât-Selâm]	481
16.12. RAMAZAN-12[Rabbenâ Duaları]	486
16.13. RAMAZAN-13[Bakara S]	489
16.14. RAMAZAN-14[Âmenerresülü]	493
16.15. RAMAZAN-15[Sıkça Rastlanan Bazı İfadeler]	499
16.16. RAMAZAN-16[Hutbe Duaları]	502
16.17. RAMAZAN-17[Vahiy Dili]	507
16.18. RAMAZAN-18[Reenkarnasyon-Karnaval]	510
16.19. RAMAZAN-19[Asr S-Kevser S]	513
16.20. RAMAZAN-20[Kâfirûn S]	516
16.21. RAMAZAN-21[Nasr S-Hapşırma Duası]	518
16.22. RAMAZAN-22[Tebbet S]	520
16.23. RAMAZAN-23[İhlâs S]	523
16.24. RAMAZAN-24[Felâk S-Nâs S]	527
16.25. RAMAZAN-25[Simetri Mucizesi]	532
16.26. RAMAZAN-26[Kadir S]	540

16.27. RAMAZAN-27[Kunut Duaları]	545
16.28. RAMAZAN-28[Yemek Duası-Ettahiyyatu]	546
16.29. RAMAZAN-29[Hile yapmamak]	550
16.30. RAMAZAN-30[Namazın Anlamı]	553
VEDA VAKTİ.....	555
KAYNAKÇA.....	556

SUNUŞ

Kur'an-ı Kerîm ile eminim her mümin çeşitli derecelerde hemhâl oluyor. Kimi bildiği sûreleri hergün okuyor, kimi vefat etmiş yakınlarına her hafta Yâsîn okuyor, kimi de Ramazan'da hatim indiriyor. Bunlar güzel ameller... Ancak, gelin, kritik soruyu en başta soralım: Acaba öncelikle dirilere hitap eden Kur'an'ın mânâsını ne kadar anlayabiliyoruz?

Sosyal medyada yapılan bir röportajda, vatandaşlardan kelime-i şهادetin getirilmesi ve anlamının söylenmesi istenmişti. Çoğu kelime-i şهادeti başarıyla söylemiş, ancak iş anlamını söylemeye gelince tereddüte düşmüştü. Kur'an'ı anlamayı bırakın, Müslüman olmanın şartı kelime-i şهادetin anlamını söyleyemiyorsak, büyük bir sorunla karşı karşıyayız demektir. Bunu sadece yaşadığımız döneme has bir sorun diye de düşünmeyelim, zira dertli şair Mehmet Akif Ersoy içinde yaşadığı dönemdeki çelişkileri şöyle hicvetmekteydi:

“Lafzı muhkem yalnız anlaşılan, Kur'an'ın;
Çünkü kaydında değil hiçbirimiz mânânın;
Ya açar Nazm-ı Celîl'in, bakarız yaprağına;
Yahut üfler geçeriz bir ölünün toprağına.
İnmemiştir hele Kur'an, bunu hakkıyla bilin;
Ne mezarlıkta okunmak, ne de fal bakmak için!”

Şüphesiz ki, kendimiz, ölülerimiz veya dinleyiciler için Kur'an okumak güzel bir davranış, ancak Kur'an'ı sadece lafzî yönüyle ele alarak “anlama”yı göz ardı etmek, İslam'ın gönderiliş gayesine ne derece uygun olabilir?

Herkesin Arapçayı öğrenmesi mümkün olamayacağına göre, “insanlara Kur'an'ı anlayabilmeleri için daha kolay yöntemler sunamaz mıyız?” sorusu bir süredir zihnimi meşgul ediyordu. Bu eser, bu soruya olumlu cevap verebilme arayış ve çabasının bir ürünüdür. 2021 yılında üç aylara girerken bu proje zihnimde şekillendi, Ramazan ayı sonuna kadar 100 kişiye yakın bir gruba gönderdiğim notlarla olgunlaştı ve nihayet bu Ramazan'da herkese ulaşabilecek duruma geldi.

İnşallah yararlı ve istifadeli olur; benim sizden tek isteğim, kitabı beğenirseniz, aklatakılanlar.com sitesi ile bu kitabı sevdiğinizlerle paylaşmanız ve bir de duanızda bana yer vermeniz olacaktır. Tabi, bir hatam olmuşsa, onu da iletmeniz beni memnun edecektir.

Bu vesileyle, kitabımı tamamlamamı sağlayan Yüce Rabbime hamd ediyor; yoğun çalışma tempomu hoşgörüyle karşılayan kıymetli eşime ve çocuklarıma, benimle birebir çalışarak veya notları hergün takip ederek bana manevi destek sağlamış değerli arkadaşlarıma ve gönü güzel dostlarıma teşekkür ediyorum.

02 Nisan 2022/1 Ramazan1443

Dr. Erdinç Tekbaş

YÖNTEM

Bu kitapta nasıl bir yöntem izlenmiştir?

Kur'an'ı anlama ve anlatabilmeye yönelik hayırlı ve güzel iş yapan herkesten Allah razı olsun. Benim yaptığım da bu inşa çabalarına bir tuğla ile katkıda bulunmaktır. Bu kitapta, Türkçe kavramlar ile sade ve anlaşılır bir üslûp kullanarak, kelimeler arasında etimolojik bağlantılar kurarak ve doğrudan âyetler üzerinden örnekler vererek konuları açıklamaya çalıştım.

Bu kitap bize ne kazandırabilir?

Bu kitap ile esas amaçlanan Arapça öğretmek, konuşabilmeyi ve yazabilmeyi sağlamak değil (kuşkusuz onlara da faydası olacaktır), Kur'an okuyanların Kur'an'ı anlayabilir hale gelmelerine yardımcı olmaktır. Bu açıdan, amaca özel bir çalışma olarak değerlendirilebilir. Avantaj olarak belirtirsek, Arapça öğrenen birinin yaşadığı zorlukların birçoğunu bu kitabı okuyanlar yaşamayacaktır.

Bu kitabı bitirdiğinizde,

- Kur'an'ı belli ölçüde anlayabilir hale gelecek,
- Çokça okuduğunuz sureleri ve duaları tamamen anlayabilecek,
- Kur'an'daki birçok kelimenin zaten Türkçede kullandığımız kelimeler olduğunu hayretle görecek,
- Dini kavramları daha derin biçimde anlayacak,
- Temel Arapça bilgisine sahip olacak,
- Osmanlı Türkçesine âşina olacak,
- Etimolojinin zevkli bir bilim dalı olduğunu görecek,
- Arapçada kelime kalıplarının ve kelime türetmenin ne kadar hoş olduğunu farkedecek,
- Genel kültürünüzü artıracak ve
- “BAŞKASINDAN BALIK ALMAYACAK, BALIĞI TUTABİLİR” hale geleceksiniz.

Kitabın faydasını kalıcı hale getirebilmek için neler önerirsiniz?

Bunun için, kitapta biraz ilerledikten sonra,

- Kur'an meali sitelerine girerek, ayetin aslı ve mealini birlikte okuyun, karşılaştırma yaparak kelime bilginizi artırın. Hatta birden çok meale bakarak, aynı kelimeye farklı yazarlarca nasıl farklı anlamlar yüklenebildiğini farkedin.
- Mushaftan Kur'an okurken, kelime bazında renklendirilmiş mealli mushaflardan okumayı tercih edin.
- İnternet sitelerinde "kırık meal" çalışması içeren çok güzel videolar var. Bunları izleyin/dinleyin, bir âyeti duyar duymaz meallendirmeye çalışın ve sonra Türkçesi söylendiğinde doğru anlayıp anlamadığınızı görün.
- Bazı uzmanlara göre, Arapçadaki 125 kelimeyi öğrendiğinizde Kur'an'da geçen kelimelerin % 50'sini, 500 kelimeyi öğrendiğinizde Kur'an'da geçen kelimelerin % 80'ini anlar hale geliyorsunuz. Gerek bu kitapta, gerekse başka kaynaklarda yer alan, Kur'an'da en çok geçen kelime ve fiil listelerini anlamlarıyla okuyup ezberleyin.
- Arapça bir kelimeyi duyunca kök harfleri çıkarabilmeyi öğrenin.
- Arapça-Türkçe-Etimoloji arasında zihin yolculuğu yapmaya çalışın.

Rabbim ifademizi tesirli, istifadenizi de bol eylesin.

1. BÖLÜM

İsmin yerini tutan kelimelere “zahir” denir. Türkçeden hatırlamak gerekirse, “İşçiler ikramiyelerini aldılar. O gün onlar çok sevinçliydi.” ifadesinde, ikinci cümlede kullanılan “onlar” kelimesi şahıs zamiridir.

Arapçada şahıs zamirleri, ayrı ve bitişik zamirler olarak ikiye ayrılır. Bazıları gizli (müstetir) zamirleri de üçüncü bir sınıf olarak sayarlar. Önce kısaca sınıflandırmaya işaret edip, sonra detaylarına girelim.

- 1) Ayrı (munfasıl) zahir: Bir fiile/isme/harfe bitişmeyen ve yalnız başına bulunan zamirlerdir.
 - a. Ayrı özne zamirleri (Merfû munfasıl zamirler)
 - b. Ayrı nesne zamirleri (Mansûb munfasıl zamirler)
- 2) Bitişik (muttasıl) zahir: Kendilerine bitiştikleri kelimelerle kullanılırlar.
 - a. Bitişik özne zamirleri (Merfû muttasıl zamirler)
 - b. Bitişik nesne zamirleri (Mansûb muttasıl zamirler)
 - c. Bitişik mecrur zamirleri (Mecrur muttasıl zamirler)
- 3) Gizli (müstetir) zahir

Merfû, mansûb, mecrur, müstetir... ne anlama gelir? Bunları şimdilik unutun. İleride bunlardan detaylı biçimde bahsedeceğiz. Gözünüz korkmasın. Bizim amacımız, “kolaylaştırmak, zorlaştırmamak, müjdelemek, nefret ettirmemek” olduğuna göre, pratik olarak ve yavaş yavaş öğrenmemiz en doğrusu olacaktır.

Arapça gramer kitaplarında yukarıdaki biçimde “ayrık-bitişik” eksenli bir sınıflama ile zamirler öğretiliyor, ancak daha kolay olacağını düşündüğüm için “özne-nesne” eksenli bir sınıflama ile ayırarak size göstereceğim.

1.1. Özne Zamirleri

1.1.1. Ayrı Özne Zamirleri

“Ayrı Zamirler” bir fiile/isme/harfe bitişmeyen ve yalnız başına bulunan zamirlerdir. Ayrı Özne Zamirleri, cümlede fâil/özne olarak kullanılan zamirlerdir: Ben, sen, o (Ene, ente, huve) gibi... Türkçede ismin yalın hâline karşılık gelir ve genelde cümlenin başında veya “illâ” dan sonra bulunurlar.

Ancak Arapçada şahıs zamirleri bazı açılardan Türkçedekinden farklıdır. Şahıs zamirleri cinsiyete göre eril (müzekker) ve dişil (müennes) şeklinde ikiye ayrıldığı gibi, kişi sayısı açısından da tekil (müfred) ve çoğulun (cem') yanısıra iki kişiye yönelik ayrı zamirlere de (ikil-tesniye) sahiptir.

Aşağıdaki tabloda ayrık özne zamirlerine yer verilmiştir.

Tablo-1.1. Ayrık Özne Zamirleri

Çoğul (Cem')	İkil (Tesniye)	Tekil (Müfred)	
هُمُّ ³ (Hum) Onlar (erkek)	هُمَا ² (Humâ) O ikisi (erkek)	هُوَ ¹ (Huve) O (erkek)	3. Şahıs Eril (Gaib)
هُنَّ ⁶ (Hunne) Onlar (kadın)	هُمَا ⁵ (Humâ) O ikisi (kadın)	هِيَ ⁴ (Hiye) O (kadın)	3. Şahıs Dişil (Gaibe)
أَنْتُمْ ⁹ (Entum) Siz (erkek)	أَنْتُمَا ⁸ (Entumâ) Siz ikiniz (erkek)	أَنْتَ ⁷ (Ente) Sen (erkek)	2. Şahıs Eril (Muhatab)
أَنْتُنَّ ¹² (Entunne) Siz (kadın)	أَنْتُمَا ¹¹ (Entumâ) Siz ikiniz (kadın)	أَنْتِ ¹⁰ (Enti) Sen (kadın)	2. Şahıs Dişil (Muhataba)
نَحْنُ ¹⁵ (Nahnu) Biz	نَحْنُ ¹⁴ (Nahnu) Biz ikimiz	أَنَا ¹³ (Ene) Ben	1. Şahıs Eril- Dişil (Mütekellim)

Yukarıdaki özneleri öğrenmekte kolaylık açısından önceliği tekil ve çoğul olanlara verelim. İkil kullanımlar, Kur'an'da daha az geçtiğinden bunları daha sonra konuları pekiştirdikçe öğrenmeniz daha rahat olur.

Fiil çekimi 3. şahıstan 1. şahsa doğru yapılır.

Bir toplulukta sadece bir kişi erkek olsa, grup eril kabul edilir ve eril zamir kullanılır.

Elifbâ çalışmalarınızdan bilirsiniz. Fethâ/Üstün, Kesra/Esre, Dâmme/Ötre, Sâkin/Cezm kavramları arasında farklılık bulunmamaktadır. Bu çalışmada da, birbirinin yerine kullanılabilir.

Şimdi ayrıık özne zamirlerinin detaylarına girelim.

1.1.1.1. “Ene” أَنَا

Ene çoğumuzun bildiği gibi “ben” demektir. Enâniyet ve enâyi kelimeleri de “Ene”den türemiştir.

Enâniyet **انانیت** “Benlik, her şeyi kendi benliğine dayandırma, bencillik” anlamlarında kullanılıyor.

Enâyi ise, “ene”den türetilmiş ise de, Arapçada kullanılmamaktadır. Türkçede saf anlamında kullanılsa da, esas anlamı “Kendini bir şey zanneden, cahil ve bayağı kimse” demektir.

Özellikle egosu yüksek kişiler için “enâyi” tabirinin kullanılması ne kadar da isabetli olmuş değil mi? Ahiret açısından bakarsak, gerçek enâyilerin saf olanlar değil, kibirli olanlar olduğunu anlıyoruz.

Arapçada birinci tekil şahıs zamiri, “أَنَا-enâ” biçiminde yazılırken, “ene” diye okunur.

Şimdi âyetlerden örnekler vermeye başlayacağız. Sizden ricam, özellikle renklendirilmiş kelimelere odaklanmanız olacaktır. Meal konusunda kuranmeali.com sitesinden oldukça yararlandım. Size de tavsiye ediyorum.

Mü'minûn Suresi 52. Ayet

وَأَنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ

Ve-inne hâzihi ummetukum ummeten vâhideten **ve ene rabbukum** fettekûn(i)

“Şüphesiz bu (insanlar) bir tek ümmet olarak sizin ümmetinizdir; **ben de sizin Rabbinizim.** Öyle ise, benden sakının.”

Nâzi'ât Suresi 24. Ayet

فَقَالَ أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَى

Fekâle **ene rabbukumu**-l-a'lâ

“Ben, sizin en yüce Rabbinizim!” dedi.

1.1.1.2. “Ente” أَنْتَ

Ente “sen” demektir. Orucun önemi ile ilgili zayıf da olsa bir hadis rivayeti bulunmaktadır. Bu rivayet ile “ene” ve “ente”yi zihnimize kolayca yerleştireceğiz.

Cenâb-ı Hak nefse “*Men ene vemâ ente? (Ben kimim ve sen nesin?)*” demiş.

Nefis, “*Ene ene, ente ente (Ben benim, Sen Sensin)*” diye cevap vermiş.

Rabbimiz azap vermiş, cehenneme atmış ve tekrar sormuş.

Nefis yine “*Ene ene, Ente ente*” cevabını vermiş. Çok çeşitli azaplara rağmen, nefis enâniyetten vazgeçmemiş.

Rabbimiz nefsi aç bırakarak sormuş: “*Men ene vemâ ente?*”

Nefis hizaya gelmiş ve “*Ente Rabburrahîm ve ene abduke'l-âciz (Sen benim Rahim olan Rabbinimsin ve ben de senin âciz bir kulunum)*” demiş.

Aşağıdaki “ente” ile ilgili ayet örneklerine bakalım. Burada ayrıca Allah'ın Semî', Alîm, Hakîm gibi bazı güzel isimlerini de öğrenmiş olacağız.

Bakara Suresi 32. Ayet

قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

Kâlû subhâneke lâ 'ilme lenâ illâ mâ 'allemtenâ(s) **inneke ente-l'alîmu-lhakîm(u)**

Melekler: “Yâ Rab! Seni noksan sıfatlardan tenzih ederiz, senin bize öğrettiklerinden başka bizim bilgimiz yoktur. **Şüphesiz alîm ve hakîm olan ancak sensin**” dediler.

“İnne” kelimesini daha sonra göreceğiz, ama ayetlerde çok sık geçtiği için “şüphesiz, gerçekten, elbette, muhakkak, çünkü” gibi anlamlara gelebildiğini bir kenara yazalım.

İnneke “şüphesiz sen”, innehu “şüphesiz o”, innî “şüphesiz ben” ve innâ “şüphesiz biz” anlamına gelir.

Bakara Suresi 127. Ayet

وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ
السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

Ve-iz yerfe'u ibrahîmu-lkavâ'ide mine-lbeyti ve-ismâ'îlu rabbenâ tekabbel minnâ^(s)
inneke ente-ssemî'u-l'alîm^(u)

Bir zamanlar İbrahim, İsmail ile beraber Beytullah'ın temellerini yükseltiyor, (şöyle diyorlardı:) “Ey Rabbimiz! Bizden bunu kabul buyur; şüphesiz sen işitensin, bilensin.”
Alîm-ilim ilişkisine dikkat edelim.

Bakara Suresi 128. Ayet

... إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ

... inneke ente-ttevâbu-rrahîm^(u)

... zira, tevbeleri çokça kabul eden, çok merhametli olan ancak sensin.

Tevvâb-tevbe ve Rahîm-rahmet ilişkisine dikkat edelim.

Bakara Suresi 129. Ayet

... إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ...

... inneke ente-l'azîzu-lhakîm^(u)

Çünkü üstün gelen, her şeyi yerli yerince yapan yalnız sensin.”

Azîz-izzet ve Hakîm-hikmet ilişkisine dikkat edelim.

Bakara Suresi 286. Ayet (Âmene-rrasûlu 2. ayet)

... أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ

... ente mevlânâ fensurnâ 'ale-lkavmi-lkâfirîn^(e)

... Sen bizim mevlâmızsin. Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et!

Sen Mevlâ'yı seven de, Mevlâ seni sevmez mi?

Âl-i İmrân Suresi 8. Ayet

... إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ

... inneke ente-lvehhâb(u)

.... Şüphesiz lütfu en bol olan sensin.”

Mâide Suresi 109. Ayet

... إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ

... inneke ente ‘allâmu-lğuyûb(i)

.... şüphesiz gizlilikleri hakkıyla bilen ancak sensin.

Allâm-ilim ve ğuyûb-ğayb ilişkisini farketmişsinizdir sanırım. Guyûb, gaybın çoğuludur.

Mâide Suresi 118. Ayet

... فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

...fe-inneke ente-l‘azîzu-lhakîm(u)

... şüphesiz sen izzet ve hikmet sahibisin»

A‘râf Suresi 89. Ayet

...وَأَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ

...veente hayru-lfâtihîn(e)

... Sen hükmedenlerin (açanların) en hayırlısısın.

Fâtih ve fetih, f-t-h harfleri ile aralarında bir bağlantı olduğunu bize gösteriyor.

A'râf Suresi 151. Ayet

وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ

..... veente erhamu-rrâhimîn(e)

.....Zira sen merhametlilerin en merhametlisisin!

A'râf Suresi 155. Ayet

... أَنْتَ وَلِيٌّ فَأَغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ

... ente veliyyunâ fağfir lenâ verhamnâ(s) veente hayru-lğâfirîn(e)

... Sen bizim sahibimizsin, bizi bağışla ve bize acı! Sen bağışlayanların en hayırlısısın!

Hûd Suresi 87. Ayet

... إِنَّكَ لَأَنْتَ الْحَلِيمُ الرَّشِيدُ

... inneke leente-lhalîmu-rraşîd(u)

...Oysa sen yumuşak huylu ve çok akıllısın!

Burada Hz. Şuayb'a hitap ediliyor. Halîm ile hilm ve Raşîd ile rüşd arasında bir ilişki var.

Tâ-Hâ Suresi 68. Ayet

قُلْنَا لَا تَخَفُ إِنَّكَ أَنْتَ الْأَعْلَى

Kulnâ lâ tehaf inneke ente-l-a'lâ

«Korkma! dedik, üstün gelecek olan kesinlikle sensin.»

Enbiyâ Suresi 83. Ayet

وَأَيُّوبَ إِذْ نَادَى رَبَّهُ أَيْ مَسَّنِي الضَّرُّ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ

Veeyyûbe iz nâdâ rabbehu ennî messeniye-ddurru **veente erhamu-rrâhimîn(e)**

Eyyub'u da (an). Hani Rabbine: “Başıma bu dert geldi. **Sen, merhametlilerin en merhametlisin**” diye niyaz etmişti.

Enbiyâ Suresi 89. Ayet

وَزَكَرِيَّا إِذْ نَادَى رَبَّهُ رَبِّ لَا تَذَرْنِي فَرْدًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ

Vezekeyyâ iz nâdâ rabbehu rabbi lâ tezernî ferden **veente hayru-lvârişîn(e)**

Zekeriyya'yı da (an). Hani o, Rabbine şöyle niyaz etmişti: Rabbim! Beni yalnız bırakma! **Sen, vârislerin en hayırlısısın, (her şey sonunda senindir).**

Mü'minûn Suresi 29. Ayet

وَقُلْ رَبِّ أَنْزِلْنِي مُنْزَلًا مُّبَارَكًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ

Vekul rabbi enzilnî munzelen mubâraken **veente hayru-lmunzilîn(e)**

Ve de ki: Rabbim! Beni bereketli bir yere indir. **Sen, iskân edenlerin en hayırlısısın.**

Enbiyâ Suresi 87. Ayet (Hz. Yunus'un Duası)

Peygamberimiz (SAV), “Yûnus'un balığın karnındaki duası **لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ**

إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ şeklinde idi. Sıkıntıya düşmüş ve başı belâya duçâr olmuş hangi müslüman bu duayı yaparsa, Allah Teâlâ mutlaka onun duasını kabul buyurur.” buyurmuştur.

Yûnus (AS) büyük bir balık tarafından yutulunca, balığın karnında iken,

لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ...

“...**Lâ ilâhe illâ ente** subhâneke innî kuntu minez zâlimîn(zâlimîne).”

“**Senden başka ilâh yoktur.** Sen her türlü noksanlıktan uzaksın. Şüphesiz ben kendine yazık edenlerden oldum” niyâzında bulunmuştu.

Seyyidül İstiğfar Duası

Peygamberimizin (SAV), “Seyyidü’l-istiğfâr” (İstiğfârın en üstünü) diye nitelediği dua şöyledir:

اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ خَلَقْتَنِي وَأَنَا عَبْدُكَ وَأَنَا عَلَى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ
مَا اسْتَطَعْتُ أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ أَبُوءُ لَكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ وَأَبُوءُ
بِدُنْيِي فَأَغْفِرْ لِي فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ

“Allahümme ente Rabbî lâ ilahe illâ ente halaktenî ve ene abduke ve ene alâ ahdike ve vâ’dike mes’tetâtu eûzu bike min şerri mâ sanâtu ebû’u leke bi-nîmetike aleyye ve ebû’u bizenbî fağfirî feinnehû lâ yağfiruz-zunûbe illâ ente”

«Allah’ım! Sen benim Rabbimsin. Sen’den başka ilâh yoktur. Beni Sen yarattın. Ben Sen’in kulunum. Ezelde Sana verdiğim sözümde ve vaadimde hâlâ gücüm yettiğince durmaktayım. İşlediğim kusurların şerrinden Sana sığınırım. Bana lutfettiğin nîmetleri yüce huzûrunda minnetle anar, günâhımı îtirâf ederim. Beni affet, şüphe yok ki günahları Sen’den başka affedecek yoktur.»

Resûl-i Ekrem Efendimiz sözlerine devamla şöyle buyurur: “Her kim, bu Seyyidü’l istiğfârı sevâbına ve fazîletine bütün kalbiyle inanarak gündüz okur da, o gün akşam olmadan ölürse Cennetlik olur. Yine her kim sevâbına ve fazîletine gönülden inanarak gece okur da, sabah olmadan ölürse Cennetlik olur.”

1.1.1.3. “Nahnu” نَحْنُ

2 veya 2’den fazla kişi için kullanılan nahnu “Biz” anlamına gelmektedir. Aşağıda örneklere yer verilmiştir.

Bakara Suresi 11. Ayet

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ قَالُوا إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ

Ve-izâ kîle lehum lâ tufsidû fi-l-ardi kâlû innemâ nahnu muslihûn(e)

Onlara: Yeryüzünde fesat çıkarmayın, denildiği zaman, “Biz ancak ıslah edicileriz” derler.

“Islah ediciler” anlamına gelen “muslihun”un ıslah ile bağlantısını/benzerliğini farketmişsinizdir.

İnnemâ, “ancak” anlamına gelir.

Bakara Suresi 14. Ayet

وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا
نَحْنُ مُسْتَهْزِؤُونَ

Ve-izâ leku-llezîne âmenû kâlû âmennâ ve-izâ halev ilâ şeyâtînihim kâlû innâ me'akum
innemâ nahnu mustehzi-ûn(e)

(Bu münafıklar) müminlerle karşılaştıkları vakit “(Biz de) iman ettik” derler.
(Kendilerini saptıran) şeytanları ile başbaşa kaldıklarında ise: Biz sizinle beraberiz, **biz**
onlarla (müminlerle) ancak alay edicileriz, derler.

“Alay ediciler” anlamına gelen “mustehziûn”un Türkçedeki “istihza/alay etmek” ile
bağlantısını farkedebildiniz mi?

Bakara Suresi 133. Ayet

أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتُ إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِن
بَعْدِي قَالُوا نَعْبُدُ إِلَهَكَ وَالِاهَ آبَائِكَ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ إِلَٰهًا وَاحِدًا
وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ

Em kuntum şuhedâe iz hadara ya'kûbe-lmevtu iz kâle libenîhi mâ ta'budûne min ba'dî
kâlû na'budu ilâheke ve-ilâhe âbâ-ike ibrâhîme ve-ismâ'île ve-ishâka ilâhen vâhiden
venahnu lehu muslimûn(e)

Yoksa Ya'kub'a ölüm geldiği zaman siz orada mı idiniz? O zaman (Ya'kub) oğullarına:
Benden sonra kime kulluk edeceksiniz? demişti. Onlar: Senin ve ataların İbrahim,
İsmail ve İshak'ın ilâhı olan tek Allah'a kulluk edeceğiz; **zaten biz, O'na teslîm olan**
kimseleriz! dediler.

“Teslim olan kimseler” anlamına gelen “muslimun”un tekili “muslim” dir. Peki,
Türkçedeki “müslüman” nereden geliyor? Farsçada muslimân (muslim+ ân (Farsça
çoğul takısı) veya muselmân olarak kullanılan kelime Türkçeye geçmiş.

Âl-i İmrân Suresi 52. Ayet

فَلَمَّا أَحَسَّ عَيْسَىٰ مِنْهُمُ الْكُفْرَ قَالَ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ
نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ آمَنَّا بِاللَّهِ وَأَشْهَدُ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ

Felemmâ ehasse ‘îsâ minhumu-lkufra kâle men ensârî ila(A)llâh(i)(s) kâle-
lhavâriyyûne **nahnu ensâru(A)llâhi** âmennâ bi(A)llâhi veşhed bi-ennâ muslimûn(e)

Nitekim İsa, onlarda inkârı sezince, dedi ki: 'Allah için bana yardım edecekler kimdir?'
Havariler: **'Allah'ın yardımcılarını biziz;** biz Allah'a inandık, bizim gerçekten
müslümanlar olduğumuza şahid ol' dediler.

Mekke'den Medine'ye hicret edenlere “muhacir”, Medine'de yardımcı olanlara da
“ensâr” dendiğini hatırlayın. Nasr suresindeki nasr “yardım”, Nasreddin Hoca'daki
Nasreddin ise “dinin yardımcısı” anlamına geliyor.

1.1.1.4. “Entum” أَنْتُمْ

Entum, “siz” demektir. 2 kişi için “entumâ” kullanılırken, 2'den fazla kişi için “entum”
kullanılır. Şimdi biraz tebessüm edelim. İşine geleni yapmak isteyen, işine
gelmeyenden de türlü bahanelerle kaçınan uyanık kişilerle ilgili içinde “entum” geçen
ve Nisâ Suresi 43. âyete atıf yapan meşhur bir fıkra vardır:

Bektaşî'ye “Neden namaz kılmıyorsun?” diye sormuşlar.

“Cenab-ı Allah Kur'an'da

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ

Yâ eyyuhâ-llezhîne âmenû lâ takrabû-ssalâte...Ey iman edenler! ...namaza
yaklaşmayın' buyuruyor” cevabını vermiş. Etrafındakiler,

“Ama o âyetin devamını niye okumuyorsun, devamında

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى

Yâ eyyuhâ-llezhîne âmenû lâ takrabû-ssalâte **veentum sukârâ...**

Ey iman edenler! **Siz sarhoş iken**..... namaza yaklaşmayın'

deniyor” diye hatırlattıkları zaman, Bektaşî cevap vermiş:

“Ben hafız değilim, o kadarını bilemiyorum”

Bakara Suresi 51. Ayet

... وَأَنْتُمْ ظَالِمُونَ

... veentum zâlimûn(e)

.... ve (böylece) zalimler olmuştunuz.

Âl-i İmrân Suresi 99. Ayet

... وَأَنْتُمْ شُهَدَاءٌ

.... veentum şuhedâ(u)....

..... sizler şâhitler olduğunuz

“Şüheda”nın şâhitler anlamına geldiğini görüyoruz. Bu durumda şehîd ile şâhid arasında ilişki olduğu açık. Acaba nasıl bir fark var? İkisi de aynı kökten geliyor, şimdilik şehîdin, şâhide göre daha kuvvetli bir şâhitlik belirttiğini söyleyelim.

Enbiyâ Suresi 54. Ayet

قَالَ لَقَدْ كُنْتُمْ أَنْتُمْ وَأَبَاؤُكُمْ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ

Kâle lekad kuntum entum ve âbâukum fî dalâlin mubîn(in)

“Doğrusu, siz ve atalarımız açık bir sapıklık içindediniz”, dedi.

Zuhruf Suresi 71. Ayet

... وَأَنْتُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

.... ve-entum fihâ hâlidûn(e)

...ve sizler orada ebedî kalacaksınız.

Türkçede ve Arapçada isim olarak da kullanılan Hâlid'in “sonsuz, ebedi” anlamına geldiğini görmüş olduk.

Kâfirûn Suresi 3. Ayet

وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ

Velâ **entum** 'âbidûne mâ a'bud(u)

Siz de, benim kulluk etmekte olduğuma (Allah'a) kulluk ediciler değilsiniz.

Ayette geçen “âbidûn-kulluk ediciler”, Türkçede isim olarak kullanılan “Âbidin”i çağrıştırmıyor mu? ‘Abd, ma'bûd, ma'bed, ibâd, ibadet, ubudiyet hep aynı (-b-d) kökünden...

1.1.1.5.“Huve” هُو

Huve, “O” demektir.

Hazırcevap olması ile tanınan Necip Fazıl Kısakürek bir şehirde konferans verirken kürsüye bir hıyar atılmış. Üstad, istifini bozmadan hıyarı alıp, havaya kaldırarak seslenmiş: “Biri hüviyet cüzdanını düşürmüş, gelip alsın.”

Büyüklerimiz bilir, eskiden kimlik belgesine “nüfus hüviyet cüzdanı” denirdi. Acaba hüviyet nereden geliyor? Burada “huve”nin de Türkçeye geçiş yaptığını görüyoruz. “Huve+(matar eki) iyyet”ten geliyor. Kelimesi kelimesine “O olmaklık, o'luk” olarak çevrilebilir, ancak “kimlik” anlamına geliyor.

İhlâs Suresi 1. Ayet

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ

Kul **huva**(A)llâhu ehad(un)

De ki: O, Allah birdir.

Burada birçok âyetin başında geçen “Kul” kelimesinin “De ki” anlamına geldiğini de görüyoruz. Felak ve Nas surelerinin başını da hatırlayabiliriz.

Bakara Suresi 29. Ayet/En'âm Suresi 101. Ayet

... وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

... ve huve bikulli şey-in 'alîm(un)

... O, her şeyi hakkıyla bilendir.

Bakara Suresi 37. Ayet

... إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ

... innehu huve-ttevvâbu-rrahîm(u)

... Çünkü O, tevbeleri kabul eden ve merhameti bol olandır.

Bakara Suresi 137. Ayet

... وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

... ve huve-ssemî'u-l'alîm(u)

.... O işitendir, bilendir.

Bakara Suresi 163. Ayet

وَالْهُكْمُ إِلَهُ وَاحِدٌ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ

Ve-ilâhukum ilâhun vâhid(un)(s) lâ ilâhe illâ huve-rrahmânu-rrahîm(u)

Sizin ilâhınız bir tek Allah'tır. O'ndan başka ilâh yoktur. O, Rahmândır, Rahîmdir.

Bakara Suresi 255. Ayet (Âyetelkürsi)

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ

Allâhu lâ ilâhe illâ huve-lhayyu-lkayyûm(u) ... ve huve-l'aliyyu-l'azîm(u)

Allah, O'ndan başka tanrı yoktur; O, Hayy (ezelî ve ebedî hayat sâhibi olan)'dır, Kayyum (bütün varlıklar kendisiyle kaim olan)'dur.... O, pek yücedir, pek büyüktür.

Bu âyetin ilk kısmı Âl-i İmrân Suresi 2. ayette de geçmektedir.

El-Hayy, “Hayat sahibi” anlamına gelir. Hayy ismi, bütün varlık âlemini yoktan var eden Allah'ın, zâtına uygun bir kudsî hayatı olduğunu bize anlatır.

El-Kayyum, “Varlığı ve bekası kendi zâtından olan”, “Devamlı kaim olan”, “Her şeyi ayakta tutan, varlıklarını devam ettiren” gibi anlamları içerir. Allah kendi zatı ile kaimdir, daimdir, bâkidir. Ancak diğer bütün varlıklar O'nunla kaimdir, yani O'nunla devam eder ve varlığını O'nun izni ve kudreti ile devam ettirir. Bütün evrenin ayakta durması “El-Kayyum” isminin bir tecellisidir.

Burada kayyım ile kayyumu karıştırmamakta yarar var. Türkçede kayyımın yerine yanlış olarak daha çok kayyum olarak kullanılmaktadır. “Kayyum” yukarıda belirtildiği Allah'ın güzel isimlerinden biri iken, “kayyım”, “belirli bir malın veya belirli bir işin yönetilmesi için tâyin edilen kimse” anlamına gelir.

Âl-i İmrân Suresi 62. Ayet

...وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

... ve-inna(A)llâhe lehuve-l'azîzu-lhakîm(u)

... Muhakkak ki Allah, evet O, mutlak güç ve hikmet sahibidir.

Âl-i İmrân Suresi 150. Ayet

... وَهُوَ خَيْرُ النَّاصِرِينَ

... vehuve hayru-nnâsirîn(e)

... O, yardım edenlerin en hayırlısıdır.

Ayetlerde, “Allahu Ekber”, “Hayru'l-Fasilîn (İşleri çözüme kavuşturup karara bağlayanların en hayırlısı)”, “Hayru'l-Muhsinîn (İhsanda bulunanların en hayırlısı)”, “Erhamurrahimin (Merhametlilerin en merhametlisi)”, Hayru-nnâsirîn (Yardım edenlerin en hayırlısı), Hayru-rrâzikîn (Rızık verenlerin en hayırlısı) gibi ifadelerin çokça geçtiğini farketmişsinizdir. Hatta “Ahsenü-lhâlıkîn-Yaradanların en güzeli” tamlaması da geçmektedir. Kur'ân'da, Rabbimizle ilgili bu gibi ifadelerin kullanılmasının hikmeti ne olabilir?

<http://www.aklatakilanlar.com/kuranda-rabbimiz-hakkinda-yaratanlarin-en-guzeli-gibi-ifadelerin-bulunmasinin-hikmeti-nedir-2/> bağlantısını tıklayarak cevabını okuyabilirsiniz.

Mâide Suresi 120. Ayet

لِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا فِيْهِنَّۗ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ

... vehuve 'alâ kulli şey-in kadîr(un)

... O, her şeye hakkıyla kadirdir.

En'âm Suresi 18. Ayet

وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِۦٓ وَهُوَ الْحَكِيْمُ الْخَبِيْرُ

Vehuve-lkâhiru fevka 'ibâdihi vehuve-lhakîmu-lhabîr(u)

O, kullarının üstünde her türlü tasarrufa sahiptir. O, hüküm ve hikmet sahibidir, herşeyden haberdardır.

En'âm Suresi 57. Ayet

قُلْ... وَهُوَ خَيْرُ الْفٰصِلِيْنَ

Kul... ve huve hayru-lfâsilîn(e)

De ki ... O, doğru hüküm verenlerin (hakkı batıldan ayırt edenlerin) en hayırlısıdır.

Türkçede de çeşitli şekillerde kullanılan fasletmek “ayırarak, çözmek, hükme varmak” gibi anlamlara gelirken, zıt anlamlısı vasletmek “iki şeyi birbirine ulaştırıp bağlamak, kavuşturmak, bitişirmek” anlamına gelir. Vasil olmayı, vuslatı hatırlayalım. Yani fasıl ile vasil birbirinin karşıtı olmaktadır. Türkçede fasıl “tiyatro oyununda ayrı perdeleri”, fasıla ise “aralık”ı ifade eder.

Bir konuyu çözenin, hükme bağlamanın ayırma ile nasıl bir ilişkisi olabilir? Burada çok güzel bir incelik var, aynı incelik Türkçede de mevcut... Hepimiz kökeninin farkında olmadan “yargı” kavramını kullanıyoruz. Yargı, Eski Türkçe “yargu”dan, o da “yarmak”tan gelir. “Yarışmak” da “yarmak”tan gelmektedir, “paylaşmak, bölüşmek” demektir. Adaletle hükmetmek için, hakkı batıldan ayırmak için, kılı kırk “yarmak” gerekmez mi? İşte Rabbimiz fasledenlerin en hayırlısıdır.

En'âm Suresi 62. Ayet

... وَهُوَ أَسْرَعُ الْحَاسِبِينَ

... ve huve esra'u-lhâsibîn(e)

... ve O hesap görenlerin en süratli olanıdır.

Dilimizde iki farklı “seri” bulunmaktadır. Birisi, Latince'den gelip matematik, fizik ve elektronik gibi bilim dallarında kullanılırken, diğeri Arapça “sürat”ten gelmektedir. Biz de bir arkadaşımızla yürürken zaman zaman “seri yürüyelim, seri hareket edelim” deriz. Esra'u-lhâsibîn ise, “Hesap görenlerin en hızlısı, en seri olanı” anlamına gelir.

Sebe' Suresi 39. Ayet

قُلْ ... وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ

Kul ve huve hayru-rrâzîkîn(e)

De ki: O, rızık verenlerin en hayırlısıdır.

A'râf Suresi 87. Ayet

Yûnus Suresi 109. Ayet

... وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ

..... ve huve hayru-lhâkimîn(e)

... O hükmedenlerin en iyisidir.

Hâkim “hükmeden” ile Hakîm “hikmet sahibi olan” arasındaki farka dikkat etmeyi unutmuyoruz değil mi?

Tevbe Suresi 104. Ayet

أَلَمْ يَعْلَمُوا... وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ

Elem ya'lemû ... veenna(A)llâhe huve-ttevvâbu-rrahîm(u)

Onlar bilmiyorlar mı ki,..... Gerçekten Allah tevbeleri kabul edicidir, çok merhametlidir.

Sâd Suresi 67. Ayet

قُلْ هُوَ نَبَأٌ عَظِيمٌ

Kul huve nebeun 'azîm(un)

De ki: O büyük bir haberdir.

Kur'anda Nebe' suresi de bulunmaktadır. “Haber” anlamına geliyor. Nebî, “haber veren”, Enbiyâ ise “nebler” demektir.

1.1.1.6. “Hiye” هِيَ

Hiye, dişil “o” demektir. Bazı dillerde dişil/eril ayrımı bulunduğunu belirtmiştik. İngilizcedeki he/she, him/her ayrımını hatırlayalım. Arapçada da erillik ve dişilik vardır. Örneğin, ay (kamer) erirken, güneş (şems) dişildir.

Kur'an'da genel olarak, eril kalıpta gelmiş ifadeler hem erkekleri, hem de kadınları kapsar. Örneğin, Kur'an'da çokça kullanılan ve “Ey iman edenler” anlamına gelen “Ya eyyuhellezine âmenû” hitabı, Arapça gramer bakımından erkeklere yapılan bir hitap tarzıdır. Tam tersi, “Ey kâfirler” manasına gelen “Ya eyyuhe'l-kâfirun” ifadesi de zahiren erkeklere hitap eder. Ancak bu ayetlerde, muhatap hem kadın, hem erkeklerdir.

“Mahiyet” kelimesinin daha önce nereden geldiğini hiç düşünmüş müydünüz? “Mâ huve”, eril olarak “o nedir?” anlamına gelirken, “mâ hiye” de dişil anlamda “o nedir?” demektir. Lafzî olarak “ne'lik” gibi bir anlamı olan bu kelime, “bir şeyin ne olduğunu belirleyen asıl unsur, nitelik” anlamına geliyor.

Bakara Suresi 70. Ayet

قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ إِنَّ الْبَقَرَ تَشَابَهَ عَلَيْنَا وَإِنَّا إِن شَاءَ اللَّهُ
لَمُهتدون

Kâlû-d'u lenâ rabbeke yubeyyin lenâ mâ hiye inne-lbekara teşâbehe 'aleynâ ve-innâ in şâa(A)llâhu lemuhtedûn(e)

"Rabbine bizim adımıza yalvar da, mahiyetini (onun ne olduğunu/onun nasıl olduğunu) bize bildirsin, çünkü sığırlar, bizce, birbirine benzemektedir. Allah dilerse biz şüphesiz doğruyu bulmuş oluruz" dediler.

"Kâlû"nun "dediler" anlamına geldiğini de bir kenara yazalım.

Kadr Suresi 5. Ayet

سَلَامٌ هِيَ حَتَّىٰ مَطَلَعِ الْفَجْرِ

Selâmun hiye hattâ matla'i-lfeci(i)

O (gece), tan yerinin ağarmasına kadar bir esenliktir.

Ayette geçen "hattâ", Arapçada "kadar" anlamında da kullanılmaktadır.

Selâm, "barış, huzur, saadet, sağlık, esenlik, af, mağfiret" gibi mânaları kapsar. Nisa suresi 86. âyette "Size bir selâm verildiği zaman, ondan daha iyisiyle selam verin veya aynıyla karşılık verin..." buyrulmaktadır. "Barış ve esenlik sizin üzerinize olsun, benden size bir zarar gelmez" ifadesi ne kadar güzel değil mi? Sâlim, selim, teslim hep bu kelime ile irtibatlı. "s-l-m" kök harfleri hemen belli oluyor değil mi?

Peygamberler için kullanılan aleyhisselâm "Selâm, Onun üzerine olsun" demektir. İngilizcede "Peace be upon him" ifadesi kullanılıyor. Selâm aynı zamanda Allah'ın en güzel isimlerinden olup, "Her türlü ayıp ve noksandan uzak bulunan, kullarını huzur ve selâmete erıştiren" anlamlarında kullanılıyor. Namazdan çıkarken, meleklere, insan ve cin tüm müslümanlara niyet ederek, sağa ve sola selâm veriyor ve namaz sonrasında yine selâmı vurguluyoruz: "Allahümme ente'sselâm ve minke'sselâm tebârekte ve teâleyte yâ ze'lcelâli ve'l-ikrâm. (Allah'ım! Sen Selâm'sın. Selâm da Senden'dir. Ey celâl ve ikrâm sâhibi! Sen münezzehsin, Sen yücesin)"

1.1.1.7. “Hum” هُمْ

Hum eril olarak “onlar” demektir.

Bakara Suresi 12. Ayet

... أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُونَ ...

Elâ innehum **hum**u-lmufsidûne...

Şunu bilin ki, **onlar** bozguncuların ta kendileridir...

“Mufsidûn (bozguncu)” kelimesinde gizlenmiş “fesad”ı (f-s-d) görmüşsünüzdür.

Bakara Suresi 25. Ayet

... وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ...

... ve**hum** **fihâ** hâlidûn(e)

... Ve **onlar** **orada** ebedî kalıcılarıdır.

“Halidûn” daha önce de geçmişti. “Fi” edatını sonra da göreceğiz ama “-de, -da, içinde” gibi bir anlam kattığı gözükmemektedir.

Bakara Suresi 27. Ayet

... أُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ...

..... ulâ-ike **hum**u-lhâsirûn(e)

... İşte zarara uğrayanlar **onlardır**.

“Hâsirûn (zarara uğrayanlar)” içindeki “h-s-r” harfleri dikkatinizi çekti mi? Türkçede de zarar için “hasar”ı kullanmaz mıyız?

Bakara Suresi 177. Ayet

... وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ...

... veulâ-ike **hum**u-lmuttekûn(e)

...İşte **onlar** takva sahipleridir.

Bakara Suresi 254. Ayet

...وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ

..... velkâfirûne humu-zzâlimûn(e)
Kâfirler (yok mu)... Onlar zâlimdirler.

Mâide Suresi 80. Ayet

... وَفِي الْعَذَابِ هُمْ خَالِدُونَ

... vefî-l'azâbi hum hâlidûn(e)
...onlar azâb içerisinde devamlı olarak kalıcıdır.

Sâffât Suresi 42. Ayet

فَوَاكِهُ وَهُمْ مُكْرَمُونَ

Fevâkih(u)(s) ve hum mukramûn(e)
Türlü meyveler... Onlar ikram görenlerdir (edilenlerdir).
“İkram görenler” anlamına gelen “Mukramûn” kelimesi, cümlenin gidişine göre “Mukramîn” de olabilmektedir. “Mükremin”i isim olarak Türkçede kullandığımızı hatırladınız değil mi?

1.1.1.8. “Hunne” هُنَّ

Hunne, dişil olarak “onlar” demektir.

Bakara Suresi 187. Ayet

... هُنَّ لِبَاسٍ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٍ لَّهُنَّ ...

...hunne libâsun lekum ve entum libâsun lehun(ne)...
...Onlar sizin için bir elbise, siz de onlar için bir elbisesiniz....

Libâs deyince

“Atlas libas senin olsun,

Bir dost bir post yeter bana”

dizeleri akla geliyor. Elbise, libâsın çoğuludur. Eşlerin birbirlerini koruyucu oluşları ayette ne güzel belirtiliyor değil mi?

Arapçada kullanılan diğer zamirler aşağıda yer almaktadır.

1.1.1.9. Diğer Ayrık Özne Zamirleri

- **أَنْتُمْ** Entunne, dişil-çoğul “siz” demektir.
- **أَنْتِ** Enti, dişil-tekil “sen” demektir.
- **هُمَا** Humâ, hem dişil, hem de eril için “o ikisi” demektir.
- **أَنْتُمَا** Entumâ hem dişil, hem de eril için “siz ikiniz” demektir.

1.1.2. Bitişik Özne Zamirleri ve Gizli Zamirler

Bitişik özne zamirleri, fiillere bitişen ve fâil yerinde kullanılan zamirlerdir. Bitişik özne zamirlerinden bahsedebilmek için öncelikle mazi fiiller hakkında bilgi vermemiz gerekiyor.

Genelde fiillere, özelde mazi fiillere adımızı atalım: Haydi Bismillah...

1.1.2.1. Arapçada Fiil ve Fiil Çeşitleri

Zamana bağlı olarak bir iş, bir oluş ve bir hareket bildiren kelimelere fiil denir. “Koştı, koşuyor, koşacak, koş” gibi kelimeler fiil grubuna giren kelimelerdir. Fiilleri isimlerden ayıran en büyük özellik, fiillerde zamanın söz konusu olmasıdır. Fiillerin masterları zamana bağlı olmadıkları için isim grubunda yer alırlar.

Arapçada fiiller, çeşitli yönlerden sınıflandırılmıştır:

- Zaman bakımından geçmiş (mazi) fiil, şimdiki-geniş zaman (muzari) fiil ve emir fiil olarak üçe,

- Öznesine göre etken (malûm) fiil ve edilgen (meçhul) fiil olarak ikiye,
- Nesnesine göre geçişsiz (lâzım) fiil ve geçişli (müteaddi) fiil olarak ikiye,
- Harf sayısına göre 3 harfli (sülâsî), 4 harfli (rubâî), 5 harfli (humâsî) ve 6 harfli (sudâsî) fiiller olarak dörde

ayrılır.

Türkçemizde fiillerin emir kipleri esas alınarak, bu köklerin sonuna bazı ekler ilave edilir: yap-mak, yap-tır-mak... gibi. Bu kökler söz içinde değişikliğe uğramazlar. Yerine göre değişikliğe uğrayan yalnız sondaki eklerdir. Onun için Türkçeye “son eklemeli/bitişimli dil” denir.

Arapçada ise fiiller, başına, ortasına veya sonuna bazı harfler ilave edilerek çekilir; bu çekim ve ilavelerde fiillerin kök harfleri kaybolmaz, yalnız bu harflerin yerleri ve hareketleri değişikliğe uğrar. İşte bu şekilde fiiller kırılarak, bükülerek çekildiği için Arapçaya “bükümlü/bükünlü/tasrifli/çekimli dil” denir.

Arapçada fiillerin;

- Cinsiyet bakımından eril ve dişil,
- Sayı bakımından tekil, ikil ve çoğul,
- Şahıs bakımından 3. Şahıs, 2. Şahıs ve 1. Şahıs

olup olmadıkları gözönüne alınarak çekimleri yapılır.

Arapçada üç fiil zamanı vardır:

- Geçmiş zaman (Mazi)
- Şimdiki ve geniş zaman (Muzari)
- Emir (Emr)

Şimdi mazi fiillere geçelim.

1.2.1.2. Arapçada Mazi Fiiller

Mazi fiil, geçmiş zamandaki bir durum ve olayı gösteren fiildir: “Gitti, oturdu, yazdı, gitmişti, okumuştı” gibi...

Türkçede emir kipleri fiillere esas teşkil ettiği halde, Arapçada mazi fiiller esas kabul edilmiştir. Ancak mastarları esas kabul edenler de vardır.

Mazi fiillerin en temel hali 3. şahıs-eril haldir ve fiil sonuna ekler getirmek suretiyle farklı şahıslar için çekim yapılır.

Aşağıdaki tabloda bu eklerle yer verilmiştir.

Tablo-1.2. Mazi Fiillerde Çekim Kuralı

Çoğul	İkil	Tekil	
Son harfi ötreli yapılır. Ardından harekesiz vav ve elif eklenir. وَا	Son harfi üstündür. Ardından harekesiz elif eklenir. َا	Son harfi üstündür. Fiilin kendisidir, نَصَرَ كَتَبَ فَتَحَ gibi...	3. Şahıs Eril
Son harfi cezimlenir. Ardından “ne” eklenir. نَنْ	Son harfi üstündür. Ardından te harfi ve elif eklenir. تَا	Son harfi üstündür. Ardından cezimli te harfi eklenir. تَات	3. Şahıs Dışıl
Son harfi cezimlenir. Ardından “tum” eklenir. تُمْ	Son harfi cezimlenir. Ardından “tumâ” eklenir. تُمَا	Son harfi cezimlenir. Ardından “te” eklenir. تَات	2. Şahıs Eril
Son harfi cezimlenir. Ardından “tunne” eklenir. تُنَّ	Son harfi cezimlenir. Ardından “tumâ” eklenir. تُمَا	Son harfi cezimlenir. Ardından “ti” harfi eklenir. تَات	2. Şahıs Dışıl
Son harfi cezimlenir. Ardından “nâ” eklenir. نَا	Son harfi cezimlenir. Ardından “nâ” eklenir. نَا	Son harfi cezimlenir. Ardından “tü” eklenir. تَات	1. Şahıs Eril-Dışıl

Soru: Mazi fiillerde eklerin fiil sonuna geleceğini kolayca nasıl hatırlarız?

Kur'an'ı anlamaya yönelik güzel çalışmaları olan petrol mühendisi Dr. Abdülaziz Abdurrahim'den yararlanarak şu örnekleri verebiliriz (Biz mühendisler, alanımızdan farklı konulara el atmayı seviyoruz).

Aşağıdaki resimde görüldüğü gibi yanımızdan iki aracın geçmiş olduğunu farzedelim. Araçlar “geçmiş” olduğundan, ancak aracın arkasına bakarak otomobil, jip, kamyon vb.

olduğuna (yani ne/kim olduğuna) karar verebiliriz. Aynı biçimde, mazi fiilin arkasına bakarak özneyi teşhis edebiliriz.

Şekil-1.1. Mazi Fiil-Özne İlişkisine Bir Örnek

Şimdi de aşağıdaki resme bakalım ve bu resimden hareketle ikinci bir örnek verelim. Birinin geçmişte bir ağaç diktiğini ve ağacın oldukça büyüdüğünü düşünelim. Ağaç geçmişte dikilmiş olduğundan, ağacın boyu dikim işlemi yapan kişiden daha büyük olur. Bu durumda bizim daha önce dikkatimizi çeker. Yani önce fiil, sonra fiili yapan fail dikkatimizi çeker. Sağdan yazılan Arapçada mazi fillerde de önce fiil, sonra onun eki olarak özne/fail gelir.

Şekil-1.2. Mazi Fiil-Özne İlişkisine Farklı Bir Örnek

Soru: Hangi şahıs için hangi ekin geleceğini ezberlemek zor değil mi?

O kadar zor değildir. Zira bazı ekler, zaten öznedeki heceler ile aynıdır. Kelime sonlarına **نَا تُمْ تَنْ تَت تِ وَا** eklerini yerleştiriyoruz.

Tablo-1.3. كَتَبَ Ketebe/Yazdı Fiilinin Çekimi

Çoğul	İkil	Tekil	
كَتَبُوا Onlar yazdılar	كَتَبَا O ikisi yazdı	كَتَبَ O yazdı	3. Şahıs Eril
كَتَبْنَ Onlar yazdılar	كَتَبَتَا O ikisi yazdı	كَتَبَتْ O yazdı	3. Şahıs Dişil
كَتَبْتُمْ Siz yazdınız	كَتَبْتُمَا Siz ikiniz yazdınız	كَتَبْتَ Sen yazdın	2. Şahıs Eril
كَتَبْتُنَّ Siz yazdınız	كَتَبْتُمَا Siz ikiniz yazdınız	كَتَبْتِ Sen yazdın	2. Şahıs Dişil
كَتَبْنَا Biz yazdık	كَتَبْنَا Biz ikimiz yazdık	كَتَبْتُ Ben yazdım	1. Şahıs Eril-Dişil

Yukarıdaki ketebe fiilini ele alalım.

- 3. Şahıs-eril-tekil öznemiz “huve” idi, fiilin aslı ile başlıyoruz: ketebe.
- 3. Şahıs-dişil-tekil öznemiz “hiye” idi, fiilin sonuna “t” harfi ekliyoruz: ketebet.
- 2. Şahıs-eril-çoğul öznemiz “entum” idi, sonundaki “tum” ekini alıp, sonunu cezm ile “keteb” haline getirdiğimiz fiile takıyoruz: ketebtum.
- 2. Şahıs-eril-tekil öznemiz “ente” idi, sonundaki “te” ekini alıp, sonunu cezm ile “keteb” haline getirdiğimiz fiile takıyoruz: ketebte.
- 2. Şahıs-dişil-tekil öznemiz “enti” idi, sonundaki “ti” ekini alıp, sonunu cezm ile “keteb” haline getirdiğimiz fiile takıyoruz: ketebti.
- 1. Şahıs-çoğul öznemiz “nahnu” idi, başındaki “na”dan hatırlayarak, sonunu cezm ile “keteb” haline getirdiğimiz fiile takıyoruz: ketebnâ.

Aklımızda daha iyi kalması ve biraz da tebessüm için burada şu fıkrayı hatırlayabiliriz:

Temel, Arabistan'a gittiğinde öğle arası bir lokantaya gider ve menüden kuru fasulye yemeğini seçer. Garson yemeği getirmeye gittiğinde, Temel yan masada bir Arap'ın da kuru fasulye yediğini, ancak tanelerini bulabilmek için büyük çaba sarfettiğini görür ve dikkatlice izlemeye başlar. En sonunda birkaç kuru fasulye tanesi bulan Arap sevinçle bağırır: "Vecedtu, vecedtu (Buldu, buldu)...". Temel, "vecedtu"nun "kuru fasulye" anlamına geldiğini zanneder. Kendi yemeği geldiğinde bakar ki, aynı durum kendisi için de geçerli... Kuru fasulye bulabilene aşk olsun. Temel, büyük çabalar sonucunda bir kuru fasulye tanesi bulur ve sevinçle bağırır: "Ben de buldu bir vecedtu."

Tablo-1.4. Mazi Fiil İçin Bitişik Özne Zamirleri ve Gizli Zamirler

Çoğul	İkil	Tekil	
نَصَرُوا Onlar yardım ettiler	نَصَرَا O ikisi yardım etti	نَصَرَ (X) O yardım etti	3. Şahıs Eril
نَصَرْنَ Onlar yardım ettiler	نَصَرْتَا O ikisi yardım etti	نَصَرْتُ (X) O yardım etti	3. Şahıs Dişil
نَصَرْتُمْ Siz yardım ettiniz	نَصَرْتُمَا Siz ikiniz yardım ettiniz	نَصَرْتُ Sen yardım ettin	2. Şahıs Eril
نَصَرْتُنَّ Siz yardım ettiniz	نَصَرْتُمَا Siz ikiniz yardım ettiniz	نَصَرْتُ Sen yardım ettin	2. Şahıs Dişil
نَصَرْنَا Biz yardım ettik	نَصَرْنَا Biz ikimiz yardım ettik	نَصَرْتُ Ben yardım ettim	1. Şahıs Eril-Dişil

- İşte mâzî fiillerin sonundaki **وَا، نَ، تَ، ثَمَّا، تُمْ، تِ، تَنْ، تُ، نَا** harfleri bitişik özne zamirleridir.
- Çekim tablosundaki (X) işâreti bulunan kiplerdeki zamirler (3. tekil şahıs için olan zamirler) gizli zamir olarak tanımlanmaktadır.

Bir cümlede hiçbir ayrık özne zamirine yer verilmese dahi, **نَصَرُوا** fiilini görünce “Onlar yardım ettiler” anlamına geldiğini bitişik özne zamirinden anlamış bulunuyoruz. Muzari fiil gibi farklı fiil türlerindeki bitişik özne zamirlerinden, ilgili konulara geldiğimizde bahsedeceğiz.

Şimdi bazı fiillerin örnek çekimlerine yer vererek konuyu daha anlaşılır hale getirelim. Yine öncelikle tekil ve çoğul çekimlere odaklanalım.

Tablo-1.5. قَالَ Kâle/Dedi Fiilinin Mazi Çekimi

Çoğul	İkil	Tekil	
قَالُوا Onlar dediler	قَالَا O ikisi dedi	قَالَ O dedi	3. Şahıs Eril
قُلْنَ Onlar dediler	قَالَتَا O ikisi dedi	قَالَتْ O dedi	3. Şahıs Dişil
قُلْتُمْ Siz dediniz	قُلْتُمَا Siz ikiniz dediniz	قُلْتَ Sen dedin	2. Şahıs Eril
قُلْتُنَّ Siz dediniz	قُلْتُمَا Siz ikiniz dediniz	قُلْتِ Sen dedin	2. Şahıs Dişil
قُلْنَا Biz dedik	قُلْنَا Biz ikimiz dedik	قُلْتُ Ben dedim	1. Şahıs Eril-Dişil

Tablo-1.6. كَانَ Kâne/Oldu Fiilinin Mazi Çekimi

Çoğul	İkil	Tekil	
كَانُوا Onlar idiler	كَانَا O ikisi idi	كَانَ O idi	3. Şahıs Eril
كَانْنَ Onlar idiler	كَانَتَا O ikisi idi	كَانَتْ O idi	3. Şahıs Dişil
كُنْتُمْ Siz idiniz	كُنْتُمَا Siz ikiniz idiniz	كُنْتَ Sen idin	2. Şahıs Eril
كُنْتُنَّ Siz idiniz	كُنْتُمَا Siz ikiniz idiniz	كُنْتِ Sen idin	2. Şahıs Dişil
كُنَّا Biz idik	كُنَّا Biz ikimiz idik	كُنْتُ Ben idim	1. Şahıs Eril-Dişil

Tablo-1.7. ذَهَبَ Zehebe/Gitti Fiilinin Mazi Çekimi

Çoğul	İkil	Tekil	
ذَهَبُوا Onlar gittiler	ذَهَبَا O ikisi gitti	ذَهَبَ O gitti	3. Şahıs Eril
ذَهَبْنَ Onlar gittiler	ذَهَبَتَا O ikisi gitti	ذَهَبَتْ O gitti	3. Şahıs Dişil
ذَهَبْتُمْ Siz gittiniz	ذَهَبْتُمَا Siz ikiniz gittiniz	ذَهَبْتَ Sen gittin	2. Şahıs Eril
ذَهَبْتُنَّ Siz gittiniz	ذَهَبْتُمَا Siz ikiniz gittiniz	ذَهَبْتِ Sen gittin	2. Şahıs Dişil
ذَهَبْنَا Biz gittik	ذَهَبْنَا Biz ikimiz gittik	ذَهَبْتُ Ben gittim	1. Şahıs Eril-Dişil

Tablo-1.8. دَخَلَ Dehale/Girdi Fiilinin Mazi Çekimi

Çoğul	İkil	Tekil	
دَخَلُوا Onlar girdiler	دَخَلَا O ikisi girdi	دَخَلَ O girdi	3. Şahıs Eril
دَخَلْنَ Onlar girdiler	دَخَلْتَا O ikisi girdi	دَخَلَتْ O girdi	3. Şahıs Dişil
دَخَلْتُمْ Siz girdiniz	دَخَلْتُمَا Siz ikiniz girdiniz	دَخَلْتَ Sen girdin	2. Şahıs Eril
دَخَلْتُنَّ Siz girdiniz	دَخَلْتُمَا Siz ikiniz girdiniz	دَخَلْتِ Sen girdin	2. Şahıs Dişil
دَخَلْنَا Biz girdik	دَخَلْنَا Biz ikimiz girdik	دَخَلْتُ Ben girdim	1. Şahıs Eril-Dişil

Tablo-1.9. خَرَجَ Harace/Çıktı Fiilinin Mazi Çekimi

Çoğul	İkil	Tekil	
خَرَجُوا Onlar çıktılar	خَرَجَا O ikisi çıktı	خَرَجَ O çıktı	3. Şahıs Eril
خَرَجْنَ Onlar çıktılar	خَرَجَتَا O ikisi çıktı	خَرَجَتْ O çıktı	3. Şahıs Dişil
خَرَجْتُمْ Siz çıktınız	خَرَجْتُمَا Siz ikiniz çıktınız	خَرَجْتَ Sen çıktın	2. Şahıs Eril
خَرَجْتُنَّ Siz çıktınız	خَرَجْتُمَا Siz ikiniz çıktınız	خَرَجْتِ Sen çıktın	2. Şahıs Dişil
خَرَجْنَا Biz çıktık	خَرَجْنَا Biz ikimiz çıktık	خَرَجْتُ Ben çıktım	1. Şahıs Eril-Dişil

Tablo-1.10. سَأَلَ Seele/Sordu Fiilinin Mazi Çekimi

Çoğul	İkil	Tekil	
سَأَلُوا Onlar sordular	سَأَلَا O ikisi sordu	سَأَلَ O sordu	3. Şahıs Eril
سَأَلْنَ Onlar sordular	سَأَلْتَا O ikisi sordu	سَأَلْتِ O sordu	3. Şahıs Dişil
سَأَلْتُمْ Siz sordunuz	سَأَلْتُمَا Siz ikiniz sordunuz	سَأَلْتَ Sen sordun	2. Şahıs Eril
سَأَلْتُنَّ Siz sordunuz	سَأَلْتُمَا Siz ikiniz sordunuz	سَأَلْتِ Sen sordun	2. Şahıs Dişil
سَأَلْنَا Biz sorduk	سَأَلْنَا Biz ikimiz sorduk	سَأَلْتُ Ben sordum	1. Şahıs Eril-Dişil

Tablo-1.11. أَمَرَ Emera/Emretmek Fiilinin Mazi Çekimi

Çoğul	İkil	Tekil	
أَمَرُوا Onlar emrettiler	أَمَرَا O ikisi emretti	أَمَرَ O emretti	3. Şahıs Eril
أَمَرْنَ Onlar emrettiler	أَمَرْتَا O ikisi emretti	أَمَرْتِ O emretti	3. Şahıs Dişil
أَمَرْتُمْ Siz emrettiniz	أَمَرْتُمَا Siz ikiniz emrettiniz	أَمَرْتَ Sen emrettin	2. Şahıs Eril
أَمَرْتُنَّ Siz emrettiniz	أَمَرْتُمَا Siz ikiniz emrettiniz	أَمَرْتِ Sen emrettin	2. Şahıs Dişil
أَمَرْنَا Biz emrettik	أَمَرْنَا Biz ikimiz emrettik	أَمَرْتُ Ben emrettim	1. Şahıs Eril-Dişil

Tablo-1.12. **فَعَلَ** Fe'ale/Yapmak Filinin Mazi Çekimi

Çoğul	İkil	Tekil	
فَعَلُوا Onlar yaptılar	فَعَلَا O ikisi yaptı	فَعَلَ O yaptı	3. Şahıs Eril
فَعَلْنَ Onlar yaptılar	فَعَلَتَا O ikisi yaptı	فَعَلَتْ O yaptı	3. Şahıs Dişil
فَعَلْتُمْ Siz yaptınız	فَعَلْتُمَا Siz ikiniz yaptınız	فَعَلْتَ Sen yaptın	2. Şahıs Eril
فَعَلْتُنَّ Siz yaptınız	فَعَلْتُمَا Siz ikiniz yaptınız	فَعَلْتِ Sen yaptın	2. Şahıs Dişil
فَعَلْنَا Biz yaptık	فَعَلْنَا Biz ikimiz yaptık	فَعَلْتُ Ben yaptım	1. Şahıs Eril-Dişil

Tablo-1.13. **نَصَرَ** nasara/yardım etti filinin mazi çekimi

Çoğul	İkil	Tekil	
نَصَرُوا Onlar yardım ettiler	نَصَرَا O ikisi yardım etti	نَصَرَ O yardım etti	3. Şahıs Eril
نَصَرْنَ Onlar yardım ettiler	نَصَرَتَا O ikisi yardım etti	نَصَرَتْ O yardım etti	3. Şahıs Dişil
نَصَرْتُمْ Siz yardım ettiniz	نَصَرْتُمَا Siz ikiniz yardım ettiniz	نَصَرْتَ Sen yardım ettin	2. Şahıs Eril
نَصَرْتُنَّ Siz yardım ettiniz	نَصَرْتُمَا Siz ikiniz yardım ettiniz	نَصَرْتِ Sen yardım ettin	2. Şahıs Dişil
نَصَرْنَا Biz yardım ettik	نَصَرْنَا Biz ikimiz yardım ettik	نَصَرْتُ Ben yardım ettim	1. Şahıs Eril-Dişil

Tablo-1.14. قرأ Karae/Okudu Filinin Mazi Çekimi

Çoğul	İkil	Tekil	
قَرُّوْا Onlar okudular	قَرَّآ O ikisi okudu	قَرَّآ O okudu	3. Şahıs Eril
قَرَّانْ Onlar okudular	قَرَّاتَا O ikisi okudu	قَرَّاتْ O okudu	3. Şahıs Dişil
قَرَّاتُمْ Siz okudunuz	قَرَّاتُمَا Siz ikiniz okudunuz	قَرَّاتْ Sen okudun	2. Şahıs Eril
قَرَّاتِنَّ Siz okudunuz	قَرَّاتُمَا Siz ikiniz okudunuz	قَرَّاتِ Sen okudun	2. Şahıs Dişil
قَرَّانَا Biz okuduk	قَرَّانَا Biz ikimiz okuduk	قَرَّاتُ Ben okudum	1. Şahıs Eril-Dişil

Tablo-1.15. أخذ Ehaze/Aldı Filinin Mazi Çekimi

Çoğul	İkil	Tekil	
أَخَذُوا Onlar aldılar	أَخَذَا O ikisi aldı	أَخَذَ O aldı	3. Şahıs Eril
أَخَذْنَ Onlar aldılar	أَخَذَتَا O ikisi aldı	أَخَذَتْ O aldı	3. Şahıs Dişil
أَخَذْتُمْ Siz aldınız	أَخَذْتُمَا Siz ikiniz aldınız	أَخَذْتَ Sen aldın	2. Şahıs Eril
أَخَذْتِنَّ Siz aldınız	أَخَذْتُمَا Siz ikiniz aldınız	أَخَذْتِ Sen aldın	2. Şahıs Dişil
أَخَذْنَا Biz aldık	أَخَذْنَا Biz ikimiz aldık	أَخَذْتُ Ben aldım	1. Şahıs Eril-Dişil

Nûh Suresi 5. Ayet

قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلًا وَنَهَارًا

Kâle rabbi innî **de'avtu** kavmî leylen ve nehârâ(n)

(Nuh) **dedi ki**: “Rabbim! Gerçekten ben kavmimi gece ve gündüz (imana) **davet ettim**.”

Bu da bir-iki kelimeyi öğrendüğümüzde, hemen meâlini anlayabileceğimiz âyetlerdendir. Önceki âyetlerle bağlantılı biçimde Hz. Nuh Rabbimize sesleniyor. Şimdilik, Kâle ile De'avtu'yu bilmemiz yeterli, ama daha detaylı incelersek,

Kâle: Dedi/Dedi ki

Rabbi: Rabbim

İnnî: Gerçekten ben,

De'avtu: “Davet ettim” anlamına geliyor, sonundaki “tu” ekine dikkat edelim. Buradaki filin kökündeki üç harfin Dal-Ayn-Vav **و د ع و** olduğunu görüyoruz. Kök harfleri nasıl bulabiliriz, bunu başka bir konuda ele alacağız. Türkçede de kullandığımız birçok kelime bu üç harften türemiştir: Dua “(yardıma) çağrı, seslenme, yalvarma, isteme”, beddua, duahan “dua okuyan”, dava “talep etme, iddia etme”, davet “çağırma, çağrı”, davetiye, istida “yalvararak isteme, çağırma”... Dava açtığımızda iddiamızı ortaya koyuyoruz, hâkim huzurunda hakkımızı istiyoruz.

Kavmî: İyelik eki ile “Kavmimi” şeklinde anlam veriyor.

Leyl: Gece anlamına geliyor. Leylâ da, “çok karanlık gece” demek olup, maşuğun simsiyah saçlarını sembolize eder. Eskiden öğrenciler yatılı “leylî” ve gündüzlü “nehâri” olmak üzere okullara giderlerdi.

Nehâr: Gündüz demektir.

“Her kışın bir baharı, her gecenin bir nehârı vardır.”

Yâ Rabbel leyli vennehâr “Ey gecenin ve gündüzün Rabbi” demektir.

Nisâ Suresi 154. Ayet

... وَقُلْنَا لَهُمْ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا...

... **vekulnâ** lehumu-dhulû-lbâbe succeden...

... onlara: 'Bu kapıdan secde ederek girin' **dedik**...

Kulnâ, kökünde Kaf-Vav-Lam **ق و ل** üç harfi bulunan “Kâle” mazi fiilinin çoğul-birinci şahıs çekimiyle “dedik” anlamına geliyor. Türkçe’de kullandığımız birçok kelimenin kökeninde de bu üç harf bulunmaktadır: Kavl “söyleme, söz”, mukavele “Söyleşme, sözleşme”, kâle almamak “Sözünü etmeye değer bulmamak”....

Udhulû: “Girin” demektir. Kökündeki D-H-L harflerini çözdüyseniz dahil olma ve girmenin ilişkisini, oradan idhâl etmeyi ve oradan idhalât=ithalat kelimesine geçişi kolayca sağlayabilirsiniz.

Bâb: Kapı demektir. Konu, kitap bölümü, devlet dairelerine ait makamlar vb. birçok anlamda kullanılmaktadır. Bâbîâlî, “yüce kapı” anlamına gelip, Tanzîmat’tan önce sâdece sadrâzamların makâmı ve ikâmetgâhı iken, daha sonra bâzı önemli bakanlıkları ve dâireleri de içine almış, zamanla İstanbul’da bu dâirelerin bulunduğu Sirkeci ile Cağaloğlu arasındaki semtin adı olmuştur. Bâbil (Bâb+Îl) ise, Akkadca “Tanrının kapısı” demektir.

Furkân Suresi 48. Ayet

...وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا

...ve **enzelnâ** mine-ssemâ-i mâen tahûrâ(n)

...**Biz** gökten tertemiz su **indirdik**.

Meryem Suresi (19. Ayet)

قَالَ إِنَّمَا أَنَا رَسُولُ رَبِّكِ...

Kâle innemâ enâ rasûlu rabbiki...

(Cebrail) “Ben ancak Rabbinin elçisiyim...” **dedi**.

1.2. Nesne Zamirleri

1.2.1. Bitişik Nesne Zamirleri

Bitişik nesne zamirleri, fiillere bitişip nesne yerinde kullanılan ve fiile benzeyen harflere bitişip isimleri olan zamirlerdir.

Tablo-1.16. Mazi Fiil İçin Bitişik Nesne Zamirleri

Çoğul	İkil	Tekil	
كَتَبَهُمْ	كَتَبَهُمَا	كَتَبَهُ	3. Şahıs Eril
كَتَبَهُنَّ	كَتَبَهُمَا	كَتَبَهَا	3. Şahıs Dişil
كَتَبَكُمْ	كَتَبَكُمَا	كَتَبَكَ	2. Şahıs Eril
كَتَبَكُنَّ	كَتَبَكُمَا	كَتَبِكِ	2. Şahıs Dişil
كَتَبْنَا	كَتَبْنَا	كَتَبْنِي	1. Şahıs Eril-Dişil

Meryem Suresi 22. Ayet

فَحَمَلَتْهُ فَانْتَبَدَتْ بِهِ مَكَانًا قَصِيًّا

Fehamelethu fentebezet bihi mekânen kasiyyâ(n)

Böylece Meryem, ona gebe kaldı ve onunla uzak bir yere çekildi.

“Hamelet” gebe kaldı anlamına geliyor. Hâmile, hamal, hâmil, tahammül, hamle, ihtimal... birçok kelime aynı kökten geliyor. Hepsinde taşıma/yüklenme ile bağlantı var.

Hac Suresi 66. Ayet

وَهُوَ الَّذِي أَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ

Vehuve-llezi ahyâkum şümme yumîtukum şümme yuhyîkum^(k) inne-l-insâne lekefûr(un)

O, (önce) size hayat veren, sonra sizi öldürecek, sonra sizi yine diriltecek olandır. Gerçekten insan, çok nankördür.

Kadr Suresi 1. Ayet

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ

İnnâ enzelnâhu fi leyleti-lkadr(i)

Şüphesiz Biz onu (Kur'an'ı) Kadir gecesinde indirdik.

Burada hem bitişik özne (nâ eki “Biz indirdik” anlamı vermektedir), hem de bitişik nesne zamiri (hu eki “onu” anlamı vermektedir) vardır.

Yâsîn Suresi 3. Ayet

إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ

İnneke lemine-lmurselîn(e)

Kuşkusuz sen gönderilmiş elçilerdensin.

Bakara Suresi 45. Ayet

وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ وَأَنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ

Veste'înû bi-ssabri ve-ssalâ(ti) ve-innehâ lekebîratun illâ 'ale-lhâşî'in(e)

Sabır ve namaz ile Allah'tan yardım isteyin. Şüphesiz o, Allah'a saygıdan kalbi ürperenler dışında herkese ağır gelen bir görevdir.

Sabır zaten kullandığımız bir kelime...

Salât, namaz, dua gibi anlamlara gelmektedir.

Hâşî'in ise Türkçe'de de kullandığımız huşû “Allah'a duyulan saygıdan dolayı her türlü benlik iddiasını terkederek O'na boyun eğme ve bunun hareketlere yansıyan tezahürü” kelimesinden geliyor, “huşu duyanlar” demek.

“.. ve iyyâke nesta'in” ile “vesta'inû” ne kadar benziyor değil mi? Yardım istemek fiilinin farklı halleridir. İstiane “yardım istemek” demektir.

1.2.1. Ayrık Nesne Zamirleri

İyyâke, iyyâhum... şeklinde kullanılan zamirlerdir. Belirtme durumu “-ı, -i, -u, -ü” veya yönelme durumu “-e, -a” anlamını belirtirler. Beni, bana, seni, sana gibi... Ancak bazen fiilin anlamına uygun “-den, -dan” anlamı da verebilir. “İyyâkenesta'in” “Yalnız Sen'den yardım dileriz” ayetinde olduğu gibi...

Aslında “iyyâ”nın tek başına bir mânâsı yoktur; bunun görevi fiilinden ayrılmış olan zamire رَأَيْتُ إِيَّاهُ “Onu gördüm.” örneğinde olduğu gibi destek olmaktır. Ancak, Fatihâ suresindeki “İyyâkenesta'in” ifadesinde olduğu gibi “iyyâ” fiilden önce gelirse, “yalnız, sadece” anlamı verir.

Tablo-1.17. Ayrık Nesne Zamirleri

Ayrık nesne zamiri	Ayrık özne zamiri	
إِيَّاهُ	هُوَ	3. Şahıs Eril Tekil
إِيَّاهُمْ	هُمْ	3. Şahıs Eril Çoğul
إِيَّاهَا	هِيَ	3. Şahıs Dişil Tekil
إِيَّاهُنَّ	هُنَّ	3. Şahıs Dişil Çoğul
إِيَّاكَ	أَنْتَ	2. Şahıs Eril Tekil
إِيَّاكُمْ	أَنْتُمْ	2. Şahıs Eril Çoğul
إِيَّاكِ	أَنْتِ	2. Şahıs Dişil Tekil
إِيَّاكُنَّ	أَنْتُنَّ	2. Şahıs Dişil Çoğul
إِيَّايَ	أَنَا	1. Şahıs Eril-Dişil Tekil
إِيَّانَا	نَحْنُ	1. Şahıs Eril-Dişil Çoğul

Fâtiha Suresi 5. Ayet

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ

İyyâke na'budu ve iyyâke nesta'in(u)

(Rabbimiz!) Yalnız Sana kulluk eder ve yalnız Senden yardım dileriz.

Bu âyette, “iyyâ”nın da “yalnız” anlamında kullanıldığını görüyoruz.

Bakara Suresi 172. Ayet

...وَأَشْكُرُوا لِلّٰهِ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ...

...veşkurû li(A)llâhi in kuntum iyyâhu ta'budûn(e)

...Eğer sadece Allah'a kulluk ediyorsanız, O'na şükredin.

1.3. Bitişik Mecrur Zamirler

Fiil/isim/harflere bitişik olarak gelen zamirlerin “bitişik zamir” olduğundan bahsetmiştik. Bu zamirler, bir fiilin sonuna geldiğinde “bitişik özne” veya “bitişik nesne” zamiri oluyordu.

Ör: كَتَبْتُ (Ben yazdım) özne zamiri, سَأَلْتُكَ (Sana sordu) nesne zamiri...

Mecrurun ve cer harflerinin ne anlama geldiğini daha sonra detaylı göreceğiz. Ancak, yukarıda yer verilen bitişik nesne zamirleri tablosundaki zamirler,

- Bir ismin yanına geldiğinde tamlayan olur ve iyelik zamiri olur.

Ör: بَيْتُهُ “Onun evi”, كَلَامُكَ “Senin sözün”...

- Bir cer harfine eklendiğinde ise, ismin farklı hallerinde bulunur.

Ör: مِنْكَ = مِنْ + كَ “Senden”, عَلَيْهِ = هُوَ + عَلَى “Onun üstünde”

Zamirlerin cümledeki yerlerine göre sonları değişmez. Ancak, burada “aleyhu” yerine “aleyhi” olmasının sebebi, önceki harfin ي olması dolay kolay okunabilmesi içindir.

Aşağıda Rab ve Kitab ismi ile iyelik zamirlerine aşağıda yer verilmektedir.

Tablo-1.18. İyelik Zamirlerine Örnek

	Kitab	Rab	Bitişik Zamirler
Onların Rabbi /Kitabı (eril)	كِتَابُهُمْ	رَبُّهُمْ	هُمْ
Onların Rabbi /Kitabı (dişil)	كِتَابُهُنَّ	رَبُّهُنَّ	هُنَّ
Onun Rabbi /Kitabı (eril)	كِتَابُهُ	رَبُّهُ	هُ
Onun Rabbi /Kitabı (dişil)	كِتَابُهَا	رَبُّهَا	هَا
Sizin Rabbiniz /Kitabınız (eril)	كِتَابُكُمْ	رَبُّكُمْ	كُمْ
Sizin Rabbiniz /Kitabınız (dişil)	كِتَابُكُنَّ	رَبُّكُنَّ	كُنَّ
Senin Rabbin /Kitabın (eril)	كِتَابُكَ	رَبُّكَ	كَ
Senin Rabbin /Kitabın (dişil)	كِتَابِكِ	رَبُّكِ	كِ
Benim Rabbin /Kitabım	كِتَابِي	رَبِّي	ي
Bizim Rabbiniz /Kitabımız	كِتَابُنَا	رَبُّنَا	نَا

Bakara Suresi 2. Ayet

ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ

Žâlike-lkitâbu lâ raybe **fihî** huden lilmuttekin(e)

O kitap (Kur'an); **onda** asla şüphe yoktur. O, müttakiler (sakınanlar ve arınmak isteyenler) için bir yol göstericidir.

“Fî” “-de, da, içinde” anlamı vermektedir.

Bakara Suresi 5. Ayet

أُولَئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

Ulâ-ike 'alâ huden **min rabbihim** ve ulâ-ike humu-lmuflihûn(e)

İşte onlar, **Rablerinden** gelen bir hidayet üzeredirler ve kurtuluşa erenler de ancak onlardır.

Daha sonra değineceğiz, ama yeri gelmişken “min”in “—den, -dan” anlamı kattığını söylemiş olalım. Min+Rabbihim (Rableri) “Rablerinden” olarak anlam vermiş oluyor.

Bakara Suresi 7. Ayet

خَتَمَ اللّٰهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ وَعَلَىٰ سَمْعِهِمْ وَعَلَىٰ أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

Hatema(A)llâhu 'alâ **kulûbihim** ve'alâ **sem'ihim** ve'alâ **ebsârihim** gişâve(tun) velehum 'azâbun 'azîm(un)

Allah onların **kalplerini** ve **kulaklarını** mühürlemiştir. **Gözleri** üzerinde de bir perde vardır. Onlar için büyük bir azap vardır.

Buradaki kelimelerin hemen hemen hepsini biliyoruz.

“Hateme” mazi fiili “mühürledi/mühürlemiştir” demektir. Arkasından gelen Allah lafzı özneyi/fâili belirtmektedir. Hatim “mühürleme, bitirme, tamamlama” demektir. Hatim etmek, “Kur'an'ı baştan sona okuyup bitirmek” demektir. Hitâm bulmak, “son bulmak” demektir. Hatem, “mühür, son” gibi anlamlara gelir. Mühür (hâtem), genelde yazıların altına basılıp sözü bitirdiği ve son sözün söylendiği belgeleri geçerli hale getirerek bahis konusu olayı sonuçlandırdığı için hatm fiil kökü “bir şeyi sona erdirmek” anlamında da kullanılmış ve özellikle Hz. Peygamber'e “hâtemü'l-enbiyâ” (hâtemü'n-nebiyyîn) denilmiştir.

Kur'an'da geçen hâtemü'n-nebiyyîn ifadesi (el-Ahzâb 33/40), Hz. Muhammed'in hem nübüvveti nihayete erdiren son peygamber, hem de bütün peygamberleri tasdik eden (onların nübüvvetini mühürleyen) ilâhî bir mühür olduğu şeklinde açıklanmaktadır.

Gişâve(tun), perde, örtü anlamına gelir. Osmanlıcada gişâvet, katarakt anlamında da kullanılmıştır.

Bu âyette belirtildiği üzere, onlar gerçeği kabul etmezler; çünkü Allah onların kalplerini mühürlemiştir. Onlar Hakk'ı dinlemezler; çünkü Allah onların gözlerini perdelemiştir. Fakat onların kalplerinin ve kulaklarının mühürlenmesi, Hakk'ı kabul edememelerinin nedeni değil, bilâkis reddetmekte inat etmelerinin bir sonucudur.

Bakara Suresi (10. Ayet)

فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ

Fî kulûbihim meradun fezâdehumu(A)llâhu merada(n) velehum 'azâbun elîmun bimâ kânû yekzibûn(e)

Onların kalblerinde bir hastalık vardır. Allah da onların hastalığını çoğaltmıştır. Söylemekte oldukları yalanlar sebebiyle de onlar için elîm bir azap vardır.

Bir âyette birçok kelimeyi öğrenmiş veya hatırlamış oluyoruz. Kalp Arapça'dan gelmiş olup, çoğulu “kulûb”dur. Bu durumda, Fi+ kulûbihim (kalpleri)=kalplerinde anlamı çıkmış oluyor.

İkincisi, Türkçe transkripsiyonunda “meradun” olarak yazıldığına bakmayın. Bu bizim bildiğimiz “maraz”, yani hastalık.

ض harfi Türkçeleşirken bazen “d”, bazen “z” biçiminde Türkçeleşiyor.
الأرض Arz (Dünya), رمضان Ramazan, Zarf “z” ile Türkçeleşirken,
ضرب Darp etme, Darbe, Darphane vb. kelimelerdeki Darp, قاضي Kâdı
“d” ile Türkçeleşmiştir. Gelelim bizi tarih derslerinde gülümseten
kazaskere... Hiç kaz asker olur mu? Aslında قاضيعسكر
Kâdı+asker=Asker (ordu) kadısı iken kazaskere dönüşmüş.

“Azâbun elîmun” ise zaten Türkçeleşmiş, “Elîm bir azap” olduğunu hemen anlıyoruz.

İman esaslarını belirten “Âmentü”

“**Âmentü billâhi ve melâiketihî ve kütübihî ve rusûlihî ve'l-yevmi'l-âhiri** ve bi'l-kaderi hayrihî ve şerrihî minallâhi teâlâ; **ve'l-ba'sü ba'de'l-mevti hakk** eşhedü en lâ ilâhe illâllâh ve eşhedü enne Muhammeden abduhû ve resûluhû”

“Allah’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe, kadere, hayır ve şerrin Yüce Allah’tan olduğuna iman ettim. Ölümünden sonra diriliş gerçektir. Allah’tan başka ilâh olmadığına, Muhammed’in onun kulu ve elçisi olduğuna şahadet ederim”

İkinci kelimedeki “bi” eki Billâhi “Allah’a” anlamı veriyor ve aynı anlam “meleklerine” vb. şeklinde diğer kelimelere de yansıyor.

“hi” eki ise bitişik zamir olarak, Melâiketihî “Onun melekleri”, kütübihî “Onun kitapları” ve rusühî “Onun peygamberleri” haline dönüştürüyor. Yine “hû” bitişik zamiri “abduhû ve resûluhû” ile “Onun kulu ve elçisi” anlamını ekliyor.

Âhiret günü; içinde yaşadığımız dünya ömrünün sona ermesiyle başlayacak olan, insanların ikinci defa dirileceği ve herkesin hesaba çekileceği, ödül ya da ceza göreceği gün demektir. Bu dünyanın sonu, yani âhiri ile başlayacağı ya da en son zaman olduğu için ona “son gün” anlamında “Ahiret Günü” denmiştir.

Türkçe’de de kullanılan mevt “ölüm”, meyyit “ölü”, mevta da “ölüler”dir. Satrançta “mat” şahın ölümü, boğa güreşinde matador “öldüren”dir.

Tüm zamirleri bir tabloda göstererek, bu bölümü bitirelim.

Tablo-1.19. Tüm Zamirler

Ayrık Nesne Zamirleri	Bitişik Zamirler (Nesne - Mecrur)	Bitişik Özne Zamirleri -Gizli Zamirler	Ayrık Özne Zamirleri	
إِيَّاهُ	هُ	(X)	هُوَ	O (Eriş)
إِيَّاهَا	هَا	(X)	هِيَ	O (Dişil)
إِيَّاهُمَا	هُمَا	ا	هُمَا	O İkisi (Ortak)
إِيَّاهُمْ	هُمْ	و	هُمْ	Onlar (Eriş)
إِيَّاهُنَّ	هُنَّ	نَ	هُنَّ	Onlar (Dişil)
إِيَّاكَ	كَ	تَ	أَنْتَ	Sen (Eriş)
إِيَّاكِ	كِ	تِ	أَنْتِ	Sen (Dişil)
إِيَّاكُمْ	كُمْ	تُمْ	أَنْتُمْ	Siz İkiniz (Ortak)
إِيَّاكُمُ	كُمُ	تُمُ	أَنْتُمْ	Siz (Eriş)
إِيَّاكُنَّ	كُنَّ	تُنَّ	أَنْتُنَّ	Siz (Dişil)
إِيَّايَ	يَ	تُ	أَنَا	Ben Ortak
إِيَّانَا	نَا	نَا	نَحْنُ	Biz İkimiz (Ortak)
إِيَّانَا	نَا	نَا	نَحْنُ	Biz Ortak

2. BÖLÜM

Arapçada isimler farklı açılardan sınıflandırılmaktadır. İlk defa Arapça uzmanı Salih Zeki Keş'ten işittiğim “BoSCH Formülü” bu sınıflandırmaların aklımızda kalmasını kolaylaştıracaktır.

Arapçada isimler BoSCH Formülüne göre sınıflandırılır:

B: Belirli-Belirsiz olmasına göre

o

S: Sayısına göre (Tekil-İkil-Çoğul)

C: Cinsiyetine göre (Eril-Dişil)

H: Harekesine göre (Üstün-Esre-Ötre)

Şimdi, ilk sınıflandırmaya geçelim.

2.1. Belirli ve Belirsiz İsimler

Elbette, elâlem, Elhamdülillah, elvedâ, elinsaf, elhâsil, elâmân... Bunlar, “El” takısı kullandığımız Arapçadan dilimize geçen kelimelerden sadece birkaçı...

Öte yandan, Arapçadan Batı dillerine geçip tekrar Türkçeye “Al” takısı ile gelenler de var: Alkali, alkol, algoritma... Özellikle El-Hârizmi'nin adından türeyerek algoritma (algorithm) olarak intikal eden kelime, ne yazık ki tarihimizle aramızdaki bağlantıyı ortadan kaldırarak gerçekleşen bir dönüşüm... Amiral de aynı anlamsız süreci yaşamış. Farklı kaynaklarda amiral sözcüğünün, Emirü'l-mâ (Suların emiri), Emirü'l-bahr (Denizlerin emiri) ve Emirü'l-rahl (Taşımacılık filosu emiri) tamlamaları ile bağlantılı olduğu düşünülüyor. Fakat Batı dillerinde ikinci kelime düşüyor, kelimenin anlamı ortadan kalkıyor, Fransızcadan “amiral” olarak Türkçeye intikal ediyor. Halbuki amiral'deki “al” boşta kalan “el” takısından başka bir şey değil...

Bir de Arapçadan Batı dillerine geçip orada kalanlarda var: El-kîmiyâ'dan “alchemy”, el-cebr'den “algebra”, el-iksir'den “elixir”...

Arapçada isimlerin başlarına elif ve lâm harfleri ال getirilerek bu isimlerin belirlilik kazanması sağlanır. Belirli isimlere “marife”, belirsiz isimlere ise “nekra” adı verilir. Eskiden yabancı filmlerin sonunda “End” yazmaz, “The End” yazardı. Küçükken bu “the” ne işe yarar diye merak ederdim. Herhangi bir son değil, “bu filmin sonu” anlamına geldiğini daha sonra çözdüm. Tıpkı, “I saw a plane-Bir uçak gördüm” ve “I saw the plane-O uçağı gördüm” örneğinde olduğu gibi. Arapçada belirsiz isimler

İngilizcede “a, an” ile kullanılan isimlere karşılık gelirken, belirli isimler İngilizcede “the” ile kullanılan isimler gibidir.

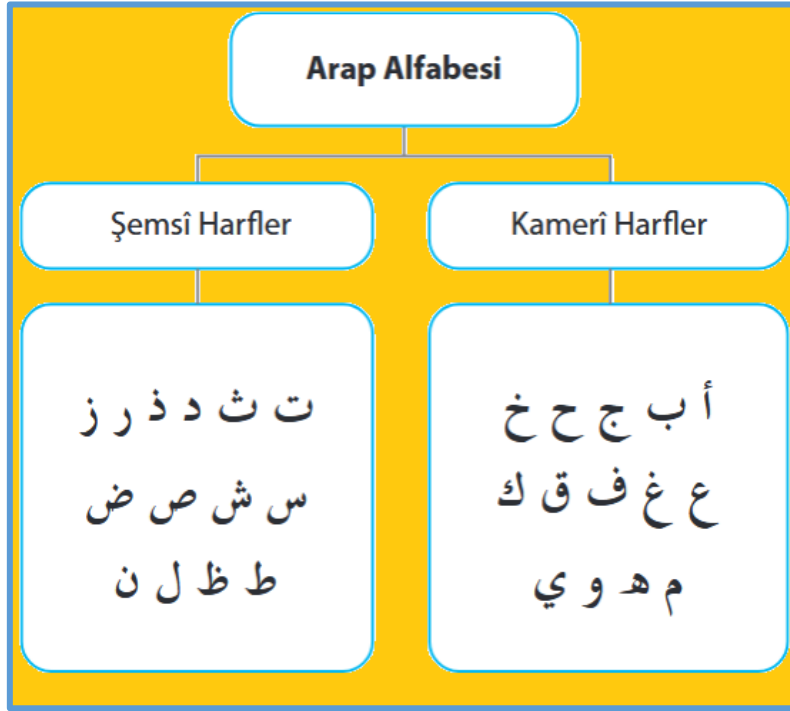
Beytun (herhangi bir ev), veledun (herhangi bir çocuk), kitabun (herhangi bir kitap) belirsiz isimlere örnek olarak verilebilir. El-Beytu (bu ev), El-Veledu (bu çocuk), El-Kitabu (bu kitap) ise belirli isimlere örnek olarak verilebilir.

Belirsiz isimlerin başında “El” takısı bulunmaz, sonunda tenvin bulunur; ancak belirli isimlerin başında “El” takısı bulunurken, sonunda tenvin bulunmaz, kelime sonundaki tenvinin (“un”, “in”, “en” gibi) “n” harfi ortadan kalkar. **مُدَّرِّسٌ** dediğimizde, herhangi bir öğretmeni kastetmiş olurken; **الْمُدَّرِّسُ** dediğimizde, artık tanınan ve bilinen bir öğretmeni kastetmiş oluruz.

Namazda “belirli” kullanımla “Esselamualeykümverahmetullah” derken, birine selam verirken “belirsiz” kullanımla “Selamünaleyküm” dediğimizi hatırlayalım.

Özel isimler (**أحمد** vb.), zamirler (**أنا ، أنت ، هو** vb.), işaret isimleri (**هذا** vb.), iki cümleyi bağlayan mevsul isimler (**الذي ، مَنْ** vb.), tamlayanı/tamlananı belirli isim tamlamaları da “belirli isimler”den sayılmıştır.

Peki, Arapça’da “El” takısı her ismin başına “El” olarak mı geliyor? Arap alfabesindeki 28 harfin 14 tanesi “şemsî”, 14 tanesi “kamerî” olarak tanımlanır.

Şekil-2.1. Şemsî ve Kamerî Harfler

Arapçada “şems” güneş, “kamer” ay anlamına gelir. Kamerî harflerde takı “El” olarak gelirken, şemsî harflerde “daha sonraki kelimenin ilk harfi olarak değişerek” takı “Eş-, En- vb.” biçimde gelir.

(El-kameru) **الْقَمَرُ** = **ال** + **قَمَرُ**

(Eş-şemsu) **الشَّمْسُ** = **ال** + **شَمْسُ**

Soru: Harfin kamerî mi, şemsî mi olduğunu bilmenin kolay bir yolu yok mudur?

Elbette vardır. Bazıları **“DeNSiZ ŞaRLaTaN”** tamlamasını öneriyor. Ancak benim bulduğum tamlama densiz olmadığı için daha edepli☺:

“TaRLaSıZ ŞaDaN”

Bu ifadedeki sessiz harfler, “şemsî harfleri” belirtiyor. Bunu ezberleyelim.

Kadr Suresi 1. Ayet

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ

İnnâ enzelnâhu fi leyleti-**lkadr(i)**

Şüphesiz Biz onu (Kur'an'ı) **Kadir gecesinde** indirdik.

Yeni öğrendiğimiz “nâ” ekiyle “İnnâ”nın “Şüphesiz Biz” anlamına geldiğini görmüş oluyoruz. “Leyletü-lkadr”deki El-Kadr ile Kadir gecesinin “belirli” bir kelime olarak yer aldığını görüyoruz.

Kevser Suresi 1. Ayet

إِنَّا أَنْعَمْنَا عَلَى الْكَوْثَرِ

İnnâ a'taynâke-**lkevser(a)**

(Resûlüm!) **Kuşkusuz biz sana Kevser'i** verdik.

Burada “El-Kevser” kelimesine “Hz. Peygamber’e cennette bahşedilen nehir” anlamı verildiği gibi daha yaygın olarak kelime Resûlullah’a lutfedilen nübüvvet, hikmet, ilim, çok sayıda ümmet, tevhid vb. mânevî nimetler şeklinde de yorumlanmıştır.

Bir tebessüm ânı daha gelmiş olsun. Müfettiş, din kültürü dersinde öğrencilerle sohbet etmektedir. Bir öğrenciye sorar: “Söyle bakalım, adın nedir?” Öğrenci, “Fatih” der. Müfettiş, “O zaman Fatihâ suresini oku bakalım” der. Okuma bitince yanındaki arkadaşına sorar: “Senin adın nedir?” İşin sonunun nereye gideceğini gören öğrenci, “Hocam, adım Yâsin, ama arkadaşlarım kısaca Kevser derler” cevabını verir.

İhlâs Suresi 2. Ayet

اللَّهُ الصَّمَدُ

(A)llâhu-**ssamed(u)**

Allah **Samed'dir.**

Rabbimizin güzel isimlerinden olan Es-Samed ismi, “Her şey kendisine muhtaç olduğu halde, kendisi hiçbir şeye muhtaç olmayan” anlamına gelir.

2.2. Cinsiyete Göre İsimler (Eril-Dişil)

Elhamra Sarayı ile Hilâl-i Ahmer... Ortak yanları ne olabilir? İlk konularda, Arapça'da isimlerin cinsiyet bakımından eril (müzekker) ve dişil (müennes) olmak üzere ikiye ayrıldığını belirtmiştik. Bu bölümde daha ayrıntılı biçimde ele alacağız. Bir kelimenin dişil mi, eril mi olduğu özellikle sıfat tamlamalarında önem arz etmektedir.

Dişil isimler,

- Cinsiyet bakımından dişi olan (gerçek dişil) veya
- Dilbilgisi itibariyle dişil kabul edilen (mecazî dişil)

isimlerdir.

Eril isimler,

- Cinsiyet bakımından erkek olan (gerçek eril) veya

Ör: أَخ , نُوحٌ , مُوسَى , أَحْمَدُ

- Dilbilgisi itibariyle eril kabul edilen (mecazî eril)

Ör: بَابٌ , قَلْبٌ , كِتَابٌ , الْقَمْرُ

isimlerdir.

Aşağıda dişil isimleri sınıflandıracğız. Dişil isimlerin dışında kalan isimlerin eril olduğunu unutmayalım.

2.2.1. Gerçek Dişil İsimler

Gerçekte dişi olan varlıkları ifade eden özel veya cins isimlerdir.

2.2.1.1. Kadınlara Ait Özel İsimler

Tablo-2.1. Kadın İsimleri

Türkçesi	Arapçası	Türkçesi	Arapçası
Zeyneb	زَيْنَبُ	Hatice	خَدِيجَةُ
Su'âd	سُعَادُ	Meryem	مَرْيَمُ
Aişe	عَائِشَةُ	Hind	هِنْدُ

Su'âd Arapçada kadın ismi olarak kullanılmaktadır.

2.2.2.2. Dişi Varlıklara İşaret Eden Cins İsimler

Dişi varlıklara işaret eden isimler de gerçek dişi kategorisinde değerlendirilirler.

Tablo-2.2. Dişi Varlıkları Belirten İsimler

Türkçesi	Arapçası	Türkçesi	Arapçası
Kız çocuğu	بِنْتُ	Anne	أُمُّ
Kadın	إِمْرَأَةٌ	Kız kardeş	أُخْتُ

2.2.2. Mecazî Dişil İsimler

Mecazi dişiller de, dişilik alameti olan ve olmayan olarak iki kategoride ele alınabilir.

2.2.2.1. Dişilik Alâmeti Olan Mecazî Dişil İsimler

2.2.2.1.1. Yuvarlak “Te” Harfi İle Bitenler

İstisnalar dışında bir ismin sonunda yuvarlak/kapalı “Te” harfi varsa, o isim dişil bir isimdir. En çok kullanılan dişilik alâmetidir.

Te harfinin açık (ت) veya yuvarlak (ة) olması ne demektir?

Arapçada “açık te”, kelimenin aslından olan “te” harfidir: **أَلْمَوْتُ** (ölüm) kelimesinde olduğu gibi...

Kapalı (yuvarlak) te ise (ة, ة) kelimenin aslından değildir, kelimeye sonradan eklenir ve dişilik alametidir. Eril **مُعَلِّمٌ** kelimesinin, dişil **مُعَلِّمَةٌ** kelimesine dönüştürülmesinde olduğu gibi...

Durma halinde yuvarlak “te” ile biten bir kelimedeyse, te harfi “h” şeklinde okunur. Örneğin, “açan” anlamındaki **فَاتِحٌ** ismini dişil yapmak için sonuna yuvarlak te (ة, ة) getirilir: **فَاتِحَةٌ** (Fâtiha) gibi...

Aşağıdaki tabloda bazı örneklerle yer verilmiştir.

Tablo-2.3. Yuvarlak Te Harfine Bazı Örnekler

Türkçesi	Arapçası	Türkçesi	Arapçası
Kadın öğretmen	مُعَلِّمَةٌ	Şehir	مَدِينَةٌ
Kadın müslüman	مُسْلِمَةٌ	Büyük	كَبِيرَةٌ
Kadın mümin	مُؤْمِنَةٌ	Küçük	صَغِيرَةٌ
Kadın kâtip	كَاتِبَةٌ	Kadın doktor	طَبِيبَةٌ
İyi	طَيِّبَةٌ	Sofra	مَائِدَةٌ
Kelime	كَلِمَةٌ	Cennet	جَنَّةٌ
Fakir	فَقِيرَةٌ	Gece	لَيْلَةٌ
Temiz	نَظِيفَةٌ	Gemi	سَفِينَةٌ

Hareke **حَرَكَةٌ**, “hareket” demektir. Hareke, harfi hareketlendirir.

Şedde **شِدَّةٌ** ise, “kuvvetlendirmek, şiddetlendirmek, sertleştirmek”ten gelir, harfi çift olarak okuttuğu için kuvvetlendirir.

- Bazı eril isimler “bitişik, yuvarlak te **ة**” ile bitseler de dişil sayılmazlar.

Ör: **حَمْرَةٌ** (Hamza), **طَلْحَةٌ** (Talha), **عُرْوَةٌ** (Urve) ve **خَلِيفَةٌ** (Halife) gibi.

- Mübalağa ifade eden **فَعَالَةٌ** kalıbının sonundaki te harfi ismin dişil olduğunu göstermez.

Ör: **عَلَّامَةٌ** (‘Allâme: çok bilgili)

- Bazı isimlerin sonunda bulunan kapalı te, “bir adet” olmayı ifade eder.

Ör: **شَجَرَةٌ** (Şecer-ağaç cinsi) **شجرة** (Şecera-bir ağaç)

بَقْرَةٌ (Bakar-sığır cinsi) **بقرة** (Bakara-bir sığır)

Bu kullanım, Osmanlı Türkçesine de intikal etmiştir: cemîl-cemîle, edîb-edîbe, kâtib-kâtibe, melîh-melîha, me’mûr-me’mûre, merhûm-merhûme, mu’allim-mu’allime, mü’mîn-mü’mine, mürebbî-mürebbiye, nazîf-nazîfe, şâir-şâire, hâkim-hâkime, mühendis-mühendise, makbul-makbule gibi...

Makbule deyince aklıma bir olay geldi. Bizim üniversite dönemimizde şakacı bir erkek öğrenci, kız yurdunu arayıp, “Makbule Geçti ile görüşmek istiyorum” der. Görevli “Makbule Geçti, Makbule Geçti, telefonunuz var” diye anons yapar, gelen olmayınca “Kimse gelmedi” der. Bunun üzerine, erkek öğrenci gülerek, “Tamam abla, çok makbule geçti” der.

2.2.2.1.2. Sonu Uzun Elif İle Bitenler

Sonunda uzun elif (elif-i memdûde - **اء**) bulunan isimler dişil olarak kabul edilir, ancak “hemze”nin kelimenin kök harflerinden olmaması gerekir. Bu tür dişil isimler genelde

sıfat anlamı taşır, daha çok renk ve engelliliği ifade eden **أَفْعَلُ** kalıbındaki kelimelerin dişillerinde kullanılır.

Tablo-2.4. Sonu Uzun Elif İle Biten Dişil İsimler

Türkçesi	Arapçası	Türkçesi	Arapçası
Dilsiz	خَرَسَاءُ	Beyaz	بَيْضَاءُ
Topal	عَرْجَاءُ	Mavi	زُرْقَاءُ
Kör	عَمِيَاءُ	Kırmızı	حَمْرَاءُ
Sarışın	شَقْرَاءُ	Esmer	سَمْرَاءُ
Sarı	صَفْرَاءُ	Yeşil	خَضْرَاءُ
Sahra	صَحْرَاءُ	Siyah	سَوْدَاءُ

- **خضراء-اخضر** Ahdar (eril)-hadrâ (dişil), ikisi de yeşil demektir. Peygamber Efendimizin kabr-i şerîfinin üzerindeki yeşil kubbeye “Kubbe-i hadrâ” denir. Hilal-i Ahdar ise “Yeşilay” demektir. Birinde eril, diğerinde dişil sıfat olarak kullanılmıştır. Arapça kaynaklarda hadır (hadr, hıdr) şeklinde yer alan kelime Türkçede Hızır/Hıdır biçiminde kullanılmaktadır. Hadır, “yeşil, yeşilliği çok olan yer” mânasındaki ahdar ile eş anlamlıdır. Bu anlamdan hareketle, hadır kelimesinin özel isimden ziyade lakap ve sıfat olarak kabul edildiği söylenebilir. Nitekim bazı kaynaklarda Hızır’a bu ismin, kuru yere oturduğunda altından otların yeşermesi, cennet pınarından içtiği için bastığı her yerin yeşile bürünmesi sebebiyle verildiği kaydedilmektedir.
- **أَحْمَرُ - حَمْرَاءُ** Ahmer (eril)-hamrâ (dişil), ikisi de kırmızı/kızıl demektir. Kızılay’ın eski adı, Hilâl-i Ahmer olup, Elhamrâ Sarayı da “kırmızı/kızıl saray” anlamına gelmektedir.
- **أَبْيَضٌ - بَيْضَاءُ** Ebyaz (eril)-beyzâ (dişil) olarak beyaz demektir.

Yıllar önce İngilizce Hazırlık sınıfındaki hocamız kadın özgürlükleri konusunda hassastı. Konuşma bu konulara gelince, hem espri olması, hem de hocamızı biraz kızdırmak için “Özgür kadın olamaz” dedim. Hocamız hemen “neden olamazmış?” dedi, ben de sınıftaki Özgür’ü göstererek “Zira Özgür erkek arkadaşımızdır” demiştim.

Buradan hareketle, “esmer kadın” olur mu? Olmaz. “Semrâ kadın” olur. Esmer eril, semrâ dişildir.

- **أَسْوَدٌ – سَوْدَاءٌ** Esved eril olarak, sevdâ da dişil olarak “kara/siyah” anlamına geliyor. Hacerü'l esvedî hatırlayalım. Ya kara sevdâ? “Kara kara mı?” oluyor. Sevdâ ve Hülyâ isimlerini koyarken bir daha düşünmek mi gerekir?

Eski tıbbın temelini Hipokrat, Galenus, Ebû Bekir er-Râzî ve İbni Sina gibi bilginlerin de dile getirdiği “Ahlat-ı Erbaa (dört halt/sıvı) Kuramı/Humoral Patoloji Kuramı” oluşturuyordu. Bu kurama göre, evrende bulunan dört element; hava, su, ateş, toprak; insanda kan, balgam, sarı safra ve kara safra olarak ortaya çıkıyordu. Buna göre, kanı çok olan insan gözüpek, balgamı çok olan tembel, sarı safrası çok olan öfkeli, kara safrası çok olansa depresif, dalgın, düşünceli olur, hülyâlara dalar. Bu dört sıvının dengesinin bozulmasının hastalıklara yol açtığı düşünülmüş. Kan, akciğer ve kalple; balgam beyinle; sarı safra, karaciğer ve ödle; kara safra da dalak ve mideyle ilgili hastalıklarla bağdaştırılmış. Melankoli (Melas+Khole=Kara safra), kara safranın yani sevdânın fazla olması halidir. Eskiden Osmanlı Türkçesinde melankoli yerine mâlihülya (daha sonra kısalıp hülya olmuş) kullanılmış, ancak daha sonra melankoli tercih edilmiş. Ödlek, ödü kopmak gibi kelimeler, öd ve öd suyu ile korkma arasında kurulan ilişkiden ortaya çıkmıştır. Esved-sevdâ ile ilgili bu bilgilerden hareketle, “müsvedde kâğıt” ne anlama gelir? İsteyen düşünüp, tahmini doğru mu, sözlüklere müracaat edebilir.

- Ya parlak anlamına gelen dişil “zehrâ”nın erili nedir? Ezher.

2.2.2.1.3. Sonu Kısa Elif İle Bitenler

İsimlerin sonunda noktasız **س** şeklinde yazılan ve kendisinden önceki harf fethalı olduğu için elif olarak okunan bu harf o ismin dişil olduğunu gösterir. Kısa elif (Elif-i maksura) daha çok derecelendirilmiş sıfatların dişillerinde kullanılır.

Örneğin, **أَكْبَرٌ** erilken, **كُبْرَى** dişildir.

“Allahu Ekber” ve Haticetül Kübrâ” dendiğini hatırlayalım.

Tablo-2.5. Sonu Kısa Elif İle Biten Dişil İsimler

Türkçesi	Arapçası	Türkçesi	Arapçası
En büyük	كُبْرَى	En küçük	صُغْرَى
Daha sefil	سُفْلَى	En güzel	حُسْنَى
Susamış, susuz	عَطَشَى	Hamile	حُبْلَى
Müjde	بُشْرَى	Baston	عَصَا
Zor	عُسْرَى	Diğer	أُخْرَى

Neden bazı doğum elbisesi markalarının “Hubla” adını aldığını anlamış oluyoruz.

2.2.2.2. Dişilik Alâmeti Olmayan Mecazî Dişil İsimler

Aşağıda dişilik alâmeti olmayan mecazî dişil isimlere bazı örnekler verilmiştir.

Çift olan organlar dişil kabul edilir.

Tablo-2.6. Vücutun Bazı Çift Organları

Türkçesi	Arapçası	Türkçesi	Arapçası
El	يَدٌ	Göz	عَيْنٌ
Ayak	رِجْلٌ	Kulak	أُذُنٌ

Kasaba, şehir, ülke ve kabile isimleri dişil kabul edilir.

Tablo-2.7. Bazı Ülke, Şehir ve Kabile İsimleri

Türkçesi	Arapçası	Türkçesi	Arapçası
Mısır	مِصْرٌ	Kureyş	قُرَيْشٌ
Mekke	مَكَّةُ	Şam	الشَّامُ
Ankara	أَنْقَرَةَ	Gatafân	عَطْفَانُ
Bağdad	بَغْدَاد	İstanbul	اسطنبول

Arapçada bütün cansız veya akılsız varlıkların isimlerinin çoğulu dişil ve tekil kabul edilir: Aklâm (kalemler), kütüb (kitaplar), eşcâr (ağaçlar), tuyûr (kuşlar), şuhûr (aylar). Kitab eril, ancak kütüb dişildir.

Tablo-2.8. Bazı Akli Olmayan veya Cansız Varlık İsimleri

Türkçesi	Arapçası	Türkçesi	Arapçası
Güvercinler	حَمَامٌ	Koyunlar	غَنَمٌ
Defterler	دَفَاتِرٌ	Ağaçlar	أَشْجَارٌ

Dişil kabul edilmelerinin sebebinin bilinmediği, semâî olarak (duyularak) dişil olduğu öğrenilen bazı kelimeler de vardır. Sözlüğe bakılarak öğrenilebilen bu kelimelere “Semâî Müennesler” de denir.

Tablo-2.9. Bazı Semâî Dişil İsimler

Türkçesi	Arapçası	Türkçesi	Arapçası
Ateş	نَارٌ	Kuvvetli ateş	سَعِيرٌ
Batı rüzgârı	دَبْرٌ	Ev, yurt	دَارٌ
Güneş	الشَّمْسُ	Yeryüzü	الأَرْضُ
Savaş	الْحَرْبُ	Kuyu	الْبُئْرُ
Nefis/can	نَفْسٌ	Gökyüzü	سَمَاءٌ
Rüzgâr	رِيحٌ	Cehennem	جَهَنَّمَ
Kaş	حَاجِبٌ	Ayak	رِجْلٌ
Firdevs	فردوس	Balta	فَأْسٌ
Ruh	روح	Göz	عَيْنٌ

2.3. Tekil-İkil-Çoğul İsimler

Arapçada isimler ve isim cinsinden olan kelimeler sayı bakımından; tekil (müfred), ikil (tesniye) ve çoğul (cem') olmak üzere üçe ayrılır:

- **Tekil:** Bir tek varlığa işaret eden kelimelerdir.

Ör: Mu'allim, tabîb, recûl (adam), kalem, kitab, mekteb, mescid, dâr (ev, yurt), جَبَلٌ dağ, بَحْرٌ deniz, أَجَلٌ ecel gibi...

- **İkil:** Arapça'da kelimenin ikili yapılması için tekil halinin,
 - Son harfi ötreli ise, ان harfleri (elif ve nûn=+an) eklenir.

- Son harfi üstünlü veya esreli ise, **ین** harfleri (yâ ve nûn=+eyn) eklenir.
- Bu eklerden önceki harfin harekesi ise üstün olur.
- Osmanlı Türkçesinde ikil kelimelerin sonunda “eyn” eki kullanılmıştır:

Tablo-2.10. Türkçede İkili İsimlere Örnekler

Tekil	İkil
Eb (Baba)	Ebeveyn (Anne ve baba)
Vâlid (Baba)	Vâlideyn (Anne ve baba)
Harem	Haremeyn (Mekke ve Medine'nin çevresinde belirli alana kadar olan yasak bölge)
Hasan	Hasaneyn (Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin)

- **Çoğul:** Arapçada sayı bakımından üç ve üçten fazla sayıda isimlere denir.
- Kurallı (Salim/Düzenli) Çoğul: Kendi içinde eril ve dişil diye ayrılır.
- Kuralsız (Mükesser/Kırık) Çoğul

2.3.1. Kurallı Eril Çoğullar

Kurallı eril çoğul elde etmek için kelimenin tekil halinin

- Son harfi ötreli ise, sonuna **ون** harfleri (ûn)
- Son harfi üstünlü veya esreli ise, **ین** harfleri (în)

eklenir.

Ör:

مسلم müslim, **مسلمین** müslim+în, **مسلمون** müslim+ûn (Müslümanlar)

مؤمن mü'min, **مؤمنین** mü'min+în, **مؤمنون** mü'min+ûn (müminler)

Tablo-2.11. Kurallı Eril Çoğullara Örnekler

Tekil	Çoğul
Hâzır	Hâzırûn/Hâzırîn (Hazır bulunanlar)
Kâtib	Kâtibûn/Kâtibîn (Yazıcılar)
Me'mûr	Me'mûrûn/Me'mûrîn (Memurlar)
Mu'allim	Mu'allimûn/Mu'allimîn (Öğretmenler)
Muhakkik	Muhakkikûn/Muhakkikîn (Tahkik edenler)
Mü'min	Mü'minûn/Mü'minîn (Müminler)
Münâfik	Münâfikûn/Münâfikîn (Münâfiklar)
Müslim	Müslimûn/Müslimîn (Müslümanlar)
Müsrif	Müsrifûn/Müsrifîn (İsraf edenler)
Sâdık	Sâdıkûn/Sâdıkîn (Sâdıklar)

Âl-i İmrân Suresi 28. Ayet

لَا يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ...

Lâ yettehiżi-lmu/minûne-lkâfirîne evliyâe min dûni-lmu/minîn(e)...

Müminler, müminleri bırakıp da kâfirleri dost edinmesin...

2.3.2. Kurallı Dişil Çoğullar

Dişil sözcüğün sonuna “+ât” eki getirilerek yapılan çoğuldur. Eğer sözcük dişil te'si ile bitiyorsa, önce kelimenin sonundaki dişil te'si atılır, sonra “+ât” eki getirilir.

Ör: الطَّالِبَاتُ - الطَّالِبَةُ , المَهْنِدِسَاتُ - المَهْنِدِسَةُ

Bakara Suresi 168. Ayet

...وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ...

...velâ tettebi'û hutuvâti-şşeytân(i)...

...ve şeytanın adımlarını izlemeyin.

Hûd Suresi 123. Ayet

وَلِلَّهِ غَيْبُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ...

Veli(A)llâhi gaybu-ssemâvâti vel-ardi

Göklerin ve yerin gaybı Allah'a aittir.

Aşağıda Türkçede kullanılan bazı kurallı dişil isimlere örnekler verilmektedir.

Tablo-2.12. Kurallı Dişil Çoğullara Örnekler

Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul
hikâye	hikâyât	muhâbere	muhâberât
idhâl	idhâlât	muhâkeme	muhâkemât
ihrâc	ihrâcât	muhâsebe	muhâsebât
inâyet	inâyât	müşkil	müşkilât
inkılâb	inkılâbât	şikâyet	şikâyât
istihsâl	istihsâlât	ta'lîm	ta'lîmât
kâ'in	kâ'inât	tebeddül	tebeddülât
kemâl	kemâlât	tedrîs	tedrîsât
ma'lûm	ma'lûmât	teşkil	teşkilât
mektûb	mektûbât	tezâhür	tezâhürât
meşrûb	meşrûbât	tulû'	tulû'ât
mevcûd	mevcûdât	vârid	vâridât
mu'allime	mu'allimât	vukû'	vukû'ât

2.3.3. Kuralsız Çoğullar

Kuralsız çoğullar, tekil isimlerin yapıları değiştirilerek elde edilen çoğullardır, ancak bunlar işitilerek ya da sözlüğe bakılarak öğrenilebilir (yani semâ'îdir). İki sınıfa ayrılır:

- Akıl sahibi olanlara ilişkin çoğullar: İnsanlara özgü isimlerin çoğullarıdır.
- Akıl sahibi olmayanlara ilişkin çoğullar: Bitki, hayvan, eşya isimleri gibi...

Aşağıda akli olmayan eril ve dişil kelimelerin kuralsız çoğullarına yer verilmektedir.

Tablo-2.13. Kuralsız Çoğullara Örnekler

Tekil	Anlamı	Çoğul	Anlamı
رَجُلٌ	adam	رِجَالٌ	adamlar
الْجَبَلُ	dağ	الْجِبَالُ	dağlar
عِلْمٌ	ilim	عُلُومٌ	ilimler
الْمَرْأَةُ	kadın	النِّسَاءُ	kadınlar
وَرَقٌ	kağıt	أُورَاقٌ	kağıtlar
قَلَمٌ	kalem	الْأَقْلَامُ	kalemler
الْبِنْتُ	kız	الْبَنَاتُ	kızlar
كِتَابٌ	kitap	كُتُبٌ	kitaplar
مَدْرَسَةٌ	okul	الْمَدَارِسُ	okullar
التِّلْمِيذُ	öğrenci	التِّلَامِيذُ	öğrenciler

İleride Arapçadaki kalıplara ayrıntılı biçimde yer vereceğiz. Ancak burada Osmanlı Türkçesinde kullanılan bazı kalıplara yer vererek, çoğul kelime türetmenin nasıl olacağına aşina olacağız.

Arapçada 3 harfli kalıplarda, temsilî harfler F (Fe), ‘ (Ayn) ve L (Lâm)’dır. Kalıplara alışabilmek “Ef’âl” kalıbını esas alarak bazı örnekler yapalım. “Ef’âl” kalıbındaki “E” harfi kendisinden sonraki harfin “ince” veya “kalın” olmasına göre “E” veya “A” olarak gelir.

- Hüküm kelimesinin çoğulunu bulmaya çalışalım.

Hüküm kelimesinde F=**H**, ‘=**K**, L=**M** olur, 4. ilave harf ise **Â** olur.

Burada H harfi kalın olduğu için “A” harfi koyarız: A+**H**+**K**+**Â**+**M**

- Levn, renk demektir. Çoğulu için başına “E” gelir.
F=**L**, ‘=**V**, L=**N** olur, 4. Harf ise Â olur: E+**L**+**V**+Â+**N**
- ‘Aded, sayı demektir. Çoğulu için başına “A” gelir.
F=**’**, ‘=**D**, L=**D** olur, 4. Harf ise Â olur: A+**’**+**D**+Â+**D**
- Peki, aynı kalıpta “nûr”un نور çoğulu nasıl “envâr” أنوار olur? Nûrdaki و harfini gözden kaçırmayalım. Çoğulu için başına “E” gelir.
F=**N**, ‘=**V**, L=**R** olur, 4. Harf ise Â olur: E+**N**+**V**+Â+**R**

Aşağıdaki kalıpları ezberlemeyin, sadece tekil kelimelerin çoğullarını inceleyerek âşina olmaya çalışın. Kısa süre sonra o kelimeyle karşılaşınca hangi tekil kelimenin çoğulu olduğunu çıkarabileceksiniz.

Tablo-2.14. Farklı Kalıplarda Çoğul Örnekleri

Ef'âl		Fu'alâ'		Fu'ûl		Mefâ'il	
Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul
'aded	a'dâd			asl	usûl		
'ayn	a'yân	câhil	cühelâ	batn	butûn		
gayr	ağyâr	edîb	üdebâ	beyt	buyût	maksad	makâsıd
kavl	akvâl	fakîr	fukarâ	burc	burûc	ma'rifet	ma'ârif
kavm	akvâm	garîb	gurebâ	deyn	düyûn	medrese	medâris
aksâm	kısm	halîfe	hulefâ	emr	umûr	memleket	memâlik
mesel	emsâl	şâ'ir	şu'arâ	fazl	fuzûl	menzil	menâzil
nev'	envâ	şehîd	şühedâ	fen	fünûn	meclis	mecâlis
varak	evrâk	sâlih	sulehâ	fer'	furû'	menkıbe	menâkıb
vasf	evsâf	şerîk	şürekâ	feyz	füyûz	mertebe	merâtib
veled	evlâd	sefih	süfehâ	had	hudûd	mezheb	mezâhib
sebeb	esbâb	vekîl	vükelâ	hak	hukûk	masraf	masârif
şahs	eşhâs	âlim	ulemâ	şehr	şuhûr	menfa'at	menafi'
nehr	enhâr	vezîr	vüzerâ	tayr	tuyûr		
şekl	eşkâl			'ilm	ulûm		
				melik	mülûk		

Fi'âl		Fu"âl		Fa'ale		Fe'â'il	
Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul
'abd belde cebel cemel cennet kebîr kerîm racûl	'ibâd bilâd cibâl cimâl cinân kibâr kirâm ricâl	fâcir hâc hâkim kâfir kâtib tâcir	füccâr huccâc hükkâm küffâr küttâb tüccâr	âciz âmil fâcir hâdim tâbi' tâlib vâris	'aceze amele fecere hademe teba'a talebe verese	acîb akîde fazîlet delîl garîb netîce risâle vazîfe latîfe	acâ'ib akâ'id fezâ'il delâ'il garâ'ib netâ'ic resâ'il vazâ'if letâ'if
Fu'al		Efilâ'		Fevâ'il		Fe'âlil	
Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul
cümle devlet dürr ümmet zümre suret	cümel düvel dürer ümem zümer suver	ganî karîb nebî sadîk safî şakî velî	ağniyâ akribâ enbiyâ asdikâ asfiyâ eşkiyâ evliyâ	âlem dâire fâide lâzıme şâhid hâdis kâ'ide	avâlim devâir fevâid levâzım şevâhid havâdis kavâ'id	asker cevher defter dirhem silsile unsur	asâkir cevâhir defâtir derâhim selâsil anâsır
Efile		Fi'al		Fu'ul		Tefâ'il	
Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul
libâs lisân misâl silâh metâ'	elbise elsine emsile esliha emti'a	fitne hikmet illet millet ni'met	fiten hikem ilel milel ni'am	kitâb resûl sebîl tarîk	kütüb rusul sübul turuk	tefsîr teklîf timsâl	tefâsîr tekâlîf temâsîl
Fi'lân		Efâ'il		Fe'âlîl		Mefâ'il	
Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul
ah nâr sabî	ihvân nîrân sıbyân	hadîs 'âcîb ustûre	ehâdîs u'cûbe esâtîr	sultân şeytân	selâtîn şeyâtîn	meşhûr miftâh	meşâhîr mefâtîh
Efâ'il		Fevâ'il		Fu'âl		Eful	
Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul
akreb ekber	akârib ekâbir	kânûn târîh	kavânîn tevârîh	kâdî	kudât	nefs	enfüs

Fe'âlâ		Fu'lân		Fa'îl		Fâ'ile	
Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul
meziyye	mezâyâ	râhib	ruhbân	'abd	'abîd	ilâh	âlihe

Yukarıdaki çoğul kelimeleri bilince,

- Ahkâm-ı Kur'aniyye'yi,
- Düvel-i muazzamayı,
- Fakîr-fukarâyı, garîb-gurabâyı,
- İslâm'da etimolojik olarak da ruhbanlığın olamayacağını,
- Ketm-i verese davalarını,
- 'İbâdullah'ı,
- El-Milel ve'n-Nihal'i,
- Şevâhidü'n-Nübüvve'yi,
- Düyûn-u Umumiye'yi,
- Dârü'l-acezeyi,
- Cemiyet-i Akvâm'ı,
- Letâif-i aşereyi,
- Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye'yi,
- Sultanü'ş-şuarâ'yı,
- Ulemâ, şühedâ, tüccâr, evrâk, havâdis, hademe ve eşkâli,
- Safvetü't-Tefâsir'i,
- Sıbyân/sübyan mekteplerini,
- Ahiliği ve İhvân-ı müslimîni,
- Selâtîn camilerini,
- Anâsır-ı erbaayı,
- Devlet ricâlini,
- Efrâdını câmi' ağyarını mâni' olanları,
- Levnî'yi,

- Kelâm-ı kibârı,
daha iyi anlamış oluyoruz.

Arapçada çoğul olarak kullanıldıkları hâlde, Osmanlı Türkçesinde tekil olarak kullanılan bazı kelimeler bulunmaktadır. Ör: Amele, ahbâb, elbise, esnâf, eşkıyâ, talebe, veled...

2.4. Harekesine Göre İsimler

Harekesine göre isimlerin sınıflandırılması i'râb konusuyla ilişkilidir. İ'râb konusunu şu aşamada tamamen anlamak biraz zor olabilir. Ancak, bazı konuların daha iyi anlaşılması için giriş yapmam gerekiyor. Size tavsiyem, bu konuyu okuyun, anlaşılmayan kısımlar için ilerleyen aşamalarda tekrar okuyun.

İ'râb nedir?

İ'râb konusu oldukça detaylı bir konu olmakla birlikte, bizim için temel bilgiyi vermemizin yeterli olacağı kanaatindeyim. Şimdilik isimlerde i'râbtan bahsedecek, fiillerde i'râb konusunu ilerleyen bölümlerde göreceğiz.

Arapçada kelimelerin büyük bir kısmının sonu (son harekesi veya son harfi), cümledeki yerlerine veya başlarına gelen bir edâta göre değişikliğe uğrar. Bu değişikliğe "i'rab" adı verilir.

Bazı dilbilgisi kitaplarında yer alan "Şu cümleyi i'râb ediniz" demek, "Cümleyi öğelerine ayırınız ve cümle içindeki her bir kelimenin son harfinin alması gereken harekeyi gerekçeleriyle açıklayınız" demektir.

Peki Arapçadaki tüm kelimelerin sonu değişikliğe uğrar mı?

Hayır, uğramaz.

Arapçada kelimeler son kısımlarının değişip değişmemesine göre nasıl sınıflandırılır?

3 başlıkta sınıflandırılabilir:

- 1) Sonu değişenler (İ'râb özelliği/mu'reb olanlar):** Arapçada kelimelerin büyük çoğunluğu bu sınıfa girer. Kelimenin sonu cümledeki yerine göre veya başına gelen bir edata göre değişebilir. Merfû, mansûb ve mecrûr hallerin üçünde de değişim gösterir. Merfû, mansûb ve mecrûr ne anlama geliyor? Birazdan bahsedeceğiz. Ancak basit bir örnek verelim.

Ör: Muallim kelimesi, merfû halde “Mu'allimu”, mansûb halde “Mu'allime” ve mecrûr halde “Mu'allimi” olur.

2) Sonu kısmen değişenler (Gayrimunsarif olanlar): Kelimenin sonu mansûb ve mecrûr halde aynı olur.

Ör: Merfû durumda **إِبْرَاهِيمُ** olan İbrâhîm ismi, mansûb ve mecrûr halinde **إِبْرَاهِيمَ** olarak kullanılır.

Ör: Merfû durumda **مَسَلَمَاتُ** olan “hanım müslümanlar” kelimesi de, hem mansûb, hem de mecrûr halde **مَسَلَمَاتٍ** olarak kullanılır.

3) Sonu hiçbir zaman değişmeyenler (Mebnî olanlar): Kelimelerin çok az bir kısmını oluştururlar.

Ör: **هَذَا , هَذِهِ , هِيَ , هُوَ** gibi...

Soru: Merfû, mansûb, mecrûr ve meczûm ne anlama geliyor?

Merfû (Ref alametli): Kelimenin sonunun “Damme/Ötre ile harekelenmiş” olmasıdır. Genellikle kelimenin “özne veya yüklem” konumunda olduğuna işâret eder.

Mansûb (Nasb alametli): Kelimenin sonunun “Fetha/Üstün ile harekelenmiş” olmasıdır. Genellikle kelimenin “nesne” konumunda olduğuna işâret eder.

Mecrûr (Cer alametli): Kelimenin sonunun “Kesra/Esre ile harekelenmiş” olmasıdır. Genellikle cümlede “dolaylı tümleç” (cer harflerinden sonra gelir) veya isim tamlamasında “tamlayan” konumunda olduğuna işâret eder.

Meczûm: Kelimenin sonunun “Cezm ile harekelenmiş” olmasıdır.

İsimler merfû, mansûb ve mecrûr olabilirken, fiiller merfû, mansûb ve meczûm olabilmektedir.

Tablo-2.15. Merfû, Mansûb ve Mecerûr Örneği

Anlamı	Örnek
Öğrenci geldi. (Merfû)	جاء الطالب
Öğrenciyi gördüm. (Mansûb)	رأيتُ الطالب
Öğrenciye selam verdim. (Mecerûr)	سَلَّمْتُ على الطالب

Tablo-2.16. Merfû, Mansûb ve Mecerûr Örneği

Mecerûr	Mansûb	Merfû	
كَاتِبٍ	كَاتِبًا	كَاتِبٌ	Tekil Örnek
كُتَّابٍ	كُتَّابًا	كُتَّابٌ	Çoğul Örnek

Mahallen merfû/mansûb/mecerûr gibi bir kavram görüyoruz. Bu ne anlama geliyor?

أَلْبَيْتُ كَبِيرٌ “Ev büyüktür.” cümlesinde, “elbeytu” özne, “kebîrun” ise yüklemdir. Burada yüklem merfûdur, yani ötrelenmiş durumdadır.

Ancak أَلْسَيَّارَةُ أَمَامَ الْبَيْتِ “Araba evin önündedir.” denildiğinde, yüklemde merfû olmayı gösteren “ötre” açıkça gözükmediğinden, “yer itibariyle merfû” anlamında “mahallen merfu” ifadesi kullanılır.

Aşağıdaki tabloda mahallen merfû/mansûb/mecerûr ile ilgili örneklere yer verelim.

Tablo-2.17. Mahallen Merfû/Mansûb/Mecerûr Örnekleri

Anlamı	Örnek
Bu geldi. (Mahallen merfû)	جاء هذا
Bunu gördüm. (Mahallen mansûb)	رأيتُ هذا
Buna selam verdim. (Mahallen mecerûr)	سَلَّمْتُ على هذا

İ'râbın avantaj ve dezavantajları nelerdir?

- Sesli harfleri bulunan alfabelerle yazılan metinler, i'râb olmadan da doğru okunup anlaşılabilir. Ancak Arapçada kullanılan harfler sessiz olduğundan, ancak i'râb ile doğru okuma gerçekleşebilir. Bir dilde i'râb olmaması, dilin okunma, yazılma ve öğrenilmesinde avantaj sağlar.
- Ancak i'râb, isimlerin, cümle içinde özne, nesne vb. hangi görevde bulunduğunu gösterir ve farklı anlamların ifadesine imkân sağlar. Anlatım inceliği ve zenginliği sağlaması da i'râbın avantajı olarak görülebilir.

Bu konuda, ayrıntılı bilgi için söz konusu değerlendirmelerin yer aldığı Mehmet Sıdık Özalp'ın "Arap Dilinde İ'râb Olgusu" başlıklı makalesini okuyabilirsiniz. (Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 28 (2019/1))

3. BÖLÜM

3.1. Muzari ve Gelecek Zaman Fiilleri

3.1.1. Muzari Fiiller

Daha önce Arapçada

- Geçmiş zaman (Mazi)
- Şimdiki ve geniş zaman (Muzari)
- Emir (Emr)

biçiminde üç fiil zamanı olduğunu belirtmiş ve mazi fiilleri ele almıştık. Şimdi muzâri fiilden bahsedeceğiz.

Muzâri fiil; şimdiki veya geniş zamandaki bir olayı veya durumu gösteren fiile denir.

Muzari fiilin şimdiki zamanı mı, geniş zamanı mı ifade ettiğini nasıl bileceğiz?

Zamanı belirten bir zarf kullanıldıysa kolayca anlaşılabilir. Örneğin, **الآن** “şimdi” ve

حالا “hemen” şimdiki zaman için kullanılırken, **كلّی** “her” geniş zaman için kullanılır.

Geçmiş zamanı gösteren mazi kipi, Arapça fiillerin temel formu olup, buna harf eklemek veya eksiltmek suretiyle muzâri ve emir kiplerine geçiş yapılır.

Muzâri fiiller, “muzâraat harfleri” olarak isimlendirilen **أ-ت-ي-ن** (**آتین** eteyne) harflerinin şahsa göre fiilin başına eklenmesi ile elde edilir. Örneğin, kökü 3 harfli olan (sülâsi) bir mâzi fiili (3. Şahıs eril) muzâriye çevirmek için,

1) Mâzi fiilin başına muzâri yapma harfi olan fetha/üstün harekeli **ي** getirilir. (Bu harfin harekesi, 3'lü, 5'lü ve 6'lı fiillerde üstün, 4'lü fiillerde ötre dir.)

2) Muzâri yapma harfinden sonraki harfin harekesi ise daima sükûndur (cezm).

3) Mazi fiil muzâri yapılırken fiilin sonuna bir takım ekler getirilir. Ancak sonuna ek gelmediği yerlerde harekesi ötre olur.

4) Peki ortadaki harf ne olacak? 3'lü fiiller mâziden muzâriye geçerken ortadaki harflerinin harekesi değişikliğe uğrar. Bunun bir kuralı yoktur, semâîdir. Bu değişikliği ancak sözlükten öğrenebiliriz. Ancak 4, 5 ve 6'lı fiillerde, muzari fiil belli kalıplara göre gelir.

“Arapça öğrenmek” ile “Kur’an’ı anlamak için Arapça öğrenmek” arasındaki farkı anlamışsınızdır. Aşağıda 6 farklı kalıpta mazi fiillerden muzari fiillere dönüşümün gerçekleştiğini görüyoruz. Arapça öğrenen birinin hangi fiilin hangi kalıpta olduğunu öğrenmesi gerekir. Ancak bizim için “konuşma ve yazma” değil, “anlama” esas olduğundan böyle bir zorunluluğa gerek yoktur.

3'lü fiilin mazi ve muzaride orta harekesi 6 ana kalıpta (bâbda) gösterilir.

Tablo-3.1. Bâblara Göre 3'lü Mazi ve Muzari Fiillerde Harekeleme

Örnek Muzârî	Örnek Mâzî	Anlamı	Muzârî Kalıbı	Mâzî Kalıbı	Bab (Ana Kalıp)
يَكْتُبُ	كَتَبَ	Yazmak	يَفْعُلُ Ö	فَعَلَ Ü	1.
يَنْصُرُ	نَصَرَ	Yardım etmek			
يَخْرُجُ	خَرَجَ	Çıkmak			
يَأْخُذُ	أَخَذَ	Almak			
يَقْتُلُ	قَتَلَ	Öldürmek			
يَذْكُرُ	ذَكَرَ	Zikretmek			
يَعْبُدُ	عَبَدَ	İbadet etmek			
يَأْمُرُ	أَمَرَ	Emretmek			
يَسْجُدُ	سَجَدَ	Secde etmek			
يَطْلُبُ	طَلَبَ	Talep etmek			
يَشْكُرُ	شَكَرَ	Şükretmek			
يَدْخُلُ	دَخَلَ	Girmek			
يَنْظُرُ	نَظَرَ	Bakmak			
يَخْلُقُ	خَلَقَ	Yaratmak			

يَجْلِسُ	جَلَسَ	Oturmak	يَفْعَلُ E	فَعَلَ Ü	2.
يَضْرِبُ	ضَرَبَ	Vurmak			
يَرْجِعُ	رَجَعَ	Dönmek			
يَظْلِمُ	ظَلَمَ	Zulmetmek			
يَعْقِلُ	عَقَلَ	Akletmek			
يَغْلِبُ	غَلَبَ	Galip gelmek			
يَعْرِفُ	عَرَفَ	Bilmek/Tanımak			
يَعْرِضُ	عَرَضَ	Arz etmek			
يُنزِلُ	نَزَلَ	İnmek			
يَذْهَبُ	ذَهَبَ	Gitmek	يَفْعَلُ Ü	فَعَلَ Ü	3.
يَفْتَحُ	فَتَحَ	Açmak			
يَسْأَلُ	سَأَلَ	Sormak			
يَصْنَعُ	صَنَعَ	Yapmak			
يَلْعَنُ	لَعَنَ	Lanet etmek			
يَبْعَثُ	بَعَثَ	Göndermek			
يَجْعَلُ	جَعَلَ	Kılmak/Yapmak			
يَمْنَعُ	مَنَعَ	Yasaklamak			
يَقْرَأُ	قَرَأَ	Okumak			
يَعْلَمُ	عَلِمَ	Bilmek	يَفْعَلُ E	فَعَلَ E	4.
يَجَلُّ	وَجَلَ	Korkmak			
يَشْهَدُ	شَهِدَ	Şahit olmak			

يَشْرَبُ	شَرِبَ	İçmek	Ü	E	
يَعْمَلُ	عَمِلَ	Yapmak			
يَسْمَعُ	سَمِعَ	İşitmek			
يَفْهَمُ	فَهِمَ	Anlamak			
يَحْسُنُ	حَسَنَ	Güzel olmak			
يَقْبُحُ	قَبِحَ	Çirkin olmak	يَفْعَلُ Ö	فَعَلَ Ö	5.
يَكْبُرُ	كَبُرَ	Büyüme			
يَحْسِبُ	حَسِبَ	Saymak	يَفْعَلُ E	فَعَلَ E	6.
يَرِثُ	وَرِثَ	Varis olmak			

عَلِمَ mazi fiilinin muzarisi يَعْلَمُ olup, şu şekilde çekimi yapılır:

Tablo-3.2. عَلِمَ 'Alime Fiilinin Muzari Çekimi

Çoğul	İkil	Tekil	
يَعْلَمُونَ Onlar biliyorlar	يَعْلَمَانِ O ikisi biliyorlar	يَعْلَمُ O biliyor	3. Şahıs Eril
يَعْلَمْنَ Onlar biliyorlar	تَعْلَمَانِ O ikisi biliyorlar	تَعْلَمُ O biliyor	3. Şahıs Dişil
تَعْلَمُونَ Siz biliyorsunuz	تَعْلَمَانِ Siz ikiniz biliyorsunuz	تَعْلَمُ Sen biliyorsun	2. Şahıs Eril
تَعْلَمْنَ Siz biliyorsunuz	تَعْلَمَانِ Siz ikiniz biliyorsunuz	تَعْلَمِينَ Sen biliyorsun	2. Şahıs Dişil
نَعْلَمُ Biz biliyoruz	نَعْلَمُ Biz ikimiz biliyoruz	أَعْلَمُ Ben biliyorum	1. Şahıs Eril-Dişil

Tablo-3.3. قرأ Karae Fiilinin Muzari Çekimi

Çoğul	İkil	Tekil	
يَقْرَؤُونَ Onlar okuyorlar	يَقْرَأَانِ O ikisi okuyor	يَقْرَأُ O okuyor	3. Şahıs Eril
يَقْرَأْنَ Onlar okuyorlar	تَقْرَأَانِ O ikisi okuyor	تَقْرَأُ O okuyor	3. Şahıs Dişil
تَقْرَؤُونَ Siz okuyorsunuz	تَقْرَأَانِ İkiniz okuyorsunuz	تَقْرَأُ Sen okuyorsun	2. Şahıs Eril
تَقْرَأْنَ Siz okuyorsunuz	تَقْرَأَانِ İkiniz okuyorsunuz	تَقْرَأَيْنِ Sen okuyorsun	2. Şahıs Dişil
نَقْرَأُ Biz okuyoruz	نَقْرَأُ Biz ikimiz okuyoruz	أَقْرَأُ Ben okuyorum	1. Şahıs Eril-Dişil

Tablo-3.4. كتب Ketebe Fiilinin Muzari Çekimi

Çoğul	İkil	Tekil	
يَكْتُبُونَ Onlar yazıyorlar	يَكْتُبَانِ O ikisi yazıyor	يَكْتُبُ O yazıyor	3. Şahıs Eril
يَكْتُبْنَ Onlar yazıyorlar	تَكْتُبَانِ O ikisi yazıyor	تَكْتُبُ O yazıyor	3. Şahıs Dişil
تَكْتُبُونَ Siz yazıyorsunuz	تَكْتُبَانِ Siz ikiniz yazıyorsunuz	تَكْتُبُ Sen yazıyorsun	2. Şahıs Eril
تَكْتُبْنَ Siz yazıyorsunuz	تَكْتُبَانِ Siz ikiniz yazıyorsunuz	تَكْتُبَيْنِ Sen yazıyorsun	2. Şahıs Dişil
نَكْتُبُ Biz yazıyoruz	نَكْتُبُ Biz ikimiz yazıyoruz	أَكْتُبُ Ben yazıyorum	1. Şahıs Eril-Dişil

Tablo-3.5. نَصَرَ Nasara Fiilinin Muzari Çekimi

Çoğul	İkil	Tekil	
يَنْصُرُونَ Onlar yardım ediyorlar	يَنْصُرَانِ O ikisi yardım ediyorlar	يَنْصُرُ O yardım ediyor	3. Şahıs Eril
يَنْصُرْنَ Onlar yardım ediyorlar	تَنْصُرَانِ O ikisi yardım ediyorlar	تَنْصُرُ O yardım ediyor	3. Şahıs Dişil
تَنْصُرُونَ Siz yardım ediyorsunuz	تَنْصُرَانِ Siz ikiniz yardım ediyorsunuz	تَنْصُرُ Sen yardım ediyorsun	2. Şahıs Eril
تَنْصُرْنَ Siz yardım ediyorsunuz	تَنْصُرَانِ Siz ikiniz yardım ediyorsunuz	تَنْصُرِينَ Sen yardım ediyorsun	2. Şahıs Dişil
نَنْصُرُ Biz yardım ediyoruz	نَنْصُرُ Biz ikimiz yardım ediyoruz	أَنْصُرُ Ben yardım ediyorum	1. Şahıs Eril-Dişil

Tablo-3.6. سَأَلَ Se'ale Fiilinin Muzari Çekimi

Çoğul	İkil	Tekil	
يَسْأَلُونَ Onlar soruyorlar	يَسْأَلَانِ O ikisi soruyor	يَسْأَلُ O soruyor	3. Şahıs Eril
يَسْأَلْنَ Onlar soruyorlar	تَسْأَلَانِ O ikisi soruyor	تَسْأَلُ O soruyor	3. Şahıs Dişil
تَسْأَلُونَ Siz soruyorsunuz	تَسْأَلَانِ Siz ikiniz soruyorsunuz	تَسْأَلُ Sen soruyorsun	2. Şahıs Eril
تَسْأَلْنَ Siz soruyorsunuz	تَسْأَلَانِ Siz ikiniz soruyorsunuz	تَسْأَلِينَ Sen soruyorsun	2. Şahıs Dişil
نَسْأَلُ Biz soruyoruz	نَسْأَلُ Biz ikimiz soruyoruz	أَسْأَلُ Ben soruyorum	1. Şahıs Eril-Dişil

“Suâl”in de “Seele” fiilinden geldiğini farketmişsinizdir. Suâl “soru”, mes’ele “sorulan şey”, mes’ul “kendisine soru sorulan kişi, sorumlu”, sâil “soru soran kişi” demektir. Almamız gereken ders ne olabilir?

“Bir yerin mes’ûlü iseniz, soru sorulmaya da, sorgulanmaya da açık olmanız gerekir.”

Tablo-3.7. جَلَسَ Celese Fiilinin Muzari Çekimi

Çoğul	İkil	Tekil	
يَجْلِسُونَ Onlar oturuyorlar	يَجْلِسَانِ O ikisi oturuyor	يَجْلِسُ O oturuyor	3. Şahıs Eril
يَجْلِسْنَ Onlar oturuyorlar	تَجْلِسَانِ O ikisi oturuyor	تَجْلِسُ O oturuyor	3. Şahıs Dişil
تَجْلِسُونَ Siz oturuyorsunuz	تَجْلِسَانِ Siz ikiniz oturuyorsunuz	تَجْلِسُ Sen oturuyorsun	2. Şahıs Eril
تَجْلِسْنَ Siz oturuyorsunuz	تَجْلِسَانِ Siz ikiniz oturuyorsunuz	تَجْلِسِينَ Sen oturuyorsun	2. Şahıs Dişil
نَجْلِسُ Biz oturuyoruz	نَجْلِسُ Biz ikimiz oturuyoruz	أَجْلِسُ Ben oturuyorum	1. Şahıs Eril-Dişil

“Celse-oturdu” fiilinden neler gelmiş bakalım: Celse “Oturum”, Cülûs “Tahta oturma”, Meclis “Oturulan yer” Acaba milletvekillerinin daha çok çalışması için isim değişikliği mi yapmalı? 😊

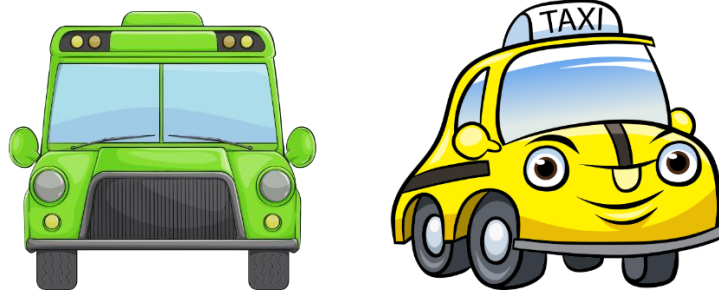
Dört harfli yalın fiillerin bir kalıbı (babı) vardır: فَعَلَّ ، يُفَعِّلُ ، فَعَلَّلَهُ ، فَعَلَّلَاً
şeklinindedir. Bazı 4 harfli yalın fiillere aşağıdaki tabloda yer verilmiştir:

Tablo-3.8. Dörtlü Mazi ve Muzari Fiillerde Harekeleme

Mastar	Muzari	Mazi	
فَعَلَّلَهُ فِعْلَالٌ	يُفَعِّلُ	فَعَّلَ	Kalıp
زَلَزَلَهُ زِلْزَالٌ	يُزَلِّزُ	زَلَزَلَ	Sarstı
دَخَّرَجَهُ دِخْرَاجٌ	يُدْخِرُ	دَخَّرَجَ	Yuvarladı
دَمَدَمَهُ دِمْدَامٌ	يُدْمِدُّ	دَمَدَمَ	Helak etti
عَسَّعَسَهُ عِسْعَاسٌ	يُعْسِعِسُ	عَسَّعَسَ	Kararmaya başladı
كَبَّكَبَهُ كِبْكَابٌ	يُكَبِّبُ	كَبَّكَبَ	Yıktı

Muzari fiillerde ekin fiilin başına geleceğini nasıl hatırlarız?

Dr. Abdülaziz Abdurrahim'den yararlanarak şu örneği verebiliriz. Size doğru iki aracın yaklaşmakta olduğunu farzedelim. Araçlar şu anda sizin karşınızda olduğundan, aracın ön tarafına bakarak otomobil, jip, kamyon vb. olduğuna (yani ne/kim olduğuna) karar verebiliriz. Aynı biçimde, muzari fiilin önüne bakarak özneyi teşhis edebiliriz.

Şekil-2.2. Muzari Fiil-Özne İlişisine Bir Örnek

İkinci bir örnekle bunu zihnimize iyice yerleştirelim.

Şekil-2.3. Mazi Fiil-Özne İlişisine Farklı Bir Örnek

Bir dedemizin şu anda bir fidan diktiğini ve fidanın diken kişiye göre oldukça küçük olduğunu düşünelim. Bu durumda, dikim işlemini yapan bize daha önce gözükür. Şekilde olduğu gibi önce dikim yapan dede özneyi, sonra onun sol tarafında dikme fiilini belirten fidanı görüyoruz. Buradan özneyi belirten harflerin fiilin başına eklenmesi gerektiğini hatırlayabiliriz.

Bu arada resimde yer alan kişi, Bitlis'in Ahlat ilçesinde 'Sofi Dayı' olarak bilinen 90 yaşındaki Abdulbari Üryanoglu'dur. Çocuk yaştan itibaren dağ-taş demeden tek başına 70 binden fazla fidanı toprakla buluşturmuş olup, ilerleyen yaşına rağmen hâlâ fidan dikimine devam etmektedir. Ne güzel bir davranış...

<https://www.haberler.com/guncel/90-lik-dede-omrunu-fidan-dikmeye-adadi-9783328-haberi/>

Hangi şahıs için hangi ekin geleceğini ezberlemek zor değil mi?

- Muzâri fiil, muzâraat harfleri olarak isimlendirilen **أ-ت-ي-ن** harflerinden biri ile başlar, harekesi üstündür. Bunları rahatça öğrenmek için **نَأَيْتُ** “Ne-e-y-tu” veya **آتَيْتُ** “E-te-y-ne” olarak formülleştirilen kelimeleri ezberleyebiliriz.
- 1. Şahıs tekil zamiri “ene” “Elif” ile başladığı için muzari fiilde başa “Elif” gelir.
- 1. Şahıs çoğul zamir “nahnu” “Nun” ile başladığı için muzari fiilde başa “Nun” gelir.
- 3. Şahıs tekil eril zamiri için “Ye” geleceğini öğrenmiştik.
- 3. Şahıs çoğul eril zamiri için başa yine “Ye” gelir, ama sonu “ûn” ile biter.
- 2. Şahıs tekil eril ile 3. Şahıs tekil dişilin “Te” ile başladığına dikkat edin.
- 3'lü fiillerde ortadaki harfin harekesi değişkendir.
- Hepsinin son harfinin harekesi ise ötreidir.

Fâtiha suresindeki “na'budu” ifadesinin “kulluk ederiz” anlamına geldiğini biliyorduk. Eğer “a'budu” olsaydı, “kulluk ederim” anlamına gelecekti.

Kâf Suresi 6. Ayet

أَفَلَمْ يَنْظُرُوا إِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ...

Efelem yenzurû ilâ-ssemâ-i fevkahum...

Üstlerindeki göğe **bakmazlar mı**...

Kâf Suresi 30. Ayet

يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَأَتْ وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ

Yevme **nekûlu** licehenneme heli-mtele/ti ve **tekûlu** hel min mezâd(in)

O gün, cehenneme “Doldun mu?” **deriz.** O da, “Daha var mı?” **der.**

Bakara Suresi 79. Ayet

فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُوبُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هَذَا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ لَيْسَتْ رُوا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا

Feveylun lillezîne yektubûne-lkitâbe bi-eydîhim sümme yekûlûne hâzâ min 'indi(A)llâhi liyeşterû bihi şemenen kalîlâ(en)^(s) ...

Karşılığında az bir bedel alabilmek için kendi elleriyle kitap yazıp da sonra: "İşte bu Allah katından gelmedir" diyenlere yazıklar olsun...

Fetih Suresi 3. Ayet

وَيَنْصُرَكَ اللَّهُ نَصْرًا عَزِيمًا

Ve yensuraka(A)llâhu nasran 'azîzâ(n)

Ve sana Allah, şanlı bir zaferle yardım eder.

Mü'min Suresi 7. Ayet

الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا

Ellezîne yahmilûne-l'arşe vemen havlehu yusebbihûne bihamdi rabbihim veyu/minûne bihi veyestağfirûne lillezîne âmenû...

Arş'ı taşıyanlar ve onun çevresinde bulunanlar (melekler) Rablerini hamd ederek tesbih ederler, O'na inanırlar ve müminler için (şöyle diyerek) bağışlanma dilerler:...

Mâzîdeki ilk harfi hemze olan أَكَلٌ (yedi), أَمَرَ (emretti), أَخَذَ (aldı) gibi fiillerin muzâri tekil 1. şahıs (ben) çekiminde iki hemze yanyana gelir. Bu durumda أَكَلُ şeklinde değil, birleştirilerek أَكَلُ , أَمَرُ , أَخَذُ şeklinde uzatılan tek hemze halinde söylenir.

قَدْ edatı hem mâzi, hem de muzâri fiilin başına gelebilir. Mazi fiillerin başına geldiğinde kesinlik, muzari fiillerin başına geldiğinde de genelde ihtimal anlamı katar. Kur'an'da birçok ayette mazi fiilin başında bu edat yer almaktadır.

3.1.2. Gelecek Zaman Fiilleri

Gelecek zaman fiilinin oluşturulması çok kolaydır. Muzârinin başına gelen **سَ** “se” ve **سَوْفَ** “sevfe” gelecek zaman harfleridir. **سَ** yakın gelecek, **سَوْفَ** uzak gelecek için kullanılır. Fiilin sonunda herhangi bir değişiklik olmaz.

Ra'd Suresi 42. ayet

... وَسَيَعْلَمُ الْكُفَّارُ لِمَنْ عُقْبَى الدَّارِ

... veseya'lemu-İkuffâru limen 'ukbâ-ddâr(i)

... Bu yurdun (dünyanın) sonunun kimin olduğunu yakında kâfirler **bileceklerdir!**

Tekâsür suresi 3. Ayet

كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ

Kellâ **sevfe ta'lemûn(e)**

Hayır! **İleride bileceksiniz!**

En'âm Suresi 67. Ayet

لِكُلِّ نَبَاٍ مُّسْتَقَرٌّ وَسَوْفَ تَعْلَمُونَ

Likulli **nebe-in** mustekarr(un)(c) **vesevfe ta'lemûn(e)**

Her bir **haber** için kararlaştırılmış bir zaman (müstakar) vardır. Siz de yakında **bileceksiniz.**

Ankebut Suresi 66. Ayet

لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ وَلِيَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ

Liyekfurû bimâ âteynâhum veliyetemette'û(s) fesevfe ya'lemûn(e)

Kendilerine verdiğimiz nimetlere nankörlük etsinler ve sefa sürsünler bakalım! Fakat ileride bileceklerdir.

Talâk Suresi 7. Ayet

... لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَيْهَا سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا

... Lâ yukellifu(A)llâhu nefsen illâ mâ âtâhâ(c) seyec'alu(A)llâhu ba'de 'usrin yusrâ(n)

... Allah, bir kimseyi ancak kendine verdiği ile yükümlü kılar. Allah, bir zorluğun ardından bir kolaylık yaratacaktır.

Nisâ Suresi 146. Ayet

... فَأُولَئِكَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ وَسَوْفَ يُؤْتِي اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ أَجْرًا عَظِيمًا

... feulâ-ike me'a-lmu/minîn(e)(s) vesevfe yu/ti(A)llâhu-lmu/minîne ecran 'azîmâ(n)

...İşte onlar mü'minlerle berâberdir ve Allah, mü'minlere ileride (pek) büyük bir mükâfât verecektir.

Ecir, ücret, mükâfat gibi anlamlara gelmektedir.

Yûnus Suresi 31. Ayet

... وَمَنْ يُدَبِّرْ الْأَمْرَ فَسَيَقُولُونَ اللَّهُ فَقُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ

... vemen yudebbiru-l-emr(a)(c) feseyekûlûna(A)llâh(u)(c) fekul efelâ tettekûn(e)

Bütün işleri kim idâre ediyor? Hemen “Allah” diyeceklerdir. Öyleyse de ki: “O halde Allah'tan sakınmaz mısınız?”

Arapça tedbir, “arkasını düşünmek, idare etmek” gibi anlamlara gelir. Bizde daha çok önlem karşılığı olarak kullanılmakta ise de, tedbir etmenin bir anlamı da “idare etmek”, müdebbir ise “idare eden” demektir.

Meryem Suresi 96. Ayet

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا

İnne-İlezzîne âmenû ve'amilû-ssâlihâti **seyec'alu** lehumu-rrahmânu vuddâ(n)

Şüphesiz îmân edip sâlih ameller işleyenler için Rahmân bir sevgi **yaratacaktır.**

3.2. Harfler ve Cer Harfleri

Arapçada kullanılan kelimeler üç sınıfta ele alınabilir:

1) İsim: Zamana bağlı olmaksızın kendi başına bir anlam ifade eden kelime türüdür.

الشجرة ağaç, العلم ilim, القلم kalem gibi... İsimleri ayırabilmenin birkaç özelliğine dikkat çekebiliriz:

- İsmi başına **ال** takısı gelebilir.
- İsmi sonuna tenvin (iki üstün, iki ötre, iki esre) gelebilir.
- İsmi sonundaki harfin harekesi esre olabilir veya sonundaki harf kapalı "Te" olabilir.

2) Fiil: Zamana ve kişiye bağlı olarak bir işi, oluşu veya eylemi bildiren kelime türüdür.

Yardım etti, gitti, geliyor vb. Fiilin başına **لَمْ لَمَّا قَدْ سَوْفَ** gibi edatlar gelebilir.

3) Harf: Kendi başına çok anlamı olmayan, ama isim ve fiiller arasında belli ilgiler kuran ve diğer kelimelerle birlikte anlam kazanan kelime türüdür.

Kelime kendisinden başkasındaki bir anlamı gösteriyorsa harftir. Bizzat kendisinde bir anlam gösteriyorsa, zamana bağlı bir anlam içerip içermediğine bakılır. Zaman anlamı varsa fiil, aksi halde isimdir.

Konuyu Türkçeden vereceğimiz bir örnekle açabiliriz. "Mersin'den Antalya'ya gittim." cümlesinde, "Mersin" ve "Antalya" isimlerdir, zira zamana bağlı olmayıp, kendi anlamları vardır. "Gittim" ifadesinin kendi anlamı vardır, ancak zamana bağlı bir eylem ifade ettiği için "fiil"dir. "-den" ve "ya" ekleri ise, kendi başına bir anlama sahip olmadığından bunlar "harf"tir. Ancak "den" eki, Mersin'e eklenince "gitme" fiilinin başlangıç noktasını; "ya" eki de Antalya'ya eklenince aynı fiilin bitiş noktasını gösterir.

İsmî bakış harfi bakış ile bütünleştirebilene ne mutlu...

Gramerdeki söz konusu “isim ve harf sınıflaması”nı zihnimize daha iyi yerleştirecek tevhid ile ilgili bir konuya değinebiliriz. Modern bilim ve felsefe varlığı sadece bir “isim” gibi değerlendirip bütün anlamı kendisine yüklerken, varlığın aynı zamanda bir “harf” gibi ele alınmasının gerekliliğini göz ardı etmiştir. Halbuki, her bir varlık aynı zamanda Allah'ın bir âyetidir. Örneğin, bir resim tablosunda köy yaşamından bir kare tasvir edilmiş olabilir. Ancak, bu resimde kullanılan renkler, fırçanın kullanım tarzı, seçilen konu, resim karakterlerinin kendi aralarındaki ilişkisi vb. birçok öge resimden daha öte ressamın psikolojik durumu, karakteri, hayat görüşü, estetik algısı vb. onlarca yönüne işaret eder ve onu bize tanıtır. Teşbihte hata olmasın, bir elma ismî bakış açısıyla lezzetli, besleyici, sağlığa yararlı bir meyve olarak değerlendirilebilir. Ancak harfi bakış açısıyla elma Rabbimizin “ahsen-i takvim”de yarattığı ve kendine muhatap yaptığı insana bir hediyesi olup, güzelliği ile Allah'ın Cemil ismine, besleyiciliği ile Rezzak ismine, C vitamini başta olmak üzere insana gerekli ve faydalı olan birçok element ve mineralleri ile Rahman ismine, kullara gösterilen sevginin tezahürü olarak Vedûd ismine işaret eder. Kendi anlamı bir ise, Allah'ı tanıtan anlamları belki yüze ulaşır.

Harfler “atıf harfleri”, “muzari fiili nasb eden harfler”, “muzari fiili cezm eden harfler” gibi farklı başlıklar altında ele alınmıştır. Şimdi cer harflerine geçelim.

Cer harfleri, önüne geldikleri isme “yönelme (-e, -a), ayrılma (-den, -dan), bulunma (-de, -da), amaç, beraberlik, hakındalık, içinde/üstünde olma” gibi anlamlar katan ve önüne geldikleri ismin sonunu esre yapan harflerdir. Aslında cer harflerini Türkçede kullandığımızın farkında bile değiliz: Binaenaleyh, ilelebed, maalesef...

3.2.1. Bi ب

Genel olarak, “-e, -a, -de, da, ile” gibi anlamları verir. Bilâhare (sonra, sonradan), bilâkis (aksine, tersine), bilfiil (fiilen), bilhâssa (özellikle), bilmukabele (karşılık olarak), bilumûm (genellikle), bizzat (şahsen, zatiyla) Türkçe'deki kullanımlara örnek verilebilir.

Fâtiha Suresi 1. Ayet

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Bismi(A)llâhi-rrahmâni-rrahîm(i)

Rahmân ve rahîm olan Allah'ın **adıyla**.

Dikkat ederseniz birinci kelimedede “Bi+ismi” “Bismi” şeklinde birleşmiş.

Sâffât Suresi 84. Ayet

إِذْ جَاءَ رَبَّهُ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ

İz câe rabbehu **bikalbin** selîm(in)

Hani o, Rabbine arınmış bir **kalp ile** gelmişti.

Nasr Suresi 3. Ayet

فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا

Fesebbih **bihamdi rabbike** vestağfirh(u)(c) innehu kâne tevvâbâ(n)

Artık **Rabbini hamd ile** tesbih et ve O'ndan bağışlanma dile. Şüphesiz O tevbeleri çok kabul edendir.

Fecr Suresi 14. Ayet

إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ

İnne rabbeke **lebilmirsâd(i)**

Şüphesiz Rabbin, **daima gözetlemededir**.

Burada “le” takısına dikkat edelim. Genelde “İnne” ile başlayan cümlelerde pekiştirme sağlayan bir anlam katar.

“Mirsâd” ile rasad arasında bir yakınlık olabilir mi? “Mirsâd” köklerini “r-s-d” olarak süzdüğünüzde karşınıza “rasad-gözetleme” çıkıyor. Rasathane de, gözlemevi olmuş oluyor.

Yâsîn Suresi (25. Ayet)

إِنِّي آمَنْتُ بِرَبِّكُمْ فَاسْمَعُونِ

İnnî âmentu birabbikum fesme'ûn(i)

Şüphesiz ben, Rabbinize iman ettim, beni dinleyin.

Buraya kadar iyi çalışanlar, renkli kısımdaki bütün kelimeleri bildiği için eminim rahatça anlamı çözmüştür.

Fil Suresi 1. Ayet

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ

Elem tera keyfe fe'ale rabbuke bi-ashâbi-lfil(i)

Rabbinin, fil sâhiblerine nasıl/ne yaptığını görmedin mi?

Bazı meal yazarları, bu ayette daha uygun olacağını düşünerek “keyfe”yi “ne” olarak çevirmiştir. Arapça keyfe “nasıl” demektir. “keyf” ise, “hal, ruh hali” anlamına gelir. Türkçeye geçtikten sonra “iyi ruh hali, zevk, neşe” derken, konu keyif verici maddelere kadar gitmiştir. Umarım herkesin keyfi yerindedir? ☺ Bu kelimenin esas anlamı, kullandığımız bir kelime olan “keyfiyet”te “nasıllık, nitelik” olarak korunmuştur.

Felâk Suresi 1. Ayet

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ

Kul e'ûzu birabbi-lfelak(i)

De ki: Sabahın Rabbine sığınırım.

Nâs Suresi 1. Ayet

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ

Kul e'ûzu birabbi-nnâs(i)

De ki: İnsanların Rabbine sığınırım,

“Felak”ın sabah, “nâs”ın da insanlar anlamına geldiğini öğrenmiş oluyoruz.

Alâk Suresi 12. Ayet

أَوْ أَمَرَ بِالتَّقْوَىٰ

Ev emera bi-ttakvâ

Ya da takvayı emrettiyse...

Ev (ve'nin tersi) “veya/ya da” anlamına gelmektedir.

Asr Suresi 3. Ayet

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ

İllâ-lleżîne âmenû ve 'amilû-ssâlihâti ve tevâsav bilhakki ve tevâsav bi-ssabr(i)

Ancak iman edip salih ameller işleyenler, birbirlerine hakki tavsiye edenler ve birbirlerine sabrı tavsiye edenler müstesna.

Bu âyet-i kerime, insanın zaman geçtikte sürekli “ziyan/kaybetme/hüsran”da olma halinden nasıl çıkabileceğinin eşsiz formülünü veriyor:

- İman (Dosdoğru yola/sırat-ı müstakime girilmesi)
- Salih amel (Bu yola yakışır eylemlerde bulunulması)
- Birbirine hakki ve sabrı tavsiye

Hâkka Suresi 41. Ayet

وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ قَلِيلًا مَّا تُؤْمِنُونَ

Vemâ huve bikavli şâ'ir(in)(c) kalîlen mâ tu/minûn(e)

Ve o, bir şair sözü değildir. Ne de az inanıyorsunuz!

3.2.2. Min مِنْ

Genel olarak, “- den, -dan” anlamı verir. Bazen bir bütünün parçasını anlatmak, bazen de bir şeyin cinsini belirtmek için kullanılır.

“Âh mine'l aşk” “Ne gelmişse aşktan gelmiştir.” gibi bir anlamı kısaca anlatmak için edebiyatta kullanılır.

Şeyh Galib'in Terci-i Bend'inin tekrarlanan bölümünde

“Âh mine'l aşkı ve hâlâtihi,

Ahraka kalbî bi-harârâtihi.”

“Âh(lar olsun)! Hararetiyle kalbimi yakıp kavuran aşkın elinden ve onun (türlü) hâllerinden (çektiklerim)...”

şeklinde meşhur beyti bulunmaktadır.

İstiâze

İstiâze, “sığınmak” demektir. Fussilet suresi 36. Ayette “Eğer şeytandan gelen kötü bir düşünce seni dürtecek olursa, hemen Allah'a sığın. Çünkü O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.” buyrulmaktadır.

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

Eûzu billahi mineş-şeytânirracîm.

Kovulmuş şeytandan Allah'a sığınırım.

Bakara Suresi 5. Ayet

أُولَئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

Ulâ-ike 'alâ huden min rabbihim ve ulâ-ike humu-lmuflihûn(e)

İşte onlar, Rablerinden gelen bir hidayet üzeredirler ve kurtuluşa erenler de ancak onlardır.

Bakara Suresi 8. Ayet

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ

Vemine-**nnâsi** men yekûlu **âmennâ** **bi(A)llâhi** ve **bilyevmi-l-âhiri** vemâ hum bimu/minîn(e)

İnsanlardan bazıları da vardır ki, inanmadıkları halde «Allah'a ve ahiret gününe **inandık**» derler.

Kehf Suresi 29. Ayet

وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ ...

Vekuli-lhakku **min rabbikum**...

Ve de ki: Hak, **Rabbinizden** dir.

3.2.3. İlä İلی

Genel olarak, yönelme durumunu ifade eder, “-e, -a (kadar)” anlamını verir. Örneğin, ilelebed “ebediyete kadar”, ilâyevmilkiyâme “kıyamet gününe kadar” anlamına gelir.

Bakara Suresi 257. Ayet

اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا
أَوْلِيَآؤُهُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُمْ مِّنَ النُّورِ إِلَى الظُّلُمَاتِ أُولَئِكَ أَصْحَابُ
النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

Allâhu veliyyu-ilezîne âmenû yuhricuhum **mine-zzulumâti ilâ-**nnûr****(i) vellezîne keferû evliyâuhumu-ttâgûtu yuhricûnehum **mine-**nnûri** ilâ-zzulumât(i)** ulâ-ike ashâbu annâr(i)(s) hum **fihâ** hâlidûn(e)

Allah, iman edenlerin dostudur. Onları **karanlıklardan nura** çıkarır. Kâfirlerin velileri ise tâgûttur. Onları **nurdan karanlıklara** çıkarırlar. Onlar cehennemliklerdir. **Orada** ebedî kalırlar.

Bu ayette, hem ilâ, hem min ve hem de fi edatlarını görüyoruz. Zulümât, zulmetin çoğuludur. Zulmet “karanlık” demektir. Zulüm ve zulmet aynı kökten, z-l-m kökünden

gelir. Zaleme-zulmetti, zalime-karardı demektir. Gerçekten bir yerde zulüm varsa, orası karanlığa gömülmüş demektir. Kur'an'ın üslubundaki derinlik ve ahenk ne kadar güzel değil mi? Bir başka konu, neden “karanlık” çoğul biçimde, ancak “nûr” tekil biçimde gelmektedir? Karanlık yollar çoktur, ancak aydınlık/nurlu yol tektir.

İnşirâh Suresi 8. Ayet

وَالِی رَّبِّكَ فَارْغَبْ

Ve-ilâ rabbike fergab

Ve yalnızca Rabbine rağbet et/yönel.

Burada, geçen “fergab” emir fiili ile “Regaib” aynı köktendir. Regaib, “rağbet edilen şey” demektir.

Kandil kutlamaları konusunda <http://www.aklatakilanlar.com/islamda-kandil-gecelelerini-kutlamak-var-midir/> bağlantısından bilgi alabilirsiniz.

Mürselât Suresi (22. Ayet)

إِلَى قَدْرِ مَعْلُومٍ

İlâ kaderin ma'lûm(in)

Belli bir ölçüye/süreye kadar.

Bu âyeti hepimiz tercüme edebilecektir sanırım. “Malûm” malûm ☺, kaderi biliyoruz, ilâ'yı da şimdi öğrendik.

3.2.4. 'عَنْ

Genel olarak, “hakkında, -den, -dan, -e” anlamı verir. Bazen “yerine” anlamı verir. Örf, âdet, gelenek gibi anlamlara gelen an'ane'nin **عنينة**, 'an harfinin tekrârından türemiş olduğunu biliyor muydunuz? Hadis ilminde, bir hadîs, (...عَنْ) denilerek ve rivayet edenlerin isimleri de belirtilerek ifade edilir. Bir örnek verebiliriz.

Bir Hadis-i Şerîf

عن ابن عباس رضي الله عنه قال: قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
«نِعْمَتَانِ مَغْبُونٌ فِيهِمَا كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ: الصِّحَّةُ وَالْفَرَاغُ»

İbni Abbas'dan (Allah ondan razı olsun) rivayet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: “İki nimet vardır ki, insanların çoğu bu nimetleri kullanmakta aldanmıştır: Sıhhat ve boş vakit.”

Bakara Suresi 219. Ayet

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ

Yes-elûneke 'ani-lhamri velmeysir(i)

Sana içki ve kumar hakkında sorarlar...

En'âm Suresi 106. Ayet

اتَّبِعْ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ

İttebi' mâ ûhiye ileyke min rabbik(e)^(s) lâ ilâhe illâ hu(ve)^(s) vea'rid 'ani-lmuşrikîn(e)

Rabbinden sana vahyolunana uy. O'ndan başka tanrı yoktur. Müşriklerden yüz çevir.

Bakara Suresi 217. Ayet

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ

Yes-elûneke 'ani-şşehri-lharâmi kitâlin fih(i)

Sana haram ayda savaşmayı (savaşma hakkında) soruyorlar.

Radıyallahu anh

Peygamberimizin arkadaşlarından bahsedilirken, isminin yanına (RA) yazılır. Bu “Radıyallahu anh-Allah ondan razı olsun” demektir. Hanım sahabilerden bahsedilirken “radıyallahu anha”, çok kişiden bahsedilirken “radıyallahu anhum (Allah onlardan razı olsun)” denir.

3.2.5. 'Alâ عَلَى

Genel olarak, “üzerinde, üzerine” anlamı verir. Türkçede alelâde (âdet olduğu üzere, âdetin sonundaki “te”nin yuvarlak “te” olduğuna dikkat edin, o yüzden “âde”ye dönüşmüş), binâenaleyh (üzerine bina ederek, bundan dolayı), alelacele (acelece, acele biçimde), alâküllihâl (her durumda) vb. birçok kelime mevcut...

Peygamberlerin adı geçtiğinde yanına yapılan (AS) kısaltması “Aleyhisselâm-Selâm üzerine olsun” demektir. Sahabeden sonraki mübarek kişiler ile ilgili kullanılan “Rahmetullahi aleyh” ise “Allah’ın rahmeti üzerine olsun” demektir. Selâmünaleyküm “Selâm üzerinize olsun” demektir.

Hatırlarsanız bitişik zamirlere daha önce değinmiştik. “Alâ+Bitişik zamir” birleşince, aleyküm “sizin üzerinize”, aleyhim “onların üzerine”, aleyke “senin üzerine”, aleyye “benim üzerime”, aleyhi “onun üzerine (erkek)”, aleyhâ “onun üzerine (kadın)” şeklinde anlam ortaya çıkmış oluyor. Şu aralar moda olan “Aleynâ” ismi ise “üzerimize” anlamına geliyor.

Bakara Suresi 148. Ayet

... إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

... inna(A)llâhe **alâ** kulli sey-in kadîr(un)

... Şüphesiz Allah her şeye **e** kadirdir.

Salavât

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ

Allahümme salli **'alâ seyyidinâ Muhammedin** ve **'alâ âli seyyidinâ Muhammed.**

Allah'ım! **Efendimiz Muhammed'e** (Muhammed üzerine) ve **Efendimiz Muhammed'in âline** (âli üzerine) salât eyle.

Salât (çoğulu salavât) nedir? Kur'an'da “Allah ve melekleri Peygambere salât ederler. Ey iman edenler, siz de ona salât edin ve tam bir teslimiyetle selâm verin.” (Ahzab suresi 56.ayet) buyrulmaktadır. Salâtın, namaz, dua, rahmet, destek gibi anlamları bulunmaktadır. Peygambere Allah’ın salât etmesi, rahmet etmesi; meleklerin ve bizim salât etmemiz de onun için rahmet duası etmemiz anlamına gelir. Fiilin ortak anlamı

olması gerektiğinden hareket edenlerin yaptığı bir başka yoruma göre de, “Allah ve melekleri Peygamberi destekliyorlar, siz de onu destekleyin...” denmiş oluyor.

3.2.6. Li ل

Genel olarak, aidiyet ve sebep bildirir. “İçin, ...'e ait olma” anlamını verir. “Li” isme bitiştiği zaman “li” şeklinde okunurken, birinci tekil şahıs dışındaki şahıs zamirlerine

bitiştiğinde “le” şeklinde okunur: لَهُمْ لَهُ لَكُمْ لِدِينِهِ

Fâtiha Suresi 2. Ayet

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

Elhamdu li(A)llâhi rabbi-l'âlemîn(e)

Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a aittir.

Bakara Suresi 2. Ayet

ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ

Žâlîke-lkitâbu lâ raybe fihi huden lilmuttekîn(e)

O kitap (Kur'an); onda asla şüphe yoktur. O, müttakîler (sakınanlar ve arınmak isteyenler) için bir yol göstericidir.

Müttaki, takva sahibi anlamına gelmektedir.

Bakara Suresi 274. Ayet

الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ
وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

Elleżîne yunfikûne emvâlehum billeyli ve-nnehâri sirran ve'alâniyeten felehum ecrum inde rabbihim velâ havfun 'aleyhim velâ hum yahzenûn(e)

Mallarını gece ve gündüz, gizli ve açık hayra sarfedenler var ya, onların mükâfatları Allah katındadır. Onlara korku yoktur, üzüntü de çekmezler.

Ecr, “karşılık, mükâfat” anlamına gelmektedir. Ücret de oradan gelir. Emvâl “mallar” demektir. Havf, “korcu” demektir. Korkunun ve üzüntünün olmaması, ideal mutluluk durumu değil midir?

Bakara Suresi 286. Ayet (Âmenerresulü)

...لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ...

...lehâ mâ kesebet ve'aleyhâ mektesebet...

...kazandığı iyilik lehine, ettiği kötülük de aleyhinedir...

عَلَى + هَا = عَلَيْهَا ل + هَا = لَهَا

Türkçedeki “leh ve aleyh” kelimeleri de bu cer harflerinden gelmektedir. Leh, “ondan yana” anlamı içerirken, aleyh “Onun karşısında” anlamı vermektedir.

3.2.7. Fî فِي

Genel olarak, “içinde, -de, -da” anlamı verir. Fîlhakika (Hakikatte), Fî târihinde (Bir zamanlar, eskiden, geçmişte) gibi ifadeleri biliyoruz.

Fî târihinde deyimi, fî harfinin eskiden târihlerin başına konmasından doğmuştur. “Fîtarîhi / tarihinde” tabiri olmuş “fîtarîhinde” 😊

Bakara Suresi 284. Ayet

لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

li(A)llâhi mâ fî-ssemâvâti vemâ fî-l-ard(i)

Göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır.

Asr Suresi 1-2. Ayet

وَالْعَصْرَ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ

Vel-'asr(i) inne-l-insâne lefi husr(in)

Asra yemin ederim ki insan gerçekten zıyan içindedir.

Bakara Suresi 201. Ayet

وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ

Veminhum men yekûlu rabbenâ âtinâ fi-ddunyâ haseneten vefi-l-âhirati haseneten vekinâ 'azâbe-nnâr(i)

Onlardan bir kısmı da: “Ey Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver. Bizi ateşin azabından koru!” derler.

En güzel duâlardan biri desek yanlış olmaz değil mi? İnsan bu dünyada da, ahirette de iyilikten ve güzellikten başka ne ister ki?

3.2.8. Ke ك

Genel olarak, teşbihte (benzetmede) kullanılır, “gibi” anlamı verir.

Hûd Suresi 112. Ayet

فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ...

Festakim kemâ umirte...

Emrolunduğun gibi dosdoğru ol...

İbn Abbas, Peygamberimize bu ayetten daha zorlu bir ayet inmediğini, bu yüzden Peygamberimizin “Beni Hûd suresi ihtiyarlattı.” dediğini bildirir.

3.2.9. Hattâ حَتَّى

Zaman ve mekânda bitiş bildirir. “- e, -a kadar” anlamını verir.

Tekâsür Suresi 2. Ayet

حَتَّى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ

Hattâ zurtumu-lmekâbir(a)

Kabirlere varıncaya kadar ziyaret ettiniz...

Kadr Suresi 5. Ayet

سَلَامٌ هِيَ حَتَّى مَطَلَعِ الْفَجْرِ

Selâmun hiye hattâ matla'i-lfcer(i)

O (gece), tan yerinin ağarmasına kadar bir esenliktir.

3.2.10. Yemin Vurgusu ت ب و

و “ve bağlacı” olarak ve durum belirten “iken” anlamında kullanılmaktadır. Bununla birlikte, و ت ب و harfleri وَ لِلَّهِ Vallâhi, بِاللَّهِ Billâhi, تَاللَّهِ Tallâhi örneğinde olduğu gibi yemin etme anlamını taşır.

Ör: Allah'a yemin olsun ki (Vallahi), وَ السَّمَاءِ Göğe and olsun ki...

Duhâ Suresi 1-2. Ayet

وَالضُّحَىٰ وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَىٰ ...

Ve-dduhâ velleyli izâ secâ...

Kuşluk vaktine ve sükûna erdiğinde geceye yemin olsun ki,

Târik Suresi 1. Ayet

وَالسَّمَاءِ وَالطَّارِقِ

Ve-ssemâ-i ve-ttârik(i)

Göge ve Târik'a and olsun;

Târik, sözlükte “gece gelen, kapı çalan, şiddetle vuran” anlamlarına gelir. Yıldızlar gece görünüp gündüz kaybolduğu için onlara da târik denmiştir. Müfessirler, târikın özel bir yıldızı mı, yoksa genel olarak yıldızları mı belirttiği konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Diyanet Tefsirine göre, târik genel anlamda yıldız olarak yorumlanmıştır.

3.3. Yer ve Zaman Zarfları

Zarflar, fiilin meydana geldiği zaman ve mekânı belirtir. Yer zarfları, “Nerede?” sorusuna; zaman zarfları da “Ne zaman?” sorusuna cevap verir. Bazı istisnalar dışında yer zarflarının son harfleri fetha ile harekelidir. Kendinden sonra gelen isimleri mecrur (esreli) yapar.

3.3.1. Emame أَمَامَ

أَمَامَ الْبَيْتِ “evin önünde” ifadesinden görüleceği üzere, أَمَامَ “önünde” anlamı vermektedir. Kur'an'da “emâme” biçiminde zarf olarak kullanımı az geçmektedir. Ancak aynı kökten gelen “imam” isim olarak birçok defa kullanılmaktadır. Ne yazık ki, anlamı günümüzde sadece “namaz kıldırma görevlisi”ne indirgenmiş imamın çok geniş bir anlam yelpazesi mevcuttur. İmam etimolojik olarak “önder, önde duran, öncü” gibi anlamlara gelmekte olup, terim olarak “devlet başkanı, namaz kıldırıcı, bir ilim dalında üstünlüğü kabul edilen kişi” gibi çok farklı anlamlarda kullanılmaktadır.

Kiyâme Suresi 5. Ayet

بَلْ يُرِيدُ الْإِنْسَانُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ

Bel yurîdu-l-insânü liyefcura emâmeh(u)

Fakat insan önündekini (kiyameti) yalanlamak ister.

Furkân Suresi 74. Ayet

وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ
إِمَامًا

Vellezîne yekûlûne rabbenâ heb lenâ min ezvâcinâ vezurriyyâtinâ kurrate a'yunin
vec'alnâ lilmuttekinâ imâmâ(n)

Ve onlar: Rabbimiz! Bize eşlerimizden ve nesillerimizden göz aydınlığı olacak kimseler
ihsân eyle ve bizi takvâ sâhiblerine imam/önder kıl!" derler.

Zevce “erkek eş”, zevce “kadın eş”, izdivaç “eşleşme/evlenme”, ezvâc “eşler” anlamına
gelmektedir. Zürriyet Türkçe’de de “nesil, soy” anlamında kullanılmaktadır. Zürriyet
ile bağlantılı olarak, Arapça’da zerre “tohum”, ziraat “tohum saçma”, mezra “tohum
atılan (ekilen-dikilen) yer” anlamına gelmektedir. Li edatını öğrendiğimiz üzere,
lilmuttekin “takva sahiplerine”, lenâ ise “bize” demektir.

Bu ayette, “Rahmân’ın has kulları”nın bazı güzel niteliklerine yer verilmektedir. İnancı
ve yaşayışıyla iyi ve erdemli eşlerin ve çocukların nasip olması hepimizin duası
olmalıdır. Burada sadece takvâ sahibi olmak değil, takvâda, yani gerçek anlamdaki
dindarlıkta en ileride, önde ve örnek olma şeklinde yüksek bir hedef konulmaktadır.

Ahkâf Suresi 12. Ayet

وَمِنْ قَبْلِهِ كِتَابُ مُوسَىٰ إِمَامًا وَرَحْمَةً...

Vemin kablihi kitâbu mûsâ imâmen ve rahme(ten)...

Ondan önce de bir rehber ve rahmet olarak Musa'nın kitabı vardır....

3.3.2. Halfe خَلْف ve Beyne بَيْن

“Halfe” “arkasında” demektir. Halife “birinin yerine geçen, halef” demektir. Kalfa da
aynı anlama gelmektedir, sadece telaffuz farklılığı vardır. Ustadan sonra onun yerine
geldiği için, yani onun halifesi olduğu için “kalfa” denmiştir.

“Beyn” “arasında” demektir. Eskiden Anadolu’da ara odaya “arada olan” anlamında
“mâbeyn” denirdi. “Beynelmîlel” yerine şimdilerde “milletlerarası/uluslararası” tabiri
kullanılıyor. “Beyne’n-nas” “insanlar arasında” anlamına gelmektedir. Tasavvufta

müminin içinde bulunması gereken hal, “Beyne'l-havf ve'r-recâ-Korku ile ümit arasında” olarak değerlendirilir.

Korku ile ümit arasında nasıl olunur? Hz. Ömer buna örnek teşkil ediyor: “Eğer ‘Bir kişi hariç, bütün insanlar cennete gidecek’ dense, o kişinin ben olabileceğimi düşünürüm; o kadar Allah'ın azabından, gazabından korkarım. Şayet ‘Bir kişi dışında bütün insanlar cehenneme girecek’ denilse, o kişinin ben olabileceğimi düşünürüm; o kadar Allah'ın rahmetinden ümitvâırım.”

Bakara Suresi 255., Tâ-hâ Suresi 110., Enbiyâ Suresi 28., Hac Suresi 76. âyetler

...يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ...

...ya'lemu mâ beyne eydîhim vemâ halfehüm..

... Onların önlerindeki ve arkalarındaki (geçmiş ve geleceklerini) bilir.

Eydî, yed “el”in çoğuludur. Eydîhim, “onların elleri” olur. Beyne eydîhim “elleri arasında”, mâ beyne eydîhim ise “elleri arasındaki” anlamına gelmiş olur. Arapçada bu ifade “önlerindeki” anlamına gelmektedir.

Yâsîn Suresi 9. Ayet

...وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا...

Vece'alnâ min beyni eydîhim sedden vemîn halfehüm sedden...

Biz hem önlerinden bir set, hem arkalarından bir set çektik....

Türkçe'de kullandığımız “set” ifadesinin Arapça “sedd”den geldiğini görüyoruz.

Bakara Suresi 113. Ayet

...فَاللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ...

...fe(A)llâhu yahkumu beynehum yevme-lkiyâmeti fimâ kânû fihi yahtelifûn(e)

... Artık Allah, kıyamet günü anlaşmazlığa düştükleri hususlarda aralarında hüküm verecektir.

“Yahtelifû” fiiline dikkatle bakanlar “ihtilaf” ile benzerliği farketmiş ve “ihtilafa/anlaşmazlığa düşmek” anlamına geldiğini çözmüştür.

3.3.3. Fevka فَوْق

“Fevkalâdenin de fevkinde” bir konuya geldik. Bu ifadeyi duymuşsunuzdur. ☺

“Alelâde” kelimesi “âdet olduğu üzere” demektir, “sıradan, olağan, bayağı” anlamında kullanımı vardır.

Fevkalâde ise, “Alışılmış olanın, âdet olanın üstünde, olağanüstü” demektir. Âdetin sonundaki “t” harfi düştüğü için tahmin edememiş olabiliriz. Aynı kökten gelen fâik de, “üstün” demektir.

Benzer biçimde, hârikulâde de, “hârik+el+âdet” tamlamasından “Âdet olanı yırtan, olağanüstü” anlamına geliyor. Hârîka “(alışılmışı) yırtan, bozan” demektir. Ya hırka? “kumaş parçası, yırtık kumaş” demektir.

Kâf Suresi 6. Ayet

أَفَلَمْ يَنْظُرُوا إِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ...

Efelem yenzurû ilâ-ssemâ-i fevkahum...

Üstlerindeki göğe bakmazlar mı?...

Dikkatli olanlar, yenzurû fiilinin n-z-r kökünden “nazar etmek, bakmak” anlamına geldiğini farketmiştir. “Efelem” ifadesini de bilerseniz, çok rahat meâlini verebileceğiniz bir ayet-i kerime, değil mi?

Mülk Suresi 19. Ayet

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَافَّاتٍ وَيَقْبِضْنَ...

Eve lem yerav ilâ-ttayri fevkahum sâffâtin ve yakbidn(e)...

Üstlerinde sıra sıra kanat açıp kapayarak uçan kuşları görmüyorlar mı?...

Bu ayetin üslûbu ile bir önceki âyetin üslûbu arasında benzerliği farketmişsinizdir.

Sâffât bir sureye de isim olmuştur. “Saf saf duranlar, sıra sıra dizilmiş olanlar” gibi anlamı bulunmaktadır.

“Yera” fiilinin rüya, rüyet ile de bağlantılı biçimde “görmek” fiilinin muzari hali olduğunu görüyoruz.

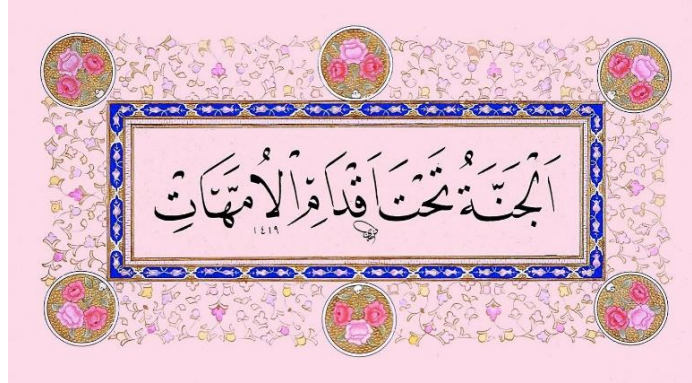
Kur'ân-ı Kerîm'de geçen ve Ferîdüddin Attâr'ın kitabına da isim olan Mantıku't-tayr “Kuş Dili” demektir. Tayyâre “uçak” demektir.

3.3.4. Tahte تَحْتِ

“Padişah tahta çıkınca, tahtayı yerine taktı.” ☺ Tahta Farsçadan gelmekte olup, “biçilmiş ağaç” demektir. Taht da aynı kökenden gelmekte olup, “hükümdarlık makamı, hükümdarların oturduğu koltuk” anlamına gelmektedir.

Arapça'dan gelen taht ise, “alt, aşağı” anlamına gelir. Osmanlı Türkçesinde tahtelbahr “denizaltı”, tahtelarz “yeraltı” ve tahteşşuurun “bilinçaltı” olarak kullanıldığını biliyoruz. Ya İstanbul'daki Tahtakale? Tahta kale ile ancak oyun oynanır, savunma yapılabilir mi? “Tahte'l-Kal'a” tamlaması “Kalealtı” anlamına geliyor. Bizans döneminden kalma bir kalenin çevresindeki bölgeyi ifade etmektedir. Ancak zamanla halk arasında Tahtakale'ye dönüşmüş.

Bir Hadîs-i Şerîf

الْجَنَّةُ تَحْتِ أَقْدَامِ الْأُمَّهَاتِ

Cennet annelerin ayakları **altındadır**.

Fetih Suresi 18. Ayet

لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ...

Lekad radiya(A)llâhu 'ani-lmu/minîne iz yubâyi'ûneke tahte-şşecerati...

Andolsun ki o ağacın altında sana biat ederlerken Allah, o müminlerden razı olmuştur...

Tevbe Suresi 72. Ayet

وَعَدَ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ أَكْبَرُ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

Ve'ada(A)llâhu-lmu/minîne velmu/minâti cennâtin tecrî min tahtihâ-l-enhâru hâlidîne fihâ vemesâkine tayyibeten fî cennâti 'adn(in) veridvânun mina(A)llâhi ekber(u) zâlike huve-lfevzu-l'azîm(u)

Allah mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara, altlarından ırmaklar akan, içlerinde sonsuza kadar kalacakları cennetler ve Adn cennetinde güzel meskenler vaadetmiştir. Allah'ın hoşnutluğuyrsa (rızası ise) hepsinden daha büyüktür. İşte büyük kurtuluş da budur.

Kelimeler üzerinde yoğunlaştığımızda, “Ve’ada”nın “vaat etme” fiilinin geçmiş zaman hali olduğunu, “mü'minin”in erkek müminler, “mü'minât”ın “kadın müminler, “cennât”ın cennetler, “mesâkin”in meskenler ve “rıdvân”ın rızâ, hoşnutluk anlamında olduğunu hemen farkediyoruz.

Allah Teâlâ, iman edip güzel ameller işleyenlere, birçok âyette çeşitli cennet nimetleri va'detmiştir. Fakat bu âyet Allah rızâsının, bütün mükâfatlardan daha üstün olduğunu bildirmekte ve bizi bu hedefe yönlendirmektedir.

Diğer yandan, Rabbimizin katında kadın ve erkeğin bir olduğu açıkça belirtilmektedir. Arapça'daki eril ifade kadın müminleri de kapsamına rağmen, burada özellikle “mümin erkekler ve mümin kadınlar” biçiminde bir vurgunun bulunması dikkat çekicidir. Unutulmamalıdır ki, ruhların cinsiyeti olmaz.

3.3.5. Yemîn یَمِین Yesâr یَسَار

Yemîn kelimesi “hayır, bereket, uğur, kuvvet, sağ taraf, sağ el, ant içmek” gibi anlamlara gelmektedir.

Yesâr, “zenginlik, sol taraf, sol el” anlamında kullanılmaktadır. Ancak, yesâr kavramı sağ tarafın zıddı olan sol taraf için kullanıldığı zaman, “uğursuzluk” anlamına gelmektedir. Cahiliye döneminde bir kimse, sonucu belli olmayan bir işe karar vermeden önce kuş uçururdu. Uçurulan kuş, sağ tarafa doğru uçarsa, işe başlanması uğurlu sayılır ve işe başlanır; sol tarafa doğru uçarsa bu iş uğursuz sayılır ve işten vazgeçilirdi. Kur'an'da yesâr kelimesi, uğursuzluk anlamında kullanılmamış, aksine “zorluk”un karşıtı olan yüsür (kolaylık) anlamında kullanılmıştır.

شمال Şimâl ise, “kuzey, kuzeyden esen rüzgâr, toplamak ve sağın zıttı sol taraf” gibi anlamlar için kullanılmaktadır. Sağ tarafın karşıtı olarak kullanıldığı zaman “uğursuzluk ve kötülük” anlamlarına gelir.

“Kuzey” ile “sol” nasıl bir ilişki bulunmaktadır?

Araplar, yönleri yüzlerini doğuya dönmek suretiyle tayin etmişlerdir. Belirtilen yön sınıflaması açısından, Arabistan'ın güneyinde yer alan Yemen, sağda kalır. Yemen bu açıdan “güney, sağ taraf” ülkesi anlamına gelir. Aynı zamanda, yemîn “uğur, bereket” anlamlarına geldiğinden, Yemen “uğurlu, bereketli” ülkeyi sembolize eder. Bünyamin (Benjamin), Hz. Yakup'un en küçük oğludur, “Güneyin/Sağ Elin/Bereketin Oğlu” anlamına gelir. Türkçe'de kullandığımız yemeni de, “Yemen'e ait” anlamındadır, hem annelerimizin başlarına bağladığı kalıpla basılıp elle boyanan tülbenti, hem de Gaziantep, Elazığ, Kahramanmaraş, Kilis gibi illerde hâlâ kullanılan bir tür hafif ayakkabıyı tanımlamaktadır.

Şimale dönersek, şimal hem kuzeyi, hem solu, hem de uğursuzluğu simgeliyor. Şam'ın solda ve kuzeyde yer aldığına dikkat çekmek gerekiyor. “Açma şu şom ağzını!” haykırışında “şom”un uğursuzluğu ifade ettiğini belirtmeye gerek yok sanırım. Kur'an'da geçen ashâb-ı yemîn veya ashâb-ı meymene, kelime olarak kitabı sağdan verilecek cennetlik insanları belirtirken, ashâb-ı şimâl veya ashâb-ı meş'eme de kitabı soldan verilecek cehennemlik insanları ifade etmektedir. Türkçede kullandığımız meymenetsiz kelimesi de “uğursuz” anlamındadır.

Kâf Suresi 17. Ayet

إِذْ يَتَلَقَّى الْمُتَلَقِّيَانِ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشَّمَالِ قَعِيدٌ

İz yetelakkâ-lmutelakkiyâni 'ani-lyemîni ve 'ani-şşimâli ka'îd(un)...

Sağında ve solunda oturan iki yazıcı/alıcı/kaydedici (melek) kaydederlerken...

Hâkka Suresi 19. Ayet

فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَيَقُولُ هَٰؤُلَاءِ أَفْرُوا كِتَابِيَهٗ

Fe-emmâ men ûtiye kitâbehu biyemînihi feyekûlu hâumu-kraû kitâbiyeh

İşte o vakit, kitabı sağ eline (sağından) verilmiş olan kimse der ki: “Alın, kitabımı okuyun.”

Burada kitap ile kastedilen “amel defteri” olup, amel defterinin sağ taraftan/sağ ele verilmesi dünya hayatında Allah'ın emrine uygun, dürüst ve erdemli bir hayat yaşadığını gösterir. Sicili temiz kişi, bu mutluluğunu “Alın, kitabımı okuyun” diyerek başkalarıyla paylaşır.

Hâkka Suresi 25. Ayet

وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِشِمَالِهِ فَيَقُولُ يَا لَيْتَنِي لَمْ أُوتَ كِتَابِيَهٗ

Ve emmâ men ûtiye kitâbehu bişimâlihi feyekûlu yâ leytenî lem ûte kitâbiyeh

Kitabı solundan (sol eline) verilmiş olan ise, der ki: “Keşke kitabım bana verilmeseydi...”

Kişinin amel defterinin sol tarafından/sol eline verilmesi onun dünya hayatında Allah'ın emrine uygun hareket etmediğini, dürüst ve erdemli bir hayat yaşamadığını gösterir. Sicili bozuk bu kişi cezalandırılacağını anlar ve amel defterinin kendisine verilmemiş olmasını arzu eder. Ancak çok geçtir, dünyada elinde olan zenginlik, makam, güç vb. ne varsa hepsi yok olup gitmiştir.

Kehf Suresi 18. Ayet

...وَنُقَلِّبُهُمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَذَاتَ الشَّمَالِ...

...ve nukallibuhum zâte-lyemîni ve zâte-şşimâl(i)...

Biz onları sağa ve sola döndürüyorduk.

3.3.6. Meâ مع

Maalesef (Esefle), Maatteessüf (Teessüfle), Maiyet=Me'a+iyyet (Birliktelik), Mamafih=Me'a+mâ+fihî (Bununla beraber), içinde me'a geçen ve Türkçede kullanmaya devam ettiğimiz kelimelerden bazılarıdır.

Bakara Suresi 43. Ayet

...وَارْكَعُوا مَعَ الرَّٰكِعِينَ...

... verke'û me'a-rrâki'în(e)

... rükû edenlerle birlikte rükû edin.

Bakara Suresi 153. Ayet

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ

Yâ eyyuhe-lleżîne âmenû-ste'înû bi-ssabri ve-ssalât(i)(c) inna(A)llâhe me'a-ssâbirîn(e)

Ey iman edenler! Sabır ve namaz ile Allah'tan yardım isteyin. Çünkü Allah muhakkak sabredenlerle beraberdir.

3.3.7. 'Inde عِنْدَ

“Nezinde, huzurunda, yanında, katında” gibi anlamlara gelir.

Âl-i İmrân 19. Ayet

إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ...

İnne-ddîne 'inda(A)llâhi-l-islâm(u)...

Şüphesiz Allah indinde (katında) din İslâm'dır.

Bu âyeti, Cuma hutbelerinden mutlaka biliyorsunuzdur.

Tekvir Suresi 20. Ayet

ذِي قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ

Zî kuvvetin 'inde zî-l'arşi mekîn(in)

(Bu elçi,) Bir güç sahibidir, arşın sahibi katında şerefli dir.

Nahl Sûresi 96. Ayet

مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ...

Mâ 'indekum yenfed(u)^(s) vemâ 'inda(A)llâhi bâk(in)^(k)...

Sizin yanınızdaki tükenir, Allah katında olan ise kalıcıdır....

3.3.8. Kable قَبْلَ

“Önce” anlamına gelir.

Ör: قَبْلَ الظُّهْرِ “öğleden önce” demektir.

Ör: “Hissikablelvuku-Vuku’undan/olmasından önce hissetme, önsezi” anlamına gelir.

Yunus suresi 102. Ayet

فَهَلْ يَنْتَظِرُونَ إِلَّا مِثْلَ أَيَّامِ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِهِمْ قُلْ فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنتَظِرِينَ

Fehel yentezirûne illâ mişle eyyâmi-lleżîne halev min kablihim(c) kul fentezirû innî me'akum mine-lmuntezirîn(e)

Onlar sadece, kendilerinden önce gelip geçenlerin başlarına gelen (azap dolu) günlerin benzerini mi bekliyorlar? De ki: “Bekleyin bakalım, ben de sizinle birlikte bekleyenlerdenim.”

3.3.9. Ba'de

“Sonra” anlamı verir.

Ör: بَعْدَ الصَّلَاةِ “namazdan sonra” demektir.

Bakara suresi 87. Ayet

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَقَفَّيْنَا مِنْ بَعْدِهِ بِالرُّسُلِ...

Veled kad âteynâ mûsâ-lkitâbe vekaffeynâ min ba'dihi bi-rrusul(i)(c) ...

Andolsun, biz Musa'ya kitabı verdik ve ardından peşpeşe elçiler gönderdik.

Bakara suresi 56. Ayet

ثُمَّ بَعَثْنَاكُمْ مِنْ بَعْدِ مَوْتِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

Şümme be'asnâkum min ba'di mevtikum le'allekum teşkurûn(e)

Sonra, şükredesiniz diye ölümünüzün ardından sizi tekrar dirilttik.

3.3.10. Havle

“Etrafında, çevresinde” gibi anlamlar verir. Türkçedede Arapçadan geçen “havalı” kelimesi kullanılır:

Ör: Sakarya havalisinde “Sakarya yöresinde, çevresinde” gibi...

Şu'arâ suresi 25. Ayet

قَالَ لِمَنْ حَوْلَهُ أَلَا تَسْتَمِعُونَ

Kâle limen havlehu elâ testemi'ûn(e)

(Firavun), **etrafındakilere**, “Duymuyor musunuz?” **dedi.**

3.3.11. Verâe وَرَاءَ

“Ötesi, ötesine, ötesinde” anlamları verir.

Mü'minûn suresi 7. ayet

فَمَنْ ابْتغَى وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْعَادُونَ

Femeni-bteğâ **verâe zâlike** feulâ-ike humu-l'âdûn(e)

Ama **bunun ötesine** gitmek isteyen olursa, işte onlar haddi aşanlardır.

3.4. İstisnâ edatları

İstisnâ, “genel kurala aykırı olma” anlamına gelir. Türkçede “sadece, yalnız, ancak, fakat, ...başka, ...dışında, ...müstesnâ” gibi edatlarla cümlede istisnâ yapılması sağlanır. Arapçadaki istisnânın kullanımı biraz farklıdır. Genellikle önce bir hüküm verilir, ardından bir istisnâ edatı ile bazı şeyler önceki hükmün kapsamından çıkarılır.

إِلَّا, en çok kullanılan istisna edatıdır. Diğer başlıca istisnâ edatları şunlardır: **عَدَا**, **حَاشَا** ve **غَيْرَ**, **سِوَى**, **خَلَا**

İçinde **إِلَّا** bulunan isim cümlesinin başındaki **إِنَّ** edatı, **مَا** anlamında olumsuzluk harfidir.

Necm Suresi 4. Ayet

إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ

İn huve illâ vahyun yûhâ

O (bildirdikleri), vahyedilenden başkası değildir.

Burada istisnâ edatı “İllâ” ve olumsuzluk ifade eden “İn” kelimelerini görüyoruz.

Mâide suresi 110. Ayet

...فَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ

...fekâle-lleżîne keferû minhum in hâzâ illâ sihrun mubîn(un)

... içlerinden inkâr edenler, “Bu apaçık bir sihirden başka bir şey değildir” demişlerdi.

Bakara Suresi 32. Ayet

قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

Kâlû subhâneke lâ ‘ilme lenâ illâ mâ ‘allemtenâ^(s) inneke ente-l’alîmu-lhakîm(u)

(Melekler:) “Seni noksan sıfatlardan tenzih ederiz, senin bize öğrettiklerinden başka bizim bilgimiz yoktur. Şüphesiz alîm ve hakîm olan ancak sensin” dediler.

Âl-i İmrân Suresi 85. Ayet

وَمَنْ يَتَّبِعْ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ

Vemen yebteğî gayra-l-islâmi dînen felen yukbele minhu vehuve fî-l-âhirati mine-lhâsirîn(e)

Kim İslâm'dan başka bir din ararsa, bu kendisinden asla kabul edilmeyecek ve o, âhirette kaybedenlerden olacaktır.

Gayr kelimesi de Türkçe’de benzer biçimde kullanılıyor. İslam’dan başka bir din ile kurtulma imkânı var mı? Rabbimiz cevabı bu ayette açıkça veriyor.

Ankebût Suresi 14. Ayet

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَلَبِثَ فِيهِمْ أَلْفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِينَ عَامًا
فَاخَذَهُمُ الطُّوفَانُ وَهُمْ ظَالِمُونَ

Velekad erselnâ nûhan ilâ kavmihi felebişe fihim elfe senetin illâ hamsîne 'âmen
feehâzêhumu-ttûfânu vehum zâlimûn(e)

Andolsun ki biz Nûh'u kendi kavmine gönderdik. O, bin yıldan elli yıl eksik bir süre
onların arasında kaldı. Sonunda onlar zulümlerini sürdürürken tûfan kendilerini
yakalayiverdi.

Söz konusu süre “950 yıl” yerine “1000 yıldan 50 yıl eksik” tarzında istisna ile ifade
edilmiştir. “1000 yıl” denilmiş olması, süre uzunluğunu daha çarpıcı biçimde
belirtmektedir. Bu kadar süre devam eden davet ve irşada rağmen küfür ve isyanlarını
inatla sürdürmüş olmaları, Hz. Nûh'un kavmine bedduasında mâzur olduğuna işaret
etmektedir.

Enbiyâ suresi 107. Ayet

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ

Vemâ erselnâke illâ rahmeten lil'âlemîn(e)

Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.

Biz seni âlemlere rahmet olmandan başka (sebeple) göndermedik.

Yukarıdaki ayet-i kerime her iki şekilde de meallendirilebilmektedir.

A'râf suresi 65. Ayet

وَالِىٰ عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهِ غَيْرُهُ أَفَلَا
تَتَّقُونَ

Ve-ilâ 'âdin ehâhum hûdâ(en)^(k) kâle yâ kavmi-'budû(A)llâhe mâ lekum min ilâhin
ğayruh(u)^(c) efelâ tettekûn(e)

Âd kavmine de kardeşleri Hûd'u gönderdik. O dedi ki: “Ey kavmim! Allah'a kulluk
ediniz, sizin O'ndan başka tanrınız yoktur. Hâlâ sakınmayacak mısınız?”

Bakara suresi 45. Ayet

وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ

Veste'inû bi-ssabri ve-ssalâ(ti)^(e) ve-innehâ lekebîratun illâ 'ale-lhâşi'in(e)

Sabır ve namazla yardım dileyin. Bu, şüphesiz, huşû duyanların dışındakiler için ağır (bir yük)dir.

Tîn suresi 6. Ayet

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ

İllâ-lleżîne âmenû ve 'amilû-ssâlihâti felehum ecrun ğayru memnûn(in)

Ancak, iman edip salih ameller işleyenler başka... Onlar için kesintisiz bir ecir vardır.

4. BÖLÜM

4.1. İşaret İsimleri

Türkçede kullandığımız işaret zamirlerini ve sıfatlarını hatırlayalım: “Bu çocuk geldi.”, “Şu kızları gördün mü?”, “O adamlar nereden geldi?”, “Şunları hatırladın mı?” gibi... Arapça’da işaret sıfat ve zamirlerine “işaret isimleri” denmektedir.

Türkçedeki “Bu, şu, o, bunlar, şunlar, onlar” kelimeleri için Arapçada “yakın, orta uzak ve uzak” biçiminde üç farklı mesafe için farklı kelimeler kullanılmaktadır. Bir de bunun “tekil, ikili ve çoğul hallerini” ve “dişil-eril” kullanımlarını ele aldığımızda gözümüz korkabilir. O zaman ne yapalım, bizim için biraz basitleştirmeye gidelim.

Tablo-4.1. İşaret İsimleri

	Çoğul	İkil	Tekil	
Yakın İçin Kullanılan İşaret İsimleri	هُؤُلَاءِ	هُذَانِ ، هُذَيْنِ	هُذَا	Eril
		هُتَانِ ، هُتَيْنِ	هُدِه	Dişil
Orta Uzaklık İçin Kullanılan İşaret İsimleri	أُولَئِكَ	ذَانِكَ ، ذَيْنِكَ	ذَٰكَ	Eril
		تَانِكَ ، تَيْنِكَ	تَٰكَ	Dişil
Uzak İçin Kullanılan İşaret İsimleri	أُولَئِكَ	ذَانِكَ ، ذَيْنِكَ	ذَٰلِكَ	Eril
		تَانِكَ ، تَيْنِكَ	تَٰلِكَ	Dişil

Ancak,

- 1) Tekil-ikili-çoğul ayrımında ikili az kullanıldığından ikilileri şimdilik dikkate almayabiliriz.
- 2) İşaret isimlerinde yaygın kullanım yakın ve uzak mesafe için olduğundan orta uzak mesafeyi dikkate almayabiliriz.
- 3) Eril ve dişil durumda “bunlar” هُؤُلَاءِ ve “şunlar, onlar” أُولَئِكَ için aynı kelime kullanılmaktadır.

Bu durumda öğrenmemiz çok kolaylaşmış oluyor.

Tablo-4.2. Kısaltılmış İşaret İsimleri Tablosu

	Çoğul	Tekil	
Yakın İçin Kullanılan İşaret İsimleri	هُؤُلَاءِ Bunlar	هَذَا Bu	Eril
		هَذِهِ Bu	Dişil
Uzak İçin Kullanılan İşaret İsimleri	أُولَئِكَ Şunlar/Onlar	ذَلِكَ Şu/O	Eril
		تِلْكَ Şu/O	Dişil

Yakın için (Bu/Bunlar) ve uzak için (Şu/Şunlar, O/Onlar) kullanılan işaret isimleri yukarıdaki tabloda yer almaktadır.

Hâzâ kalıplaşmış bazı ifadelerin içinde eskiden kullanılırdı. Örneğin, maahâza (me'a+hâzâ) "Bununla birlikte" anlamına gelmektedir.

Türkçede şu anda doğrudan zâlike'nin kullanımı olmasa da, Osmanlıcaya aşinâ olanlar kezâ, kezâlik ve hâkeza tabirlerini bilirler. Bu kelimeler, "bunun gibi, böyle" anlamında kullanılmaktadır.

Zâlike, tilke vb. isimlerin sonundaki "ke كَ" yerine "كُنْ، كُمْ künne, küm" vb. ekler de gelebilir. "Zâliküm" gibi... Bu durumda, zımnen "sana söylüyorum" "yerine "size söylüyorum" gibi bir anlama işaret edilmiş olur.

Ayrıca "burada" (yakın mesafe) için هُنَا ve "orada (uzak mesafe)" için هُنَاكَ kullanılır. "Lam" harfi çok uzaklığı ifade ettiğinden, çok uzak mesafeler için هُنَالِكَ kelimeleri kullanılır.

Âl-i İmrân 51. Ayet

إِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَأَعْبُدُوهُ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ

İnna(A)llâhe rabbî verabbukum fa'budûh(u)(k) hâzâ sirâtun mustakîm(un)

“Şüphesiz Allah, benim de Rabbim, sizin de Rabbinizdir. Öyleyse O'na ibadet edin. İşte bu, doğru yoldur.”

Rahmân Suresi 43. Ayet

هَذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي يُكَذِّبُ بِهَا الْمُجْرِمُونَ

Hâzihi cehennemu-lletî yukezzibu bihâ-lmucrimûn(e)

İşte bu, suçluların yalanladıkları cehennemdir.

Mürselât Suresi 38. Ayet

هَذَا يَوْمُ الْقُضْلِ...

Hâzâ yevmu-lfasl...

Bu, ayırma (hüküm) günüdür...

Nisâ Suresi 78. Ayet

وَإِنْ تُصِيبْهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَإِنْ تُصِيبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ

ve-in tusibhum hasenetun yekûlû hâzihi min 'indi(A)llâh ve-in tusibhum seyyi-etun yekûlû hâzihi min 'indik(e) kul kullun min 'indi(A)llâh

Onlara bir iyilik gelse: “Bu, Allah katındandır!” derler. Ama onlara bir kötülük gelse: “Bu sendendir!” derler. De ki: “Hepsi Allah katındandır”

Meryem Suresi 36. Ayet

هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ

Hâzâ sirâtun mustekîm(un)

İşte doğru yol budur.

Hicr Suresi 71. Ayet

قَالَ هَؤُلَاءِ بَنَاتِي...

Kâle hâulâ-i benâtî...

Dedi: "İşte onlar benim kızlarımdır...."

Bakara Suresi 2. Ayet

ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ

Żâlîke-lkitâbu lâ raybe fihi

"O kitap (Kur'an); onda asla şüphe yoktur."

Burada, bazı âlimler "żâlîke" gibi "uzaklık" ifade eden kelimenin kullanılmasının, Kur'an'ın derecesinin yüksekliğine işaret olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, faydalı olan milyonlarca kitap olmasına rağmen, "kendisinde şüphe olmayan" kitap sıfatına sadece Kur'an'ın sahip olduğunu görüyoruz.

Bakara Suresi 5. Ayet

أُولَئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

Ulâ-ike 'alâ huden min rabbihim ve ulâ-ike humu-lmuflihûn(e)

İşte onlar, Rablerinden gelen bir hidayet üzeredirler ve işte onlar, evet onlardır kurtuluşa erenler...

Bakara Suresi 134. Ayet

تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ...

Tilke ummetun kad halet...

Onlar bir ümmetti, gelip geçti....

4.2. Soru Edatları

4.2.1. مَا مَا , مَاذَا مَا

Mâ ve Mâzâ, insan dışındaki varlıklar için, “ne?, neyi?, neye?” gibi anlamlarda kullanılır.

Tâ-Hâ Suresi 17. Ayet

وَمَا تِلْكَ بِيَمِينِكَ يَا مُوسَى

Vemâ tilke biyemînike yâ mûsâ

Şu sağ elindeki nedir, ey Musa?

Tâ-Hâ Suresi 95. Ayet

قَالَ فَمَا خَطْبُكَ يَا سَامِرِيُّ

Kâle femâ hatbuke yâ sâmiriyy(u)

(Musa) Dedi ki: “Ya senin amacın nedir ey Samiri?”

Mâide Suresi 4. Ayet

يَسْأَلُونَكَ مَاذَا أُحِلَّ لَهُمْ...

Yes-elûneke mâzâ uhille lehüm...

Kendilerine neyin helal kıldığımı sana soruyorlar.

İnfitâr Suresi 6. Ayet

يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ

Yâ eyyuhâ-l-insânü mâ ğarrake birabbike-lkerîm

Ey insan! O Kerîm (çok cömert olan) Rabbine karşı **seni aldatan nedir?**

Padişahların Cuma namazına giderken kendilerine söyledikleri ikaz ne güzeldir: “Mağrur olma padişahım, senden büyük Allah var”

Ğarra fiili “aldatmak” anlamına geliyor. Ayetteki, Mâ Ğarrake “seni aldatan nedir?” anlamına gelmiş oluyor. Gurur, aynı kökten gelmekte olup, “aldatma; aldanma” gibi anlamlara gelir. Mağrur olan, kendini aldatıyor demektir.

Türkçede de gurur, “kendini beğenme, büyüklük taslama, boş şeylerle övünme” gibi olumsuz anlamlarda kullanıldığı gibi, olumlu anlamda “övünme” gibi kullanılır da olmuştur.

مَا + مِنْ birleşimi مِمَّا veya مِمَّ olarak da kullanılır.

مَا + عَنْ birleşimi عَمَّا veya عَمَّ olarak da kullanılır.

Şu'arâ Suresi 169. Ayet

رَبِّ نَجِّنِي وَأَهْلِي مِمَّا يَعْمَلُونَ

Rabbi neccinî veehlî mimmâ ya'melûn(e)

“Rabbim! **Beni ve ailemi onların yaptıklarından kurtar.**”

Nebe' Suresi 1. Ayet

عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ

'Amme yetesâelûn(e)

Birbirlerine **neyi (ne hakkında)** sorup duruyorlar?

4.2.2. Lime لِمَاذَا, Limâzâ

“Niçin?” anlamında sebep sormak için kullanılır. Türkçedeki “niçin”in içinde de “ne için” şeklinde “ne”nin gizli olduğunu biliyoruz.

Âl-i İmrân Suresi 70. Ayet

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَأَنْتُمْ تَشْهَدُونَ

Yâ ehle-lkitâbi lime tekfurûne bi-âyâti(A)llâhi veentum teşhedûn(e)

Ey Kitap ehli! (Gerçeğe) şahit olduğunuz hâlde, niçin Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorsunuz?

4.2.3. Men مَنْ

“Kim?, Kimi?, Kime?” gibi anlamlarda kullanılır.

Fussilet Suresi 46. Ayet

...مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ...

Men ‘amile sâlihan felinefsih(i)...

Kim iyi bir iş yaparsa, bu kendisi içindir...

Ayette geçen kelimelere o kadar aşınâyız ki, ayetin mealini doğrudan verebileceğinizi düşünüyorum.

Mü'min Suresi 16. Ayet

...لِمَنْ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ...

... limeni-lmulku-lyevm(e) li(A)llâhi-lvâhidi-lkakhâr

... “Bugün mülk kimindir? Bir olan, Kahhar olan Allah'ındır.”

Bu da kelimelerine aşınâ olduğumuz bir âyet-i kerime... Dikkat ederseniz burada da, “limen” kime aittir, kimindir” anlamı vermiş oluyor.

مَنْ + مِنْ birleşimi مِمَّنْ olarak da kullanılır.

Yûnus Suresi 17. Ayet

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ
الْمُجْرِمُونَ

Femen azlemu mimmeni-fterâ ‘ala(A)llâhi keziben ev kezzebe bi-âyâtih(i)© innehu lâ yuflihu-lmucrimûn(e)

Artık, Allah’a karşı yalan uydurandan veya O'nun âyetlerini yalanlayandan daha zâlim kimdir? Şüphe yok ki (böyle) suçlular asla kurtuluşa ermezler.

4.2.4. Keyfe كَيْفَ

Hal sormak için “nasıl?” anlamında kullanılır.

Neml Suresi 69. Ayet

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ

Kul sîrû fi-l-ardi fenzurû keyfe kâne ‘âkibetu-lmucrimîn(e)

De ki: “Yeryüzünde dolaşın da suçluların sonunun nasıl olduğuna bir bakın.”

Kelimelere bakınca, neredeyse Kur’an Türkçe diyeceğiz.

Mücrim, cerame جَرَمٌ “suç işledi” fiilinden türemiştir. Türkçede de cereme “suç, günah” anlamında kullanılır, “işin ceremesini biz çekiyoruz” deriz. Cürüm de “suç” olarak kullanılır.

‘Akibet zaten “son” demektir.

Fî-l-ardi: Yeryüzünde, arzda demektir.

4.2.5. Eyne أَيْنَ

“Nerede?, nereden?, nereye?” gibi anlamlarda kullanılır.

Şu'arâ Suresi 92. Ayet

وَقِيلَ لَهُمْ آيْنَ مَا كُنتُمْ تَعْبُدُونَ

Vekîle lehum eyne mâ kuntum ta'budûn(e)

Ve onlara: “Tapmakta olduklarınız nerede?” denilir.

Tekvîr Suresi 26. Ayet

فَآيْنَ تَذْهَبُونَ

Fe-eyne tezhebûn(e)

O halde nereye gidiyorsunuz?

Kiyâme Suresi 10. Ayet

يَقُولُ الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ آيْنَ الْمَقَرِّ

Yekûlu-l-insânu yevme-izîn eyne-lmefer(ru)

O gün insan, “Kaçacak yer neresi?” der.

4.2.6. Kem كَمْ, Bikem بِكَمْ

“Kaç?, ne kadar?” anlamlarda kullanılır.

Kehf Suresi 19. Ayet

...كَمْ لَبِئْتُمْ...

...kem lebiştum...

... “Ne kadar kaldınız?” ...

4.2.7. Eyyü أَيُّ

“Hangi?, hangisi?, hangileri?” gibi anlamlarda kullanılır.

Rahmân Suresi 32. Ayet

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

Febi-eyyi âlâ-i rabbikumâ tukezzibân(i)

Şu halde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

4.2.8. Metâ مَتَى

“Ne zaman?” anlamında kullanılır.

Bakara Suresi 214. Ayet

...مَتَى نَصْرُ اللَّهِ...

...metâ nasru(A)llâh...

... “Allah'ın yardımı ne zaman?”...

4.2.9. Hel هَلْ, E أ

Cümleyi “mi? mı?” biçiminde soru cümlesine dönüştürür.

Fil Suresi 1. Ayet

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ

Elem tera keyfe fe'ale rabbuke bi-ashâbi-lfil(i)

Rabbinin, fil sahiplerine nasıl/ne yaptığını görmedin mi?

أَوْجَاءَ مَحْمُودٌ “ve Mahmud geldi mi?” örneğinde olduğu gibi cümlede “ve” bağlacı kullanırsa, bu bağlaca arada yer verilir.

Soru harfleriyle sorulan sorulara olumlu cevaplarda نَعَمْ “Evet”, olumsuz cevaplarda لَا “Hayır” kullanılır. Ancak, olumsuz sorulara olumlu cevap verilmek istendiğinde بَلَى “bilâkis” ile cevap verilir.

Sâffât Suresi 54. Ayet

...قَالَ هَلْ أَنْتُمْ مُطَّلِعُونَ...

...Kâle hel entum muttali'ûn...

...“Siz (onun hâlinden) haberdâr mısınız?” dedi....

Muttali olmak fiilini, “haberdâr olmak” anlamında Türkçede de kullanırız.

Tâ-Hâ Suresi 9. Ayet

وَهَلْ أَتَيْكَ حَدِيثُ مُوسَى

Vehel etâke hadîsu mûsâ

Musa'nın haberi sana geldi mi?

Hadîs, “haber” mânasına gelir.

İbrahim Suresi 24. Ayet

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا...

Elem tera keyfe daraba(A)llâhu meşelen...

Görmedin mi Allah nasıl bir misal getirdi:...

Rabbimizin misal getirmesini belirten “daraba” ve “meşelen” kelimeleri, size Türkçede kullandığımız “darbimesel” tamlamasının nereden geldiğini de hatırlatmıştır sanırım.

4.3. İsim ve Sıfat Tamlamaları

En az iki ismin yan yana gelerek anlamca birbirini tamamlamalarına isim tamlaması denir. İsim tamlamasının birinci ögesi tamlanan (muzaf), ikinci ögesi de tamlayandır (muzâfun ileyh). İki isimden daha fazla ismin yan yana gelerek birbirini tamamlamasına ise “zincirleme isim tamlaması” denir. Arapça tamlamalarda kelime sırası Türkçedekinden farklıdır ve önce tamlanan, sonra tamlayan gelir.

Tablo-4.3. İsim Tamlaması Örnekleri

Türkçesi	Örnek	Tamlananla İlgili Kurallar
Allah'ın yardımı (Bakara/214)	نَصْرُ اللَّهِ	Tamlanan kelimenin son harfi, istisnalar dışında ötreli olur. Tamlanan kelime ال takısı ve tenvin almaz.
İlim sahipleri (Âl-i İmrân/18)	أُولُوا الْعِلْمِ	Tamlayan kelimeyi belirli hale getirmek için başında ال takısı olabilir. Ancak zamir ve özel isim tamlayan olduğunda ال takısı gelmez.
Rabbi'nin orduları (Müddessir/31)	جُنُودُ رَبِّكَ	Tamlayanın harekesi esre olur.
Kadir gecesi (Kadr/2)	لَيْلَةُ الْقَدْرِ	
İnsanların meliki (Nâs/2)	مَلِكُ النَّاسِ	
Allah'ın vaadi (Nisâ/122)	وَعْدُ اللَّهِ	

Tabloda yer alan **جُنُودُ رَبِّكَ** “Rabbinin orduları” tamlaması zincirleme isim tamlaması olup, “Rab” kelimesi kendinden önceki kelimenin tamlayanı iken, kendinden sonraki kelimenin tamlananıdır.

Fâtiha suresi 4. âyet

مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ

Mâliki yevmi-ddîn(i)

Din gününün sahibidir.

“Mâliki yevmi-ddîn” Zincirleme isim tamlamasıdır.

İsim ve sıfat tamlamasını yalnızca tamlayan kelimenin niteliğinden ayırt ederiz; tamlayan isimse isim tamlaması, sıfatısa sıfat tamlaması olur.

Arapçada isimlerin arkasından gelerek, onları şekil, renk, durum, sayı vb. açılardan niteleyen kelimelere sıfat denir: Yeşil, kalın, ince, küçük, büyük vb.

İsim tamlamasında bu zorunluluk olmasa da, sıfat tamlamasında sıfat ile tamlanan isim arasında “cinsiyet, sayı, belirlilik ve i'râb” bakımından uyum olmak durumundadır.

أَلْقَلَمُ الْجَدِيدُ ile **أَلْقَلَمُ جَدِيدٌ** arasında nasıl bir anlam farkı vardır? “Belirli” ismin olduğu sıfat tamlamasında sıfat “belirli” olurken, isim cümlesinde yüklem “belirsiz”dir. Bu durumda **أَلْقَلَمُ الْجَدِيدُ** “Yeni kalem” ve **أَلْقَلَمُ جَدِيدٌ** “Kalem yenidir” anlamına gelir.

Kâri'a suresi 4-5. âyetler

يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ

Yevme **yekûnu**-nnâsu **kelferâşi-lmebsûs(i)** Ve tekûnu-lcibâlu kel**ihni-lmenfûş(i)**

O gün insanlar, her biri bir tarafa uçuşan/sağa sola dağılmış/yayılmış kelebekler gibi olacaktır. Dağlar da atılmış renkli yünler gibi olacaktır.

“**elferâşi-lmebsûs**” ve “**el'ihni-lmenfûş**” sıfat tamlamaları durumundadır.

Kâri'a suresi 7. âyet

فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ

Fehu ve fi **îşetin râdiye(tin)**

Artık o, hoşnut olacağı bir hayat içinde olacaktır.

“**îşetin râdiye(tin)**” sıfat tamlamasıdır.

Kâri'a suresi 11. âyet

نَارٌ حَامِيَةٌ

Nârun hâmiye(tun)

O, kızgın bir ateştir.

“Nârun hâmiye(tun)” sıfat tamlamasıdır.

4.4. İsim ve Fiil Cümleleri

Arapçada kelimelerin “İsim”, “Fiil” ve “Harf” olmak üzere üç kısma ayrıldığından bahsetmiştik. Cümleler de iki kısma ayrılır:

- İsim cümlesi: İsimle başlayan cümleye denir ve özne (mübtedâ) ile yüklem (haber) olarak iki temel ögesi bulunur. Çoğunlukla özne önce gelir. Genelde, özne belirli, yüklem belirsiz olur.

Ör: “Elhamdülillahi Rabbi-l’âlemin (Hamd, âlemlerin Rabbi Allah’a mahsustur.)”

- Fiil cümlesi: Fiille başlayan cümleye denir ve fiil, özne ve bazen mef’ûl biçiminde üç temel ögesi bulunur. Fiil, zamana bağlı olarak bir iş, bir oluş ve bir hareket bildiren kelimedir. Mef’ûl, failin yaptığı işten etkilenen kelimelere denir. Türkçede yüklem genelde cümlenin sonuna gelirken, Arapçada genellikle fiil-fâil-mef’ûl sıralaması ile gelir.

Ör: “İnnâ enzelnâhu fî leyleti-lkadr(i) Şüphesiz, biz onu (Kur’an’ı) Kadir gecesinde indirdik.”

5. BÖLÜM

5.1. Emir Fiilleri

Emir, bir işin olmasını veya yapılmasını istemektir. Emri karşımızda bulunan kişiye, yani 2. şahsa veriyorsak buna “Emr-i Hâzır”, karşımızda olmayana, yani 3. şahsa veriyorsak buna “Emr-i Gâib” denir.

5.1.1. Doğrudan/ II. Şahıslara Verilen Emir (Emr-i Hâzır)

Doğrudan emir kipi, muzâri fiillerin 2. şahıs çekiminden elde edilir, bunun için tabloda belirtilen şu yöntem izlenir.

Tablo-5.1. Doğrudan Emir Kipinin Elde Edilmesi

Muzari fiilin 2. Şahıs çekimi alınır.				
تَأْكُلُ	تَأْخُذُ	تَفْتَحُ	تَجْلِسُ	تَنْصُرُ
Muzari fiilin ilk harfi atılır.				
كُلُ	خُذُ	فَتْحُ	جَلِسُ	نُصْرُ
Sonraki harf harekeliyse, fiilin sonu cezm edilir.	Sonraki harf cezmlı ise, başına bir ا getirilir. Fiilin ikinci harfinin harekesine bakılır: - Bu hareke ötre ise, ا ötre ile harekelenir. - Bu hareke ötre değilse, ا esre ile harekelenir.			
		اِفْتَحُ	اِجْلِسُ	اَنْصُرُ
	Son harfin harekesi cezm yapılır.			
كُلُ	خُذُ	اِفْتَحُ	اِجْلِسُ	اَنْصُرُ

Yukarıdaki tabloda eril 2. şahsa verilen emirleri gördük. Şimdi “yazdı” anlamındaki **كَتَبَ** fiilinin tüm şahıslar için doğrudan emir çekimini yapalım.

Tablo-5.2. كَتَبَ Fiilinin Doğrudan Emir Hali

Fiilin muzari 2. şahıs çekimini alalım			
تَكْتُبُونَ	تَكْتُبَانِ	تَكْتُبُ	2. Şahıs Eril
تَكْتُبَنَّ	تَكْتُبَانِ	تَكْتُبِينَ	2. Şahıs Dişil
Başlarındaki muzaraat harflerini atalım			
كْتُبُونَ	كْتُبَانِ	كْتُبُ	2. Şahıs Eril
كْتُبَنَّ	كْتُبَانِ	كْتُبِينَ	2. Şahıs Dişil
Tekil eril durum cezimlenir. Dişil çoğul hariç sonlarındaki ن atılır. Eril çoğulun düşen ن harfi yerine ا harfi gelir.			
كُتِبُوا	كُتِبَا	كُتِبُ	2. Şahıs Eril
كُتِبَنَّ	كُتِبَا	كُتِبِي	2. Şahıs Dişil
Sonraki harf cezmlı olduğundan, başa ا koyarız. Orta harfin harekesi ötre olduğundan, emir fiilinin başına ötreli ا ekleriz.			
اُكْتُبُوا	اُكْتُبَا	اُكْتُبُ	2. Şahıs Eril
اُكْتُبَنَّ	اُكْتُبَا	اُكْتُبِي	2. Şahıs Dişil
Siz yazın	Siz ikiniz yazın	Sen Yaz	

Tablo-5.3. **جَلَسَ** Fiilinin Doğrudan Emir Hali

Fiilin muzari 2. şahıs çekimini alalım			
تَجْلِسُونَ	تَجْلِسَانِ	تَجْلِسُ	2. Şahıs Eril
تَجْلِسْنَ	تَجْلِسَانِ	تَجْلِسِينَ	2. Şahıs Dişil
Başlarındaki muzaraat harflerini atalım			
جَلِسُونَ	جَلِسَانِ	جَلِسُ	2. Şahıs Eril
جَلِسْنَ	جَلِسَانِ	جَلِسِينَ	2. Şahıs Dişil
Tekil eril durum cezimlenir. Dişil çoğul hariç sonlarındaki ن atılır. Eril çoğulun düşen ن harfi yerine ا harfi gelir.			
جَلِسُوا	جَلِسَا	جَلِسْ	2. Şahıs Eril
جَلِسْنَ	جَلِسَا	جَلِسِي	2. Şahıs Dişil
Sonraki harf cezmlı olduğundan, başa ا koyuyoruz. Orta harfin harekesi esre olduğundan, emir fiilinin başına esreli ا ekleriz.			
اجْلِسُوا	اجْلِسَا	اجْلِسْ	2. Şahıs Eril
اجْلِسْنَ	اجْلِسَا	اجْلِسِي	2. Şahıs Dişil
Siz oturun	Siz ikiniz oturun	Sen otur	

Şimdi ikil formlara yer vermeden bazı fiillerin doğrudan emir çekimlerine de yer verelim.

Tablo-5.4. نَصَرَ Fiilinin Doğrudan Emir Hali

Çoğul	Tekil	
أَنْصُرُوا	أَنْصُرْ	2. Şahıs Eril
أَنْصُرْنَ	أَنْصُرِي	2. Şahıs Dişil
Siz yardım edin	Sen yardım et	

Tablo-5.5. نَظَرَ Fiilinin Doğrudan Emir Hali

Çoğul	Tekil	
أَنْظُرُوا	أَنْظُرْ	2. Şahıs Eril
أَنْظُرْنَ	أَنْظُرِي	2. Şahıs Dişil
Siz bakın	Sen bak	

Tablo-5.6. فَتَحَ Fiilinin Doğrudan Emir Hali

Çoğul	Tekil	
اِفْتَحُوا	اِفْتَحْ	2. Şahıs Eril
اِفْتَحْنَ	اِفْتَحِي	2. Şahıs Dişil
Siz açın	Sen aç	

Tablo-5.7. دَخَلَ Fiilinin Doğrudan Emir Hali

Çoğul	Tekil	
ادْخُلُوا	ادْخُلْ	2. Şahıs Eril
ادْخُلْنَ	ادْخُلِي	2. Şahıs Dişil
Siz girin	Sen gir	

Tablo-5.8. فَهَمَّ Fiilinin Doğrudan Emir Hali

Çoğul	Tekil	
افْهَمُوا	افْهَمْ	2. Şahıs Eril
افْهَمْنَ	افْهَمِي	2. Şahıs Dişil
Siz anlayın	Sen anla	

Tablo-5.9. ذَهَبَ Fiilinin Doğrudan Emir Hali

Çoğul	Tekil	
اِذْهَبُوا	اِذْهَبْ	2. Şahıs Eril
اِذْهَبْنَ	اِذْهَبِي	2. Şahıs Dişil
Siz gidin	Sen git	

Tablo-5.10. قَالَ Fiilinin Doğrudan Emir Hali

Çoğul	Tekil	
قُولُوا	قُلْ	2. Şahıs Eril
قُلْنَ	قُولِي	2. Şahıs Dişil
Siz söyleyin	Sen söyle	

Tablo-5.11. أَكَلَ Fiilinin Doğrudan Emir Hali

Çoğul	Tekil	
كُلُوا	كُلْ	2. Şahıs Eril
كُلْنَ	كُلِي	2. Şahıs Dişil
Siz yiyin	Sen ye	

Eski Türkçesiyle söylersek “dimek” ile “yimek”i karıştırmayalım 😊
Arapçada da birisi “Kaf” ile diğeri “Kef” ile yazılıyor.

Nahl Suresi 69. Ayet

ثُمَّ كُلِّي مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًا يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ
مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

Şumme **kulî** min kulli-şşemerâti **fesluki** subule rabbiki zûlulâ(en)^(c) yahrucu min
butûnihâ şerâbun **muhtelifun elvânuhu** fihi şifâun linnâs(i)^(k) inne fi zâlîke leâyeten
likavmin yetefekkerûn(e)

“Sonra meyvelerin her birinden **ye** ve Rabbinin sana kolaylaştırdığı yaylım yollarına
gir” diye ilham etti. Onların karınlarından **renkleri çeşitli** bir şerbet (bal) çıkar ki, **onda**
insanlar için şifa vardır. Elbette bunda düşünen bir kavim için büyük bir ibret vardır.

Küllî, semere, muhtelif, elvân, şifâ, nâs, kavim, âyet... hepsi bildiğimiz kelimeler.

Zuhruf Suresi 70. Ayet

أَدْخُلُوا الْجَنَّةَ أَنْتُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ تُحْبَرُونَ

Udhulû-lcennete **entum ve ezvâcukum** tuhberûn(e)

Siz ve eşleriniz cennete **girin**, sevinç içinde ağırlanacaksınız.

A'râf Suresi 31. Ayet

يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا
يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ

Yâ benî âdeme **huzû** zînetekum ‘inde kulli mescidin ve **kulû** **veşrabû** **velâ tusrifû**^(c)
innehu lâ yuhibbu-lmusrifin(e)

Ey Adem oğulları! Her mescide gidişinizde süslerinizi **aln**, **viyin**, **için** ve israf etmeyin.
Çünkü O, israf edenleri sevmez.

A'râf suresi 84. Ayet

وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ

Veemtarâ 'aleyhim metarâ(an)^(c) fenzur keyfe kâne 'âkibetu-lmucrimîn(e)

Onların üzerine şiddetli bir (azap) yağmuru yağdırdık. Bak, günahkârların sonu nasıl oldu?

Vâkı'a Suresi 96. Ayet

فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ

Fesebbih bismi rabbike-l'azîm(i)

Öyleyse yüce Rabbinin adını tesbih et.

Alak Suresi 1. Ayet

اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ

İkra/ bi-ismi rabbike-llezi halak(e)

Yaratan Rabbinin adıyla oku!

5.1.2. Dolaylı/III. Şahıslara Verilen Emir (Emr-i Gâib)

3. şahıslara yönelik emir kipidir. “Otursun”, “okusun”, “Ayşe’ye söyle, her gün ödevlerini yapsın” gibi emirler dolaylı emre örnektir. Aslında Türkçede dilek-istek kipinin karşılığı olmasına rağmen, Arapçada “emir kipi” olarak anılır.

Tablo-5.12. كَتَبَ Fiilinin Dolaylı Emir Hali

Fiilin muzari 3. Şahıs çekimini alalım.			
يَكْتُبُونَ	يَكْتُبَانِ	يَكْتُبُ	3. Şahıs Eril
يَكْتُبْنَ	تَكْتُبَانِ	تَكْتُبُ	3. Şahıs Dişil
Tekil 3. şahısların sonu cezimlenir. Dişil çoğul hariç sonlarındaki ن atılır. Eril çoğulun düşen ن harfi yerine ا harfi gelir.			
يَكْتُبُوا	يَكْتُبَا	يَكْتُبْ	3. Şahıs Eril
يَكْتُبْنَ	تَكْتُبَا	تَكْتُبْ	3. Şahıs Dişil
Başına emir lâmı ل getirilir.			
لِيَكْتُبُوا	لِيَكْتُبَا	لِيَكْتُبْ	3. Şahıs Eril
لِيَكْتُبْنَ	لَتَكْتُبَا	لَتَكْتُبْ	3. Şahıs Dişil
Onlar yazsınlar	O ikisi yazsınlar	O yazsın	

Tablo-5.13. جَلَسَ Fiilinin Dolaylı Emir Hali

Fiilin muzari 3. Şahıs çekimini alalım.			
يَجْلِسُونَ	يَجْلِسَانِ	يَجْلِسُ	3. Şahıs Eril
يَجْلِسْنَ	تَجْلِسَانِ	تَجْلِسُ	3. Şahıs Dişil
Tekil 3. şahısların sonu cezimlenir. Dişil çoğul hariç sonlarındaki ن atılır. Eril çoğulun düşen ن harfi yerine ا harfi gelir.			
يَجْلِسُوا	يَجْلِسَا	يَجْلِسْ	3. Şahıs Eril
يَجْلِسْنَ	تَجْلِسَا	تَجْلِسْ	3. Şahıs Dişil
Başına emir lâmı ل getirilir.			
لِيَجْلِسُوا	لِيَجْلِسَا	لِيَجْلِسْ	3. Şahıs Eril
لِيَجْلِسْنَ	لِتَجْلِسَا	لِتَجْلِسْ	3. Şahıs Dişil
Onlar otursunlar	O ikisi otursunlar	O otursun	

Tablo-5.14. فَتَحَ Fiilinin Dolaylı Emir Hali

Fiilin muzari 3. Şahıs çekimini alalım.			
يَفْتَحُونَ	يَفْتَحَانِ	يَفْتَحُ	3. Şahıs Eril
يَفْتَحْنَ	تَفْتَحَانِ	تَفْتَحُ	3. Şahıs Dişil
Tekil 3. şahısların sonu cezimlenir. Dişil çoğul hariç sonlarındaki ن atılır. Eril çoğulun düşen ن harfi yerine ا harfi gelir.			
يَفْتَحُوا	يَفْتَحَا	يَفْتَحُ	3. Şahıs Eril
يَفْتَحْنَ	تَفْتَحَا	تَفْتَحُ	3. Şahıs Dişil
Başına emir lâmı ل getirilir.			
لِيَفْتَحُوا	لِيَفْتَحَا	لِيَفْتَحُ	3. Şahıs Eril
لِيَفْتَحْنَ	لَتَفْتَحَا	لَتَفْتَحُ	3. Şahıs Dişil
Onlar açsınlar	O ikisi açsınlar	O açsın	

Tablo-5.15. نَصَرَ Fiilinin Dolaylı Emir Hali

Çoğul	Tekil	
لِيَنْصُرُوا	لِيَنْصُرُ	3. Şahıs Eril
لِيَنْصُرْنَ	لَتَنْصُرُ	3. Şahıs Dişil
Onlar yardım etsinler	O yardım etsin	

Tablo-5.16. أَكَلَ Fiilinin Dolaylı Emir Hali

Çoğul	Tekil	
يَأْكُلُوا	لِيَأْكُلْ	3. Şahıs Eril
لِيَأْكُلَنَّ	لِتَأْكُلْ	3. Şahıs Dişil
Onlar yesinler	O yesin	

Dolaylı emirin başına **فَ - وَ - ثُمَّ** harflerinden biri gelirse, **ل** lââm harfi cezmlî okunur ve bu harflerle beraber tek hece olarak söylenir:

وَلِيَكْتُبْ , فَلِيَكْتُبْ , ثُمَّ لِيَكْتُبُوا gibi...

Abese Suresi 24. Ayet

فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ إِلَى طَعَامِهِ

Felyenzuri-l-insânu ilâ ta'âmih(i)

İnsan, yediğine bir baksın!

Haşr Suresi 58. Ayet

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ

Yâ eyyuhâ-llezîne âmenû-ttekû(A)llâhe veltenzur nefsun mâ kaddemet ligad(in)^(s)
vettekû(A)llâh(e)^(c) inna(A)llâhe habîrun bimâ ta'melûn(e)

Ey iman edenler! Allah'tan sakının ve herkes yarın için önden ne göndermiş olduğuna baksın, Allah'tan sakının! Çünkü Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

Kureş Suresi 3. Ayet

فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَذَا الْبَيْتِ

Felya'budû rabbe hâzâ-lbeyt(i)

Bu evin Rabbine kulluk etsinler.

Şimdiye kadar öğrendiğimiz zamanları tabloda bir örnekle görelim.

Tablo-5.17. عَلِمَ Fiilinin Mazi, Muzari ve Emir Halleri

	Emir		Muzari		Mazi	
	Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul
Dolaylı Emir (3. Şahıs Emir)		لِيَعْلَمَ	يَعْلَمُ	عَلِمَ		3. Şahıs Eril
	O bilsin		O biliyor		O bildi	
		لِيَعْلَمُوا	يَعْلَمُونَ	عَلِمُوا		3. Şahıs Dişil
	Onlar bilsinler		Onlar biliyorlar		Onlar bildiler	
Doğrudan Emir (2. Şahıs Emir)		لِتَعْلَمَ	تَعْلَمُ	عَلِمَتْ		2. Şahıs Eril
	O bilsin		O biliyor		O bildi	
		لِيَعْلَمَنَّ	يَعْلَمَنَّ	عَلِمَنَّ		2. Şahıs Dişil
	Onlar bilsinler		Onlar biliyorlar		Onlar bildiler	
İstek Kipi (1. Şahıs Emir)		لِأَعْلَمَ	أَعْلَمُ	عَلِمْتُ		1. Şahıs Eril-Dişil
	Ben bileyim		Ben biliyorum		Ben bildim	
		لِنَعْلَمَ	نَعْلَمُ	عَلِمْنَا		1. Şahıs Eril-Dişil
	Biz bilelim		Biz biliyoruz		Biz bildik	

5.2. Fiillerde Olumsuzluk

5.2.1. Mâzî Fiillerde Olumsuzluk

5.2.1.1. Olumsuzluk Durumu

Arapça fiiller olumsuz hâle çevrilirken mâzî fiilin başına ما olumsuzluk edatı getirilir. Fiilin son harekesinde veya yapısında herhangi bir değişiklik yapılmaz.

Ör: مَا كَتَبْتُ yazmadım, مَا ذَهَبَ gitmedi, مَا شَرِبْتُمْ içmediniz, مَا وَجَدْنَا bulmadık

Tablo-5.18. Mâzî Fiilin Olumsuz Hali

Çoğul	Tekil	
مَا كَتَبُوا Onlar yazmadılar	مَا كَتَبَ O yazmadı	3. Şahıs Eril
مَا كَتَبْنَ Onlar yazmadılar	مَا كَتَبَتْ O yazmadı	3. Şahıs Dişil
مَا كَتَبْتُمْ Sizler yazmadınız	مَا كَتَبْتَ Sen yazmadın	2. Şahıs Eril
مَا كَتَبْتِ Sen yazmadın	مَا كَتَبْتِ Sen yazmadın	2. Şahıs Dişil
مَا كَتَبْنَا Biz yazmadık	مَا كَتَبْتُ Ben yazmadım	1. Şahıs Eril-Dişil

Hâkka Suresi 28. Ayet

مَا أَغْنَىٰ عَنِّي مَالِيهِ

Mâ agnâ 'annî mâliyah

Malım bana bir fayda vermedi.

5.2.1.2. Kesin Olumsuzluk Durumu

Filin anlamını geçmişte olumsuz yapar. Bir işin şu ana kadar olmadığını ve bundan sonra da olmayacağını belirtir. Buna Arapça gramerinde “cahd-ı mutlak” da denir. Muzâri fiilin başına **لَمْ** takısı getirilip, fiilin son harfinin cezmi edilmesiyle gerçekleşir.

Ör: **لَمْ يَنْصُرْ** oturmadı, **لَمْ يَجْلِسْ** yardım etmedi

Tablo-5.19. Mâzî Fiilde Kesin Olumsuzluğa Örnek

Çoğul	Tekil	
لَمْ يَنْصُرُوا	لَمْ يَنْصُرْ	3. Şahıs Eril
لَمْ يَنْصُرْنَ	لَمْ تَنْصُرْ	3. Şahıs Dişil
لَمْ تَنْصُرُوا	لَمْ تَنْصُرْ	2. Şahıs Eril
لَمْ تَنْصُرْنَ	لَمْ تَنْصُرِي	2. Şahıs Dişil
لَمْ نَنْصُرْ	لَمْ أَنْصُرْ	1. Şahıs Eril-Dişil

Bakara Suresi 260. Ayet

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَىٰ قَالَ أَوَلَمْ تُؤْمِنْ قَالَ بَلَىٰ وَلَٰكِن لِّيَطْمَئِنَّ قَلْبِي...

Ve-iz kâle ibrahîmu rabbi erinî keyfe tuhyi-lmevtâ^(s) kâle eve lem tu/min^(s) kâle belâ ve lâkin liyatme-inne kalbî^(s)...

Hani İbrahim, “Rabbim! Bana ölüleri nasıl dirilttiğini göster” demişti. (Allah ona) “İnanmadın mı yoksa?” deyince, “Hayır (inandım) ancak kalbimin tatmin olması için” demişti....

“Ve-iz kâle” birçok ayette geçiyor ve genelde “Hani... demişti” biçiminde meallendiriliyor.

“Lâkin”i zaten biliyoruz.

İbrahim Suresi 24. Ayet

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا...

Elem tera keyfe daraba(A)llâhu meşelen...

Görmedin mi Allah nasıl bir misal getirdi:...

5.2.1.3. Değişebilir/Bozulabilir Olumsuzluk Durumu

Fiilin anlamını geçmişten şu ana kadar olumsuz yapar. Ancak bu olumsuzluk konuşma anına kadardır ve sonrasında değişebilir. Türkçeye “henüz ...medi, ..madı” şeklinde çevrilir. Buna Arapça gramerinde “cahd-ı müstağrak” da denir. Muzâri fiilin başına لَمَّا takısı getirilip, fiilin son harfinin cizm edilmesiyle gerçekleşir.

Ör: لَمَّا يَنْصُرُ henüz oturmadı, لَمَّا يَجْلِسُ henüz yardım etmedi

Ancak لَمَّا edatı mâzî fiilin önüne geldiğinde “...dığı zaman, ..diği zaman, ..diğında, ..diğinde” anlamı verir.

Tablo-5.20. Mâzî Fiilde Değişebilir Olumsuzluğa Örnek

Çoğul	Tekil	
لَمَّا يَنْصُرُوا	لَمَّا يَنْصُرُ	3. Şahıs Eril
لَمَّا يَنْصُرْنَ	لَمَّا تَنْصُرُ	3. Şahıs Dişil
لَمَّا تَنْصُرُوا	لَمَّا تَنْصُرُ	2. Şahıs Eril
لَمَّا تَنْصُرْنَ	لَمَّا تَنْصُرِي	2. Şahıs Dişil
لَمَّا نَنْصُرُ	لَمَّا أَنْصُرُ	1. Şahıs Eril-Dişil

Yûnus Suresi 39. Ayet

بَلْ كَذَّبُوا بِمَا لَمْ يُحِيطُوا بِعِلْمِهِ وَلَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْوِيلُهُ

Bel **kezzebû** bimâ lem yuhîtû bi'ilmihî velemmâ ye/tihim te/vîluh(u)^(c)...

Hayır, onlar ilmini kavrayamadıkları ve henüz yorumu da kendilerine bildirilmemiş olan şeyi **yalanladılar**.

5.2.2. Muzari Fiillerde Olumsuzluk

Muzâri fiil olumsuz yapılırken başına **ما** veya **لا** olumsuzluk edatlarından biri getirilir.

Başına **ما** gelmiş olan muzâri kipine “nefy-i hâl” denir, “şimdiki zamanın olumsuzu”nu belirtir.

Ör: **ما يَكْتُبُ** yazmıyor, **ما يَفْتَحُ** açmıyor, **مَا يَشْرَبُ** içmiyor, **ما يَنْصُرُ** yardım etmiyor ...

Tablo-5.21. Şimdiki Zamanın Olumsuzuna Örnek

Çoğul	Tekil	
ما يَنْصُرُونَ	ما يَنْصُرُ	3. Şahıs Eril
ما يَنْصُرْنَ	ما تَنْصُرُ	3. Şahıs Dişil
ما تَنْصُرُونَ	ما تَنْصُرُ	2. Şahıs Eril
ما تَنْصُرْنَ	ما تَنْصُرِينَ	2. Şahıs Dişil
ما نَنْصُرُ	ما أَنْصُرُ	1. Şahıs Eril-Dişil

Necm Suresi (3. Ayet)

وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ

Vemâ yentiku 'ani-lhevâ

O, hevadan (kendi istek, düşünce ve tutkularına göre) söylemiyor.

Yentiku fiilinin n-t-k üç harfinden oluştuğunu farketmişsinizdir. Nataka “konuştu” fiilinden geliyor. Nutk (Türkçede nutuk) da “konuşma” anlamına geliyor. Mantık da “söz söyleme (sanatı)” anlamına gelir. İnsanları diğer varlıklardan ayıran en önemli özellik düşünme yetisi/logos/mantıktır. Bu aynı zamanda insanlar arasındaki iletişimi sağlayan konuşma kabiliyetini mümkün kılan sebeptir. İslam felsefecileri, logosu “iç nutuk (düşünme)” ve “dış nutuk (konuşma yetisi)” olmak üzere ikiye ayırmışlardır.

Başına لا gelmiş olan muzâri kipine “nefy-i istikbâl” denir, “geniş veya gelecek zamanın olumsuzu”nu belirtir.

Ör: لا يَكْتُبُ yazmaz/yazmayacak, لا يَفْتَحُ açmaz/açmayacak, لا يَنْصُرُ yardım etmez/etmeyecek...

Tablo-5.22. Geniş/Gelecek Zamanın Olumsuzuna Örnek

Çoğul	Tekil	
لا يَنْصُرُونَ	لا يَنْصُرُ	3. Şahıs Eril
لا يَنْصُرْنَ	لا تَنْصُرُ	3. Şahıs Dişil
لا تَنْصُرُونَ	لا تَنْصُرُ	2. Şahıs Eril
لا تَنْصُرْنَ	لا تَنْصُرِينَ	2. Şahıs Dişil
لا نَنْصُرُ	لا أَنْصُرُ	1. Şahıs Eril-Dişil

Bakara Suresi (12. Ayet)

أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُونَ وَلَكِنْ لَا يَشْعُرُونَ

Elâ innehum humu-lmufsidûne velâkin lâ yeş'urûn(e)

Şunu bilin ki, onlar bozguncuların ta kendileridir, **lâkin** anlamazlar/onlar **bunun farkında** değillerdir.

“Mufsidûn”, f-s-d asli harfleri ile bize fesatçıları/bozguncuları, “yeş'urun” şuurunda/bilincinde/farkında olmayı hemen hatırlatıyor.

Şuur, Arapça insan ve hayvan vücudundaki saç/kılı ifade eden “şa'r” kelimesinden gelmektedir. Şuur, bu kökten “ince, kılı kıldan ayıracak, kılı kırk yaracak şekilde düşünmek/duymak; bir şeyi inceliklerini kavrayarak bilmek” anlamındadır. Şâir de “şuur sahibi” olarak, bu açıdan “ince, kılı kırk yaracak şekilde düşünen/duyan; bir şeyi inceliklerini kavrayarak bilen” anlamına gelir. Şiir, incelikle kavranılan, düşünülen, duyulan şeyi ifade ederken, meş'ar bu duyuşun gerçekleştiği yeri ifade etmektedir. Hac ibadeti esnasında gidilmesi gereken bir yer olan Meş'aru'l-Harâm'ın meş'ar olarak nitelendiğine dikkat etmek gerekir. Şiâr ise, ince hissediş/düşünüş/kavrayış/inanıştaki ayırıcı özelliğe verilen addır. Şeâir de, şiârın çoğuludur. Bu nedenle, ezan gibi bir beldenin Müslüman oluşunun belirtisi olarak görülen ayırıcı özelliklere/sembollere de şeâir denmiştir.

Nisâ Suresi (124. Ayet)

وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ
الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا

Vemen **ya'mel** mine-ssâlihâti min zekerin ev unşâ vehuve mu/minun feulâ-ike yedhulûne-lcennete velâ **yuzlemûne** nakîrâ(n)

Erkek olsun kadın olsun, her kim mümin olarak iyi işler **yaparsa**, işte onlar cennete **girerler** ve zerre kadar (bir çekirdeğin arkasındaki bir çukurcuk kadar) **haksızlığa uğramazlar**.

“yedhulûne” fiilinin (d-h-l) dahil olma/girme, “yuzlemûne” fiilinin (z-l-m) zulme uğrama/haksızlığa uğrama, “ya'mel” fiilinin ('a-m-l) amel etme/yapma ile ilişkili olduğunu kök harflerden keşfedebiliyoruz. Erkek olsun, kadın olsun, Allah katında üstünlük takva ileldir.

5.2.3. Gelecek Zamanda Kesin Olumsuzluk Durumu

Muzâri fiilin başına لَنْ takısı getirilirse, hem fiilin sonunu üstün yapar (nasbeder), hem de kesin olumsuzluk anlamı vererek işin gelecekte kesinlikle meydana gelmeyeceğini belirtir. Buna Arapça gramerinde “Te'kid-i Nefy-i İstikbal” de denir.

Ör: لَنْ يَنْصُرَ asla yardım etmeyecek, لَنْ أَشْرَبَ asla içmeyeceğim

Tablo-5.23. Gelecek Zamanda Kesin Olumsuzluğa Örnek

Çoğul	Tekil	
لَنْ يَنْصُرُوا	لَنْ يَنْصُرَ	3. Şahıs Eril
لَنْ يَنْصُرْنَ	لَنْ تَنْصُرَ	3. Şahıs Dişil
لَنْ تَنْصُرُوا	لَنْ تَنْصُرَ	2. Şahıs Eril
لَنْ تَنْصُرْنَ	لَنْ تَنْصُرِي	2. Şahıs Dişil
لَنْ نَنْصُرَ	لَنْ أَنْصُرَ	1. Şahıs Eril-Dişil

Bakara Suresi 61. Ayet

وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَى لَنْ نَصْبِرَ عَلَى طَعَامٍ وَاحِدٍ فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا
...تُنْبِتُ الْأَرْضُ مِنْ بَقْلِهَا وَقِثَّائِهَا وَفُومِهَا وَعَدَسِهَا وَبَصَلِهَا

Ve-iz kultum yâ mûsâ len nasbira ‘alâ ta’âmin vâhidin fed’u lenâ rabbe yuhric lenâ mimmâ tunbitu-l-ardu min baklihâ vekîsâ-ihâ ve fûmihâ ve’adesihâ vebesalihâ^(s)...

Hani, “Ey Mûsâ! Biz bir çeşit yemeğe asla katlanamayız. Bizim için Rabbine dua et de, bize yerin bitirdiği şeylerden sebze, salatalık, sarımsak, mercimek ve soğan çıkarısın” demiştiniz...

Nasbira (s-b-r), yuhric (h-r-c), tunbitu (n-b-t) asli harflerini artık bakar bakmaz görüyoruz. Nebete “bitti, yetiştii” demektir. Nebât, “yerden bitme şey” demektir. Yani Türkçedeki “bitki” ile aynı anlamı ifade ediyor.

Nisâ Suresi 52. Ayet

أُولَئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ وَمَنْ يَلْعَنِ اللَّهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ نَصِيرًا

Ulâ-ike-lleżîne le'anehumu(A)llâh(u)^(s) vemen yel'ani(A)llâhu felen tecide lehu nasîrâ(n)

İşte bunlar Allah'ın lanetlediği kimselerdir. Allah kime lanet ederse, artık ona asla bir yardımcı bulamazsın.

5.2.4. Emir Kipinde Olumsuzluk

Bir eylemin yapılmasını istemeye “emir” demiştik. Bu da emr-i hâzır (karşıdaki muhataba yapılan emir) ve emr-i gâib (üçüncü şahıslara yönelik emir) olarak ikiye ayrılmıştı. Bir eylemin yapılmamasını veya terkedilmesini istemeye de “nehy” denmektedir. Bu da nehy-i hâzır (karşıdaki muhatabın bir işten alıkonması) ve nehy-i gâib (üçüncü şahısların bir işten alıkonması) olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır.

Emr-i bi'l-mâruf ve Nehy-i ani'l- münker ne demektir?

“İyiliği emretmek ve kötülükten alıkoymak” demektir. “İyiliğin hâkim kılınması ve kötülüğün önlenmesi” kapsamındaki her türlü faaliyeti ifade eder.

5.2.4.1. Doğrudan Yasaklama (Nehy-i Hâzır)

Doğrudan yasaklama, karşıdaki muhatabtan bir işin yapılmamasını istemektir. Muzâri fiilin 2. şahıs kiplerinin başına olumsuz emir edatı لا “Lâ” getirilip, sonunun cezmlî hale getirilmesiyle yapılır.

لا bir fiili olumsuz anlama getirmekte kullanılıyordu. Şimdi yasaklama için de kullanıldığını görüyoruz. Birbirinden nasıl ayıracağız?

Olumsuzluk لا sı, başına geldiği muzâri fiilde değişiklik yapmaz.

Ancak yasaklama لا sı, başına geldiği muzâri fiilin sonunu cezmlî eder.

Tablo-5.24. Doğrudan Yasaklamaya Örnekler

Çoğul	Tekil	
لا تَنْصُرُوا	لا تَنْصُرُ	2. Şahıs Eril
لا تَنْصُرَنَّ	لا تَنْصُرِي	2. Şahıs Dişil
Siz yardım etmeyin	Sen yardım etme	
لَا تَكْتُبُوا	لَا تَكْتُبُ	2. Şahıs Eril
لَا يَكْتُبَنَّ	لا تَكْتُبِي	2. Şahıs Dişil
Siz yazmayın	Sen yazma	

Bakara Suresi 41. Ayet

وَأْمِنُوا بِمَا أَنْزَلْتُ مُصَدِّقًا لِمَا مَعَكُمْ وَلَا تَكُونُوا أَوَّلَ كَافِرٍ بِهِ وَلَا تَشْتَرُوا
بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَإِيَّايَ فَاتَّقُونِ

Veâminû bimâ enzeltu musaddikan limâ me'akum velâ tekûnû evvele kâfirin bih(i)(s)
velâ teşterû bi-âyâtî şemenen kalîlen ve-ıyyâye fettekûn(i)

Elinizdekini (Tevrat'ın aslını) tasdik edici olarak indirdiğime (Kur'an'a) iman edin.
Sakın onu inkâr edenlerin ilki olmayın! Âyetlerimi az bir karşılık ile satmayın, yalnız
benden korkun.

Bu ayette, “doğrudan emir ve yasaklama” fiilleri yer almaktadır. Bir putperest İslam'ı
reddedebilir, ama bir yahudi veya hıristiyanın yanlarındakini tasdik edici olarak gelen
bir Kitab'a ve Peygambere kayıtsız olması nasıl izah edilir?

Nahl Suresi 89. Ayet ve Bir Hadis-i Şerîf

...وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تَبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَىٰ لِلْمُسْلِمِينَ

...venezzelnâ 'aleyke-İkitâbe tibyânen İkulli şey-in vehuden verahmeten vebuşrâ
İlmuslimîn(e)

... Ayrıca bu Kitab'ı da sana, her şey için bir açıklama, bir hidayet ve rahmet kaynağı ve
müslümanlar için bir müjde olarak indirdik.

Tibyân, “beyân”dan gelmekte olup, açıklama anlamına gelir.

Büşra, “müjde” anlamına gelir. Burada müjdeleme ile ilgili şu hadisi zikredebiliriz:

يَسِّرُوا وَلَا تُعَسِّرُوا، وَبَشِّرُوا وَلَا تُنْفِرُوا

“Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız, müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz.”

Fussilet Suresi 37. Ayet

... لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ ...

...lâ tescudû lişşemsi velâ lilkameri...

Güneşe de, aya da secde etmeyin.

5.2.4.2. Dolaylı Yasaklama (Nehy-i gâib)

Dolaylı yasaklama, üçüncü şahsa yönelik olumsuz emir demektir. Muzâri fiilin 3. şahıs kiplerinin başına olumsuz emir edatı لا “Lâ” getirilip, sonunun cezmlî hale getirilmesiyle yapılır.

Ör: لا يَنْصُرُ yardım etmesin

Tablo-5.25. Dolaylı Yasaklamaya Örnekler

Çoğul	Tekil	
لا يَنْصُرُوا	لا يَنْصُرُ	3. Şahıs Eril
لا يَنْصُرْنَ	لا تَنْصُرُ	3. Şahıs Dişil
Onlar yardım etmesinler	O yardım etmesin	
لا يَكْتُبُوا	لا يَكْتُبُ	3. Şahıs Eril
لا يَكْتُبْنَ	لا تَكْتُبُ	3. Şahıs Dişil
Onlar yazmasınlar	O yazmasın	

Tâ-Hâ Suresi 117. Ayet

فَقُلْنَا يَا آدَمُ إِنَّ هَذَا عَدُوٌّ لَكَ وَلِزَوْجِكَ فَلَا يُخْرِجَنَّكَمَا مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقَى

Fekulnâ yâ âdemu inne hâzâ 'aduvvun leke velizevcike felâ yuhricennekumâ mine-lcenneti feteşkâ

Bunun üzerine dedik ki: “Ey Âdem! Bu gerçekten sana ve eşine düşmandır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın, yoksa mutsuz olursun.

Yûnus Suresi 65. Ayet

وَلَا يَخْزُنْكَ قَوْلُهُمْ إِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

Velâ yahzunke kavluhum^(m) inne-l'izzete li(A)llâhi cemî'â(an)^(c) huve-ssemî'u-l'alîm(u)
Onların (inkârcıların) sözleri seni üzmesin. Çünkü bütün güç Allah'ındır. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.

Yâsîn Suresi 76. Ayet

فَلَا يَخْزُنْكَ قَوْلُهُمْ إِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ

Felâ yahzunke kavluhum^(m) innâ na'lemu mâ yusirrûne vemâ yu'linûn(e)

Artık onların sözleri seni üzmesin. Şüphesiz biz onların gizlediklerini de açığa vurduklarını da biliyoruz.

6. BÖLÜM

Örnekler üzerinden üç soru sorarak bu bölüme başlayalım.

- Mastarı **قول** kavı (söz, konuşma) olan kelimenin aslı harfleri K-V-L iken, aynı kökten gelen **قال** mazi fiilindeki **و** harfi nereye gitmiş, **ا** harfi nereden gelmiştir?
- Da'vet **دعوة** “çağırma, çağrı” kelimesi, Arapça de'â **دَعَا** “çağırıldı” fiilinin mastarıdır. **دعاء** Duâ da aynı kökten gelmektedir. De'â ve Duâ kelimelerinde **و** harfi nereye gitmiştir?
- Türkçede de kullandığımız icâbet **إجابة** “cevap verme” anlamına gelir. Cevâb **جواب** kelimesindeki **و** icâbette neden gözükmüyor?

İşte bu soruların cevabı “illetli (mu'tel) harflerden kaynaklı değişim”de yatmaktadır.

Biz Arapça öğrenmediğimizden, burada yer alan fiil türlerini vb. ezberlememize gerek yoktur. Biz anlama odaklanacağız. Ancak, Kur'an okurken aslı/kök harflerini tanıdığımız bir fiilin veya kelimenin böyle bir dönüşüm geçirdiğini gördüğümüz anda, “bu dönüşüm neden oldu?” diye hayıflanmayacak, mantığını anlamış olacağız. O nedenle, dikkatlice incelemeye ve aşinâ olmaya çalışalım.

Örnekleri inceleyerek âşina olmamızda ve ilerde yer alan tablolardaki çekimlere göz gezdirmemizde yarar bulunmaktadır.

6.1. İlet Harfleri

Arapçada **واي** harflerine illet harfleri denir. Acaba bizi “illet” ettiği için “illet” demiş olabilirler mi? 😊

Nasıl ki Türkçede “dolap/dolabı” örneğinde olduğu gibi sonu sert ünsüzlerle biten kelimeler ek aldığında kelimenin sonundaki ünsüz yumuşayarak başka bir harfe dönüşüyor, Arapçada da bazı harfler birazdan değineceğimiz biçimlerde değişimlere uğrayabilmektedir. Hiç bir şekilde değişmeyen harflere sahîh harfler, değişebilen harflere illetli harfler denir. İletli harfler, kendi özlerinden uzaklaşıp değişime uğradıkları için normale aykırı olan hastalığa benzetilmiştir. Bu değişimlerin nedeni, konuşmanın kolaylaştırılması ve akıcılığının sağlanmasıdır.

Harekeler harfin üzerinde bir yük gibi kabul edilir. İletli harfler, illetli/hasta olmaları nedeniyle hareketlerin ağırlığını taşıyabilecek güçte olmadıklarından, değişime uğrarlar: Başka bir harfe dönüşür, hareketleri atılır veya bizzat kendileri atılır.

Örneğin,

- وزن vezn kelimesindeki و illet harflerindedir. Bu kökten yeni bir kelime türetirken و, ی ye dönüşür: موزان “mivzan” olması gereken kelime “mîzân” میزان şeklini alır.
- سيل seyl kökünde ی illet harfidir. Bu kökten türetilen اساله “isâle” kelimesinde ی düşer.

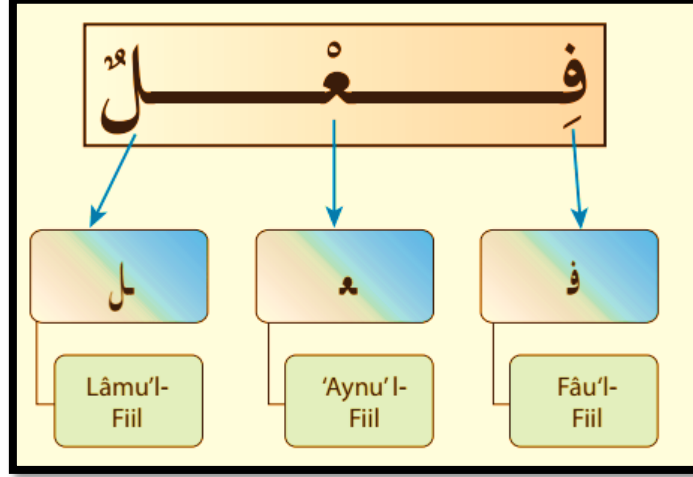
Arapçada illetli harflerin düşürülmesinin ve hareke değişimlerinin sebeplerini bulup açıklamaya i'lâl denir.

Arapça kelimeler de asli harflerinin niteliklerine göre sahih ve illetli olmak üzere iki gruba ayrılır. İlet harfleri asli harfler içinde yer almadığında, kelimeler sahih; yer aldığı kelimeler illetli olur. Asli kelimeler niteliklerine göre yedi kısma (aksâm-ı seb'a) ayrılır.

Tablo-6.1. Asli Harflerin Niteliklerine Göre Kelimelerin Sınıflandırılması

Sahîh kelimeler	İletli kelimeler
<p>1. Sâlim: Asli harflerinde hemze olmayan ve asli harflerinin ikisinin aynı olmadığı kelimelerdir.</p> <p>حلم hilm = yumuşaklık, ağırbaşlılık</p> <p>ضرب darb = vurma, vuruş</p> <p>ظلم zulm = haksızlık, eziyet</p> <p>لطف lutf = lütuf</p> <p>صبر sabr = sabır</p>	<p>1. Misâl: Asli harflerinden ilki illetli olan kelimelerdir.</p> <p>وعظ va'z = nasihat</p> <p>وقوع vukû' = olma, oluş</p> <p>يسر yüsr = kolaylık</p> <p>يمن yümn = bereket</p> <p>يقين yakîn = şüphesiz bilme</p>
<p>2. Muza'af: Asli harflerinin ikisinin aynı olduğu kelimelerdir.</p> <p>سبب sebeb</p> <p>قرار karar</p> <p>عدد 'aded</p> <p>سرور sürûr</p> <p>رد redd</p>	<p>2. Ecvef: Asli harflerinden ikincisi illetli olan kelimelerdir.</p> <p>قول kavl = söz</p> <p>سوق sevk</p> <p>سير seyr</p> <p>بيع bey' = satma, satış</p>
<p>3. Mehmûz: Asli harflerinden biri hemze olan kelimelerdir.</p> <p>أدب edeb = edep</p> <p>أمر emr = iş, buyruk</p> <p>أكل ekl = yeme</p> <p>رأى re'y = görüş</p> <p>جزء cüz' = parça</p>	<p>3. Nâkıs: Asli harflerinden üçüncüsü illetli olan kelimelerdir.</p> <p>سهو sehv = yanılma</p> <p>سعى sa'y = çalışma</p> <p>4. Lefif: Asli harflerinden ikisi (1-3 veya 2-3) illetli olan kelimelerdir.</p> <p>وفا vefa = sözünde durma</p> <p>وقايه vikaye = koruma</p> <p>طى tayy = atlama, kaldırma, çıkarma</p>

Arapçada 3 harfli fiillerin asli harfleri ف (1. Harf), ع (2. Harf) ve ل (3. Harf) ile belirtilir. Zaten Türkçede kullandığımız fiil kelimesi de f'il kelimesinden gelmektedir. Aşağıdaki şekilde bu gösterime yer verilmiştir.

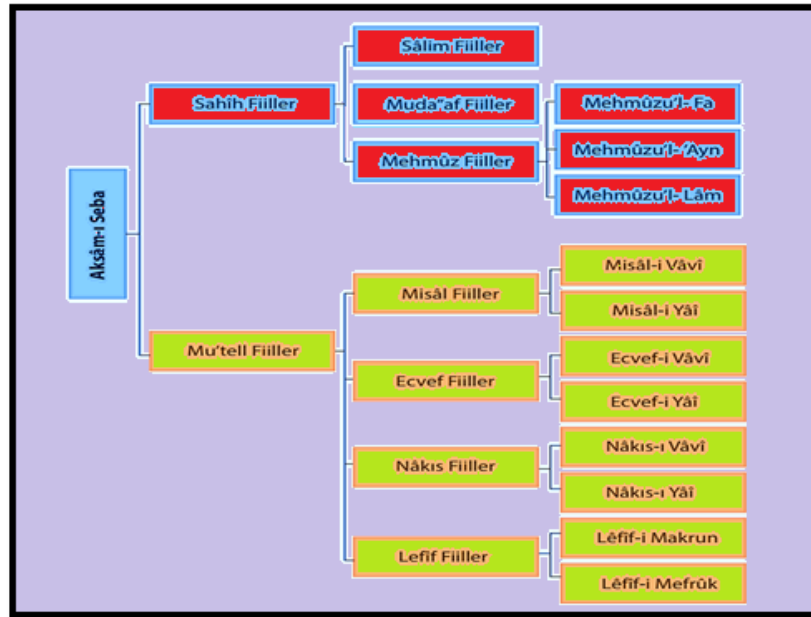

Şekil-6.3. Fiillerde yer alan 3 harfin sembolik gösterimi

Fiiller farklı açılardan,

- Harf sayısı açısından üç harfli ve dört harfli olmasına göre,
- Ek harf alıp almama açısından yalın olması ve ilave harf almasına göre,
- Asli harfleri açısından harflerin sahîh ve illetli olmasına göre

sınıflandırılabilir.

Şekil-6.4. Fiillerin Asli Harflerinin Durumuna Göre Sınıflandırılması

Arapçada bir fiil, kök harflerinin yapısına göre yedi türden (aksam-ı seb'adan) birine girer ve fiillerin çekimi hangi kısma girdiğine göre şekillenir. Daha önce sahih fiillere giriş yapmıştık. Şimdi daha detaylı olarak fiilleri inceleyeceğiz.

6.2. Sahih Fiiller

Bir fiilin kök harflerinde **ا و ی** harflerinden hiçbirisi yoksa bu fiil sahih fiillerdendir.

Sahih fiiller, kendi içinde üçe ayrılır:

- 1- Salim Fiiller
- 2- Mehmuz Fiiller
- 3- Muza'af Fiiller

6.2.1. Sâlim Fiiller

- Kök harflerinde illetli harf olmayan,
- Hemze bulunmayan ve
- Harf tekrarı olmayan fiillerdir.
- **حَسُنَ ، عَلِمَ ، جَلَسَ ، فَتَحَ** gibi fiiller salim fiillerdendir.

Salim fiillerden olan **جَلَسَ** fiilinin mazi, muzari ve emir çekimini yapalım.

Tablo-6.2. جَلَسَ Fiilinin Mazi ve Muzari Çekimi

Muzari		Mazi		
Çoğul	Tekil	Çoğul	Tekil	
يَجْلِسُونَ Onlar oturuyorlar	يَجْلِسُ O oturuyor	جَلَسُوا Onlar oturdular	جَلَسَ O oturdu	3. Şahıs Eril
يَجْلِسْنَ Onlar oturuyorlar	تَجْلِسُ O oturuyor	جَلَسْنَ Onlar oturdular	جَلَسَتْ O oturdu	3. Şahıs Dişil
تَجْلِسُونَ Sizler oturuyorsunuz	تَجْلِسُ Sen oturuyorsun	جَلَسْتُمْ Sizler oturdunuz	جَلَسْتَ Sen oturdu	2. Şahıs Eril
تَجْلِسْنَ Sizler oturuyorsunuz	تَجْلِسِينَ Sen oturuyorsun	جَلَسْتُنَّ Sizler oturdunuz	جَلَسْتِ Sen oturdu	2. Şahıs Dişil
نَجْلِسُ Biz oturuyoruz	أَجْلِسُ Ben oturuyorum	جَلَسْنَا Biz oturduk	جَلَسْتُ Ben oturdu	1. Şahıs Eril-Dişil

Tablo-6.3. جَلَسَ Fiilinin Doğrudan Emir Çekimi

Emir		
Çoğul	Tekil	
اجلسوا Sizler oturun	اجلس Otur	2. Şahıs Eril
اجلسن Sizler oturun	اجلسي Otur	2. Şahıs Dişil

Tevbe Suresi 49. Ayet

وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ ائْذَنْ لِي وَلَا تَفْتِنِّي اَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا وَاِنَّ جَهَنَّمَ
لَمَحِيْطَةٌ بِالْكَافِرِيْنَ

Veminhum men yekûlu-/zen lî velâ teftinnî^(c) elâ fi-lfitneti sekatû^(k) ve-inne
cehenneme lemuĥîtatun bilkâfirîn^(e)

Onlardan “Bana izin ver, beni fitneye düşürme” diyen de vardır. Bilesiniz ki onlar
fitnenin (tâ) içine düşmüşlerdir. Şüphesiz ki cehennem, kâfirleri elbette kuşatacaktır.

Se-ka-ta “düşmek” anlamına gelir.

6.2.2. Mehmûz Fiiller

- Asli/Kök harflerinden biri hemze olan fiillerdir. Ör: قَرَأَ , سَأَلَ , أَخَذَ gibi...
- Mazi ve muzari çekimleri salim fiiller ile aynıdır.
- Ancak fiilin ilk harfi hemze ise, fiilin doğrudan emir çekiminde “hemze” kolaylık açısından atılır.

Ör:

- أَخَذَ fiilinin doğrudan emir çekimi أَخُذْ değil, خُذْ olur.
- أَكَلَ fiilinin doğrudan emir çekimi أَكُلْ değil, كُلْ olur.
- أَمَرَ fiilinin doğrudan emir çekimi أَمُرْ değil, مُرْ olur.

Bakara Suresi 108. Ayet

أَمْ تُرِيدُونَ أَنْ تَسْأَلُوا رَسُولَكُمْ كَمَا سُئِلَ مُوسَىٰ مِنْ قَبْلُ وَمَنْ يَتَّبِعِ الْكُفْرَ
بِالْإِيمَانِ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ

Em turîdüne en tes-elû rasûlekum kemâ su-ile mûsâ min kabl(u)^(k) vemen yetebbedeli-
lkufra bil-îmâni fekad dalle sevâe-ssebîl(i)

Yoksa daha önce Mûsâ'nın sorguya çekildiği gibi, siz de peygamberinizi sorguya
çekmek mi istiyorsunuz? Her kim imanı küfre değiştirirse, o artık doğru yoldan sapmış
olur.

A'râf Suresi 99. Ayet

أَفَأَمِنُوا مَكْرَ اللَّهِ فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ

Efeeminû mekra(A)llâh(i)^(c) felâ ye/menu mekra(A)llâhi illâ-İkavmu-lhâsirûn(e)

Allah'ın azabından **emin mi oldular?** **Fakat** ziyana uğrayan topluluktan başkası, Allah'ın (böyle) mühlet vermesinden **emin olamaz.**

6.2.3. Muza'af Fiiller

- Asli/kök harfler içinde aynı harften iki tane bulunan fiillerdir.

Ör: مَدَّ (uzattı), فَرَّ (kaçtı), سَرَّ (sevindirdi) gibi...

- Muzaaf fiillerin bazı çekimlerinde şedde açılır.
- Muzaaf fiilin doğrudan emir çekiminde başa hemze getirilmez, sonu cezmedilmez ve sonuna 3 harekeden biri konulabilir.

Ör: مَدَّ fiilinin 2. şahıs eril muzari kipi تَمَدُّ dur. Baştaki “te” yi attığımızda, مُدُّ olur. İlk harf okunduğu için başına hemze getirilmez. Son hareke 3 şekilde de getirilebildiğinden, مُدَّ ، مُدَّ ، مُدَّ şeklinde olabilir.

Ör: فَرَّ fiilinin doğrudan emir kipini çekelim. فَرَّ fiilinin 2. şahıs eril muzari kipi تَفَرُّ dur. Baştaki “te” yi atarız. فُرُّ olur. İlk harf okunduğu için başına hemze getirilmez. Son hareke 3 şekilde de gelebilir demiştik. Yani, فَرَّ ، فَرَّ ، فَرَّ şekillerinde gelebilir.

Tablo-6.4. مَدَّ Fiilinin Mazi ve Muzari Çekimi

Muzari		Mazi		
Çoğul	Tekil	Çoğul	Tekil	
يَمُدُّونَ Onlar uzatıyorlar	يَمُدُّ O uzatıyor	مَدُّوا Onlar uzattılar	مَدَّ O uzattı	3. Şahıs Eril
يَمُدُّنَ Onlar uzatıyorlar	تَمُدُّ O uzatıyor	مَدَدْنَ Onlar uzattılar	مَدَّتْ O uzattı	3. Şahıs Dişil
تَمُدُّونَ Siz uzatıyorsunuz	تَمُدُّ Sen uzatıyorsun	مَدَدْتُمْ Siz uzattınız	مَدَدْتَ Sen uzattın	2. Şahıs Eril
تَمُدُّنَ Siz uzatıyorsunuz	تَمُدِّينَ Sen uzatıyorsun	مَدَدْتِنَّ Siz uzattınız	مَدَدْتِ Sen uzattın	2. Şahıs Dişil
نَمُدُّ Biz uzatıyoruz	أَمُدُّ Ben uzatıyorum	مَدَدْنَا Biz uzattık	مَدَدْتُ Ben uzattım	1. Şahıs Eril-Dişil

Tablo-6.5. مَدَّ Fiilinin Doğrudan Emir Çekimi

Emir		
Çoğul	Tekil	
مُدُّوا Siz uzatın	مُدَّ Sen uzat	2. Şahıs Eril
أَمُدُّنَ Siz uzatın	مُدِّي Sen uzat	2. Şahıs Dişil

Tablo-6.6. فَرَّ Fiilinin Mazi ve Muzari Çekimi

Muzari		Mazi		
Çoğul	Tekil	Çoğul	Tekil	
يَفْرُونَ Onlar kaçıyorlar	يَفْرُ O kaçıyor	فَرُّوا Onlar kaçtılar	فَرَّ O kaçtı	3. Şahıs Eril
يَفْرُونَ Onlar kaçıyorlar	تَفْرُ O kaçıyor	فَرَّوْا Onlar kaçtılar	فَرَّتْ O kaçtı	3. Şahıs Dişil
تَفْرُونَ Siz kaçıyorsunuz	تَفْرُ Sen kaçıyorsun	فَرَرْتُمْ Siz kaçtınız	فَرَرْتَ Sen kaçtın	2. Şahıs Eril
تَفْرُونَ Siz kaçıyorsunuz	تَفْرِينَ Sen kaçıyorsun	فَرَرْتِ Sen kaçtın	فَرَرْتِ Sen kaçtın	2. Şahıs Dişil
نَفْرُ Biz kaçıyoruz	أَفْرُ Ben kaçıyorum	فَرَرْنَا Biz kaçtık	فَرَرْتُ Ben kaçtım	1. Şahıs Eril-Dişil

Tablo-6.7. فَرَّ Fiilinin Doğrudan Emir Çekimi

Emir		
Çoğul	Tekil	
فِرُّوا Siz kaçın	فِرَّ Sen kaç	2. Şahıs Eril
اِفْرِنَّا Siz kaçın	فِرِّي Sen kaç	2. Şahıs Dişil

Nisâ Suresi 86. âyet

وَإِذَا حُيِّتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَسِيبًا

Ve-izâ huyyîtum bitahiyyetin fehayyû bi-ahsene minhâ ev ruddûhâ^(k) inna(A)llâhe kâne 'alâ kulli şey-in hasîbâ(n)

Size bir selâm verildiği zaman, ondan daha güzeliyle veya aynı selâmla karşılık verin. Şüphesiz Allah, her şeyin hesabını gereği gibi yapandır.

Tâ-hâ Suresi 31. âyet

أَشْدُّ بِهِ أَرِي

Uşdud bihi ezrî

“Onunla arkamı kuvvetlendir.”

6.3. İletli Fiiller

Asıl/Kök harflerinden biri veya ikisi illetli harf olan fiil demektir. İletli fiiller, kendi içinde dörde ayrılır:

- 1- Misâl fiiller
- 2- Ecvef fiiller
- 3- Nâkıs fiiller
- 4- Lefîf fiiller

6.3.1. Misâl Fiiller

- Misal fiiller, sahih fiillere benzer olduğu için “misâl” denmiştir.
- Asli harflerinden birincisi,
 - (Ör: وَقَفَ durdu, وَهَبَ bağışladı, وَرِثَ mirasçı oldu, وَعَدَ söz verdi) veya
 - (Ör: يَبَسَ kurudu, يَقِظُ uyandı, يَسَّرَ kolay oldu/kolaylaştı)

olan fiillerdir.

Tablo-6.8. İlk Harfi و ve ی olan Misâl Fiillere Örnekler

Doğrudan Emir	Muzari	Mazi	
جِبْ	يَجِبُ	وَجَبَ	و ile başlayan misâl fiillerin muzâri ve doğrudan emir çekimleri elde edilirken, genelde ilk harf düşer (2. ve 3. babda düşer, 4. ve 5. babda düşmez). و ın düştüğü bablarda, emir fiili yapılırken muzaraat harfi atılıp sonu cezimlenir, başına emir fiillerde olduğu gibi ا gelmez.
قَعْ	يَقَعُ	وَقَعَ	
عِدْ	يَعِدُ	وَعَدَ	
رِثْ	يَرِثُ	وَرِثَ	
هَبْ	يَهَبُ	وَهَبَ	
صِلْ	يَصِلُ	وَصَلَ	
ضَعْ	يَضَعُ	وَضَعَ	
إِيهِمْ	يَوْهِمْ	وَوِهِمْ	و ın düşmediği bablarda, emir fiili yapılırken muzaraat harfi atıldıktan sonra başa ا gelir, ancak اُوهِمْ okunuşu zor olduğundan و , ی ye dönüşür.
وَدُّ وَدَّ وَدَّ	يَوُدُّ	وَدَّ	Muzaaf fiillerde olduğu gibi 2. ve 3. harfin aynı olduğu durumda, doğrudan emir çekiminde başa hemze getirilmez, sonu cezm edilmez ve sonuna 3 harekeden biri konulabilir.
أُسْرُ	يَيْسُرُ	يَسُرَ	ی ile başlayan misâl fiillerin muzâri halinde baştaki ی kalkmaz. Emir fiili yapılırken muzaraat harfi atıldıktan sonra başa ا gelir, ancak اَيْسُرُ okunuşu zor olduğundan ی , و a dönüşür.

Şu'arâ Suresi 136. Ayet

قَالُوا سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَوَعَضْتَ أَمْ لَمْ تَكُنْ مِنَ الْوَاعِظِينَ

Kâlû sevâun 'aleynâ eve'azte em lem tekun mine-lvâ'izîn(e)

Dediler ki: "Öğüt versen de öğüt verenlerden olmasan da bizim için birdir.

وَعَضَّ öğüt vermek anlamına gelir. Vâ'iz de "öğüt veren" oluyor.

Neml Suresi 85. Ayet

وَوَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ بِمَا ظَلَمُوا فَهُمْ لَا يَنْطِقُونَ

Ve veka'a-İkavlu 'aleyhim bimâ zalemû fehum lâ yentikûn(e)

Yaptıkları haksızlıktan ötürü, (azaba uğrayacaklarını bildiren) o söz gerçekleşmiştir; artık onlar konuşamazlar.

Veka'a fiili, bize hemen vukû, vukûat, vaka, vakıa, vâki, mevki kelimelerini hatırlatmıyor mu?

Meryem Suresi 6. Ayet

يَرِثُنِي وَيَرِثُ مِنْ آلِ يَعْقُوبَ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا

Yerişunî veyerişu min âli ya'kûb(e)(s) vec'alhu rabbi radiyyâ(n)

Bana da vâris olsun; Ya'kub ailesine de vâris olsun. Rabbim, onu razı olunan kıl!

6.3.2. Ecvef Fiiller

- Ecvefin manası "içi boş" demektir.
- Asli harflerinden ikincisi و veya ى harfidir.
- Ecvef fiillerin asıl hallerindeki و ve ى illet harfleri, fiil mazi halde iken ا halini alır:

- **و** (Ör: **قَالَ** dedi, **طَالَ** uzadı, **عَادَ** geri döndü, **قَامَ** kalktı, **مَاتَ** öldü, **نَامَ** uyudu, **خَافَ** korktu) veya
- **ی** (Ör: **كَادَ** tuzak kurdu, **زَارَ** ziyaret etti, **بَاعَ** sattı, **سَارَ** yürüdü, **سَالَ** aktı, **نَالَ** elde etti, **صَاحَ** bağırdı, **عَابَ** kusurlu oldu gibi...

Ecvef fiillerin mazi çekiminde ortada yer alan و ve ی illet harflerinin, ا halini almasının sebebi şudur: İletli harf harekeli, kendisinden önceki harf de harekeli ise, illetli harf harekesinden arındırılarak kendisinden önceki harfin harekesine uygun bir illetli harfe dönüştürülür.

Tablo-6.9.Ecvef Fiillerde Muzari Çekimi

Dönüşüm Sonrası	Dönüşüm Öncesi	Anlamı
قَالَ	قَوْلَ	Dedi
قَامَ	قَوْمَ	Kalktı
خَافَ	خَوْفَ	Korktu
بَاعَ	بَيْعَ	Sattı
نَامَ	نَوْمَ	Uyudu
سَارَ	سَيْرَ	Yürüdü

Soru: Ecvef fiildeki ا in aslının, و mı yoksa ی mi olduğu nasıl anlaşılır? Muzârisinden ve mastarından anlaşılır. En sağlamı mastar haline bakmaktır.

Fiilin muzâri ve mastar halinde görünür:

- Asıl olan **و** harfidir: **قَالَ يَقُولُ قَوْلٌ**
- Asıl olan **ي** harfidir: **بَاعَ يَبِيعُ بَيْعٌ**
- Mâzî ve muzârisinde **و** ve **ي** yer almayanların muzârisinden değil, mastarından anlaşılır:

خَافَ يَخَافُ خَوْفٌ korktu

نَالَ يَنَالُ نَيْلٌ elde etti

نَامَ يَنَامُ نَوْمٌ uyudu

Tablo-6.10. Ecvef Fiillerde Muzari Çekimi

Orta Harfi و		Orta Harfi ي	
Muzari	Mazi	Muzari	Mazi
يَدُورُ	دَارَ	يَهَيْبُ	هَابَ
يَذُوقُ	ذَاقَ	يَبِيعُ	بَاعَ
يَقُولُ	قَالَ	يَسِيرُ	سَارَ
يَقُومُ	قَامَ	يَعِيشُ	عَاشَ
يَكُونُ	كَانَ	يَكِيلُ	كَالَ
يَصُومُ	صَامَ		
يَسُوقُ	سَاقَ		
يَطُوفُ	طَافَ		
يَتُوبُ	تَابَ		
يَخَافُ	خَافَ		
يَنَامُ	نَامَ		

Tablo-6.11. قَالَ Ecvef Fiilinin Mazi-Muzari Çekimi

Muzari		Mazi		
Çoğul	Tekil	Çoğul	Tekil	
يَقُولُونَ	يَقُولُ	قَالُوا	قَالَ	3. Şahıs Eril
يَقُلْنَ	تَقُولُ	قُلْنَ	قَالَتْ	3. Şahıs Dişil
تَقُولُونَ	تَقُولُ	قُلْتُمْ	قُلْتَ	2. Şahıs Eril
تَقُلْنَ	تَقُولِينَ	قُلْتِ	قُلْتِ	2. Şahıs Dişil
نَقُولُ	أَقُولُ	قُلْنَا	قُلْتُ	1. Şahıs Eril-Dişil

Tablo-6.12. قَالَ Ecvef Fiilinin Emir Kipi

Doğrudan Emir		
Çoğul	Tekil	
قُولُوا	قُلْ	2. Şahıs Eril
قُلْنَ	قُولِي	2. Şahıs Dişil

Tablo-6.13. كَانَ Ecvef Fiilinin Mazi-Muzari Çekimi

Muzari		Mazi		
Çoğul	Tekil	Çoğul	Tekil	
يَكُونُونَ	يَكُونُ	كَانُوا	كَانَ	3. Şahıs Eril
يَكُنَّ	تَكُونُ	كُنَّ	كَانَتْ	3. Şahıs Dişil
تَكُونُونَ	تَكُونُ	كُنْتُمْ	كُنْتَ	2. Şahıs Eril
تَكُنَّ	تَكُونِينَ	كُنْتِ	كُنْتِ	2. Şahıs Dişil
نَكُونُ	أَكُونُ	كُنَّا	كُنْتُ	1. Şahıs Eril-Dişil

Tablo-6.14. **كَانَ** Ecvef Fiilinin Emir Kipi

Doğrudan Emir		
Çoğul	Tekil	
كُونُوا	كُنْ	2. Şahıs Eril
كُنَّ	كُونِي	2. Şahıs Dişil

“Hemze” ile “Elif” arasında ne fark nedir?

“Elif”, harekesizdir. “Elif” harekeli olduğunda, “Hemze” ismini alır.

1) Bundan dolayı, bir fiilin “Elif” ile başlaması mümkün olmadığından, misal fiiller **و** veya **ی** ile başlar.

2) Mehmûz fiillerin orta harfi “Hemze” iken, ecvef fiillerin orta harfi “Elif”tir. **سَأَلَ** “sordu” fiili mehmûzken, **سَالَ** “aktı” fiili ecveftir.

Yâsin suresi 82. âyet

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

İnnemâ emruhu izâ erâde şey-en en yekûle lehu **kun feyekûn(u)**

Bir şeyi dilediği zaman, O'nun emri o şeye ancak **“Ol!”** demektir. **O da hemen oluverir.**

“Kün”, “Ol!” demektir. “yekûn” olmak fiilinin muzarisi olduğundan “oluverir” ve “feyekûn” da “hemen oluverir” olarak meallendirilmiştir.

Kâinat, “kâin-olan”lar, “meydana gelenler” anlamına gelir. Yekûn “Olur” anlamında olup, hesapta toplamı ifade ediyor. Hukukta kullanılan “keenlemyekûn” “ke-sanki, gibi”+ “en (matar harfi, İngilizce that)”+ “lemyekûn-olmadı”= “sanki hiç olmamış gibi, sanki yok gibi, yok hükmünde” anlamına geliyor. Mekân, “var olunan yer” ve tekvin “var etme, yaratma” anlamına geliyor.

Tablo-6.15. بَاعَ Fiilinin Mazi ve Muzari Çekimi

Muzari		Mazi		
Çoğul	Tekil	Çoğul	Tekil	
يَبِيعُونَ	يَبِيعُ	بَاعُوا	بَاعَ	3. Şahıs Eril
يَبِيعْنَ	تَبِيعُ	بِعْنَ	بَاعَتْ	3. Şahıs Dişil
تَبِيعُونَ	تَبِيعُ	بِعْتُمْ	بِعْتِ	2. Şahıs Eril
تَبِيعْنَ	تَبِيعِينَ	بِعْتُنَّ	بِعْتِ	2. Şahıs Dişil
نَبِيعُ	أَبِيعُ	بِعْنَا	بِعْتُ	1. Şahıs Eril-Dişil

Tablo-6.16. بَاعَ Fiilinin Doğrudan Emir Çekimi

Doğrudan Emir		
Çoğul	Tekil	
بِيعُوا	بِعْ	2. Şahıs Eril
بِيعْنَ	بِيعِي	2. Şahıs Dişil

Tablo-6.17. نَامَ Fiilinin Mazi ve Muzari Çekimi

Muzari		Mazi		
Çoğul	Tekil	Çoğul	Tekil	
يَنَامُونَ	يَنَامُ	نَامُوا	نَامَ	3. Şahıs Eril
يَنَامْنَ	تَنَامُ	نِمْنَ	نَامَتْ	3. Şahıs Dişil
تَنَامُونَ	تَنَامُ	نِمْتُمْ	نِمْتِ	2. Şahıs Eril
تَنَامْنَ	تَنَامِينَ	نِمْتُنَّ	نِمْتِ	2. Şahıs Dişil
نَنَامُ	أَنَامُ	نِمْنَا	نِمْتُ	1. Şahıs Eril-Dişil

Tablo-6.18. نَامَ Fiilinin Doğrudan Emir Çekimi

Doğrudan Emir		
Çoğul	Tekil	
نَامُوا	نَمْ	2. Şahıs Eril
نَمَنَّ	نَامِي	2. Şahıs Dişil

Arapçada iki sakin harf yan yana gelmez. İki sakin harfin yan yana geldiği yerlerde, illetli harf olan ilk sakin harf atılır.

Ör: يَقُولُ muzari fiilden emir fiiline geçmeye çalışalım. Söz konusu fiilin 2. şahıs eril çekimi قُولُ olur. Baştaki ت atılır, sonu cezmlenir: قُولُ

Ancak burada iki sakin harf “harekesiz vav” ve “cezmlî lâm” yan yana geldiğinden, illetli harf olan ilk sakin harf atılır: قُلْ

Cin Suresi 19. Ayet

وَأَنَّهُ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللَّهِ يَدْعُوهُ كَادُوا يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًا ۚ

Ve ennehu lemmâ kâme ‘abdu(A)llâhi yed’ûhu kâdû yekûnûne ‘aleyhi libedâ(n)

Allah’ın kulu (Muhammed), O’na ibadet etmek için kalktığı anda cinler nerede ise (Kur’an’ı dinlemek için kalabalıktan) onun etrafında birbirlerine geçiyorlardı.

Fâtır Suresi 44. Ayet

أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ

Eve lem yesîrû fi-l-ardi feyenzurû keyfe kâne ‘âkibetu-lleżîne min kablihim

Kendilerinden öncekilerin sonlarının nasıl olduğunu görmek için yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı?

Bakara Suresi 34. Ayet

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَىٰ وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ

Ve-iż **kulnâ** lilmelâ-iketi-scudû li-âdeme feseceđû illâ iblîse ebâ vestekbera vekâne mine-lkâfirîn(e)

Hani biz meleklerle (ve cinlere): Âdem'e secde edin, **demıştik**. İblis hariç hepsi secde ettiler. O yüz çevirdi ve büyüklük tasladı, böylece kâfirlerden **oldu**.

6.3.3. Nâkıs Fiiller

- Nâkıs, eksik/noksan demektir.
- Asli harflerinden sonuncusu illetli harf olan fiillerdir.

Ör: دَعَا dua etti, عَفَا affetti, شَكَا şikayet etti, نَجَا kurtuldu, رَمَى attı, شَفَى şifa verdi, بَنَى bina etti, بَكَى ağladı, رَضِيَ razı oldu, لَقِيَ karşılaştı, نَسِيَ unuttu, خَفِيَ gizli oldu gibi...

Tablo-6.19. Nâkıs Fiillere Örnekler

Muzari	Mazi	Muzari	Mazi	Muzari	Mazi	Muzari	Mazi
يَدْعُو	دَعَا	يَزْمِي	رَمَى	يَنْسِي	نَسِيَ	يَسْعَى	سَعَى
يَشْكُو	شَكَا	يَكْوِي	كَوَى	يَخْشَى	خَشِيَ	يَطْغَى	طَغَى
يَتَلَوُ	تَلَا	يَمْشِي	مَشَى	يَبْقَى	بَقِيَ		
يَمْحُو	مَحَا	يَجْرِي	جَرَى				
يَعْفُو	عَفَا	يَبْكِي	بَكَى				

Tablo-6.20. دَعَا Fiilinin Mazi ve Muzari Çekimi

Muzari		Mazi		
Çoğul	Tekil	Çoğul	Tekil	
يَدْعُونَ	يَدْعُو	دَعَوْا	دَعَا	3. Şahıs Eril
يَدْعُونَ	تَدْعُو	دَعَوْنَ	دَعَتْ	3. Şahıs Dışıl
تَدْعُونَ	تَدْعُو	دَعَوْتُمْ	دَعَوْتِ	2. Şahıs Eril
تَدْعُونَ	تَدْعِينَ	دَعَوْتُنَّ	دَعَوْتِ	2. Şahıs Dışıl
نَدْعُو	أَدْعُو	دَعَوْنَا	دَعَوْتُ	1. Şahıs Eril-Dışıl

Tablo-6.21. دَعَا Fiilinin Doğrudan Emir Çekimi

Doğrudan Emir		
Çoğul	Tekil	
أَدْعُوا	أَدْعُ	2. Şahıs eril
أَدْعُونَ	أَدْعِي	2. Şahıs dışıl

Tablo-6.22. رَمَى Fiilinin Mazi ve Muzari Çekimi

Muzari		Mazi		
Çoğul	Tekil	Çoğul	Tekil	
يَرْمُونَ	يَرْمِي	رَمَوْا	رَمَى	3. Şahıs Eril
يَرْمِينَ	تَرْمِي	رَمَيْنَ	رَمَتْ	3. Şahıs Dışıl
تَرْمُونَ	تَرْمِي	رَمَيْتُمْ	رَمَيْتِ	2. Şahıs Eril
تَرْمِينَ	تَرْمِينَ	رَمَيْتُنَّ	رَمَيْتِ	2. Şahıs Dışıl
نَرْمِي	أَرْمِي	رَمَيْنَا	رَمَيْتُ	1. Şahıs Eril-Dışıl

Tablo-6.23. رَمَى Fiilinin Doğrudan Emir Çekimi

Doğrudan Emir		
Çoğul	Tekil	
إِرْمُوا	إِرْمِ	2. Şahıs eril
إِرْمِينَ	إِرْمِي	2. Şahıs dışıl

Arapçada kelime sonlarındaki “yâ”dan önce yer alan harfin harekesi üstün ise (يَ) altı noktasız, esre ise (يِ) altı iki noktalı yazılır.

Tablo-6.24. نَسِيَ Fiilinin Mazi ve Muzari Çekimi

Muzari		Mazi		
Çoğul	Tekil	Çoğul	Tekil	
يَنْسُونَ	يَنْسَى	نَسُوا	نَسِيَ	3. Şahıs Eril
يَنْسِينَ	تَنْسَى	نَسِينَ	نَسِيَتْ	3. Şahıs Dışıl
تَنْسُونَ	تَنْسَى	نَسَيْتُمْ	نَسَيْتَ	2. Şahıs Eril
تَنْسِينَ	تَنْسِينَ	نَسَيْتُنَّ	نَسَيْتِ	2. Şahıs Dışıl
نَنْسَى	أَنْسَى	نَسِينَا	نَسَيْتُ	1. Şahıs Eril-Dışıl

Tablo-6.25. نَسِيَ Fiilinin Doğrudan Emir Çekimi

Doğrudan Emir		
Çoğul	Tekil	
إِنْسُوا	إِنْسَ	2. Şahıs eril
إِنْسِينَ	إِنْسِي	2. Şahıs dışıl

Tablo-6.26. سَعَى Fiilinin Mazi ve Muzari Çekimi

Muzari		Mazi		
Çoğul	Tekil	Çoğul	Tekil	
يَسْعَوْنَ	يَسْعَى	سَعَوْا	سَعَى	3. Şahıs Eril
يَسْعَيْنَ	تَسْعَى	سَعَيْنَ	سَعَتْ	3. Şahıs Dişil
تَسْعَوْنَ	تَسْعَى	سَعَيْتُمْ	سَعَيْتَ	2. Şahıs Eril
تَسْعَيْنَ	تَسْعَيْنَ	سَعَيْتُنَّ	سَعَيْتِ	2. Şahıs Dişil
نَسْعَى	أَسْعَى	سَعَيْنَا	سَعَيْتُ	1. Şahıs Eril-Dişil

Tablo-6.27. سَعَى Fiilinin Doğrudan Emir Çekimi

Emir		
Çoğul	Tekil	
إِسْعَوْا	إِسْعَ	2. Şahıs Eril
إِسْعَيْنَ	إِسْعَى	2. Şahıs Dişil

سَعَى sa'â fiili, “koşmak, çabalamak, çalışmak” anlamına gelir. Umre ve hac ibadetinde, Safa ve Merve tepeleri arasında hacıların 7 kere yaptığı koşuya da سَعَى “sa'y” denir.

Necm Suresi 39. Ayet

وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى

Ve-en leyse lil-insâni illâ mâ se'â

İnsan için ancak çalıştığı vardır.

İnsan için çalıştığından başkası yoktur.

Yûsuf Suresi 86. Ayet

قَالَ إِنَّمَا أَشْكُوا بَثِّي وَحُزِّي إِلَى اللَّهِ وَاعْلَمُوا مَا لَا تَعْلَمُونَ

Kâle **innemâ eşkû** beşî ve huznî ila(A)llâhi vea'lemu mina(A)llâhi mâ lâ ta'lemûn(e)

(Yakub) “Ben tasa ve üzüntümü **ancak** Allah'a **arz ederim/şikayet ederim**. Ben, Allah tarafından sizin bilmediğiniz şeyleri bilirim” dedi.

Enfâl Suresi 17. Ayet

...وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى...

...**vemâ rameyte** iz rameyte **velâkinna(A)llâhe ramâ(c)**...

...Attığın zaman **sen atmadın**, fakat Allah attı...

Rahmân Suresi 27. Ayet

وَيَبْقَى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ

Ve **yebkâ** vechu rabbike **zû-lcelâli vel-ikrâm(i)**

Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zâtı **bâki kalacaktır**.

Nâzi'ât Suresi 17. Ayet

إِذْهَبْ إِلَى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَى

İzheb ilâ fir'avne innehu **tagâ**

Firavun'a **git!** Çünkü o çok **azdı**.

6.3.4. Lefif Fiiller

- Katlanmış, dürülmüş anlamına gelir.
- İki kök harfi de illetli olan fiillere denir.
- “1. ve 3.” asli harflerin illet harfi olduğu fiillere “lefi-i mefruk” fiiller denir.

Ör: **وَفَى** sözünü tuttu, **وَقَى** korudu, **وَعَى** aklında tuttu, **وَلَى** hükmetti gibi...

- “2. ve 3.” asli harflerin illet harfi olduğu fillere “lefif-i makrun” fiiller denir.

Ör: **كَوَى** ütüledi, **نَوَى** niyet etti, **رَوَى** rivâyet etti, **طَوَى** katladı gibi...

Lefif fiillerin mazi, muzari ve emr-i hazır çekimleri nâkıs fiillerinki ile aynıdır.

En'âm Suresi 95. Ayet

إِنَّ اللَّهَ فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوَى...

İnna(A)llâhe fâliku-lhabbi ve-nnevâ(s)...

Şüphesiz Allah, taneyi ve çekirdeği yarıp filizlendirendir.

نَوَى fiili “niyetlenmek” demektir. Niyet de aynı kökten gelir. Nevâ, “çekirdek” demek olup, o da aynı köktendir. Türkçede kullanılan “nüve” de “bir şeyin özü, çekirdek” anlamına gelir. Demek nevâ, meyvenin çekirdeği/özü olduğu gibi, niyet de amellerin özü ve çekirdeği olmaktadır. Kaliteli bir nevâ olmadan kaliteli bir meyve olamadığı gibi, güzel bir niyet olmadan da güzel bir amel olamamaktadır.

Mâide Suresi 55. Ayet

إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ
الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ

İnnemâ veliyyukumu(A)llâhu verasûluhu vellezîne âmenû-llezîne yukîmûne-ssalâte veyu/tûne-zzekâte vehum râki'ûn(e)

Sizin **dostunuz** ancak Allah'tır, O'nun Resûlüdür ve Allah'ın emirlerine boyun eğerek namazı kılan, zekâtı veren mü'minlerdir.

Bakara Suresi 201. Ayet

...وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ...

...vekinâ ‘azâbe-nnâr(i)

...ve bizi ateşin azabından **koru!** Buradaki fiil, **وَقَى** fiilinin emir kipidir.

Aşağıdaki tabloda üç harfli ek almamış fiil türleri için farklı kiplerde çekimlere yer verilmiştir.

Tablo-6.28. Üç Harfli Yalın Fiil Türleri Çekim Örnekleri

ÜÇ HARFLİ YALIN FİİLLER					
Emir	Muzari Meczum	Muzari Mansub	Muzari Merfu	Mazi	Fiil
أَفْعُلْ	لَمْ يَفْعُلْ	لَنْ يَفْعُلَ	يَفْعُلُ	فَعَلَ	Salim
إِفْعِلْ	لَمْ يَفْعِلْ	لَنْ يَفْعِلَ	يَفْعِلُ	فَعَلَ	
أَفْعَلْ	لَمْ يَفْعَلْ	لَنْ يَفْعَلَ	يَفْعَلُ	فَعَلَ	
إِفْعَلْ	لَمْ يَفْعَلْ	لَنْ يَفْعَلَ	يَفْعَلُ	فَعَلَ	
أَفْعُلْ	لَمْ يَفْعُلْ	لَنْ يَفْعُلَ	يَفْعُلُ	فَعَلَ	
إِفْعِلْ	لَمْ يَفْعِلْ	لَنْ يَفْعِلَ	يَفْعِلُ	فَعَلَ	
كُلْ	لَمْ يَأْكُلْ	لَنْ يَأْكُلَ	يَأْكُلُ	أَكَلَ	Mehmuz
إِسْأَلْ	لَمْ يَسْأَلْ	لَنْ يَسْأَلَ	يَسْأَلُ	سَأَلَ	
إِفْرَأْ	لَمْ يَقْرَأْ	لَنْ يَقْرَأَ	يَقْرَأُ	قَرَأَ	
عُدَّ	لَمْ يَعُدَّ	لَنْ يَعُدَّ	يَعُدُّ	عَدَّ	Muzaaf
شَمَّ	لَمْ يَشَمَّ	لَنْ يَشَمَّ	يَشَمُّ	شَمَّ	
جَدَّ	لَمْ يَجِدَّ	لَنْ يَجِدَّ	يَجِدُّ	جَدَّ	
قِفْ	لَمْ يَقِفْ	لَنْ يَقِفَ	يَقِفُ	وَقَفَ	Misal
قُلْ	لَمْ يَقُلْ	لَنْ يَقُولَ	يَقُولُ	قَالَ	Ecvef
بِعْ	لَمْ يَبِعْ	لَنْ يَبِيعَ	يَبِيعُ	بَاعَ	
نَمْ	لَمْ يَنَمْ	لَنْ يَنَامَ	يَنَامُ	نَامَ	
أَدْعُ	لَمْ يَدْعُ	لَنْ يَدْعُوَ	يَدْعُو	دَعَا	Nâkıs
إِمَشِ	لَمْ يَمْشِ	لَنْ يَمْشِيَ	يَمْشِي	مَشَى	
إِنْسِ	لَمْ يَنْسِ	لَنْ يَنْسَى	يَنْسَى	نَسِيَ	
إِنَّه	لَمْ يَنْهَ	لَنْ يَنْهَى	يَنْهَى	نَهَى	
إِكْوِ	لَمْ يَكْوِ	لَنْ يَكْوِيَ	يَكْوِي	كَوَى	Lefif-i Mekrun Lefif-i Mefruk
قِ	لَمْ يَقِ	لَنْ يَقِيَ	يَقِي	وَقِيَ	

6.4. İletli Fiillerde Değişim

İletli fiillerde değişim;

- Harf veya hareketin, anlamı etkilemeden belli şartlar çerçevesinde kelimededen atılması
- Harf veya hareketin başka bir harfe ya da harekeye dönüştürülmesi

şeklinde gerçekleşir. Bu değişimlerin temelinde konuşmanın kolaylaştırılması ve akıcılığının sağlanması amacı yatmaktadır. Aşağıda bu değişim kurallarına örnekler verilecektir.

Bu konuda, aşağıdaki bilgiler için de yararlandığım Dr. Selman Yeşil'in "Arap Dilinde İ'lâl Kuralları ve Uygulamalı Örnekleri" başlıklı makalesini okuyabilirsiniz.

1. Vâv (و) ile Yâ (ي) harekeli ve kendilerinden önceki harf fethalı ise; Vâv ile Yâ, Elif'e (ا) dönüşür

Şu örnekler verilebilir:

- **قال** fiili, üç harfli yalın bir fiildir. Arapçada sahîh olan üç harfli yalın fiillerin tümü üç heceli olur. Bu durumda söz konusu fiilin de **قَوْل** olması gerekirdi. Ancak yukarıda belirtilen kural gereği vâv elife dönüştürülmüştür.
- Bu durum yâ harfi için de geçerlidir. Mesela **باع** fiili de üç harfli yalın bir fiildir. Üç heceli olması gereğinden hareketle bu fiilin **بَيْع** olarak telaffuz edilmesi gerekirdi. Ancak yâ harekeli olup, öncesindeki "be" harfi fethalı olduğundan elife dönüştürülmüştür.
- **قال** ve **باع** fiilleri, birinci tekil şahısta **قُلْتُ** ve **بِعْتُ** şeklinde telaffuz edilir. Ancak asılları itibarıyla **قَوْلْتُ** ve **بَيْعْتُ** kalıbındadırlar. Kaveltu kipine bakalım. Ortada bulunan vâv "elif"e dönüştüğünde, ondan sonraki "Lâm" sakin olduğundan, hem "Elif" hem de "Lâm" sakin olacaktır. Arapça'da "iki sakin harfin ardışık olarak gelmesi" uygun görülmediğinden, "Elif" düşer. **قُلْتُ** ve **بِعْتُ** şekline gelir. İlk harfin **قُلْتُ** fiilinde ötrelenmesi, fiilin kökeninde vâvın

bulduğunu, **بِعْتُ** fiilinde esrlenmesi ise fiilin kökeninde yânın bulunduğunu göstermek içindir.

2. Vâv veya Yâ harekeli olup, öncesindeki harf sahîh ve sakin bir harf ise, Vâv veya Yâ'nın harekesi önceki harfe taşınır.

Şu örnekler verilebilir:

- **يَكُونُ** fiilinin aslı **يَكُونُ** şeklindedir. Ancak vâv harekeli olup öncesindeki “Kef” sahîh ve sakin bir harf olunca vâvın harekesi “Kef” üzerine taşınmıştır. Bu durumda, “vâv”dan önceki harf fethâlı olmadığından “yekûnu” şeklinde kalmıştır.
- **يَبِيعُ** fiilinde de aynı durum söz konusudur. Olağan durumda **يَبِيعُ** şeklinde okunması icap ederdi. Ancak illet harfi olan yâ harekeli olup, kendisinden önce “be” harfi sahîh ve sakin bir harf olunca yânın harekesi taşınmıştır. Bu işlem neticesinde illet harfleri harekeden kurtarılarak rahat telaffuz edilebilecek şekilde dönüştürülmüştür.

3. Bir kelimedede sâkin olan illet harfinden sonra sâkin bir harf gelirse illet harfi atılır.

Bu kural, “iki sakin harfin ardışık olarak gelmemesi” kuralının bir yansımasıdır:

- **رَمَتْ** kipinin, **رَمَيْتُ** şeklinde telaffuz edilmesi gerekirdi. Ancak birinci kural gereği “yâ” harfi “elif”e dönüştürülmüştür. Bunun neticesinde, sâkin olan **ت** harfi ile “elif” yanyana geldiğinden, illet harfi olan “elif” atılmış ve fiil “Ramet” şekline gelmiştir.
- **كَانَ** fiilinin muzari kipi normal şartlarda **يَكُونُ** olarak telaffuz edilirken, başına cezm edatlarından birinin gelmesi halinde, sondaki “nûn” harfi cezmlî hale dönüşüyordu. Ancak bu durumda iki sâkin harf yan yana gelmemesi gerektiğinden illet harfi düşer ve **لَمْ يَكُنْ** şeklinde telaffuz edilir.

4. Vâv, Yâ harfi ile Esre arasına girerse atılır.

Normalde **وَعَدَ** mazi fiili muzariye dönüştürüldüğünde, fiil **يُوعِدُ** şeklinde olmalıydı.

Ancak vâv, yâ ile esre arasına girdiğinden atılır ve muzari durumda fiil **يَعِدُ** şekline gelir.

5. Bir kelimedeki iki Hemze yan yana gelirse, sakın olan ikinci Hemze birinci Hemzenin harekesine yakın olan illet harfine dönüştürülür.

Bundan amaç, boğaz harflerinden olan hemzenin çıkartılmasında bulunan zorluğun bir nebze hafifletilmesidir. Örneğin, **إِفْعَالٌ** kalıbında **أَمَنَ** fiilinin mastar halinin **إِئْمَانٌ** olmasını bekleriz. Ancak burada geçen kurala sakın olan ikinci Hemze birinci Hemzenin harekesine yakın olan illet harfine dönüştürülür ve **إِيمَانٌ** olur.

6. Vâv sakın ve öncesindeki harf Esreli olamaz. Yâ sakın ve öncesindeki harf Ötreli olamaz. Bunun için illet harfi öncesi ile uyumlu biçimde dönüşür.

İllet harflerinin kendisinden önceki harfe uyum sağlama eğilimi vardır. Bu kapsamda, uyumun sağlanması açısından, **يُئِسِرُ** örneğinde görüldüğü gibi öncesi ötreli olan “yâ” harfi “vâv”a dönüşerek **يُوسِرُ** şeklini alır.

7. Ötre harekesi, Vâv ve Yâ harflerine ağır geldiğinden mümkün oldukça atılır veya taşınır.

Ötre, harekeler arasında en ağır hareke olarak bilinir. Bu nedenle Arap dilinde kelime sonlarında veya ortalarında bulunan Vâv ve Yâ harflerinin ötreten arındırılması benimsenmiştir:

- **رَعَى** fiilinin muzari kipi normal şartlarda **يَرْمِي** şeklinde kullanılmalıydı. Ancak ötre, yâ harfine ağır geldiğinden atılır ve fiil **يَرْمِي** şekline dönüşür.
- **يَكُونُ** fiilinin aslı **يَكُونُ** şeklindedir. Ancak ötretenin vâv harfine ağır gelmesi nedeniyle vâvın harekesi olan ötre, kendisinden önceki sakın harfe taşınmıştır.

8. Vâv ve Yâ harfleri ilave olan Eliften sonra gelirse, Hemzeye dönüşürler.

- **قَالَ** ve **كَانَ** fiillerinin fâil hali **قَاوِلٌ** ve **كَاوِنٌ** şeklinde olmalıydı.

Ancak vâv, ism-i fâillik anlamı katmak amacıyla fiile sonradan eklenen ilave “elif”ten sonra geldiği için hemzeye dönüşmüş ve **قائل** ve **كائن** şekline gelmiştir.

- **بَاع** fiilinin fâil hali **بائع** şeklinde olmalıydı. Ancak yâ, ism-i fâillik anlamı katmak amacıyla fiile sonradan eklenen ilave “elif”ten sonra geldiği için hemzeye dönüşmüş ve **بائع** şekline gelmiştir.

9. Yâ ve Vâv harfleri bir arada olup birincisi sakin olsa, Vâv harfi Yâ harfine dönüştürülür.

Bu kuralın amacı, yan yana gelen farklı iki illet harfinin en hafif olana evrilmesi ve akabinde birleştirilerek telaffuzunun kolaylaştırılmasıdır. Nitekim bu kuralda sadece vâvın yâ harfine dönüştürülmesiyle yetinilmemiş, vâvdan elde edilen yâ harfi de mevcut yâ harfi ile birleştirilmiştir:

رعى fiilinin mef'ûl halinin, **مرموي** şeklinde olması beklenirdi. Ancak vâv sakin olup, yâ harfi ile bir arada bulunduğundan önce yâ harfine dönüştürülür ve akabinde sonraki yâ harfi ile birleştirilerek, **مرمي** şekline getirilir.

10. Vâv, kelimedeki harf sıralamasında dördüncü ve daha ileride olup, öncesindeki harf ötreli değilse Yâ harfine dönüştürülür.

أعطى fiilinin aslı **أعطو** biçimindedir. Belirtilen kural çerçevesinde **أعطى** haline gelir.

7. BÖLÜM

7.1. İlgî Zamirleri (İsm-i Mevsûl)

There are ten people who protest the new rules.

Yeni kuralları protesto eden on kişi var.

My sister who is twelve years old is good at maths.

On iki yaşındaki kız kardeşim matematikte iyidir.

This hotel which was built in 1889 is a significant landmark of this city.

1889'da yapılan bu otel, bu şehrin önemli bir simgesidir.

The book that he bought is interesting.

Onun aldığı kitap ilginç.

Yan cümleyi ana cümleye bağlayan “who, which, that” vb. bağlaçların yer aldığı yukarıdaki cümleleri İngilizce kitaplarından hepimiz hatırlarız. Arapçada kullanılan “ism-i mevsûl” kavramı, Türkçede “ilgi zamirleri”, İngilizcede “relative pronouns” kavramına denk gelmektedir. İsm-i mevsûl, arkasından gelen cümleyi öncesindeki cümle ya da kelimeye bağlayan bağlaçlardır. Kendinden sonrakiler öncekinin açıklaması niteliğindedir. Tek başına bir anlam ifade etmeyen ilgi zamirleri, ancak kendisinden sonra bulunan yan cümleyle (sıla cümlesi) birlikte bir mânâ kazanmaktadır.

Ör: **أَعْبُدُ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَنِي** Beni yaratan Allah'a ibadet ederim.

الَّذِي den sonra gelen **خَلَقَنِي** yan cümlesi, **الَّذِي** den önce gelen **اللَّهِ** kelimesini açıklamaktadır.

Ör: **ذَهَبَ التَّلْمِيزُ الَّذِي رَأَيْتَهُ** Gördüğüm öğrenci gitti.

Bu örnekte geçen “ki o” anlamındaki **الَّذِي** kelimesi tek başına anlaşılmaz. Ancak kendisinden sonra gelen **رَأَيْتَهُ** “Onu gördüm.” anlamındaki yan cümle, **التَّلْمِيزُ** kelimesini açıklamaktadır.

İlgî zamirleri ikiye ayrılmaktadır:

7.1.1. Genel/Ortak İlgi Zamirleri

Dişil-eril, tekil-çoğul gibi ayrımı bulunmayan, her durumda aynı biçimde kullanılan ilgi zamirleridir. Her zaman “Men”, “Mâ” ve “Eyyü” olarak kullanılır.

مَنْ “Men” insanlar için, مَا “Mâ” genellikle insanlardan başka varlıklar için kullanılır.

أَيُّ “Eyyü” ise, diğerleri kadar yaygın olmasa da her iki varlık türü için de kullanılır.

Tablo-7.1. Genel/Ortak İlgi Zamirleri

Anlamı	Ortak İlgi Zamirleri
...ki o şey	مَا
...ki o kimse	مَنْ
...ki o kimse, ...ki o şey, herhangi, hangi	أَيُّ

Tâ-Hâ Suresi 6. Ayet

لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ الثَّرَى

Lehu mâ fi-ssemâvâti vemâ fi-l-ardi vemâ beynehumâ vemâ tahte-şşerâ

Göklerde, yerde ve ikisi arasında bulunan şeyler ile toprağın altında olanlar, hep O'nundur.

7.1.2. Özel İlgi Zamirleri

Dişil-eril, tekil-ikili-çoğul kullanımları farklı olan ilgi zamirleridir. “...ki o, ...ki onlar” gibi anlamlara gelir. Hem insanlar, hem de diğer varlıklar için kullanılır.

Tablo-7.2. Özel İlgî Zamirleri

Çoğul	Tekil	Özel İlgî Zamirleri
الَّذِينَ	الَّذِي	Eril
الَّتِي الَّتِي الَّتِي	الَّتِي	Dişil

الْحَجَرُ الَّذِي كَسَرْتَهُ كَبِيرٌ Kırдыңın taş büyüktür.

Kesera “kırdı” anlamına gelen fiildir. İnkisar “kırılma, kalp kırılması” anlamına gelir. Kesir “Bir birimin bölüldüğü eşit parçalardan birini veya birkaçını anlatan sayı” olup, bütünü kırıldığını göstermiyor mu? Kûsur da “kırıklar” demek olup, tam sayıdan sonra gelen kesirli sayıyı ifade ediyor.

Hacer “taş” demektir. Hacerü'l-esved “siyah taş” anlamına gelir.

Hz. Hâcer'in ismi “Hacer değil, “Hâcer” هاجر dir ve İbranice'deki Hagar ile birlikte ele alınır, “hicret etme” demektir.

Bir Hadis-i Şerîf

وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ

“Müslüman, elinden ve dilinden Müslümanların zarar görmediği kimsedir.”(Müslim, İmân, 65; Buhârî, İmân, 4.)

Saff Suresi 1. Ayet

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

Sebbehâ li(A)llâhi mâ fi-ssemâvâti vemâ fi-l-ard(i)s ve huve-l'azîzu-lhakîm(u)

Göklerde ve yerde ne varsa (Göklerde ve yerdekilerin hepsi) Allah'ı tesbih etmiştir/eder/etmektedir. O, üstündür, hikmet sahibidir.

“Sebbeha” tesbih etmek filinin mazi halidir. <https://kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=61&ayet=1> sitesinden görüleceği üzere bazı meal yazarları, “tesbih etti”, “tesbih etmiştir” gibi anlam vermiş, bazıları da geniş zaman içinde konuyu ele almıştır. Arapçada duruma göre, mazi fiil kalıbı muzâri veya gelecek zaman anlamında da kullanılabilir.

Soru: Varlıkların Allah'ı tesbih etmesi ne demektir?

Tesbîh, terim olarak Cenâb-ı Hakk'ı ulûhiyyetle bağdaşmayan her türlü eksiklik ve noksanlıktan tenzih etmeyi ifade eder.

Birçok âyette evrenin ve ondaki her şeyin, meleklerin, dağların, taşların, kuşların, yıldızların, hayvanların, gök gürültüsünün... Allah'ı tesbih ettiği, ancak insanların bunu tam anlayamadıkları ifade edilir. Bilinç sahibi varlıkların Allah'ı tesbih etmeleri, O'nun her çeşit noksanlıklardan ve yüce şanına yakışmayan şeylerden berî olduğunu dil ile ifade etmeleridir. Fakat, bilinç sahibi olmayan varlıkların Allah'ı tesbih etmeleri hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazı âlimler, âyetlerdeki tesbihin, bu varlıkların kendilerine verilen görevi yerine getirerek O'nun kudret ve yüceliğine ayna olmaları anlamına geldiğini belirtmiştir. Ancak bazıları da, çeşitli âyetlerde yer alan, “Siz onların tesbihini anlayamazsınız” beyanına dayanarak bilinç sahibi olmayan varlıkların da kendilerine has bir dil içinde tesbihte bulunabileceğini söylemiştir.

Kavramları daha geniş boyutlu ele almak gerektiğini düşünüyorum. Örneğin, “konuşma” denince aklımıza hemen “beşer” konuşması geliyor. Halbuki Nahl suresi 68'inci âyette, Rabbimiz “Ve Rabbin bal arısına şöyle vahyetti: ‘Dağlardan, ağaçlardan ve insanların kurdukları çardaklardan kendine yuvalar edin.’” buyurmuyor mu? Bugün bilimin içgüdü dediği kavram, manevi boyutuyla Allah'ın onlara verdiği becerileri, onlara vahyini ifade etmiyor mu? Arılar, genellikle güneşin konumundan yararlanarak yönlerini ayarlamakta; bun yanısıra rüzgârın yönü, dünyanın manyetik alanı gibi başka imkânlardan da yararlanmaktadır. Arıların, kovan üzerinde daire veya 8 çizerek birbirlerine yol tarif ettikleri, çiçek alanları hakkında bilgi aktardıkları, bu bilgileri alan diğer arıların, bilmedikleri çiçek alanlarını kolaylıkla buldukları, dönüşlerinde ise “arı hattı” denilen en kestirme yolu kullandıkları da bilinmektedir. Bugün bilgisayar ve bilgisayar dillerini oluşturarak bilgisayarlarla konuşabiliyoruz, o arızasını söylüyor, biz gereğini yapıyoruz. Biz “yazıcıya çıktı gönder” diyoruz, o anlayıp gereğini yerine getiriyor. Bu açıdan her varlığın kendine uygun biçimde tesbih ettiği gerçeğini bu örneklerle daha iyi kavrayabiliriz.

Saff Suresi 2. Ayet

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ

Yâ eyyuhâ-llezhîne âmenû lime tekûlûne mâ lâ tef'alûn(e)

Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz?

“Ellezine âmenu” Kur'an'da kalıp olarak çokça yer almaktadır. “Âmenû” fiiline bağlı belirtildiği için “Ellezine” ile birlikte “iman edenler” şeklinde kullanılmış oluyor. “Lime” veya “Limâza” “niçin” kullanımını görmüştük. “tekûlûne” söylüyorsunuz anlamına geliyor. Neyi söylüyorsunuz? sorusuna cevap “mâ lâ tef'alûn” “yapmayacağınız/yapmıyor olduğunuz şeyleri” oluyor.

Bazı tefsirlere göre, “Söylenen söz”ü iki şekilde yorumlamak mümkündür:

- Kişinin yapmayacağı bir şeyi vadetmesi
- Kendi fiilleri hakkında gerçeğe uymayan bir beyanda bulunması, yapmadığını yapmış gibi anlatması.

Rabbimiz âyette çok önemli bir ahlaki ilkeyi bizlere uyarı yaparak belirtirken, acaba O'na bağlılık belirten bizler nerede duruyoruz?

Yapmayacağımızı bildiğimiz veya tahmin ettiğimiz halde borç alırken yaptığımız “ödeme” vaatleri, “siyasi” vaatler, “eşimize, çocuklarımıza yaptığımız” vaatler, “müşteriye yaptığımız” vaatler... hangi kapsama giriyor acaba?

Ya da tersinden “dürüstlük abidesi” imajı verip, fırsatı bulunca “fırsat”ı değerlendiriyor muyuz?

Kureyş Suresi 3-4. ayetler

فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَذَا الْبَيْتِ الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَآمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ

Felya'budû rabbe hâzâ-lbeyt(i) Ellezî et'amehum min cû'in ve âmenehum min havf(in)

Öyleyse kendilerini açken doyuran ve korku içindeyken güven veren bu Ev'in (Kabe'nin) Rabbine kulluk etsinler.

Mâ'ûn Suresi 1. Ayet

رَأَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالذِّينِ

Era-eyte-llezhî yukezzibu bi-ddîn(i)

Dini yalanlayanı gördün mü?

Tablo-7.3. رَأَى Fiilinin Mazi Çekimi

Çoğul	Tekil	
رَأَوْا	رَأَى	3. Şahıs Eril
رَأَيْنَ	رَأَتْ	3. Şahıs Dişil
رَأَيْتُمْ	رَأَيْتَ	2. Şahıs Eril
رَأَيْتُنَّ	رَأَيْتِ	2. Şahıs Dişil
رَأَيْنَا	رَأَيْتُ	1. Şahıs Eril-Dişil

“Râeyte” “gördün” demektir. Başına “Elif harfi (E)” harfi gelince soru cümlesine dönüşüyor ve “Erâeyte-Gördün mü?” biçimine geliyor. “Kimi gördün mü?” sorusuna cevap “ellezî yukezzibu bi-ddîn-dini yalanlayanı” oluyor.

Kizb “yalan söyleme”, kezzâb “çok yalan söyleyen” demektir.

Meryem Suresi 96. Ayet

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا

İnne-llezzîne âmenû ve'amilû-ssâlihâti seyec'alu lehumu-rrahmânu vuddâ(n)

İman edip de iyi davranışlarda bulunanlara gelince, onlar için Rahman (olan Allah), (gönüllerde) bir sevgi yaratacaktır.

Burada gelecek zaman anlamı veren “se” ekini “seyec'alu-yaratacaktır” biçiminde görüyoruz. Kimin için? “Lehum-onlar için” Onlar kim? “İman edip de iyi davranışlarda bulunanlara” atıf yapılıyor.

Allah, rahmet ve merhametinin bolluğunu ifade eden Rahmân ismini de anarak kendisine iman eden kulları için bir sevgi yaratacağını, yani onları seveceğini ve diğer kullarına da sevdireceğini, dolayısıyla müminler arasında kardeşlik ve muhabbet duygularını geliştireceğini bildirmektedir. Hz. Peygamber de Allah'ın, bir kulu sevdiğinde onu Cebrâil'e, göklerdeki varlıklara ve yerdeki insanlara sevdireceğini haber vermiştir. Kalbimizdeki sevgi, Rahmân isminin bir tecellisidir.

Vüdd “sevgi, muhabbet (kalplerde sevgi besleme)” anlamına gelir.

Vedûd ismi de “Kullarını çok seven, onları lutfâ, ihsâna garkeden; sevmeye lâıyk ve müstahak yalnız kendisi olan” anlamlarında esmâ-i hüsnâdan (Allah'ın en güzel isimlerinden)dır.

Vedad/Vedat “Sevgi, muhabbet, dostluk” demektir.

Arapça v-d-d fiili, İbranice d-v-d ile eşdeğer sayılır. İbranice Davud (İngilizce David) da “en çok sevilen kişi, göz bebeği” anlamına gelir.

Alak Suresi 1-2. Ayetler

اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ

İkra/ bi-ismi rabbike-İlezi halak(e) Haleka-l-insâne min 'alak(in)

Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı bir “alak”tan (aşılanmış yumurtadan, (rahim duvarına yapışan) embriyodan) yarattı.

İkra’ “kara’e-okudu” fiilinin emir kipidir. “Rabbinin adıyla oku” ifadesini yan cümle ile açmamız durumunda “Ellezi halak-Yaratan” nitelemesine erişmiş oluyoruz.

2. Ayet gramer açısından çok açık durumda. Diyanet tefsirinde, “sözlükte ‘yapışmak, asılmak, sevgi, ilgi, pıhtılaşmış kan, kan emen kurtçuk’ gibi anlamlara gelen 2. âyetteki ‘alak’ ile aşılanmış yumurtanın ana rahminin iç cidarına asılı vaziyetinin (zigot) kastedildiği anlaşılmaktadır.” tespiti yapılmaktadır.

Alaka, Arapça “asıldı” fiilinden gelmektedir. “Konuyu muallakta bırakmayalım” derken, “askıda bırakmayalım” demiş oluyoruz. Kur’an henüz nazil olmadan, Cahiliye devrinde meşhur Arap şairlerinin en beğenilmiş şiirleri Kâbe’nin duvarına altınla yazılıp asılırdı. Buna muallakât (asılmışlar) denirdi. Muallakât şairlerinden biri olan İmrulkays’ın kız kardeşi Hûd suresinde yer alan “Ve denildi ki: ‘Ey yer, suyunu yut. Ey gök, suyunu tut.’ Su çekildi, iş bitirildi ve gemi Cûdî’ye oturdu. Ve ‘Zâlimler gürûhu Allah’ın rahmetinden uzak olsun.’ denildi.” âyetini işitince, doğruca Kâbe’ye vardı ve “Artık kimsenin söyleyecek bir şeyi kalmadı. Bu belâgat karşısında kardeşimin şiiri de duramaz” diyerek, kardeşinin en üstte asılı bulunan kasidesini duvardan indirmiştir.

Bazı mealler “alak” içerisine sevgi ve ilgi kavramını da katmaktadır. Burada, ilgi ve asılma arasındaki ilişkiye de değinmekte yarar var. İlgi, “iki şey arasındaki bağ”dır; ilgi zamiri, “bağlama zamiri”dir; ilgili, “bir bağlantısı bulunan” demektir. Hatta argodaki asılmak “karşı cinsin ilgisini çekmek için rahatsız edici davranışlarda bulunmak” demek olup, ilgi çekme ile bağlantılı bir fiildir.

Buraya dikkat edelim. İmplantasyon, İngilizce implant “ekme, aşılama” sözcüğünden alıntıdır. Diş hekimine implant tedavisi yaptırdığımız zaman, aslında “diş ekimi”

yaptırılmış oluyoruz. Biyolojik açıdan, bebek oluşumuna geldiğimizde, embriyo, gebeliğin ilk döneminde bir tohumun toprağa ekilmesine benzer tarzda anne rahmine tutunur. Başarılı bir gebeliğin olmamasının nedenlerinden biri de embriyo implantasyonunun gerçekleşmemesi, yani embriyonun ana rahmine tutunmakta/yapışmakta/asılmakta başarısız olmasıdır. Yapışmak, asılmaktan gelen “alak” kelimesinin bu ayette kullanılmış olması sizce de manidar değil mi?

<https://www.tupbebek.com/blog/embriyo-tutunmasi-implantasyon-2-embriyoya-ait-problemler>

Zümer Suresi 9. Ayet

...قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ...

... kul hel yestevî-ellezîne ya'lemûne vellezîne lâ ya'lemûn(e)...

...De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir/eşit olur mu?...

“Ellezîne ya'lemûne” “bilenler/bilen kimseler” ve “Ellezîne lâ ya'lemûne” “bilmeyenler” anlamına gelmektedir. “Hel” soru edatının “mi? mı?” anlamı verdiğini görmüştük.

Müsavi, “denk, bir, eşit” , müsavat “eşitlik, denklik”, seviye “düzlük, eşitlik”, tesviye etmek “eşitlemek, dengelemek” anlamına gelir.

7.2. Nidâ Edatları

Nidâ, Türkçede “Ey!” gibi nidâ edatlarından biri yardımıyla dikkati çekilmek istenen kişiye seslenmeyi belirtir. Arapçada da bir kimseye seslenip onun dikkatini çekmek istediğimizde bazı edatlar kullanırız. Bu edatlara “nidâ edatları” denir: هَيَّا, أَيَّا, يَا,

أ, أَيُّ gibi. Bunların içinde en çok kullanılanı (يَا) dır. Hem yakın, hem uzak için kullanılır. Münâdâ ise “kendisine seslenen” anlamına gelir.

Tablo-7.4. Özel İsimlerde Nidâ Edatları Kuralları

Nidâ	Özel İsim	Kural
يَا عَلِيُّ	عَلِيٌّ	يَا nidası özel ismin başına geldiğinde tenvin düşer.
يَا كَرِيمٌ	كَرِيمٌ	
يَا مُحَمَّدٌ	مُحَمَّدٌ	
يَا حَسَنُ	الْحَسَنُ	Başında ال takısı bulunan özel isimlerin başına geldiğinde ال takısı düşer.

Tablo-7.5. İsim Tamlamalarında Nidâ Edatları Kuralları

Nidâ	İsim tamlaması	Kural
يَا عَبْدَ اللَّهِ	عَبْدُ اللَّهِ	Nidâ edatı, isim tamlamasının başına geldiğinde tamlananın harekesi olan ötre, üstün olur.
يَا رَسُولَ اللَّهِ	رَسُولُ اللَّهِ	
يَا أَسْتَاذَنَا	أَسْتَاذَنَا	

Tablo-7.6. Nidâ Edatları Kuralları

Nidâ	Nidâ	Kural
يَا أَيُّهَا النَّاسُ يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ	يَا مَرْيَمُ	Seslenen ال takısı almışsa nidâ edatı ile seslenen arasına erilde أَيُّهَا, dışilde أَيَّتُهَا girer.

Bakara Suresi 21. Ayet

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

Yâ eyyuhe-**nnâsu**-’budû rabbekumu-llezi halek**akum** vellezîne min **kablikum** le’allekum tettekûn(e)

Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize kulluk ediniz ki, O'na karşı gelmekten korunmuş olabilesiniz.

Âl-i İmrân Suresi 42. Ayet

وَإِذْ قَالَتِ الْمَلَكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَيْكِ وَطَهَّرَكِ وَاصْطَفَيْكِ عَلَى نِسَاءِ
الْعَالَمِينَ

Ve-iz **kâleti-lmelâ-iketu** **yâ meryemu** inna(A)llâhe-**stafâki** vetahheraki vestafâki ‘alâ nisâ-i-l’âlemîn(e)

Hani melekler: “**Ey Meryem**, şüphesiz Allah seni seçti, seni tertemiz kıldı ve alemlerin kadınlarına üstün kıldı” demişti.

Fecr Suresi 27-28. Ayet

يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً

Yâ eyyetuhâ-**nnefsu-lmutme-inne(tu)** İrci’î ilâ rabbiki râdiyeten merdiyye(ten)

Ey huzura kavuşmuş nefis! Sen O'ndan hoşnut, O da senden hoşnut olarak Rabbine dön.

7.3. Kâne ve Benzerleri Grubu

Kâne ve benzerleri grubundaki fiiller, 8 adet mazi fiilden oluşmakta olup, burada sadece **كَانَ** ve **لَيْسَ** den bahsedeceğiz. Normalde bir fiilden sonra fâil ve mef’ûl gelir. Kâne ve benzerlerinden sonra ise, isim ve haber gelir. Fiil başına gelince yardımcı fiil, isim cümlesi başına gelince nâkıs fiil olur.

7.3.1. İsim Cümlesinde Kullanımı

كَانَ Kâne “idi, oldu” demektir. Duruma göre, “dir, dır, ise, olsa, varsa” gibi anlamlar da alır.

Ör: كَانِ الرَّجُلُ الطَّالِبًا Adam öğrenciydi.

Bu fiile isim cümlesi başına gelince nâkıs fiil denmesi; merfû ismin anlam için yetmemesi, ikinci bir ismin gerekli olmasından kaynaklanır. Yukarıdaki örnekten hareket edersek,

كَانِ الرَّجُلُ “Adam idi” anlamına gelir, ancak bu cümle bir anlam ifade etmez. Bu durumda, ikinci bir isme ihtiyaç duyulur, **كَانِ الرَّجُلُ الطَّالِبًا** dendiğinde, “Adam öğrenciydi.” şeklinde cümle anlamlı hale gelir.

كَانَ fiili Allah için kullanıldığında, zaman sınırı belirtmez.

Nisâ Suresi 16. Ayet

...إِنَّ اللَّهَ كَانَ تَوَّابًا رَحِيمًا

...inna(A)llâhe kâne tevvâben rahîmâ

...Çünkü Allah, tövbeleri çok kabul edendir, çok merhamet edendir.

Meryem Suresi 9. Ayet

قَالَ كَذَلِكَ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ وَقَدْ خَلَقْتُكَ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ تَكُ شَيْئًا

Kâle kezâlîke kâle rabbuke huve ‘aleyye heyyinun vekad halektuke min kablu velem teku şey-â(n)

(Melek) dedi ki: “Öyledir. Rabbin ‘Bu bana kolaydır. Daha önce sen hiçbir şey değilken seni yarattım’ dedi.”

لَيْسَ “Leyse” de “Kâne ve grubu”ndan olup, sadece isim cümlesinin başına gelir ve cümleye “değildir, yoktur” anlamları katar.

Tablo-7.7. **لَيْسَ** Fiilinin Çekimi

Çoğul	Tekil	
لَيْسُوا	لَيْسَ	3. Şahıs Eril
لَسْنَ	لَيْسَتْ	3. Şahıs Dişil
لَسْتُمْ	لَسْتَ	2. Şahıs Eril
لَسْتُنَّ	لَسْتِ	2. Şahıs Dişil
لَسْنَا	لَسْتُ	1. Şahıs Eril-Dişil

En'âm Suresi 70. Ayet

لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ...

...leyse lehâ min dūni(A)llâhi veliyyun velâ şefî'un...

O kimse için Allah'tan başka ne dost vardır, ne de şefahtçi.

Tîn suresi 8. ayet

أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ

Eleyse(A)llâhu bi-ahkemi-lhâkimîn(e)

Allah hakimlerin hâkimi değil midir?

Resulullah Efendimiz bu sûrenin sonunda “Elbette! Bende buna şahitlik edenlerdenim” denilmesini istemiştir.

Âl-i İmrân 182. Ayet

ذَلِكَ بِمَا قَدَّمْتُمْ أَيْدِيكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ

Zâlike bimâ kaddemet eydükum veenna(A)llâhe leyse bizallâmin lil'abîd(i)

Bu, dünyada iken kendi ellerinizle yapmış olduğunuzun karşılığıdır. Allah, kullara asla zulmedici değildir.

“Bizallâmin” kelimesinden görüleceği üzere, pekiştirme için haberin başına “bi” harfi konur.

لَيْسَ ye benzeyen olumsuzluk harfleri, لا , مَا , إِنَّ ve لَات dir.

Hûd Suresi 123. Ayet

وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ

...vemâ rabbuke bigâfilin ‘ammâ ta’melûn(e)

Rabbin yaptıklarınızdan gafil değildir.

Yûsuf Suresi 104. Ayet

وَمَا تَسْأَلُهُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَالَمِينَ

Vemâ tes-eluhum ‘aleyhi min ecr(in)^(c) in huve illâ zikrun lil’âlemîn(e)

Hâlbuki sen buna karşılık onlardan bir ücret de istemiyorsun. O (Kur’an) âlemler için bir öğütten/hatırlatmadan başka bir şey değildir.

Hâlbuki sen buna karşılık onlardan bir ücret de istemiyorsun. O (Kur’an) âlemler için ancak bir öğüttür/hatırlatmadır.

İllâ ile yapılan istisnâ cümlelerinde görüldüğü üzere iki şekilde de meâl verilebilir.

7.3.2. Fiil Cümlesinde Kullanımı

7.3.2.1. Mazi Zamanın Hikâyesi

Türkçede “...dıydı, ...mıştı” ile biten fiiller Arapça’da كَانَ “oldu, idi” yardımcı fiili ile mâzî fiili yanyana getirmekle yapılır.

Tablo-7.8. Mazi Zamanın Hikayesi Fiil Çekimi

Çoğul	Tekil	
كَانُوا كَتَبُوا (Onlar) yazdılar/ yazmışlardı	كَانَ كَتَبَ (O) yazdı/ yazmıştı	3. Şahıs Eril
كَانَ كَتَبَ (Onlar) yazdılar/ yazmışlardı	كَانَتْ كَتَبَتْ (O) yazdı/ yazmıştı	3. Şahıs Dişil
كُنْتُمْ كَتَبْتُمْ (Siz) yazdınız/ yazmıştınız	كُنْتَ كَتَبْتَ (Sen) yazdın/ yazmıştın	2. Şahıs Eril
كُنْتُمْ كَتَبْتُمْ (Siz) yazdınız/ yazmıştınız	كُنْتِ كَتَبْتِ (Sen) yazdın/ yazmıştın	2. Şahıs Dişil
كُنَّا كَتَبْنَا (Biz) yazdık/ yazmıştık	كُنْتُ كَتَبْتُ (Ben) yazdım/ yazmıştım	1. Şahıs Eril-Dişil

- Olumsuz hali, مَا كَانَ كَتَبَ “yazmadı/yazmamıştı” şeklinde olur.
- كَانَ fiiline قَدْ “gerçekten, hakikaten” eklenirse manayı kuvvetlendirir: كَانُوا قَدْ كَتَبُوا “gerçekten yazdılar/yazmışlardı”

7.3.2.2 Muzari Zamanın Hikâyesi

Türkçede “...ardı, ...yordu” ile biten fiiller Arapça’da كَانَ “oldu, idi” yardımcı fiili ile muzari fiili yanyana getirmekle yapılır. Haberi muzâri fiil olan bir isim cümlesinin başına كَان getirildiğinde, cümlenin anlamı geniş zamanın veya şimdiki zamanın hikâyesine çevrilmiş olur. Fiilin geniş zamanın mı, yoksa şimdiki zamanın mı hikâyesi olduğu, kullanılan zaman zarfından anlaşılır. Zaman zarfı kullanılmamışsa, her iki zaman kipine çevrilmesi mümkündür.

Tablo-7.9. Muzari Zamanın Hikayesi Fiil Çekimi

Çoğul	Tekil	
كَانُوا يَكْتُبُونَ (Onlar) yazıyorlardı/ yazarlardı	كَانَ يَكْتُبُ (O) yazıyordu/ Yazardı	3. Şahıs Eril
كَانَ يَكْتُبْنَ (Onlar) yazıyorlardı/ yazarlardı	كَانَتْ تَكْتُبُ (O) yazıyordu/ Yazardı	3. Şahıs Dişil
كُنْتُمْ تَكْتُبُونَ (Siz) yazıyordunuz/ yazardınız	كُنْتَ تَكْتُبُ (Sen) yazıyordun/ yazardın	2. Şahıs Eril
كُنْتُمْ تَكْتُبْنَ (Siz) yazıyordunuz/ Yazardınız	كُنْتِ تَكْتُبِينَ (Sen) yazıyordun/ yazardın	2. Şahıs Dişil
كُنَّا نَكْتُبُ (Biz) yazıyorduk/ yazardık	كُنْتُ أَكْتُبُ (Ben) yazıyordum/ yazardım	1. Şahıs Eril-Dişil

Olumsuz hali ise, مَا كَانَ يَكْتُبُ “yazmıyordu” şeklinde olur.

Mâide Suresi 61. Ayet

وَإِذَا جَاؤُكُمْ قَالُوا آمَنَّا وَقَدْ دَخَلُوا بِالْكَفْرِ وَهُمْ قَدْ خَرَجُوا بِهِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا

كَانُوا يَكْتُمُونَ

Ve-izâ câûkum kâlû âmennâ vekad dehalû bilkufri vehum kad haracû bih(i)^(e) va(A)llâhu a'lemu bimâ kânû yektumûn(e)

Yanınıza inkârla girip yine inkârla çıktıkları halde size geldiklerinde «inandık» derler. Allah gizlemekte olduklarını daha iyi bilmektedir.

7.3.2.3. Gelecek Zamanın Hikâyesi

Türkçede “...cekti” ile biten fiiller Arapça’da **كَانَ** “oldu, idi” yardımcı fiili ile gelecek zaman fiilini yanyana getirmekle yapılır. Haberi gelecek zaman fiili olan bir isim cümlesinin başına **كَانَ** getirildiğinde, cümlenin anlamı gelecek zamanın hikâyesine çevrilmiş olur.

Ör: **كَانَ سَيَكْتُبُ** “yazacaktı”

7.4. İnne ve Benzerleri Grubu

“İnne ve benzerleri” olarak anılan altı harf isim cümlesinin başına gelir. Bu harflere fiile benzeyen harfler denir:

إِنَّ: Şüphesiz, gerçekten, muhakkak

أَنَّ: Önüne geldiği cümleyi mastara çevirir (-dığını...)

كَأَنَّ: Sanki (benzetme için)

لَكِنَّ: Fakat (lâkin, ancak)

لَيْتَ: Keşke (temenni ifadesi)

لَعَلَّ: Umulur ki, belki

İsim cümlelerin başına gelirler (Enne ve lakinne hariç).

7.4.1. İnne إِنَّ

“Şüphesiz, muhakkak, elbette” gibi anlamlara gelir, cümleye pekiştirme manası verir ve cümle başında bulunur. Ancak, bazen “çünkü” anlamında neden göstermekte de kullanılır.

Bitişik zamirlerle aşağıdaki biçimde kullanılır:

- **إِنَّهَا = إِنَّ + هِيَ**

- **إِنِّي / إِنِّي = إِنَّ + أَنَا**
- **إِنَّهُ = إِنَّ + هُوَ**
- **إِنَّا / إِنَّا = إِنَّ + نَحْنُ**

Zümer Suresi 53. Ayet

إِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا...

...İnna(A)llâhe yağfiru-zzunûbe cemî'â...

...Şüphesiz Allah, bütün günahları bağışlar...

Emir fiillerinden sonra **إِنَّ yerine **أَنَّ** kullanılır.**

Tevbe Suresi 103. Ayet

وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ...

...Vesalli 'aleyhim(s) inne salâteke sekenun lehum...

...Ve onlar için dua et. Çünkü senin duan onlar için sükûnettir (onları yatıştırır)...

Tevbe Suresi 40. Ayet

إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللّٰهَ مَعَنَا...

...İz humâ fi-lğârî iz yekûlu lisâhibihi lâ tahzen inna(A)llâhe me'anâ...

İkisi mağarada iken arkadaşına, “Üzülme, elbette Allah bizimle beraberdir!” diyordu.

“İnne”nin **ل harfi ile birlikte kullanılması vurguyu artırır.**

Şu'arâ Suresi 191. Ayet

وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ

Ve-inne rabbeke lehuve-l'azîzu-rrahîm(u)

Şüphesiz Rabbin, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir.

Bürokraside zaman zaman te'kit yazısı göndeririz değil mi? Uyarı, hatırlatma gibi bir anlamda olduğunu düşünürüz. Evet, her iki işlevi gördüğü muhakkak. Hatta bu anlamda gönderilen yazılara eskiden te'kitnâme denirmiş. Ancak te'kit esasta “sağlamlaştırma, pekiştirme” anlamına geliyor.

إِنَّ ve مَا birleşince, sınırlandırma edatı olur ve “ancak, yalnız” anlamı verir.

Hucurât Suresi 10. Ayet

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ...

İnnemâ-lmu/minûne ihvetun...

Mü'minler ancak kardeşirler...

7.4.2. Enne أَنَّ

أَنَّ cümlelerin içinde yan cümleciğin başında kullanılır. Yan cümleciği “ki” bağlacı ile başlatır veya önüne geldiği cümlelerin anlamını mastara dönüştürür.

Bakara Suresi 25. Ayet

وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا
الأنهار...

Vebeşşiri-lleżîne âmenû ve'amilû-ssâlihâti enne lehum cennâtin tecrî min tahtihe-l-
enhâr(u)^(s)

İman edip salih ameller işleyenlere, kendileri için altlarından nehirler akan cennetler
olduğunu müjdele.

İman edip salih ameller işleyenleri müjdele ki; **onlar için** altlarından nehirler akan **cennetler vardır.**

“Enne” ile yapılan cümleleri yukarıda görüldüğü üzere iki şekilde de meallendirmek mümkündür.

Bakara Suresi 223. Ayet

...وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ مُلَاكُوهٌ...

...vettekû(A)llâhe va'lemû **ennekum** mulâkûhu...

...Allah'a karşı gelmekten sakının ve **siz muhakkak** O'na kavuşacağınızı bilin....

Lokman Suresi 29. Ayet

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُؤَلِّجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ

Elem tera **enna(A)llâhe yûlicu**-lleyli fî-nnehâri **veyûlicu**-nnehâra fî-lleyli **vesehhara**-şşemse vel**kamera**...

Allah'ın, geceyi gündüze ve gündüzü geceye **kattığını** ve güneşi ve ayı da **emri altına aldığı** görmedin mi?

Kelime-i Şehadet

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

Eşhedü **en lâ** ilâhe illallâh ve eşhedü **enne** Muhammeden abduhu ve resûluhu.”

Allah'tan başka ilâh **olmadığına** ve Hz. Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi **olduğuna** şahitlik ederim.

ل nin başına **لََّ** getirilmesiyle yapılan **لََّ** edatı “çünkü, ...dığı için” anlamı verir.

7.4.3. Keenne كَانَّ

كَانَّ “Keenne” benzetme amaçlı, “.... gibi, sanki” anlamlarında kullanılır.

Rahmân Suresi 58. Ayet

كَانَّهُنَّ الْيَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُ

Ke-enehunne-lyâkûtu velmercân(u)

Sanki onlar yakut ve mercan gibidirler.

7.4.4. Lakinne لَكِنَّ

“Lakinne” “ama, fakat, ancak” anlamlarına gelir. لَكِنَّ “Lakin” de aynı anlamdadır.

Enfâl Suresi 63. Ayet

وَأَلْفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ لَوْ أَنْفَقْتَ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مَا أَلْفَتْ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ
وَلَكِنَّ اللَّهَ أَلْفَ بَيْنَهُمْ إِنَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

Veellefe beyne kulûbihim^(c) lev enfakte mâ fi-l-ardi cemî'an mâ ellefte beyne kulûbihim
velâkinna(A)llâhe ellefe beynehum^(c) innehu 'azîzun hakîm(un)

Ve (Allah), onların kalplerini birleştirmiştir. Sen yeryüzünde bulunan her şeyi verseydin, yine onların gönüllerini birleştiremezdin, fakat Allah onların aralarını bulup kaynaştırdı. Çünkü O, mutlak galiptir, hikmet sahibidir.

Zuhruf Suresi 76. Ayet

وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا هُمُ الظَّالِمِينَ

Vemâ zalemnâhum velâkin kânû humu-zzâlimîn(e)

Biz onlara zulmetmedik; lâkin kendileri zalim idiler.

7.4.5. Leyte لَيْتَ

لَيْتَ “Leyte” temenni ifade eder ve “keşke, olsa” anlamlarında kullanılır.

Kasas Suresi 79. Ayet

...قَالَ الَّذِينَ يُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا يَا لَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَا أُوتِيَ قَارُونُ...

...kâle-İlezhîne yurîdûne-İhayâte-ddunyâ yâ leyte lenâ mişle mâ ûtiye kârûnu...

...Dünya hayatını isteyenler dediler ki: Âh keşke Karun'a verilenin bir benzeri bizim de olsaydı....

7.4.6. Le'alle لَعَلَّ

لَعَلَّ “Le'alle” beklenti ifade eder ve “belki, umulur ki, ihtimal ki” anlamlarında kullanılır.

Cum'a Suresi 10. Ayet

...وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

...vežkurû(A)İlâhe keşîran le'allekum tuflihûn(e)

...ve Allah'ı çokça zikredin; umulur ki kurtuluşa erersiniz.

Âl-i İmrân Suresi 123. Ayet

وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِبَدْرٍ وَأَنْتُمْ أَذِلَّةٌ فَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

Velekad nasarakumu(A)İlâhu bibedrin veentum ezille(tun)^(s) fettekû(A)İlâhe le'allekum teşkurûn(e)

Andolsun, sizler güçsüz olduğunuz halde, Allah size Bedir'de yardım etmişti. Öyleyse Allah'tan sakının ki, O'na şükretmiş olasınız.

Bakara Suresi 56. Ayet

ثُمَّ بَعَثْنَاكُمْ مِنْ بَعْدِ مَوْتِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

Şümme be'aşnâkum min ba'di mevtikum **le'allekum teşkurûn(e)**

Sonra **belki şükredersiniz** diye sizi ölümünüzün ardından tekrar diriltmiştik.

8. BÖLÜM

8.1. Faili Meçhul Fiiller

Türkçe'de fiiller çatı bakımından etken ve edilgen fiiller olarak ikiye ayrılır. Arapça'da etken fiillere (öznesi bilinen fiillere) malum (faili malum), edilgen fiillere (öznesi bilinmeyen fiillere) meçhul (faili meçhul) fiil denmektedir. Bu da gelecek zaman gibi size çok basit gelecektir.

- Mazi meçhul fiillerde ilk harf ötrelenir, sondan bir önceki harf esrelenir, son harf değiştirilmez.
- Muzâri fiillerin meçhullerinde ise ilk harf (muzarilik harfi) ötrelenir, sondan bir önceki harf fethalanır, son harf değiştirilmez.

Tablo-8.1. Yalın Fiillerin Edilgen Çekimleri

Edilgen Muzari	Etken Muzari	Edilgen Mazi	Etken Mazi	Fiil Türü
يُكْتَبُ	يَكْتُبُ	كُتِبَ	كَتَبَ	Salim
يُشْرَبُ	يَشْرَبُ	شُرِبَ	شَرِبَ	
يُنْصَرُ	يَنْصُرُ	نُصِرَ	نَصَرَ	
يُضْرَبُ	يَضْرِبُ	ضُرِبَ	ضَرَبَ	
يُفْتَحُ	يَفْتَحُ	فُتِحَ	فَتَحَ	
يَأْكَلُ	يَأْكُلُ	أَكِلَ	أَكَلَ	Mehmuz
يُمَدُّ	يَمُدُّ	مُدَّ	مَدَّ	Muzaaf
يُوصَلُ	يَصِلُ	وُصِلَ	وَصَلَ	Misâl
يُوجَدُ	يَجِدُ	وُجِدَ	وَجَدَ	
يُقَالُ	يَقُولُ	قِيلَ	قَالَ	Ecvef
يُبَاعُ	يَبِيعُ	بِيعَ	بَاعَ	Nâkis
يُدْعَى	يَدْعُو	دُعِيَ	دَعَا	
يُرَوَى	يَرْوِي	رُويَ	رَوَى	Lefif

İhlâs Suresi 3. Ayet

لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ

Lem **yelid** velem **yûled(u)**

O, doğurmamış ve doğurulmamıştır.

Edilgen fiilin öznesine, “sözde özne (nâibu'l-fâil)” adı verilir. Etken cümlelerin fiili edilgene dönüştürüldüğünde, etken cümlelerin nesnesi sözde özne konumuna gelir.

Mü'minûn Suresi 101. Ayet

فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ فَلَا أَنْسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَاءَلُونَ

Fe-izâ **nufiha** fi-ssûri felâ ensâbe beynehum yevme-izin velâ yetesâelûn(e)

Sûr'a **üflendiği** zaman, artık o gün aralarında ne soy sop kalır, ne de birbirlerine bir şey sorarlar.

Enbiyâ Suresi 60. Ayet

قَالُوا سَمِعْنَا فَتَىٰ يَذُكُرُهُمْ يُقَالُ لَهُ إِبْرَاهِيمُ

Kâlû semi'nâ feten yezkuruhum **yukâlu** lehu ibrâhîm(u)

(İçlerinden bazıları), “İbrahim **denilen** bir gencin onları diline doladığını duyduk” dediler.

Nebe' Suresi 19. Ayet

وَفُتِحَتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ أَبْوَابًا

Vefutihati-ssemâu fekanet ebvâbâ(n)

Gökyüzü **açılır** ve orada pek çok kapılar oluşur. (O sırada gökyüzü açılmış ve kapı kapı olmuştur.)

“Fetahat” etkin fiilinin burada “futihat” biçiminde edilgen formda ve dişil yapıda kullanıldığını görüyoruz. Bu ayette gökyüzünün açılması ve kapıların oluşmasından

bahsediliyor. “Ebvâb”, “bâblar, kapılar” anlamına geliyor. Portal da, İngilizce “kapı, geçiş kapısı” gibi anlamlara gelir. Birçok makalede, kara deliklerin diğer evrenlere “portal/geçiş kapısı” olup olmadığı tartışılıyor. <https://www.sciencefocus.com/space/could-black-holes-be-portals-to-other-universes>

Konuyu fizikçi dostlarımıza havale ediyoruz.

8.2. Atıf Edatları

Üslupta akıcılığı temin etmek gayesiyle bazen cümle unsurlarını kendi içerisinde, bazen de iki cümle ya da cümleciği kendi arasında bağlama işlemine atıf denir. Cümlede tekrarı önlemek ve gereksiz uzatmaların önüne geçmek amacıyla yapılır.

Başlıca atıf edatları şunlardır:

8.2.1. Ve الوَاوُ

الْوَاوُ Ve edatı, Türkçede de kullanılmakta olup, öncelik-sonralık ilişkisi olmadan iki ögeyi birbirine bağlar.

Rahmân Suresi 68. Ayet

فِيهِمَا فَاكِهَةٌ وَنَخْلٌ وَرُمَّانٌ

Fîhimâ fâkîhetun ve nahîlun ve rummân(un)

İkisinde de her türlü meyveler, hurma ve nar vardır.

8.2.2. Fe الفاء

الفاء Fe edatı, önemli bir zaman farkı olmadan öncelik-sonralık ilişkisi ile iki ögeyi birbirine bağlar. “Ardından, hemen sonra, peşinden, akabinde” gibi anlamlara gelir.

Kasas Suresi 81. Ayet

فَخَسَفْنَا بِهِ وَبِدَارِهِ الْأَرْضَ...

Fehasefnâ bihi vebidârihi-l-arda

Derken/akabinde/nihayet biz, onu da, sarayını da yerin dibine geçirdik.

8.2.3. Sümme ثم

ثم Sümme edatı, Türkçede “sonra, daha sonra” gibi anlamlandırılabilir. Öncelik-sonralık ilişkisi belirtir. Fe edatından farklı olarak, iki öge arasında belli bir zaman aralığı vardır.

Bakara Suresi 56. Ayet

ثُمَّ بَعَثْنَاكُمْ مِنْ بَعْدِ مَوْتِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

Şümme be'asnâkum min ba'di mevtikum le'allekum teşkurûn(e)

Sonra, şükredesiniz diye ölümünüzün ardından sizi tekrar dirilttik.

8.2.4. Ev أو

Bu edat, Türkçede “veya, yahut, ya da” anlamına gelir.

En'âm Suresi 21. Ayet

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ

Vemen azlemu mimmeni-fterâ 'ala(A)llâhi keziben ev kezzebe bi-âyâti(i)(k) innehu lâ yuflihu-zzâlimûn(e)

Allah'a karşı yalan uyduran veya O'nun âyetlerini yalanlayandan daha zâlim kim olabilir? Şüphesiz zâlimler kurtuluşa eremezler.

8.2.5. Em أم

أم Em edatı, Türkçede “yoksa” kelimesiyle karşılanabilir. Bazen soru edatı olan hemze أ ile birlikte de kullanılır.

Tûr Suresi 32. Ayet

أَمْ تَأْمُرُهُمْ أَحْلَامُهُمْ بِهَذَا أَمْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ

Em te/muruhum ahlâmuhum bihâzâ^(c) em hum kavmun tâğûn(e)

(Yoksa) Bunu onlara akılları mı emrediyor, yoksa onlar azgın bir topluluk mudur?

Bakara Suresi 6. Ayet

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنْذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ

İnne-İlezzîne keferû sevâun ‘aleyhim eenzertehum em lem tunzirhum lâ yu/minûn(e)

Şu muhakkak ki inkâr edenleri uyarsan da, uyarmasan da onlar için birdir. Onlar inanmazlar.

Bakara Suresi 140. Ayet

أَمْ تَقُولُونَ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطَ كَانُوا هُودًا أَوْ نَصَارَىٰ قُلْ ءَأَنْتُمْ أَعْلَمُ أَمْ اللَّهُ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَتَمَ شَهَادَةَ عِنْدَهُ مِنَ اللَّهِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ

Em tekûlûne inne İbrâhîme ve-ismâ’ile ve-ishâka veya’kûbe vel-esbâta kânû hûden ev nasârâ^(k) kul eentum a’lemu emi(A)llâhu vemen azlemu mimmen keteme şehâdeten ‘indehu mina(A)llâh(i)^(k) vema(A)llâhu biğâfilin ‘ammâ ta’melûn(e)

Yoksa siz, gerçekten İbrahim'in, İsmail'in, İshak'ın, Yakub'un ve torunlarının yahudi veya hristiyan olduklarını mı söylüyorsunuz? De ki: “Siz mi daha iyi biliyorsunuz, yoksa Allah mı? Allah'tan kendisine verilmiş bir şehadeti gizleyenden daha zalim olan kimdir? Allah, yaptıklarınızdan gafil değildir.”

8.2.6. Hattâ حتى

حتى Hattâ edatı, cer edatı olarak “kadar” anlamına gelse de, atıf edatı olarak Türkçede “dahi, bile, hatta” anlamına gelir.

En'âm Suresi 25. Ayet

حَتَّىٰ إِذَا جَاؤُكَ يُجَادِلُونَكَ يَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ

...hattâ izâ câûke yucâdilûneke yekûlu-lleżîne keferû in hâzâ illâ esâtîru-l-evvelîn(e)

...Hatta o kâfirler sana geldiklerinde: «Bu (Kur'an) eskilerin masallarından başka bir şey değildir» diyerek seninle tartışılar.

8.2.7. Bel بَلْ

بَلْ Bel edatı, kendisinden önceki anlamın tam tersinin ifade edileceği durumda kullanılır ve “Hayır, aksine, tam tersine, bilâkis’ gibi anlamlara gelir.

Âl-i İmrân Suresi 169. Ayet

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ

Velâ tahsebenne-lleżîne kutilû fi sebîli(A)llâhi emvâtâ(en)(c) bel ahyâun ‘inde rabbihim yurzekûn(e)

Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın. Bilakis onlar diridirler; Allah'ın, lütuf ve kereminden kendilerine verdikleri ile sevinçli bir halde Rableri yanında rızıklanmaktadırlar.

Tûr Suresi 33. Ayet

أَمْ يَقُولُونَ تَقَوَّلَهُ بَلْ لَا يُؤْمِنُونَ

Em yekûlûne tekavvelehu bel lâ yu/minûn(e)

Yoksa, “onu kendisi uydurdu” mu diyorlar? Hayır! Onlar inanmıyorlar.

Furkân Suresi 44. Ayet

أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا

Em tahsebu enne ekserahum yesme'ûne ev ya'kilûn(e)^(c) in hum illâ kel-en'âm(i)^(s) bel hum edallu sebîlâ(n)

Yoksa sen, onların çoğunun gerçekten (söz) dinleyeceğini yahut düşüneceğini mi sanıyorsun? Hayır, onlar hayvanlar gibidir, hatta onlar yolca daha da sapıktırlar.

8.2.8. Lâ لَا

لَا Lâ edatı, “değil” anlamı vermekte olup, kendisinden gelen ifadenin de geçersizliğini belirtir.

Fâtiha Suresi 7. Ayet

صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ

Sirâta-lleżîne en'ante 'aleyhim gayri-lmağdûbi 'aleyhim velâ-ddâllîn(e)

Kendilerine nimet verdiklerinin yoluna; gazaba uğrayanların ve sapmışlarınkine değil.

8.2.9. Lâkin لَكِن

لَكِن Lâkin, Türkçede de “lâkin, fakat” gibi anlamlara gelir. Kendisinden önceki cümledeki anlam kapalılığını gidermek, bir eksikliği ya da yanlış anlamayı telafi etmek için kullanılır.

Bakara Suresi 12. Ayet

أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُونَ وَلَكِن لَّا يَشْعُرُونَ

Elâ innehum humu-lmufsidûne velâkin lâ yeş'urûn(e)

İyi bilin ki, onlar bozguncuların ta kendileridir. Fakat farkında değillerdir.

8.2.10. İmmâ İمَّا

İمَّا İmmâ edatı, İمَّا وِ... İمَّا biçiminde kullanılır ve Türkçede “ya.... ya da” anlamını belirtir.

Tâ-Hâ Suresi 65. Ayet

قَالُوا يَا مُوسَى إِمَّا أَنْ تُلْقِيَ وَإِمَّا أَنْ نَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَلْقَى

Kâlû yâ mûsâ immâ en tulkiye ve-immâ en nekûne evvele men elkâ
(Sihirbazlar:) “Ey Mûsâ! Ya sen atıver ya da ilk atan biz olalım.” dediler.

8.3. Mebnî Zarflar

Mebnî zarflar 17 tane olup 6 tanesi mekân zarfı, 10 tanesi zaman zarfı, bir tanesi de hem mekân hem de zaman zarfı olarak kullanılır.

8.3.1. Mebnî mekân zarfları

هَـنَا-لَدُنْ-لَدَى-ثُمَّ-أَيْنَ-حَيْثُ

8.3.1.1. حَيْثُ

“..dığı yere, ..eçeği yere, ..dığı yerde” gibi bir anlam verir. Sonu ötre dir, değişmez.

بِحَيْثُ “... şekilde” anlamına gelir.

مِنْ حَيْثُ “... bakımından, yönden” anlamına gelir.

Bakara Suresi 58. Ayet

وَإِذْ قُلْنَا ادْخُلُوا هَذِهِ الْقَرْيَةَ فَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَدًا...

Ve-iz kulne-dhulû hâzihi-İkaryete fekulû minhâ hayşu şî/tum rağaden...

Hani, "Şu kasabaya girin, oradan istediğiniz yerde bolca yiyin..." demiştik.

A'râf Suresi 182. Ayet

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ

Velležine keżzebû bi-âyatînâ senestedricuhum **min hayşu lâ ya'lemûn(e)**

Âyetlerimizi yalanlayanları, **hiç bilmeyecekleri** **verden/yönden** yavaş yavaş helâke götüreceğiz.

8.3.1.2. أَيْنَ

“Nerede, nereye” gibi anlamları verir.

Bakara Suresi 115. Ayet

وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

Veli(A)llâhi-lmeşriku velmağrib(u)^(c) **feeynemâ** tuvellû **feşemme** vechu(A)llâh(i)^(c)
inna(A)llâhe vâsi'un 'alîm(un)

Doğu da batı da Allah'ındır. **Nereye** dönerseniz Allah'ın yüzü **oradadır**. Şüphesiz ki Allah, her şeyi çepeçevre kuşatan ve her şeyi bilendir.

8.3.1.3. ثُمَّ

“Orada, oraya” gibi anlamları verir.

Tekvîr Suresi 21. Ayet

مُطَاعٍ ثُمَّ أَمِينٍ

Mutâ'in **şemme** emîn(in)

Orada (kendisine) itaat edilen, güveniliridir.

8.3.1.4. لَدُنْ – لَدَى

“Yanında, katında, nezdinde, tarafında, huzurunda” gibi anlamları verir.

Kehf Suresi 65. Ayet

فَوَجَدَا عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَا آتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا

Fevecedâ 'abden min 'ibâdinâ âteynâhu rahmeten min 'indinâ ve'allemnâhu min ledunnâ 'ilmâ(n)

Derken kullarımızdan bir kul buldular ki, biz ona katımızdan bir rahmet vermiş, kendisine tarafımızdan bir ilim öğretmiştik.

8.3.1.5. هُنَا

“Burada, buraya” gibi anlamları verir.

Hâkka Suresi 35. Ayet

فَلَيْسَ لَهُ الْيَوْمَ هُنَا حَمِيمٌ

Feleyse lehu-lyevme hâhunâ hamîm(un)

Bu sebeple, bugün burada onun candan bir dostu yoktur.

8.3.2. Mebnî zaman zarfları

إِذْ - إِذَا - الْآنَ - قَطُّ - أَمْسٍ - مُدٌّ - مُنْذُ - لَمَّا - مَتَى - أَيَّانَ

8.3.2.1. أَيَّانَ

“Ne zaman, ...dığı zaman, her ne zaman” gibi anlamları verir.

Kiyâme Suresi 6. Ayet

يَسْأَلُ أَيَّانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ

Yes-elu eyyâne yevmu-lkiyâme(ti)

“O kıyamet günü ne zaman?” diye sorar.

8.3.2.2. مَتَى

“Ne zaman?” anlamı verir.

Yâsîn Suresi 48. Ayet

وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

Ve yekûlûne metâ hâzâ-lva'du in kuntum sâdikîn(e)

“Eğer doğru söyleyenlerseniz, bu tehdit ne zaman gelecek?” diyorlar.

8.3.2.3. لَمَّا

Mâzî fiilin önünde “..dığında, ..dığı zaman, ..ınca, ..iken”, muzâri fiilin önünde ise “henüz ..medi, henüz ...madı” anlamı verir.

Neml Suresi 13. Ayet

فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ آيَاتُنَا مُبْصِرَةً قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ

Felemmâ câet-hum âyâtunâ mubsiraten kâlû hâzâ sihrun mubîn(un)

Nitekim âyetlerimiz kendilerine gerçeği gösterecek biçimde gelince, “Bu apaçık bir sihirdir” dediler.

8.3.2.4. مِّنْذُ

“..den beri, ..den bu yana, ..dığından beri” anlamı verir.

Tablo-8.2. مُدٌ ve مُنذٌ örneği

Anlamı	Örnek
Geldiğinden beri beni ziyaret etmedin	مَا زُرْتَنِي مُدٌ جِئْتَ
Seni bir seneden beri görmedim	مَا رَأَيْتَكَ مُنذُ سَنَةٍ

8.3.2.5. أَمْسٍ

“Dün” demektir.

Kasas Suresi 18. Ayet

فَأَصْبَحَ فِي الْمَدِينَةِ خَائِفًا يَتَرَقَّبُ فَإِذَا الَّذِي اسْتَنْصَرَهُ بِالْأَمْسِ يَسْتَصْرِحُهُ
قَالَ لَهُ مُوسَى إِنَّكَ لَعَوِيٌّ مُّبِينٌ

Feasbeha fi-lmedîneti hâ-ifen yeterakkabu fe-izâ-llezi-stensarahu bil-emsi
yestasrihuh(u)^(c) kâle lehu mûsâ inneke leğaviyyun mubîn(un)

Korkarak, etrafı gözetleyerek şehirde sabahladı. Bir de ne görsün, dün kendisinden yardım isteyen yine feryat ederek ondan yardım istiyordu. Mûsâ da ona, “Belli ki sen azgın bir kimsesin” dedi.

8.3.2.6. قَطُّ

Mazi zamanda “asla, hiç, katiyyen” anlamı verir.

Bir Hadîs-i Şerîf

مَا أَكَلَ أَحَدٌ طَعَامًا قَطُّ خَيْرًا مِنْ أَنْ يَأْكُلَ مِنْ عَمَلِ يَدِهِ
وَإِنَّ نَبِيَّ اللَّهِ دَاوُدَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَأْكُلُ مِنْ عَمَلِ يَدِهِ

Hiç kimse, elinin emeğinden daha hayırlı bir yiyecek asla yememiştir. Allah'ın Peygamberi Dâvûd aleyhisselâm da kendi elinin emeğini yerdi.

8.3.2.7. الْآنَ

“Şimdi, şu anda” anlamı verir.

Enfâl Suresi 66. Ayet

الْآنَ خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكُمْ...

El-âne haffefa(A)llâhu ‘ankum...

Şimdi Allah sizden (yükünüzü) hafifletti...

8.3.2.8. إِذَا

إِذَا “O zaman, ..diğında, ..diği zaman,ınca, ..iken” anlamları verir.

Yûnus Suresi 12. Ayet

وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنبِهِ أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَائِمًا...

Ve-izâ messe-l-insâne-ddurru de'ânâ lichenbihi ev kâ'iden ev kâ-imen...

İnsana bir zarar dokunduğunda yan yatarak, oturarak veya ayakta durarak bize dua eder...

Nasr Suresi 1. Ayet

إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ

İzâ câ-e nasru(A)llâhi vel-feth(u)

Allah'ın zaferi (yardımı) ve fetih geldiği zaman

Felâk Suresi (3. Âyet)

وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ

Vemin şerri gâsikin izâ vekab(e)

Karanlığı çöktüğü zaman gecenin şerrinden,

إِذْ “Hani (hatırla), o zaman, ...dığında, ..dığı zaman, ..eçeği zaman” vb. anlamları verir.

Tamlama olarak kullanıldığında, **بَعْدَئِذٍ** “ondan sonra”, **قَبْلَئِذٍ** “ondan önce” ve **يَوْمَئِذٍ** “o gün” gibi anlamlara gelir.

En'âm Suresi 16. Ayet

مَنْ يُصْرِفْ عَنْهُ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمَهُ ۗ وَذَلِكَ الْقَوْمُ الْمُبِينُ

Men yusraf ‘anhu **yevme-izîn** **fekad rahimeh(u)**^(u) vezâlîke-lfevzu-lmubîn(u)

O gün, kim ondan (azabtan) alıkonursa, **gerçekten (Allah) ona merhamet etmiştir.** İşte bu apaçık kurtuluştur.

8.3.3 Hem zaman, hem mekân için kullanılan mebnî zarf

أَنَّى “Nerede, nereden, ne zaman, nasıl” anlamları verir.

Zuhruf Suresi 87. Ayet

وَلَيْنُ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَنَّى يُؤْفَكُونَ

Vele-in seeltehum men halakahum **leyekûlunna(A)llâh(u)**^(u) fe-ennâ yu/fekûn(e)

Onlara kendilerini kimin yarattığını sorsan, **kesinlikle “Allah” diyeceklerdir.** O halde **nasıl** (Allah'a kulluktan) çeviriliyorlar?

Duhân Suresi 13. Ayet

أَنَّى لَهُمُ الذِّكْرَى وَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مُّبِينٌ

Ennâ lehumu-żzikrâ **ve kad cæehum** rasûlun mubîn(un)

Onlar için öğüt almak **nerede?** **Oysa kendilerine** açıklayıcı bir peygamber **gelmişti.**

9. BÖLÜM

9.1. Asli/Kök Harfleri Bulma Yöntemi

Bütün harfleri, fiilin kök harfi olan fiillere yalnız (mücerred) fiil denir. Yalnız fiil üç harfli veya dört harfli olur. Arapça kelimelerin kökeninin büyük çoğunluğunu “3 harfliler” oluşturmaktadır. Hiç “3 harflileri” göreniniz oldu mu? 😊 Çoğumuz eminim ilk kez görecektir. Onlardan korkmadan ve endişeye kapılmadan onlarla muhatap olabileceğinizi düşünüyorum. Ne kastettiğimizi daha iyi anlamak için bir misalle açıklayalım:

3 harfli **ع-ل-م** (‘Ayn-lâm-mim) kökünü ele alalım. Mazi fiil olarak “bildi” anlamına gelmektedir. Bu kökten türeyen ve Türkçede de kullanılan bazı kelimeler şu şekildedir:

Tablo-9.1. ع-ل-م kökünden türeyen bazı kelimeler

Anlamı	
Âlim (bilgin)	عَالِمٌ
Alîm (Hakkıyla bilen)	عَلِيمٌ
Allâm (çok bilen)	عَلَّامٌ
Allâme (çok bilgili)	عَلَّامَةٌ
İ'lâm (bildirme)	إِعْلَامٌ
İsti'lâm (bilgi isteme)	إِسْتِعْلَامٌ
Ma'lûm (bilinen)	مَعْلُومٌ
Mu'allim (ta'lîm eden, öğretene)	مُعَلِّمٌ
Ta'lîm (öğretme, öğretim)	تَعْلِيمٌ

Tablo'da yer aldığı gibi Arapçada kelime kökleri en az üç harften oluşmaktadır. Bunlara “aslî harfler” denilir. Yeni kelimeler türetilirken bu aslî harflere yeni harfler ilave edilir. İlave edilen harfler, fiillerin anlamlarını da etkiler. Harf sayısına göre fiiller 4 çeşittir:

- 3 harfli (Sülâsi) fiiller:** **فَعَلَ** yaptı, **ذَهَبَ** gitti, **كَتَبَ** yazdı, **جَلَسَ** oturdu, **نَصَرَ** yardım etti... gibi fiillerdir.
- 4 harfli (Rubâi) fiiller:** **كَاتَبَ** yazıştı, **رَتَّبَ** tertip etti, **أَنْزَلَ** indirdi, **بَشَّرَ** müjdeledi... gibi fiillerdir.
- 5 harfli (Humâsi) fiiller:** **تَكَثَّرَ** arttı, **أَحْمَرَّ** kırmızı oldu, **أَنْقَطَعَ** kesildi, **اجْتَمَعَ** toplandı, **انْكَسَرَ** kırıldı... gibi fiillerdir.
- 6 harfli (Südasî) fiiller:** **اسْتَرْحَمَ** merhamet istedi, **اسْتَخْدَمَ** kullandı, **اسْتَقْبَلَ** yöneldi... gibi fiillerdir.

Epeyce bir zamandır asli/kök harflerden bahsediyoruz. Kur'an okurken bir kelimenin ne anlama geldiğini nasıl bileceğiz?

Bunun için üç yönden ilerlememiz gerekiyor:

- Asli/kök harfi bulabilmek,**
- Bulduğumuz kökün anlam çerçevesine âşina olmak,**
- Kullanılan kelimenin özne, nesne, sıfat, fiil (geçmiş zaman, emir) vb. olup olmadığına giderek âşina olmak.**

Ör: “Akraba” kelimesini ele alalım.

- 1) Bunun K-R-B kök harflerinden geldiğini buluyoruz.
- 2) Bu kökün anlam çerçevesinin “yakın olma” ile ilgili olduğunu zihnimize yerleştirdikten sonra bir daha unutmuyoruz ☺.
- 3) Sonra zaman içinde akraba, kurbiyet, takriben, kurban gibi kelimeler arasında nasıl bir farklılık olduğunu öğreniyoruz. Örneğin, akraba “yakınlar” demekken, ürünlerin üstünden yazan takriben kelimesinin “yaklaşık olarak” anlamına gelmesinde olduğu gibi.

Bir örnek daha yapalım.

Ör: **مِضَانُ الْمُبَارَكِ** “Ramazânu'l-mübârek” tamlamasındaki “mübârek” kelimesini ele alalım. “Mübârek” denince aklıma kök harfleri olarak “Be-Ra-Kef” veya “B-R-K”

geliyor. Anlamın bereketle ilgili olduğunu tahmin edebilirim. Tebrik etmek de aynı kökten geliyor. Reklam için değil, farkındalık için güncelden bir örnek verelim: Birçok kişi bir şirketin adını neden “Al Baraka” koymuşlar diyebilir? İngilizce formatta yazdıkları için gerçekten farkedilmiyor. Ancak kök harflere bakınca, aslında “El-Bereket” olduğunu farkediyorsunuz.

Ör: “Mesken” kelimesini ele alalım.

- 1) Bunun S-K-N kök harflerinden geldiğini buluyoruz.
- 2) Bu kökün anlam çerçevesinin “sakin olma, yerleşme, rahatlama” ile ilgili olduğunu zihnimize yerleştirdikten sonra bir daha unutmuyoruz ☺.
- 3) Sonra zaman içinde sükûn, iskân, teskîn gibi kelimeler arasında nasıl bir farklılık olduğunu öğreniyoruz. Sükûn "durma, kesilme, rahatlık" anlamına gelirken, iskân "yerleştirme, ev sahibi etme" ve teskîn "sakinleştirme, rahatlatma" anlamına gelmektedir.

Ders konularında bu üç aşamaya yeri geldikçe değindik. Ancak bugün özellikle **“asli/kök harfleri bulma”** konusunda eğileceğiz. Kur'an'daki kelimelerin veya Türkçede yaygın biçimde kullanılan Arapça kelimelerin anlamını çözebilmek için asli/kök harfleri tespit edebilmeye yönelik bir formül yok mudur?

% 90-95'in üzerinde isabetle bizi doğru sonuca götürecek formülü bugün vereceğim. “Kelime Oyunu” veya “Kim Milyoner Olmak İster?” gibi bir yarışmaya katılıp, bu formülle doğru cevabı da verebilirsiniz. ☺

Bu kuralları sonraki sayfalarda belirteceğim. Ancak öncesinde bir deneme yapalım. Diğer sayfalara geçmeden, aşağıdaki tabloda yer alan kelimelerin asli harflerini (Arapça veya Türkçe) ve hangi anlamla ilişkili olabileceğini tahmin etmeye çalışın.

Tablo-9.2. Alıştırma Tablosu

Alıştırma Tablosu			
Efkâr	أفكار	Şehâdet	شهادت
İntikâl	انتقال	İştirâk	اشتراك
Mükrem	مكرم	İnkılâb	انقلاب
Teşkil	تشكيل	Tahakkuk	تحقق
Mu'âhede	معاهده	Kitâbe	کتابه
Mütevekkil	متوكل	İnkisâr	انكسار
Müsteşâr	مستشار	Ma'lûm	معلوم

Arapça fiillerin kökleri, 3. tekil şahıs ve geçmiş zaman kipindedir. Arapçada harflerinin tamamı kök harf olan fiiller ikiye ayrılır: 3 harfli (sülasi) fiiller ve dört harfli (rubâî) fiiller. Arapçada 3 harfli fiillerin en temel kalıbı olarak **فعل** kelimesi kullanılmaktadır.

Bu kalıbın ilk harfini **ف**, orta/ikinci harfini **ع** ve son harfini **ل** olarak daha önce belirtmiştik. Dört harflilerin **فعلل** kalıbında bir lâm daha bulunmaktadır.

Kalıbı oluşturan harflere aslî/kök harfler ve bu harflerin dışındakilere ilave/ek harfler denilmektedir. Bütün harfleri, orijinal kök harfi olan fiillere yalnız fiil (mücerred fiil) denir. Kök harflerine başka harf ilave edilmiş olanlara ise ilaveli (mezid) fiil denir.

Ör: **عَلِمَ** fiili üç harfli bir fiil iken, **أَعْلَمَ** fiili üçlü fiile bir harf eklenerek dört harfli bir fiil olmuştur.

Aynı şekilde üç harfli **جَمَعَ** fiilinin başına bir **ا**, **ج** cim ile **م** harfleri arasına bir **ت** eklenirse, beş harfli **اجْتَمَعَ** fiili elde edilir.

Ör: Arapçada “yazmak” fiilini oluşturan kök harfler: **ك ت ب** (k-t-b)'dir. Türkçede de kullandığımız kâtib **کاتب**, kitâb **کتاب**, kitâbe **کتابه**, mekteb **مکتب**, mektûb **مکتوب** bu kökten türeyen kelimelere örnek olarak gösterilebilir.

Bu kelimelerde kelime kökünü oluşturan aslî harfler değişmezken, yeni kelimeler türetmek için bu kök harflere ilave harfler eklenmiştir.

Ör: Şimdi, “kulluk etmek” fiilini oluşturan **ع ب د** ('a-b-d) kök harflerinden türetilen bazı kelimelere bakalım: Âbid **عابد**, ibâdet **عبادت**, ma'bed **معبد**, Ma'bud **معبود**, ubûdiyyet **عبودیت**

Aslî harflerin dışındaki harfler (yani eklenen harfler), 10 tanedir:

Hemze (أ), Elif (ا), Te (ت), Sin (س), Mim (م), Nun (ن), Vav (و), Ye (ی), He (ه), Lâm (ل). Lâm ve He nadiren eklenen harflerdir.

Bu ilâve harfler, akılda daha kolay kalması için (أَلْيَوْمَ تَنْسَاهُ) “bugün sen onu unutursun” deyimi ile kodlanmıştır. Ama biz unutmuyoruz tabii 😊.

Bu harfler hangi durumlarda ilave harf sayılır?

- Hemze **أ** sadece kelime başında ilave olur: **أفكار** efkâr, **إخراج** ihrac...
- Te **ت** kelime başında, ortasında ve sonunda ilave olarak bulunabilir: **تشكيل** teşkîl, **انتظار** intizâr, **شكايت** şikâyet... İfti'âl kalıbında gelen “intikam, imtizaç, iktisat, intihal, intihar, imtiyaz” gibi “İxT” formatı ile başlayan kelimelerde “T” ilave harftir.
- Sin **س** ist-, müst- ses grubuyla başlayan kelimelerde ilave harf olur: **استثقال** istiskâl, **مستقبل** müstakbel...
- Mim **م** harfi en çok kelime başında ilave harf olur: **معلوم** ma'lûm, **محكمة** mahkeme...

- Nun ن harfi in-, mün- ses gruplarıyla başlayan kelimelerde ortada, -ân ile biten kelimelerde ise sonda ilave olur: **انكسار** inkisar, **منكسر** münkesir, **عرفان** irfân... Ancak, ifti'âl kalıbında gelen “intikam, imtizaç, iktisat, intihal, intihar, imtiyaz” gibi İxT” formatı ile başlayan kelimelerde “T” harf kesinlikle ilave harf olduğundan, “in-“ ile başlıyor diye hemen “N” harfini atmamalıdır.
- Elif ا kelime içinde “uzun a (â)” sesini karşılamak için kullanılır: **ماهر** mâhir, **مخابر** muhâbir...
- Ye ی harfi kelime içinde “î” sesini karşıladığında ilave olur: **تعليم** ta'lîm, **فقير** fakîr...
- Vav و harfi genellikle kelime içinde “û” sesini karşıladığında ilave olur: **معلوم** ma'lûm, **مجهول** mechûl...
- He ه harfi kelime sonunda Arapçadaki “kapalı te harfi” yerine kullanıldığında ilave olur: **مدرسه** medrese, **کتابه** kitabe...
- Ayrıca aslî harflerin şeddeli olarak tekrâren okunması da, bir harf eklenmesi sayılır. Meselâ **تشکر** kelimesinde şeddeli okunan **ك** “kef” harfinin bir tanesi eklemesidir.
- Ek olduğu düşünölebilecek bu harflerin, o kelimenin aslî harflerinden de olabileceği ihtimali gözden kaçırılmamalıdır. Meselâ, **اموات** kelimesinde **ت** **و** harfleri aslî harflerdir.
- Asli harflerin sırası bozulmaz. Örneğin, **تشکر** fiilinin asli harfleri Ş-K-R olur, K-Ş-R veya R-K-Ş olmasını beklemeyiz.

KÂR ETMEK İSTİYORSAK, BUNU KESİNLİKLE UNUTMUYORUZ 😊

“aL HeMeN SaT”

Şimdi yukarıdaki ipuçlarını daha pratik hale getirelim.

1) Aşağıdaki durumlarda genellikle ilave harf kullanımını olduğunu unutmuyoruz:

- a. س “S” özellikle –ist, -müst ile başlayanlarda,
- b. ن “N” özellikle in-, mün- ile başlayanlarda,
- c. م “M” özellikle kelime başında,
- d. ه “H” kelime sonunda “kapalı te” yerine kullanıldığında,
- e. ت “T” “İxT...” şeklindeki kelimelerde

2) Şeddeli harfin birini atıyoruz.

3) Notları hazırlarken, öncelikle atılabilecek harfleri “herkesin unutmayacağı şekilde nasıl kodlayabilirim” diye düşünürken, aklıma **“aL HeMeN SaT”** şeklinde bir motto geldi. Sessiz harflere yönelik bu mottoyu kullanabilirsiniz.

Yalnız ل ve ه , çoğunlukla asli harf olduğundan, tersten okuyarak denemek daha doğru sonuç verecektir.

4) Kök harflerin sırası değişmez.

5) Kelime içinden bir harf çıkarıldığında, asıl mânâ bozulmuyorsa çıkarılan o harf eklemidir. Meselâ, “hükm” mastarından türetilen “hâkim” kelimesinden ا harfini çıkarsak geriye yine “hükm” kalır. Anlam bozulmadığından ا ilave harftir. Ancak diğer harflerinden birini çıkarırsak, anlam bozulur. Dolayısıyla bunlar aslî harflerdir.

Kök harfler konusunda çok çabuk ilerleme sağlayabilmek için <http://kurankelimeleri.com>

<https://kuranetimoloji.com>

<https://kuranharitasi.com/kokler.aspx?kok=Abb>

<https://corpus.quran.com/verbs.jsp>

sitelerini öneriyorum.

Şimdi ilk sayfamızdaki deneme için sorduğumuz kelimelerin kök harflerini bulmaya çalışalım.

1) **شهادة Şehâdet:** “aL HeMeN SaT”ı uygulayalım. ه “H” kelime sonunda “kapalı te” yerine kullanıldığında ilave harf olduğunu biliyoruz. Sesli harfleri de attığımızda geriye “Ş-H-D” harfleri kaldı. “Ş-H-D” harflerini daha önceki bilgilerimizden şahid-şehid ile bağlantılı olacağını tahmin edebiliriz. Çıkarımımızın doğruluğunu kontrol edelim. Sözlüğe baktığımızda, “şehâdet”in “tanıklık etti” anlamına gelen شَهِدَ “şehide” fiilinden türediğini görüyoruz. Yukarıdaki sitelerde “Şın-he-dal” kökünü seçerek, hangi kullanımların Kur’an’da geçtiğini görebilirsiniz.

2) **إِشْتِرَاك İştirâk:** “aL HeMeN SaT”ı uygulayalım. “T” harfine odaklanalım. Çünkü “İxT” formatında T ilave harfti. Bu durumda T ve sesli harfleri attığımızda, geriye “Ş-R-K” harfleri kaldı. “Ş-R-K” harflerinin daha önceki bilgilerimizden şirk ile bağlantılı olacağını tahmin edebiliriz. Nitekim sözlüğe baktığımızda, iştirâkin “şerike شَرِك ortak oldu” fiilinden türeyip “ortak olma” anlamına geldiğini ve şirk, şirket, müşrik, şerik, müşterek kelimelerinin hep bu kökten türediğini görüyoruz.

3) **إِنْقِلَاب İnkılâb:** Sessiz harflerin “N-K-L-B” olduğunu görüyoruz. “aL HeMeN SaT”ı uygulayalım. “N” harfine odaklanalım. Kelime “İN” ile başladığı için, önce “N” harfini atıyorduk. “K-L-B” harflerinin daha önceki bilgilerimizden değişim-dönüşüm ile bağlantılı olacağını tahmin edebiliriz. Nitekim, kökü “değiştirdi, tersine çevirdi” قَلَبَ fiiline dayanmaktadır.

Bir sahabi, Peygamberimizin hanımı Hz. Ümmü Seleme'ye “Ey mü'minlerin annesi! Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem senin yanında bulunduğu zamanlarda en çok hangi duayı okurdu?” diye sorduğunda şöyle cevap alır: “Çoğu zaman ‘Yâ Mukallibe'l-kulûb! Sebbit kalbî alâ dînîk (Ey kalpleri halden hale çeviren (Allah'ım)! Kalbimi dinin üzere sabit kıl)’ diye dua ederdi.”

Bakınız burada “Sebbit” fiilini ele alalım. Şeddeli olduğu için “B” harfinin birini atalım. “S-B-T” harfleri bize “sabit” ile ilişkili olduğunu hissettiriyor değil mi? Sözlüğe baktığımızda, “sabit”in “şâbit **ثابت** kalıcı” sözcüğünden geldiğini ve onun da Arapça “şebete **ثَبَّتَ** kaldı” fiilinden geldiğini görüyoruz. Sebât, isbât (ispat), sübût, müsbet (müspet) ve tesbit (tespit) kelimeleri de aynı kökten geliyor.

4) تحقّق Tahakkuk: “aL HeMeN SaT”ı uygulayalım. “T” harfine odaklanalım. “T” harfini ve “K” harfinin birisini atınca geriye, “H-K-K” kalıyor. Bana hemen “hukuk”u hatırlattı. Tahakkukun “gerçekleşme” anlamına geldiğini ve “hağğa **حَقَّ** doğru ve gerçek idi” fiilinden türediğini görüyoruz. Tahkik, istihkak, hukuk, hakkaniyet hep aynı kökten...

5) كتابه Kitâbe: Sessiz harflerin “K-T-B-H” harfleri olduğunu görüyoruz. “aL HeMeN SaT”ı hemen uygulayalım. **ه** harfine odaklanalım, zira kelime sonunda “kapalı te” harfi yerine kullanıldığında ilave harf olduğunu yukarıdaki ilkelerden biliyoruz. Bu durumda, geriye “K-T-B” kaldığını görüyoruz. Bu kökten gelen kelimeleri siz tahmin edin bakalım.

6) انكسار İnkisâr: Sessiz harflerin “N-K-S-R” harfleri olduğunu görürüz. “aL HeMeN SaT”ı uygulayalım. “N” harfine odaklanalım, zira kelime “İN” ile başladığında ilave harf “N” oluyor ve atıyorduk. Bu durumda “K-S-R” kök harflerine ulaşırız. Daha önceki notlardan inkisârın “kırılma” anlamına geldiğini, “kesera **كسر** kırdı” fiilinden geldiğini ve kesir, küsûr kelimelerinin de aynı kökten geldiğini öğrenmiştik.

Bu arada kırmada kullandığımız “keser” Türkçe kökenli 😊

7) **معلوم Ma'lûm:** “M-‘A-L-M” harflerine ulaşıyoruz. **“aL HeMeN SaT”**ı hemen uygulayalım. Baştaki “M” harfine odaklanalım, zira “M”nin kelime başında çoğunlukla ilave harf olduğunu bildiğimizden “‘A-L-M” köküne erişiyoruz. Ma'lûmun “‘alime علم bildi” fiilinden türediğini biliyoruz.

8) **أفكار Efkâr:** “E-F-K-R” çıkıyor. **“aL HeMeN SaT”**ı hemen uygulayalım. Bu dört harften **أ** “Hemze”nin ilave harf olabildiğini ve “etvâr-tavırlar” örneğinde olduğu gibi çoğul yapmada kullanılabildiğini de hatırlıyoruz. Bu durumda geriye “F-K-R” kalır. Nitekim fikir (fıkr) de “fekera فَكَرَ düşündü” fiilinden türemiştir. Efkâr da “fikirler” anlamına gelir. Tefekkür, mütefekkir, mefkûre vb. birçok kelime bu kökten türemiştir.

9) **انتقال İntikâl:** Sessiz harflerin “N-T-K-L” harfleri olduğunu buluyoruz. **“aL HeMeN SaT”**ı uygulayalım. “N” ve “T” harfinden biri ilave olabilir. Acaba hangisi? “İn” ile başladığı için N harfini mi yoksa, “İxT” ile başladığımız için T harfini mi atacağız? Daha önce belirttiğimiz üzere, “İxT-“ kullanımında “T”nin kesinlikle ilave harf olduğunu biliyoruz. Öyleyse, “T” harfini atacağız. Bu durumda “N-K-L” kök harflerine ulaşırız. İntikâl “taşınma” demek, “neķale نَقَلَ taşıdı” fiilinden türemiştir. Nakil, menkûl hep aynı kökten...

10) **مكرم Mükrem:** Sessiz harflerin “M-K-R-M” harfleri olduğunu buluyoruz. **“aL HeMeN SaT”**ı hemen uygulayalım. “M” harfine odaklanalım. Ancak hangi “M”ye bakacağız? “M”nin kelime başında çoğunlukla ilave harf olduğunu bildiğimizden, onu atıyor ve “Kerume كَرَّمَ yüceldi” köküne erişiyoruz. Mükrem “ağırlanmış, ikrâm edilmiş” anlamına geliyor.

11) **تشكيل Teşkîl:** “T-Ş-K-L” harfleri olduğunu buluyoruz. **“aL HeMeN SaT”**ı hemen uygulayalım. Söz konusu harfler içinde “T” ilave harf olduğundan “Ş-K-L” köküne erişiyoruz. Teşkîl, “şekillendirme” anlamına gelmekte olup, **شَكَلَ** den türemiştir. Teşekkül, eşkâl, teşkilât...

12) معاهده Mu'âhede: “Sözleşme” anlamında kullandığımız bu kelimenin harflerini yazalım: “M-‘A-H-D-H” **“aL HeMeN SaT”**ı uygulayalım. ه harfinin kelime sonunda “kapalı te” harfi yerine kullanıldığını ve bu durumun ilave harf kullanımı olduğunu ve م nin kelime başında çoğunlukla ilave harf olduğunu biliyoruz. Bu durumda geriye “A-H-D” kalır. Nitekim mu'âhede, “ahide عَهْدَ söz verdi” fiilinden türemiştir. Ahit, taahhüt, müteahhit, veliaht...

13) متوكل Mütevekkil: “Tevekkül eden” anlamına gelen bu kelimenin harflerine bakalım: “M-T-V-K-K-L”. **“aL HeMeN SaT”**ı uygulayalım. Buna göre, “T” ve “M”ye odaklanabiliriz. Diğer yandan, şeddeli harfin birinin atıldığını biliyoruz. “K”nin de birisini çıkardığımızda, “V-K-L” kalır. “vekele وَكَلَ güvendi” fiilinden tevekkül “güvenme, birine işini havale etme” kelimesi türemiştir. Vekâlet, vekîl kelimeleri de aynı kökten...

“حَسْبُنَا اللَّهُ وَ نِعْمَ الْوَكِيلُ” Hasbünallahu ve Ni'mel Vekîl" duası, Peygamber Efendimizin en kritik anlarda ve Hz. İbrahim'in ateşe atılırken okuduğu duadır. Bu duanın sık sık okuması tavsiye olunmuştur. “Allah bize yeter, O ne güzel vekildir” anlamına gelir. O'nun vekil olması, işlerimizin O'na havale edilmesi, O'na olan güven ve tevekkülün bir ifadesidir.

14) مستشار Müsteşâr: “İstişâre edilen, danışman” anlamında kullandığımız bu kelimenin harflerini yazalım: “Mim-Sin-Te-Şin-Elif-Ra”. **“aL HeMeN SaT”**ı uygulayalım. “Müst- veya İst-” durumunda “S” harfini, “M” başta iken “M” harfini ve genel olarak “T” harfini atıyorduk. Geriye “Şın-Elif-Ra” kalıyor. Nitekim, “şâra شار gösterdi” fiilinden türemiştir. İşâret, istişâre, şûrâ, müşâvir, meşveret aynı kökten...

9.2. Fiillerin Anlam Çatıları

Kibâr bir hanımefendinin yolu bir kasabaya düşer. Minibüse biner. İneceği yere yaklaşıncı “Şoför Bey, istirahat etsem müsait bir yerde durur musunuz?” der. Şoför dikiz aynasından bakarak, “Bacı, ne yalvarıyon, ‘dur’ de durak!” der ve durur.

İstirhamın kök harfleri Ra-Ha-Mim olup “Acımak, merhamet etmek” anlamına geliyor. İstirham etmek ise aslında “yalvarmak, acımasını istemek” demek... Türkçede “rica etmek” anlamında kullanılıyor. Minibüs şoförünün bilmeden kelimenin sözlük anlamına parmak bastığını görüyoruz 😊.

Rahîm, rahmet, merhamet, Rahmân, istirahat.... Bunlar hep aynı kökten gelse de farklı anlamlar ortaya çıkıyor. İşte, bu bölümde, “ilaveli fiiller ve türetilen isimler” üzerinden farklı kalıpların ne gibi anlamlar ortaya çıkardığına örnekler vermeye çalışacağız.

İlaveli fiiller belli bir kalıp içinde belli bir anlam üretirler. Fiilin geçişli/geçişsiz, etken/edilgen, dönüşlü veya işteş çatıda olduğunu bilirsek, işaret ettiği anlam dairesini belirleyebiliriz. Şimdi bu kavramların ne anlama geldiğini hatırlayalım.

9.2.1. Geçişsiz (Lâzım) Fiil

Doğrudan nesne almayan, ancak cer harfleri vasıtasıyla nesne alabilen fiillerdir. Geçişsiz fiiller ek alıp geçişli fiil haline gelebilirler.

Ör: **خَرَجَ الطُّلَابُ** Öğrenciler çıktı.

9.2.2. Geçişli (Müteaddi) Fiil

Doğrudan nesne alabilen fiillerdir. “Neyi?” ve “Kimi?” sorularına cevap verir. Yazmak, çizmek gibi geçişli fiiller fâilin işini, hareketini bildirirken; güzel olmak, zeki olmak gibi geçişsiz fiiller fâilin maddi ve manevi özelliklerini bildirir.

Ör: **بَنَىٰ إِبْرَاهِيمُ عَلَیْهِ السَّلَامُ الْكَعْبَةَ** İbrahim aleyhisselam Kabe'yi inşa etti.

9.2.3. Dönüştülük (Mutavaat)

Geçişli fiilin geçişsiz fiile dönüşmesidir. Burada fâilden çok, fiilden etkilenen nesneye dikkat çekilmek istenir. İçtima etmek, intikal etmek gibi fiiller buna örnektir.

Dönüştü ve edilgen fiiller arasında nasıl bir fark vardır?

“Ahmet söylediğin sözlere çok kırılmış” cümlesindeki “kırılmak” fiili dönüştü iken, “Dün okulun tüm camları kırılmış” cümlesindeki “kırılmak” fiili edilgendir. 1. cümlede, özne belli olup, aynı zamanda işten etkilenendir. Ancak 2. cümlede özne belli değildir.

Arapçada da, **اِنْكَسَرَ** fiili dönüştü iken, **كُسِرَ** edilgen fiildir.

9.2.4. İşteşlik

Bir fiilin tek taraflı olmayıp, karşılıklı olarak yapıldığını ifâde eder, buna ortaklık (işteşlik) denir.

Şimdi, yalın üçlü ve dörtlü fiillere harf eklenmesiyle elde edilen ilaveli fiillere geçebiliriz.

9.3. Üç Harfilere İlaveli Fiiller

Şimdi 3 harfe ilave harf alan fiillerden bahsedeceğiz.

9.3.1. (3+1) Fiiller

Üç harfli fiillere bir harf eklenerek elde edilen fiiller üç tanedir. Bu bâblar şunlardır:

- İfâl **إفعال** bâbı
- Tefîl **تفعیل** bâbı
- Mufâ'ale **مفاعلة** bâbı

Soru: Bâb ile vezin arasında ne fark vardır?

Bâbı “ana kalıp”, vezni “kalıp” olarak ifade edebiliriz. Bâb, ana kalıp olarak adını mastardan almakta iken, vezin bu ana kalıbın altındaki fiil kalıplarını ifade etmektedir. Bir vezinde (mazi, muzari kalıpta vb.) aslı harflere hangi harf ve hangi harekeler ilâve edilmişse, türetilen yeni fiillerde aynı yerlere, aynı harf ve harekeler ilâve edilir. Vezne (kalıba) göre türetilen yeni kelimeler için de mevzun (örnek) tabiri kullanılmaktadır.

9.3.1.1. İf'âl İفعال Bâbı

İf'âl **إفعال**, bâbın adını ve mastarı belirtir. Bu fiil kalıbı, 3 harfli mazi fiilin başına fethalı **أ** (hemze) getirilmesi suretiyle elde edilir: **أَفْعَل**

Tablo-9.3. İf'âl Bâbında Fiil Çekimi

Mastar	Muzari	Mazi	İفعال Bâbı (Ana Kalıp)
إِفْعَالٌ	يُفْعِلُ	أَفْعَلَّ	Vezin (Kalıp)
إِنزَالٌ	يُنزِلُ	أَنْزَلَ	Mevzun (Örnek)

Bu bâb,

- Genellikle, geçişsiz fiilleri geçişli duruma getirir. Fiil zaten geçişli ise, ettirgen yapar. Geçişlilik derecesini artırır, yani nesne sayısını artırır.
- Zamanı gelmek, erişmek; bulmak; olmak; arz etmek; gidermek, izale etmek; mübalağa gibi anlamlar katar.
- Bazı isimleri fiile dönüştürür.

Ör: **أَخْرَجَ عَلِيٌّ مَحْمُودًا** “Ali çıktı” anlamına gelirken **خَرَجَ عَلِيٌّ** “Ali Mahmut’u çıkardı” anlamına gelir.

Tablo-9.4. İf'âl Bâbında Fiil Örnekleri

	Doğrudan Emir	Muzari	Mazi	3'lü Yalın Fiil
KALIP	أَفْعِلْ	يُفْعِلُ	أَفْعَلَّ	فَعَلَ
ÖRNEKLER	أَنْزِلْ	يُنْزِلُ	أَنْزَلَ İndirdi	نَزَلَ
	أَكْرِمْ	يُكْرِمُ	أَكْرَمَ İkram etti	كَرَّمَ
	أَدْخِلْ	يُدْخِلُ	أَدْخَلَ Girdirdi	دَخَلَ
	أَعْلِمْ	يُعْلِمُ	أَعْلَمَ Bildirdi	عَلِمَ
	أَرْكَبْ	يُرْكَبُ	أَرْكَبَ Bindirdi	رَكَبَ
	أَقْرِبْ	يُقْرِبُ	أَقْرَبَ Yaklaştırdı	قَرَّبَ
	أَخْرِجْ	يُخْرِجُ	أَخْرَجَ Çıkardı	خَرَجَ

Haşr Suresi 21. Ayet

لَوْ أَنْزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَرَأَيْتَهُ خَاشِعًا مُتَصَدِّعًا مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ
وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ

Lev enzelnâ hâzâ-lkur-âne 'alâ cebelin leraeytehu hâşi'an mutesaddi'an min haşyeti(A)llâh(i)(c) ve tilke-l-emşâlu nadribuhâ linnâsi le'allehum yetefekkerûn(e)

Eğer biz bu Kur'an'ı bir dağa indirseydik, muhakkak ki onu, Allah korkusundan baş eğerek, parça parça olmuş görürdün. Bu misalleri insanlara düşünsünler diye veriyoruz.

أَنْزَلَ "indirmek" fiili "İf'âl Bâbı"nda olup, ن ز ل kök harflerinden türemiştir.

Kadr Suresi 1. Ayet

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ

İnnâ enzelnâhu fî leyleti-lkadr(i)

Biz o (Kur'ân)nu Kadir gecesinde indirdik.

Zümer suresi 53. Ayet

قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ

Kul yâ 'ibâdiye-lleżîne esrafû 'alâ enfusihim lâ taknetû min rahmeti(A)llâh(i)^(c)
inna(A)llâhe yağfiru-żzunûbe cemî'â(an)^(c) innehu huve-lğafûru-rrahîm(u)

De ki: "Ey nefisleri aleyhine israf etmiş kullarım! Allahın rahmetinden ümidi kesmeyin, çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki O, çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir."

أَسْرَفَ "israf etmek" fiili "İf'âl Bâbı"nda olup, س ر ف kök harflerinden türemiştir.

Âl-i İmrân suresi 134. Ayet

الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكَاطِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ
وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

Elleżîne yunfikûne fî-sserrâ-i ve-ddarrâ-i velkâzimîne-lğayza vel'âfine 'ani-nnâs(i)^(k)
va(A)llâhu yuhibbu-lmuhsinîn(e)

Onlar bollukta ve darlıkta infak edenler, öfkelerini yenenler, insanları affedenlerdir. Allah, iyilik edenleri sever.

أَنْفَقَ "infak etmek, harcamak" fiili "İf'âl Bâbı"nda olup, ن ف ق kök harflerinden türemiştir.

İsrâ suresi 34. Ayet

وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ
إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا

Velâ takrabû mâle-lyetîmi illâ billetî hiye ahsenu hattâ yebluğa eşuddeh(u)^(c) veevfû
bil'ahd(i)^(s) inne-l'ahde kâne mes-ûlâ(n)

Yetimin malına, kendisi ergenlik çağına varıncaya kadar en güzel şeklin dışında yaklaşmayın. Ahdi de yerine getirin, doğrusu verilen ahidde sorumluluk vardır.

أَوْفَى “ifa etmek, yerine getirmek” fiili “İf’âl Bâbı”nda olup, و ف ي kök harflerinden türemiştir.

Bakara Suresi 119. Ayet

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَا تُسْأَلُ عَنْ أَصْحَابِ الْجَحِيمِ

İnnâ erselnâke bilhakki beşîran venezîrâ(an)^(s) velâ tus-elu ‘an ashâbi-lcehîm(i)

Şüphesiz biz seni hak ile; müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Sen cehennemlik olanlardan sorumlu tutulmayacaksın.

أَرْسَلَ “göndermek” fiili “İf’âl Bâbı”nda olup, ر س ل kök harflerinden türemiştir.

9.3.1.2. Tef’îl Tefcil Bâbı

Bu fiil kalıbı, 3 harfli mazi fiilin orta harfinin (ayn) şeddelenmesi suretiyle elde edilir:

فَعَّعَلْ

Tablo-9.5. Tef’îl Bâbında Fiil Çekimi

Mastar	Muzari	Mazi	تفعيل Bâbı
تَفْعِيلٌ	يُفَعِّلُ	فَعَّلَ	Kalıp
تَنْزِيلٌ	يُنزِّلُ	نَزَّلَ	Örnek

Bu bâb,

- Geçişsiz fiilleri geçişli yapar. Fiil zaten geçişli ise, geçişlilik derecesini artırır.
- Genelde, fiilde, özneye veya nesneye çokluk veya kuvvetlilik bildirir. Geniş çaplı, tekrarlamalı veya yoğun eylemleri belirtir.
- Bazı isimleri fiilleştirir.
- **عَنْ** cer harfiyle fiilin anlamına tersine çevirir.
- Yalın fiilin ifade ettiği anlamın mef'ûlüne isnadına yarar.
- Bir yere varmayı, bir işin oluş zamanını ifadeye yarar.

Ör: **ضَرَبَ** “dövdü” anlamına gelirken **ضَرَّبَ** “çok dövdü” anlamına gelir.

Ör: **مَوَّتَ الإِبِلُ** “Çok sayıda deve öldü”

Ör: **طَوَّفَ خَالِدٌ الكَعْبَةَ** “Halit Kabe'yi çok tavaf etti”

Ör: **غَلَّقَ خَالِدٌ البَابَ** “Halit kapıyı sıkıca kapattı”

Ör: **كَسَرَ الزُّجَاجَ** “camı kırdı” anlamına gelirken **كَسَّرَ الزُّجَاجَ** “Camı parçaladı” anlamına gelir. (Yoğun eylem ifade ediyor)

Ör: **قَتَلَ المُجْرِمُ رَجُلًا** “Suçlu, bir adamı öldürdü” anlamına gelirken **قَتَلَ المُجْرِمُ أَهْلَ القَرْيَةِ** “Suçlu köy halkını katletti” anlamına gelir. (Geniş çaplı eylem ifade ediyor)

Ör: **عَدَّدَ الرَّجُلُ مَالَهُ** “Adam parasını saydı” anlamına gelirken **عَدَّدَ الرَّجُلُ مَالَهُ** “Adam parasını tekrar tekrar saydı” anlamına gelir. (Tekrarlamalı eylem ifade ediyor)

تَفْعِيلُ bâbının **إِفْعَالٌ** bâbından farkı çokluk belirtmesidir.

Tablo-9.6. Tef'îl Bâbında Fiil Örnekleri

	Doğrudan Emir	Muzari	Mazi	3'lü Yalın Fiil
KALIP	فَعَّلْ	يُفَعِّلُ	فَعَّلَ	فَعَّلَ
ÖRNEKLER	نَزَّلْ	يُنزِّلُ	نَزَّلَ	نَزَّلَ
	كَرَّمْ	يُكْرِّمُ	كَرَّمَ	كَرَّمَ
	دَخَلْ	يُدْخِلُ	دَخَلَ	دَخَلَ
	عَلَّمْ	يُعَلِّمُ	عَلَّمَ	عَلَّمَ
	رَكَّبْ	يُرَكِّبُ	رَكَّبَ	رَكَّبَ
	قَرَّبْ	يُقَرِّبُ	قَرَّبَ	قَرَّبَ

Bakara Suresi 31. Ayet

وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا...

Ve 'alleme âdeme-l-esmâe kullehâ...

Ve Adem'e bütün isimleri öğretti...

عَلَّمَ “öğretmek” fiili “Tef'îl Bâbı”nda olup, ع ل م kök harflerinden türemiştir.

Bir Hadis-i Şerif

إِذَا دَخَلَ رَمَضَانُ فَتُحْتُ أَبْوَابُ الْجَنَّةِ، وَغُلِّقَتْ أَبْوَابُ جَهَنَّمَ، وَسُلِّسَتْ الشَّيَاطِينُ

“Ramazan ayı girdiğinde cennetin kapıları açılır, cehennem kapıları kapanır ve şeytanlar zincirlere vurulur.” (Buhârî)

Burada açılma, sonuna kadar açılmaya işaret ederken, kapanma da sıkı sıkıya kapanmaya işaret eder.

Âl-i İmran suresi 3. Ayet

نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَأَنْزَلَ التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ

Nezzele 'aleyke-lkitâbe bilhakki musaddikan limâ beyne yedeyhi veenzele-ttevrâte vel-incîl(e)

O, sana Kitab'ı hak ve önceki kitapları tasdik edici olarak **tedricen indirmiş**; daha önce de, insanlara doğru yolu göstermek üzere Tevrat ile İncil'i indirmişti.

نَزَّلَ "indirmek" fiili "Tef'îl Bâbi"nda olup, ن ز ل kök harflerinden türemiştir.

Hac suresi 32. Ayet

ذَلِكَ وَمَنْ يُعِظْ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ

Žâlîke vemen **yu'azzim** şe'â-ira(A)llâhi fe-innehâ min takvâ-lkulûb(i)

Evet, bu böyledir. Her kim Allah'ın hükümlerine **saygı gösterirse**, şüphesiz bu, kalplerin takvâsındandır.

Sâd suresi 18. Ayet

إِنَّا سَخَرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بِالْعِشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ

İnnâ **seharnâ**-lcibâle me'ahu **yusebbihne** bil'aşiyi vel-işrâk(i)

Gerçekten biz, dağları (ona) **boyun eğdirdik**, akşam sabah onunla berâber **tesbîh ederlerdi**.

Bakara Suresi 155. Ayet

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ
وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ

Velenebluvennekum bişey-in mine-lhavfi velcû'i venaksin mine-l-embâli vel-enfusi ve-şsemerât(i)^(k) **vebeşşiri**-ssâbirîn(e)

Andolsun ki sizi biraz korku ve açlık; mallardan, canlardan ve ürünlerden biraz azaltma (fakirlik) ile deneriz. (Ey Peygamber!) Sabredenleri **müjdele!**

9.3.1.3. Mufâ'ale مفاعلة Bâbı

Bu fiil kalıbı, 3 harfli mazi fiilin 1. ve 2. harfinin arasında bir | eklenmesiyle elde edilir:

فَاعِلَ

Tablo-9.7. Mufâ'ale Bâbında Fiil Çekimi

Mastar	Muzari	Mazi	مفاعلة Bâbı
مُفَاعَلَةٌ	يُفَاعِلُ	فَاعَلَ	Kalıp
مُشَاهَدَةٌ	يُشَاهِدُ	شَاهَدَ	Örnek

Bu bâb,

- Bir işin iki veya daha fazla kişi arasında karşılıklı yapıldığını (işteşlik) ifade eder.
- Geçişsiz fiili geçişli yapar.
- Bazı fiiller süreklilik ve gayret bildirir.
- Fâilin, mef'ûle karşı tutumunu belirtir.
- Bir işin pekiştirilerek yapıldığını belirtir.
- Üstün gelme anlamı ifade eder.

Ör: قَاتَلَ “öldürdü” anlamına gelirken قَاتَلَ “(karşılıklı) savaştı” anlamına gelir.

Ör: نَاقَشَ مَحْمُودًا عَلِيًّا “Mahmut, Ali ile tartıştı” anlamına gelir.

Ör: غَلَبَ “yendi” anlamına gelirken غَالَبَ “yenmeye çalıştı” anlamına gelir.

Ör: حَسَنَ “iyi oldu” anlamına gelirken حَاسَنَ “birine iyi muamele etti” anlamına gelir.

Tablo-9.8. Mufâ'ale Bâbında Fiil Örnekleri

	Doğrudan Emir	Muzari	Mazi	3'lü Yalın Fiil
KALIP	فَاعِلٌ	يُفَاعِلُ	فَاعَلَ	فَعَلَ
ÖRNEKLER	شَاهِدُ	يُشَاهِدُ	شَاهَدَ	شَهِدَ
	ضَارِبٌ	يُضَارِبُ	ضَارَبَ	ضَرَبَ
	شَارِبٌ	يُشَارِبُ	شَارَبَ	شَرِبَ
	كَاتِبٌ	يُكَاتِبُ	كَاتَبَ	كَتَبَ
	سَابِقٌ	يُسَابِقُ	سَابَقَ	سَبَقَ

Kehf Suresi 76. Ayet

قَالَ إِنْ سَأَلْتِكَ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبْنِي ۚ قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّي عُذْرًا

Kâle in seeltuke 'an şey-in ba'dehâ felâ tusâhibnî^(s) kad belâgte min ledunnî 'uzrâ(n)

(Musa:) "Bundan sonra sana bir şey sorarsam benimle arkadaş olma, o zaman benim tarafımdan mazur sayılırsın" dedi.

صَاحِبٌ fiili "Mufâ'ale Bâbı"nda olup, ص ح ب kök harflerinden türemiştir.

Âl-i İmrân suresi 200. Ayet

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

Yâ eyyuhâ-llezîne âmenû-sbirû ve sâbirû verâbitû vettekû(A)llâhe le'allekum tuflihûn(e)

Ey iman edenler! Sabredin. Sabır yarışında düşmanlarımızı geçin. (Cihat için) hazırlıklı ve uyanık olun ve Allah'a karşı gelmekten sakının ki kurtuluşa eresiniz.

Nisâ suresi 142. Ayet

إِنَّ الْمُتَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا كَسَالَىٰ يُرَآؤُنَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا

İnne-lmunâfikîne yuhâdi'ûna(A)llâhe vehuve hâdi'uhum ve-izâ kâmû ilâ-ssalâti kâmû kusâlâ yurâûne-nnâse velâ yezkurûna(A)llâhe illâ kalîlâ(n)

Şübhesiz ki münâfiklar, Allah'ı aldatmaya çalışıyorlar; hâlbuki O, onları aldatan(hîlelerini başlarına geçiren)dir. Onlar namaza kalktıkları zaman üşenerek kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar, Allah'ı da pek az hatıra getirirler.

Tevbe Suresi 20. Ayet

الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ أَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ

Elleżîne âmenû vehâcerû vecâhedû fi sebîli(A)llâhi bi-empvâlihîm veenfusihîm a'zamu deraceten 'ında(A)llâh(i)^(c) veulâ-ike humu-lfâ-izûn(e)

İman edip de hicret edenlerin, Allah yolunda mal ve canlarıyla cihad edenlerin mertebeleri Allah katında daha üstündür. Kurtuluşa erenler de işte, onlardır.

9.3.2.(3+2) Fiiller

Üçlü fiillere iki harf eklenerek elde edilen beş harfli fiillerin beş bâbı vardır. Bu bâblar şunlardır:

- İnfî'âl انفعال Bâbı
- İfti'âl افتعال Bâbı
- Tefa'ul تَفَعُّلٌ Bâbı
- Tefâ'ul تَفَاعُلٌ Bâbı
- İf'ilâl افعال Bâbı

9.3.2.1. İnfî'âl انفعال Bâbı

Bu fiil kalıbı, 3 harfli mazi fiilin başına **إِن** getirilerek elde edilir: **إِنْفَعَلَ**

Tablo-9.9. İnfî'âl Bâbında Fiil Çekimi

Mastar	Muzari	Mazi	انفعال Bâbı
إِنْفَعَالٌ	يَنْفَعِلُ	إِنْفَعَلَ	Kalıp
إِنْفِتَاحٌ	يَنْفَتِحُ	إِنْفَتَحَ	Örnek

Bu bâb, fiile dönüşlü anlam yükler.

Ör: **قَسَمَ** “böldü” anlamına gelirken **إِنْقَسَمَ** “bölündü” anlamına gelir.

Ör: **كَسَرَ** “kırdı” anlamına gelirken **إِنكَسَرَ** “kırıldı” anlamına gelir.

Tablo-9.10. İnfî'âl Bâbında Fiil Örnekleri

	Doğrudan Emir	Muzari	Mazi	3'lü Yalın Fiil
KALIP	إِنْفَعِلُ	يَنْفَعِلُ	إِنْفَعَلَ	فَعَلَ
ÖRNEKLER	إِنْقَلِبُ	يَنْقَلِبُ	إِنْقَلَبَ	قَلَبَ
	إِنكَسِرُ	يَنكَسِرُ	إِنكَسَرَ	كَسَرَ

Kamer suresi 1. Ayet

إِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَأَنْشَقَّ الْقَمَرُ

İkterabeti-ssâ'atu venşakka-İkamer(u)

Saat (kıyamet vakti) yaklaştı ve ay yarıldı.

Bakara suresi 60. Ayet

وَإِذِ اسْتَسْقَىٰ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ فَقُلْنَا اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانْفَجَرَتْ مِنْهُ
اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَّشْرَبَهُمْ كُلُوا وَاشْرَبُوا مِنْ رِزْقِ اللَّهِ وَلَا
تَعْتَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ

Ve-izi-steskâ mûsâ likavmihi fekulna-drib bi'asâke-lhacer(a)^(s) **fenfecerat** minhu
isnetâ 'aşrate 'aynâ(en)^(s) kad 'alime kullu unâsin meşrabehum^(s) kulû veşrabû min
rizki(A)llâhi velâ ta'sev fi-l-ardi mufsidîn(e)

Hani, Mûsâ kavmi için **su dilemişti**. Biz de, “Asanı kayaya vur” demiştik, böylece kayadan on iki pınar **fişkırmış**, her boy kendi su alacağı pınarı bilmişti. “Allah'ın rızkından yiyin, için. Yalnız, yeryüzünde bozgunculuk yaparak fesat çıkarmayın” demiştik.

Mülk suresi 4. Ayet

ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ

Şumme-rci'i-lbasara kerrateyni **yenkalib** ileyke-lbasaru hâsi-en ve huve hasîr(un)

Sonra gözünü tekrar tekrar çevir bak, göz (aradığı bozukluğu bulmaktan) âciz ve bitkin halde sana **dönecektir**.

9.3.2.2. İfti'âl افتعال Bâbı

Bu fiil kalıbı, 3 harfli mazi fiilin başına **إِ**, baş ve orta harf arasında **ت** getirilerek elde

edilir: **إِفْتَعَلَ**

Tablo-9.11. İfti'âl Bâbında Fiil Çekimi

Mastar	Muzari	Mazi	افتعال Bâbı
إِفْتَعَالٌ	يَفْتَعِلُ	إِفْتَعَلَ	Kalıp
اجْتِمَاعٌ	يَجْتَمِعُ	اجْتَمَعَ	Örnek

Bu bâb,

- Dönüştürme için kullanılır.
- Gayret, istek, edinme ve eylemde ortaklık gibi anlamları yansıtır.
- Geçişli fiili geçişsiz yapar.

Ör: جَمَعَ “topladı” anlamına gelirken اجْتَمَعَ “toplandı” anlamına gelir.

Ör: جَهَدَ “çalıştı” anlamına gelirken اجْتَهَدَ “çalışıp çabaladı, gayret gösterdi” anlamına gelir.

Ör: كَسَبَ “kazandı” anlamına gelirken اِكْتَسَبَ “çalışmakla kazandı” anlamına gelir.

Ör: اِخْتَصَمَ خَالِدٌ وَ عُمَرُ “Halid ve Ömer tartıştılar” anlamına gelir.

Buradan etimolojik olarak da “içtihat” faaliyetinin sıradan bir çalışma olmadığı, büyük bir çaba gerektirdiği anlaşılıyor.

Tablo-9.12. İfti'âl Bâbında Fiil Örnekleri

	Doğrudan Emir	Muzari	Mazi	3'lü Yalın Fiil
KALIP	اِفْتَعِلْ	يَفْتَعِلُ	اِفْتَعَلَ	فَعَلَ
ÖRNEKLER	اجْتَمِعْ	يَجْتَمِعُ	اجْتَمَعَ	جَمَعَ
	انْتَقِلْ	يَنْتَقِلُ	انْتَقَلَ	نَقَلَ
	اجْتَهِدْ	يَجْتَهِدُ	اجْتَهَدَ	جَهَدَ
	اِفْتَرِقْ	يَفْتَرِقُ	اِفْتَرَقَ	فَرَقَ
	اِكْتَسِبْ	يَكْتَسِبُ	اِكْتَسَبَ	كَسَبَ
	اِنْتَشِرْ	يَنْتَشِرُ	اِنْتَشَرَ	نَشَرَ

Bakara Suresi 148. Ayet

وَلِكُلِّ وِجْهَةٌ هُوَ مُوَلِّيٰهَا فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ اَيْنَ مَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمْ اللَّهُ جَمِيعًا اِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

Velikullin vichetun huve muvellîhâ^(s) festebiku-lhayrât⁽ⁱ⁾^(c) eynemâ tekûnû ye/ti bikumu^(A)llâhu cemî'â^(an)^(c) inna^(A)llâhe 'alâ kulli sey-in kadîr^(un)

Herkesin yöneldiği bir kiblesi vardır. (Ey müminler!) Siz hayır işlerinde yarışın. Nerede olursanız olun, sonunda Allah hepinizi bir araya getirir. Şüphesiz Allah her şey kadirdir.

اِسْتَبَقَ fiili “İfti'âl Bâbı”nda olup, س ب ق kök harflerinden türemiştir.

Mutaffifîn suresi 2. Âyet

الَّذِينَ اِذَا اُكْتَلُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ

Elleżîne izâ-ktâlû 'alâ-nnâsi yestevfûn^(e)

Onlar ki insanlardan birşey ölçüp aldıklarında, ölçüyü tam tutarlar.

اِكْتَالِ fiili “İfti‘âl Bâbı”nda olup, ك ي ل kök harflerinden türemiştir.

Kamer Suresi 1. Ayet

اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَاَنْشَقَّ الْقَمَرُ

İkterabeti-ssâ'atu venşakka-İkamer(u)

Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı.

Enbiyâ suresi 1. Ayet

اِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ مُّعْرِضُونَ

İkterabe linnâsi hisâbuhum vehum fî ğafletin mu'ridûn(e)

İnsanların hesapları yaklaştı; fakat onlar hâlâ gaflet içinde yüz çevirmektedirler.

Âl-i İmrân suresi 33. Ayet

اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰٓى اٰدَمَ وَنُوْحًا وَاٰلَ اِبْرٰهِيْمَ وَاٰلَ عِمْرٰنَ عَلٰى الْعٰلَمِيْنَ

İnna(A)llâhe-stafâ âdeme venûhan veâle ibrahîme veâle ‘imrâne ‘alâ-l’âlemîn(e)

Gerçekten Allah, Adem'i, Nuh'u, İbrahim soyunu ve İmran soyunu âlemler üzerine seçkin kıldı.

Âl-i İmrân Suresi 53. Ayet

رَبَّنَا ءَامَنَّا بِمَا أَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ

Rabbenâ âmennâ bimâ enzelte vetteba'nâ-rrasûle fektubnâ me'a-şşâhidîn(e)

“Rabbimiz! Senin indirdiğine iman ettik ve Peygamber'e tâbi olduk. Artık bizi (hakikate) şahitlik edenlerle beraber yaz.”

Enfâl Suresi 29. Ayet

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا وَيُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ
وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ

Yâ eyyuhâ-llezîne âmenû **in tettekû(A)**llâhe yec'al lekum furkânen veyukeffir 'ankum seyyi-âtikum veyagfir lekum^(k) va(A)llâhu zû-lfadli-l'azîm(i)

Ey iman edenler! **Eğer** Allah'tan **korkarsanız** O, size iyi ile kötüyü ayırdedecek bir kabiliyet verir, kötülüklerinizi örter ve sizi bağışlar. Çünkü Allah büyük lütuf sahibidir.

9.3.2.3. Tefa''ul تَفَعَّلُ Bâbı

Bu fiil kalıbı, 3 harfli mazi fiilin başına ت eklenmesi ve orta harfin şeddenmesi ile elde edilir: تَفَعَّلُ

Tablo-9.13. Tefa''ul Bâbında Fiil Çekimi

Mastar	Muzari	Mazi	تَفَعَّلُ Bâbı
تَفَعَّلُ	يَتَفَعَّلُ	تَفَعَّلَ	Kalıp
تَعَلَّمَ	يَتَعَلَّمُ	تَعَلَّمَ	Örnek

Bu bâb, Tef'îl kalıbındaki fiil dönüşlü olması için kullanılır. Ayrıca,

- Adım adım, tedricen gerçekleşen işlerde,
- Zor elde etmek anlamında,
- Bir işi yapmaya çalışmak anlamında,
- Eylemde ortaklık anlamında,
- Bir şey edinmek anlamında,
- Olmak anlamında,
- Kaçınmak anlamında,

- Şikayet etmek anlamında,
- Talep etmek anlamında,
- Geçişli fiilleri geçişsiz hale çevirmede

kullanılır.

Ör: **زَوَّجَنِي أَبِي زَيْنَبَ** “Babam beni Zeynep ile evlendirdi” anlamına gelirken **تَزَوَّجْتُ زَيْنَبَ** “Zeynep ile evlendim” anlamına gelir. **فَعَّلَ** kalıbından **تَفَعَّلَ** kalıbına yapılan dönüşüm ile nesne, özne konumuna gelir.

Ör: **خَرَجَ** “çıktı” anlamına gelirken **تَخَرَّجَ** “mezun oldu” anlamına gelir. Mezun olmak tedricen gerçekleşen bir süreçtir.

Ör: **كَبُرَ** “büyük oldu” anlamına gelirken **تَكَبَّرَ** “büyüklük tasladı, büyüklendi” anlamına gelir.

Ör: **عَلَّمْتُهُ فَتَعَلَّمَ** “Ona öğrettim ve öğrendi” anlamına gelir. Tef‘il kalıbındaki fiil, Tefa‘ul bâbına geçirildiğinde, fiil geçişsiz hale gelmiştir.

Tefa‘ul bâbının birinci ve ikinci anlamlarını birlikte ele alırsak, öğrenme ile ilgili incelik belirten şu anlamları çıkarabiliriz:

- 1) Öğrenmek, tedricen, kademe kademe gerçekleşmektedir.
- 2) Öğrenmek, zorluklara göğüs gerebilmeye bağlıdır.

Tablo-9.14. Tefa"ul Bâbında Fiil Örnekleri

	Doğrudan Emir	Muzari	Mazi	3'lü Yalın Fiil
VEZİN	تَفَعَّلَ	يَتَفَعَّلُ	تَفَعَّلَ	فَعَّلَ
ÖRNEKLER	تَعَلَّمَ	يَتَعَلَّمُ	تَعَلَّمَ	عَلِمَ
	تَكَبَّرَ	يَتَكَبَّرُ	تَكَبَّرَ	كَبَّرَ
	تَكَسَّرَ	يَتَكَسَّرُ	تَكَسَّرَ	كَسَّرَ
	تَحَمَّلَ	يَتَحَمَّلُ	تَحَمَّلَ	حَمَلَ
	تَقَدَّمَ	يَتَقَدَّمُ	تَقَدَّمَ	قَدِمَ
	تَقَبَّلَ	يَتَقَبَّلُ	تَقَبَّلَ	قَبِلَ

Bir Hadîs-i Şerîf

قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ

Sizin en hayırlınız Kur'ân'ı öğrenen ve öğreteninizdir.

A'râf Suresi 13. Ayet

قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُونُ لَكَ أَنْ تَتَكَبَّرَ فِيهَا فَاخْرُجْ إِنَّكَ مِنَ الصَّاغِرِينَ

Kâle fehbit minhâ femâ yekûnu leke en tetekebera fihâ fahruc inneke mine-ssâgirîn(e)

(Allah) buyurdu: "Öyle ise oradan in, orada büyüklük taslamak senin haddin değildir. Çık, çünkü sen aşağılıklardansın!" (A'râf/13)

Kadr Suresi 4. Ayet

تَنْزِيلُ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ

Tenezzelu-lmelâ-iketü ve-rrûhu fihâ bi-izni rabbihim min kulli emr(in)

Melekler ve Ruh o gecede, Rablerinin izniyle her türlü iş için iner de iner.

Not: Bu âyette görüldüğü üzere, bu kalıptan gelen fiillerin malum muzarilerindeki iki ت den birisi çıkarılabilir. تَنْزَلُ fiilinin muzari hali تَنْزَلُ olmasına rağmen, baştaki muzari harfi çıkarılarak fiil hafifletilmiş ve تَنْزَلُ şekline getirilmiştir.

Haşr Suresi 21. Ayet

لَوْ أَنْزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَرَأَيْتَهُ خَاشِعًا مُتَصَدِّعًا مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ
وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ

Lev enzelnâ hâzâ-lkur-âne 'alâ cebelin leraeytehu hâşi'an mutesaddi'an min haşyeti(A)llâh(i)^(c) ve tilke-l-emşâlu nadribuhâ linnâsi le'allehum yetefekkerûn(e)

Eğer biz bu Kur'an'ı bir dağa indirseydik, muhakkak ki onu, Allah korkusundan baş eğerek, parça parça olmuş görürdün. Bu misalleri insanlara düşününler diye veriyoruz.

تَفَكَّرَ fiili, ف ك ر kök harflerinden türemiş “Tefa”ul Bâbı”nda bir fiildir.

Bakara suresi 74. Âyet

ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُمْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةً وَإِنْ مِنَ
الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ الْأَنْهَارُ وَإِنْ مِنْهَا لَمَا يَشَقَّقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ الْمَاءُ وَإِنْ
مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ

Şumme kaset kulûbukum min ba'di zâlike fehiye kelhicârati ev eşeddu kasve(ten)^(c) ve-inne mine-lhicârati lemâ yetefecceru minhu-l-anhâr(u)^(c) ve-inne minhâ lemâ yeşsekaku feyehrucu minhu-lmâ(u)^(c) ve-inne minhâ lemâ yehbitu min haşyeti(A)llâh(i)^(k) vema(A)llâhu bigâfilin 'ammâ ta'melûn(e)

(Ne var ki) bunlardan sonra yine kalpleriniz katılaştı. Artık kalpleriniz taş gibi yahut daha da katıdır. Çünkü taşlardan öylesi var ki, içinden ırmaklar kaynar. Öylesi de var ki, çatlar da ondan su fişkirir. Taşlardan bir kısmı da Allah korkusuyla yukardan aşağı yuvarlanır. Allah yapmakta olduklarınızdan gafil değildir.

Bakara suresi 269. Âyet

يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ

Yu/ti-l hikmete men yeşâ(u)^(c) vemen yu/te-l hikmete fekad ûtiye hayran keşîrâ(an)^(k) vemâ yezzekkeru illâ ulu-l-elbâb(i)

Dilediğine hikmet verir, hikmet verilene ise pek çok hayır verilmiş demektir.

Ama akıl sahipleri dışında kimse bunu düşünüp anlayamaz.

Ancak akıl sahipleri düşünüp ibret alırlar.

Mâide suresi 6. Âyet

... وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا...

... ve-in kuntum cunuben fettahherû^(c) ...

...Cünüp iseniz tastamam yıkanın (boy abdesti alın)....

Âl-i İmrân suresi 103. ayet

وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا...

Va'tesimû bihabli(A)llâhi cemî'an velâ teferrakû^(c)...

Hepiniz toptan, Allah'ın ipine (dinine) sımsıkı sarılın, bölünüp ayrılmayın...

Tâ-Hâ Suresi 48. Ayet

إِنَّا قَدْ أُوحِيَ إِلَيْنَا أَنَّ الْعَذَابَ عَلَىٰ مَنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ

İnnâ kad ûhiye ileynâ enne-l'azâbe 'alâ men kezzebe vetevellâ

Hakikaten bize vahyolundu ki: (Peygamberleri) yalanlayan ve yüz çevirenlere azap edilecektir.

Furkân Suresi 58. Ayet

وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ وَسَبِّحْ بِحَمْدِهِ وَكَفَى بِهِ بُذُوبَ عِبَادِهِ
خَيْرًا

Vetevekkel 'alâ-lhayyi-llezi lâ yemûtu vesebbih bihamdih(i)^(c) vekefâ bihi bizunûbi
'ibâdihi habîrâ(n)

Ölümsüz ve daima diri olan Allah'a güvenip dayan. O'nu hamd ile tesbih et. Kullarının
günahlarını O'nun bilmesi yeter.

9.3.2.4. Tefâ'ul Bâbı

Bu fiil kalıbı, 3 harfli mazi fiilin başına ت eklenmesi ve birinci asli harf ile ikinci asli
harf arasına ا eklenmesi suretiyle elde edilir: ت ف ا ع ل

Tablo-9.15. Tefâ'ul Bâbında Fiil Çekimi

Mastar	Muzari	Mazi	تَفَاعُلٌ Bâbı
تَفَاعُلٌ	يَتَفَاعَلُ	تَفَاعَلَ	Kalıp
تَبَاعَدُ	يَتَبَاعَدُ	تَبَاعَدَ	Örnek

Bu bâb,

- İşteşlik anlamı vermede,
- Bazı müfâ'ale bâbı fiilerine dönüşlülük anlamı vermede,
- Yapmacıklık/Olmayan şeyi varmış gibi göstermede,
- Bir işin aralıklarla yapıldığını ifade etmede,
- Şiddet belirtmede,
- Yalın fiile farklı bir anlam vermede

kullanılır.

Ör: تَعَاوَنَ “yardımlaştı” anlamına gelir.

Ör: تَكَاَلَمَ “karşılıklı konuştu” anlamına gelir.

Ör: بَاعَدَ “uzaklaştırdı” anlamına gelirken تَبَاعَدَ “uzaklaştı” anlamına gelir.

Ör: جِهَلَ “bilmedi” anlamına gelirken, تَجَاهَلَ “bilmezden geldi” anlamına gelir.

Ör: سَقَطَ “düştü” anlamına gelirken تَسَاقَطَ “şiddetle düştü” anlamına gelir.

Tablo-9.16. Tefâ'ul Bâbında Fiil Örnekleri

	Doğrudan Emir	Muzari	Mazi	3'lü Yalın Fiil
KALIP	تَفَاعَلَ	يَتَفَاعَلُ	تَفَاعَلَ	فَعَلَ
ÖRNEKLER	تَبَاعَدَ	يَتَبَاعَدُ	تَبَاعَدَ	بَاعَدَ

Muzari fiil yapılırken muzaraat harfinin ت olduğu durumlarda ت lerden biri kullanılmayabilir.

Mâide suresi 2. Âyet

...

وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ

...vete'âvenû 'alâ-lbirri ve-ttakvâ^(s) velâ te'âvenû 'alâ-l-îsmi vel'udvân(i)^(c)
vettekû(A)llâh(e)^(s) inna(A)llâhe şedîdu-l'ikâb(i)

...İyilik etmek ve fenalıktan sakınmak hususunda birbirinizle yardımlaşın, günah işlemek ve haddi aşmak üzerinde yardımlaşmayın. Allah'dan korkun, çünkü Allah'ın azabı çok şiddetlidir.

Asr Suresi 3. Ayet

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَّصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَّصَوْا بِالصَّبْرِ

İllâ-İlezîne âmenû ve 'amilû-ssâlihâti ve tevâsav bilhakki ve tevâsav bi-ssabr(i)

Bundan ancak iman edip iyi ameller işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve sabrı tavsiye edenler müstesnadır.

Hucurât Suresi 13. Ayet

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا

Yâ eyyuhâ-nnâsu innâ halaknâkum min zekerin ve unâ ve ce'alnâkum şu'ûben ve kabâ-ile lite'ârafû(c)

Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık.

Nebe' Suresi 1. Ayet

عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ

'Amme yetesâelûn(e)

Birbirlerine neyi soruyorlar?

9.3.2.5. İf'îlâl Bâbı

Bu fiil kalıbı, 3 harfli mazi fiilin başına ة getirilmesi ve sonuncu harfin şeddeli

okunmasıyla elde edilir: اِفْعَلْ

Tablo-9.17. İf'îlâl Bâbında Fiil Çekimi

Mastar	Muzari	Mazi	إِفْعَالٌ Bâbı
إِفْعَالٌ	يَفْعَلُ	إِفْعَلَّ	Kalıp
إِحْمِرَارٌ	يَحْمَرُّ	إِحْمَرَّ	Örnek

Bu bâb, daha çok renk değişimlerini ve fiziki noksanlıkları mübâlağalı biçimde belirtmekte kullanılır.

Ör: أَبْيَضُ “beyaz” anlamına gelirken اِبْيَضَّ “ağardı” anlamına gelir.

Ör: أَحْرَسُ “dilsiz” anlamına gelirken اِحْرَسَّ “dilsizleşti” anlamına gelir.

Âl-i İmrân Suresi 106. Ayet

يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ...

Yevme tebyaddu vucûhun vetesveddu vucûh(un)^(c)...

O gün bazı yüzler ağarır, bazı yüzler kararır.

9.3.3. (3+3) Fiiller

Fiiller 6 harften fazla, 3 harften de az olamazlar. 3 harfli fiillere 3 harf eklenerek elde edilen fiiller dört bâbdır. Bunlardan pratikte en çok kullanılanı istif'al babıdır. Diğer 6'lı bablar az kullanılır ve daha çok mübalağa ifade ederler.

- İstif'âl اِسْتِفْعَالٌ bâbı
- İf'îâl اِفْعِيَالٌ bâbı
- İf'ivvâl اِفْعِيْوَالٌ babı
- İf'îlâl اِفْعِيْلَالٌ babı

9.3.3.1. İstif'âl İستِفْعَالُ bâbı

Bu fiil kalıbı, 3 harfli mazi fiilin başına **إِسْت** getirilmesi ile elde edilir: **إِسْتَفْعَالُ**

Tablo-9.18. İstif'âl Bâbında Fiil Çekimi

Mastar	Muzari	Mazi	إِسْتِفْعَالُ Bâbı
إِسْتِفْعَالُ	يَسْتَفْعِلُ	إِسْتَفْعَلَ	Kalıp
إِسْتِقْبَالُ	يَسْتَقْبِلُ	إِسْتَقْبَلَ	Örnek

Bu bâb,

- Talep/istek bildirmekte,
- Kanaat belirtmekte (Öyle bulmak/öyle saymak),
- Bir halden bir hale değişimi belirtmekte,
- Birşeyi göstermeye çalışmakta,
- Birşeyin zamanının gelmesi anlamında,
- Edinmek anlamında,
- Yalın fiile çok farklı bir anlam vermekte

kullanılır.

Ör: **عَفَرَ** “bağışladı” anlamına gelirken **إِسْتَعْفَرَ** “bağışlanma istedi” anlamına gelir.

Ör: **إِسْتَرْحَمَ** “merhamet diledi” anlamına gelir.

Ör: **حَسُنَ** “iyi oldu” anlamına gelirken **إِسْتَحْسَنَ** “iyi buldu” anlamına gelir.

Ör: **إِسْتَحْجَرَ** “taşlaştı” anlamına gelir.

Tablo-9.19. İstif'âl Bâbında Fiil Örnekleri

	Doğrudan Emir	Muzari	Mazi	3'lü Yalın Fiil
KALIP	اِسْتَفْعِلْ	يَسْتَفْعِلُ	اِسْتَفْعَلَ	فَعَلَ
ÖRNEKLER	اِسْتَخْرِجْ	يَسْتَخْرِجُ	اِسْتَخْرَجَ	خَرَجَ
	اِسْتَقِمْ	يَسْتَقِيمُ	اِسْتَقَامَ	قَامَ

Muhammed Suresi 19. Ayet

فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ
مُتَقَلِّبَكُمُ وَمَثْوِيكُمُ

Fa'lem ennehu lâ ilâhe illa(A)llâhu vestağfir lizenbike velilmu/minîne
velmu/minât(i)^(k) va(A)llâhu ya'lemu mutekallebekum ve meşvâkum

Bil ki, Allah'tan başka ilâh yoktur. (Habibim!) Hem kendinin hem de mümin erkeklerin
ve mümin kadınların günahlarının bağışlanmasını dile! Allah, gezip dolaştığınız yeri
de duracağınız yeri de bilir.

ر غ ف kök harflerinden türemiş İstif'âl bâbından اِسْتَفْعِرْ fiilini görüyoruz.

Yusuf Suresi 32. Âyet

... وَلَقَدْ رَاودْنَاهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاَسْتَعْصَمَ ...

... velekad râvedtuhu 'an nefsihi festa'sam(e)^(s) ...

Ben onun nefsinden murat almak istedim. Fakat o, (bundan) şiddetle sakındı.

Mâide suresi 74. Ayet

أَفَلَا يَتُوبُونَ إِلَى اللَّهِ وَيَسْتَغْفِرُونََهُ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

Efelâ yetûbûne ila(A)llâhi veyestağfirûneh(u)^(o) va(A)llâhu ğafûrun rahîm(un)

Hâla Allah'a tevbe edip O'ndan bağışlanmayı dilemiyecekler mi? Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.

Bakara suresi 153. Ayet

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ

Yâ eyyuhe-lleżîne âmenû-**ste'inû** bi-**ssabri** ve-**ssalât(i)**^(c) inna(A)**llâhe** me'a-**ssâbirîn(e)**
Ey iman edenler! Sabır ve namazla Allah'dan **yardım dileyin**. Şüphesiz Allah sabredenlerle beraberdir.

Hûd suresi 3. Ayet

وَأَنِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ...

Veeni-**stagfirû** rabbekum...

Ve Rabbinizden **bağışlanma dileyin**...

Nisâ suresi 108. Ayet

يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللَّهِ...

Yestahfûne mine-**nnâsi** velâ **yestahfûne** mina(A)**llâhi**

İnsanlardan **gizlerler** de, Allah'tan **gizlemezler**.

Fâtiha suresi 5. Âyet

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ

İyyâke na'budu ve-ıyyâke **nesta'in(u)**

Yalnız sana kulluk eder ve yalnız senden **yardım dileriz**.

Hûd suresi 112. Ayet

فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

Festakim kemâ umirte vemen tâbe me'ake velâ tetğav^(c) innehu bimâ ta'melûne basîr(un)

O halde seninle tövbe edenlerle birlikte emrolunduğun gibi **dosdoğru ol!** Aşırı gitmeyiniz. Çünkü O, yaptıklarınızı çok iyi görür.

9.3.3.2. إِفْعِيْعَالِ bābı

Bu bâb, genelde cümleye mübalağa anlamı katar.

Ör: **عَشَبَ الْمَكَانُ** “Yer otlandı” anlamına gelirken, **إِعْشَوْشَبَ الْمَكَانُ** “Yer otlarla yemyeşil oldu” anlamına gelir.

Tablo-9.20. İf'î'âl Bâbında Fiil Çekimi

Mastar	Muzari	Mazi	إْفْعِيْعَالِ Bâbı
إْفْعِيْعَالِ	يَفْعَوِعِلُ	إْفَعَوْعَلَ	Kalıp

9.3.3.3. إِفْإِصْوَالِ bābı

Bu bâb da, cümleye mübalağa anlamı katmak için kullanılır.

Ör: **جَلَدَ الْإِبِلُ** “Deve yürüdü” anlamına gelirken, **إِجْلَوَّذَ الْإِبِلُ** “Deve hızla yürüdü” anlamına gelir.

Tablo-9.21. İf'ivvâl Bâbında Fiil Çekimi

Mastar	Muzari	Mazi	إْفْإِصْوَالِ Bâbı
إْفْإِصْوَالِ	يَفْعَوُولُ	إْفَعَوُولَ	Kalıp

9.3.3.4. إِفْإِلَالِ bābı

Bu bâb da, cümleye mübalağa anlamı katmak için kullanılır. (3+2) harflilerin içinde yer alan İf'ilâl **افعال** bâbına göre **إْفْإِلَالِ** mübalağa belirtir.

Ör: **إِحْمَرَّ** “kızardı” anlamına gelirken, **إِحْمَارَّ** “kıp kırmızı oldu” anlamına gelir.

Tablo-9.22. İf'îlâl Bâbında Fiil Çekimi

Mastar	Muzari	Mazi	إِفْعِيلَالُ Bâbı
إِفْعِيلَالُ	يَفْعَالُ	أَفْعَالٌ	Kalıp
إِحْمِيرَاؤُ	يَحْمَارُ	أَحْمَارٌ	Örnek

9.4. Üç Harfilere İlaveli Fiillerin Edilgen Halleri

Tablo-9.23. Edilgen Fiil Örnekleri

Edilgen Muzari	Edilgen Mazi	Etken Mazi	Bâblar	
يُكْرَمُ İkram ediliyor	أُكْرِمَ İkram edildi	أَكْرَمَ İkram etti	İf'âl	
يُنْظَفُ Temizleniyor	نُظِفَ Temizlendi	نَظَفَ Temizledi	Tef'îl	
يُقَاتِلُ Savaşılıyor	قُوتِلَ Savaşıldı	قَاتَلَ Savaştı	Mufâ'ale	
Bu bablardaki fiiller geçişsiz fiiller olduklarından edilgen halleri yoktur.			اجْتَمَعَ Toplandı	İfti'âl
			انْقَطَعَ Kesildi	İnfi'âl
			تَكَبَّرَ Kibirlendi	Tefa'ul
			تَمَارَسَ Hasta gibi göründü	Tefâ'ul
			أَحْمَرَّ Kırmızı oldu	İf'ilal
يُسْتَغْفَرُ Bağışlanma isteniyor	أُسْتُغْفِرَ Bağışlanma istendi	اسْتَغْفَرَ Bağışlanmayı istedi	İstif'âl	

9.5. Dört Harfli Yalın Fiiller ve Dört Harfilere İlaveli Fiiller

9.5.1. Dört Harfli Yalın Fiiller: فَعْلَلُ Bâbı

Arapça'da 4 tane kök harfi bulunan fiillere “rubaî mücerred” fiiller denir. Kökü 4 harfli olan yalın fiillerin tek kalıbı vardır. Bu kalıptan gelen fiiller genellikle geçişlidir. Üçlü kalıplara göre daha az kullanılır: فَعْلَلُ

Tablo-9.24. Fe'lele/Fi'lâl Bâbında Fiil Çekimi

Mastar	Muzari	Mazi	فَعْلَلُ فَعْلَلُ Bâbı
فَعْلَلُ فَعْلَلُ	يُفَعِّلُ	فَعَّلَ	Kalıp
زَلَزَلُ زَلَزَلُ	يُزَلِّزُ	زَلَزَلَ	Örnek

Ör: دَحْرَجَ “yuvarladı” anlamına gelir.

Ör: سَلَسَلَ “yuvarladı” anlamına gelir.

Ör: وَسَّوَسَ “fisıldadı, vesvese verdi” anlamına gelir.

Ör: زَلَزَلَ “fisıldadı, vesvese verdi” anlamına gelir.

Bu babdan kısaltma yoluyla uzun cümleler fiil haline getirilir.

Tablo-9.25. Kısaltma Kullanımı

Anlamı	Kısaltma
Elhamdülillah	حَمْدًا
Lâ Havle ve lâ kuvvete illâ billâh	حَوْقًا
Allah size uzun ömür versin	طَلْبًا

İnfitâr Suresi 4. Ayet

وَإِذَا الْقُبُورُ بُعِثَتْ

Ve-izâ-llkubûru bu'sîrat

Kabirler, alt üst edildiği (ölüler diriltip çıkarıldığı) zaman...

Zilzâl Suresi 1. Ayet

إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا

İzâ zulzileti-l-ardu zilzâlehâ

Yeryüzü kendine has bir sarsıntıya uğratıldığı,

Âl-i İmrân Suresi 185. Ayet

...فَمَنْ زُحِرَ عَنِ النَّارِ وَأُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ...

...femen zuhziha 'ani-nnâri veudhile-lcennete fekad fâz(e)^(k)...

...Kim ateşten uzaklaştırılır ve cennete sokulursa, artık o gerçekten kurtuluşa ermiştir....

9.5.2. Dört Harfilere İlaveli Fiiller

4 harfilere ilaveli fiillerin bâblarına aşağıda yer verilmiştir.

- تَفَعَّلٌ bâbı (4+1)
- اِفْعَلَالٌ bâbı (4+2)
- اِفْعَلَالٌ bâbı (4+2)

10. BÖLÜM

10.1. Masterlar

Arapça fiiller Türkçede doğrudan fiil olarak kullanılmasa da, master halleri Türkçede kullanılır.

Türkçede “-mak, -mek, -ma, -me, -ış, -iş, -uş, -üş” ekleriyle yapılan masterlara, “fiil isim” denilmektedir.

Bazı fiillerin birden fazla mastarı olabilir. Örneğin, **كَتَبَ** fiilinin **كَتَبٌ** ve **كِتَابَةٌ** masterlarında olduğu gibi...

Etken ve edilgen fiillerin masterları aynıdır. Edilgen fiillerin ayrı bir mastarı yoktur. Örneğin, **شَرِبٌ** ve **إِكْرَامٌ** masterlarında olduğu gibi...

Masterlar dişil kabul edilir. Çoğulları, kurallı dişil çoğul formatındadır. **جَلَسَ** fiilinin tekil mastarı **جُلُوسٌ** iken, çoğul mastarı **جُلُوسَاتٌ** olur.

Arapçada 3 harfli yalın fiillerin master kalıpları kurallı değildir; semâîdir, yani işitilerek ya da lugatlara bakılarak öğrenilebilir. Birazdan yer vereceğimiz üzere Arapçadan Osmanlı Türkçesine bu türde pek çok master geçmiştir.

10.1.1. Yalın fiil masterları

جَهْلٌ cehl “bilmeme, cahillik” kelimesine bakılırsa, C-H-L asli harflerdir. Asli harflerin yerine **ف ع ل** harfleri getirildiğinde, cehl kelimesinin kalıbının **فَعْلٌ** (Fa'l) olduğu anlaşılır. Aşağıda mastarın yanısıra diğer kelime türlerini de içeren kalıp örnekleri görülmektedir.

Tablo-10.1. Fa'l, Fi'l ve Fu'l Kalıpları

Fa'l فَعْلٌ						Fi'l فِعْلٌ	Fu'l فُعْلٌ
'akl	celb	gasb	kasr	naks	sevk		
'aşk	cerh	gayz	kasd	nakş	seyf		
'abd	cezb	hacz	katl	nakl	seyr	cirm	buğz
'acz	dahl	halk	kavl	nakd	şahs	cism	cürm
'adl	darb	hamd	kavm	nakz	şart	fıkh	gusl
'ahd	defn	haml	kavs	nasb	şems	fısk	hükm
'ahz	derc	hamr	kayd	nazm	şerh	fıkr	hüsn
'aks	ders	habs	kerh	nefs	şevk	hıfz	hüzn
'akd	devr	harf	kesr	nefy	tarh	hırs	kurb
'arş	fakr	harb	kesb	nehr	tard	hilm	kutb
'arz	fark	hasm	keşf	nesh	tavr	hiss	kutr
'asl	farz	hasr	ketm	nesr	tayf	hizb	küfr
'asr	fasl	haşr	kevn	neşr	terk	kısm	lütf
'atf	fecr	hatm	keyf	nezr	vahy	kibr	mülk
'ayb	fehm	havf	lafz	raks	vakf	misl	nush
'ayn	ferd	havl	lağv	rapt	vakt	nısf	nutk
'azl	fesh	havz	lahd	recm	vasf	rızk	rüşd
azm	feth	hayr	mahv	rehn	vecd	sıdk	sulb
bahr	fevc	hazm	meşk	reml	vech	sıfr	sulh
bahs	fevr	kabr	medh	remz	vehm	sihr	şükr
batn	fevt	kabz	mevc	resm	vezn	şirk	uzuv
bedr	feyz	kadr	mevt	sabr	yevm	zımn	zulm
beyt	gadr	kahr	meyl	sadr	zabt	zihn	zühd
cebr	gark	kaht	mezc	sarf	zarf	zıkr	
cehd	garb	kalb	mezc	sath	zacr		
cehl	gasl	karz	nabz	sehv	zerk		
			nahv	setr	zevk		
نَصْرٌ						فِسْقٌ	حُزْنٌ
Yardım						Fısk	Hüzün
Bakara/214						Mâide/3	Yûsuf/84

Özellikle yukarıdaki kalıplarda genelde kelimelerin tek ünlü harfi olduğundan, birçoğunun ses yapısı Türkçenin ses yapısına uymaz. Bunlar bir ünlü eklenerek, Türkçenin ses yapısına uygun hale getirilir:

devr > devir, rızk > rızık, şi'r > şiir, küfr > küfür, şükr > şükür gibi.

Ancak bu kelimeler ünlüyle başlayan bir ek aldıklarında türeyen bu ünlü düşer:

zikrimiz > zikrimiz, zulümü > zulmü, şükürün > şükürün gibi.

Tablo-10.2. Fa'âl, Fi'âl, Fu'âl ve Fu'ül Kalıpları

Fa'âl فَعَال		Fi'âl فِعَال		Fu'ül فُعُول		Fu'âl فُعَال
'azâb beyân celâl cemâl cenâh cevâb cevâz devâm felâh fesâd halâs harâm hasâr hayâl helâk helâl karâr kelâm	kemâl melâl nebât refâh revâk sabâh salâh sebât selâm sevâb talâk vakâr vebâl zevâl	firâr cihâz civâr diyâr firâk hicâb hilâf hisâr hitâm hitâp kısâs kıvâm kıyâm kıyâs	kibâr kirâm kitâb libâs lisân misâl nifâk nikâh nisâb nizâm ricâl silâh şimâl visâl	bülûğ cülûs cürûf duhûl dumûr düyûn fücûr fünûn fütûr gurûb gurûr hudûd hukûk hulûl hulûs hurûc hurûf husûl husûs huzûr hücûm kubûr kurûn kusûr kuyûd	küsûf küsûr lüzûm mürûr nücûm nüfûs nüfûz rumûz rüsûm sukût sübût sükûn sülûk sürûr şümûl 'ulûm 'umûm 'usûl vukûf vuzûh vücûd vürûd zuhûr zühûl	buhâr su'âl türâb zuhâl
		حِسَابٌ Hesap Talâk/8		خُرُوجٌ Çıkış Mü'min/11		سُؤَالٌ İstek Sâd/24

Tablo-10.3. Fa'le(t), Fi'le(t) ve Fu'le(t) Kalıpları

Fa'le(t) فَعْلَةٌ		Fi'le(t) فِعْلَةٌ	Fu'le(t) فُعْلَةٌ	
'avdet 'avret cennet cezbe dabbe darbe da'vet dehşet devlet devre eziyet fetret gaflet gayret	habbe hâcet hâlet halvet haslet hasret haşmet hayret hazret heybet hey'et kâmet kasvet katre kesret lanet	nefret neş'et rahmet sadme saffet safha sanat sayha secde servet şefkat şehvet şerbet şevket vahdet zahmet	cilve cizye fidye fitne fitre hilye ismet işret izzet kısmet kıymet millet minnet ni'met sıhhat şirket zillet zimmet ziynet	bünye cümle cür'et gurbet hutbe hüccet hürmet kudret kuvvet külfet müddet mühlet nusret nüsha ruhsat suret sür'at zulmet zümre
خَشْيَةٌ Korku İsrâ/31				

Tablo-10.4. Fa'âle(t), Fi'âle(t) ve Fu'ûle(t) Kalıpları

Fa'âle(t) فَعَالَةٌ				Fi'âle(t) فِعَالَةٌ		Fu'ûle(t) فُعُولَةٌ
'adâlet 'adâvet akâmet alâmet asâlet atâlet belâgat berâ'at beşâret cehâlet celâdet cemâ'at cerâhat cesâmet cesâret dalâlet delâlet	denâ'et emânet ferâgat gabâvet garâbet habâset hakâret halâvet hamâkat hamâset harâret kabâhat karâbet kefâlet kefâret kehânet	kerâhat kerâmet kesâfet letâfet mahâret metânet necâset nedâmet nefâset nezâfet refâkat rehâvet rekâbet rezâlet sa'âdet sadâret	salâbet selâmet şe'âmet şehâdet şekâvet şenâ'at tahâret talâkat tarâvet vahâmet vekâlet velâyet vesâyet zarâfet ze'âmet	cinâyet dirâyet diyânet hıyânet hidâyet hikâye hilâfet himâye ibâdet imâmet imâret inâyet kırâ'at kıyâfet kıyâmet kifâyet kinâye nekâhet nezâret	nihâyet ri'âyet rivâyet riyâset seyâhat sirâyet siyâset şikâyet tabâbet ticâret tilâvet velâdet verâset vezâret vilâyet zanâ'at zirâ'at ziyâfet ziyâret	'ucûbe husûmet hükûmet mürüvvet nübüvvet rutûbet suhûlet sükûnet uhuvvet
				عِبَادَةٌ İbâdet Kehf/110		

Tablo-10.5. Fa'al ve Fa'alân Kalıpları

Fa'al فَعَلَ			Fa'alân فَعْلَانُ
'amel bedel beşer cebel cedel edeb emel esef eser felek ferah galat garaz gazap gazel haber hakem halef halel	haseb hased hedef heder heves kadem kader kalem kamer kasem keder kerem maraz masal meded mesel nazar nefer nefes	rasad sebeb sefer selef selem sened şafak şeref taleb tamah taraf telef vasat veled zafer zarar	ceryân cevelân deverân feveran feyezân galeyan hafakân hayevân helecân heyecân hezeyân
غَضَبٌ Gazap Bakara/61			حَيَوَانٌ Asıl hayat Ankebût/64

Tablo-10.6. Mef'al, Mef'il, Mef'ale(t) ve Mef'ile(t) Kalıpları

Mef'al مَفْعَلٌ		Mef'il مَفْعِلٌ	Mef'ale(t) مَفْعَلَةٌ		Mef'ile(t) مَفْعِلَةٌ
ma'bed ma'den mahlas mahrec mahrem mahşer mahzen makber ma'kes maksad masdar masraf	matrah mazhar meblağ mecrâ medhal mekteb melce' menfez merkez mesken meslek mezar mezheb	mağrib mahfil mansıb mantık maşrık meclis menzil merci' mescid mevhib mevlid mevzi'	maslahat merhamet mes'ele mahfaza mahkeme manzara maskara mazbata medrese	memleket menfa'at merhale mertebe meş'ale meşgale meşveret meymenet	ma'rifet mev'ize mağfiret mersiye mevhibe
مَبْلَغٌ Erişilen miktar, meblağ Necm/30		مَرْجِعٌ Dönüş En'âm/164	مَقْرَبَةٌ Yakınlık Beled/15		مَوْعِدَةٌ Verilen söz Tevbe/114

Mastar anlamı olmakla birlikte, genellikle ma'bed “ibadet yeri”, mekteb “yazma yeri”, mezâr “ziyaret yeri” ve mescid “secde yeri” anlamında kullanılır.

Tablo-10.7. Tef'âl, Fi'lân, Fa'lûle(t), Fu'lân ve Fû'âl Kalıpları

Tefule(t) تَفْعَلَةٌ	Tef'âl تَفْعَالٌ	Fi'lân فِعْلَانٌ	Fa'lûle(t) فَعْلُولَةٌ	Fu'lân فُعْلَانٌ
	tekrâr ta'dâd	hicrân nısvân rıdvân vicdân	gaybûbet	buhrân burhân bühtân bünyân furkân gufrân hüsrân küfrân şükrân
التَّهْلُكَةُ Tehlike Bakara/ 195		رِضْوَانٌ Rıza Tevbe/21		بُهْتَانٌ İftira Nûr/16

Tablo-10.8. Fa'îl, Fa'il ve Fa'ûl Kalıpları

Fa'îl فَاعِلٌ	Fa'ûl فَعُولٌ	Fa'il فَاعِلٌ
basît belîğ cedîd delîl fakîh fakîr fasîh galîz habîb habîs hadîs hafîf hakîr halîm hanîf	haşîn hatîb hazîn kadîr kebîr kefil kerîm kesîf latîf metîn necîb nezîh rakîb refîk reşîd	sefîh sefil selîm şedîd şehîd şerîf şerîk tabîb tarîk vahîm vekîl yemîn zarîf zelîl
زَفِيرٌ Korkunç çığlık وَشْهِيْقٌ İnleme Hûd/106	cenûb cesûr kabûl ketûm melûl resûl sahûr velûd	لَعِبٌ Oyun En'âm/32

Tablo-10.9. Fa'ile(t), Fi'ale(t), Fa'ale(t) ve Fi'al Kalıpları

Fa'ile(t) فَعِلَّة	Fi'ale(t) فِعْلَة	Fa'ale(t) فَعَلَّة	Fi'al فِعْل
شَرِكَة	خِيَرَة Seçim Kasas/68	أَمَنَة Eminlik, güven Âl-i İmrân/154	عَوَج Çarpıklık Hûd/19

Tablo-10.10. Fi'a(t), Fu'', Fa'', Fi'lâ ve Fa'lâ Kalıpları

Fi'a(t) فِعَا	Fu'' فُع	Fa'' فَع	Fi'lâ فِعْلَى	Fa'lâ فَعْلَى
سِنَة Uyuklama Bakara/255	ضُر Dert Enbiyâ/84	شَك Şüphe İbrahim/10	ذِكْرَى Öğüt Duhân/13	شَكْوَى

Tablo-10.11. Fu'uvv, Fa'an, Fu'an ve Fi''(t) Kalıpları

Fu'uvv فُعُو	Fa'an فَعَى	Fu'an فُعَى	Fi''(t) فِعَّة
غُدُو Sabah A'râf/205	عَمَى Körlük Fussilet/44	هُدَى Hidâyet Mâide/46	ذِلَّة Zillet A'râf/152

3 harfli fiillerin mastarları semâi iken, 4 harfli yalın ve ilaveli fiillerin bâblarına ait mastarlar belirli kalıplardadır. 4 harften oluşan yalın mastarların ise sadece bir kalıbı vardır. Fa'lele **فعللة** kalıbındaki bu tür mastarlar için şu örnekler verilebilir: An'ane,

cerbeze (süslü sözlerle aldatma), şa'sa'a, tantana, vesvese, zelzele, terceme (tercüme), arbede, fezleke, felsefe...

Ör: زَلْزَلَةٌ "Sarsıntı", Hac/1

10.1.2. İlâveli fiil mastarları

Bu mastarlar üçlü köklerden bir kurala bağlı olarak türetilmiş mastarlardır. En yaygın sekiz kalıbı vardır:

- 1) İf'âl (إِفْعَالٌ)
- 2) Tef'îl (تَفْعِيلٌ)
- 3) Mufâ'ale (مُفَاعَلَةٌ)
- 4) İnfi'âl (اِنْفِعَالٌ)
- 5) İfti'âl (اِفْتِعَالٌ)
- 6) Tefe"ul (تَفَعُّلٌ)
- 7) Tefâ'ul (تَفَاعُلٌ)
- 8) İstif'âl (اِسْتِفْعَالٌ)

10.1.2.1. İf'âl (إِفْعَالٌ) Bâbı Masterları

Tablo-10.12. İf'âl Master Örnekleri

	Mastar	Muzari	Mazi
KALIP	إِفْعَالٌ	يُفْعِلُ	أَفْعَلَ
ÖRNEKLER	إِنزَالٌ	يُنزِلُ	أَنْزَلَ
	إِكْرَامٌ	يُكْرِمُ	أَكْرَمَ
	إِدْخَالٌ	يُدْخِلُ	أَدْخَلَ
	إِعْلَامٌ	يُعْلِمُ	أَعْلَمَ
	إِرْسَالٌ	يُرْسِلُ	أَرْسَلَ
	إِجَابَةٌ	يُجِيبُ	أَجَابَ
	إِخْرَاجٌ	يُخْرِجُ	أَخْرَجَ

Ör: علم “bilme” anlamına gelirken اعلام “bir şeyi bildirme” anlamına gelir.

Ör: خبر “haber” anlamına gelirken إخبار “ihbâr (bildirme)” anlamına gelir.

Ör: رشد “doğru yola girme” anlamına gelirken إرشاد “doğru yolu gösterme” anlamına gelir.

Ör: سقوط “düşme” anlamına gelirken اسقاط “bir şeyi düşürme” anlamına gelir.

Tablo-10.13. İf'âl Master Örnekleri

إِفْعَالُ if'âl		
اهمال	ابطال	اخلاص
اجبار	اسكان	انفاق
اجمال	اجماع	انكار

Tablo-10.14. İf'âl Master Örnekleri

إِفْعَالُ if'âl				
Islâh	İflâs	İhtâr	İmân	İrcâ'
Isrâr	İfnâ'	İhyâ	İmâr	İrşâd
İtlâk	İfrâğ	İhzâr	İmdât	İskân
İbkâ'	İfrât	İkâz	İmhâ'	İskât
İblâğ	İfrâz	İkbâl	İmkân	İslâm
İbrâ'	İfsâd	İkmâl	İmlâ'	İsnâd
İbrâz	İfşâ'	İknâ'	İmsâk	İsbât
İcâb	İftâr	İkrâh	İmzâ'	İsrâf
İcâr	İğfâl	İkrâm	İnâm	İşgâl
İcâd	İğvâ'	İkrâr	İnfâk	İthâf
İcbâr	İhbâr	İkrâz	İnfâz	İtlâf
İclâl	İhdâs	İktâ'	İnhâ'	İtmâm
İcmâ	İhkâk	İlâm	İnkâr	Îzâh
İcmâl	İhlâl	İlân	İnsâf	Îzân
İcrâ'	İhlâs	İlgâ'	İnşâ'	İzhâr
İdhâl	İhmâl	İlhâk	İntâc	
İdmân	İhrâc	İlhâm	İnzâl	
İdrâk	İhrâm	İlkâh	İbtâl	
İflâh	İhsân	İlzâm	Îrâb	
	İhsâs	İmâl	Îrâd	
إِحْسَانٌ İyilik Nahl/90				

10.1.2.2. Tef'îl (تَفْعِيلُ) Kalıbı Masterları

Tablo-10.15. Tef'îl Master Örnekleri

	Mastar	Muzari	Mazi
KALIP	تَفْعِيلُ	يُفَعِّلُ	فَعَّلَ
ÖRNEKLER	تَنْزِيلُ	يُنَزِّلُ	نَزَّلَ
	تَكْرِيمٌ	يُكْرِمُ	كَرَّمَ
	تَعْلِيمٌ	يُعَلِّمُ	عَلَّمَ
	تَرْكِبٌ	يُرَكِّبُ	رَكَّبَ
	تَقْرِيبٌ	يُقَرِّبُ	قَرَّبَ
	تَعْلِيمٌ	يُعَلِّمُ	فَعَّلَمَ
	تَسْمِيَةٌ	يُسَمِّي	سَمَّى

Ör: علم “bilme” anlamına gelirken تعليم “öğretim” anlamına gelir.

Ör: جهل “cahillik” anlamına gelirken تجهيل “cahilliğini ortaya çıkarma” anlamına gelir.

Ör: قرب “yakınlık” anlamına gelirken تقرب “yaklaştırma” anlamına gelir.

Ör: شكل “şekil” anlamına gelirken تشكيل “şekillendirme” anlamına gelir.

Tablo-10.16. Tef'îl Master Örnekleri

Tef'îl تَفْعِيلٌ				
ta'bîr ta'dîl tağşîş tağyîr tahdîd tahfîf tahkîk tahkîm tahkîr tahlîl tahmîn tahmîs tahrîf tahrîk tahrîb tahrîr tahrîş tahsîl tahsîn tahsîs tahvîl takbîh takdîm takdîr takdîs ta'kîb takrîb takrîr takrîz taksîm taksîr takvîm takyîd	ta'lîm taltîf ta'mîm ta'mîr tanzîm ta'rîf ta'rîh ta'rîz tasdîk tashîh tasnîf tasrîf tasrîh tasvîb tasvîr tatbîk ta'tîl tatmîn ta'vîz tavsîf tavzîh ta'yîn ta'zîm ta'zîb ta'zîr ta'zîz tazmîn tazyîk tebcîl tebdîl teblîğ tebrîk tebşîr	tecdîd te'cîl tecrîd tecvîd tecvîz techîz tedbîr tedhîş te'dîb tedrîs tedvîr tefhîm tefrîk tefrîş tefrît tefsîr teftîş tefvîz tehcîr tehdîd tehîr tekbîr tekdîr tekfîn tekfîr te'kîd teklîf tekmîl teksîf teksîr tekvîn te kzîb	te'lîf te'lîn telkîn telmîh tembîh temcîd temdîd te'mîn temkîn temlîk temrîn temsîl temyîz tenfîz tenkîl tenkîs tenkîd tensîb tenvîr tenzîh tenzîl tercîh terfî' terhîn terhîs terkîn terkîb tertîb tescîl teshîl teshîr	te'sîr te'sîs teskîn teslîm tesbîh tesbît teşbîh teşhîr teşhîs teşkîl teşmîl teşrî' teşrîf teşrîh teşrîk teşvîk tetkîk tevcîh tevdî' tevhîd te'vîl tevkîf tevkîl tevlîd tevsî' tevsîk tevezî' te'yîd tezhîb tezyîf tezyîn tezyîd
تَوْصِيَةٌ Vasiyet Yâsîn/50				

Tablo-10.17. Tef'îl Mastar Örnekleri

Tef'îl تَفْعِيلُ		
تأديب	ترجيه	تكثير
تثليث	تصريح	توظيف
تقديم	تنظيم	تسكين
توضيح	تكليف	تشويق

10.1.2.3. Mufâ'ale مُفَاعَلَةٌ Bâbı Mastarları

Tablo-10.18. Mufâ'ale Mastar Örnekleri

	Mastar	Muzari	Mazi
KALIP	مُفَاعَلَةٌ	يُفَاعِلُ	فَاعَلَ
ÖRNEKLER	مُشَاهَدَةٌ	يُشَاهِدُ	شَاهَدَ
	مُضَارَبَةٌ	يُضَارِبُ	ضَارَبَ
	مُشَارَبَةٌ	يُشَارِبُ	شَارَبَ
	مُكَاتَبَةٌ	يُكَاتِبُ	كَاتَبَ
	مُسَابَقَةٌ	يُسَابِقُ	سَابَقَ
	مُقَارَبَةٌ	يُقَارِبُ	قَارَبَ

Ör: عهد “söz verme” anlamına gelirken معاهده “sözleşme/anlaşma” anlamına gelir.

Ör: سبقت “geçme” anlamına gelirken مسابقه “yarışma” anlamına gelir.

Ör: عمل “iş” anlamına gelirken معامله “davranış, işlem” anlamına gelir.

Tablo-10.19. Mufâ'ale Master Örnekleri

Mufâ'ale(t) مُفَاعَلَةٌ		
مخاطبه	مخابره	محاسبه
مداومت	مباركه	محاربه

Tablo-10.20. Mufâ'ale Master Örnekleri

Mufâ'ale(t) مُفَاعَلَةٌ				
mu'âhede mu'âheze mu'âmele mu'âşaka mu'âşeret mu'âvenet mu'âyede mu'âyene mugâlata muhâbere muhâceret muhâfaza muhâkeme muhâlefet	muhârebe muhâsara muhâsebe muhâtara muhâvere mukâbele mukârenet mukâta'a mukâtele mukâvele mukâvemet mukâyese murâkabe musâhabe	musâlaha mutâbakat muvâcehe muvâfakat muvâsalat muvâza'a muvâzene mübâdele mübâlağa mübâreze mübâya'a mücâdele mücâhede müdâfa'a	müdâhale müdâhene mükâleme mükâtebe mülâhaza münâkaşa münâsebet münâvebe münâza'a münâzara mürâca'at müsâ'ade müsâbaka	müsâdeme müsâdere müsâleme müsâmaha müsâmere müşâhede müşâvere mütâla'a mütâreke müzâheret müzâkere müzâyaka müzâyede
مُبَارَكَةٌ Mübârek Duhân/3				

10.1.2.4. İnfî'âl (اِنْفِعَالٌ) Kalıbı Masterları

Tablo-10.21. İnfî'âl Master Örnekleri

	Master	Muzari	Mazi
KALIP	اِنْفِعَالٌ	يَنْفَعِلُ	اِنْفَعَلَ
ÖRNEKLER	اِنْفِتَاحٌ	يَنْفَتِحُ	اِنْفَتَحَ
	اِنْقِلَابٌ	يَنْقَلِبُ	اِنْقَلَبَ
	اِنْكَسَارٌ	يَنْكَسِرُ	اِنْكَسَرَ
	اِنْقِطَاعٌ	يَنْقِطِعُ	اِنْقَطَعَ
	اِنشِقَاقٌ	يَنْشِقُّ	اِنشَقَّ

Ör: **انبساط** “açılma” anlamına gelirken **بسط** “açma” anlamına gelir.

Ör: **انجذاب** “çekilme” anlamına gelirken **جذب** “çekme” anlamına gelir.

Ör: **انقطاع** “kesilme” anlamına gelirken **قطع** “kesme” anlamına gelir.

Tablo-10.22. İnfî'âl Master Örnekleri

اِنْفِعَالٌ İnfî'âl		
inbisât incizâb indifâ' infî'âl infilâk infisâh infisâl infitâh inhidâm inhilâl	inhirâf inhisâr inkulâb inkırâz inkısâm inkıtâ' inkıyâd inkisâr inkişâf	insicâm insiyâk inşikâk inşirâh intibâ' intibâk intihâr inzibât inzivâ'
اِنْبِعَاثٌ Davranış Tevbe/46		

Tablo-10.23. İnfî'âl Master Örnekleri

İnfî'âl (اِنْفِعَالٌ)	
انكشاف	انحصار
انعكاس	انضمام

10.1.2.5. İfti'âl (اِفْتِعَالٌ) Kalıbı Masterları

Tablo-10.24. İfti'âl Master Örnekleri

	Master	Muzari	Mazi
KALIP	اِفْتِعَالٌ	يَفْتَعِلُ	اِفْتَعَلَ
ÖRNEKLER	اجْتِمَاعٌ	يَجْتَمِعُ	اجْتَمَعَ
	اِنْتِقَالٌ	يَنْتَقِلُ	اِنْتَقَلَ
	اجْتِهَادٌ	يَجْتَهِدُ	اجْتَهَدَ
	اِفْتِرَاقٌ	يَفْتَرِقُ	اِفْتَرَقَ
	اِكْتِسَابٌ	يَكْتَسِبُ	اِكْتَسَبَ
	اِنْتِشَارٌ	يَنْتَشِرُ	اِنْتَشَرَ
	اِتِّصَالٌ	يَتَّصِلُ	اِتَّصَلَ

Ör: جمع “toplama” anlamına gelirken اجتماع “toplanma” anlamına gelir.

Ör: نسبت “ilgi, bağ” anlamına gelirken انتساب “bir yere bağlanma” anlamına gelir.

Ör: شركت “ortaklık” anlamına gelirken اشتراك “ortak olma” anlamına gelir.

Ör: عقد “bağlama” anlamına gelirken اعتقاد “bağlanış, inanış” anlamına gelir.

Kelimenin aslî ilk harfi ط ise, kalıptaki ت ekleme harfi ط'ya dönüşür ve iki ط birleşir.

Ör: اطلاع > طلوع ittılâ'

Kelimenin aslî ilk harfi ز ise, kalıptaki ت ekleme harfi د'a dönüşür.

Ör: ازدواج > زوج izdivâc, ازدحام > زحمت izdihâm

Kelimenin aslî ilk harfi د veya ذ ise, kalıptaki ت ekleme harfi د'a dönüşür ve böylece oluşan iki د harfi tek olarak yazılır.

Ör: ادعى > دعوى iddi'â, ادخار > ذخيره iddihâr

10.1.2.6. Tefa''ul (تَفَعُّلٌ) Kalıbı Masterları

Tablo-10.27. Tefa''ul Master Örnekleri

	Master	Muzari	Mazi
KALIP	تَفَعَّلُ	يَتَفَعَّلُ	تَفَعَّلَ
ÖRNEKLER	تَعَلَّمُ	يَتَعَلَّمُ	تَعَلَّمَ
	تَكَبَّرُ	يَتَكَبَّرُ	تَكَبَّرَ
	تَكَسَّرُ	يَتَكَسَّرُ	تَكَسَّرَ
	تَحَمَّلُ	يَتَحَمَّلُ	تَحَمَّلَ
	تَقَدَّمَ	يَتَقَدَّمُ	تَقَدَّمَ
	تَقَبَّلُ	يَتَقَبَّلُ	تَقَبَّلَ

Ör: درس “ders” anlamına gelirken تدرس “ders alma” anlamına gelir.

Ör: كبر “kibir” anlamına gelirken تكبر “tekebbür” anlamına gelir.

Tablo-10.28. Tefa’ul Master Örnekleri

Tefa’ul تَفَعَّلُ				
ta'allüm ta'accüb ta'ahhüd ta'alluk ta'ammüd ta'arruz ta'assup ta'ayyün tahakkuk tahakküm tahammül taharri tahattur tahavvül tahayyül takaddüm tarassud tasallut	tasarruf tasavvuf tasavvur tavassut tavattun tazallüm tazammun tebahhur tebeddül tebellüg tebellür teberru' tebessüm teceddüd tecelli' tecerrüd tecessüm tecessüs tecezzi' te'ehhül	te'ehhür te'emmül te'ennî te'essüf te'essür te'essüs tefekkür tefessüh tegallüb teganni tehevür tekebbür tekeffül tekelluf tekellüm tekemmül tekerrür tekevün telaffuz	telakkî telezzüz temeddün temellük temennî temerrüd temessül temettu' teneffüs tenevür tenezzüh tenezzül terakkî tereddî tereddüd terennüm terettüb tesellî tesellüm	tesettür teşebbüs teşekkül teşekkür teşerrüf teşevvüş tettebbu' tevakkuf teveccüh tevekkül tevellüd tevessu' tevessül teyakkuz teyemmüm tezekkür
تَقَلَّبُ Çevirme Bakara/144				

Tablo-10.29. Tefa’ul Master Örnekleri

Tefa’ul تَفَعَّلُ			
تَعَرَّضَ	تَعَمَّدَ	تَحَمَّلَ	تَرَدَّدَ
تَبَسَّمَ	تَصَرَّفَ	تَعَهَّدَ	تَسَتَّرَ
تَحَقَّقَ	تَجَدَّدَ	تَكَمَّلَ	تَرَصَّدَ
تَفَكَّرَ	تَقَهَّمَ	تَعَلَّمَ	تَشَكَّلَ

Tefa'ul babı, tef'îl babının dönüşlüsüdür ve genellikle geçişsiz, ama bazen de geçişli masterlar türetir.

Geçişsiz masterlara örnekler: Tekellüm, tevehhüm, tekebbür...

Geçişli masterlara örnekler: Ta'allüm, tahakküm, tefekkür...

10.1.2.7. Tefâ'ul (تَفَاعُلٌ) Kalıbı Masterları

Tablo-10.26. Tefâ'ul Master Örnekleri

	Mastar	Muzari	Mazi
KALIP	تَفَاعُلٌ	يَتَفَاعَلُ	تَفَاعَلَ
ÖRNEK	تَبَاعَدُ	يَتَبَاعَدُ	تَبَاعَدَ

Ör: **شركت** “ortaklık” anlamına gelirken **تشارك** “teşârük “ortaklaşma” anlamına gelir.

Ör: **عون** “yardım” anlamına gelirken **تعاون** “yardımlaşma” anlamına gelir.

Ör: **ميل** “meyil” anlamına gelirken **تمايل** “meyletme” anlamına gelir.

Ör: **جهل** “cahillik” anlamına gelirken **تجاهل** “bilmezden gelme” anlamına gelir.

Tablo-10.30. Tefâ'ul Master Örnekleri

Tefâ'ul تَفَاعُلٌ			
تصادف	توافق	توارث	تناسب
تغافل	تमारض	تجاوز	تناقض

Tablo-10.31. Tefâ'ul Mastar Örnekleri

Tefâ'ul تَفَاعُلٌ				
te'âmül te'âvün tebâruz tecâhül tecânüs tecâvüz tedârik	tedâvî tedâvül tegâfül tekâbül tekâmül telâfî telâzum	temâdî temâşâ temâyül temâyüz tenâkuz tenâsüb	tenâsüh tenâsül tesâdüf tesânüd tevâfuk tevârüs	tevâtür tevâzu' tezâhür
تَفَاوُتٌ Uyumsuzluk Mülk/3				

10.1.2.8. İstif'âl (اِسْتِفْعَالٌ) Kalıbı Mastarları

Tablo-10.32. İstif'âl Mastar Örnekleri

	Mastar	Muzari	Mazi
KALIP	اِسْتِفْعَالٌ	يَسْتَفْعِلُ	اِسْتَفْعَلَ
ÖRNEKLER	اِسْتِقْبَالٌ	يَسْتَقْبِلُ	اِسْتَقْبَلَ
	اِسْتِعْدَادٌ	يَسْتَعِدُّ	اِسْتَعَدَّ
	اِسْتِرَاحَةٌ	يَسْتَرِيحُ	اِسْتَرَاخَ
	اِسْتِخْرَاجٌ	يَسْتَخْرِجُ	اِسْتَخْرَجَ

Ör: فائده “fayda” anlamına gelirken استفاده “istifade” anlamına gelir.

Ör: ملك “mülk” anlamına gelirken استملاك “mülk edinme” anlamına gelir.

Ör: خروج “çıkma” anlamına gelirken استخراج “çıkarma” anlamına gelir.

Bu kalıptaki bazı mastarlar “bir şey isteme, dileme” anlamını içerir:

Ör: istiğfâr “mağfîret isteme”, istîzân “izin isteme”, istimdâd “yardım isteme”, istirhâm “merhamet isteme, yalvarma”, istikrâz “borç isteme, borçlanma”

Bu kalıptaki bazı masterlar “sayma, addetme” anlamını içerir:

Ör: istihfâf “hafif sayma, küçümseme”, istihlâl “helâl sayma”, istikrâh “iğrenç görme”, istihsân “beğenme, güzel bulma”

Tablo-10.33. İstif'âl Master Örnekleri

İstif'âl اِسْتِفْعَال			
استخدام	إستغفار	إسترحام	إستقرار
استفهام	إستعداد	إستبداد	استحصال

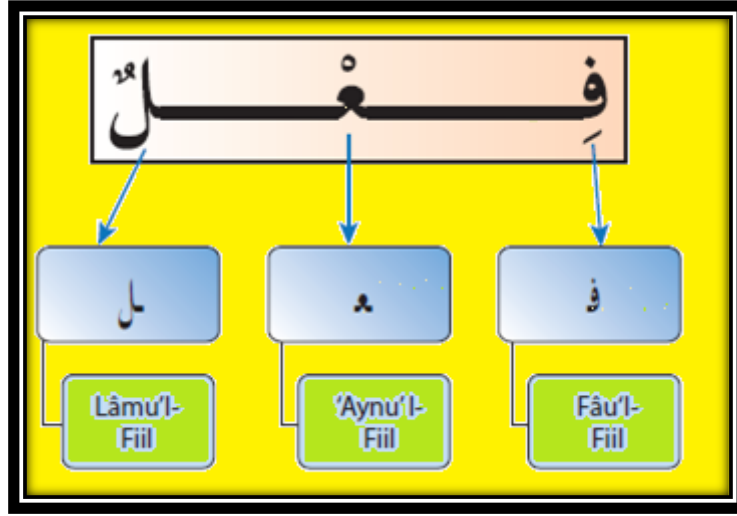
Tablo-11.34. İstif'âl Master Örnekleri

İstif'âl اِسْتِفْعَال				
İsti'âb	İstifrâğ	İstihkâr	İstikrâh	İstinâf
İstibdâd	İstiğfâr	İstihlâk	İstikrâr	İstinsâh
İstibkâ'	İstiğnâ'	İstihlâs	İstikrâz	İstintâc
İstievâb	İstiğrâk	İstihrâc	İstikşâf	İstintâk
İstid'â'	İstihbâr	İstihsâl	İstilâ'	İstirdâd
İstidlâl	İstihdâm	İstihsân	İstilizâm	İstirhâm
İsti'fâ'	İstihfâf	İstihzâ'	İstimâl	İstismâr
İstifhâm	İstihkâk	İstikbâl	İstimdâd	İstisnâ'
	İstihkâm	İstiklâl	İstimlâk	
إِسْتِغْفَارٌ				
Mağfîret dileme				
Tevbe/114				

10.2. Arapça Kelime Yapımı

Türkçede kullandığımız fiil kelimesi, esasen Arapçadır ve fâ, ‘ayn ve lâm (فعل) harflerinden oluşmaktadır.

- Fiil kelimesinin ilk harfi olan fâ harfi, üç harfli fiillerin ilk harfine işaret eder (fâu'l-fi'l (fi'l kelimesinin fâ'sı) denir).
- Fiil kelimesinin ikinci harfi olan 'ayn harfi, üç harfli fiillerin ikinci harfine işaret eder ('aynu'l-fi'l (fi'l kelimesinin 'ayn'ı) denir).
- Fiil kelimesinin üçüncü harfi olan lâm harfi, üç harfli fiillerin son harflerine işaret eder (lâmu'l-fi'l (fi'l kelimesinin lâm'ı) denir).

Şekil-10.1. Asli 3 Harfin Sembolik Gösterimi

Arapça'da genel kural olarak isimlerin aslı harfleri en az 3, en fazla 5'tir. Ancak aslen 3 harfli olup, 2 harfe düşmüş birkaç kelime vardır:

- **اخ** ah “erkek kardeş, birader” (Ahiliğin buradan geldiğini vurgulayalım)
- **أب** eb “baba”,
- **فم** fem “ağız”,
- **يد** yed “el”,
- **ذو** zü, **ذا** zâ, **ذی** zî “sahip” (Tesbihattaki zülcelâli Sübhanallah, zülkemâli Elhamdülillah, zülkudreti Allahuekber ifadelerini hatırlayalım), (Zîşan ismini hatırlayalım).

İsimler, herhangi bir fiilden ya da isimden türeyip türememesine göre iki çeşittir. Arapça kelimeler temelde iki gruba ayrılır:

- Asıl isimler (ism-i câmid): Herhangi bir isimden ya da fiilden türememiş, doğrudan varlıklara ad olarak konulmuş olan isimlere denir. Özel isimler, cins isimleri ve sayı isimleridir.

Ör: Ay قمر , beş خمس , insan إنس , kalem قلم , nehir نهر , deniz بحر , ev دار , kapı باب , Ömer عمر ve Zeyneb زينب gibi...

- Türemiş isimler (ism-i müştak): Bir fiilden veya bir isimden türemiş olan isimlere ise “müştak/türemiş isimler” denilir.

Ör: sefil سفيل , cesûr جسور , kâtib كاتب , temâyül تمايل gibi...

10.3. Türetilen İsimler

İsimlerin 8'i fiilden, 2'si isimden türetilmiştir.

Fiilden türetilen isimler,

- 1) İsm-i fâ'il
- 2) İsm-i mef'ûl
- 3) Sıfat-ı müşebbehe
- 4) Mübalağalı ism-i fâ'il
- 5) İsm-i zamân
- 6) İsm-i mekân
- 7) İsm-i tafdîl
- 8) İsm-i âlet

İsimden türetilen isimler ise

- 1) İsm-i mensûb
- 2) İsm-i tasgîr

olarak sınıflandırılmıştır.

10.3.1. Etken ve Edilgen Sıfat Fiiller (İsm-i Fâ'il ve Mef'ûl)

Fiillerin sıfat görevinde kullanılmasına “sıfat fiil/ortaç” denir.

Etken sıfat fiil/ortaç (ism-i fâ'il), fiilin ifade ettiği iş ve hareketi yapanı gösteren, fiilden türemiş bir kelimedir: Yardım eden, yazan, kıran gibi...

Edilgen sıfat fiil/ortaç (ism-i mef'ûl), fiilin ifade ettiği iş ve hareketten etkilenen kimse ya da nesneyi gösteren fiilden türemiş bir kelimedir: Yardım edilen, yazılmış, kırık gibi...

10.3.1.1. Üç Harfli Yalın Fiillerde İsm-i Fâ'il/Mef'ûl

Üç harfli yalın fiillerin,

- İsm-i fâ'ili, fâ'il (فَاعِلٌ) vezninde gelir. İsm-i fâillerde elif (ا) ilave harf olur.
- İsm-i mef'ûlü ise, mef'ûl (مَفْعُولٌ) kalıbında gelir. İsm-mef'ûllerde mim (م) ve vav (و) harfleri ilave harf olarak karşımıza çıkar.

Tablo-10.35. İsm-i Fâ'il ve Mef'ûl

İsm-i Mef'ûl	İsm-i Fâ'il	Mazi
مكتوب yazılan	كاتب yazan	كتب yazdı
منصور yardım edilen	ناصر yardım eden	نصر yardım etti
مقتول öldürülen	قاتل öldüren	قتل öldürdü
مشروب içilen	شارب içen	شرب içti
معلوم bilinen	عالم bilen	علم bildi
مطلوب istenilen	طالب isteyen	طلب istedi
مفتوح açılan	فاتح açan	فتح açtı

Tablo-10.36. Mastar ve İsm-i Fâ'il

İsm-i Fâ'il	Mastar	İsm-i Fâ'il	Mastar	İsm-i Fâ'il	Mastar
sâdık	sadâkat	hâzır	huzûr	'âkil	'akl
sâik	sevk	hâfız	hıfz	'âlim	'ilm
sâil	suâl	kâdir	kudret	'ârif	'irfân
sâlih	sulh	kâfir	küfr	câhil	cehl
sâlim	selâmet	kâmil	kemâl	câmi'	cem'
şâ'ir	şî'r	kâşif	keşf	cârî	cereyân
şâkir	şükr	kâtil	katl	fâtih	feth
şâmil	şümûl	mâlik	mülk	gâfil	gaflet
tâcir	ticâret	nâdim	nedâmet	gâsib	gasb
tâlib	taleb	nâdir	nedret	hâdim	hidmet
vâsıl	Visâl	nâzır	nazar	hâkim	hükm
zâlim	zulm	râvî	rivâyet	Hâlık	halk
				hâric	hurûc

Tablo-10.37. Mastar ve İsm-i Mef'ûl

İsm-i mef'ûl	Mastar	İsm-i mef'ûl	Mastar
medyûn	deyn	ma'dûd	'aded
mesrûr	sürûr	mahdûd	hadd
mev'ûd	va'd	mahkûm	hükm
mevcûd	vücûd	mahzûn	hüzn
mevkûf	vakf	ma'sûm	'ismet
mevzûn	vezn	matlûb	taleb
me'zûn	'izn	meb'ûs	ba's
		mechûl	cehl

Tablo-10.38. Mastar, İsm-i Fâ'il ve Mef'ûl

İsm-i Mef'ûl	İsm-i Fâ'il	Mastar
مذكور zikredilen	ذاكر zikreden	ذكر zıkr
معمول yapılmış	عامل yapan	عمل amel
مجهول bilinmeyen	جاهل bilmeyen	جهل bilmeme
مسروق çalınan	سارق hırsız	سرقت hırsızlık
مشهود şahit olunan	شاهد şâhid olan	شهادت şahit olma
معبود Ma'bûd	عابد kulluk eden	عبودیت kulluk
معروف bilinen	عارف bilen	عرفان irfân
مظلوم mazzûm	ظالم zâlim	ظلم zulüm

Ör: السَّارِقُ “Erkek hırsız”, Mâide/38 (Fâ'il)

Ör: مَحْشُورَةٌ “toplanmış” Sâd/19 (Mef'ûl)

Arz-ı mev'ûd (vadedilen topraklar) inancını hatırlayalım.

Emr (Türkçe'de kullanımıyla emir) mastar, âmir “emreden”, me'mûr ise “emredilen” olmaktadır. Kötü bir fiile yönelik emri uygulamanın mazereti olarak sunulan “biz emir kuluyuz” beyanı bir gerçeği vurguluyor demek ki...

Kamuda dönüşüme “me'mur” kelimesini kaldırarak başlamalı.

Vakf (Vakıf) Durma, duruş, alıkoyma demektir. Mevkûf, “tutuklanmış, alıkonmuş” anlamına gelir. “Vâkıf”ın ise birkaç anlamı olsa da, “duran, özellikle bir konu üzerinde duran, bir şeyi derinlemesine bilen” anlamı gerçekten ilginçtir. Bilirkişiye Osmanlıca’da ehl-i vukuf denmekteydi.

Kur’an Arapçasına “vâkıf” olmak istiyorsunuz, ders notları üzerinde hassasiyetle “durmanız” gerekir, yani “understanding” için konunun üzerinde “standing” gerekmektedir. 😊

Not: Her fiilin ism-i fâili veya ism-i mefûlü olmak zorunda değildir.

Tablo-10.39. İsm-i Fâ'il ve Mef'ûl

İsm-i Mef'ûl	İsm-i Fâ'il	Mazi	Fiil Türü
مَكْتُوبٌ	كَاتِبٌ	كَتَبَ	Salim
مَأْخُودٌ مَسْئُولٌ مَقْرُوءٌ	أَخَذٌ سَائِلٌ قَارِئٌ	أَخَذَ سَأَلَ قَرَأَ	Mehmuz
مَسْرُورٌ	سَارٌ	سَرَّ	Muzaaf
مَوْزُونٌ مَيْسُورٌ	وَاظِنٌ يَاسِرٌ	وَزَنَ يَسَرَ	Misal
مَقُولٌ مَبِيعٌ	قَائِلٌ بَائِعٌ	قَالَ بَاعَ	Ecvef
مَدْعُوءٌ مَهْدِيٌّ	دَاعٍ هَادٍ	دَعَا هَدَى	Nâkıs

Yûsuf Suresi 10. Ayet

قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ...

Kâle **kâ-ilun** minhum...

İçlerinden **bir söz sahibi** şöyle dedi...

10.3.1.2. Dört Harfli Yalın Fiillerde İsm-i Fâ'il/Mef'ul

Dört harfli yalın fiillerin ism-i fâili “müfa'lil” kalıbında, ism-i mef'ûlü ise “müfa'lel” kalıbında gelir.

Tablo-10.40. İsm-i Fâ'il ve Mef'ûl

İsm-i Mef'ûl (Müfa'lel)	İsm-i Fâ'il (Müfa'lil)
mutantan tantanalı müdebebe debdebeli müsel sel zincirleme mütercem tercüme olunmuş mücevh cercevh cercevhle yapılmış	mütercim müvesvis

10.3.1.3. Üç Harfilere İlaveli Fiillerde İsm-i Fâ'il/Mef'ûl

10.3.1.3.1. İf'âl bâbı

Tablo-10.41. İsm-i Fâ'il ve Mef'ûl

	İsm-i Mef'ul	İsm-i Fail	Mastar
KALIP	مُفَعَّلٌ	مُفْعِلٌ	إِفْعَالٌ
ÖRNEKLER	منزل münzel	منزل münzil	إنزال inzāl
	مكرم mükrem	مكرم mükrim	إكرام ikrâm
	مخرج muhrec	مخرج muhric	إخراج ihrâc
	مدخل müdhal	مدخل müdhil	إدخال îdhâl
	معجز mu'cez	معجز mu'ciz	إعجاز i'câz

Tablo-10.42. İsm-i Fâ'il

İsm-i Fail مُفْعِلٌ		
مرشد mürşid	محسن muhsin	منعم Mün'im
مُسْرِفٌ müsrif	مُشْرِكٌ müşrik	مُفْسِدٌ müfsid
مخلص muhlis	مجبر mücbir	مفرط müfrit
مقنع mukni'	مخبر muhbir	منكر münkir
مدرك müdrük	ملحد mülhid	مصلح muslih

Tablo-10.43. İsm-i Mef'ûl

İsm-i Mef'ûl مُفْعَلٌ		
مفرد müfred	مبهم mübhem	مجمل mücmel
ملحق mülhak	مطلق mutlak	مسند müsned
ملهَم mülhem	مغلق muğlak	مصحف mushaf
مُرْسَلٌ mürsel	محکم muhkem	مثبت müsbet

10.3.1.3.2. Tef'îl bâbı

Tablo-10.44. İsm-i Fâ'il ve Mef'ûl

	İsm-i Mef'ûl	İsm-i Fâ'il	Mazi
KALIP	مُفَعَّلٌ	مُفَعَّلٌ	فَعَّلَ
ÖRNEK	مُعَلِّمٌ	مُعَلِّمٌ	عَلَّمَ

Tablo-10.45. İsm-i Fâ'il ve Mef'ûl

	İsm-i Mef'ul	İsm-i Fail	Mastar
KALIP	مُفَعَّلٌ müfa'al	مُفَعَّلٌ müfa'il	تفعيل tef'il
ÖRNEKLER	معلم mu'allem	معلم mu'allim	تعليم ta'lîm
	مؤلف mü'ellef	مؤلف mü'ellif	تأليف te'lîf
	مرتب müretteb	مرتب mürettib	ترتيب tertîb

Tablo-10.46. İsm-i Fâ'il

İsm-i Fail مُفَعَّلٌ		
مسكن müsekkîn	معلم mu'allim	ممثل mümessil
مدرّس müderris	موكل müvekkil	مؤذن müezzin
مفتّش müfettiş	مفسّر müfessir	مجدّد müceddid

Tablo-10.47. İsm-i Mef'ûl

İsm-i Mef'ul مُفْعَلٌ		
مَقْدَرٌ mukadder	مَكْرَمٌ mükerrem	مُزَيِّنٌ müzeyyen
مَوْظَفٌ muvazzaf	مُجَسَّمٌ mücessem	مُكَلَّفٌ mükellef
مُؤَدَّبٌ mü'eddeb	مُنُورٌ münevver	مُعَظَّمٌ muazzam
مُكَدَّبٌ mükezzeb	مُقَدَّمٌ mukaddem	مُسَجَّلٌ müseccel

10.3.1.3.3. Mufâ'ale bâbı

Tablo-10.48. İsm-i Fâ'il ve Mef'ûl

	İsm-i Mef'ul	İsm-i Fail	Mastar
KALIP	مُفَاعَلٌ	مُفَاعِلٌ	مُفَاعَلَةٌ
ÖRNEK	مُشَاهَدٌ	مُشَاهِدٌ	مُشَاهَدَةٌ

Tablo-10.49. İsm-i Fâ'il

İsm-i Fail مُفَاعِلٌ		
مُحَافِظٌ muhâfiz	مُخَابِرٌ muhâbir	مُحَاسِبٌ muhâsib
مُدَاخِلٌ müdâhil	مُدَاوِمٌ müdâvim	مُحَارِبٌ muhârib

Tablo-10.50. İsm-i Mef'ûl

İsm-i Mef'ul مُفَاعَلٌ	
مبارك mübârek	مُحَاسَبٌ muhâseb
مخاطب muhâtab	مُشَاهِدٌ müşâhed

10.3.1.3.4. İnfiâl bâbı

İnfi'âl bâbındaki kelimelerin ism-i mef'ûlü kullanılmaz.

Tablo-10.51. İsm-i Fâ'il

	İsm-i Fail	Mastar	Mazi
KALIP	مُنْفَعِلٌ	إِنْفِعَالٌ	إِنْفَعَلَ
ÖRNEKLER	منقلب	انقلاب	انْقَلَبَ
	مُنْكَسِرٌ	انكسار	انْكَسَرَ
	منقطع	انقطاع	انْقَطَعَ
	منكشف	إنكشاف	انْكَشَفَ

10.3.1.3.5. İfti'âl bâbı

Tablo-10.52. İsm-i Fâ'il ve Mef'ûl

	İsm-i Mef'ul	İsm-i Fail	Mazi
KALIP	مُفْتَعَلٌ	مُفْتَعِلٌ	إِفْتَعَلَ
ÖRNEKLER	مُجْتَمِعٌ	مُجْتَمِعٌ	اجْتَمَعَ
	مُتَّصِلٌ	مُتَّصِلٌ	اتَّصَلَ

Tablo-10.53. İsm-i Fâ'il

İsm-i Fail مُفْتَعِلٌ		
مجتهد müctehid	مختلف muhtelif	معتدل mu'tedil
مقتدير muktedir	منتشر münteşir	مفتخر müftehir

Tablo-10.54. İsm-i Mef'ûl

İsm-i Mef'ul مُفْتَعَلٌ		
محتَمَل muhtemel	منتخب müntehab	مختصار Muhtasâr
محترم muhterem	مشترك müşterek	مكتسب mükteseb

İlk Meclisin mebuslarından Tahir Efendi seçmenlerine hitap ederken, bazı eleştirilere muhatap olur. Bunun üzerine şöyle diyor: “Beyler, sizler bizi seçtiniz, yani müntehibsiniz, seçicilersiniz. Biz de seçildik, bize de müntehab derler. Seçilip gönderildiğimiz yere Meclis, yani müntehebunileyh denir. Sizin yaptığınız bu işe de intihab denir. İntihab, Arapçada “nuhbe-kaymak” kelimesinden gelir. Sütün üstünde süt kaymağı, şapın üstünde de şap kaymağı vardır. Siz ne iseniz meclisiniz odur. Beyler, beni böyle anlayın...”

10.3.1.3.6. Tefa'ul bâbı

Tablo-10.55. İsm-i Fâ'il ve Mef'ûl

	İsm-i Mef'ul	İsm-i Fail	Mazi
KALIP	مُتَّفَعَلٌ	مُتَّفَعِّلٌ	تَفَعَّلَ
ÖRNEK	مُتَعَلَّمٌ	مُتَعَلِّمٌ	تَعَلَّمَ

Tablo-10.56. İsm-i Fâ'il

İsm-i Fail مُتَّفَعِّلٌ		
متشکل Müteşekkil	متخصص mütehassıs	متبسم mütebessim
متوجه Müteveccih	متشبهس müteşebbis	مُتَّفَكِّرٌ mütefekkir

Tablo-10.57. İsm-i Mef'ûl

İsm-i Mef'ul مُتَّفَعَّلٌ		
مُتَّفَكِّرٌ mütefekker	متصور mutasavver	متوفى müteveffâ

10.3.1.3.7. Tefâ'ul bâbı

Tablo-10.58. İsm-i Fâ'il ve Mef'ûl

	İsm-i Mef'ul	İsm-i Fail	Mazi
KALIP	مُتَّفَاعِلٌ	مُتَّفَاعِلٌ	تَفَاعَلَ
ÖRNEK	مُتَّبَاعِدٌ	مُتَّبَاعِدٌ	تَبَاعَدَ

Tablo-10.59. İsm-i Fâ'il

İsm-i Fail مُتَّفَاعِلٌ		
متقاعد mütekâ'id	متواضع mütevazı'	متشاعر müteşâ'ir
متجاوز mütecâviz	متقابل mütekâbil	متناسب mütenâsib

Tablo-10.60. İsm-i Mef'ûl

İsm-i Mef'ûl مُتَّفَاعَلٌ		
مُتَّعَاهَدٌ müte'âhed	متداول mütedâvel	متجاوز mütecâvez

10.3.1.3.8. İstif'âl bâbı

Tablo-10.61. İsm-i Fâ'il ve Mef'ûl

	İsm-i Mef'ul	İsm-i Fail	Mazi
KALIP	مُسْتَفْعَلٌ	مُسْتَفْعِلٌ	اِسْتَفْعَلَ
ÖRNEKLER	مُسْتَقْبَلٌ	مُسْتَقْبِلٌ	اِسْتَقْبَلَ
	مُسْتَرَاخٌ	مُسْتَرِيحٌ	اِسْتَرَاخَ
	مُسْتَخْرَجٌ	مُسْتَخْرِجٌ	اِسْتَخْرَجَ
	مُسْتَدَلٌ	مُسْتَدِلٌ	اِسْتَدَلَّ
	مُسْتَقَامٌ	مُسْتَقِيمٌ	اِسْتَقَامَ

Tablo-10.62. İsm-i Fâ'il

İsm-i Fail مُسْتَفْعِلٌ		
مستفيد müstefîd	مستطيل müstatîl	مستحصل müstahsil
مستنسخ müstensih	مستشرق müsteşrik	مستريح müsterîh

Tablo-10.63. İsm-i Mef'ûl

İsm-i Mef'ûl مُسْتَفْعَلٌ		
مستثنا müstesnâ	مستهجن müstehcen	مستخدم müstahdem
مستحق müstehakk	مستحسن müstahsen	مستحکم müstahkem

10.3.2. Niteleme Sıfatları (Sıfat-ı Müşebbehe)

Öznedeki değişmeyen bir durum ve niteliği bildiren kelimelere sıfat-ı müşebbehe denir. Türkçedeki “-kin/-kün, -gın/-gun vb.” ekleri ile karşılayabiliriz: Çalışkan, düşkün, dalgın, yorgun gibi.

Efal kalıbı renkleri ve bedendeki kusurları bildiren sıfatlar türetir. Fa'lân, iç duyguyu ifade kullanılır.

Ör: سَعِيدٌ “mutlu” Hûd/105

Tablo-10.64 Bazı Niteleme Sıfatları Kalıpları

Anlamı	Örnek Fiil	Kalıp
Çok bilen	عَلِيمٌ	فَعِيلٌ
Zarîf	ظَرِيفٌ	
Çok kerem sahibi	كَرِيمٌ	
ahmer (kırmızı)	احمر	أَفْعَلٌ
esved (kara)	اسود	
ebkem (dilsiz)	ابكم	
Çok temizleyici	طهور	
vakûr	وقور	
atşân (susamış)	عطشان	فَعْلَانُ
uryan (çıplak)	عريان	فُعْلَانٌ

10.3.3. Mübalağalı İsm-i Fâ'il

Yapılan işin çok fazla veya daima yapıldığını ifade eden kelimelere denir: Çok konuşan, çok gezen... Bu kalıplar içerisinde en sık kullanılanı (فَعَّال) veznidir.

Ör: ظُلُومٌ جَهُولٌ “çok zalim, çok cahil” Ahzâb/72

Tablo-10.65. Bazı Mübalağalı İsm-i Fâ'il Kalıpları

Anlamı	Örnek	Kalıp
Çok veren	الْوَهَّابُ	فَعَّالٌ
Çok rızık veren	رَزَّاقٌ	
Tövbeleri çok kabul eden	تَوَّابٌ	
Daima yaratan	خَلَّاقٌ	
Çok bağışlayan	غَفَّارٌ	
Seyyâh (Çok gezen, gezgin)	سَيَّاحٌ	
Çok gülen	ضَحَّاکٌ	
Dessâs (çok hilekâr)	دَسَّاسٌ	
Cevvâl (çok hareketli)	جَوَّالٌ	
Cerrâh	جَرَّاحٌ	
Meddâh (çok öven)	مَدَّاحٌ	
Hammâl (hamal, çok taşıyan)	حَمَّالٌ	
Kassâb (kasap, çok kesen)	قَصَّابٌ	
Çok dolaşan	سَيَّارَةٌ	
Çok alay eden	هُمَزَةٌ	فُعَلَةٌ
Çok kınayan	لُمَزَةٌ	
Çok bağışlayan	غَفُورٌ	فَعُولٌ
Şekûr	شَكُورٌ	
Çok zulmeden	ظَلُومٌ	
Çok iyi ayıran	فَارُوقٌ	فَاعُولٌ
Çok bilen	عَلِيمٌ	فَعِيلٌ
Çok iyi işiten	سَمِيعٌ	
Çok acıyan	رَحِيمٌ	

İsm-i fâil, sıfat-ı müşebbehe ve mübalağalı ism-i fâil arasında nasıl bir fark vardır?

- İsm-i fâil, fâil ile fiil arasındaki geçici ve kısa süreli durumu; sıfat-ı müşebbehe ise devamlı ve değişmeyen bir ilişkiyi anlatır. İsm-i fâilde, bir eylem varken, sıfat-ı müşebbehede herhangi bir eylem söz konusu değildir.
- Mübalağalı ism-i fâil ise bunlara ek olarak, fâilin söz konusu işi sıkça ve yoğun bir şekilde yaptığını anlatır. Örneğin, meslek unvanlarını ifade ederken özellikle “mübalağalı ism-i fâil” kullanılır.
- İsm-i fâili olmayan bir kelimenin, mübalağalı ism-i fâili de olmaz.
Ör: **ظَارِفٌ** şeklinde bir ism-i fâil mevcut değildir. Bu nedenle, **ظَرِيفٌ** mübalağalı ism-i fâil değil, sıfat-ı müşebbehedir.

Sıfat-ı müşebbehe (SM) ile Mübalağalı İsm-i Fâil (MİF) arasındaki farklar hakkında daha detaylı nasıl bilgi alabiliriz?

Dr. Ahmet İhsan Dündar'ın “Arap Morfolojisinde Sıfat-ı Müşebbehe ve Mübâlağalı İsm-i Fâil Arasındaki Farklar” başlıklı makalesini inceleyebilirsiniz. Dündar, makalesinde SM ve MİF arasındaki farklılıkları şu 7 maddede özetliyor:

- 1) Kelimenin kendisinden türediği fiilin geçişli veya geçişsiz olması: **فَعُولٌ** ve **فَعِيلٌ** kalıpları her ikisinde de kullanılabilir. Ancak **كَرِيمٌ** geçişsiz fiilden türediği için SM, **غَفُورٌ** ve **رَحِيمٌ** ise geçişli fiilden geldiği için MİF kabul ediliyor.
- 2) Kelimenin süreklilik anlamı taşıyıp taşınamaması: SM süreklilik/kalıcılık, MİF geçici olma/yenilenme içeriyor. **ظُهُورٌ** ve **وَقُورٌ** de olduğu gibi SM şahsın veya nesnenin niteliğini ifade etmekte iken, MİF ise **شَكُورٌ**, **غَفُورٌ** ve **ظُلُومٌ** örneklerinde olduğu gibi şahsın sabit niteliğinden çok, eylemin birçok kez gerçekleştirildiğine işaret etmektedir.
- 3) Taşıdığı zaman anlamı: SM süreklilik ifade ettiği için herhangi bir zamana işaret etmemekte veya şimdiki zamana işaret etmekte, ancak MİF mazi ve muzari zamanlara işaret etmektedir.

4) Cümle içindeki kullanımı

5) Tamlanan olarak kullanılması durumundaki farklılık: SM fâile tamlanan olabilirken, MİF olamaz.

6) Bağlamdan kaynaklanan farklılık

7) Aktif veya pasif anlama sahip olması: SM pasif anlam, MİF aktif anlam içerir. أبيض

“beyaz” pasif anlamda iken, شُكُور “çok şükreden” aktif anlam içerir.

10.3.4. Mekân ve Zaman Bildiren İsimler (İsm-i Zaman ve Mekân)

“İsm-i Zaman ve Mekân” da denir. Fiilin gerçekleştiği yeri ve zamanı bildiren kelimelerdir. Derslik, çalışma yeri, doğum zamanı gibi...

Tablo-10.66. 3'lü Fiillerin Zaman/Mekân İsimleri

Zaman/mekân isimleri	Muzari	Mazi	Kalıp
مَلْعَبٌ	يَلْعَبُ	لَعِبَ	مَفْعَلٌ Fiilin muzari halinde 2. harfi üstünlü veya ötreli ise, bu kalıp kullanılır.
مَكْتَبٌ	يَكْتُبُ	كَتَبَ	
مَخْرَجٌ	يَخْرُجُ	خَرَجَ	
مَجْرَى	يَجْرِي	جَرَى	
مَكَانٌ	يَكُونُ	كَانَ	
مَقَامٌ	يَقُومُ	قَامَ	
مَحَلٌّ	يَحُلُّ	حَلَّ	
مَجْلِسٌ	يَجْلِسُ	جَلَسَ	مَفْعِلٌ Fiilin muzari halinde 2. harfi esreli ise, bu kalıp kullanılır.
مَوْصِلٌ	يَصِلُ	وَصَلَ	
مَنْزِلٌ	يَنْزِلُ	نَزَلَ	
مَوْقِفٌ	يَقِفُ	وَقَفَ	
مَوْضِعٌ	يَضَعُ	وَضَعَ	

مَفْعَلَةٌ ve مَفْعَلَةٌ kalıpları, birşeyin orada çokça olduğunu/yapıldığını gösterir.

Tablo-10.67. Zaman/Mekân İsimleri

Kalıplar	مَفْعَلٌ	مَفْعَلَةٌ	مَفْعِلٌ	مَفْعِلَةٌ
Örnekler	ma'bed mahrec mat'am matbah mebde' medhal mekteb menfez mensar merkad mesken meslek	mahfaza manzara mezbaha meşcere mahkeme medrese merhale matba'a memleket	mevlid meclis mescid mevkıf mahfil mevki' menzil	mesîre menzile

Mücâdele Suresi 11. Ayet

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا يَفْسَحِ اللَّهُ لَكُمْ...

Yâ eyyuhâ-lleżîne âmenû izâ kîle lekum tefessehû fi-lmecâlisi fefsehû yefsehi(A)llâhu lekum(s)...

Ey iman edenler! Meclislerde size: "Yer açın" dendiği zaman yer açın ki Allah da size genişlik versin...

4 ve fazlası harfli fiillerin zaman ve mekân isimleri , "İsm-i Mef'ûl" kalıbı ile aynıdır.

Tablo-10.68. Zaman/Mekân İsimleri

Zaman/mekân isimleri	Muzari	Mazi
مُكْرَمٌ	يُكْرِمُ	أَكْرَمَ
مُسْتَخْرَجٌ	يَسْتَخْرِجُ	اسْتَخْرَجَ

İsm-i mef'ûl ile ismi zaman/mekânın karıştırılmaması için ism-i zamanın/mekânın sonuna genelde bir فِيهِ takısı eklenir. Mesela: مُكْرَمٌ فِيهِ denilir.

10.3.5. Üstünlük ve Karşılaştırma İsmi (İsm-i Tafdîl)

“İsm-i tafdîl” de denir. Üstünlük ismi, sıfatlarda derece açısından daha üstün olma durumunu gösteren kelimelerdir. Birşeyin diğerinden daha üstün veya aralarında en üstün olduğunu belirtir: Daha güzel, en büyük gibi... Türkçede “Sıfatlarda Karşılaştırma”, İngilizcede “Comparative & Superlative” konusuna karşılık gelir.

Bu kategorinin bir tek kalıbı vardır. Sıfat-ı müşebbehe kategorisindeki renk ve sakatlıkları/noksanlıkları belirten kelimelerle ism-i tafdil kategorisindeki kelimelerin kalıpları aynıdır. Ayrımların anlamlarının bilinmesiyle yapılır.

Tablo-10.69. İsm-i Tafdîl

İsm-i Tafdîl	Sıfat
A'lâ (en/daha yüce, iyi)	'Alî
Echel (en/daha bilgisiz)	Cahil
Ekall (en/daha az)	Kalîl
Ekber (en/daha büyük)	Kebîr
Ekser (en/daha çok)	Kesîr
Elyâk (en/daha liyâkatli)	Lâyık
Elzem (en/daha lüzumlu)	Lâzım
Asgar (en/daha küçük)	Sağîr
Esahh (en/daha sıhhatli)	Sahih
Eslem (en/daha selâmetli)	Sâlim
Esfel (en/daha sefil)	Süflî
Eşedd (en/daha şiddetli)	Şedîd
Evlâ (en/daha yakın)	Velî

Ör: **أَصْدَقُ** “daha doğru” Nisâ/87, **أَظْلَمُ** “daha zalim” En'âm/21

Ör: Asgarî ücret, azamî tarife

Tablo-10.70. İsm-i Tafdîl

İsm-i Tafdîl		Sıfat		Kalıp
أَقْلُّ	Daha/En az	قَلِيلٌ	Az	Efal افعل
أَعْلَمُ	Daha/En iyi bilen	عَلِيمٌ	Bilen	
أَكْبَرُ	Daha/En büyük	كَبِيرٌ	Büyük	
أَكْثَرُ	Daha/En çok	كَثِيرٌ	Çok	
أَحَقُّ	Daha/En gerçek	حَقٌّ	Gerçek	
أَحْسَنُ	Daha/En güzel	حَسَنٌ	Güzel	
أَكْرَمُ	Daha/En kıymetli	كَرِيمٌ	Kıymetli	
أَنْدَرُ	Daha/En nâdir	نَادِرٌ	Nâdir	
أَشَدُّ	Daha/En şiddetli	شَدِيدٌ	Şiddetli	
أَقْرَبُ	Daha/En yakın	قَرِيبٌ	Yakın	

Bazen olur hasen, ahsenden ahsen=Mükemmel, bazen iyinin düşmanıdır.

Dişil kelimeler “Fu'lâ” kalıbına dönüştürülerek elde edilirler.

Ör: **كَبِيرٌ** kebîr sıfatının dişil ism-i tafdili **كُبْرَى** kübrâ olur.

Ör: Hasen için “ahsen” ve “hüsna”, “sağır” için “asgar” ve “suğra” olur.

Tîn Suresi 4-5. Ayet

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ

Lekad halaknâ-l-insâne fî ahseni takvîm(in) Summe radednâhu esfele sâfilîn(e)

Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık. Sonra onu, aşağıların aşağısına indirdik.

Bakara Suresi 217. Ayet

...وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ...

...velfitnetu ekberu mine-lkatl(i)^(k)...

...Fitne de adam öldürmekten daha büyüktür (bir günahdır)....

Câsiye Suresi 26. Ayet

...وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

velâkinne eksera-nnâsi lâ ya'lemûn(e)

...Fakat insanların çoğu bilmezler.

10.3.6. Araç-Gereç İsmi (İsm-i Âlet)

“İsm-i Âlet” de denir. Eylemin yapıldığı fiilden türeyen ve o iş için kullanılan aleti gösteren isimdir.

Ör: “Açtı” fiilinden türeyen “açacak”, “ütüledi” fiilinden türeyen “ütü” ve “süpürdü” fiilinden türeyen “süpürge” ism-i alettir.

“Kem âlât ile kemâlât olmaz”

Ör: التَّابُوتُ “tabût, sanduka” Bakara/248

En'âm Suresi 59. Ayet

وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ...

Ve 'indehu mefâtihi-ılgaybi...

Gaybın anahtarları O'nun katındadır...

Mefâtihi, miftâhın çoğulu olup “anahtarlar” demektir.

Tablo-10.71. İsm-i Âlet

İsm-i Âlet		Mazi/mastar		Kalıp
مِفْتَاحٌ	Anahtar	فَتَحَ	feth (açma)	مِفْعَالٌ
مِضْرَابٌ	Mızrap	ضَرَبَ	darb (vurma)	
مِعْيَارٌ	Ölçme aleti, ölçek	عَيَّرَ	ayâr	
مِقْيَاسٌ	Ölçek	قَيَّاسٌ	kıyâs	
مِيزَانٌ	Tartı	وَزَنَ	ölçtü	
مِقْطَعٌ	Kalem ucu kesme bıçağı	قَطَعَ	kat' (kesme)	مِفْعَلٌ
مِقْصَصٌ	Makas	قَصَّ	kesti	
مِنْبَرٌ	Minber	نَبَّرَ	yükseltti	
مِشْرَبَةٌ	Maşrapa	شَرِبَ	şürb (içme)	مِفْعَلَةٌ
مِسطَرَةٌ	Cetvel	سَطَرَ	çizdi	
مِرْآةٌ	Ayna	رَأَى	gördü	
قَلَمٌ	Kalem	Fiilden türememiş aletler		

10.3.7. Küçültme İsmi (İsm-i Tasgir)

“İsm-i Tasgir” de denir. Acıma, şefkat, sevgi, sevimlilik katmak veya küçüklüğü/azlığı göstermek gibi amaçlarla bir isimden elde edilmiş olan isimlerdir. Türkçede kelime sonuna “-cık , -cik” takıları ile yapılan Mehmetçik, kedicik gibi kelimelerin de karşılığı olarak kullanılır.

Tablo-10.72. İsm-i Tasgir

İsm-i Tasgir		İsim		Kalıp
عَبِيدٌ	Kulcuk	عَبْدٌ	Kul	فُعَيْلٌ (3 harfliler için)
حَسِينٌ	Küçük Hasan Hasancık	حَسَنٌ	Hasan	
جُنَيْدٌ	Küçük asker Askercik	جُنْدٌ	Asker	
بُلْبُلٌ	Bülbülcük	بُلْبُلٌ	Bülbül	فُعَيْعِلٌ (4 harfliler için)
مُنَيْرٌ	Evcik	مَنْزِلٌ	Ev	
كُتَيْبٌ	Kitapçık	كِتَابٌ	Kitap	فُعَيْعِلٌ فُعَيْعِيلٌ (5 veya daha fazla harfliler için)
مُفَيْتِحٌ مُفَيْتِيحٌ	Anahtarçık	مِفْتَاحٌ	Anahtar	
فُنَيْجِينٌ	Fincancık	فِنْجَانٌ	Fincan	

İsm-i tasgir yapılırken bazen kelimenin son harfi de atılabilir.

سَفْرَجَلٌ “Ayva” demektir. “Küçücük ayva” demek istediğimizde ism-i tasgiri سَفْرِجٌ veya سَفْرِيجٌ şeklinde olabilir.

Eğer kelimenin sonunda dişillik alameti varsa, bu alamet ism-i tasgir yapıldıktan sonra konur.

- قَلْعَةٌ Kale قَلِيعَةٌ Küçük kale
- سَلْمَى Selma سَلْمَاحٌ Selmacık

Dişil bir kelime ismi tasgir yapıldığında sonuna ة gelir.

- شَمْسٌ Güneş شَمْسِيَّةٌ Güneşçik
- عَيْنٌ Göz عَيْنِيَّةٌ Gözcük, küçük göz

İki erkek çocuğumuza Hasan ve Hüseyin adlarını verecek olsak, Hüseyin'i hangisine koymalı?

Tabii ki istediğimizi koyabiliriz. Ancak anlamdan yola çıkarsak, "Hasancık veya Küçük Hasan" olan Hüseyin'i küçüğe koymalıyız 😊.

Sümeyye de, Semâcık (Küçük Semâ) demektir.

Yûsuf Suresi 5. Ayet

قَالَ يَا بُنَيَّ...

Kâle yâ buneyye...

(Babası:) Ey yavrucuğum! dedi...

Kureyş Suresi 1. Ayet

لِإِيلَافٍ قُرَيْشٍ...

Li-îlâfi kurayş(in)...

Kureyş'i alıstırdığı için...

Kureyş, özel anlamda bir kabilenin ismidir. Ancak farklı görüşler olsa da, kelime anlamı olarak “küçük köpek balığı” anlamına gelir.

10.3.8. İlgi ve Aidiyet İsmi (İsm-i Mensûb)

“İsm-i Mensûb” da denir. Herhangi bir yere/mesleğe/inanca vb. mensubiyet anlamı belirten isimlerdir. İsm-in sonuna şeddeli ve tenvinli **ی** getirilmesi ve önceki harfin harekesinin esre yapılmasıyla elde edilir.

Kelimeye getirilen bu eke nispet eki denir. Bu ekle türetilen kelimeleri Türkçede -lı/-li, -ça/-çe, -sal/-sel gibi eklerle yapılan kelimeler karşılar. Osmanlı Türkçesinde ve günümüz Türkçesinde kullanılan bazı örnekleri sıralayabiliriz.

Ör: Fikir/fikrî, idâre/idârî, ticaret/ticarî, Nebi/Nebevî, semâ/semâvî gibi...

Tablo-10.73. İsm-i Mensûb

İsm-i Mensûb	
اِسْتَانْبُولِيٌّ	İstanbulu
مِصْرِيٌّ	Mısırlı
هِنْدِيٌّ	Hintli
تَارِيخِيٌّ	Tarih ile ilgili
اَخْوِيٌّ	Kardeşçe
قُرَشِيٌّ	Kureyş kabilesinden

Nûr Suresi 35. Ayet

...لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ...

...lâ şarkıyyetin velâ garbiyyetin...

...ne doğuya ne de batıya ait olan...

Sonunda **ة** olan isimler ismi mensub olduğunda **ة** kalkar: **مَكَّة** Mekke **مَكِّي**
Mekkeli

İsmi ortasında **ي** varsa düşer: **مَدِينَةٌ** Şehir **مَدَنِيٌّ** Şehirli

Sonunda elif-i memdude olanın hemzesinin yerine **و** gelir: **سَمَاءٌ** Semâ
سَمَآوِيٌّ Semâviyyun

Sonunda elif-i maksure bulunanın elifi **و** a çevrilir: **دُنْيَا** Dünya **دُنْيَوِيٌّ**

10.3.9. Hayret (Taaccüb) Kipleri

Bir şey karşısında duyulan hayret ve şaşkınlığı ifade eden kiplerdir.

Kurallı olanları **مَا أَفْعَلَهُ** ve **أَفْعِلْ بِهِ** kalıbı ile yapılır.

Abese Suresi 17. Ayet

قَتَلَ الْإِنْسَانَ مَا أَكْفَرَهُ

Kutile-l-insânu mâ ekferah(u)

Kahrolası (inkârcı) insan! Ne nankördür o!

Kehf Suresi 26. Ayet

...أَبْصُرْ بِهِ وَأَسْمِعْ...

...ebsir bihi ve esmi'...

...O ne güzel gören ve ne güzel işitendir...

Tablo-10.74. Örnek Çekim Tablosu

Türkçesi	Arapçası	
Yardım etti	نَصَرَ	Mazi
Yardım ediyor/eder	يُنْصِرُ	Muzari
Yardım et!	انْصُرْ	Emr-i Hâzır
Yardım etsin	لِيَنْصُرْ	Emr-i Gâib
Yardım etmedi	لَمْ يَنْصُرْ	Cahd-ı Mutlak
Henüz yardım etmedi	لَمَّا يَنْصُرْ	Cahd-ı Müstağrak
Yardım etmiyor	مَا يَنْصُرُ	Nefy-i Hâl
Yardım etmez	لَا يَنْصُرُ	Nefy-i İstikbal
Asla yardım etmeyecek	لَنْ يَنْصَرَ	Te'kîd-i Nefy-i İstikbal
Yardım etme!	لَا تَنْصُرْ	Nehy-i Hâzır
Yardım etmesin	لَا يَنْصُرْ	Nehy-i Gaib
Yardım etmek	نَصْرًا	Masdar-ı Gayr-i Mimî
Yardım eden	نَاصِرٌ	İsm-i Fail
Çok yardım eden	نَصَّارٌ	Mübalağalı İsm-i Fail
Yardım edilen	مَنْصُورٌ	İsm-i Me'ful
Yardım etme (Eylemi, zamanı veya mekânı)	مَنْصَرٌ	Masdar-ı Mimî, İsm-i Zaman, İsm-i Mekan
Yardım etme aleti	مِنْصَرٌ	İsm-i Âlet
Küçük bir yardım	نُصَيْرٌ	İsm-i Tasğir
Daha çok/En çok yardım eden	أَنْصَرٌ	İsm-i Tafdil
Yardıma mensub, yardımcı	نَصْرِيٌّ	İsm-i Mensûb
Bir kere yardım etmek (Kaç kere olduğunu bildirir)	نَصْرَةً	Masdar Bina-yı Merre
Bir türlü yardım etmek (Fiilin nasıl olduğunu bildirir)	نِصْرَةً	Masdar Bina-yı Nev'
Ne yardım etti	مَا أَنْصَرَهُ	Fiil-i Taaccub-i Evvel
Ne de yardım etti	أَنْصَرَ بِهِ	Fiil-i Taaccub-i Sâni

11. BÖLÜM

İsimlerde i'râb konusuna daha önce değışmiştik. Fiillerde i'râba ise burada değineceğiz.

Mazi ve emir fiillerin sonu, başlarına gelen bir edattan veya herhangi bir sebepten dolayı değışmez.

Ancak muzari fiillerin –dişil çoğul kipi hariç- sonları değışir. Bu değışim, başlarına gelen cezm veya nasb edatları ile gerçekleşir. Muzari fiillerde i'râb alametleri; ref, nasb ve cezmdir.

- **Ref Durumu:** Öncesinde cezm/nasb edâtı bulunmayan muzari fiil, ref durumunda demektir. Muzari fiil ref durumundaysa,
 - Fiil ötre ile biter.
 - Dişil çoğullar dışındaki muzari fiilin 5 sigasının sonunda “nun” bulunur (Ef'âlü-l hamse).
- **Nasb Durumu:** ف , لَنْ , كَيْ , إِذَنْ , أَنْ edatları muzari bir fiilin başına geldiğinde, fiil nasb edilir. Muzari fiil nasb durumundaysa,
 - Fiil üstün ile biter.
 - Dişil çoğullar dışındaki muzari fiilin 5 sigasında, fiillerin sonundaki “nun”lar düşer.
- **Cezm Durumu:** مَهْمَا , أَيَّنَمَا , أَيَّن , مَا , مَنْ , إِنَّ , لَا , ل , لَمَّا , لَمْ , كَيْفَمَا , حَيْثُمَا , أَيَّ , أَيَّ , أَيَّانَ , إِذْمَا , مَتَى , مَهْمَا , أَيَّنَمَا , أَيَّن , مَا , مَنْ , إِنَّ , لَا , ل , لَمَّا , لَمْ , كَيْفَمَا , حَيْثُمَا , أَيَّ , أَيَّ , أَيَّانَ , إِذْمَا , مَتَى edatları muzari bir fiilin başına geldiğinde, fiil cezm edilir. Muzari fiil cezm durumundaysa,
 - Fiil cezm ile biter.
 - Dişil çoğullar dışındaki muzari fiilin 5 sigasında, fiillerin sonundaki “nun”lar düşer.
 - Sonu illetli olan fiillerde illet harfi düşer.

11.1.Nasb Edatları

11.1.1. Doğrudan Nasbeden Edatlar

11.1.1.1. Len لَنْ

Gelecek zamanın kesin olumsuz çekimini (Te'kîd-i Nefy-i İstikbal) yapmak için muzâri fiilin başına لَنْ getirilir ve fiil nasbedilir. Hamide Atalay'ın "Arap Grameri Açısından Len Edatı ve Kur'an'da Kullanılışı" başlıklı yüksek lisans tezini okuyabilirsiniz.

Tablo-11.1. Len Edatı

Çoğul	İkil	Tekil	
لَنْ يَنْصُرُوا	لَنْ يَنْصُرَا	لَنْ يَنْصُرَ	3. Şahıs Eril
لَنْ يَنْصُرْنَ	لَنْ تَنْصُرَا	لَنْ تَنْصُرَ	3. Şahıs Dişil
لَنْ تَنْصُرُوا	لَنْ تَنْصُرَا	لَنْ تَنْصُرَ	2. Şahıs Eril
لَنْ تَنْصُرْنَ	لَنْ تَنْصُرَا	لَنْ تَنْصُرِي	2. Şahıs Dişil
لَنْ نَنْصُرَ	لَنْ نَنْصُرَ	لَنْ أَنْصُرَ	1. Şahıs Eril-Dişil

Yukarıdaki tabloda, أَنْتِ أَنْتُمَا هُمَا هُمْ أَنْتُمْ çekimlerinde fiillerin sonlarındaki "nun" ن harfleri düşmüştür. Ancak هُمْ أَنْتُمْ çekimlerinde düşen "nun"un yerine bir "elif" ا getirilmiştir. Bu "elif"e yalnızca şekil olarak yer verilir, telaffuz edilmez.

Ef'âlü-l hamse nedir?

Dikkat ederseniz, tabloda 7 fiil çekiminde "nun" düşmüştür. Ancak, "nun" harflerinin düştüğü 3 çekim birbiri ile aynıdır. Dolayısıyla birbirinden farklı 5 fiil çekiminde "nun" düştüğü için bu adı almıştır.

Bakara Suresi 24. Ayet

فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ
أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ

Fe-in lem tef'alû velen tef'alû fetteku-*nnâra*-lletî vekûduha-*nnâsu* velhicâra(*tu*)^(s)
u'iddet lil-kâfirîn(*e*)

Bunu yapamazsanız -ki elbette yapamayacaksınız- yakıtı, insan ve taş olan cehennem
ateşinden sakının. Çünkü o ateş kâfirler için hazırlanmıştır.

Beled Suresi 5. Ayet

أَيَحْسَبُ أَنْ لَنْ يَقْدِرَ عَلَيْهِ أَحَدٌ

Eyahsebu en len yakdira 'aleyhi ehad(*un*)

İnsan, hiç kimsenin kendisine güç yetiremeyeceğini mi sanıyor?

Âl-i İmrân Suresi 85. Ayet

وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ

Vemen yebteği ğayra-l-islâmi dînen felen yukbele minhu vehuve fi-l-âhirati mine-
lhâsirîn(*e*)

Kim, İslâm'dan başka bir din ararsa, bilsin ki kendisinden (böyle bir din) asla kabul
edilmeyecek ve o, ahirette ziyan edenlerden olacaktır.

11.1.1.2. En أَنْ

Muzari fiilin başına gelen أَنْ edatı “-mek, -mak; -meyi, -mayı” anlamı verir (mastara
çevirir) ve muzari fiili nasbeder.

Nisâ Suresi 25. Ayet

...وَأَنْ تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَكُمْ...

...veen tasbirû hayrun lekum^(k)...

...Sabretmeniz ise sizin için daha hayırlıdır...

Mü'minûn Suresi 27. Ayet

فَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ أَنْ اصْنَعِ الْفُلَكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحَيْنَا فَإِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُورُ
فَأَسْأَلُكَ فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ مِنْهُمْ
وَلَا تَخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُغْرَقُونَ

Feevhaynâ ileyhi eni-sne'i-lfulke bi-a'yuninâ vevahyinâ fe-izâ câe emrunâ vefâra-
ttennûru⁽²⁾ fesluk fihâ min kullin zevceyni-şneyni veehleke illâ men sebeka 'aleyhi-
lkavlu minhum^(s) velâ tuhâtibnî fi-lleżîne zalemû^(s) innehum muğrakûn(e)

Bunun üzerine ona “Gözlerimizin önünde (muhafazamız altında) ve bildirdiğimiz şekilde gemiyi yap. Bizim emrimiz gelip de sular coşup yükselmeye başlayınca her cinsten birer çift ile, daha önce kendisi aleyhinde hüküm verilmiş olanların dışındaki aileni gemiye al. Zulmetmiş olanlar konusunda bana hiç yalvarma! Zira onlar kesinlikle boğulacaklardır.” diye vahyettik.

Bakara suresi 169. Ayet

إِنَّمَا يَأْمُرُكُمْ بِالسُّوءِ وَالْفَحْشَاءِ وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ

İnnemâ ye/murukum bi-ssû-i velfahşâ-i veen tekûlû 'ala(A)llâhi mâ lâ ta'lemûn(e)

O, size ancak kötülüğü, hayâsızlığı ve Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri söylemenizi emreder.

Kıyâme Suresi 36. Ayet

أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى

Eyahsebu-l-insânu en yutrake sudâ(n)

İnsan başıboş bırakılacağını mı sanıyor?

11.1.1.3. إِذًا إِذْنٌ İzân İZÂN

“O halde, o zaman, öyleyse” anlamlarını verir. Daha çok gelecek zaman belirten cümlelere, bazen de şart edatlarına cevap olarak gelir. Muzari fiili nasbetmesi için bu edat cevap cümlesinin ve muzari fiil öncesinde olmalıdır.

Ör: - Çok ders çalışıyorum. أَدْرُسُ كَثِيرًا

- O zaman başarırısın. إِذْنٌ تَنْجَحُ

Eğer muzâri fiilden sonra gelirse nasbetmez: أَنَا أَذْهَبُ إِذْنٌ Öyleyse ben giderim.

11.1.1.4. Key كَيْ ve Likey لَيْ

كَيْ ve لَيْ edatları “-mesi için, -ması için; -sın, -sin, -sun, -sün diye” gibi anlamlar verir.

Hadîd Suresi 23. Ayet

لِكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَيْكُمْ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ

Likeylâ te/sev ‘alâ mâ fâtekum velâ tefrahû bimâ âtâkum^(k) va(A)llâhu lâ yuhibbu kulle muhtâlin fehûr(in)

Elinizden çıkana üzülmeysiniz ve Allah’ın size verdiği nimetlerle şıarmayasınız diye (böyle yaptık.) Çünkü Allah, kendini beğenip övünen hiçbir kimseyi sevmez.

Tâ-Hâ Suresi 33-34. Ayet

كَيْ نُسَبِّحَكَ كَثِيرًا وَنَذْكُرَكَ كَثِيرًا

Key nusebbihake keşîrâ(n) venezkurake keşîrâ(n)

Ki seni çokça tesbih edelim ve seni çokça analım.

11.1.2. Gizli أَنْ ile Nasbeden Edatlar

Bazı nasbeden edatlar muzari fiilin başına geldiği zaman, ikisinin arasında fiili masdara çeviren bir أَنْ edatı vardır. Ancak bu edat genelde çıkarılır ve gizli biçimde yer aldığı kabul edilir.

11.1.2.1. Fe ف

Sebeup belirten ilk cümlede “emir, yasak, soru, temenni, dua, beyan ve olumsuzluk ifadesi” bulunursa, ف atıf harfi ile başlayan ikinci cümlenin fiili nasbedilir. Bu konuda, Arş. Gör. Yusuf BÖYÜK'ün “Fe Edatının Arap Dilindeki Fonksiyonu” makalesini okuyabilirsiniz.

En'âm Suresi 52. Ayet

...فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ

... fetatrudehum fetekûne mine-zzâlimîn(e)

...O halde onları kovarsan zalimlerden olursun.

Mâide Suresi 118. Ayet

إِنْ تُعَذِّبُهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

În tu'azzibhum fe-innehum 'ibâduk(e)^(s) ve-in tağfir lehum fe-inneke ente-l'azîzu-lhakîm(u)

“Eğer onlara azap edersen, şüphe yok ki onlar senin kullarıdır. Eğer onları bağışlarsan, yine şüphe yok ki sen izzet ve hikmet sahibisin.

Nisâ Suresi 73. Ayet

يَا لَيْتَنِي كُنْتُ مَعَهُمْ فَأَفُوزَ فَوْزًا عَظِيمًا

yâ leytenî kuntu me'ahum feefûze fevzen 'azîmâ(n)

“Keşke onlarla beraber olsaydım da ben de büyük bir başarı kazansaydım!”

A'râf Suresi 53. Ayet

...فَهَلْ لَنَا مِنْ شُفَعَاءَ فَيَشْفَعُوا لَنَا...

...fehel lenâ min şufe'âe feyeşfe'û lenâ...

...Şimdi bizim için şefaathçılar var mı ki bize şefaath etseler..

11.1.2.2. Sebep bildiren Li ل

ل edatı “-mesi için, -ması için; -sın, -sin, -sun, -sün diye” gibi anlamlar verir. Sebep bildirme “lâm”ıdır.

Nisâ Suresi 165. Ayet

رُسُلًا مُّبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا

Rusulen mubeşşirîne vemunzirîne li-ellâ yekûne linnâsi ‘ala(A)llâhi hucetun ba'de-rrusul(i)^(c) vekâna(A)llâhu ‘azîzen hakîmâ(n)

Müjdeleyiciler ve uyarıcılar olarak peygamberler gönderdik ki, peygamberlerden sonra insanların Allah'a karşı bir bahaneleri olmasın. Allah, izzet ve hikmet sahibidir.

Bu ayette, ل+أَنْ+لا yerine kısaca لِئَلَّا kullanıldığını görüyoruz.

Tâ-Hâ Suresi 2. Ayet

مَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقَى

Mâ enzelnâ ‘aleyke-lkur-âne litesşkâ

Kur'ân'ı sana sıkıntıya düşesin diye indirmedik.

Fetih Suresi 5. Ayet

لِيُدْخَلَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا
وَيُكَفِّرَ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَكَانَ ذَلِكَ عِنْدَ اللَّهِ فَوْزًا عَظِيمًا

Li yudhile-lmu/minîne velmu/minâti cennâtin tecrî min tahtihâ-l-enhâru hâlidîne fi hâ
ve yukeffira 'anhum seyyi-âtihim^(c) ve kâne zâlîke 'inda(A)llâhi fevzen 'azîmâ(n)

(Bütün bu lütuflar) mümin erkeklerle mümin kadınları, içinde ebedî kalacakları, zemininden ırmaklar akan cennetlere koyması, onların günahlarını örtmesi içindir. İşte bu, Allah katında büyük bir kurtuluştur.

A'râf Suresi 189. Ayet

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا...

Huve-llezi halekakum min nefsin vâhidetin vece'ale minhâ zevcehâ liyeskune
ileyhâ^(s)...

Sizi bir tek nefisten (Âdem'den) yaratan ve kendisi ile huzur bulsun diye eşini de (Havva'yı) ondan yaratan O'dur.

Tâ-Hâ Suresi 73. Ayet

إِنَّا أَمْنَا بِرَبِّنَا لِيَغْفِرَ لَنَا خَطَايَانَا...

İnnâ âmennâ birabbinâ liyağfira lenâ...

Doğrusu biz, hatalarımızı... bağışlaması için Rabbimize iman ettik.

11.1.2.3. Olumsuzluğu pekiştiren Li ل

ل den önce olumsuz كَانَ veya türevlerinden biri geçerse olumsuzluğu kuvvetlendirir ve “inkâr lâmi” adını alır. Olumsuz كَانَ nin haberinin başındaki muzari fiili nasbeder.

Ankebût Suresi 40. Ayet

...وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ

...vemâ kâna(A)llâhu liyazlimehum velâkin kânû enfusehum yazlimûn(e)

...Allah, onlara zulmediyor değildi, fakat onlar kendilerine zulmediyorlardı.

11.1.2.4. Hatta حَتَّى

Bu edat, “-e kadar, -e dek...” veya “için, sebebiyle, -den dolayı...” gibi anlamlara gelir.

Hicr Suresi 99. Ayet

وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ

Va'bud rabbeke hattâ ye/tiyeke-lyakîn(u)

Ve sana yakîn (ölüm) gelinceye kadar Rabbine ibadet et!

11.1.2.5. Atıf harfi Ev أَوْ

أَوْ edatı da muzari fiili nasbeden edatlardandır.

11.1.2.6. Beraberlik Vavı Ve وَ

İlk cümlede “emir, yasak, soru, temenni, dua, beyan ve olumsuzluk ifadesi” bulunursa,

وَ harfi ile başlayan ikinci cümlenin fiili nasbedilir.

11.2. Cezm Edatları

Bu edatlar kendisinden sonraki fiili cezmeder.

11.2.1. Li Edatı لِي

Bu edat dolaylı emir (emr-i gâib) verirken kullanıldığında, muzari fiilin sonunu cezmeder.

Tevbe Suresi 82. Ayet

فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ

Felyedhakû kalîlen velyebkû keşîran cezâen bimâ kânû yeksibûn(e)

Artık kazanmakta olduklarının cezası olarak az gülsünler, çok ağlasınlar!

Dolaylı emirin başına ف - و - ثَمَّ harflerinden biri gelirse, ل lââm harfinin cezmlî okunduğunu ve bu harflerle beraber tek hece olarak söylendiğini daha önce belirtmiştik: ثَمَّ لَيْكُتُبُوا , فَلَيْكُتُبُ , وَلَيْكُتُبُ gibi... Burada da aynı biçimde kullanım görüyoruz.

Haşr Suresi 18. Ayet

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ

Yâ eyyuhâ-llezhîne âmenû-ttekû(A)llâhe veltenzur nefsun mâ kaddemet ligâd(in)^(s) vettekû(A)llâh(e)^(c) inna(A)llâhe habîrun bimâ ta'melûn(e)

Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının ve herkes, yarın için önceden ne göndermiş olduğuna baksın. Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.

11.2.2. Lâ

Bir fiilin yapılmasının yasaklanması istendiğinde “yasaklama lââm”ı olarak ل edatı kullanılır. Bu da muzari fiilin sonunu cezmeder.

Yâsîn Suresi 76. Ayet

فَلَا يَخْزُنكَ قَوْلُهُمْ إِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ

Felâ yahzunke kavluhum^(m) innâ na'lemu mâ yusirrûne vemâ yu'linûn(e)

(Resûlüm!) O halde onların sözleri sakın seni üzmesin. Kuşkusuz biz, onların gizlemekte olduklarını da, açığa vurduklarını da biliyoruz.

Secde Suresi 23. Ayet

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَلَا تَكُنْ فِي مِرْيَةٍ مِنْ لِقَائِهِ وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِبَنِي إِسْرَائِيلَ

Velekad âteynâ mûsâ-lkitâbe **felâ tekun** fi miryetin min likâ-ih(i)(s) vece'alnâhu huden libenî isrâ-îl(e)

Andolsun biz Musa'ya Kitab'ı vermiştik, **şimdi** sen ona kavuşmaktan kuşku içinde **olma**. Onu İsrailoğullarına yol gösterici kılmıştık.

11.2.3. Lem لَمْ

Bu edat, olumsuz geçmiş zaman anlamı vermede kullanılır. Söz konusu fiilin şu ana kadar olmadığını ve bundan sonra da olmayacağını belirtir.

Beled Suresi 8. Ayet

أَلَمْ نَجْعَلْ لَهُ عَيْنَيْنِ

Elem nec'al lehu 'ayneyn(i)

Biz ona iki göz **vermedik mi?**

Fecr Suresi 8. Ayet

أَلَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلَهَا فِي الْبِلَادِ

Elletî **lem yuhlak** mişluhâ fi-lbilâd(i)

Ki şehirler içinde onun bir benzeri **yaratılmamıştı**.

11.2.4. Lemmâ لَمَّا

Bu edat, olumsuz geçmiş zaman anlamı vermede kullanılır. Söz konusu fiilin şu ana kadar olmadığını belirtir. Ancak bu olumsuzluk konuşma anından itibaren değişebilir. Türkçeye "henüz ...medi, ..madı" şeklinde çevrilir.

Cum'a Suresi 3. Ayet

وَأَخْرَيْنَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

Ve âharîne minhum **lemmâ yelhakû** bihim^(t) ve huve-l'azîzu-lhakîm(u)

ve **henüz** kendilerine **katılmamış** olan diğerlerine de... O, Azîzdir, Hakîmdir.

Sâd Suresi 8. Ayet

...بَلْ لَمَّا يَذُوقُوا عَذَابٍ

...bel **lemmâ yezûkû** 'azâb(i)

Hayır! Onlar azabımı **henüz tatmadılar**.

Muzari fiili cezm eden diğer edatları bir sonraki “Şart Edatları” bölümünde göreceğiz.

11.3. Şart Edatları

Bir eylemin belli şartlarda meydana geleceğini ifade etmek için kullanılan edatlara “şart edatları” denir. Şart edatları daima cümlenin başında kullanılır. Şart edatlarının kullanıldığı cümleler, iki ayrı cümleden meydana gelir: Şart cümlesi ve cevap cümlesi.

1. Şart cümlesi: Şart edatından hemen sonra gelen ve eylemin meydana gelmesinin şartı olan cümledir.

2. Cevap (cezâ) cümlesi: Şartın gerçekleşmesi durumunda ortaya çıkacak eylemi gösteren cümledir.

Şart edatları kendi içinde iki gruba ayrılır: Cezm eden şart edatları ve cezm etmeyen şart edatları.

11.3.1. Cezm Eden Şart Edatları

Bu edatlar, cümlenin hem şart kısmındaki, hem de cevap kısmındaki muzâri fiilleri cezm ederler.

11.3.1.1. İnَّ

إِنَّ : “Eğer.... -se, -sa” anlamı verir.

Teğâbun Suresi 17. Ayet

إِنَّ تُقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُّضَاعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ

İn tukridû(A)llâhe kardan hasenen yudâ'ifhu lekum ve yağfir lekum^(c) va(A)llâhu şekûrun halîm(un)

Eğer Allah'a güzel borç verirsiniz, onu sizin için kat kat artırır ve sizi bağışlar. Allah şükürün karşılığını verendir, hilm sahibidir.

Âl-i İmrân Suresi 29. Ayet

قُلْ إِنْ تَخْفُوا مَا فِي صُدُورِكُمْ أَوْ تُبْدُوهُ يُعَلِّمَهُ اللَّهُ...

Kul in tuhfû mâ fî sudûrikum ev tubdûhu ya'lemhu(A)llah(u)^(b)...

De ki: “İçinizdekini gizleseniz de, açığa vursanız da Allah onu bilir....

11.3.1.2. مَنْ

مَنْ “Kim, her kim, her kim ki....-se, -sa” anlamı ifade eder.

Zilzâl Suresi 7-8. Ayetler

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ

Femen ya'mel mişkâle zerratin hayran yerah(u) vemen ya'mel mişkâle zerratin şerran yerah(u)

Artık kim zerre ağırlığınca hayır yaparsa, onu görür. Kim de zerre ağırlığınca kötülük yaparsa, onu görür.

11.3.1.3. مَا مَآ

مَا : “Ne/her ne.... –se, -sa” anlamı ifade eder.

Bakara Suresi 197. Ayet

...وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمُهُ اللَّهُ...

...vemâ tef'alû min hayrin ya'lemhu(A)llâh(u)^(k)...

...Ne hayır işlerseniz Allah onu bilir....

11.3.1.4. أينَ ve أينمًا

أَيْنَ ve أينمًا “Nerede, her nerede, her nereye ...-se, -sa” anlamı ifade eder.

Nisâ Suresi 78. Ayet

أَيْنَ مَا تَكُونُوا يُدْرِكُكُمُ الْمَوْتُ...

Eynemâ tekûnû yudrikkumu-lmevtu...

Nerede olursanız (olun), ölüm size ulaşır...

11.3.1.5. مَهْمًا

مَهْمًا “Ne, her ne, –se, -sa” anlamı ifade eder.

11.3.1.6. متى

متى “Ne zaman, her ne zaman....-se, -sa” anlamı ifade eder.

11.3.1.7. İZMÂ اِذْمَا

اِذْمَا , اِنْ gibi “eğer,... -se, -sa” anlamını ifade eder.

11.3.1.8. Eyyâne أَيَّانَ

أَيَّانَ “Ne zaman, her ne zaman... -se, -sa” anlamı ifade eder.

11.3.1.9. Eyyü أَيَّ

أَيَّ “Hangi, herhangi, ...-se, -sa” anlamını ifade eder.

11.3.1.10. Ennâ أَنَّى

أَنَّى “Nerede, nereye.... -se, -sa” anlamını ifade eder.

11.3.1.11. Haysümâ حَيْثُمَا

حَيْثُمَا “Her nereye, her nerede, her ne zaman....-se, -sa” anlamını ifade eder.

11.3.1.12. Keyfemâ كَيْفَمَا

كَيْفَمَا “Nasıl, her nasıl.... -se, -sa” anlamı ifade eder.

11.3.1.13. Eyyümâ أَيُّمًا

أَيُّمًا “Kimi, hangisini... -se, -sa” anlamı ifade eder.

11.3.2. Cezm Etmeyen Şart Edatları

Şart anlamı ifade ettiği halde cezm etmeyen edatlar şunlardır: **حِينَمَا, لَمَّا, أَمَّا, كَلَّمَا**
إِذَا, لَوْ, لَوْلَا, لَوْمَا, بَيْنَمَا, بَيْنَا, عِنْدَمَا

11.3.2.1. Lev لَوْ

لَوْ Cezm eden edatlardan **إِنْ** edatıyla eş anlamlıdır; ancak genellikle geçmiş zaman için kullanılır. “Eğer ... -seydi/-saydı” anlamını ifade eder. Cevap cümlesinin başına pekiştirme amacıyla bir “lâm” harfi gelebilir.

Haşr Suresi 21. Ayet

لَوْ أَنْزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَرَأَيْتَهُ خَاشِعًا مُتَصَدِّعًا مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ
وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ

Lev enzelnâ hâzâ-**l**kur-âne ‘alâ cebelin **leraeytehu** hâşi’an mutesaddi’an min haşyeti(A)llâh(i)^(c) ve tilke-l-emşâlu nadribuhâ linnâsi le’allahum yetefekkerûn(e)

Eğer Biz bu Kuran’ı bir dağa **indirmiş olsaydık**, **muhakkak ki sen onu**, Allah korkusundan baş eğerek, parça parça olmuş **görürdün**. Bu misalleri insanlara düşünsünler diye veriyoruz.

11.3.2.2. Lev lâ لَوْلَا ve Lev mâ لَوْمَا

لَوْلَا “Eğer olmasaydı” anlamına gelir. **لَوْمَا** da aynı anlamda kullanılır.

Bakara Suresi 64. Ayet

ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَكُنْتُمْ مِنَ
الْخَاسِرِينَ

Şümme tevelleytum min ba'di zâlike felevlâ fadlu(A)llâhi 'aleykum verahmetuhu
lekuntum mine-lhâsirîn(e)

Bundan sonra yine yüz çevirdiniz. Allah'ın fazlı ve rahmeti olmasaydı, herhâlde ziyana uğrayanlardan olurdunuz.

11.3.2.3. İzâ İZÂ

İذَا Hem bir şart edatı, hem de zaman zarfıdır. “-diği zaman, .. iken, ...-dığında, ...-se, -sa” anlamlarına gelir.

Kalem Suresi (15. âyet)

إِذَا تَتْلَىٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا قَالَ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ

İzâ tutlâ 'aleyhi âyâtunâ kâle esâtîru-l-evvelîn(e)

Ona âyetlerimiz okunduğu zaman o, «Öncekilerin masalları!» der.

Felâk Suresi (3. Âyet)

وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ

Vemin şerri gâsikin izâ vekab(e)

Karanlığı çöktüğü zaman gecenin şerrinden,

11.3.2.4. Beynemâ بَيْنَمَا ve Beynâ بَيْنَا

بَيْنَمَا “... iken, bu arada, bu meydana, bu sırada” anlamlarını ifade eder. **بَيْنَا** ise, **بَيْنَمَا** ile yakın anlam taşımakla birlikte, daha beklenmedik olayları ifade etmede kullanılır.

11.3.2.5. ‘İndemâ عِنْدَمَا Hınemâ حِينَمَا ve Lemmâ لَمَّا

عِنْدَمَا “..iken, ..dığı zaman, ...dığı anda, ...dığı sırada” anlamlarını ifade eder. **حِينَمَا** ve **لَمَّا** da **عِنْدَمَا** ile eş anlamlıdır. Muzâri fiilin başına gelip onu cezâm eden ve söz konusu eylemin henüz meydana gelmediğini belirten **لَمَّا**’dan ayırt edilmelidir.

لَمَّا nın şart edatı mı, yoksa eylemin henüz meydana gelmediğini belirten olumsuzluk edatı mı olduğunu nasıl ayırabiliriz?

لَمَّا mâzî fiilden önce gelirse şart edatı, muzâri fiilden önce gelirse muzâriyi cezmeden edat (cahd-ı müstağrak) olur.

Yûsuf Suresi 22. Ayet

وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ

Velemmâ belega eşuddehu âteynâhu hukmen ve’ilmâ(en)^(c) vekezâlike neczî-lmuhsinîn(e)

Olgunluk çağına **erişince**, ona hikmet ve ilim verdik. İşte biz, iyi davrananları böyle mükâfatlandırırız.

11.3.2.6. Külle^{mâ} کُلَّمَا

كُلَّمَا “her ...-dığında, her ne zaman.... -se,-sa” anlamı ifade eder. Mâzî fiillerin başında bulunur, cevabı da mâzî gelir.

Âl-i İmrân Suresi 37. Ayet

...كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا...

...kullemâ de^{hale} ‘aleyhâ zekeriyyâ-lmihrâbe vecede ‘indehâ rizkâ(an)...

...Zekeriyya mihraba her girdiği zaman onun yanında bir yiyecek bulurdu...

11.2.2.7. Emmâ أَمَّا

أَمَّا ...e gelince, her halükarda, -ise... Cevabının başında mutlaka ف olur.

Bakara Suresi 26. Ayet

...فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ...

...feemme-lle^{zîne} âmenû feya’lemûne ennehu-lhakku min rabbihim...

İman edenlere gelince, onlar bunun Rablerinden bir hak olduğunu bilirler.

Hutbede okunan أَمَّا بَعْدُ ifadesi ise, “bundan sonra, gelelim mevzumuzuza, konumuza gelince” gibi anlamlarda kullanılır.

12. BÖLÜM

12.1. Bazı Kalıp İfadeler

12.1.1. ...سواءً أم ...

Bu yapı, iki olgu ve durum arasında denklik kurmak için başvurulan bir ifade biçimidir. “gerek ... gerekse...; ister ... ister ...; hem ... hem de...; ...de ... de, ...da ... da” gibi anlam verir.

Bakara Suresi 6. Ayet

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنْذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ

İnne-İleziine keferû sevâun ‘aleyhim enzertehum em lem tunzirhum lâ yu/minûn(e)

Küfre saplananlara gelince, onları uyarsan da, uyarmasan da, onlar için birdir, inanmazlar.

12.1.2. طَوْعًا أَوْ كَرْهًا

“İster istemez, isteyerek veya istemeyerek” anlamına gelir.

Fussilet Suresi 11. Ayet

ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا
قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ

Şumme-stevâ ilâ-ssemâ-i vehiye duhânun fe-kâle lehâ velil-ardi-/tiyâ tav'an ev kerhen kâletâ eteynâ tâ-i'in(e)

Sonra duman hâlinde bulunan göğe yöneldi; ona ve yeryüzüne, “İsteyerek veya istemeyerek gelin” dedi. İkisi de, “İsteyerek geldik” dediler.

12.1.3. سِرًّا وَعَلَانِيَةً

“Gizli ve açık olarak” anlamına gelir.

Bakara Suresi 274. Ayet

الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ
وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

Elleżîne yunfıkûne emvâlehum billeyli ve-nnehâri sirran ve'alâniyeten felehum ecruhum 'inde rabbihim velâ havfun 'aleyhim velâ hum yahzenûn(e)

Mallarımı gece gündüz; gizli ve açık Allah yolunda infak edenler var ya, onların Rableri katında mükâfatları vardır. Onlara korku yoktur. Onlar mahzun da olacak değillerdir..

12.2. Fiil İsimler

Arapça'da bazı isimler fiil manası (mazi, muzari, emir) ifade ederler, fakat fiil gibi çekimi yapılmaz. Fiil isimlerin bir kısmı kurallara bağlı (kıyasî), bir kısmı kurallara bağlı değildir (semâî).

Ör: هَيْهَاتَ Ne kadar uzak!

Ör: آمِينَ Kabul et/eyle!

Mü'minûn Suresi 36. Ayet

هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوعَدُونَ

Heyhâte heyhâte limâ tû'adûn(e)

“Oysa tehdit edildiğiniz şey ne kadar, hem de ne kadar uzak!”

12.3. Mansublar

Cümle içindeki durumundan ötürü nasbı gereken unsurlara mansublar الْمَنْصُوبَاتُ denir.

Bu konuda, Enes Gür'ün “Yûsuf Sûresi Örneğinde Arap Dilinde Mansûbât” başlıklı yüksek lisans tezinden yararlanabilirsiniz.

12.4. Tümleç (Mef'ûl) Çeşitleri

Tümleç, fiilin cümle içindeki anlamını pekiştiren ve çeşitli yönlerden tamamlayan ögelerdir. Bu ögeler, bir eylemin neyi etkilediği, ne zaman, nerede, kiminle veya niçin yapıldığı gibi konularda bilgi verir. Bu ögeye Arapçada mef'ûl denir.

Arapçada mef'ûl çeşitleri şöyledir:

- 1- Nesne (Mef'ûlün bih): Cümlede fiilin yöneldiği kişiyi ya da nesneyi bildirir.
- 2- Kökteş Tümleç (Mef'ûlün mutlak): Cümlede fiilin gerçekleşme şeklini bildirir.
- 3- Sebep Tümleci (Mef'ûlün lieclih): Cümlede fiilin sebebini bildirir.
- 4- Zarf Tümleci (Mef'ûlün fih): Cümlede fiilin yerini/zamanını bildirir.
- 5- Beraberlik Tümleci (Mef'ûlün me'ah): Cümlede fiilin fâiline kimin eşlik ettiğini bildirir.

Bu konuda Dr. Ahmet Şen'in "Arap Dilinde Mef'ûller ve Türkçe Cümledeki Karşılıkları" başlıklı makalesini okuyabilirsiniz.

12.4.1. Nesne (Mef'ûlün Bih)

Fâilin yaptığı işten doğrudan etkilenen, olayın üzerinde meydana geldiği ögedir. Türkçede "nesne"ye, İngilizcede "object"e karşı gelir. "Düz tümleç" olarak da isimlendirilir. Yükleme "ne", "neyi" ve "kimi" soruları sorularak bulunur.

Yûsuf Suresi 2. Ayet

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ

Innâ enzelnâhu kur-ânen 'arabiyyen le'allekum ta'kilûn(e)

Anlayasınız diye biz onu Arapça bir Kur'an olarak indirdik.

12.4.2. Kökteş Tümleç (Mef'ûlün mutlak)

Mef'ûlün mutlak; fiilin anlamını pekiştirmek, fiilin yapılış biçimini belirtmek, fiilin sayısını belirtmek ve fiile vekalet etmek amacıyla kullanılır. Türkçede "kökteş tümleç"e, İngilizcede "cognate object"e karşı gelir. Sözü edilen tümleç Vecihe Hatipoğlu tarafından "Eylemle aynı kökten olan tümleç" şeklinde tanımlanmıştır. Diğer

tümleçler, “bâ”, “fi”, “vâv” ve “lâm” harfiyle birlikte gelmesine rağmen, bu tümleç herhangi bir ilave harfe ihtiyaç duymaz, bu yüzden “mutlak” sıfatını alır.

Abese Suresi 25-26. Ayetler

أَنَا صَبَبْنَا الْمَاءَ صَبًّا ثُمَّ شَقَقْنَا الْأَرْضَ شَقًّا

Ennâ **sabebnâ**-lmâe **sabbâ(n)** Şümme şekaknâ-l-arda şakkâ(n)

Gerçekten **biz**, suyu (yağmuru) **yağdırdıkça (bol bol)** **yağdırdık**. Sonra toprağı, **yardıkdça** (iyiden iyiye) **yardıkd!**

Fecr Suresi 21. Ayet

كَلَّا إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا

Kellâ izâ dukketi-l-ardu **dekken dekkâ(n)**

Hayır, yeryüzü (kıyamet sarsıntısıyla) **parça parça olup** **dağıldığı** zaman,

Nisâ Suresi 164. Ayet

...وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا

...ve **kellema(A)llâhu** mûsâ **teklîmâ(n)**©

Allah, Mûsa ile de **doğrudan/gerçekten** **konuştu**.

Müzzemmil Suresi 8. Ayet

وَاذْكُرْ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا

Vežkuri-sme rabbike ve **tebettel ileyhi tebtîlâ(n)**

Rabbinin adını an ve **bütün benliğine** O'na **yönel**.

Tevbe Suresi 80. Ayet

إِسْتَعْفِرْ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ إِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ...

İstağfir lehum ev lâ testağfir lehum in testağfir lehum seb'îne merraten felen yağfira(A)llâhu lehum(c)...

Onlar için ister af dile, ister dileme; onlar için yetmiş kez af dilesen de Allah onları asla affetmeyecektir...

“Teşekkür ederim” anlamında kullanılan شُكْرًا gibi fiile vekalet eden kelimeler de kökteş tümleç sınıfında görülmektedir.

12.4.3. Sebep Tümleci (Mef'ûlün Lieclih)

Cümlede eylemin meydana geliş sebebini ifade etmek için kullanılır. Türkçede “sebep tümleci”ne, İngilizcede “purposive object”e karşı gelir. Yükleme “niçin” sorusu sorularak bulunur.

Kamer Suresi 14. Ayet

تَجْرِي بِأَعْيُنِنَا جَزَاءً لِمَنْ كَانَ كُفِرًا

Tecrî bi-a'yuninâ cezâen limen kâne kufir(a)

İnkâr edilmiş olana (Nuh'a) bir mükâfat olmak üzere (gemi), gözlerimizin önünde akıp gidiyordu.

12.4.4. Zarf Tümleci (Mef'ûlün Fih)

Fiilin işlendiği yeri veya zamanı bildirir. Türkçede “zarf tümleci”ne, İngilizcede “locative object”e karşı gelir. Yükleme “nerede” ve “ne zaman” soruları sorularak bulunur.

Nebe' Suresi 12. Ayet

وَبَنَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شِدَادًا

Ve beneynâ fevkakum seb'an şidâdâ(n)

Üstünüze/üstünüzde yedi sağlam gök bina ettik.

12.4.5. Beraberlik Tümleci (Mef'ûlün Me'ah)

Fâilin mef'ûlle birlikte hareket ettiğini gösterir. Türkçede “beraberlik tümleci”ne, İngilizcede “accompanying object”e karşı gelir. Arapçada “beraberlik” ifade eden و harfinin sonrasında yer alır. Bu و atıf harfi değil, مَعَ anlamına gelen bir و dır.

Ra'd Suresi 23. Ayet

جَنَّاتٌ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَالْمَلَائِكَةُ
يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ

Cennâtu 'adnin yedhulûnehâ vemen saleha min âbâ-ihim veezvâcihim vezurriyyâtihim^(s) velmelâ-iketü yedhulûne 'aleyhim min kulli bâb(in)

(O yurt) Adn cennetleridir; oraya babalarından, eşlerinden ve çocuklarından sâlih olanlarla beraber girecekler, melekler de her kapıdan onların yanına varacaklardır.

12.5. Temyiz

Kendisinden önce geçen ve anlam bakımından kapalı olan kelime veya cümle ile ne kastedildiğini açıklayan kelimelere “Temyiz” denir. Örneğin, bir cümlede sadece ölçü miktarının verilmesi durumunda kapalılık oluşur. “Üç” dendiğinde neyin kastedildiğini anlayamayız. Ancak “üç metre” dendiğinde bir uzunluktan bahsedildiğini anlarız. “Metre” temyiz ifadesi olur. Aynı biçimde “Ahmet, Ali'den daha büyüktür” dendiğinde, yoruma açık bir ifade kullanılmış olur. Ancak “Ahmet yaşça Ali'den daha büyüktür.” dendiğinde, “yaşça” temyiz olmuş olur ve anlamdaki kapalılık giderilmiş olur.

Ör: **خَطًّا** **إِبْرَاهِيمُ أَحْسَنُ مِنِّي** “İbrahim el yazısı olarak benden daha iyidir.”
ifadesinde, **خَطًّا** temyiz olur.

Yûsuf Suresi 4. Ayet

إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ
رَأَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ

İz kâle yûsufu li-ebîhi yâ ebeti innî raeytu **ehade 'aşera kevkeben** ve-şşemse velkamera
raeytuhum lî sâcidîn(e)

Bir zamanlar Yusuf, babasına (Ya'kub'a) demişti ki: Babacığım! Ben (rüyamda) **on bir yıldızla** güneşi ve ayı gördüm; onları bana secde ederlerken gördüm.

Bakara Suresi 51. Ayet

وَإِذْ وَعَدْنَا مُوسَىٰ **أَرْبَعِينَ لَيْلَةً**...

Ve-iz vâ'adnâ mûsâ **erbe'îne leyleten**...

Hani, biz Mûsâ ile **kırk gece** için sözleşmiştik...

12.6. Durum (Hal) Zarfı

Fiil cümlesinde fâilin, mef'ûlün veya hem fâilin hem de mef'ûlün durumunu bildiren ve eylemin meydana geliş şeklini belirten cümle ögesine “hal” denir. “Nasıl” sorusuna cevap verir. Türkçede genelde “...erek, ...arak, ... halde, ...iken” gibi ifadelerle karşılanır. Arapçada genelde cümlenin sonunda yer alır.

Ör: “Ayşe koşarak eve geldi.” “Ali telefonla konuşarak arabadan indi.” “Onu üzüntülü bir halde gördüm.” gibi...

Halin durumunu açıkladığı kelimeye “sahibü'l-hal” denir.

Bakara Suresi 22. Ayet

...فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ

...felâ tec'alû li(A)llâhi endâden veentum ta'lemûn(e)

...O halde, **bile bile** Allah'a eşler koşmayın.

Yûsuf Suresi 106. Ayet

وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللَّهِ إِلَّا وَهُمْ مُشْرِكُونَ

Vemâ yu/minu ekseruhum bi(A)llâhi illâ vehum muşrikûn(e)

Onların çoğu Allah'a ancak **ortak koşarak** inanırlar.

13. BÖLÜM

13.1. Sayılar

Bu bölümde, Arapça sayı ve rakamlara değineceğiz. Günümüzde kullanılan onlu sayı sisteminin ilk kullanımı Hintlilere dayanmaktadır. Daha sonra, Araplara intikal etmiş ve oradan tüm dünyaya yayılmıştır. Halihazırda tüm dünyada kullanılan rakamlar, Arapların keşfidir.

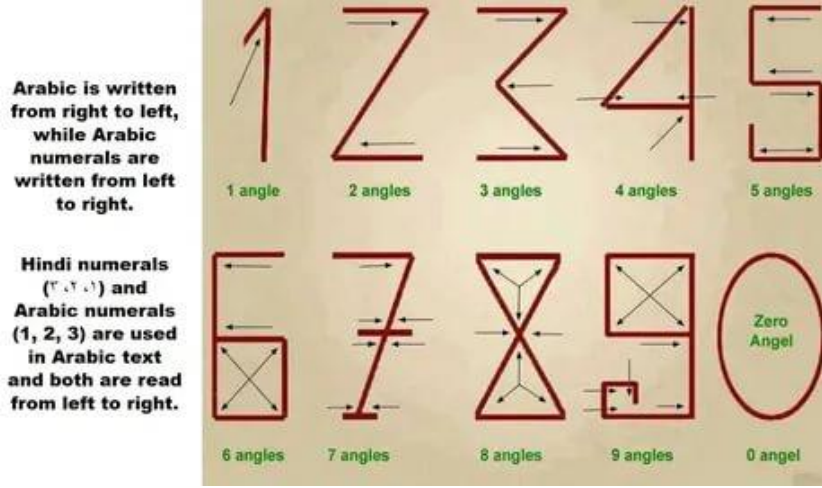
<https://www.independent.co.uk/news/arabic-numerals-survey-prejudice-bias-survey-research-civic-science-a8918256.html>

Öncelikle, yukarıdaki bağlantıdan detaylarını okuyabileceğiniz, 21 Mayıs 2019'da sonuçları yayımlanan ilginç bir araştırmayı sizinle paylaşmak istiyorum. Önyargı ve taraflılık konusunda toplumun nabzını tutmak üzere ABD'de bir anket çalışması yapıldı. 3624 kişiye, Arap rakamlarının ne olduğu hakkında bilgi verilmeden “ABD'deki okullar müfredatları içinde Arap rakamlarını öğretmeli midir?” sorusu soruldu. Katılımcıların % 56'sı bu soruya “hayır” derken, “evet” diyenlerin oranı % 29'da kaldı. % 15'i ise “herhangi bir kanaat sahibi olmadığını” belirtti. Bu da dünyanın en gelişmiş ülkesindeki insanların bilgisizlik ve önyargı konusunda yaşadığı travmayı ortaya koyuyor.

İkinci değineceğim konu, gerçekten ilginç. Arapların “biz de Arap rakamlarını kullanmak istiyoruz” feryadına ilişkin...

<https://turkish.aawsat.com/home/article/2141036/me%C5%9Fal-sudeyri/hint-rakamlar%C4%B1na-son-ya%C5%9Fas%C4%B1n-arap-rakamlar%C4%B1> sitesinde, Arap gazeteci Meşal Sudeyri tarafından yazılan köşe yazısında şu ilginç bilgilere yer veriliyor. Buna göre, Ortadoğu'da bugün kullanılan rakamlar Hint kökenli olup, gerçek Arap rakamları tüm dünyada kullanılmaktadır. Bu rakamların Harezmi veya Fahlı bir cam üreticisi tarafından bulunduğu yönelik görüşler bulunmaktadır. Dokuz rakamın her biri çizimindeki açılarının sayısına göre belirlenmiş olup, sıfır (0) rakamı da açısız bir daire olarak tasarlanmıştır. Ancak Abbasiler, siyasi nedenlerden dolayı Mağrip'ten çıkan rakamları kullanmayıp, Hint rakamlarını tercih etmiştir. Bu dönemde, Avrupa en kolay hesaplamaların bile zor yapıldığı Roma rakamlarını kullanıyordu. Fakat Fas'ta bulunan ve dünyanın en eski üniversitesi olarak kabul edilen Karaviyyin Üniversitesi'nde okumakta olan Papa 2. Sylvester Arap rakamlarından etkilenerek, dönüşünde Avrupa'ya taşımıştır. Sudeyri, ironik biçimde “biz neden Arap rakamlarını kullanmıyoruz?” sorusunu yöneltmektedir. El-Harezmi'nin “On the Calculation with Hindu Numerals” ve Ebu Yusuf Yakub İbn İshak el-Kindi'nin “On the Use of Indian

Numerals” adlı eserlerinden sonra aşağıda yer alan rakamların kullanımı kabul edilmiştir.

Şekil-13.1. Arap Rakamları

Rakamlar açılara göre ne güzel tasarlanmışlar değil mi?

Aşağıda tablolarda Arapça’da kullanılan temel sayılar görülmektedir.

Tablo-13.2. Arap ve Hint Rakamları

Müennes (Dişil)	Müzekker (Eril)	Hint Rakamları	Arap Rakamları
وَاحِدَةٌ	وَاحِدٌ	۱	1
إِثْنَانِ	إِثْنَانٍ	۲	2
ثَلَاثٌ	ثَلَاثَةٌ	۳	3
أَرْبَعٌ	أَرْبَعَةٌ	۴	4
خَمْسٌ	خَمْسَةٌ	۵	5
سِتٌّ	سِتَّةٌ	۶	6
سَبْعٌ	سَبْعَةٌ	۷	7
ثَمَانٍ	ثَمَانِيَةٌ	۸	8
تِسْعٌ	تِسْعَةٌ	۹	9
عَشْرٌ	عَشْرَةٌ	۱۰	10

Tablo-13.3. Arap ve Hint Rakamları

Yazılışı	Hint Rakamları	Arap Rakamları
عِشْرُونَ	۲۰	20
ثَلَاثُونَ	۳۰	30
أَرْبَعُونَ	۴۰	40
خَمْسُونَ	۵۰	50
سِتُّونَ	۶۰	60
سَبْعُونَ	۷۰	70
ثَمَانُونَ	۸۰	80
تِسْعُونَ	۹۰	90
مِئَةٌ	۱۰۰	100
مِئَتَانِ	۲۰۰	200
خَمْسِمِئَةٌ	۵۰۰	500
أَلْفٌ	۱۰۰۰	1000
أَلْفَانِ	۲۰۰۰	2000
ثَلَاثَةُ آلَافٍ	۳۰۰۰	3000
خَمْسَةُ آلَافٍ	۵۰۰۰	5000

Şühûr-ı selâse “üç aylar” Recep, Şaban ve Ramazan'ı nitelemektedir.

Tokat'ın ilçesi Erbaa, “dört”ten gelmektedir. 18. Yüzyıldan sonra Niksar-Amasya arasında en önemli yerleşim birimleri; Erek, Karayaka, Sonusa ve Taşâbat idi. Bunların hepsine birden Nevahi-i Erbaa yani "dört nahiye" denilmiş, daha sonra Erbaa hepsinin genel adı olmuştur.

Hamsinin, (yılın soğuk beş ayında avlandığı için) hamse “beş” veya (Ocak başından itibaren 50 gün bol olduğu için) hamsûn “elli” ile ilgili olabileceği düşünülmüyor.

Sitte “altı” ile, en meşhur altı hadis kitabı olan Kütüb-ü Sitte'yi hatırlıyoruz. “Sittûn” ile de “sittin sene” aklımıza geliyor.

Kur'an'da geçen “Rabbu-ssemâvâti-sseb'i” “Yedi göğün Rabbi” demektir.

Aşr “on” demektir. Bir hadise göre, Hz. Peygamber bazı sahâbîlere âyetleri onar onar öğretmiş ve bu on âyetteki hükümleri de öğrenmedikçe diğer on âyetlik bölüme geçmelerine izin vermemiştir. Geceleri on âyet okuyanın gafillerden sayılmayacağına, Kehf sûresinin başından on âyet ezberleyen deccâlden korunacağına bazı hadislerde işaret edilmiştir. Peygamberimizin bir gece yarısı namaz için kalkıp önce Âl-i İmrân sûresinin son on âyetini okuduğu da rivayet edilmiştir. Türkiye’de kullanılan “aşr-ı şerif” tabiri, hadislerde yer alan “on” sayısına itibar ederek, genellikle cemaatle kılınan namazlardan sonra okunan on âyeti veya orta uzunlukta yaklaşık on âyetlik bir bölümü ifade etmektedir.

Aşere-i mübeşşere cennetle “müjdelenmiş on kişi”yi ifade etmekte, aşure günü Muharrem ayının “onuncu” gününü belirtmektedir.

Eimme-i isnâ-âşer “oniki imam” a işaret etmektedir.

Erba’un/Erba’in “Kırk” kavramı, bazı tarîkatlarda dervişlerin nefislerini terbiye etmek için bir yere kapanarak dış dünya ile ilişkilerini kestikleri, çok az yiyeceklerle yetinip kendilerini ibâdete verdikleri 40 günlük dönemi belirtmektedir. “Çile” de Farsça “kırk” anlamına gelen “çihl”den türemiş olup, erba’ınle aynı anlamda kullanılmaktadır. Çile çekmek ise, bu “kırk günlük süreyi tamamlamak” demektir.

Bakara Suresi 163. Ayet

وَالْهُكُمُ إِلَهٌ وَاحِدٌ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ

Ve-ilâhukum ilâhun vâhid(un)^(s) lâ ilâhe illâ huve-rrahmânu-rrahîm(u)

Sizin ilâhınız bir tek ilâhtır. O’ndan başka ilâh yoktur. O, Rahmân’dır, Rahîm’dir.

Kadr Suresi (3. Ayet)

لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ

Leyletu-lkadri hayrun min elfi şehrin

Kadir gecesi bin aydan daha hayırlıdır.

Enfâl Suresi 66. Ayet

أَلَنْ خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ
يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ أَلْفٌ يَغْلِبُوا أَلْفَيْنِ بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ
الصَّابِرِينَ

El-âne haffefa(A)llâhu 'ankum ve'alime enne fikum da'fâ(en)^(c) fe-in yekun minkum
mi-etun sâbiratun yağlibû mi-eteyn(i)^(c) ve-in yekun minkum elfun yağlibû elfeyni bi-
izni(A)llâh(i)^(c) va(A)llâhu me'a-ssâbirîn(e)

Şimdi Allah, yükünüzü hafifletti; sizde zayıflık olduğunu bildi. O halde sizden sabırlı
yüz kişi bulunursa, (onlardan) ikiyüz kişiye galip gelir. Ve eğer sizden bin kişi olursa,
Allah'ın izniyle (onlardan) ikibin kişiye galip gelirler. Allah sabredenlerle beraberdir.

Hâkka Suresi 7. Âyet

سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَانِيَةَ أَيَّامٍ حُسُومًا فَتَرَى الْقَوْمَ فِيهَا صَرْعَىٰ
كَأَنَّهُمْ أُعْجَازُ نَخْلٍ خَاوِيَةٍ

Sehharahâ 'aleyhim seb'a leyâlin ve semâniyete eyyâmin husûmen feterâ-İkavme fihâ
sar'â ke-ennehum a'câzu nahlin hâviye(tun)

Allah onu, ardarda yedi gece, sekiz gün onların üzerine musallat etti. Öyle ki (eğer
orada olsaydın), o kavmi, içi boş hurma kütükleri gibi oracıkta yere serilmiş halde
görürdün.

A'râf Suresi 54. Ayet

إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ ...
عَلَى الْعَرْشِ

İnne rabbekumu(A)llâhu-llezî haleka-ssemâvâti vel-arda fi sitteti eyyâmin şümme-
stevâ 'alâ-l'arşi...

Gerçekten Rabbiniz, altı günde gökleri ve yeri yaratan, sonra arşa istiva eden Allah'tır.

Bakara suresi 234. Ayet

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا
فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَاللَّهُ
بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

Vellezîne yuteveffevne minkum veyezêrûne ezvâcen yeterabbasne bi-enfusihinne
erbe'ate eşhurin ve'aşrâ(an)^(s) fe-izâ belâgne ecelehunne felâ cunâha 'aleykum fîmâ
fe'alne fî enfusihinne bilma'rûf(i)^(k) ve(A)llâhu bimâ ta'melûne habîr(un)

İçinizden ölenlerin (geride) bıraktığı eşler, kendi kendilerine dört ay on (gün)
beklerler. Bu bekleme süresi dolduğunda, artık onların kendi haklarında maruf
(meşru) bir şekilde yaptıklarından dolayı size sorumluluk yoktur. Allah,
işlediklerinizden haberi olandır.

Yûnus Suresi 19. Ayet

وَمَا كَانَ النَّاسُ إِلَّا أُمَّةً وَاحِدَةً فَاخْتَلَفُوا...

Vemâ kâne-nnâsu illâ ummeten vâhideten fahtelefû(c)...

İnsanlar, tek bir ümmetten başka değildi; sonra anlaşmazlığa düştüler.

Tablo-13.4. Sıra Belirten Rakamlar

Dişil	Eril	
الأُولَى	الأَوَّلُ	Birinci
الثَّانِيَةُ	الثَّانِي	İkinci
الثَّالِثَةُ	الثَّالِثُ	Üçüncü
الرَّابِعَةُ	الرَّابِعُ	Dördüncü
الخَامِسَةُ	الخَامِسُ	Beşinci
السادِسَةُ	السادِسُ	Altıncı
السَّابِعَةُ	السَّابِعُ	Yedinci
الثَّامِنَةُ	الثَّامِنُ	Sekizinci
التَّاسِعَةُ	التَّاسِعُ	Dokuzuncu
العَاشِرَةُ	العَاشِرُ	Onuncu

Sânî “ikinci” ve sâlis “üçüncü” kelimelerini ele alalım. 2. yy.’da yaşayan matematikçi ve astronom Claudius Ptolemy, Almagest adlı eserinde bir daireyi 360 dereceye, 1 dereceyi 60 dakikaya ve 1 dakikayı da 60 saniyeye böldü. Ptolemy, dakika için prota heksēkosta “birinci altmışta birlik kısım” ve saniye için deuterā heksēkosta “ikinci altmışta birlik kısım” tabirini kullandı. Ancak kitabı önce Arapça’ya ve sonra tekrar Latince’ye çevrilince “altmışta birlik” bölümü uçtu, “ilk küçük kısım” ve “ikinci küçük kısım” oldu. Son olarak “minuta (küçük)” ve “sekunda (ikinci)” kelimeleri elde kaldı. Arapçada, dakika “küçük bir şey” ve sâniye “ikinci” anlamına geliyordu. “Sâniye” kelimesinin kökünde “ikiye katladı, çift koştı” anlamındaki “senâ” fiili vardı. “Sâniye”nin İngilizcesi “second” da sâniye gibi hem dakikanın altmışta birini, hem de “ikincil” anlamını ifade ediyor. Yani “dakika”dan sonraki ikincil zaman birimini, “sâlise” de üçüncül zaman birimini belirtiyor.

“Senâ” fiilinden türetilen birçok kelime bulunuyor. “İstisna”nın çok güzel bir etimolojisi var. İstisna “gittiği yönün zıddına dönme, bir yemin veya sözleşmeyi geçersiz kılacak şart ileri sürme, genel kurala aykırı olma” anlamına gelmekte olup,

senâ "ikiledi, katladı" fiilinden türemiştir. Örneğin, bir kâğıdı katladığınızda, önceki yönünü tam zıt tarafa çevirmiş olursunuz değil mi? İşte gidilen yön "genel kural" ise, istisna da "zıt yöne dönme"yi belirtiyor. İstisna, bir yönüyle de birincil ana kuralın dışındaki ikincil durumu belirtiyor.

Aynı kökten gelen Mesnevi "kafiyeli ikili mısralar/beyitler" halinde yazılan eser, Esna "iki şeyin aynı anda olması" anlamına geliyor. Senâ aslında "birini iyi veya kötü yönleriyle niteleyip tanıtmak" mânasına geldiği halde, bazı âlimler onun kapsamını, sadece övmeye tahsis etmiştir. Türkçe'de de bu anlamda kullanılmaktadır.

Kehf Suresi (22. Ayet)

سَيَقُولُونَ ثَلَاثَةً رَّابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ وَيَقُولُونَ خَمْسَةً سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ رَجْمًا
بِالْغَيْبِ وَيَقُولُونَ سَبْعَةً وَثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْ قُل رَّبِّي أَعْلَمُ بِعِدَّتِهِمْ مَا يَعْلَمُهُمْ
إِلَّا قَلِيلٌ فَلَا تُمَارِ فِيهِمْ إِلَّا مِرَاءً ظَاهِرًا وَلَا تَسْتَفْتِ فِيهِمْ مِنْهُمْ أَحَدًا

Seyekûlûne **şelâsetun** **râbi'uhum** kelbuhum veyekûlûne **hamsetun** **sâdisuhum**
kelbuhum racmen bilğayb(i)(s) veyekûlûne **seb'atun** **veşâminuhum** kelbuhum(c) kul
rabbî a'lemu bi'iddetihim mâ ya'lemuhum illâ **kalîl(un)**(k) felâ tumâri fihim illâ mirâen
zâhîran velâ testefti fihim minhum ehadâ(n)

(İnsanların kimi:) «Onlar **üç kişidir**; **dördüncüleri de** köpekleridir» diyecekler; yine:
«**Beş kişidir**; **altıncıları** köpekleridir» diyecekler. (Bunlar) bilinmeyen hakkında tahmin yürütmektir. (Kimileri de:) «Onlar **vedi kişidir**; **sekizincisi** köpekleridir» derler.
De ki: Onların sayılarını Rabbim daha iyi bilir. Onlar hakkında bilgisi olan çok azdır.
Öyle ise Ashâb-ı Kehf hakkında, delillerin açık olması haricinde bir münakaşaya girişme ve onlar hakkında (ileri geri konuşan) kimselerin hiçbirinden malumat isteme.

Tablo-13.5. Kesirli Sayılar

Kesirli Sayılar	
نِصْفٌ	1/2
ثُلُثٌ	1/3
رُبْعٌ	1/4
خُمْسٌ	1/5
سُدُسٌ	1/6
سَبْعٌ	1/7
ثَمَنٌ	1/8
تُسْعٌ	1/9
عُشْرٌ	1/10

Yukarıda da kesirli sayılara yer verilmiştir. Sadece nısf “yarı, yarım, yarısı” kelimesini ele alalım. Etimolojisini okuyunca çok hoşunuza gidecek, “insaflı” olmanın çok kolay bir şey olmadığını hissedeceksiniz.

İnsaf, nısfтан gelir. Nısf, bir şeyin iki eşit parçaya bölünmesidir. İnsaflı kişi, “Yâ Rabbenâ! Hep bana, hep bana” demez, nısfını kendisine uygun görse, nısfını da başkasına uygun görür; kendisi için istediğini başkası için de ister; ekmeğini paylaşarak yemeyi tercih eder. Sevgili Peygamberimiz, Cabir bin Abdullah'ı evine götürür ve birlikte yemek yerler. Hz. Cabir olayı şöyle anlatır: “Benim önüme bir parça koydu, kendi önüne de bir parça koydu. Bir parça daha aldı, ikiye böldü, bir yarımı kendi önüne koydu, diğer yarımı benim önüme koydu.”

Yine insaflı kişi, gerçeği olduğu gibi gören ve yansıtan kişidir; yani insaflı kişi yarısı dolu bardağı “tam dolu veya boş olarak” görmez, gerçeği çarpıtmaz, hakitai yontmaz. “Yarısını dolu, yarısını da boş” olarak görüyorsa, bunu çekinmeden ifade eder.

13.2. Gün, Mevsimler ve Aylar

Bir senede (سَنَة) 12 ay (شَهْر) vardır.

Tablo-13.6. Kameri Aylar

Ay İsimleri	
Muharrem	المُحَرَّمُ
Safer	صَفَرٌ
Rebiülevvel	رَبِيعُ الْأَوَّلِ
Rebiülahir	رَبِيعُ الْآخِرِ
Cemaziyelevvel	جُمَادَى الْأُولَى
Cemaziyelahir	جُمَادَى الْآخِرَةِ
Recep	رَجَبٌ
Şaban	شَعْبَانُ
Ramazan	رَمَضَانُ
Şevval	شَوَّالٌ
Zilkade	ذُو الْقَعْدَةِ
Zilhicce	ذُو الْحِجَّةِ

Arapça'da haftanın **أُسْبُوع** günleri Pazar gününden başlar ve şu şekilde devam eder:

Tablo-13.7. Gün İsimleri

Haftanın günleri	
Pazar	يَوْمُ الْأَحَدِ
Pazartesi	يَوْمُ الْاِثْنَيْنِ
Salı	يَوْمُ الثَّلَاثَاءِ
Çarşamba	يَوْمُ الْأَرْبَعَاءِ
Perşembe	يَوْمُ الْخَمِيسِ
Cuma	يَوْمُ الْجُمُعَةِ
Cumartesi	يَوْمُ السَّبْتِ

Salı ve Cuma günleri Arapça'dan bize intikal etmiştir. Sebt ise, Yahudilerin Şabat gününü, Cumartesi'yi belirtmektedir.

Fusûl-u erbaa, “dört mevsim” demektir. Fusûl, “fasıllar, mevsimler” demektir.

Tablo-13.8. Mevsimler

Mevsim İsimleri	
İlkbahar	الرَّبِيعُ
Yaz	الصَّيْفُ
Sonbahar	الْخَرِيفُ
Kış	الشَّتَاءُ

Arapça, sayf “yaz”, şitâ’ “kış” anlamına gelmektedir. Hatta, Osmanlı Türkçesinde sayfiyye “yazlık ev”, şitâiyye “kışlık ev” anlamında kullanılmıştır.

Kureyş Suresi (2. Ayet)

إِيْلَافِهِمْ رِحْلَةَ الشَّتَاءِ وَالصَّيْفِ

Îlâfihim rihlete-şşitâ-i ve-ssayf(i)

Onları kış ve yaz yolculuğuna alıştırdığı için,

Âl-i İmrân Suresi (103. Ayet)

...وَاذْكُرُوا لِلَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ...

...vežkurû ni'meta(A)llâhi 'aleykum iz kuntum a'dâen fe**ellefe** beyne kulûbikum...

...Allah'ın size olan nimetini hatırlayın: Hani siz birbirinize düşman kişiler idiniz de O, kalplerinizi **kaynaştırmıştı**...

Arapça'da elife **أَلَّفَ** fiili “uydu, alıştı” anlamına geliyor. Ülfet, “alışıklık, tanışıklık”, itilâf “uyum sağlama, uyuşma, dostluk” anlamına geliyor. Bir de müellif var, te'lif eden anlamında. Biz onu “yazar” gibi anlıyoruz. Halbuki te'lif, “uzlaştırma, alıştırma, birbirine uydurma” gibi anlamlara gelmektedir. Dolayısıyla, müellif eserinde kullandığı unsurları birbiriyle uyumlu olacak biçimde kaynaştıran kişi demektir. “Allah'ım! Kalplerimizi te'lif et!” diye duâ ederken, işte kalplerimizin birbirine kaynaştırılmasını, ısındırılmasını talep ediyoruz.

13.3. Renkler

Tablo-13.9. Renkler

Türkçesi	Dişil	Eril
Beyaz	بَيْضَاءُ	أَبْيَضُ
Sarı	صَفْرَاءُ	أَصْفَرُ
Kırmızı	حَمْرَاءُ	أَحْمَرُ
Mavi	زَرْقَاءُ	أَزْرَقُ
Yeşil	خَضْرَاءُ	أَخْضَرُ
Kahverengi	سَمْرَاءُ	أَسْمَرُ
Siyah	سَوْدَاءُ	أَسْوَدُ

Rûm Suresi 22. Ayet

وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَأَلْوَانِكُمْ إِنَّ فِي
ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْعَالَمِينَ

Vemin âyâtihi halku-ssemâvâti vel-ardi vahtilâfu elsinetikum ve elvânikum^(c) inne fîzâlike leâyâtin lil'âlimîn(e)

Göklerin ve yerin yaratılması, dillerinizin ve renklerinizin farklı olması da O'nun ayetlerindedir. Şüphesiz bunda bilenler için ibretler vardır.

Fâtır Suresi 27. Ayet

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُّخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا وَمِنَ
الْجِبَالِ جُدَدٌ بَيْضٌ وَحُمْرٌ مُّخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٍ

Elem tera enna(A)llâhe enzele mine-ssemâ-i mâen feahracnâ bihi sémerâtin muhtelifen elvânuhâ^(c) vemine-ıcibâli cudedun bîdun vehumrun muhtelifun elvânuhâ veğarâbîbu sûd(un)

Allah'ın gökten su indirdiğini görmedin mi? Böylece onunla renkleri farklı farklı meyveler çıkardık. Dağlarda da beyaz, kırmızı, değişik renklerde ve simsiyah yollar varettik.

13.4. Organlar

Mâide Suresi 6. Ayet

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى
الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ...

Yâ eyyuhâ-lleżîne âmenû izâ kumtum ilâ-ssalâti fağsilû vucûhekum veeydiyekum ilâ-ımerâfiki vemsahû biruûsikum verculekum ilâ-lka'beyn(i)^(c)...

Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalktığınız zaman yüzlerinizi, dirseklerinize kadar ellerinizi yıkayın; başlarınızı meshedip, topuklara kadar ayaklarınızı da (yıkayın).

Mâide Suresi 45. Ayet

وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفَ بِالْأَنْفِ
وَالْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصًا

Veketebnâ 'aleyhim fiâ enne-nnefse bi-nnefsi vel'ayne bil'ayni vel-enfe bil-enfi
veluzune biluzuni ve-ssinne bi-ssinni velcurûha kisâs(un)^(c)

Tevrat'ta onlara şöyle yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş
(karşılık ve cezadır).

14. BÖLÜM

14.1. Gayrimunsarif (Yarı çekimli kelimeler)

Arapçada kelimelerin son kısımlarının değişip değişmemesine göre 3 sınıfta ele alınmaktadır:

- **Sonu değişenler (Munsarif/İ'rab özelliği/Mu'reb olanlar):** İ'rab özelliği olan kelimelerde, özne olan bir kelimenin son harfinin harekesi ötre, nesne olan bir kelimenin son harfinin harekesi üstün ve dolaylı tümleş durumundaki bir kelimenin son harfinin harekesi esre olur. Söz konusu mu'reb kelimeler, cümle içindeki konumuna göre her üç harekeyi de alabilir ve belirsiz durumda tenvinli okunur. Zaten munsarif “esre ve tenvîni alan/kabul eden” anlamına gelir.
- **Sonu hiçbir zaman değişmeyenler (Mebnî olanlar):** Harekesi hiç değişmeyen ve her konumda aynı biçimde yazılıp okunan kelimelerdir.
- **Sonu kısmen değişenler (Gayrimunsarif olanlar):** Gayrimunsarif “esre ve tenvin almayan” demektir. Esre alması gereken yerde (mecrur halde) üstün alır ve tenvinli ötre alması gereken yerde (belirsiz halde) sadece ötre alır.

Ancak gayrimunsarif kelimeler şu iki durumda yine esre alırlar:

- Belirlilik takısı (**ال** takısı) aldıklarında
- İsim tamlamasında tamlanan olduklarında

Aşağıda gayrimunsarif kelimelerin bazı türlerine yer verilmiştir:

- Kadın isimleri: **هِنْدٌ** hariç
- Sonunda dişillik **ة** si bulunan erkek isimleri: **حَمْرَةٌ** gibi
- Sonunda **ان** harfleri bulunan özel isimler: **عُثْمَانُ رَمَضَانُ** gibi
- Arapça kökenli olmayan özel isimler (yer, kişi vb): **مَكَّةُ يُوْسُفُ إِسْمَاعِيلُ** gibi
- **فُعْلُ** kalıbındaki özel isimler: **زُحْلُ** gibi
- Bileşik özel isimler: **حَضْرَمَوْتُ** gibi

- Fiil kalıbında olan özel isimler: أَحْمَدُ gibi

14.2. Maksûr, Mankûs, Memdûd İsimler

İsimler;

- Cinsiyete işaretleri açısından müzekker (eril) ve müennes (dişil) olarak,
- Sayı bakımından müfred (tekil), tesniye (ikil) ve cem'i (çoğul) olarak,
- Belirlilik ve belirsizlik açısından ise marife ve nekira olarak,
- Son harflerinin yapısı bakımından da sahih ve sahih olmayan isimler sınıflandırılmaktadır.

Burada son harflerine göre isimleri ele alacağız.

1) Sahih İsimler: Sonunda illet harfi veya hemze bulunmayan isimlerdir. بَيْتٌ قَلَمٌ

2) Sahih Olmayan İsimler: Maksûr, mankûs ve memdûd isimler olarak 3'e ayrılır:

- **Maksûr İsimler:** Elif-i maksûre ile biten isimlere denir. Elif-i maksûre; ismin sonunda yer alan, ي veya ا şeklinde yazılan ve kendinden önceki harfin harekesi daima fetha olan bir harftir. لَيْلِي مُسْتَشْفَى دُنْيَا عَصَا فَتَى
الَّذِي الذِّكْرَى الْهُدَى الْمُصْطَفَى
- **Mankûs isimler:** Sonu bir uzatma harfi olan ي ile biten ve bir önceki harfin harekesi daima kesra olan isimler ise mankûs isim olarak adlandırılır. الرامي
الْجَانِي الْبَاغِي الْمُحَامِي الْقَاضِي الْهَادِي الدَّاعِي الْوَادِي الرَّاعِي
- **Memdûd isimler:** Memdûd isimler ise اء ile sona eren isimlerdir. سناء
شُعْرَاءُ سَمَاءُ عُظْمَاءُ رَمِيْسَاءُ

14.3. Yaklaşma, Umut ve Başlama Fiilleri

Arapçada yaklaşma (mukârabe), umut (recâ) ve (başlama) şurû fiilleri diye adlandırılan ve gramatik fonksiyonları açısından **كان** ve grubuna benzeyen fiiller grubu bulunmaktadır.

Tablo-13.10. Yaklaşma, Umut ve Başlama Fiilleri

Türkçe	Arapça	
Bir eylemin gerçekleşmek üzere olduğunu ya da meydana gelmesinin yaklaştığını ifade etmek üzere kullanılır.	كاد أوشك	Yaklaşma (mukârabe) fiilleri
Bir eylemin gerçekleşmesinin umut edildiğini bildirmede kullanılır.	عسى	Umut (recâ) fiilleri
Bir eylemin başladığını dile getirmede kullanılır.	بدأ أخذ شرع	Başlama (şurû) fiilleri

15. BÖLÜM

15.1. En Çok Kullanılan Kelimeler

Tablo-15.1. Kur'an'da en çok geçen kelimeler

Anlamı	Kelime	Sıra No
قَالَ أَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ (Musa) "Cahillerden olmaktan Allah'a sığınırım" dedi. (2/67)	مِنْ	1
وَسَأَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ Allah'tan O'nun fazlını (lütfunu) isteyin. (4/32)	اللَّهِ	2
إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ Şüphesiz bunda dinleyecek toplum için bir ibret vardır. (16/65)	فِي	3
إِنَّا مَكَّنَّا لَهُ فِي الْأَرْضِ وَاتَّبِعْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا Gerçekten biz onu yeryüzünde kudret sahibi kıldık ve ona her şeyden bir sebep (bir vasıta/yol) verdik. (18/84)	إِنَّ	4
وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ Peygamberin üzerine (düşen) apaçık tebliğden başkası değildir. (29/18)	عَلَى	5
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ Ey iman edenler! Seslerinizi Peygamber'in sesinin üstüne yükseltmeyin. (49/2)	الَّذِي	6
لَا يَسْتَوِي أَصْحَابُ النَّارِ وَأَصْحَابُ الْجَنَّةِ Ateş ehli ile cennet ehli bir olmaz. (59/20)	لَا	7
لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْتَقِيمَ Sizden doğru yolda gitmek isteyenler için... (81/28)	لِ	8
مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ	مَا	9

Yarattıklarının şerrinden (113/2)		
اللَّهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ	رَبُّ	10
Allah bizim de Rabbimiz, sizin de Rabbinizdir. (42/15)		
إِرْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكَ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً	إِلَىٰ	11
Sen O'ndan razı, O da senden razı olarak Rabbine dön! (89/28)		
مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ	مَا	12
Allah'ın izni olmaksızın hiçbir musibet isabet etmez.(64/11)		
إِنَّمَا أَنْتَ مُنذِرٌ مَّنْ يَخْشَاهَا	مَنْ	13
Sen, ancak ondan korkanları uyarıcısın. (79/45)		
قَالَ إِنْ سَأَلْتِكِ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبْنِي	إِنْ	14
(Mûsâ) dedi ki: “Eğer bundan sonra sana bir şey sorarsam, artık bana arkadaş olma” (18/76)		
وَمَا أُرِيدُ أَنْ أَمْلِكُمْ إِلَىٰ مَا أَنهَيْكُمْ عَنْهُ	أَنْ	15
Sizi menettiğim şeylerde size karşı aykırılıkta bulunmak istemiyorum. (11/88)		
إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلِصِينَ	إِلَّا	16
Allah'ın ihlâşlı kulları müstesna. (37/74)		
إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ	ذَٰلِكَ	17
Şüphesiz bunda, düşünen bir toplum için dersler vardır. (45/13)		
فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ	بِ	18
Öyle ise sen onlara elem dolu bir azabı müjdele! (84/24)		
وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ	عَنْ	19
Allah sizin yapmakta olduklarınızdan asla gafil değildir. (2/85)		
اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ	أَرْضَ	20

Allah, O'dur ki, gökleri ve yeri ve bunların arasındakini altı günde yarattı (32/4)		
لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ	قَدْ	21
Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık. (95/4)		
وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِي	إِذَا	22
Hastalandığım zaman bana O, şifâ verir. (26/80)		
يَا قَوْمِ إِنِّي أَخَذْتُ الذِّكْرَ مِنْ رَبِّي وَأَنَا مِنَ الْمُنذَرِينَ	قَوْمٌ	23
Ey kavmimiz! Allah'ın davetçisine icâbet edin ve ona îmân edin ki (46/31)		
قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ إِن كُمْ تَعْقِلُونَ	الآية	24
Eğer aklediyor iseniz, şüphesiz size ayetleri açıkladık. (3/118)		
أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُولِي السَّيْلَ	أَنَّ	25
Görmez misin ki , Allah bulutları sürüyor (24/43)		
وَيُلِي لِكُلِّ هُمْرَةٍ لَمْرَةً	كُلٌّ	26
Arkadan çekiştiren, kaş göz hareketleri yaparak alay eden her kişinin vay haline! (104/1)		
أَفَلَمْ يَكُونُوا يَرَوْنَهَا	لَمْ	27
Peki onu görmüyorlar mıydı? (25/40)		
ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِهِ عَلَيْنَا وَكِيلًا	ثُمَّ	28
sonra bu konuda bize karşı kendine bir vekil de bulamazsın (17/86)		
كَمَا أَرْسَلْنَا إِلَى فِرْعَوْنَ رَسُولًا	رَسُولٌ	29
Tıpkı Firavun'a bir elçi gönderdiğimiz gibi (73/15)		
وَقَالَ يَا بَنِيَّ لَا تَدْخُلُوا مِنْ بَابٍ وَاحِدٍ	لَا	30
Ve dedi ki: “Ey oğullarım, tek bir kapıdan girmeyin , (12/67)		
وَقَالُوا يَا وَيْلَنَا هَذَا يَوْمُ الدِّينِ	يَوْمٌ	

“Eyvah bizlere! İşte bu din (cezâ) günüdür ” derler. (37/20)		31
إِنَّا أَنْذَرْنَاكُمْ عَذَابًا قَرِيبًا	عَذَابٌ	32
Gerçekten Biz sizi yakın bir azab ile uyardık. (78/40)		
فَهَذَا يَوْمَ الْبَعْثِ وَلَكِنَّكُمْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ	هَذَا	33
İşte bu yeniden dirilme günüdür . Fakat siz bilmiyordunuz. (30/56)		
وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ	سَمَاءٌ	34
göğlerin ve yerin yaratılışı hakkında derin derin düşünürler (3/191)		
بَلِ الْإِنْسَانُ عَلَىٰ نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ	نَفْسٌ	35
Artık insan, kendi kendinin şahididir. (75/14)		
وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُّبِينٍ	شَيْءٌ	36
Biz, her şeyi apaçık bir kitapta (levh-i mahfuz'da) sayıp yazmışızdır. (36/12)		
وَقِيلَ لَهُمْ آيِنَ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ هَلْ يَنْصُرُونَكُمْ أَوْ يَنْتَصِرُونَ	أَوْ	37
Onlara, “Allah'tan başka taptıklarınız nerededir? Size yardım ediyorlar mı veya kendilerine yardımları dokunuyor mu?” denilir. (26/92-93)		
أَمْ لَكُمْ كِتَابٌ فِيهِ تَدْرُسُونَ	كِتَابٌ	38
Yoksa size ait bir kitap var da, (bu bâtil inanışları) onda mı okuyorsunuz? (68/37)		
كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً لِّلْبَيْنِ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ	بَيْنٌ	39
Tâ ki, o mal, sizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir servet olmasın (59/7)		
وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ	حَقٌّ	40
ve haksızlığa uğratılmaksızın aralarında adaletle hüküm verilir. (39/69)		
تَعْرِفُهُمْ بِسِيمَاهُمْ لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِحْفَافًا	نَاسٌ	41
Sen onları simalarından tanırsın, insanlardan yüzüzlük ederek (bir şey) istemezler. (2/273)		

فَإِذَا لَمْ يَأْتُوا بِالشُّهُدَاءِ فَأُولَئِكَ عِنْدَ اللَّهِ هُمُ الْكَاذِبُونَ	إِذٍ	42
Mademki şahitler getiremediler, öyle ise onlar Allah nezdinde yalancıların ta kendisidirler. (24/13)		
لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ	أُولَئِكَ	43
Bu, iman edip salih amel işleyenleri mükafatlandırması içindir. İşte onlar için mağfiret ve güzel bir rızık vardır (34/4)		
مَا يُقَالُ لَكَ إِلَّا مَا قَدْ قِيلَ لِلرُّسُلِ مِنْ قَبْلِكَ	قَبْلَ	44
Sana söylenenler, senden önceki peygamberlere söylenenlerden başkası değildir. (41/43)		
وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمَّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا	مُؤْمِنٌ	45
Her kim bir mü'mini kasten öldürürse onun cezası, içinde ebedî kalacağı cehennemdir. (4/93)		
لَوْ كَانِ فِيهِمَا إِلَهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا	لَوْ	46
Eğer her ikisinde (göklerde ve yerde) Allah'tan başka ilâhlar olsaydı , ikisi de kesinlikle fesada uğrardı. (21/22)		
مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَرُسُلِهِ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَالَ فَإِنَّ اللَّهَ عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ	مَنْ	47
Kim Allah'a, meleklerine, peygamberlerine, Cebrâîl'e ve Mîkâîl'e düşman olursa, bilsin ki Allah da inkârcıların düşmanıdır. (2/98)		
وَعَلَى اللَّهِ قَصْدُ السَّبِيلِ وَمِنْهَا جَائِرٌ وَلَوْ شَاءَ لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ	سَبِيلٌ	48
Yolun doğrusunu föstermek Allah'a aittir. (Yollardan) bazıları da eğrisidir. O, dileyseydi hepinizi doğru yola iletirdi. (16/9)		
وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا	أَمْرٌ	49
Allah'ın emri yerine getirilmiştir. (33/37)		
إِنَّمَا عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ	عِنْدَ	50
Eğer bilerseniz, şüphesiz Allah katında olan sizin için daha hayırlıdır. (16/95)		

فَأُولَئِكَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ	مَعَ	51
İşte bunlar, müminlerle beraberdir. (4/146)		
وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبَ بَعْضُكُم بَعْضًا	بَعْضَ	52
Tecessüs etmeyin (Birbirinizin kusurunu araştırmayın). Bazınız bazınızı arkasından çekiştirmesin (49/12)		
قَالَ مُوسَىٰ أَتَقُولُونَ لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَكُمْ	لَمَّا	53
Mûsâ, “Size hak gelince böyle mi diyosunuz? (10/77)		
قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ	يَا أَيُّهَا	54
De ki: “Ey insanlar! Gerçekten ben, göklerin ve yerin sahibi olan Allah'ın hepinize gönderdiği peygamberiyim. (7/152)		
وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ لِلْآبِرَارِ	خَيْرٌ	55
Allah katında olan şeyler iyiler için daha hayırlıdır. (3/198)		
قُلْ إِنَّمَا هُوَ إِلَهُ وَاحِدٌ	إِلَهُ	56
De ki: “O, ancak tek bir ilâhtır (6/19)		
إِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِأَهْلِهِ إِنِّي آنَسْتُ نَارًا	نَارٌ	57
Hani Mûsâ, ailesine şöyle demişti: “Gerçekten ben, bir ateş gördüm. (27/7)		
قُلْ إِنَّمَا أَدْعُوا رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِهِ أَحَدًا	إِنَّمَا	58
De ki: Ben ancak Rabbime yalvarırım ve O'na kimseyi ortak koşmam. (72/20)		
وَإِنَّ كَثِيرًا لَيُضِلُّونَ بِأَهْوَائِهِمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ	غَيْرِ	59
Doğrusu bir çokları bilgisizce kendi kötü arzularına uyarak saptırıyorlar (6/119)		
أَمْ يَقُولُونَ افْتَرِيهِ	أَمْ	60
Yoksa, “onu kendisi uydurdu” mu diyorlar? (11/13)		
رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ	صَالِحٌ	61
“Rabbim! Bana sâlihlerden (olacak bir çocuk) bağışla!” (37/100)		

وَإِذْ وَعَدْنَا مُوسَىٰ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً	مُوسَىٰ	62
Hani Musa ile kırk gece için sözleşmiştik. (2/51)		
وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِيَاءَ	دُونِ	63
Sizin Allah'tan başka dostlarımız yoktur. (11/113)		
وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ	آخِرَةٌ	64
Ahiret yurdu ise daha hayırlıdır. (16/30)		
ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِ رُسُلًا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ	بَعْدَ	65
Sonra O'nun (Nûh'un) ardından birçok peygamberi kendi toplumlarına gönderdik. (10/74)		
فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا	قَلْبٌ	66
Kalplerinde hastalık vardır. Allah da hastalıklarını arttırmıştır. (2/10)		
قُلْ لِعِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا	عَبْدٌ	67
İman eden kullarıma de ki: (14/31)		
قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ	أَهْلٌ	68
De ki: “Ey ehl-i kitap! Neden Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorsunuz? (3/98)		
كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ	لَعَلَّ	69
Allah, düşünesiniz diye size âyetlerini böyle açıklıyor.(2/219)		
قَالَ بَلْ لَبِثْتَ مِائَةَ عَامٍ	بَلْ	70
“Hayır, yüz sene kaldın...” dedi. (2/259)		
ذَلِكَ بِمَا قَدَّمْتَ أَيْدِيكَم	يَدٌ	71
İşte bu (azab), ellerinizin takdim ettiği şeyler (daha önce işlediği günahlar)yüzündendir. (8/51)		
وَهُمْ بِالْآخِرَةِ كَافِرُونَ	كَافِرُونَ	72
Onlar ahireti de inkâr edenlerdir. (7/45)		
وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ	الدُّنْيَا	73

Onlardan bir kısmı da “Ey Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver. Bizi cehennem azabından koru!” derler. (2/201)	الأخِرَةَ	74
يَتَخَفَتُونَ بَيْنَهُمْ إِنْ لَبِثْتُمْ إِلَّا عَشْرًا	إِنْ	75
Aralarında birbirlerine gizli gizli şöyle derler: «(Dünyada) sadece on gün kaldınız. » (20/103)		
وَإِخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذَّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ	رَحْمَةً	76
İkisi için merhametten tevazu kanadını indir. (17/24)		
نَبِيُّ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ	الرَّحِيمِ	77
Kullarıma, benim, çok bağışlayıcı ve pek merhametli olduğumu haber ver. (15/49)		
إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ	أَجْرٌ	78
Şüphesiz Allah, iyilik yapanların ecrini zayi etmez. (9/120)		
إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ	ظَالِمٌ	79
Şüphesiz ki, zalimler kurtuluşa eremez. (6/21)		
أَعِنْدَهُ عِلْمُ الْغَيْبِ فَهُوَ يَرَى	عِلْمٌ	80
Görülmeyenin ilmi yanında da o mu görüyor? (53/35)		
فَضْلًا مِنْ رَبِّكَ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ	عَظِيمٌ	81
(Bunlar) Rabbinden bir lütuf olarak (verilmiştir). İşte büyük kurtuluş budur. (44/57)		
قَالَ أَلَمْ أَقُلْ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا	لَنْ	82
(Hızır:) “Ben sana, benimle beraberliğe sabredemezsin, demedim mi?” dedi. (18/72)		
مَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ	إِلَّا	83
Allah dilemedikçe, yine de inanmazlardı (6/111)		
إِنَّ رَبِّي بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ	عَلِيمٌ	84
Muhakkak ki benim Rabbim, onların hilelerini bilendir. (12/50)		
فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ	جَنَّةٌ	85
Bahçelerin ve pınarların içerisinde.(26/147)		

فَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتَّىٰ حِينٍ	حَتَّىٰ	86
Onun için bir süreye kadar onlara aldırış etme. (37/174)		
قُلْ سُبْحَانَ رَبِّيَ هَلْ كُنْتُ إِلَّا بَشَرًا رَسُولًا	هَلْ	87
De ki: “Rabbimi tenzîh ederim, Ben (Allahın) elçisi bir beşerden başkası mıyım?” (17/93)		
فَاقِمِ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا	دِينٌ	88
Artık Sen, yüzünü dosdoğru olarak dine yönelt. (30/30)		
فَتَبَسَّ مِ ضَاحِكًا مِنْ قَوْلِهَا	قَوْلٌ	89
Bunun üzerine (Süleymân) onun sözünden dolayı gülercesine tebessüm etti. (27/19)		
فَأَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ	مَا	90
Mutlular ne kadar da mutludurlar! (56/8)		
نُزُلًا مِنْ غَفُورٍ رَحِيمٍ	غَفُورٌ	91
Çok bağışlayan ve çok merhametli olan Allah'tan bir ağırlama olarak (41/32)		
وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِي ظُفْرٍ	ذُو	92
Yahudilere tüm tırnaklı hayvanları haram kıldık.(6/146)		
وَقَالُوا لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ مَلَكٌ	مَلَكٌ	93
“Ona bir melek indirilmeli değil miydi?” dediler. (6/8)		
وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا	مَثَلٌ	94
O kâfirlerin misâli (2/171)		
لَتُبْلَوْنَ فِي أَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ	مَالٌ	95
Andolsun ki, mallarınız ve canlarınız konusunda imtihana çekileceksiniz (3/186)		
مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا وَاقٍ	وَلِيٌّ	96
Allah'tan sana ne bir dost vardır, ne de bir koruyucu. (13/37)		
وَفِي نُسخَتِهَا هُدًى وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ يَزْهَبُونَ	هُدًى	97

Onların yazısında Rableri için korku duyanlara bir hidayet ve bir rahmet vardı. (7/154)		
وَيُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ	حَكِيمٌ	98
Allah bu suretle âyetlerini size açıklıyor. Allah, her şeyi bilir; hikmet sahibidir. (24/18)		
فَسَيَدْخُلُهُمْ فِي رَحْمَةٍ مِنْهُ وَقَفْضٌ	فَضْلٌ	99
Allah onları kendinden bir rahmet ve lütf (deryası) içine daldıracak (4/175)		
وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا	صَلَاةٌ	100
yaşadığım sürece bana namazı ve zekâtı emretti.” (19/31)		
تُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَتُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ	لَيْلٌ	101
Geceyi gündüzün içine koyarsın, gündüzü de geceye koyarsın (3/27)		
يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ	بَنِي	102
Ey Âdemoğulları! Her mescitte/secde edişinizde ziynetinizi takının (7/31)		
فَقَاتِلُوا أَوْلِيَاءَ الشَّيْطَانِ	شَيْطَانٌ	103
Şu halde seytanın dostlarına karşı savaşın. (4/76)		
وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلَىٰ مَا لَمْ تُحِطْ بِهِ خُبْرًا	كَيْفَ	104
"İçyüzünü kavrayamadığın şeye nasıl sabredeceksin?" (18/68)		
وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ	نَصْرٌ	105
Yoksa yardım ancak Allah katındandır. (8/10)		
كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ	كَمَا	106
Nitekim, Rabbin seni hak uğruna (savaşmak üzere) evinden çıkarmıştı. (8/5)		
وَإِنْ كَانَ أَصْحَابُ الْأَيْكَةِ لظَالِمِينَ	أَصْحَابٌ	107
Eyke halkı da gerçekten zâlim idiler. (15/78)		

15.2. En Çok Kullanılan Kök Harfler

Bu bölümde Kur'an'da çok fazla kullanılan kök harflere yer vereceğiz.

Tablo-15.2. Kaf-Vav-Lam ق و ل

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Demek, söylemek	قَالَ
Kavl	Söz, görüş, iftira	قَوْلٌ
Kâil	Söyleyen	قَائِلٌ
Mukâvele	Sözleşme	مُقَاوَلَةٌ
Kâlû belâ	“evet dediler”	قَالُوا بَلَىٰ

“Dedikodu, boş söz” anlamında kullanılan kilükâl, kıle “denildi” ve kıle “dedi”nin birleşmesinden oluşturulmuştur.

“Değer vermemek, sözünü etmeye değer saymamak” anlamındaki kâle almamak, yine bu fiilden gelmektedir.

Tablo-15.3. Kef-Vav-Nun ك و ن

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Olmak	كَانَ
Kâin	Olan, meydana gelen	كَائِنٌ
Kâinât	Yaratılanlar	كَائِنَاتٌ
Mekân	Olma yeri	مَكَانٌ
Yekûn, topyekûn	Olur, eder	يَكُونُ
Kevn	Varlık	كَوْنٌ

Yâsîn Suresi 82. ayetinde “Bir şeyi dilediği zaman, O'nun emri o şeye ancak “Ol!” demektir. O da hemen oluverir.” buyrulmakta olup, ayette geçen “Kün fe yekûn” ifadesi “Allah ‘Ol’ der ve o da hemen oluverir” anlamında dilimize yerleşmiştir.

Tekvîn, yaratma anlamına gelirken, tekevün oluşum demektir.

Tablo-15.4. Ra-Be-Be ر ب ب

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Bir şeyin efendisi olmak, yetiştirmek	رَبِّ
Mürebbî	Erkek terbiyecisi	مُرَبِّی
Mürebbiye	Kadın terbiyecisi	مُرَبِّیَّة
Rabb	Sahip olan, terbiye eden	رَبِّ
Rabbâni	Rabla ilgili, kendini Rabbine vermiş kimse	رَبَّانِی
Terbiye	Eğitim	تَرْبِیَّة

Türkçe’de “sahipler” veya “bir işten iyi anlayan kimse” anlamında kullanılan erbâp da “rab” kelimesinin çoğuludur.

Bir Hadis-i Şerîf

رَبِّ يَسِّرْ وَلَا تُعَسِّرْ، رَبِّ تَمِّمْ بِالْخَيْرِ

Rabbi yessir velâ tuassir Rabbi temmim bi'l-hayr.

Rabbim! Kolaylaştır, zorlaştırma... Rabbim! Hayırla sonuçlandır...

Tablo-15.5. Elif-Mim-Nun ا م ن

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Emin olmak, güvenmek	أَمِنَ
	İman etmek, inanmak	آمَنَ
Aman	Güvence	أَمَانَ
Āmennā Āmentü	İnandık İnandım	آمَنَّا آمنت
Āmin	Kabul eyle	آمِنُ
emânet	Eminlik	أَمَانَةٌ
Emin	Güvenilir erkek	أَمِينٌ
Emîne	Güvenilir kadın	أَمِينَةٌ
Emn, emniyet	Güven, güvenlik	أَمْنٌ
İmân	İnanma	إِيمَانٌ
Me'mûn	Emniyet verilmiş	مَأْمُونٌ
Mü'min	İman eden	مُؤْمِنٌ
Temin	Güven verme, sağlama	تَأْمِينٌ
Temînât	Güvence	تَأْمِينَاتٌ

مَنْ آمَنَ بِالْقَدْرِ آمِنَ مِنَ الْكَدْرِ

Kadere iman eden, kederden emin olur.

Türkçede kullandığımız “aman vermek, aman dilemek” fiillerindeki aman da emândan gelir.

Tablo-15.6. Ayn-Lam-Mim ع ل م

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	bilmek	عَلِمَ
	öğretmek	عَلَّمَ
Alâmet		عَلَامَةٌ
Âlem		عَالَمٌ
Âlim 'Ulemâ	Bilgin Âlimler	عَالِمٌ عُلَمَاءُ
Alîm	Çok iyi bilen	عَلِيمٌ
Allâm Allâme	Çok iyi bilen	عَلَّامٌ
Îlâm	Bildirme	إِعْلَامٌ
Îlim 'Ulûm	Bilme İlimler	عِلْمٌ عِلْمٌ
Ma'lûm Ma'lûmât	Bilinen Bilinenler	مَعْلُومٌ
Mu'allim Mu'allime	Öğreten, öğretmen	مُعَلِّمٌ
Taallüm	Öğrenme	تَعَلُّمٌ
Talîm	Öğretme	تَعْلِيمٌ

Tablo-15.7. Kaf-Vav-Mim ق و م

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Ayakta durmak, hareketsiz durmak, ayağa kalkmak	قَامَ
İkame İkamet	Bir şeyi hakkını vererek yapma, durma	أَقَامَهُ
İstikamet	Dik durma, düz gitme	إِسْتِقَامَةً
Kaim	Kalkan, duran	قَائِمٌ
Kâmet	Farz namazlardan önce “namaz başladı” anlamına gelen “Kad kâmeti's-salâ” cümlesi ilâve edilerek okunan ezan	قَامَةٌ
Kavim Akvam (kavimler)	Bir bölgede yaşayanlar, duranlar	قَوْمٌ أَقْوَمٌ
Kavvâm	Bakan, himaye eden	قَوَّامٌ
Kayme	Bir şeyin yerine geçen, kâim olan şey. Kâğıt para	قَائِمَةٌ
Kayyim	Belli bir işin görülmesi için tâyin edilen kimse	قِيمٌ
Kayyum	“Her şeyin devam etmesi, ayakta durması kendisine bağlı olan” anlamında Allah'ın güzel ismi	قَيُّومٌ
Kıvâm	Bir şeyin kendine göre olan en uygun derecesi	قِوَامٌ
Kıyâm	Durma, kalkışma	قِيَامٌ
Kıyâmet	Ölülerin dirilmesi, ayağa kalkması	قِيَامَةٌ
Kıymet	Değer	قِيَمَةٌ

Makâm Kaymakâm	Durulacak yer Kâim-i makâm	مَقَامٌ قائم مقام
Mukâvemet	Karşı durma	مُقَاوَمَةٌ
Mukîm	Devamlı	مُقِیْمٌ
Müstakim	Doğru	مُسْتَقِیْمٌ
Takvîm	Doğrultma	تَقْوِیْمٌ

Tablo-15.8. Elif-Te-Ye ا ت ی

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	gelmek	آتَى
	vermek	آتَى
Îtâ	verme, ödeme	إِيتَاءٌ
Âtî	gelecek	آتِي
Âtiye	hediye	عَطِيَّةٌ
Teâtî	alıp verme, karşılıklı alma ve verme	تَعَاوَى

Tablo-15.9. Kef-Fe-Ra ك ف ر

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Bir şeyi örtmek	كَفَّرَ
Kâfir Kefere	İnkâr eden	كَافِرٌ كَفْرَةٌ
Kefâret	İşlenmiş bir günah, suç veya kabahatin affı için yapılması gereken şey	كَفَّارَةٌ
Küffâr	Çok inkâr eden	كَفَّارٌ
Küfrân	Nankörlük	كُفْرَانٌ
Küfür	İnkâr, nankörlük	كُفْرٌ
Tekfir	Kâfir sayma	تَكْفِيرٌ

Küfrü benimseyene “fitrî yeteneğini köreltip örten” anlamında kâfir denilir.

Tohumu toprağa eken ve böylece onu örtüp gizleyen çiftçiye küffâr denildiği gibi, kılıcı örttüğü için kınına, aydınlığı örttüğü için geceye, yıldızları örttüğü için buluta da kâfir denir.

Kefârete, günah ve hataları örttüğü için bu isim verilmiştir.

Tablo-15.10. Be-Ye-Nun ب ي ن

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Bir şeyden ayrı hale gelmek.	بَانَ
	Açık olmak	بَيَّنَّ
Beyan Beyânât	Açıklama, ilân etme, ifade etme	بَيَانٌ بَيَانَات
Beyn	İki şeyin arası	بَيْنَ
Beyyine	Delil	بَيِّنَةٌ
Mübin	Apaçık	مُبِينٌ
Tebyîn	Açıkça anlatma	تَبْيِينٌ

Beynelmilel, milletlerarası demektir.

Eski saray ve konaklarda haremle selâmlık bölümleri arasında bulunan ve her iki tarafa da kapısı olan dâire veya odaya da “iki şeyin arasında olan” anlamında mâbeyn denir.

Tablo-15.11. ش ي ا Şin-Ye-Elif

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	dilemek	شَاءَ
İnşallah	İn+şâe fiili+Lafza-i celâl “Allah dilerse” demektir.	إِنْ شَاءَ اللَّهُ
Mâfiş	mâ fihi şey' “onda hiçbir şey yok” demektir.	مَا فَهْ شَيْءٌ
Maşallah	Mâ+şâe fiili+Lafza-i celâl [Mâ-şâ'e'llāhu kân “Allah'ın dilediği olur” söyleyişinin kısaltılmış şeklidir]	مَا شَاءَ اللَّهُ
Şey Eşya	Nesne, şey Şeyler	شَيْءٌ أَشْيَاءٌ

Mâfiş, argoda “yok, bitti, kalmadı” anlamında kullanıldığı gibi “yok gibi hafif olan” yumurtalı bir hamur tatlısını da belirtir.

Beleş ise, “bilâ şey”den gelmekte olup, “karşılıksız, bedava” demektir.

Tablo-15.12. Ra-Sin-Lam ر س ل

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	göndermek	أَرْسَلَ
İrsaliye	Gönderme belgesi	إِرْسَالِيَّةٌ
Mürsel	gönderilen	مُرْسَلٌ
Resûl	Elçi	رَسُولٌ
Risâlet Risâle	Mesaj Kitapçık	رساله

Tablo-15.13. Elif-Ra-Dad ارض

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	(Toprak) yeşillik veya bitki örtüsü açısından verimli ve gür hale gelmek	أَرْضٌ
arz	Yeryüzü, toprak, ülke	أَرْضٌ
Arazi	Yeryüzü parçası	أَرْضِيٌّ

Arziyye “yere ait, yer bedeli” gibi anlamlara gelir. Zamanla anlam kayması olmuş ve “ticaret eşyasını saklamaya yarar depo” anlamında ardiye olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Tablo-15.14. Ye-Vav-Mim ي و م

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Bir şeyi günler içinde yapmak	يَاوَمَ
Yevm Eyyâm	Gün, belli bir zaman dilimi Günler	يَوْمٌ أَيَّامٌ
Yevmiye	Günlük	يَوْمِيَّةٌ

Tablo-15.15. Elif-Ye-Ye ا ي ي

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Bir şeyin tannabileceği işaret veya iz bırakmak	آيٌ
Âyet Âyât	Açık alâmet, ibret, mucize Âyetler	آيَةٌ آيَاتٌ

Tablo-15.16. Sin-Mim-Vav س م و

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Yüksek olmak, yükselmek, yücelmek	سَمَا
İsim Esmâ	Bir şeyin, nesnenin ayırt edici işareti İsimler	إِسْمٌ الْأَسْمَاءُ
Müsemma	İsimplendirilen	مُسَمًّى
Semâ Semâvat	Gök Gökler	سَمَاءٌ السَّمَاوَاتُ
Semâvi	Gökle ilgili	سَمَائِيٌّ
Tesmiye	İsimplendirme	تَسْمِيَةٌ

Sümeyye “Semâcık veya küçük Semâ” anlamına gelir. Esâme de aynı kökten gelmekte olup, yeniçerilerin ana kütükte yazılı olan isim ve künyelerini belirtir.

Tablo-15.17. Kef-Lâm-Lâm ك ل ل

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	(Görme gücü anlamında) sönük, fersiz olmak. (Deve ile ilgili) bitkin olmak.	كَلَّ
Küllî	Hep, bütün	كُلِّي
Külliyât	Bütün, hepsi	كُلِّيَّات
Küllîye	Bütünlük	كُلِّيَّة
Külliyen	Tamamen, büsbütün	كُلِّيًّا

Tablo-15.18. Ayn-Zal-Be ع ذ ب

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Azap vermek	عَذَّبَ
Azap	Dünyada işlenen kötü fiillere karşılık olarak ahirette çekilecek ceza	عَذَابٌ
Mu'azzeb	Azap çeken	مُعَذَّبٌ
Mu'azzib	Azap veren	مُعَذِّبٌ
Ta'zib	Azap verme	تَعْذِيبٌ

Tablo-15.19. Ayn-Mim-Lam ع م ل

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Çalışmak, emek sarfetmek, yapmak, işlemek	عَمِلَ
Aksülamel	Tepki, reaksiyon	عكس العمل
Amel A'mâl	İş Ameller	عَمَلٌ أَعْمَالٌ
Ameliyyât	Yapılan işlemler, operasyonlar	عَمَلِيَّاتٍ
Âmil Âmile Amele	Amel eden erkek Amel eden kadın Amel edenler	عَامِلٌ عَامِلَةٌ عَمَلَةٌ
İ'mâl	Yapma	إِعْمَالٌ
İsti'mâl Su-i isti'mâl	Kullanım Kötüye kullanma	إِسْتِعْمَالٌ
Ma'mûl	Yapılmış, işlenmiş	مَعْمُولٌ
Mu'âmele	İşlem	مُعَامَلَةٌ
Teâmül	Yapılageliş	تَعَامُلٌ

Tablo-15.20. Cim-Ayn-Lam ج ع ل

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Yaratmak, kılmak	جَعَلَ
	Yaratan, icad eden	جَاعِلٌ

Tablo-15.21. Ra-Ha-Mim ر ح م

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Birine karşı merhamet beslemek, kibar olmak, lütufta bulunmaya eğilimli olmak, bağışlamak	رَحِمَ
Erham	En merhametli	أَرْحَمُ
İstirhâm	Rahmet dileme, yalvarma	إِسْتِرْحَامٌ
Merhamet	Bir varlığa acıma	مَرْحَمَةٌ
Merhum Merhume	Kendisine rahmet edilmiş	مَرْحُومٌ
Râhim	Merhamet eden	رَاحِمٌ
Rahm	Ana rahmi, akrabalık	أَرْحَامٌ
Rahman Rahîm	Çok merhamet eden Sürekli merhamet eden	رَحْمَنٌ رَحِيمٌ
Rahmet		رَحْمَةٌ

Tablo-15.22. Ra-Elif-Ye ر ا ي

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Görmek, bilmek, tanımak	رَأَى
	Göstermek	آرَى
İrâe	Gösterme	إِرَاءَةٌ
Mir'ât	Ayna, gözğü	مِرْآةٌ
Mürâî	İkiyüzlü kişi, riyâkar	مُرَائِيٌّ
Re'y	Görüş	رَأْيٌ
Riyâ	Olduğundan başka türlü görünme, görsünler diye davranma	رِيَاءٌ
Rü'yâ	Uykuda görülen görüntüler	رُؤْيَا
Rü'yet	Görme	رُؤْيَةٌ

Tablo-15.23. Kef-Te-Be ك ت ب

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Yazmak, farz kılmak	كَتَبَ
Kâtib-Kâtibe Küttâb	Yazıcı Katipler	كَاتِبٌ الْكِتَابُ
Kitâb Kütüb	Kitap Kitaplar	كِتَابٌ
Kitâbe	Yazıt	كِتَابَةٌ
Mekteb	Okul	مَكْتَبٌ
Mektûb Mektûbât	Yazılmış, yazılan Yazılanlar	مَكْتُوبٌ مَكْتُوباتٌ

Reîsülküttap, Osmanlılarda 18. yüzyıla kadar Dîvân-ı Hümâyun kâtiplerinin ve kalemlerinin başı için, sonrasında Tanzîmat'a kadar dış işleri bakanı için kullanılmıştır.

Kütüphâne kelimesi ise, “kütüb” ile Farsça “hâne” kelimesinin birleştirilmesi ile oluşturulmuştur.

Tablo-15.24. He-Dal-Ye ه د ي

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Birisine doğru yolu göstermek	هَدَى
İhtida etmek	Hidayete ermek	إِهْتَدَى
Mühtedî	Hidayete eren	مُهْتَدِي
Hediye	Armağan	هَدِيَّةٌ
Hedy	Kurban olarak Beytullah'a sevk edilen	هَدْيٌ
Hâdî	Doğru yolu gösteren	هَادِي
Hidâyet	Doğru yolu gösterme	هَدَايَةٌ
Mehdî	Doğru yola iletilen	مَهْدِي

Tablo-15.25. Zay-Lam-Mim ظ ل م

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Zulmetmek	ظَلَمَ
	Kararmak	ظَلِمَ
Zulüm Mezâlim	Zulüm Zulümler	ظَلَمَ مَظَالِمَ
Zâlim Zâlimûn	Zulmeden Zulmedenler	ظَالِمٌ ظَالِمُونَ
Zalûm	Çok zulmeden	ظُلُومٌ
Zallâm	Çok zulmeden	ظَلَّامٌ
Mazlûm	Zulmedilen	مَظْلُومٌ
Zulmet Zulümât	Karanlık Karanlıklar	ظُلْمَةٌ
Muzlim	Karanlıkta kalan	مُظْلِمٌ

Tablo-15.26. Nun-Fe-Sin ن ف س

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Teneffüs etmek, ortaya çıkmak	تَنَفَّسَ
Nefs Nüfûs Enfûs	Kendisi, nefis	نَفْسٌ نُفُوسٌ أَنْفُسٌ
Nefes	Soluk	نَفَسٌ
Nefsânî	Beden arzularıyla ilgili	نَفْسَانِي
Nefis Nefise	Çok beğenilen	نَفِيسٌ
Nefâset	Nefis olma durumu	نَفَاسَةٌ
Enfûsî	Öznel	أَنْفُسِي
Enfes	Çok güzel, en güzel	أَنْفَسٌ
Nifâs	Kadının doğum yapması, lohusalık	نِفَاسٌ

Hayat nefesle başlar, nefessiz biter. Nefes olmadan nefis de olamaz.

Tablo-15.27. Kaf-Be-Lam ق ب ل

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Kabul etmek	قَبِلَ
	Yönelmek	أَقْبَلَ
	Önce, önceki	قَبْلَ
İkbâl	Öne yönelme, baht açıklığı	إِقْبَالٌ
İstikbâl	Karşılama, gelecek	إِسْتِقْبَالٌ
Kâbil	Olabilir, mümkün	قَابِلٌ
Kabile	Birbirine yönelen topluluk	قَبِيلَةٌ قَبَائِلُ
Kabiliyet	Yetenek, kabul edebilirlik	قَابِلِيَّةٌ
Kabûl	Kabul etme, karşılama	قَبُولٌ
Kible	Yönelinen yer	قِبْلَةٌ
Makbûl	Hoş karşılanan	مَقْبُولٌ
Mukâbele	Karşılık verme	مُقَابَلَةٌ
Mukâbil	Birşeye karşılık	مُقَابِلٌ
Müstakbel	İleride olacak, gelecek	مُسْتَقْبَلٌ
Mütakâbil	Karşılıklı	مُتَقَابِلٌ
Tekâbül	birbirine yönelme, yüz yüze gelme	تَقَابُلٌ

Tablo-15.28. Nun-Za-Lam ن ز ل

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	İnmek	نَزَلَ
	İndirmek	أَنْزَلَ
İnzâl	İndirme	إِنْزَالٌ
Menzil Menâzil	İnecek yer, konacak yer	مَنْزِلٌ مَنَازِلٌ
Münezzel	İndirilen	مُنَزَّلٌ
Münezzil	İndiren	مُنْزِلٌ
Nâzil	İnen	نَازِلٌ
Nezle Nüzul (felç)	İyi hissetmeme İnme	نَزْلَةٌ نُزُلٌ
Tenezzül	Aşağı inme	تَنْزُلٌ
Tenzîl Tenzîlât	İndirme	تَنْزِيلٌ تَنْزِيلَاتٌ

Tablo-15.29. Ha-Kaf-Kaf ح ق ق

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Gerçek olmak	حَقٌّ
	Gerçekleştirmek	أَحَقُّ
	Hak, gerçek	حَقٌّ
Hakîkat	Gerçek	حَقِيقَةٌ
Hakîkî	Sahici, doğru	حَقِيقِيٌّ
Hakkâniyet	Hakka uygunluk	حَقَّانِيَّةٌ
İhkâk	Hakkı yerine getirme	إِحْقَاقٌ
İstihkâk	Hak etme	اسْتِحْقَاقٌ
Muhakkak	Gerçekliği kesin	مُحَقَّقٌ
Muhakkîk	Gerçeği araştıran	مُحَقِّقٌ
Müstehak	Hak edilen	مُسْتَحَقٌّ
Tahakkuk	Gerçekleşme	تَحَقُّقٌ
Tahkîk	Gerçeği araştırma	تَحْقِيقٌ

Tablo-15.30. Zal-Kef-Ra ذك ر

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Zikretmek, hatırlamak	ذَكَرَ
	Zikre sevketmek, hatırlatmak	ذَكَرَ
	Hatıra getirmek, düşünmek	تَذَكَّرَ
Mezkûr	Zikredilen	مَذْكُورٌ
Müzâkere	Bir konuyla ilgili fikir alışverişinde bulunma	مُذَاكِرَةٌ
Müzekkere	Bir iş hakkında ilgili kişiye veya üst makama yazılan yazı (hatırlatan)	مَذْكُرَةٌ
Müzekkir	Tezekkür eden, hatıra getiren	مُذَكِّرٌ
Tezkir	Hatırlatma, düşündürme	تَذْكِيرٌ
Tezkire	Hatırlatma, öğüt	تَذْكِيرَةٌ
Zâkir	Zikreden	ذَّاكِرٌ
Zikr	Zikir	ذِكْرٌ

Tablo-15.31. Kef-Zal-Be ك ذ ب

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Yalan söylemek	كَذَّبَ
	Yalanlamak, inkar etmek	كَذَّبَ
Kâzib Kâzibe	yalancı	كَاذِبٌ كَاذِبَةٌ
Kezzâb	Çok yalancı	كَذَّابٌ
Kizb	Yalan	كذب
Mükezzib	İnanmayan, inkar eden	مُكَذِّبٌ
Tekzîb	İnkâr, yalan isnat etme	تَكْذِيبٌ

Nitrik asit anlamında kullanılan kezzap, Farsça tiz “keskin” ve âb “su” kelimelerinin birleşiminden meydana gelmiş, daha sonra ses değişimi gerçekleşmiştir.

Tablo-15.32. Cim-Ye-Elif ج ي ا

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Gelmek, ortaya çıkmak	جَاءَ

Tablo-15.33. Ayn-Be-Dal ع ب د

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	İbadet etmek, kulluk etmek	عَبَدَ
'Abd 'İbâd	Kul Kullar	عَبْدٌ عِبَادٌ
'Âbid 'Âbide	İbadet eden, kulluk eden	عَابِدٌ عَابِدَةٌ
İbâdet	İbadet	عِبَادَةٌ
Ma'bed	İbadet yeri	مَعْبَدٌ
Ma'bûd	Kendisine ibadet edilen	مَعْبُودٌ
Taabbüd	İbadete ait olup emrolunduğu için yapılan	تَعَبُّدٌ
Ubudiyyet	Kul olduğunu bilip Allah'a itaat etmek	عُبُودِيَّةٌ

Tablo-15.34. Elif-Kh-Zal ا خ ذ

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Almak, tutmak	أَخَذَ
	cezalandırmak	آخَذَ
İttihâz	Edinme , sayma	إِتِّخَاذٌ
Me'hûz	Ahzolunmuş, çıkarılmış, alınmış	مَأْخُودٌ
Muâhez	Muaheze olunan, eleştirilen, çekiştirilen	مُؤَاخَذٌ
Muâheze	Kınama, ayıplama, eleştiri	مُؤَاخَذَةٌ
Muâhiz	Çekiştiren, muaheze eden, tenkid eden	مُؤَاخِذٌ

Telefon için kullandığımız âhize “alıcı” demektir.

Ahz u ita, “alıp satma” demek olup, aksata olarak kullanılmaktadır.

Hukukta geçen ahzukabz ise, “alıp sahip çıkma” demektir. Ahzu kabz, karar ile hükmedilen şeyin avukat tarafından teslim alınması ve uhdesinde bulundurulması demektir. Avukatın bu yetkisi varsa, icra takibinde ödenen paranın kendi hesabına gönderilmesini icra müdürlüğünden talep edebilir.

Tablo-15.35. Kh-Lam-Kaf خ ل ق

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Yaratmak	خَلَقَ
Ahlâk	Huy, tabiat	أَخْلَقَ
Hâlık	Yaratan	خَالِقٌ
Halk	Yaratma	خَلْقٌ
Hallâk	Sürekli Yaratan	خَلَّاقٌ
Hilkat	Yaradılış	خِلْقَةٌ
Hulk Huluk	Seciye, karakter	خُلُقٌ خُلُقٌ
Mahlûk	Yaratılan	مَخْلُوقٌ

Tablo-15.36. Vav-Kaf-Ye و ق ي

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Korumak	وَقَى
	Korunmak, sakınmak	إِتَّقَى
Takvâ	Korunma, sakınma	تَقْوَى
Müttakî	Çok takva sahibi	مُتَّقِي
Takiye	Sakınma, farklı görünme	تَقِيَّةٌ
Vikâye	Koruma	وِقَايَةٌ

Tablo-15.37. Elif-Kh-Ra ر ا خ

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Ertelemek	أَخَّرَ
	Geride kalmak	اِسْتَأَخَّرَ
	Diğeri, öteki	اٰخَرُ
Âhir Âhiret	Son Sonraki dünya	اٰخِرٌ اٰخِرَةٌ
Bilâhare	Sonradan	بِالْاٰخِرَةِ
Muahhar	Geriye bırakılan	مُّؤَخَّرٌ
Muahhir	Geriye bırakan	مُّؤَخِّرٌ
Müteahhir Müteahhirîn	Sonraki, sonra gelen	مُّتَأَخِّرٌ
Te'hîr	Geciktirme	تَأْخِيرٌ
Teahhür	Geriye kalma	تَأَخَّرَ
Uhrevî	Âhirete ilişkin	اٰخِرَوِيّ

Tablo-15.38. Elif-Mim-Ra ا م ر

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	emretmek	أَمَرَ
Âmir	Emreden	أَمِيرٌ
Emîr- Mîr Ümerâ'	Bir kavim, şehir veya ülkenin başı	أَمِيرٌ
Emmâre	Şiddetle emreden	أَمَّارَةٌ أَمَّارٌ
Me'mûr	Emir alan	مَأْمُورٌ
Ulûlemr	Emir sahipleri	أُولُو الْأَمْرِ
Emir Umûr	Emirler	أَمْرٌ أُمُورٌ

Tablo-15.39. Nun-Vav-Sin ن و س

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
Nâs	insanlar	نَاسٌ

Tablo-15.40. Be-Ayn-Dal ب ع د

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Uzak olmak	بَعْدَ بَعِدَ
	Uzaklaştırmak	بَاعَدَ
Ba'du Ba'de	Sonra, sonrasında	بَعْدُ بَعْدَ
Ba'îd	Uzak	بَعِيدٌ
Bu'd Eb'ad	Uzaklık	بُعْدٌ أَبْعَادٌ
Te'bîd	Uzaklaştırma	تَبْعِيدٌ

Tablo-15.41. Gayn-Fe-Ra غ ف ر

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Bağışlamak	غَفَرَ
	Bağışlanma dilemek	اسْتَغْفَرَ
Gaffâr	Çok bağışlayıcı olan	غَفَّارٌ
Gâfir	Bağışlayan	غَافِرٌ
Gafûr	Çok bağışlayıcı olan	غَفُورٌ
Gufrân	Bağışlama	غُفْرَانٌ
İstiğfâr	Bağışlanma dileme	اسْتِغْفَارٌ
Mağfiret	Bağışlama	مَغْفِرَةٌ
Müsteğfir	Mağfiret dileyen	مُسْتَغْفِرٌ

Tablo-15.42. Vav-Lam-Ye و ل ي

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Yakın olmak	وَلِيّ
	Yönetmek, idare etmek	وَلِيّ
Evlâ	En yakın, daha yakın	أَوْلَى
İstilâ	Kaplama, yayılma, ele geçirme	اِسْتِيْلَاء
Mevâlî	Yakın (varisler, akrabadan olan mirasçı) (çoğul)	مَوَالِي
Mevlâ	Dost, sahip, yakın, bakıcı	مَوْلَى
Mütevellî	Bir vakfın yönetimi kendisine verilmiş olan kimse	مُتَوَلَّى
Vâlî	Yöneten, sahip çıkan	وَالِي
Velâyet	Yönetme, idare etme	وَلَايَةٌ
Velî Evliyâ	Dost	وَلِيّ أَوْلِيَاءُ

Molla, “mevlâ” sözcüğünden alıntıdır.

Mevlânâ, “bizim mevlâmız” anlamındadır.

Veliahd, “sözün sahibi, söz verilmiş olan”, velinimet “nimetin sahibi” müşteri anlamındadır.

Tablo-15.43. Dal-Ayn-Vav د ع و

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Davet etmek, dua etmek, yardım istemek	دَعَا
Da'vâ	Dava	دَعْوَى
Da'vet Da'vetiye		دَعْوَةٌ
Dâî	Dua eden, davet eden	دَاعِي
Duâ'		دُعَاءٌ
İddiâ'		إِدِّعَاءٌ
İstid'â'	yardım isteme, dilekçe	إِسْتِدْعَاءٌ
Müddeî	İddia eden	مُدَّعِي
Tedâî	Çağrışım	تَدَاعِي

ح ك م Ha-Kef-Mim Tablo-15.44.

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Hükmetmek	حَكَمَ
	Hakem kılmak	حَكَمَ
	Sağlam yapmak	أَحْكَمَ
	Muhakeme edilmek	تَحَاكَمَ
Ahkâm	hükümler	أَحْكَامٌ
Ahkem	En iyi ve en doğru şekilde hüküm veren	أَحْكَمُ
Hakem		حَكَمَ
Hakîm	Hekîm, bilge	حَكِيمٌ
Hâkim		حَاكِمٌ
Hâkimiyet		حَاكِمِيَّةٌ
Hikmet		حِكْمَةٌ
Hükm	Hüküm, kaza, hikmet	حُكْمٌ
Hükûmet		حُكُومَةٌ
İstihkâm	Düşmana karşı savunma yapmak amacıyla düzenlenmiş yer, sağlam olma	إِسْتِحْكَامٌ
Mahkeme		مَحْكَمَةٌ
Mahkûm	Hükümlü	مَحْكُومٌ
Muhâkeme	Yargılama, bir sorunu çözmek için çıkar yol arama	مُحَاكَمَةٌ
Muhkem	Sağlamlaştırılmış	مُحْكَمٌ

Müstahkem	Tahkim edilmiş, sağlamlaştırılmış	مُسْتَحْكَم
Tahakküm	Baskı, zorbalık, hükmetme	تَحَكُّم
Tahkîm	Sağlamlaştırma, anlaşmazlıkların hakem yoluyla çözülmesi yöntemi	تَحْكِيم

Tablo-15.45. Mim-Lam-Kef م ل ك

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Sahip olmak	مَلَك
Emlâk	Mülkler	أَمْلاك
İstimlâk	Kamulaştırma	اِسْتِمْلَاك
Mâlik	Mülk sahibi	مَالِك
Mâlikâne	Arapça mâlik+Farsça -âne ekinden mâlikâne (mâlikçesine) 1. Gösterişli ve büyük köşk. 2. Memur, asker vb. kimselerden bâzılarına, satmamaları ve mîras bırakmamaları şartıyla hayatları boyunca kendi mülkleriymiş gibi kullanmaları ve gelirinden faydalanmaları için verilen, mülkiyeti devlete âit beylik arâzi, çiftlik vb.	مالكانه
Mâmelek	Malvarlığı. Mamelek kelimesi, "sahip olduğu şey(ler)" anlamına gelen "mâ meleke"den gelmektedir.	مَامَلَك
Melek Melâike		مَلَك مَلَائِكَةٌ
Meleke	Defalarca yapılan bir işten ve elde edilen tecrübeden sonra hasıl olan bilgi ve maharet	مَلَكَةٌ

Melekût	Ruhların ve meleklerin alemi	مَلَكُوتٌ
Melik Melike Mülûk	Sultan, hükümdar	مَلِكٌ مَلِيكٌ
Memleket Memâlik	Bir devletin, bir hükümdârın yönetimi altında bulunan yer, ülke	مَمْلَكَةٌ
Memlûk	Mülk edinilen	مَمْلُوكٌ
Mülk	İdare	مُلْكٌ
Müstemeleke	Başka bir devletin idaresi altında bulunan memleket	مُسْتَمْلَكَةٌ
Temellük	Mülk edinmek	تَمَلَّكٌ
Temlik	Mal sahibi etmek	تَمْلِيكٌ

Tablo-15.46. Cim-Nun-Nun ج ن ن

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	örtmek	جَنَّ
Cenîn	Gizli şey	جَنِين
Cennet Cinân Cennât	Cennet iki anlamda gizlenmiştir. Birincisi, ağaçları her yeri kaplayan, nazarlardan saklanmış bir bahçe gibidir. İkincisi, müminler için halihazırda müşahade edilemeyen, gizli durumdaki bir mükafattır.	جَنَّةٌ جَنَّان جَنَّاتٌ
Cin		جِنَّ
Cinnet	Bilincin örtülmesi	جِنَّةٌ
Cünûn	Cinnet hali	جُنُونٌ
Mecnûn	Deli, cinlenmiş	مَجْنُونٌ

Tablo-15.47. Ayn-Nun-Dal ع ن د

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	doğru olandan sapmak	عِنْدَ
'İnâd	Bildiğinden vazgeçmeme	عِنَاد
'İnde	Yanında, katında	عِنْدَ
'İndî	Şahsî, kendine göre	عِنْدِي
Mu'annid	İnatçı	مُعَنَّدٌ

'İnd, "katında, nezdinde" anlamına geliyordu. 'İndî görüş ise, yine "öznel" görüşü ifade ediyor. Kişi inat ettiğinde, kendi öznel görüşünden taviz vermemiş oluyor.

Tablo-15.48. Kh-Ye-Ra خ ي ر

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Hayır işlemek	خَارَ
	Seçmek	تَخَيَّرَ
Hayır	Türkçede, olumsuzluğu doğrudan ifadeden kaçınan bir hüsnü tabirdir.	خَيْرٌ
hayrât	Hayırlar	خَيْرَات
Hırh Hırsız Ahyâr	Hayırlı Hayırsız Hayırlılar	
İhtiyâr	Yaşlı, seçkin	إِخْتِيَار
İstihâre	Hayırlı olmayı isteme	إِسْتِخَارَةَ
Muhayyer	Tercihli	مُخَيَّرٌ
Muhtâr	Seçilmiş, seçkin	مُخْتَارٌ
Tahyîr	İsteddiğini seçmeyi teklif etme	تَخْيِيرٌ

Tablo-15.49. Ha-Sin-Nun ح س ن

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Güzel olmak	حَسُنَ
	Güzel yapmak	أَحْسَنَ
Ahsen Hüsnâ	En güzel, daha güzel	أَحْسَنُ حُسْنَى
Hasen	Güzel	حَسَنُ
Hasene Hasenât	Güzel iş Güzel işler	حَسَنَةٌ حَسَنَات
Hesnâ/Hasnâ	Güzel kadın, hanım	حَسَنَاء
Hisân	Seçkin kişiler, güzel kadınlar veya kızlar	حِسَان
Hüsn	Güzellik, iyilik	حُسْنُ
İhsân	Güzel yapma	إِحْسَانُ
İstihsân	Beğenme	إِسْتِحْسَان
Mehâsin	İyilikler	مَحَاسِن
Muhsin Muhsine	Güzel yapan	مُحْسِنُ مُحْسِنَةٌ
Tahsîn	Beğenme, güzel bulma	تَحْسِين

Hasan, Hüseyin, Muhsin, Muhâsin, İhsan, Tahsin, Hüsnü, Hüsnüye, Ahsen, Hesnâ gibi dilimize geçmiş çok sayıda özel isim vardır: Hasan “güzel”, huseyn “küçük güzel”, ahsen “çok güzel”, tahsîn “güzel bulma”, muhsîn “ihsan edilmiş”...

Tablo-15.50. Nun-Vav-Ra ن و ر

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Ateşi tutuşturmak	نَارَ
Menâr Menâre	Minâre, nur yeri	مَنَارَ مَنَارَةَ
Münevver	Aydınlanmış	مُنَوَّرَ
Münîr	Nurlandıran	مُنِيرٌ
nâr	Ateş	نَارٌ
Nirân	Nâr ve nûr'un çoğulu(Türkçe'de sadece nârın çoğulu olarak kullanılır)	نِيرَانِ
Nûr	Nûr	نُورٌ
Tenevvür	Aydınlanma	تَنَوُّورٌ
Tenvîr	Aydınlatma	تَنْوِيرٌ

Tablo-15.51. Dad-Lam-Lam ض ل ل

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	doğru istikametten sapmak	ضَلَّ
	saptırmak	أَضَلَّ
Dalâlet	sapma	ضَلَالَةٌ
Tadlîl	Saptırma, boşa çıkarma	تَضْلِيلٌ
	Sapmışlar	ضَالِّينَ

Tablo-15.52. Sin-Mim-Ayn س م ع

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	İşitmek	سَمِعَ
	İşittirmek	أَسْمَعَ
	Dinlemek	إِسْتَمَعَ
Müstemi'	Dinleyen kişi	مُسْتَمِعٌ
Sâmi'	1. Hz. Nuh'un oğlu Sam'dan türediklerine inanılan ve Arapça, Asurca, İbranice ve Habeşçe konuşan çeşitli kavimlerinin toplandığı kol 2. Yüksek, yüce 3. İşiten, dinleyen.	سَامِعٌ
Semâ' Semah	1. İşitme 2. Bazı tarikatlarda musiki eşliğinde icra edilen dönme hareketi	سَمَاعٌ
Semâî	İşitmekle öğrenilen	سَمَاعِيٌّ
Semi'	Hakkıyla işiten	سَمِيعٌ

Namazda rükudan kalkarken, Semi'allahu limen hamideh (Allah, kendisine hamd edenleri işitir) demenin hikmeti nedir?

Mevlânâ bu manevi hali şöyle değerlendirir: Kıyam esnasında kişi, Hakk'ın huzurunda kıyamette safların kurulduğu anı yaşar, hesap vermek için divanda durur. Rabbimiz tarafından kendisine sorulan suallerden utanır ve iki kat olup rükûya varır. Adetâ utancından ayakta durmaya mecali kalmayıp, rükûda Hakk'ı tesbih ederek, yalvarır. Hakk'ı "Sübhan Rabbî'l-Azim" diyerek tesbih eder. "Yüce olan (Azim) terbiye edicim ve sahibim (Rabbî) Seni kullara ve yaratılmışlara ait bütün eksik sıfatlardan tenzih ederim. (Sübhan) der. Hatalarını itiraf eder, haddini bilir. Haddini bilen hatalarını itiraf eden bu kulunu Rabb'i tekrar huzura davet eder. Kul tekrar ayağa kalkar. Kul haddini bilme sonucu hatalarının affedilmesi ve tekrar huzura alınmasının sevincini "Allah kendisine hamd edenleri işitir." (Semi Allahu Limen Hamide), "Hamd, Rabb'imiz içindir (Rabbena leke'l-hamd)" diyerek ifade eder. Artık kişi sadece Rabb'ine karşı utanç ve korkusundan değil; bilakis Rabb'ine karşı hissettiği sevgi ve

muhabbetin coşkusuyla secdeye, Rabb'inin huzuruna kapanır. Kaynak: Sorularla İslamiyet (özet)

Tablo-15.53. Be-Nun-Ye ب ن ي

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Yapmak, inşa etmek, bina etmek	بَنَى
Bennâ	Bina inşa eden	بِنَاءٍ
Bin Bint	Oğul Kız Evladın babası için bir bina gibi oluşu nedeniyle bu isim verilmiştir.	بن بنت
Binâ'	Yapı, yapma	بِنَاءٍ
binaenaleyh	Onun üzerine bina ederek, ona dayanarak, ondan dolayı	بِنَاءٍ عليه
Bünyan	Yapılmış, bina edilmiş şey	بُنْيَانٍ
Bünye	Vücut	بُنْيَةٍ
Mebnî	Kurulmuş, yapılmış	مَبْنِيٍّ

Tablo-15.54. Ha-Ye-Ye ح ي ي

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Diri olmak, yaşamak	حَيٌّ
	Hayat vermek, diriltmek	أَحْيَا
	Utanmak, yapmayı terk etmek	إِسْتَحْيَى
Hayâ'	Utanma duygusu	حَيَاءٌ
Hayat		حَيَاةٌ
Hayvan	Canlı	حَيَوَانٌ
Hz. Havvâ	Hz. Adem'in muhterem zevcesi	حَوَّاءَ
Hz. Yahya	“O yaşayacak” anlamına gelir. Rabbimiz tarafından bu isim verilmiştir. Hz. Yahyâ'nın annesinin kısırlığını giderip doğurganlığını canlandırması, kalbinin iman ve ihlâsla canlılık kazanması, onu itaatle diri tutması, şehidlerin hep diri kalması ve onun şehid olması, Hz. Zekeriyâ'nın ve eşinin yaşlılıklarında doğan bu çocuğa yaşayacağı konusunda kalplerini mutmain etmesi için konduğuna yönelik yorumlar vardır.	يَحْيَى
Muhyî	Hayat veren, dirilten	مُحْيِي
Tahiyye	Selamlar, dualar	تَحِيَّاتٌ

Tablo-15.55. Kh-Ra-Cim خ ر ج

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Çıkmak	خَرَجَ
	Çıkarmak	أَخْرَجَ
	Çıkarmaya çalışmak	اسْتَخْرَجَ
Harâc	Haraç	خَرَاجٌ
Harc	Ücret	خَرْجٌ
Hâric	Çıkan	خَارِجٌ
Hurûc	Çıkma	خُرُوجٌ
İhrâc	Çıkarma	إِخْرَاجٌ
Mahrec	Çıkılan yer	مَخْرَجٌ
Muhrec	Çıkarılan	مُخْرَجٌ
Muhric	Çıkaran	مُخْرِجٌ

Tablo-15.56. Sad-Lam-Ha ص ل ح

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Salih/doğru olmak	صَلَحَ
	Islah etmek, düzeltmek	أَصْلَحَ
Islah Islahât	Islah etme, düzeltme	إِصْلَاحٌ إِصْلَاحَاتٌ
Istılah	Belirli bir topluluğun, bir lafzı lügat manasından çıkararak başka bir manada kullanmaları	إِصْتِلاَحٌ
Maslahat	Fayda, iyilik	مَصْلَحَةٌ
Musâlaha	Karşılıklı anlaşma	مُصَالَحَةٌ
Muslih	Islah eden, düzelten	مُصْلِحٌ
Salâh	İyilik, barış	صَلَاحٌ
Salâhiyyet	Anlamı “yetkili olma”ya genişlemiş.	صَلَاحِيَّةٌ
Salih Sâlihûn Sâlihât	Doğru olan, salih olan	صَالِحٌ صَالِحَةٌ
Sulh	Barış	صُلْحٌ

Tablo-15.57. Sin-Be-Lam س ب ل

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
Sebîl Sübül	Yol, hidayet ve hayır yolu. Sebîl kelimesinin esas anlamı “yol” iken, Türkçede “hayrat olarak yapılan yol çeşmesi” anlamını kazanmıştır.	سَبِيلٌ سُبُلٌ

Tablo-15.58. Te-Be-Ayn ت ب ع

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Tâbi olmak, birinin izinde gitmek	تَبِعَ
	Tâbi kılmak, peşine takmak	اتَّبَعَ
İttibâ	Uyma, tâbi olma	اتَّبَاعٌ
Metbû'	Kendisine uyulan	مَتَّبُوعٌ
Tâbi	Uyan, tabi olan	تَابِعٌ
Tebâ'	Tâbi olma, uyma	تَبَاعٌ

Tablo-15.59. Kaf-Te-Lam ق ت ل

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Öldürmek	قَتَلَ
	Çokça öldürmek	قَتَّلَ
	Savaşmak	قَاتَلَ
Kâtil	öldüren	قَاتِلٌ
Katl	Öldürme	قَتْلٌ
Kıtâl	Savaş	قِتَالٌ
Maktûl	öldürülen	مَقْتُولٌ
Mukâtele	savaşma	مُقَاتَلَةٌ

Tablo-15.60. Elif-Vav-Lam اول

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Sahip olma, sahiplik	أَوْلُو
Âl	Ehil, aile, akraba, yakınlar	آلٌ
Evvel	İlk, başta gelen	أَوَّلٌ أُولَى
Evvelâ	İlk başta	أَوَّلًا
Te'vîl	Yorum, bir sözü veya davranışı görünür anlamından başka bir anlamda kabul etme	تَأْوِيلٌ

Tablo-15.61. Mim-Se-Lam م ث ل

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Birisine benzemek	مَثَلٌ
İmtisâl	Bir örneğe göre hareket etme	إِمْتِثَالٌ
Mesel Masal	Yararlı hikaye	مَثَلٌ
Meselâ	Misal olarak	مَثَلًا
Misâl Emsâl	Örnek	مِثَالٌ
Misil	Misil, kadar, benzer	مِثْلٌ
Mümessil	Temsilci	مُمَثِّلٌ
Temessül	Benzeşme	تَمَثُّلٌ
Temsîl	Birinin veya bir topluluğun adına davranma, sahnede oynanmak için hazırlanmış eser	تَمَثِيلٌ
Timsâl Temâsîl	Heykel	تِمَثَالٌ تَمَاتِيلٌ

Tablo-15.62. Şin-Ra-Kef ش ر ك

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Ortak olmak	شَرِكٌ
	Ortak koşmak	أَشْرَكَ
İştirâk	Ortak olma	إِشْتِرَاكٌ
Müşâreke	Birbirine ortak olma	مُشَارَكَةٌ
Müşrik	(Allah'a) ortak koşan	مُشْرِكٌ
Müşterek	Birlikte, ortak	مُشْتَرِكٌ
Şerîk Şürekâ	Ortak	شَرِيكٌ
Şirk	Ortak koşma	شِرْكٌ
Şirket	Ortaklık	شِرْكَةٌ
Teşrîk	Yaptığı bir işe bir kimseyi ortak etme	تَشْرِيكٌ

Tablo-15.63. Kaf-Lam-Be ق ل ب

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Tersine çevirmek	قَلَبَ
	Dönüşmek	إِنْقَلَبَ
İnkılâb	Bir halden başka bir hale dönüşme	إِنْقِلَابٌ
Kalb Kulûb		قَلْبٌ قُلُوبٌ
Kâlp	Belirli bir biçim	قَالِبٌ
Kulb		قُلْبٌ
Münkalîb	İnkılap eden, dönüşen	مُنْقَلِبٌ

Tablo-15.64. ك ث ر Kef-Se-Ra

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Çoğalmak, çok olmak	كَثُرَ
	Çoğaltmak	أَكْثَرَ
	Çok görmek, çok saymak	اسْتَكْثَرَ
Ekser	Daha çok, en çok	أَكْثَرَ
Kesîr Kesîre	Çok	كَثِيرٌ كَثِيرَةٌ
Kesret	Çokluk	كَثْرَةٌ
Kevser	Cennette bir nehir, havuz, çok hayır	كَوْثَرٌ
Küsûrât	Artan kısımlar	كُثُورَاتٌ
Tekâsür	Çokluk hususunda yarışma	تَكَاتُرٌ
Tekessür	Çoğalma	تَكَثَّرَ
Teksîr	çoğaltma	تَكْثِيرٌ

Tablo-15.65. س و ا Sin-Vav-Elif

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Kötü olmak	سَاءَ
	Kötülük işlemek	أَسَاءَ
Seyyie Seyyiât	Günah	سَيِّئٌ سَيِّئَةٌ
Sû'	Kötü. Sûikast, sûizan, sûiniyet, sûistimal buradan gelir.	سُوءٌ

م و ت ميم-Vav-Te **Tablo-15.66.**

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Ölmek	مَاتَ
	Öldürmek	أَمَاتَ
Lâyemût	Ölümsüz	لَا يَمُوتُ
Memât	Ölüm	مَمَاتٌ
Mevt	Ölüm	مَوْتٌ
Meyte	Murdar hayvan	مَيْتَةٌ
Meyyit Mevtâ Emvât	Ölü	مَيِّتٌ مَوْتِي أَمْوَاتٌ
Mümît	İmate eden, öldüren	مُمِيتٌ

Tablo-15.67. Kef-Be-Ra ك ب ر

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Büyük olmak, büyümek	كَبُرَ
	Büyütmek	أَكْبَرُ
	Büyükleme	تَكَبَّرَ
	İnat edip büyükleme	اسْتَكْبَرَ
Ekâbir	İleri gelenler, kendini beğenmiş kimse	أَكَابِر
Ekber Kübrâ	Daha büyük, en büyük	أَكْبَرُ كُبْرَى
Kebâir	Büyük günahlar	كَبَائِر
Kebîr Küberâ	Yaşlı, büyük	كَبِيرٌ كِبْرَاءٌ
Kibâr	Büyükler, ulular	كِبَار
Kibir		كِبْرٌ
Kibriyâ	Büyüklik, azamet	كِبْرِيَاءٌ
Müstekbir	Büyükleme	مُسْتَكْبِرٌ
Mütekebbir	Büyüklik sahibi	مُتَكَبِّرٌ
Tekbîr	Ta'zim etme	تَكْبِيرٌ
Tekebbür	Büyükleme	تَكَبُّرٌ

Tablo-15.68. Şin-He-Dal ش ه د

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Hazır bulunmak, şahit olmak	شَهِدَ
	Hazır etmek, bulundurmak	أَشْهَدَ
	Şahitlik etmesini istemek	اسْتَشْهَدَ
Eşhedü	Şahitlik ediyorum	أَشْهَدُ
İstışhâd	Birisinin şahitliğini istemek	اسْتِشْهَادَ
İşhâd	Şahit getirme	إِشْهَادَ
Meşhed	Bir kimsenin şehid düştüğü yer	مَشْهَدٌ
Meşhûd	Şahit olunan	مَشْهُودٌ
Müşâhed	Görülen	مُشَاهَدَ
Müşahede	Görme	مُشَاهَدَةَ
Müşâhid	Gören, seyreden	مُشَاهِدَ
Şâhid	Hazır olan, şahid	شَهِيدٌ
Şehâdet	Şahitlik etme	شَهَادَةٌ
Şehîd Şühedâ	İyi şahitlik yapan, Allah yolunda savaşırken öldürülen, Allah'ın isimlerinden biri	شَهِيدٌ شُهِدَاءُ
Teşehhüd	Şehadet getirme	تَشْهَدُ

Tablo-15.69. Nun-Ba-Elif ن ب ا

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Haber vermek	نَبَأَ
	Haber vermek, bildirmek	أَنْبَأَ
Nâbî	Haber veren, haberci	نَابِي
Nebe'	Haber, hadise	نَبَأٌ أَنْبَاءٌ
Nebevî	Peygambere ilişkin	نَبَوِي
Nebî Enbiyâ	Peygamber, haber getiren	نَبِيٌّ أَنْبِيَاءٌ
Nübüvvet	peygamberlik	نُبُوءَةٌ

Tablo-15.70. Nun-Sad-Ra ن ص ر

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Yardım etmek	نَصَرَ
	Yardımlaşmak	تَنَاصَرَ
Mensûr (Mansur) Mensûre	Yardım edilen	مَنْصُورٌ مَنْصُورَةٌ
Nâsır Nâsırîn	Yardımcı	نَاصِرٌ
Nasîr Ensâr	Çok yardım eden	نَاصِرٌ أَنْصَارٌ
Nasr	Yardım	نَصْرٌ
Nasrânî Nasârâ	Hristiyan	نَصْرَانِيٌّ نَصَارَى
Nusret	Yardım, destek	نُصْرَةٌ

Tablo-15.71. Be-Ayn-Dad ب ع ض

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Sivrisinek tarafından ısırılmak	بَعَضَ
Bazı	Bazı	بَعْضٌ
Teb'îz	Bölme	تَبَعِیْضٌ

Tablo-15.72. Sad-Dal-Kaf ص د ق

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Doğru söylemek, doğru olmak	صَدَقَ
	Tasdik etmek, doğrulamak	صَدَّقَ
	Sadaka vermek	تَصَدَّقَ
Musaddık	Tasdik eden, doğrulayan	مُصَدِّقٌ
Mütesaddık Mütesaddıka Mussaddık Mussaddıka	Sadaka veren	مُتَصَدِّقٌ مُتَصَدِّقَةٌ مُصَدِّقٌ مُصَدِّقَةٌ
Sadaka Sadâkat	İçten bağlılık	صَدَقَةٌ صَدَاقَةٌ
Sâdık Sâdıka	Doğru söyleyen, doğru olan	صَادِقٌ
Sadîk	Arkadaş	صَدِيقٌ
Siddîk Siddîka	Çok doğru sözlü	صِدِّيقٌ
Sıdk	Doğruluk	صِدْقٌ
Tasadduk	Sadaka verme	تَصَدَّقَ
Tasdîk	Doğrulama	تَصَدِّقٌ

Tablo-15.73. Gayn-Ye-Ra ر غ ي

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Halk yarar sağlamak, eşini kıskanmak	غَارَ
	Başkalaştırmak	غَيَّرَ
	Başkalaşmak	تَغَيَّرَ
Gayr Ağyâr	Başka, hariç Gayrılar, başkaları	غَيْرٌ أَغْيَارٌ
Gayret	Hamiyet, sebatla çalışma, kıskanma, kutsallara saldırılmasına dayanamama	غَيْرَةٌ
Gayûr	Çok gayretli, kıskanç	غَيُورٌ
Mugâyir	Aykırı	مُغَايِرٌ
Mugayyer	Değiştirilmiş	مُغَيَّرٌ
Mugayyir	Bozan, değiştiren	مُغَيِّرٌ
Muğire	Akın eden at	مُغِيرَةٌ
Tağyîr	Değiştirme	تَغْيِيرٌ
Tegayyür	Başkalaşma	تَغْيِيرٌ

Tablo-15.74. Elif-Lam-He ه ل ه

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
İlah Âlihe	Mabud edinilen herşey	إِلَهٌ أَلِهَةٌ
İlahî	Allah'a dair	إِلَهِيٌّ
İlâhiyât	Hikmet ilminin dinden ve sadece Allah'tan bahseden kısmı	إِلَهِيَّةٌ
Ulûhiyyet	İlahlık	أُلُوْهِيَّةٌ

Tablo-15.75. Vav-Ayn-Dal و ع د

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Vaadetmek, söz vermek	وَعَدَ
	Sözleşmek	وَأَعَدَ
	Tehdit etmek	أَوْعَدَ
Mev'ûd	Vaad edilen, söz verilen	مَوْعُودٌ
Mîâd	Vaad, söz, sözleşme	مِيعَادٌ
Va'd	Söz, vaad	وَعْدٌ
Va'de	Bir işin yapılması veya bir borcun ödenmesi için tanınan süre, mühlet	وَعْدَةٌ
Vaîd	Tehdit	وَعِيدٌ

Tablo-15.76. Be-Sad-Ra ب ص ر

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Görmek	بَصُرَ
	Açıkça göstermek	بَصَّرَ
Basar	Göz, görme duyusu	بَصَرٌ أَبْصَارٌ
Basîr	Gören	بَصِيرٌ
Basiret	Basiret, kalp gözünün görmesi	بَصِيرَةٌ بَصَائِرٌ
Mubsır Mubsıra	Gören, ışık veren, açık delil	مُبْصِرٌ مُبْصِرَةٌ

Tablo-15.77. Ra-Vav-Dal ر و د

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	İleri geri gitmek	رَادَ
	İrade etti, istedi	أَرَادَ
	Elde etmeye çalıştı	رَاوَدَ
İrâde	İstek, arzu	إِرَادَةٌ
Murâd	İstenen, dilenen	مُرَادٌ
Mürîd	İrade eden, isteyen	مُرِيدٌ

Tablo-15.78. Lam-Kaf-Ye ل ق ي

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Karşılaşmak, bulmak	لَقِيَ
	Hediye etmek, kavuşturmak, indirmek	لَقِيَ
	Bırakmak, atmak, hitap etmek, kulak vermek, arzetmek	أَلْقَى
Likâ	Kavuşma	لِقَاءٌ
Mülakât	Buluşma, görüşme, röportaj	مُلَاقَاةٌ
Mülâki	Karşılaşan, kavuşan	المُلَاقِي
Mültekâ	Kavuşulacak yer	الْمُتَلَقِّي
Telakkî	Anlayış, kabul etme, mânevî bir şeyi alma, karşılama	تَلَقَّى

Tablo-15.79. Dal-Vav-Nun د و ن

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	(Bir kişi veya şey) bayağı, aşağılık, alçak veya zayıf olmak	دَانَ
	Bu kelime iki karşıt anlam içermektedir. Bayağı, yetersiz; seçkin, saygın	دُونٌ
	Daha aşağı, önce, ... dışında	دُونَ
Mâdûn	Aşağı, alt derece	مَادُونٌ
Divân	Yüksek düzeydeki devlet adamlarının kurduğu büyük meclis, Divan edebiyatı şairlerinin şiirlerini topladıkları eser, Sedit	دِيْوَانٌ
Tedvîn	Derleme	تَدْوِينٌ

Tablo-15.80. Sin-Lam-Mim س ل م

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Selâmette olmak	سَلِيمٌ
	Selam vermek, selamete erdirmek	سَلَّمَ
	Teslim olmak, ihlaslı davranmak, müslüman olmak	أَسْلَمَ
İslâm	Allah'a teslim olma	إِسْلَامٌ
Müsellem	İnkâr edilemeyen, karşı çıkılmayan, söz götürmez	مُسَلَّمٌ
Müselleme	Kurtarılmış, muaf tutulmuş, haramdan uzak tutulup temizlenmiş, teslim edilmiş	مُسَلَّمَةٌ
Müslim Müslime	İslamiyeti kabul eden, müslüman	مُسْلِمٌ مُسْلِمَةٌ
Sâlim	Arıza ve engellerden uzak olan	سَالِمٌ
Selâm	Emân, kurtuluş	سَلَامٌ
Selâmet	Her türlü korku, tasa ve tehlikeden uzak, güvenlik içinde olma	سَلَامَةٌ
Selem	Teslim olma	سَلَّمَ
Selîm	Sağlam, güvenli, tüm şerlerden uzak	سَلِيمٌ
Selmâ	Bariş içinde bulunma; güzel (kadın)	سَلْمَى
Selmân	Bariş içinde bulunma	سَلْمَانٌ
Silm	Sulh, emân, necat, kurtuluş	سِلْمٌ
Süleymân	Barişsever	سُلَيْمَانٌ
Tesellüm	Teslim alma	تَسَلَّمَ
Teslîm	Selâmete erdirmek, ulaştırmak	تَسْلِيمٌ

Tablo-15.81. Nun-Ayn-Mim ن ع م

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Yaşamı nimetler ile dolu bir hale gelmek	نَعَمَ نِعِمَ
	Ne iyi, ne güzel	نِعَمَ
	İyilik ve ihsanda bulunmak	أَنْعَمَ
	Evet	نَعَمْ
İn'âm	İyilik etme, nimet verme	إِنْعَامَ
Mün'im	Nimet veren, yedirip içiren	مُنْعِمَ
Na'im	Na'im Cenneti	نَعِيمٍ
Nâim Nâime	Bolluk ve bahtiyarlık içinde yaşayan	نَاعِمٍ نَاعِمَةٌ
Ni'met Niâm	Nimet	نِعْمَةً نِعْمٌ

Tablo-15.82. Dal-Nun-Vav د ن و

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Yaklaşmak	دَنَا
	1. Yaklaştırmak 2. İndirmek	أَدْنَى
Denâet	Alçaklık	دَنَاءَةٌ
Denî	Hor, zelil	دَنِي
Dünya	Ednâ "daha aşağı" ile aynı anlamdadır. Ahirete göre daha aşağıda bir hayatı belirtir.	دُنْيَا
Ednâ	Daha aşağı, en aşağı	أَدْنَى
Tedennî	Aşağı düşme	تَدَنَّى

Tablo-15.83. Kaf-Dal-Ra ق د ر

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Takdir etmek, gücü yetmek, değerlendirmek	قَدَرٌ
İktidâr	Bir işi yapabilme gücü	إِقْتِدَارٌ
Kader	Kader	قَدْرٌ
Kadîr	Kudreti sonsuz olan Allah	قَدِيرٌ
Kâdir	Kudret sahibi, güç yetiren, kadir	قَادِرٌ
Kadr	Takdir	قَدْرٌ
Kudret		قُدْرَةٌ
Mikdâr	Belirlenmiş ölçü	مِقْدَارٌ
Mukadder	Takdir olunmuş, kıymeti belirlenmiş	مُقَدَّرٌ
Muktedir	Güç yetiren, mutlak hüküm sahibi (Allah)	مُقْتَدِرٌ
Takdîr	Miktarını belirleme	تَقْدِيرٌ

Tablo-15.84. Nun-Zal-Ra ن ذ ر

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Adamak	نَذَرَ
	Uyarmak	أَنْذَرَ
İnzâr	Uyarma	إِنذَارٌ
Münzer	Uyarılan	مُنذَرٌ
Münzir	Uyaran	مُنذِرٌ
Nezîr	Uyarıcı	نَذِيرٌ
Nezr Nüzûr	Dinin emirleri, adak	نَذْرٌ نُذُورٌ

Tablo-15.85. Cim-Mim-Ayn ج م ع

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Toplamak	جَمَعَ
	İçtima etmek, toplanmak	اجْتَمَعَ
Câmi'	Hesap gününde mahlukatı bir araya getiren (Allah)	جَامِعٌ
Câmia	Topluluk, zümre	جَامِعَةٌ
Cem'î	Bir şeyin tümü	جَمِيعٌ
Cem'îyyet	Bir araya gelen topluluk, toplum, dernek	جَمْعِيَّةٌ
Cemâat	Bir imama uyup namaz kılan kişiler, topluluk	جَمَاعَةٌ
Cimâ'	Cinsel birleşme	جِمَاعٌ
Cum'a	Cuma günü, insanların namaz için bir araya toplanmasından adını alır.	جُمُعَةٌ
Ecmaîn	Hepsi, cümlesi	أَجْمَعِينَ
İcmâ'	İslam bilginlerinin bir konuda fikir birliği etmeleri	اجْتِمَاعٌ
İctimâiyyât	Toplumbilim	اجْتِمَاعِيَّاتٌ
Mecmu'	Toplanmış	مَجْمُوعٌ
Mecmûa	Dergi	مَجْمُوعَةٌ
Müctemi'	Bir araya toplanmış	مُجْتَمِعٌ

Tablo-15.86. Ta-Vav-Ayn ط و ع

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Birine karşı itaatkar olmak	طَاعَ
	Gönülden koparak yapmak	تَطَوَّعَ
	Gücü yetmek, yapabilmek, edebilmek	إِسْتَطَاعَ
İtâ'at	Söz dinleme, boyun eğme, buyruğa uyma	إِطَاعَةٌ
Mutî	Boyun eğen, itaat eden	مُطِيعٌ
Tâ'at	İtaat etme, bağlılık	طَاعَةٌ

Tablo-15.87. Sin-Elif-Lam س ال

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Sormak, hesaba çekmek, istemek, dilemek	سَأَلَ
	Birbirine sormak, soruşturmak	تَسَاءَلَ
Sâil	Soran, sual eden, dilenci	سَائِلٌ
Sûâl	Soru	سُؤَالٌ
Mes'ûl	Hesaba çekilen, mes'ul tutulan, sorumlu	مَسْئُولٌ
Mes'ûliyyet	Sorumluluk	مَسْئُولِيَّةٌ
Mes'ele	Çözülmesi ve bir sonuca bağlanması gereken şey	مَسْئَلَةٌ

Tablo-15.88. Nun-Zay-Ra ن ظ ر

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Bakmak, görebilmek, görmek, dönmek, yönelmek	نَظَرَ
	Beklemek, gözlemek	اِنْتَظَرَ
İntizâr	Birinin gelmesini, bir şeyin olmasını bekleme, gözleme	اِنْتِظَارٌ
Manzara	Bakılan yer	مَنْظَرَةٌ
Muntazır	Bekleyen, gözleyen	مُنْتَظِرٌ
Muntazır	Ümid ile gözlenen. Beklenen. Gözetilen	مُنْتَظَرٌ
Münâzara	Karşılıklı konuşmak	مُنَازَرَةٌ
Nazar	Bakış	نَظْرٌ
Nazarî	Kuramsal	نَظْرِيٌّ
Nazariye	Kuram	نَظْرِيَّةٌ
Nâzır Nâzıra	Bakan, araştıran, bilen	نَازِرٌ نَازِرَةٌ
Nazire	Karşılık olarak, benzetilerek yapılan davranış, söz	نَظِيرَةٌ
Nezaret	Bakma, gözden geçirme, denetim	نَظَارَةٌ

ع ظ م ع
Tablo-15.89. Ayn-Zay-Mim

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Kemiği büyük olmak, derece olarak büyük olmak	عَظَمَ
	Ta'zim etmek, büyük saymak	عَظَّمَ
	büyütmek	أَعْظَمَ
'Azamet	Ululuk, büyüklük	عَظَمَةٌ
'İzâm	Kemik Büyüklük	عَظْمٌ عِظَامٌ
A'zamî	En yüksek, en çok	أَعْظَمِي
Azîm	Büyük, yüce	عَظِيمٌ
Azmî	Kararlı, kemikli	عَظْمِي
Muazzam	Büyük, iri	مُعَظَّمٌ
Ta'zîm Ta'zîmât	Ululama	تَعْظِيمٌ تَعْظِيمَاتٌ

Tablo-15.90. Kh-Lam-Fe خ ل ف

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Arkasından gelmek	خَلَفَ
	Arkada bırakmak	خَلَّفَ
	Karşı çıkmak	خَالَفَ
	Yerine getirmemek	أَخْلَفَ
Halef	Birinin ardından gelip onun makamına geçen kimse, ardıl	خَلَفَ
Half	Arka	خَلْفَ
Halîfe	Halife,halef olan, kalfa	خَلِيفَةٌ خَلَائِفُ خُلَفَاءُ
Hilâf	Arka, sonra, çapraz	خِلَافٌ
Hilâf	Aykırı, karşıt, ters	خِلَافٍ
İhtilâf	Değişmek, birbirinden ayrılmak	إِخْتِلَافٌ
İhtilâf	Ayrılık, uyuşmazlık.	إِخْتِلَافٍ
Muhâlif	Muhâlif	مُخَالَفٍ
Muhtelif	Değişen	مُخْتَلِفٌ

Tablo-15.91. Elif-He-Lam اهل

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Evlenmek	أَهْلَ
Ahâli	Halk, umum, nas	أَهَالِي
Ehlî	Munis, alışık	أَهْلِي
Ehliyyet	Yeterlilik	أَهْلِيَّة
Teahhül	Evlenme, ehlileşme	تَأَهَّلَ

Tablo-15.92. Dal-Kh-Lam دخل

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Girmek	دَخَلَ
	Girdirmek	أَدْخَلَ
	Giren	دَاخِلٌ
Dâhil	İç, içeri	دَاخِل
Dâhiliye	İçişleri	دَاخِلِيَّة
Dahl	Karışma, girme	دَخَلَ
Dehâlet	Sığınma, korunma	دَخَالَةٌ
Duhûl	İçeri girme	دُخُولٌ
İdhâl İdhâlât	Dahil etme Dış alım	إِدْخَالٌ إِدْخَالَاتٌ
Medhal	Girilen yer	مَدْخَلٌ
Müdâhale	İşlere karışmak	مُدَاخَلَةٌ
Müdâhil	Dahil olan	مُدَاخِلٌ
Müdhal	Dahil edilmiş	مُدْخَلٌ
Tedâhül	İç içe girmek	تَدَاخُلٌ

خ و ف **Tablo-15.93. Kh-Vav-Fe**

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	korkmak	خَافَ
	korkutmak	خَوَّفَ
Havf	korku	خَوْفٌ
Tahvîf	Korkutma	تَخْوِيفٌ
Tahavvüf	Korkma	تَخَوُّفٌ

ب ش ر **Tablo-15.94. Be-Şin-Ra**

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	(deriyi) soymak	بَشَرَ
	müjdelemek	بَشَّرَ
	Verilen müjdeye sevinmek	أَبَشَرَ
Beşîr	Müjdecî	بَشِيرٌ
Bişâret (Beşâret)	Müjde	بِشَارَةٌ
Büşrâ	Müjde	بُشْرَى
Mübâşir	Haber veren, müjdeleyen	مُبَاشِرٌ
Mübeşşir Mübeşşire	Müjdecî	مُبَشِّرٌ مُبَشِّرَةٌ
Mübeşşirîn Mübeşşirât	Müjdeleyen	مُبَشِّرِينَ
Tebşîr Tebşîrât	Müjdeleme, muştulama.	تَبَشِيرٌ

Tablo-15.95. Ra-Za-Kaf رزق

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Rızık vermek	رَزَقَ
Râzık	Rızık veren	رَازِقٌ
Rezzâk	Çokça rızık veren (Allah)	رَزَّاقٌ

Tablo-15.96. Ye-Dal-Ye ي د ي

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Birinden bir yarar edinmek, güçsüzleşmek	يَدَى
Yed	El	يَدٌ
Teyit	Sağlamlaştırma, doğrulama	تَأْيِيدٌ

Tablo-15.97. Ayn-Za-Za ع ز ع

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Kuvvetli olmak	عَزَّ
	Üstün ve galip kılmak	عَزَّرَ
	Aziz kılmak	أَعَزَّهُ
Azîz	Üstün olan (Allah)	عَزِيزٌ
İzzet	Üstünlük, izzet	عِزَّةٌ
Muazzez	İzzetlendirilmiş	مُعَزَّزٌ

Tablo-15.98. Elif-Mim-Mim م م م

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Gidip bir kişiye sığınmak, birinin peşinde olmak	أَمَّ
	Ön	أَمَامَ
	Anne	أُمٌّ أُمَّهَاتُ
İmâm	Rehber, imam	إِمَامٌ إِمَامَةٌ
İmâme	Tesbihlerin baş tarafına geçirilen parça	إِمَامَةٌ
Ümmet	Ümmet	أُمَّةٌ أُمَّمٌ
Ümmi		أُمِّيٌّ

Tablo-15.99. Cim-Ze-Ye ج زي

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Karşılık olarak vermek	جَزَى
Cezâ	Kaza, kifayet, mükafat, karşılık	جَزَاءٌ
Cizye	Zimmet ehlerinden insanların ve mallarının karşılığında alınan vergi	جِزْيَةٌ
Mücâzât	İşlenen bir suçtan ötürü ceza verme	مُجَازَاتٌ
Tecziye	Cezalandırma	تَجْزِيَةٌ

Tablo-15.100. Elif-Be-Vav و ا ب

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Baba	أَبٌّ آبَاءٌ
Ebeveyn	Anne-baba	أَبَوَيْنَ

Tablo-15.101. Nun-He-Ra ن ه ر

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Akmak, azarlamak	نَهَرَ
	Nehir, ırmak	نَهْرٌ أَنْهَارٌ
	Gündüz	نَهَارٌ
Nehârî	Gündüzlü	نَهَارِي

Tablo-15.102. Nun-Fe-Kaf ن ف ق

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Azalmak, gizlice delikten çıkarmak	نَفَقَ نَفِقَ
	Münafıklık etmek	نَافِقٌ
	Harcamak	أَنْفَقَ
İnfâk	Harcama, infak	إِنْفَاقٌ
Münâfık		مُنَافِقٌ مُنَافِقَةٌ
Nafaka	Geçim için lüzumlu olan şey	نَفَقَةٌ
Nifâk		نِفَاقٌ

ح س ب Ha-Sin-Be Tablo-15.103.

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Bir şeyi saymak	حَسَبَ
	Zannetmek	حَسِبَ
	Hesaba çekmek	حَاسَبَ
Hasbî	Gönüllü ve karşılıksız yapılan	حَسْبِي
Hasbunâ	Bize yeter	حَسْبُنَا
Haseb Hasebiyle Hasbelkader Hasbihal	İyi iş; bir şeyden dolayı	حَسَبَ
Hasîb	Muhasib	حَسِيبٌ
Hasîb	Hayır sahibi; değerli	حَسِيبٌ
Hâsib	Hesap eden, sayan	حَاسِبٌ
Hisâb	Sayma, hesap	حِسَابٌ
Hisbe	Muhasebe dairesi	حِسْبَةٌ
İhtisâb	Hesab sorma	إِحْتِسَابٌ
Mahsûb	Hesâba katma	مَحْسُوبٌ
Muhâsebe	Hesablaşma	مُحَاسَبَةٌ
Muhâsib	Hesap işi ile uğraşan	مُحَاسِبٌ
Muhtesib	Belediye işlerine bakan memur	مُحْتَسِبٌ

Tablo-15.104. Elif-Kef-Lam ا ك ل

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Yemek	أَكَلَ
Âkil Âkile	Yiyen	آكِلٌ
Me'kûl	Yenilen	مَأْكُولٌ
Ekl	Yemek yeme	أَكَلْ
Teekkül	Yenme	تَأْكُلْ

Tablo-15.105. Fe-Ayn-Lam ف ع ل

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	yapmak	فَعَلَ
Ef'âl	Fiiller	أَفْعَالٌ
Fa'âl	Fa'âl, çok çalışan	فَعَّالٌ
Fâ'il	yapan	فَاعِلٌ
Fiil	Fiil, iş, yapma	فِعْلٌ
Fiiliyyât	Vücuda getirilen işler	فِعْلِيَّاتٌ
İnfiâl	Birine içleme	إِنْفِعَالٌ
Mef'ûl	yapılan	مَفْعُولٌ
Münfail	Gücenmiş	مُنْفَعِلٌ

Tablo-15.106. Elif-Cim-Ra ا ج ر

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Karşılığını vermek	أَجَرَ
Ecir	Ecir, mükafat, ücret	أَجْرٌ أَجُورٌ
Îcâr	Kiraya verme	اِيجَارٌ
Ücret		أَجْرَةٌ

Tablo-15.107. Vav-Cim-Dal و ج د

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Bulmak	وَجَدَ
Îcâd	buluş	اِيجَادٌ
Mevcûd	Var olan	مَوْجُودٌ
Mûcid	Bulan	مُوجِدٌ
vecd	Kendinden geçme	وَجْدٌ
vicdân	Bulma, duyma	وَجْدَانٌ
Vücûd	Var olma	وُجُودٌ

Tablo-15.108. Ayn-Dal-Vav ع د و

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Düşmanlık etmek	عَادَى
'Adâvet	Düşmanlık	عَدَاوَةٌ
Udvân	Düşmanlık	عُدْوَانٌ

Tablo-15.109. Fe-Dad-Lam ف ض ل

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Kalmak, artmak, fazla olmak	فَضِلَ فَضْلًا
	Fazilete sahip olmak	فَضِيلًا فَضِيلًا
	Üstün kılmak	فَضَّلَ
Efdal	Daha üstün, en üstün	أَفْضَلُ
Fâzıl Fuzalâ'	Fazilet sahibi	فَاضِلٌ
Fazîlet	Meziyet itibarı ile yüksek derece	فَضِيلَةٌ
Fazl	Üstünlük	فَضْلٌ
Fodul	Üstünlük taslayan, kibirlenen	
Fuzûl	Fazla olan	فُضُولٌ
Fuzûlî	Fazla olana ait	فُضُولِيٌّ
Tafdîl	Bir şeyi üstün kılmak	تَفْضِيلٌ

Tablo-15.110. Ra-Cim-Ayn ر ج ع

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Başlangıçtaki hale geri gelmek	رَجَعَ
	Eski haline dönmek	تَرَجَعَ
İrcâ'	Geri çevirmek, geri döndürmek	إِرْجَاعٌ
İrticâ'	Geri dönme	إِرْتِجَاعٌ
Mercî'	Dönülen yer	مَرْجِعٌ
Mürâcaat	Geri dönme	مُرَاجَعَةٌ
Râci'	Dönen	رَاجِعٌ
Ric'at	Geri çekilme	رِجْعَةٌ
Rücû'	Geri dönme	رُجُوعٌ
Tercî'	Geri döndürme, geri çevirme	تَرْجِيعٌ

Tablo-15.111. Sad-Be-Ra ص ب ر

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Sabırlı olmak	صَبَرَ
	Sabır hususunda üstün gelmeye çalışmak	صَابَرَ
	Çok sabırlı olmak	إِصْطَبَرَ
Sabır	Sabır	صَبْرٌ
Sâbir Sâbire	Sabreden	صَابِرٌ صَابِرَةٌ
Sâbirün	Sabırlar, sabredenler	صَابِرِينَ صَابِرُونَ

Tablo-15.112. Şin-Dal-Dal ش د د

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Birisini kuvvetlendirmek, (bir kimse) güçlenmek	شَدَّ
	Takviye etmek	شَدَّ
	Şiddetlenmek	إِشْتَدَّ
Şedîd	Şiddetli	شَدِيدٌ
Şedde	Arapçada bir ünsüzün iki kez okunması için harfin üstüne konulan işaret	شَدَّةٌ
Şiddet	Sertlik, katılık	شِدَّةٌ
Şedîd	Şiddetli, sert	شَدِيدٌ

Tablo-15.113. Elif-Zal-Nun اذن

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	İzin vermek, kulak vermek	أَذِنَ
	İlan etmek	أَذَّنَ
	İzin istemek	إِسْتَأْذَنَ
Ezân	İlan	أَذَانٌ
Müezzin	İlan eden, müezzin	مُؤَذِّنٌ
İzin	İzin	إِذْنٌ
Me'zûn Me'zûniyyet	İzin almış, yetkili	مَأْذُونٌ مَأْذُونِيَّةٌ
İstîzân	Yetki isteme, izin isteme	إِسْتِأْذَانٌ

Tablo-15.114. Vav-Lam-Dal و ل د

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Doğurmak	وَلَدَ
	Baba	وَالِدٌ
	Doğuran, anne	وَالِدَةٌ
Mevlid	Doğma	مَوْلِيدٌ
Mevlûd	Doğurulan	مَوْلُودٌ
Mîlâd	Doğum günü	مِیلَادٌ
Mütevellid		مُتَوَلِّدٌ
Tevellüd Tevellüdât	Doğma	تَوَلَّدَ
Velâdet	Doğum	وَلَادَةٌ
Veled Evlâd	Çocuk	وَلَدٌ أَوْلَادٌ

Tablo-15.115. Dal-Ye-Nun د ي ن

Türkçede Kullanımı	Anlamı	
	Borç almak	دَانَ
	Din edinmek, boyun eğmek	دَانَ
Deyn Düyûn	Borç	دَيْنٌ دُيُونٌ
Dîn		دِينٌ
Diyânet	Din kurallarına tam bağlı olma durumu	دِيَانَةٌ
Medenî		مَدَنِيٌّ
Medîne	Şehir	مَدِينَةٌ
Medyûn	Borçlu	مَدْيُونٌ
Müdâyene	Borç alıp verme	مُدَايَنَةٌ
Mütedeyyin	Dindar	مُتَدَيِّنٌ
Temeddün	Uygarlaşma, medenileşme	تَمَدُّنٌ

16. BÖLÜM

AYET, HADİS VE DUALAR

16.1. RAMAZAN-1[Fâtihâ S]

Temel ve hanımı sahura birlikte kalkmalarına rağmen, Temel gündüz oruç tutmuyormuş. Hanımı dayanamamış, “Bey, mazeretin de yok, neden sahura kalkıyorsun da, oruç tutmuyorsun, oluyor mu?” demiş. Temel: “Hanım, farzı yapamıyoruz, sünneti de mi yapmayalım?” demiş. 😊

Rabbim farzıyla-sünnetiyle Ramazan'ı yaşamayı nasip etsin.

Üç ayların başlangıcı olan Receb ayı geldiğinde Peygamber Efendimiz aşağıdaki şekilde dua ederdi.

اَللّٰهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِي رَجَبٍ وَشَعْبَانَ وَبَلِّغْنَا رَمَضَانَ

Allahümme bârik lenâ fi Recebe ve Şabane ve belliğna Ramazan

Allahım! Recep ve Şaban'ı bizim için/bize bereketli kıl ve bizi Ramazan'a erıştır.

Nahl Suresi 98. Ayet

فَاِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

Fe-izâ kara/te-llkur-âne feste'iz bi(A)llâhi mine-şşeytâni-rracîm(i)

Kur'an okuduğün zaman o kovulmuş şeytandan Allah'a sığın!

Allah Teâlâ, Kur'ân okunduğunda, şeytanın şerrinden kendisine sığınılmasını istemektedir. Bu sığınma “Eûzü billâhi mineşşeytanirracîm-Kovulmuş şeytandan Allah'a sığınırım” demekle olur. Türkçe'de kullandığımız Neûzübillâh ise, “Allah'a sığınırız” anlamına gelmektedir.

Fatihâ Sûresi

Fâtîha, bir konuyu, bir kitabı veya herhangi bir şeyi "açan" demektir, bir nevi önsözdür. Fâtîha, nâzil olan ilk tam sûre olup, Peygamberimiz, “Hiçbir namaz Fâtîha'sız tamam olmaz” buyurmuştur.

Fâtiha Suresi (1. Ayet)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

Bismi(A)llâhi-rrahmâni-rrahîm(i)

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

Baştaki “Bismi”nin “Bi”+”İsmi” olduğuna dikkat edelim.

Allah “Lafzâ-i Celâl” olarak bilinir, iman ettiğimiz Yaradan'ın özel ismidir. Kelimenin kökeni ile ilgili iki görüş vardır: 1) Türememiş, gerçek m'abudu ifade eden özel isim olduğunu kabul edenler 2) Türemiş kelime olduğunu iddia edenler: Bu görüşün en öne çıkanı ise El-Îlâh kelimesinden geliyor olduğu savıdır.

Rahmân ve Rahîm, ikisi de “rahime-merhamet etti, şefkat gösterdi” fiilinden gelen isimlerdir. “Rahmân”, “rahmeti büyük/geniş olan” demektir. Zira fa'lân kalıbı, birşeyin çokluğunu ve büyüklüğünü ifade etmede kullanılan mübalağa kipidir: “+ân” eki sekrân (çok sarhoş), atşân (çok susayan), gadbân (çok kızan) örneklerinde olduğu gibi çokluk, büyüklük belirtir. “Rahîm” ise, “rahmeti devamlı olan” demektir. Çünkü fa'îl kalıbı, süreklilik ifade eden sıfatlarda kullanılır: “+îm” eki de Kerîm de olduğu gibi süreklilik belirtir. Mü'min olsun, kâfir olsun; iyi olsun, kötü olsun; herkes “Rahmân”ın ifade ettiği rahmetin kapsamındadır. Ancak Rahîm ismine ahirette “O'na iman edip salih amel işleyen güzel insanlar” mazhar olacaktır. Rahmân adı Allah'a has iken, “Rahîm” insanlar için de kullanılabilir. Nitekim Tevbe sûresi 128. âyette, Hz. Peygamber için de kullanılmıştır. “Ana rahmindeki ‘rahim’ ile neden Allah'ın ismi aynı olmuş?” sorusu akla gelebilir. Ana rahmi, bir bebeğin güven ve merhamet içinde büyümesi yönüyle rahm (merhamet) adını almıştır. Ancak, Türkçe'de söyleme zorluğu sebebiyle rahim olarak ifade edilince ve Rahîm ismi de uzatılmaksızın Rahim olarak yazılınca bu karışıklık ortaya çıkıyor.

Besmele, Tevbe sûresi hariç (hikmeti ne olabilir? Biraz düşünüp, son kısma bakabilirsiniz.) Kur'an'ın her sûresinin başında da bulunmaktadır. Neml sûresinde de, sûre içinde geçtiğinden toplamda 114 defa geçmektedir. Rahmân ve Rahîm isimlerinin bu kadar sık biçimde Kur'an'da yer alması, “Rahmetim gazabımı geçti” kudsi hadisinin de bir yansıması değil mi? Ayrıca bu durum, bize bütün işlerimizde O'na sığınarak O'nun adıyla başlama dersini de vermektedir. Ancak, çizgi filmlerde, bilgisayar oyunlarında çocuklarımızın bilinçaltına “O'nun adına sığınma” değil de “gölgelerin gücü adına sığınma” gibi şirk mesajlarının işleniyor olması, şeytan ve taraftarlarına her konuda dikkat etmemiz gerektiğini ortaya koyuyor.

Fâtiha Suresi (2. Ayet)

أَلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

Elhamdu li(A)llâhi rabbi-l'âlemîn(e)

Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur.

Hamd'in "El" takısı ile belirli bir kelime olarak belirtildiğine ve "için, ...'e ait olma" anlamı veren "Li" cer harfinin kullanıldığına dikkat edelim. Sözlükte "iyilik, güzellik, üstünlük ve erdemlilikle niteleme/övmeye" gibi anlamlara gelen hamd kelimesine yakın manalarda medih ve şükür kelimeleri de bulunmaktadır. Ancak bunlar arasında birtakım farklar da vardır. Methetme bir iyilik ve güzellik karşısında yapılır; ancak bu iyilik ve güzelliğin sahibinin bu durumda bir katkısı olmayabilir (örneğin birinin diğer insanlardan güzel oluşu gibi). Ancak hamd irade ile hâsıl olan iyilik ve güzellik karşısında yapılır. Diğer yandan, hamd, şükürden daha kapsamlıdır. Şükür bir nimetin karşılığı olarak yapılır, ancak hamd için nimetin olması şartı yoktur. Zirâ, Allah'tan başka mutlak anlamda nimet verecek hiçbir varlık bulunmadığı için, hamde lâıyk tek varlık da Allah'tır. Nimetleri veren O'dur, daha büyüğünü vermek için küçüğünü almış olabilir veya dünyada alıp âhirette daha büyüğünü verebilir. Bu açıdan, Allah'tan başkasına hamd olmaz. Fâtiha'da ilk âyetin hamd ile ilgili olması manidârdır. Şirkin temelinde, Allah'ın hakkı olan övgüleri, O'ndan başka varlıklara dağıtmak yatar.

Âlemîn (alemler), maddî ve manevî, görünen ve görünmeyen bütün varlık sınıflarını ifade eder. Âlem, yüce yaratıcının varlığına bir alâmettir. "ilim, alem, âlem, âlemci, bezmiâlem, harcıâlem, alim (ulema), alimallah, allame, allem kallem, ilâm, ilmihal, ilmuhaber, ma'lum, ta'lim (muallim), muallime, ulûm, ilmen, ilmî, ilmiyat, ilmiye, malumât, malumâtfüruş, talimat, talimatname" aynı kökten gelmektedir.

Rab kelimesi "R-b-b" kökünden gelmekte olup, O'nun güzel isimlerinden biridir, "sahiplik ve terbiye edicilik" özelliğini ifade eder. Bu kelime "rabbü'd-dâr" (ev sahibi) gibi tamlama şeklinde başkaları için de kullanılır. Türkçe'de kullandığımız erbab, Rabbenâ, Rabbî, terbiye, murabbâ, mürebbi, mürebbiye, Rabbani kelimeleri de aynı kökten gelmektedir. Bu âyet, "Allah, evreni bir kez yarattıktan sonra onu kendi haline bıraktı" inanışına da bir reddiyedir. Yüce Allah evreni kendi haline bırakmıyor, onu sürekli tasarrufu altında tutuyor.

Fâtiha Suresi (3. Ayet)

الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Errahmâni-rrahîm(i)

(O) Rahmân ve Rahîm'dir.

Fâtiha Suresi (4. Ayet)

مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ

Mâlikî yevmi-ddîn(i)

Din Gününün sahibidir.

"Dîn" kelimesi, birçok anlamı yanında "karşılığını vermek" anlamını da içerir. Bu açıdan, din günü hayır ve şerlere karşılık verilecek gün olarak yorumlanmaktadır. Bir başka yoruma göre de, dinin haber verdiği bütün hakikatler açıkça ortaya çıkacağı için "din günü" olarak isimlendirilmiştir.

Kur'an'da "yevm" kelimesi 24 saatlik tam gün anlamının yanı sıra, süre kaydı olmaksızın zaman dilimi anlamında da kullanılır. Kıyamet ve âhirete dair âyetlerde "kıyamet günü, son gün, hesap günü, ayırım günü, din günü" gibi ifadeler çok sık geçer. Göklerin ve yerin 6 günde yaratılışıyla ilgili âyetlerde yevm kelimesinden "çok uzun süreli kozmolojik evreler" in kastedildiği anlaşılmaktadır.

Mâlik "malın, mülkün sahibi" demektir. Kıraat âlimlerince "hükümdar, iktidar sahibi" anlamında "melik" şeklinde de okunmuştur. Mal ve mülkün sahibi (mâlik) kişinin başkalarına hükmü geçmez, başkalarına hükmü geçen hükümdar (melik) ise her malın ve mülkün sahibi değildir. Allah Teâlâ hem mâlik, hem de meliktir; hem âlemlerin sahibidir, hem de herkese ve her şeye hükmü geçer. Yüce Allah'ın evrenin yaratıcısı olduğuna inanıp, ceza gününe inanmayanlara, insanın başboş ve amaçsız bırakılmadığı vurgulanmaktadır.

Fâtiha Suresi (5. Ayet)

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ

İyyâke na'budu ve-ıyyâke nesta'in(u)

Yalnız sana kulluk eder ve yalnız senden yardım dileriz.

"İyyâ" cümle başına gelince "yalnız" anlamı veriyordu. İstiâne, "Ayn-Elif-Nûn" kökünden gelmekte olup, "yardım isteme" demektir. Muavin, aynı kökten gelir. "Kulluk ederiz" ve "yardım dileriz" dendiğinde, "biz" ile kim kastediliyor olabilir? Bu konuda, 1) Bedenin tüm zerrelerine 2) Tüm müminlere 3) Kâinattaki bütün varlıklara

işaret edildiği yorumu bulunmaktadır. Namazda bu varlıkları düşünerek bu âyeti okuyabiliriz.

Fâtiha Suresi (6. Ayet)

إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ

İhdinâ-ssirâta-İmustakîm(e)

Bizi dosdoğru yola ilet,

“Sırat-ı müstakîm”, “hiçbir yerinde eğim ve eğrilik bulunmayan dümdüz ve dosdoğru yol” anlamına gelmektedir.

Hidâyet, “ulaşılacak istenen hayırlı şeye lütuf ve güzellikle yol göstermek” demektir. Meselâ hırsıza yol göstermeye, hidâyet denilmez. Hidayetin zıddı dalâlettir. Dalâlette bulunanların hidayet istemesi, hidayetini meydana gelmesini istemek, hidayette bulunanların hidayet istemesi ise hidayette sebat veya içerisinde buldukları hidayet mertebelerinin artırılmasını istemek demektir. En büyük HeDiYe HiDaYet; en büyük hidayet de, hakkı hak, batılı batıl halde görebilir hale gelmektir.

İstikametli yolda olmak, dengede kalmak demektir. İnsanlar, kendilerine yerleştirilmiş olan üç potansiyel kuvvette dengeyi kaybetmekte ve istikametten ayrılmaktadır:

- 1) Kendi menfaatine olan şeyleri isteyebilme gücü (Şehvet/Arzular)
- 2) Kendi zararına olan şeyleri defedebilme gücü (Gazap)
- 3) Faydalı-zararlıyı, iyiyi-kötüyü ayırabilme gücü (Akıl)

Bu üç kuvvetin kendi içinde ifrat-denge-tefrit biçiminde üç hali bulunmaktadır:

- 1) Şehvet (Türkçe’de böyle düşünülse de kavramın sadece cinsellikle eşleştirilmesi doğru değildir)
 - a. İfrat: Helal-haram tanımadan yararlanma, Ör: 1) Yetim hakkını düşünmeden deveyi hamuduyla götürme, 2) Domuz vb. ne varsa yeme
 - b. Denge: Helal sınırları içinde kalma, Ör: 1) Hırsızlık, rüşvet, faiz vb. haramlara girmeden meşru kazanç peşinde koşma 2) Helal gıdaları yeme
 - c. Tefrit: Helale bile iştah hissetmeme, Ör: 1) Kazanma-çalışma konusunda isteksizlik 2) Yeme-içmede isteksizlik
- 2) Gazap
 - a. İfrat: Aşırı korkusuzluk (Maddi/manevi hiçbir şeyden korkmama)
 - b. Denge: Şecaat (Allah’tan korkma, O’nun dışında hiçbirşeyden korkmama)

- c. Tefrit: Korkaklık (Korkulmayacak şeylerden bile bir korku hissetme)
- 3) Akıl
- a. İfrat: Cerbeze (İyiye kötü, kötüyü iyi gösterebilecek kadar aldatıcı bir zekâ hali)
- b. Denge: Hikmet (İyiye iyi bilip uyma, kötüyü kötü bilip kaçınma hali)
- c. Tefrit: Anlama zayıflığı (İyiye-kötüyü ayıramama hali)

Fâtiha Suresi (7. Ayet)

صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ

Sirâta-İlezzîne en'amte 'aleyhim ğayri-İmağdûbi 'aleyhim velâ-ddâllîn(e)

Kendilerine nimet verdiklerinin yoluna, gazaba uğrayanların ve sapmışlarına değil.

Son âyet doğru yolu somutlaştırıp, mümini kendilerine nimet verilmiş nuranî kafilenin peşine yerleştirmektedir. Peki, Allah'ın nimet verdiği kişiler kimlerdir? Bu sorunun cevabı Nisâ suresi 69. âyette verilmektedir. "Kim Allah'a ve Resul'e itaat ederse, işte onlar Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberler, siddıklar, şehidler ve salihlerle beraberdir. Onlar ne güzel arkadaştır!"

Bazı rivayetlerde sapanların "hıristiyanlar", ilâhî gazaba uğrayanların da "yahudiler" olarak açıklanması yalnızca zaman ve mekân itibariyle yakın ve tanık olunan birer örnek olmalarından dolayıdır. Yahudiler, dünya sevgisi ile Tevrat'ın hükümlerini tahrif edip, Hz. Zekeriyya, Yahya ve İsa (a.s)'a haksızlıklar yaparak Allah'ın gazabını ve halkın nefretini kazanmıştı. Hıristiyanlar ise, tevhit inancını terk edip teslis (üçleme/baba, oğul ve kutsal ruh) inancına saplanmışlardı. Biri indirgeyici (Peygamberi kabul etmeme), diğeri yüceltici (Peygamberi ilâh kabul etme) türde sapmaya örnek gösterilebilir. Rabbim her dönemin gazaba uğrayanlarından ve sapmışlarından uzak eylesin.

Allah'a karşı nasıl edepli davranılacağını kullara öğretmek için, âyet-i kerimede "kendilerine nimet verdiğin" ifadesi ile nimet Allah'a isnat edildiği halde, sapma ve gazap O'na isnat edilmemiş, "kendilerine kızdığın" veya "kendilerini saptırdığın" denilmemiştir. Nisâ suresi 78. Ayette "Nerede olursanız olun, sağlam kaleler içinde bulursanız bile, ölüm size yetişecektir. Onlara bir iyilik gelirse: "Bu Allah'tandır" derler, bir kötülüğe uğrarlarsa "Bu, senin tarafındandır" derler. De ki: "Hepsi Allah'tandır". Bunlara ne oluyor ki, hiçbir sözü anlamaya yanaşmıyorlar?" ifadesi yer alırken, 79. Ayette "Sana gelen iyilik Allah'tandır. Başına gelen kötülük ise nefsendendir. Seni insanlara elçi gönderdik; şahit olarak da Allah yeter." hükmü ifade

edilmektedir. Kötülükler Allah'tan mı, nefsimizden mi? Gerek iyilik, gerek kötülük olsun, her işin bir insana, bir de Allah'a bakan tarafı vardır. İnsan cüzî iradesiyle vesile olma durumunda; Allah ise, küllî iradesiyle, her şeyi yaratan durumundadır. Bu açıdan, iyiliği de kötülüğü de yaratan sadece Allah'tır. İyilikler, güzellikler ve nimetler “varlığa” bağlı olduğundan, gerçekleşmesi için bütün şartların bir araya getirilmesi gerekmektedir. Örneğin, bir fakire yardım yapılabilmesi için; fakirin olması, karşımıza çıkması, yardımı yapacak kişinin zengin olması, gönlünün yumuşak olması ve nihayetinde yardımı istemesi gerekmektedir. Ancak ne kadar istersek isteyelim, zengin değilsek veya çevremizde fakir yoksa yardımcı olamayız. Kötülük “yokluğa” bağlı olduğundan, bütün şartlar yerinde bile olsa, “içimizde yardımcı olma isteği” yoksa yardım gerçekleşmeyecektir. Demek ki, insanın iyilikleri Allah'ın birer lütfudur, kötülükleri kendi kazancıdır. Siz tarladaki mahsul için elinizden gelen çabayı gösterebilirsiniz, ancak hava şartları uygun olmazsa gerekli ürünü elde edemezsiniz. Nimet için bütün şartları bir araya getirip yaratan Allah'tır. Ancak, bütün şartlar uygun olsa, siz kendinize düşeni yapmazsanız ürünü alamazsınız. Bu açıdan, “iyiliği Allah'tan, kötülüğü nefsimizden bilmek” esastır.

“Duamızı kabul buyur, böyle olsun, bizi eli boş çevirme” mânasına gelen “âmin” sözü, dilleri ne olursa olsun bütün müslümanların, hatta semavî din mensuplarının ortak ifadesi haline gelmiştir. Bu cümle Fâtiha sûresine dâhil olmadığı gibi âyet de değildir, ancak hadislerde Resûlullah'ın Fâtiha'dan sonra “âmin” dediği ve böyle denilmesini öğütlediği ifade edilmiştir.

Tevbe suresinin başında neden Besmele bulunmamaktadır?

Bu konuda iki ana görüş bulunmaktadır:

- 1) Tevbe Suresi, Mekke müşriklerine ültimatı ile başladığı için, rahmet ve emniyeti belirten Besmele yer almamıştır.
- 2) Tevbe Sûresi içerik olarak Enfâl Sûresi ile alâkalı görüldüğünden, onun devamı gibi değerlendirilerek, Besmele yazılmamıştır.

16.2. RAMAZAN-2[Oruç-Sahur-İftar]

Bakara Suresi 183. Ayet

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

Yâ eyyuhe-lleżîne âmenû kutibe 'aleykumu-ssiyâmu kemâ kutibe 'ale-lleżîne min kablikum le'allekum tettekûn(e)

Ey iman edenler! Oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Umulur ki korunursunuz/sakinirsiniz.

“Yâ eyyuhe-lleżîne âmenû-Ey iman edenler” ifadesinin Kur'an'da çokça geçtiğini biliyorsunuz.

“kutibe”nin kök harflerinin “Kef-Te-Be” olduğunu çıkarmışsınızdır. “Önce ötreli-sonra esreli” oluşu edilgen bir fiil olduğuna işaret ediyor. Kelime anlamı “yazıldı” demek. Ancak Kur'an'da geçen “üzerinize yazıldı” ifadesi –aksine bir karîne bulunmadığında– “farz kılındı” mânasına gelmektedir.

Alâ cer harfinin “üzerine” anlamı verdiğini biliyorduk. Bu durumda, “aleykum-sizin üzerinize/size” ve “ale-lleżîne min kablikum-sizden öncekilere/sizden öncekilerin üzerine” anlamına gelmiş olur.

siyâm, “oruç” demektir. Oruç kelimesi de, tıpkı namaz gibi bize Farsça'dan intikal etmiştir.

kemâ “gibi” demektir.

le'allekum “umulur ki”

“Tettekûn” eril-2. çoğul şahıs kipinde muzari fiil olup, “korunursunuz/sakinirsiniz” demektir.

Bu âyet, hicretin 1. yılında Hz. Peygamber tarafından tutulması emredilen aşûrâ orucunun farz olma hükmünü kaldırmış, onun yerine 2. yılın başında ramazan orucunu farz kılmıştır. Dinde sakınmak (takvâ) günahlarla ilgili bir sakınmadır, günahlardan uzak durmak, günaha girmemek için çaba göstermektir. Âyette, orucun günahlardan sakındırma/koruma işlevi olduğuna vurgu yapılmaktadır.

Oruç, ilk kez İslâmiyet ile gelmiş bir ibadet değildir. Bizden önceki ümmetlere de emredilmiş bir ibadet türüdür.

Bakara Suresi (185. Ayet)

شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَى
وَالْفُرْقَانِ فَمَن شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ

Şehru ramadâne-llezî unzile fihî-lkur-ânu huden linnâsi ve beyyinâtin mine-lhudâ
velfurkân(i)(c) femen şehide minkumu-şşehra felyesumh(u)(s)...

Ramazan ayı ki, insanlara yol gösterici, doğrunun ve doğruyu eğriden ayırmanın açık delilleri olarak Kur'ân onda indirilmiştir. Öyle ise içinizden her kim o aya erişirse, artık onda oruç tutsun!

Farsça'dan gelen şehir “il” anlamına gelirken, Arapça'daki “ay” demektir. Aslında “şehera” “belirdi” anlamına gelmektedir, ancak yeni ay girdiğinde Ay “belirmiş” olduğundan, “ay” anlamında da kullanılıyor. Şöhret “belirme, öne çıkma, tanınma”, meşhur “belli, tanınmış”, teşhir “belli kılma, tanıtmaya” anlamına geliyor.

Hatırlarsanız dolaylı emir kipi (“Gitsin”, “yazsın” gibi) için şu işlemler yapıyordu: Önce muzari fiilin üçüncü şahıs çekimi alınır, tekil durumda kiplerin sonu cezimlenir, başına emir lamı ل getirilir. Burada da يَصُومُ muzari fiili فَلْيَصُمْ şekline gelir. Sonundaki “hu” ise onu oruçlu geçirsin/onda oruç tutsun” anlamı vermiş oluyor.

Kur'an-ı Kerim'in Hz. Peygamber'e indirilmesi Mekke'de Hira mağarasında, milâdî 610 yılı Ramazan ayının 27. gününde başlamış ve Allah Teâlâ'nın uygun gördüğü aralıklar ve münasebetlerle yaklaşık yirmi üç yılda tamamlanmıştır. Âyette geçen “Ramazan ayında Kur'an'ın indirilmesi”nden maksat onun tamamının değil, ilk âyetlerinin indirilmesidir.

İftar Duası

Resulullah Sallallâhu Aleyhi Vesellem iftar ettiği zaman şu duayı okurdu: “Allahümme leke sumtü ve alâ rızkike eftartü.” (Ey Allah'ım, Senin (rızan) için oruç tuttum ve Senin rızkınla iftar ettim (orucumu açtım) (Ebû Dâvud, Savm: 22)

Aşağıda “oruç tutmak” fiilinin mazi halini görüyoruz.

Çoğul	Tekil	
هُمْ صَامُوا	هُوَ صَامَ	3. Şahıs Eril
هُنَّ صُمْنَ	هِيَ صَامَتْ	3. Şahıs Dişil
أَنْتُمْ صُمْتُمْ	أَنْتَ صُمْتَ	2. Şahıs Eril
أَنْتُنَّ صُمْتُنَّ	أَنْتِ صُمْتِ	2. Şahıs Dişil
نَحْنُ صُمْنَا	أَنَا صُمْتُ	1. Şahıs Eril-Dişil

“Eftartü” içinde de “f-t-r”yi farketmişsinizdir. Fatara fiili “yardı, yarattı” anlamına geliyor. İlk yaratılış, bir bakıma mutlak yokluğun yarılarak içinden varlığın çıkması şeklinde telakki edildiğinden fitrat kelimesiyle ifade edilmiştir. Buna göre fitrat, “ilk yaratılış anında varlıkların henüz dış tesirlerden etkilenmemiş olan ilk durumlarını” belirtir. Fâtır, Allah'ın güzel isimlerinden biridir.

Bu kökten türeyen iftâr ve fitr kelimeleri diğer bazı anlamların yanı sıra “oruçu açmak, oruçluya oruçlu açtırmak” gibi mânalara gelir. Türkçe'de fitre denilen “fitra”, hem “oruç açmak” mânâsındaki iftarın köküdür, hem de “yaratılış” mânâsındaki fitrattır. Fitre, oruç ibâdeti ile geçirilmiş bir ayın teşekkürü ve insan olarak yaratılmış olmanın minnet borcu olarak ödenir, bayramda yoksulların da sevinmelerini sağlar.

İmsâk, “bir şeyi tutmak, sımsıkı sarılmak, alıkoymak; bir şeyden el çekmek, kendini tutmak” gibi mânalara gelmektedir.

Osmanlı Devleti'nde vükelâ ve devlet ricâlinin saray ve konaklarında her akşam iftar yemeği verilmesi yerleşmiş bir gelenektir. Bu iftarlarda misafirlere ve özellikle fakirlere yemekten sonra “diş kirası” adıyla para ve çeşitli hediyeler dağıtıldı. Bu adet Ramazan ayına mahsus olmakla beraber başka ziyafetlerde de tatbik edilirdi. Bu tamlamada da “yemek yerken dişlerinizi yordunuz, bu da sizin dişinizin kirası olsun” inceliği mevcuttu.

Doğu Akdeniz kültürlerine özgü ince-yassı ekmeği belirten pide, bize Yunanca pita'dan intikal etmiştir. Onlara da Arâmice'den... Pideye yıllarca Türk Pizzası, pizzaya da İtalyan Pidesi denmiştir. Pizza ile pide aynı kökten gelmektedir.

Sahur, “seherde yenen yemek” demektir.

16.3. RAMAZAN-3[Orucu rahat tutmak]

Orucu rahat geçirmenin yolu nedir? Peygamberimiz “ **إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّةِ** ”-**a'mâlü bi'n-niyyât-Ameller ancak niyetlere göredir**” buyuruyor. Niyetlenmek, “Birşeyi kalpten istemek, tasarlamak, aklına koymak, kalbiyle yapmaya karar vermek” gibi anlamlara geliyor. Eskiden öğrencilere talebe denirdi. Talip “talep eden, isteyen”, talebe ise çoğul olarak “talep edenler, isteyenler” anlamına geliyor. İlim isteyene verilirdi. Modern çağda kitlesel eğitim zorunlu olunca, çocuklarımız “talebe” olsa da olmasa da okula gitmeye başladı. Dersin bitmesi için saat, okulun bitmesi için gün sayanlar çoğaldı. Bu da gösteriyor ki, bir eylemi kıymetlendiren ve zevkli hale getiren niyet ve istektir. Bedenen oruçlu iken ruhen sürekli yeme-içmeye kavuşmanın, iftar sofrasındaki türlü lezzetlerin, çayın, kahvenin, hatta sigaranın hayali kurulduğunda, sürenin bir an önce dolması beklendiğinde istenen sonuç elde edilebilir mi? Bir yandan oruç tutma, diğer yandan da tam teslim olamama karmaşık ruh haline götürmez mi? Devâyı Mevlânâ'nın teslimiyetin altını çizen şu sözlerinde buluyoruz: “Deniz suyu, kendisine bütünüyle teslim olan ölüyü başı üstünde taşır. Diri olan ve en ufak tereddüdü bulunan ise denizin elinden nasıl sağ kurtulur? Aynı şekilde ‘Ölmeden evvel ölünüz!’ sırrı ile beşerî sıfatlardan soyunarak ölürsen esrar denizi seni başı üzerinde gezdirir.” Denizde yüzen kişi sakın ve telaşsız olduğunda; kendini akışa bıraktığında suyun üzerinde zahmetsizce seyreder. Ancak korku ve endişeyle hareket etse denizin dalgaları arasında kaybolup gider. Bu açıdan, biz de kendimizi akışa bırakalım, çırpınmayalım, orucu teslimiyetle içselleştirelim; o zaman Ramazan çok rahat ve zevkli geçecek, ruhumuz huzûr ve sükûna erecektir. Aşağıdaki âyette belirtilen sıfatlara bakıldığında da, özellikle inanç, teslimiyet, sabır, doğruluk, derin saygı gibi kavramların ne kadar önemli olduğunu görüyoruz.

Ahzâb Suresi (35. Ayet)

إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ
وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ
وَالْمُتَّصِدِّقِينَ وَالْمُتَّصِدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ
وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا
عَظِيمًا

İnne-İmuslimîne velmuslimâti velmu/minîne velmu/minâti velkânitîne velkânitâti ve-
ssâdikîne ve-ssâdikâti ve-ssâbirîne ve-ssâbirâti velhâşi'îne velhâşi'âti
velmutesaddikîne velmutesaddikâti ve-ssâ-imîne ve-ssâ-imâti velhâfizîne furûcehum
velhâfizâti ve-zzâkirîna(A)llâhe keşîran ve-zzâkirâtî e'adda(A)llâhu lehum mağfiraten
veecran 'azîmâ(n)

Şüphe yok ki, Müslüman erkekler ve Müslüman kadınlar; mümin erkekler ve mümin kadınlar; itaat eden erkekler ve itaat eden kadınlar; özü-sözü doğru erkekler ve özü-sözü doğru kadınlar; sabreden erkekler ve sabreden kadınlar; (gönülden Allah'a) saygı duyan erkekler ve (gönülden Allah'a) saygı duyan kadınlar; sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar; oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar; iffetlerini koruyan erkekler ve iffetlerini koruyan kadınlar; Allah'ı çokça zikreden erkekler ve Allah'ı çokça zikreden kadınlar (var ya); (işte) Allah onlar için bir mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır.

Bu âyet, âdeta çoğul kelimelerin uygulaması gibi.. Eril kelimelerin “în” ile, dişil kelimelerin “ât” ile bittiğine dikkat ediniz. Âyette geçen kelimelerin çoğuna âşınayız. Bazı kelimelere değinirsek,

Kunut; 'ka-ne-te' fiilinin mastarıdır ve “tam bir teslimiyetle itaat etmek” demektir. Kânitîn ve Kânitât ise, “kunut yapanlar” demektir. Kunut nedir? Kunutun anlamı üzerine farklı yorumlar olsa da üç farklı boyutta ele alanlar olmuştur:

- Genel olarak, Allah'a gönülden boyun eğmektir.
- Namazda, Allah'a karşı saygıdan dolayı alçak gönüllü olarak uzun süre ayakta durmak, kıyâmda bulunmaktır.
- Namaz içinde yapılan özel duâdır. (Vitr namazında olduğu gibi)

Hâşi'in ve Hâşi'ât, "Huşu içinde olanlar" demektir. Huşu, "gönülden Allah'a saygı duyma", "Allah'a saygıdan kalbi ürperme" gibi anlamlarda ele alınmıştır. Bakara suresi 45. ayette "Veste'inû bi-ssabri ve-ssalâ(ti)(c) ve-innehâ lekebîratun illâ 'ale-lhâşi'in(e) /Sabır ve namazla yardım dileyin. Bu, şüphesiz, huşû duyanların dışındakilere ağır gelir." buyurulmuştur.

Bebeklere isim olarak koyduğumuz Sâim ve Sâime "oruç tutan" demektir. Sâimin ve sâimât da "oruç tutanlar" anlamına gelir.

"Anmak, hatırlamak" anlamındaki zikir kelimesi (çoğulu ezkâr, resmi yazışmalarda geçen "mezkûr"u da zikretmişsinizdir. ☺) Dinî literatürde "Allah'ı anmak ve unutmamak suretiyle gafletten kurtuluş" anlamında kullanılır. Zikir dil, kalp ya da her ikisiyle beraber yapılır. Kur'an'da türevleriyle birlikte birçok âyette geçen zikir Allah'ı dille hamd, tesbih ve tekbir şekliyle övmek; nimetlerini anmak, bunları kalple hissetmek ve tefekkür etmek; kulluğun gereklerini akıl, beden ve mal ile yerine getirmek; namaz kılmak, dua ve istiğfarda bulunmak, kevnî âyetler üzerinde düşünmek şeklindeki mânalarının yanı sıra Kur'an, önceki kutsal kitaplar, levh-i mahfûz, vahiy, ilim, haber, beyan, ikaz, nasihat, şeref, "ayıp ve unutmamanın zıddı" gibi anlamlarda da kullanılmıştır.

E'adde (hazırladı) demektir.

Ecr/Ecir, "Bir iş karşılığında verilen ücret" ve "Mânevî karşılık, sevap" anlamına gelmektedir.

İbadet, iyilik ve erdem sahibi olmak, bunlar sayesinde kulluk imtihanını kazanmak, yüksek mânevî dereceler ve ödüller elde etmek, hâsılı kâmil insan olmak bakımından kadınla erkek arasında fark yoktur; her iki cins, dindarlık ve ahlâkta kemale ermek için fırsat eşitliğine sahiptirler.

Bir Hadis-i Şerîf

إِنَّ اللَّهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى صُورِكُمْ وَأَمْوَالِكُمْ وَلَكِنْ يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ وَأَعْمَالِكُمْ

"Şüphesiz Allah sizin ne dış görünüşünüze ne de mallarınıza bakar. O sadece sizin kalplerinize ve amellerinize bakar." (Müslim, Birr ve sıla, 34)

Sûver "suretler", emvâl "mallar", "kulûb" kalpler, a'mâl "ameller" demektir. "yenzuru" "nazara-baktı" fiilinin muzari halidir. Türkçe'de de "bakmak-nazar etmek" olarak kullanıyoruz.

Bir cümleyi onlarca farklı şekilde ifade edebilirsiniz: “ne dış görünüşünüze ne de mallarınıza bakar.” yerine “dış görünüşünüze ve mallarınıza bakmaz” olarak da yazılabilirdi.

A'râf Suresi 23. Ayet

قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ

Kâlâ rabbenâ zalemnâ enfusenâ ve-in lem tağfir lenâ veterhamnâ lenekûnenne mine-lhâsirîn(e)

(Âdem ile eşi) dediler ki: Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz.

Lokman Suresi 4. Ayet

الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ

Ellezîne yukîmûne-ssalâte veyu/tûne-zzekâte vehum bil-âhirati hum yûkinûn(e)

O kimseler, namazı dosdoğru kılarlar, zekâtı verirler; onlar ahirete de kesin olarak iman ederler.

En'âm Suresi 141. Ayet

...إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ

...innehu lâ yuhibbu-lmusrifîn(e)

...Çünkü O, israf edenleri sevmez.

16.4. RAMAZAN-4[Sübhanek-Fîl S-Terâvih]

Rahat olmak ne demektir? Kolayca “nefes alabiliyor”sanız, “rahat”sınız demektir. Mübalağa gibi gelebilir, ağır Covid hastalarını görünce rahat olmanın kolayca soluk alıp vermek olduğunu daha iyi hissediyorsunuz. Entübe hastalardan birine “arabanız alınıp nefesiniz verilse kabul eder misiniz?” dense, eminim hepsi kabul edecektir. Rabbim hepimizi Covid ve diğer illetlerden korusun. Şimdi önce ruh, nefes gibi kavramların etimolojisine bakalım, sonra konuyu Ramazan'ın sembolü terâvihe bağlayalım.

“Ruh” kelimesi (çoğulu ervâh) Arapça'da “nefes“, “soluk” ve mecazen “güzel koku” anlamına geliyor. Kur'an'da “ruh” kelimesi farklı anlamlarda geçmektedir. Canlıların hayatini sağlayan ruh, Cebrâil (rûhu'l-kuds, er-rûhu'l-emîn), vahiy, rahmet... İnsanın yaratılışından söz eden âyetlerde bildirildiğine göre Allah, Âdem'i önce çamur halindeki topraktan şekillendirmiş, ardından ona “ruh”undan üflemiş, Âdem'in soyunu da ana rahminde ona ruhundan üfleme suretiyle insan haline getirmiştir. Ruh ölüm anında da bedeninden alınır. Rahmetli Yazıcıoğlu'nun dediği gibi “Ruh bir saniyeliktir. 'Püf' dedi mi bir solukluktur. Bunun da nereden geleceği nasıl geleceği ne şekilde yakalayacağı belli değil.” Öyle değil mi? Ruhla bağlantılı diğer kelimelere bakalım. Rahat “râha-soluk aldı” fiilinden türemiş bu kelime “soluk alma, dinlenme, (güzel koku) koklama” gibi anlamlara geliyor. İstirahat ise “soluk alma, dinlenme” anlamına geliyor. Rayiha, “koku” anlamına gelir, reyhân da aynı kökten türemiştir.

Nefis/nefes “nefese-soluk aldı” fiilinden türemiştir. Sözlükte “ruh, can, hayat, hayatın ilkesi, nefes, varlık, zat, insan, kişi, hevâ ve heves, kan, beden, bedenden kaynaklanan süflî arzular” gibi mânalara gelen nefis kelimesi. Kur'an'da “ruh” anlamında kullanıldığı gibi “zat ve öz varlık” mânasında da kullanılmıştır. Teneffüs Arapça “nefes alma, soluklanma” demektir. Nüfus, nefisler demektir. Bir nefes ile başlar, bir nefes ile biter bu dünyadaki herşey. Tıknefes deyimi Arapça dıyku'n-nefes “nefes darlığı” ifadesinden dönüşmüştür. Peygamberimiz yatmadan önce üç kere muavvizât (koruyucular demektir, İhlâs, Felak ve Nâs surelerini ifade eder) okumuş, eline üflemiş ve elleriyle bütün vücudunu meshetmiştir.

Tin, eski Türkçe tın “soluk, nefes”den alıntıdır. Dinlenmek (tınlanmak/tinlenmek) ise, “soluklanmak, nefeslenmek” oluyor. Dinç, dingin, dinmek de aynı kökten türeyen kelimeler...

Türk mitolojisinde “sür” ruh anlamına gelir. Bedeni terkettiğinde insan ölür. Sürmek (devam etmek veyâ bir şeyi yönlendirmek) fiili ile ilgilidir. Tıpkı bir kişinin atı sürmesi gibi ruhun da bedeni sürdüğü inancını içerir. Türkçe süre kavramı ile aynı kökten gelir

ve ruhun insana belirli bir süre için verildiği anlayışını uzak bir bağlantıyla da olsa ortaya koyar.

Ramak, Arapça “yaşamın son nefesi” demektir.

Dem Farsça ve Orta Farsça 1. nefes, soluk, 2. an, zaman" sözcüğünden alıntıdır. Çaya ilişkin kullanımı “soluklanmak, vakit geçirmek” anlamında demlenmek fiilinden türetilmiş olmalıdır. Dembedem Farsça “an be an, zaman zaman, nefesten nefese” sözcüğünden alıntıdır.

İlham anlamına gelen inspiration sözcüğü de Latince inspirare “in+spirare (nefes almak)” sözcüğünden gelir: “Tanrı'nın/ilahi olanın nefesinin içeriye doğru alınması” (And the Lord God formed man of the dust of the ground, and breathed into his nostrils the breath of life; and man became a living soul. [Genesis ii.7]) İlham yerine kullanılan esin de, Eski Türkçe esin “esinti, hafif rüzgâr” sözcüğünden gelmektedir.

Latince spiritus "soluk, ruh" demektir. Bu kökenden gelen birçok kelime vardır: İspirto İtalyanca spirito "1. ruh, 2. uçucu sıvı, damıtılmış alkol" sözcüğünden alıntıdır. Fransızca'dan gelen espri de aynı kökten türemiş olup, esprit "1. ruh, 2. zekâ, nükte" sözcüğünden alıntıdır. “Sen işin esprisini anlamadın.” derken “işin şakası”dan değil “işin özünden, ruhundan” bahsedilir. Spiritüel Fransızca spirituel "1. ruhsal, 2. esprili, nükteli" sözcüğünden alıntıdır. Espritüel yazımı 1980'li yıllarda yaygınlık kazanmıştır. İspirtizma, ölmüş insanların ruhlarıyla medyum denilen kimseler aracılığıyla iletişim kurulabileceğini ve bu yolla bilinmeyen bâzı gerçeklerin öğrenilebileceğini benimseyen görüş, ruhçuluk anlamına gelmektedir. Aspiratör Latince aspirare "içe solumak, (hava veya sıvıyı) içine çekmek" fiilinden ekiyle türetilmiştir.

Animizm (cansız varlıklara ruh atfeden inanış, ruhçuluk) Latince anima "nefes, ruh" sözcüğünden türetilmiştir. Anemon, dağ lalesi olup “rüzgârın kızı” demektir, kökeni yine nefese dayanmaktadır. Animasyon Fransızca ve İngilizce animation "canlandırma" sözcüğünden alıntıdır. İngilizce animal da aynı kökenden gelmektedir.

Gelelim terâvîhe...

Terâvîh “rahatlatmak, dinlendirmek” anlamındaki tervîha'nın çoğuludur. Bu namaza dört rek'atta bir dinlenme amacıyla biraz oturulduğundan teravîh denmiştir. Zaman içinde, her bir tervîhayı oturup dinlenmek yerine, zikir ve salavat gibi nâfile ibadetlerle değerlendirme veya ara vermeden namaza devam etme şeklinde uygulamalar ortaya çıkmıştır. Hanefîler her bir tervîhada oturup dinlenmeyi teravîhin ruhuna daha uygun bulurlar. Türkiye'de bu namaz aralarında Hz. Peygamber'e salavat getirilmekte veya ilâhi okunmaktadır.

Eski zamanlarda sosyetenin müdavim olduğu bir camiye atanan bir imamdan bahsedilir. İmam Cuma hutbesine çıkar ve konuşmaya başlar: “Muhterem cemaat, bir Cuma sabahı ezan okunurken gözlerinizi açın, ezandaki içinize huzur veren musikiyi hissedin ve Rabbimizin 100 milyarlarca galaksiyi yarattığını, herbirinde ortalama 200 milyar yıldız olduğunu, bunlardan birinin Güneş olduğunu, Güneş sistemindeki gezegenlerden birinde hayat bulan milyarlarca insandan biri olarak hayat nimetini tattığınızı, Cenneti kazanmak üzere buraya geldiğinizi, vücudunuzdaki trilyonlarca hücrenin sizin yaşamınızı devam ettirmek için Rabbimizce görevlendirildiğini düşünün, Allah'ın merhametini ve sevgisini hissedin, içiniz huzurla dolsun... Sonra gözlerinizi kapatıp uyuyun” Namaz bitince cemaatten biri Hocanın yanına yaklaşır, “Hocam, ne yaptın? Milleti ezana uyandırdın, sonra gözlerini kapattırıp uyuttun, namazı kaldırmadın” demiş. Hoca tebessüm ederek, “Bu hafta tefekkürü yapsınlar, gelecek hafta kaldırırız inşallah” demiş.

Terâvîh, Ramazan'ın sembollerindendir. Kılmayı ihmal etmemeli. “Güzel yemekleri yedikten sonra yerimden kalkamıyorum. Camilere de gidilemiyor, evde de 20 rekât nefsim ağırla geliyor” denirse, 8 rekât olarak kılalım. Onunla da sünnet yerine gelmiş olur. Ben demiyorum, Diyanet söylüyor.

<https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/318/teravih-namazi-kac-rekattir->

Ancak, sözümüz hiç kıl(a)mayanlara, 20 kılanlar 8'e indirmesin tabii ☺

Hatta bırakalım teravihi, Ramazan farz namaza başlamak için fırsat, hiç kılamayanlar günde 1 vakit kılsınlar, 10 rekât öğle uzun geliyorsa, 4 rekât farzı kılsınlar. Zekatı kurşuna kadar hesaplayanlar, fazlası ile vermeye çalışsınlar. Daha doğru olmaz mı? “Ya hep ya hiç” düşüncesi psikolojide “bilişsel çarpıtmalar” içinde yer alıyor. Hepimiz insanız, mükemmellik yok, mühim olan güzel yola bir adım atabilmek...

Fil Sûresi

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Bu sûre, Peygamberimizin doğduğu yıl, fillerle donanmış ordusuyla Kâ'be'yi yıkmak üzere yola çıkan Ebrehe ve ordusunun helâk edilmişinden bahsetmektedir. Kaynaklarda belirtildiğine göre en öndeki fil yerinden kımıldamadığı gibi askerler de üzerlerine taşlaşmış çamur yağdıran sürü sürü kuşlar tarafından –âyetteki benzetmeyle– “yenilip çiğnenmiş ekin” gibi imha edilmiştir. Bazı müfessirler ebâbîl kelimesinin bir kuş

türünün adı olduğu kanaatinde olsa da, Arapça'da "ebabil", “çeşitli yönlerden gelen sürüler” anlamında olduğundan ağırlıklı görüş bunun “sürü sürü” anlamına geldiği yönündedir. Sûrede Hz. Peygamber'e hitap edilerek 1-2. âyetlerde fil ordusunun başına gelen felâketin büyüklüğünden ve Kâbe'yi yıkma planlarının boşa çıkarıldığından haberdar olduğu ifade edilmektedir. Hz. Peygamber olaya bizzat şahit olmadığı halde, ona yöneltilen “görmedin mi” şeklindeki hitap mecazî bir ifade olup, olayı bizzat gözüyle görmese bile görenlerden işitmiş olduğunu ve görmüş gibi kendisine tasvir edildiğini gösterir. Bu olayın Mekkeliler için öneminden dolayı bu yıla “Fil yılı” denilmiş ve onlar olayı bir süre tarih başlangıcı olarak kullanmışlardır.

Fil Suresi 1. Ayet

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ

Elem tera keyfe fe'ale rabbuke bi-ashâbi-lfil(i)

Rabbinin fil sahiplerine neler/nasıl yaptığını görmedin mi?

“Lem tera” “görmedin” anlamına gelir, baştaki “E” soru cümlesine çevirdiği için “görmedin mi?” anlamına gelir. “Keyfe” “nasıl” anlamına geliyordu, ancak bazı meallerde “ne/neler” biçiminde meallendirildiğini görüyoruz. “Rabbuke” “Rabbin” demektir. “bi-ashâbi-lfil” ise “fil sahiplerine” demektir.

Fil Suresi 2. Ayet

أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ

Elem yec'al keydehum fî tadrîl(in)

Onların tuzaklarını boşa çıkarmadı mı?

Fil Suresi 3. Ayet

وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ

Ve ersele 'aleyhim tayran ebâbil(e)

Üzerlerine sürü sürü kuşlar gönderdi.

Fil Suresi 4. Ayet

تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ

Termîhim bihicâratin min siccîl(in)

Onlara çamurdan sertleşmiş taşlar atıyorlardı.

Arapça ramâ رمى "attı" fiilinden gelen mermî "atılan", râmî "atan, atıcı" anlamına gelir.

Fil Suresi 5. Ayet

فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ

Fece'alehum ke'asfin me/kûl(in)

Nihâyet onları yenmiş ekin yaprağı gibi yapıverdi!

Sübhanek Duası

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ وَتَبَارَكَ اسْمُكَ وَتَعَالَى جَدُّكَ وَجَلَّ ثَنَاؤُكَ وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ

Sübhanekellâhümme ve bi hamdik ve tebârokesmük ve teâlâ ceddük ve celle senâük ve lâ ilâhe ğayruk

Allah'ım! Seni hamdinle tesbih ederim. Senin adın mübarektir. Senin şanın yücedir. Senin övgün yücedir. Senden başka ilah yoktur.

Hz. Aişe (ra)'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Hz. Peygamber (asm) namaza başladığı zaman 'Sübhanekellâhümme ve bihamdike ve tebârokesmüke ve teala ceddüke vela ilahe ğayruk' derdi."

Tesbîhden daha önceki notlarda bahsetmiştik, terim olarak "Cenâb-ı Hakk'ı ulûhiyyetle bağdaşmayan her türlü eksiklik ve noksanlıktan tenzih etmeyi (berî/arınmış/uzak olduğunu)" ifade eder.

"hamdike-hamdin", "ismüke-ismîn", "ceddüke-şanın" ve "ğayruke-senden başka" anlamına geldiğine dikkat edelim.

Neden “ve celle senâük” kısmı sadece cenaze namazlarında okunuyor?

Namazın başında okunan “Sübhâneke” duası ile ilgili sahih hadislerde “ve celle senâuke” lafzı yer almadığından namazlarda bu cümle okunmaz. Cenaze namazı ise, ölüye dua olduğu için, başka duaların da yapılması mümkün olduğu gibi, “Sübhaneke” zikrine “celle senâuke” ifadesi de eklenebilir. Zira namaz dışında yapılan bazı zikir ve dualarla ilgili rivayetlerde bu ifade yer almaktadır.

16.5. RAMAZAN-5[Kureyş S]

Torun, babaannesine sorar: “Babaanne, neden hergün Kur’an okuyorsun?” Babaanne gözlüklerini indirip cevap verir: “Sınava az kaldı da ondan!” 😊

Kureyş Sûresi

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Sûrede Kureyş'e Câhiliye döneminde sağlanan ticarî kolaylıklardan, güvenlik, zenginlik vb. imkânlardan bahsedilmekte, bunlardan dolayı yüce Allah'a minnettar olup kulluk etmeleri gerektiğine dikkat çekilmektedir.

Fil olayı, yarımadanın her tarafında Kâbe'nin dokunulmazlığının ve Kureyş'in saygınlığının pekiştirilmesinde etkili olmuş, bu da onların yeryüzünde güven içinde gezebilmelerine ve hürmet görüp korunmalarına neden olmuştur. Bu imkânlar ile, onlar kışın sıcak olan güneye ve yazın serin olan kuzeye olmak üzere iki büyük ticaret kervanı göndermeye başladılar. Allah, Fil sûresinde onlara fil olayındaki yardım nimetini hatırlattığı gibi bu sûrede de onların yaz ve kış mevsimlerinde güven içinde çıkarmaya alıştıkları ticaret kervanları ve açlık ile korkudan kurtarılmaları nimetine dikkatleri çekmektedir. Onlara bunca nimetler hatırlatılıyor ki, Kâbe'nin Rabbine ibadet edecekleri yerde onunla birlikte başka ilahlara tapmaktan hicap etsinler.

Kureyş Suresi 1-2. Ayet

لِإِيلَافِ قُرَيْشٍ ۖ إِيْلَافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ

Li-îlâfi kurayş(in) îlâfihim rihlete-şşitâ-i ve-ssayf(i)

Kureyş'i alıştırdığı; onları kış ve yaz yolculuklarına alıştırdığı için,

Kureyş Suresi 3-4. Ayet

فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَذَا الْبَيْتِ

Felya'budû rabbe hâzâ-lbeyt(i)

الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَآمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ

Ellezî et'amehum min cû'in ve âmenehum min havf(in)

onlar da, açlıktan (kurtarıp) **doyuran** ve **onları** korkudan **emin kılan** **bu evin** **Rabbine** kulluk etsinler.

1. Ayetten daha önce ders notlarında bahsetmiş ve ülfet (alışma), telif (alıştırma, birbiri ile uzlaştırma/uyumlu hale getirme), müellif (alıştıran, birbiri ile uyumlu hale getiren) gibi kelimelerin aynı kökten geldiğini ifade etmiştik.

Şitâ'nın “kış” “Sayf”ın “yaz” anlamına geldiğinden bahisle sayfiye ve şitâiyeye değinmiştik.

“Felya’budû” ile “dolaylı emir kipinin” kullanıldığını görüyoruz. (So let them worship) Cû’ “açlık”, havf ise “korku” demektir.

Bir Hadis-i Şerîf

مَنْ عَمِلَ حَسَنَةً فَسَرَّ بِهَا وَعَمِلَ سَيِّئَةً فَسَاءَتْهُ فَهُوَ مُؤْمِنٌ

“Kim **bir iyilik** yaptığında seviniyor, **bir kötülük** yaptığında **üzülüyorsa** o mümindir.” (Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 399)

Hasene “iyilik”, seyyie “kötülük” demektir. Türkçe’de kullandığımız sürur da “sevinç, neşe” anlamına gelir.

Bir Dua

اللَّهُمَّ أَعِنِّي عَلَى ذِكْرِكَ وَشُكْرِكَ وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ

“Allâhümme **e’innî** ‘alâ zikrike ve **şükrike** ve husni ‘ibâdetike.”

“Allah’ım! **Seni zikretmek**, **Sana şükretmek** ve Sana güzelce ibadet etmekte (kulluk etmekte) **bana yardım eyle.**”

Rasûlullah sallâllâhu aleyhi ve sellem Efendimiz, bir gün Muaz bin Cebel’in elinden tutarak ona şöyle buyurmuştur:

“Ey Muâz! Allâh’a yemin ederim ki, ben seni gerçekten seviyorum. Ey Muâz! Sana her namazın sonunda,

‘Allahümme einnî ala zikrike ve şükrike ve hüsni ibadetik. (Allâh’ım! Seni zikretmek, Sana şükretmek ve Sana güzelce kulluk etmekte bana yardım et!)’

duâsını hiç bırakmamamı tavsiye ediyorum.”

A'râf Suresi 89.Ayet

قَدِ افْتَرَيْنَا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا إِنْ عُدْنَا فِي مِلَّتِكُمْ بَعْدَ إِذْ نَجَّيْنَا اللَّهُ مِنْهَا وَمَا
يَكُونُ لَنَا أَنْ نَعُودَ فِيهَا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّنَا وَسِعَ رَبُّنَا كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا عَلَى
اللَّهِ تَوَكَّلْنَا رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَأَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ

Kadi-fteraynâ 'ala(A)llâhi keziben in 'udnâ fî milletikum ba'de iz neccâna(A)llâhu
minhâ(c) vemâ yekûnu lenâ en ne'ûde fihâ illâ en yeşâa(A)llâhu rabbunâ(c) vesî'a
rabbunâ kulle şey-in 'ilmâ(en)(c) 'ala(A)llâhi tevekkelnâ(c) rabbenâ-fteh beynenâ
vebeyne kavminâ bilhakki veente hayru-lfâtihîn(e)

“Allah, bizi sizin dininizden kurtardıktan sonra eğer tekrar ona dönersek, mutlaka
Allah'a karşı yalan uydurmuş oluruz. Rabbimiz Allah'ın dilemesi olmadıkça, sizin
dininize dönmemiz bizim için olacak şey değildir. Rabbimiz her şeyi ilmiyle
kuşatmıştır. Biz yalnız Allah'a tevekkül ettik. Rabbimiz, bizimle kavmimizin arasındaki
işleri gerçeğe açığa çıkar. Sen gerçekleri açığa çıkaranların en hayırlısısın!”

16.6. RAMAZAN-6[Mâ'ûn S]

İki fıkra ile başlayalım. Adamın biri huşu içinde namaz kılıyormuş. Arkasındaki iki kişi “Maşallah ne kadar güzel namaz kılıyor” diye aralarında konuşuyorlarmış. Adam selam verince onlara dönerek, “Aynı zamanda nafil oruçluyum” demiş.

Adamın biri huşu içinde namaz kılıyormuş. Arkasındaki iki kişi “Maşallah ne kadar güzel namaz kılıyor” diye aralarında konuşuyorlarmış. Adam selam verince onlara dönerek, “Siz beni bir de abdestliken göreceksiniz” demiş. 😊

Resmedilen bu insan prototipinin Mâ'ûn suresi nasıl bir ilgisi var, birazdan göreceğiz.

Mâ'ûn Suresi

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

Sûrede, hesap günü inanç ve bilincinden mahrumiyet, yetim ve yoksullara kötü davranma, namaz konusunda ciddiyetsizlik, gösteriş hastalığı, ufak yardımlardan bile kaçınma gibi manevi rahatsızlıklardan bahsedilmektedir. Bu hastalıkların günümüz toplumunda da çok yoğun biçimde görülmesi, Allah'a ve âhiret gününe iman eden müminlerin kendilerini sorgulaması ve müminlerin sıfat olarak da olsa kâfir ve münafıkları belirten bu sıfatlardan uzak durması gereğini ortaya koymaktadır. Sûrede aynı zamanda Allah'a güzel kul olma ile iyi bir insan olmanın birbiri ile ne denli ilişkili olduğunun altı çiziliyor. Hesap bilincini kazanma, ihlas ve samimiyet içinde olma, namaz ibadetini ciddiyetle yerine getirme, yetime ve yoksula sahip çıkma ve insanlardan yardımları esirgememe... Bunlar aslında bir bütünün parçalarını oluşturuyor.

Mâ'ûn Suresi 1. Ayet

رَأَيْتَ الَّذِي يَكْذِبُ بِالْذِّينِ

Era-eyte-llezi yukezzibu bi-ddin(i)

Dini yalanlayanı gördün mü?

Arapça ra'e رَأَى “gördü” filinden türeyen birçok kelime bulunmaktadır. Rey “görüş, kanı”, rü'yet “görme”, rü'ya “uykuda görme”, mürâi “riyakâr, ikiyüzlü olan”, riyâ

“ikiyüzlülük, (olduğundan farklı) görünme”... Riyâ; “görölsün diye bir şey yapmak”tır. Benzer şekilde sum’a da “işitilsin diye bir şey yapmak”tır. Bu da “duymak, işitmek” manasındaki semî’ a fiilinin türevidir. Rabbim riyâ ve sum’adan bizleri korusun.

Raeyte “Gördün” anlamına geliyordu. Eraeyte “Gördün mü?” soru cümlesine dönüşür. “Gördün mü?” sorusu, burada şaşılacak bir tutumdan söz edileceğine, dolayısıyla konunun önemli olduğuna dikkat çekmeyi amaçlamaktadır.

Âyetteki “din” kelimesi, bilinen anlamı yanında “Allah’ın hükmü”, “uhrevî yargı”, “karşılık, ceza ve mükâfat” olarak da anlaşılabilir. Müfessirlerin çoğunluğu buradaki “din” kelimesiyle bu anlamın kastedildiğini belirtmiş; bu sebeple 2-3. âyetleri “böyleleri yapıp ettiklerinin ceza veya mükâfat olarak bir karşılığını göreceklere (âhirete) inanmadıkları için, yetime kötü davranmaktan, yoksullara karşı ilgisiz durmaktan çekinmezler” şeklinde açıklamışlardır. Ancak İslam dini anlamında da ele alınsa söz dizimine aykırı düşmez.

Mâ’ûn Suresi 2-3. Ayet

فَذٰلِكَ الَّذِي تَدْعُ الْيَتِيْمَ وَلَا يَحْضُ عَلٰى طَعَامِ الْمَسْكِيْنِ

Fezâlike-llezi yedu”u-lyetîm(e) Velâ yehuddu ‘alâ ta’âmi-lmiskîn(i)

İşte o, yetimi itip kakar. Yoksulu doyurmaya teşvik etmez.

Dini yalanlayan bu kişiler, hem cimri, hem de kalpleri katıdır. Yetimleri tahkir ederler. "Yoksulu doyurmak" şöyle dursun, “yoksulu doyurmaya bile teşvik etmez”. Kişi yetimin hakkını vermezse, kendi malından yoksulu nasıl doyurur? Bilakis o, başkasının malından dahi doyurulmasına cimrilik gösterir. Çünkü o âhireti yalanlamaktadır. Eğer, yaptıklarının karşılığını alacağına ve hesaba kesin olarak inansa, elbette bu işleri yapmazdı.

Mâ’ûn Suresi 4-5. Ayet

فَوَيْلٌ لِّلْمُصَلِّيْنَ الَّذِيْنَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُوْنَ

Feveylun lil-musallîn(e) Ellezîne hum ‘an salâtihim sâhûn(e)

Yazıklar olsun o namaz kılanlara ki, onlar namazlarını ciddiye almazlar.

Mâ'ûn Suresi 6-7. Ayet

الَّذِينَ هُمْ يُرَآؤْنَ وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ

Elleżîne hum yurâûn(e) ve yemne'ûne-lmâ'ûn(e)

Onlar gösteriş yapanlardır; ufacık bir yardıma (bile) **engel olurlar.**

Sâhûn, "gafiller" mânâsına gelir. Âyette "Fî salâtihim sâhûn (onlar namazlarında gafildirler)" denmemiş, "An salâtihim sâhûn (onlar namazlarından gafildirler)" buyurulmuştur. Münafığın gafleti, çeşitli şekillerde kendini gösteren namazı ciddiye almama şeklinde iken, mü'minde ciddiyetsizlik yoktur, namazını kılarken gaflete düştüğünde de onu hemen düzeltir ve sehiv secdesi ile eksiğini giderir. Kur'an'da münafıkların hali açıklanarak, "Şüphesiz, münafıklar Allah'ı kandırmaya çalışıyorlar; halbuki Allah onların kendi kendilerini kandırmalarını sağlıyor. Onlar namaz için kalktıklarında, gönülsüzce kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar. Allah'ı da nâdiren anarlar." buyurulmuştur (Nisa/142).

Burada namaz kılmalarına rağmen kınananların olumsuz tutumlarına üç örnek sıralanmıştır:

- Namazlarının özünden uzak olmaları,
- Gösteriş yapmaları,
- Ufacık bir yardıma bile engel olmaları.

İbadetlerde şekil şartları vazgeçilmez olmakla birlikte, en az şekil kadar özen gösterilmesi gereken husus, imanla birlikte niyet, ihlâs, huşû, takvâ, ihsân gibi kavramlarla ifade edilen öz ve içeriktir. Peygamberimiz, ihsânı "Allah'ı görüyormuşçasına ibadet etmek" şeklinde belirtmiştir. Riyâ, özellikle dinî davranışlarla ilgili bir terim olup "bir kimsenin, kendisinde bulunmayan dinî ve ahlâkî bir meziyeti, bir erdemi varmış gibi göstermesi, iyilik yapıyormuş gibi görünmesine rağmen yaptıklarıyla –iyiliğin din ve ahlâktaki karşılığında öte– maddî veya manevî bir çıkar amaçlaması" anlamına gelir. İşte âyette bu tutum eleştirilmektedir.

Bir diğer önemli nokta da Allah'a gönülden ibadet etmekle yardımlaşma ve dayanışmanın dindarlıkta birbirinden ayrılmazlığının vurgulanmış olmasıdır. Mâûn, "az şey" demektir. Mâ'ûn komşuların (eskiden çokça şimdi nadiren) birbirinden istediği tencere, bardak, tuz, su vb.ufak tefek eşyalardır; zekât, sadaka vb. hayırları kapsadığını belirtenler de olmuştur. Hesap günü bilincinden yoksun bir kimsenin başkalarına böyle küçük yardımları bile gösteremeyecek kadar gönül inceliğinden

mahrum olduğunu vurgulanmaktadır. Müslüman ahlâkı belki giderek örnekleri azalan aşağıdaki nezaket tablosunda yansımıştır:

Anne, kızını alt komşuya gönderir, "Biraz tuz iste", der. Kızı şaşırır, "anne evde tuz çok..." Anne şöyle der : "Kızım durumları sıkışık. Sık sık kapımızı çalıp bir şey istiyorlar. Biz de isteyelim ki, onların istemeye yüzü olsun."

Hadîs-i Şerifler

... وَمَنْ غَشَّنا فَلَيْسَ مِنَّا

...Bizi aldatan, bizden değildir. (M283 Müslim, İmân, 164)

“Bir şeyin içine başka bir şey karıştırma, saflığını bozma” gibi anlamlara gelen tağşîş, gâşşa غَشَّ “aldattı” fiilinden türemiştir. Tağşîş bazı Yönetmeliklerde “Kanun kapsamındaki ürünlere temel özelliğini veren öğelerin ve besin değerlerinin tamamının veya bir bölümünün mevzuata aykırı olarak çıkarılmasını veya miktarının değiştirilmesini veya aynı değeri taşımayan başka bir maddenin, o madde yerine aynı maddeymiş gibi katılmasını” ifade ediyor.

Türkçe’de tağşîş ne yazık ki yaygın biçimde yapılıyor ve ilgili Bakanlık tarafından firma listesi kamuoyuna duyuruluyor.

Tereyağına bitkisel yağın, peynire nişastanın, zeytinyağına diğer yağların, bala glikoz ve fruktoz şurubunun, kıymaya, sucuk, sosise kanatlı hayvan ve hatta domuzun katılması ne yazık ki tağşîş örnekleri... Bunları yapanlar, üretim yerlerine bir de “Besmele” asıyorlarsa, Peygamberimizin hadisini onlara hatırlatalım: “...Bizi aldatan, bizden değildir.”

الْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ

“Kişi sevdiği ile beraberdir.” (Buhârî, Müslim)

أَنَا وَكَافِلُ الْيَتِيمِ فِي الْجَنَّةِ هَكَذَا

Peygamberimiz, işaret parmağıyla orta parmağını, aralarını biraz aralayarak göstermiş ve “Ben ve yetime kefil olan (bakan, kol kanat geren) kimse cennette şöyleyiz.” buyurmuştur.

16.7. RAMAZAN-7[Âyet-ül Kürsî]

Âyet-ül Kürsî

İçinde Allah'ın kürsüsü zikredildiği için “Âyetü'l-kürsî” adıyla anılan bu âyet, hem muhtevası hem de üstün özellikleri sebebiyle dikkat çekmiş, hakkında hadisler vârit olmuş, çok okunmuş, şifa ve korunmaya vesile kılınmıştır. Peygamberimizce “Kur'an'daki en faziletli âyet” olarak değerlendirilmiştir.

Âyetü'l-kürsî 9 cümleden oluşmaktadır. Bu cümleleri ayırarak yazalım.

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ

Allâhu lâ ilâhe illâ huve-lhayyu-lkayyûm(u)

Allah ki ondan başka ilah yoktur. Hayy'dır (Diridir), Kayyum'dur. (Bütün varlığın idaresini yürütendir, bütün varlık kendisi ile kâim olandır)

Âyet, tevhid prensibinin ifadesi ile başlamaktadır. Müşrikler elleriyle yaptıkları cansız putlara tapmakta idiler. O'nun Hayy olduğu belirtilerek, canı bile olmayan varlıkların ilâh olarak görülmesindeki tutarsızlığın altı çizilmiştir. Diğer yandan, müşrikler Allah'a inanmakla birlikte, her birine farklı bir işlev atfedilen sözde tanrılara da inanmaktaydılar. O'nun Kayyum olduğu, yani “bütün varlıkları görüp gözeten, yöneten, bir an bile onları bilgi ve ilgisi dışında tutmayan” olduğu belirtilerek, “küçük, aracı, özel görevli vb. tanrılar”a gerek bulunmadığı vurgulanmıştır.

لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ

Lâ te/huzuhu sinetun velâ nevm(un)

Onu ne bir uyuklama ne de uyku tutar.

Bu âyet, Hayy ve Kayyum isimlerinin anlamını pekiştirmekte ve gözetim, yönetim, koruma gibi işlerin O'nun tarafından kesintisiz olarak yerine getirildiğini belirtmektedir.

لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

Lehu mâ fi-ssemâvâti ve mâ fi-l-ard(i)

Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur.

Müşrik toplumlar varlıkları yaratılış, aidiyet ve yetki bakımlarından çeşitli tanrılar arasında paylaşmışlar; gök tanrısı, yer tanrısı, güneş tanrısı vb. tanrılardan söz

etmişlerdir. Göklerde ve yerde ne varsa, bütün varlıkların Allah'a ait olduğu belirtilerek, şirkin tüm çeşitleri reddedilmiştir.

مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ

Men ze-llezi yeşfe'u 'indehu illâ bi-iznih(i)

O'nun izni olmaksızın katında şefaate edebilecek olan kimdir?

Allah'a ortak koşan kâfirlerin bir kısmı da, bu ortakların O'na denk olmadığına inanmakla birlikte, O'nun nezdinde reddedilemez şefaate/geri çevrilemez aracılık hakkına sahip bulduklarına inanmaktaydı. Bu âyet, sapık şefaate inancının asılsızlığını ortaya koymakta; O izin vermedikçe kimsenin böyle bir yetki ve imkânâna sahip olamayacağını belirtmektedir.

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ

Ya'lemu mâ beyne eydihim vemâ halfehum

Onların önlerinde ve arkalarında olanı bilir.

Allah'tan başka bütün bilgi sahiplerinin bilgileri sınırlıdır, doğru da yanlış da olmaya açıktır. "önlerinde ve arkalarında olanı" ifadesi "geçmiş ve geleceklerini, yaptıklarını ve yapacaklarını, bildiklerini ve bilmediklerini, açıkladıklarını ve gizlediklerini, dünyalarını ve âhiretlerini, özetle her şeyini" şeklinde tefsir edilmiştir.

وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ

Velâ yuhîtüne bişey-in min 'ilmihî illâ bimâ şâ(e)

Onlar O'nun ilminden, O'nun dilediğinin dışında hiçbir şeyi kavrayamazlar.

وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ

Vesi'a kursiyyuhu-ssemâvâti vel-ard(a)

O'nun kürsüsü, gökleri ve yeri kaplayıp kuşatmıştır.

Kürsî (kürsü), "koltuk, sandalye, taht" anlamlarına gelir. Mecazi olarak saltanat, hükümranlık, mülk, ilim mânalarında da kullanılmaktadır. Esasen Kur'an'da Allah'a nisbet edilen, "Allah'ın..." denilen her şeyi, O'nun varlığına dahil veya kullandığı bir şey olarak anlamak da doğru değildir. Meselâ "Beytullah" dediğimizde, burası ne O'nun varlığının bir parçasıdır, ne de kullandığı bir araçtır; önem ve şeref atfetmek amacıyla "Allah'ın evi" denmiştir.

وَلَا يُوَدُّهُ حِفْظُهُمَا

Velâ yeûduhu hifzuhumâ

Bu ikisini (Gökleri ve yeri) koruyup gözetmek O'nu yormaz.

Yüce, kâmil, eşsiz sıfatlarının bir kısmı âyette zikredilen yüce Allah'a, kulların sonsuz gibi gördükleri kâinatı korumak, gözetmek ve yönetmek elbette güç gelmeyecek, O'nu yormayacak, meşgul bile etmeyecektir.

وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ

Vehuve-l'aliyyu-l'azîm(u)

O Aliyy'dir (çok Yücedir), Azîm'dir (çok Büyüktür).

Çünkü O yücelerden yücedir, büyüklerden büyüktür.

Şimdi Nouman Ali Khan'ın <https://www.youtube.com/watch?v=Pu-8CeK-zQQ> bağlantısında çok güzel biçimde aktardığı ayetler arasındaki insicam ve uyumu aşağıda dikkatlerinize sunuyorum.

Yalnız bunları incelerken lütfen Kur'an'ın yazılı olarak inmediğini, Peygamberimiz tarafından üzerinde düzeltme yapılamadığını, Peygamberimize vahyedildikten sonra sözlü olarak sahabilere aktarıldığını ve bir kere aktarıldıktan sonra tekrar değiştirme şansı olmadığını özellikle hatırlayalım. 1-9, 2-8, 3-7 ve 4-6 şeklinde ikili cümleler açık biçimde birbirine bakıyor.

1. “Allah ki ondan başka ilah yoktur. Hayy'dır, Kayyum'dur.”

9. “O Aliyy ve Azim'dir.”

Ayetin bu ilk ve son cümlelerinde Allah'ın ikişer ismine yer veriliyor.

2. “O'nu ne bir uyuklama ne de uyku tutar.”

8. “Bu ikisini (Gökleri ve yeri) koruyup gözetmek O'nu yormaz.”

Bir yeri/şeyi koruyup gözetken kişi yorulunca, önce uyuklamaya, sonra uyumaya başlar. Rabbimiz koruyup gözetmede yorulmadığından, O'nu ne bir uyuklama ne de uyku tutar.

3. “Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur.”

7. “O'nun kürsüsü, gökleri ve yeri kaplayıp kuşatmıştır.”

Mâlik, “birşeyin sahibi” demektir. Melik ise, “birşeyin üzerinde hâkimiyeti olan” demektir. Bir kişi bir adanın sahibi olabilir, ama yöneticisi olmayabilir ya da tam tersi yöneticisi olabilir, ama sahibi olmayabilir. Mutlak anlamda kudret ve hâkimiyet, hem mâlik, hem de melik olunması durumunda tecelli eder. Rabbimiz hem Mâlik, hem de Melik'tir. 3. cümle Mâlik ismine, 7. cümle Melik ismine vurgu yaparak birbirini tamamlamaktadır.

4. “O'nun izni olmaksızın (dışında) katında şefaath edebilecek olan kimdir?”

6. “Onlar O'nun ilminden, O'nun dilediğinin dışında hiçbir şeyi kavrayamazlar.”

Her ikisinde de genel bir hüküm verildikten sonra, istisnası belirtiliyor.

4. cümlede, kimsenin O'nun katında şefaath edemeyeceği vurgulanıyor. Buna karşın “illâ” kaydı ile bir istisna sunuluyor: “illâ bi-iznih(i)” yani, izin verdikleri şefaath edebilecek.

6. cümlede de, kimsenin O'nun ilminden hiçbir şeyi kavrayamayacağı vurgulanıyor. Buna karşın “illâ” kaydı ile bir istisna sunuluyor: “illâ bimâ şâ(e)” yani, O'nun dilediğini kavrayabilecekler.

5. “Onların önlerinde ve arkalarında olanı bilir.”

Bu cümle, ayetin tam ortasında olan cümledir. Allah âyetin önünde olanları da arkasında olanları da biliyor.

16.8. RAMAZAN-8[Âyetlerden Dualar]

Ayetlerden Dualar

Covid salgını başladıktan sonra internette viral hale gelen ve tebessüm ettiren bir paylaşım vardı.

"Ellerüñi oñat yū.

Ġalebelige girme.

Selâmı uzakca vir.

Eyü yi vü eyü iç.

Haste iseñ yatıvir:

Taşra çıkma yüzün ört.

Biiznillâh nesne tokunmaz."

15. yüzyılda yaşayan Amasyalı Hekim Sabuncuoğlu Şerafeddin'in karantina önlemlerinin belirtildiği sözler binlerce kişinin yanısıra Valilik, akademisyenler ve siyasetçiler tarafından da paylaşıldı. Whatsapp gruplarında günlerce gezdi. Ancak daha sonra bu sözlerin aslının olmadığı ve Twitter hesabında minyatürleri konuşarak mizahî paylaşım yapan Emre Taş isimli Twitter kullanıcısının kurgusu olduğu anlaşıldı. Olayın aslını <https://www.malumatfurus.org/serafeddin-sabuncuzadenin-salgin-hastalikta-yapilmasi-gerekenleri-anlattigi-iddia-edilen-sozler/> sitesinden okuyabilirsiniz.

Modern dönemde dezenformasyon ve manipülasyona ne kadar açığız değil mi? Gelin aşağıda yer vereceğimiz duayı bol bol okuyalım: "İy Çalabum! Arturı vir baña bilmeği."

Tâ-Hâ Suresi 114. Ayet

رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا

Rabbi zidnî 'ilmâ

Rabbim! Beni ilimce artır.

zâde زَاد "artırdı" fiilinden Türkçe'ye de geçmiş birçok kelime var: Ziyâde (çok), zâid (çok olan), tezyid (ziyade etme, artırma), müzâyede (karşılıklı fiyat artırma), müstezât (ziyade edilmiş, artırılmış), mezât (arttırma)...

Bu ayet, Türkçe'de hemen hemen bütün kaynaklarda “Rabbim! Benim ilmimi artır” şeklinde meallendirilmiştir.

Ancak, Elmalılı tefsirinin orijinalinde “Rabbim artır beni ilimce” ve Ömer Nasuhi Bilmen’in meal kısmında “YaRabbi! Benim için ilmi artır.” denmiş. Eski Anadolu Türkçesi ile yapılan mealde ise “İy Çalabum! Arturı vir baña bilmeği.” denmiş. Bu üç meallendirme hem literal anlamda, hem de ilmin Allah’ın bir nimeti olduğunu vurgulaması (diğer mealde mevcut ilmin kişiye ait olduğu vurgusu var) yönünden daha doğru kanaatimce... İngilizcesinde de, “My Lord! Increase me in knowledge.” denmiş, “My Lord! Increase my knowledge” denmemiş. Eski âlimlerimizin hassasiyeti gerçekten takdire şâyan...

Âl-i İmrân Suresi 8. Ayet

رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ
الْوَهَّابُ

Rabbenâ lâ tuziğ kulûbenâ ba'de iz hedaytenâ veheb lenâ min ledunke rahme(ten)
inneke ente-lvehhâb(u)

Rabbimiz! Bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi saptırma ve bize katından bir rahmet bağışla! Şüphesiz ki, Sen bol ihsan sahibisin.

Râsim ile ressâmın farkını düşünmüş müydük? Râsim, “resim yapan” demek, arada bir yapıyor olabilirsiniz. Ancak ressâm, “sürekli resim yapan, mesleği resim yapmak olan kişi” demektir. Fa”âl kalıbı, mübalağa ifade eder, yapılan işin çok fazla yapıldığını veya daima yapıldığını gösterir. Meselâ seyyâh “çok gezen”, kezzâb “çok yalan söyleyen”, hassâs, fettân, meyyâl... bu kullanıma örnek kelimeler olarak verilebilir. İşte Rabbimiz Vehhâb’tır, yani “karşılık beklemeden bol bol veren” demektir. Katından bir rahmet istediğimiz Rabbimize Vehhâb ismi ile yalvarmamız ne kadar isabetli değil mi? Rabbimiz, bu ayetle duânın edebini de kullarına göstermiş oluyor.

Vehhâb ismi ve-he-be kökünden geldiği gibi hibe, Vahap, Vehbi, Vehip, Mevhibe de aynı kökten gelmektedir.

Âl-i İmrân Suresi 147. Ayet

رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِي أَمْرِنَا

Rabbenâ-ğfir lenâ zunûbenâ ve-isrâfenâ fi emrinâ

Rabbimiz! Bizim için günahlarımızı ve işimizdeki taşkınlıklarımızı bağışla;

وَتَّبِعْ أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ

veşebbit akdâmenâ vensurnâ ‘alâ-İkavmi-İkâfirîn(e)

ayaklarımızı sabit kıl; kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et!

ğafara غَفَّرَ “bağışladı” fiilinden istiğfar “bağışlanma dileme”, mağfiret “bağışlama” kelimeleri türemiştir. Estağfirullah “Allah’tan mağfiret dilerim” demektir.

Zünûb, zenbin (günah) çoğulu olup, “günahlar” demektir.

Emrin bir anlamı da “iş”tir.

İsrâf “haddi aşma, taşkınlık, hata, cehalet, gaflet” gibi anlamlara gelir. Genel olarak inanç, söz ve davranışta dinin, akıl veya örfün uygun gördüğü ölçülerin dışına çıkmayı, özellikle mal veya imkânları meşrû olmayan amaçlar için saçıp savurmayı ifade eder.

Akdem “ayaklar” anlamına gelmekte olup, tekili kademdir. Kadem “Öncelik, adım, ayak” anlamına gelir. Sırta kadem basmak “ortalıktan kaybolmak”, kademe “basamak”, kıdem “önde olma”, kadîm “önce olan, eski” ve mukaddime “önsöz” anlamına geliyor. Kıdemli olan “bir kademe, bir adım, bir ayak” önde olmuş oluyor.

16.9. RAMAZAN-9[Yâsîn S]

Yâsîn Suresi

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

Sûrede başlıca insanın ahlâkî sorumlulukları, vahiy, Hz. Peygamber'i yalanlayan Kureyş kabilesi, Antakya halkına gönderilen peygamberler, Allah'ın birliğini ve kudretini gösteren deliller, öldükten sonra dirilme, hesap ve ceza konu edilmektedir. Peygamberimiz Yâsîn suresini “Kur'anın kalbi” olarak tanımlamıştır. İslâm âlimleri Resûlullah'ın bu sûreye özel bir ilgi gösterdiği kanaatini taşımışlar ve müslümanlar da Kur'an tilâvetinde ona ayrı bir yer vermişlerdir. Ölümlere Yâsîn okunmasıyla ilgili hadiste “ölmek üzere olanlar”ın kastedildiği kanaati hâkim olmakla beraber, bunu öldükten sonra veya ölünün kabri başında okunacağı şeklinde anlayanlar da vardır.

Yâsîn Suresi 1. Ayet

یس

Yâ-Sîn

Huruf-u mukattaa (kesik harfler) olarak bilinen kavram, Kur'an'da yirmi dokuz sûrenin başında yer alan ve isimleriyle telaffuz edilen harflerin ortak adını belirtir. Geniş bilgi için aşağıdaki bağlantılardan okuma yapabilirsiniz.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/huruf-i-mukattaa>

<https://sorularlaislamiyet.com/kaynak/huruf-u-mukattaa>

Yâsîn Suresi 2-4. Ayet

وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

Velkur-âni-lhakîm(i) İnneke lemîne-lmurselîn(e) 'Alâ sirâtin mustakîm(in)

Hikmet dolu Kur'an'a andolsun ki, sen elbette dosdoğru bir yol üzere (peygamber) gönderilenlerdensin.

“Vâv” yemin içindir. “Müstakim sırat”ı Fâtiha suresinden hatırlıyoruz. “İnne...le” tamlamasının da “elbette” anlamı verdiğini daha önce görmüştük. “Ra-Sin-Lâm” kökünden türeyen birçok kelime bulunmaktadır: Resûl, mürsel, risale, risalet, irsaliye...

Yâsîn Suresi 5-6. Ayet

تَنْزِيلَ الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ ۚ لَتُنذِرَ قَوْمًا مَّا أُنذِرَ آبَاؤَهُمْ فَهُمْ غَافِلُونَ

Tenzîle-l'azîzi-rrahîm(i) Litunzira kavmen mâ unzira âbâuhum fehüm gâfilûn(e)

(Kur'an), ataları uyarılmamış, bu yüzden de gaflet içinde olan bir kavmi uyarman için mutlak güç/üstünlük sahibi, çok merhametli olanın indirmesidir (Allah tarafından indirilmiştir.)

Genellikle müfessirler, “ataları uyarılmamış” ifadesiyle, Hz. Muhammed'in ilk muhatap kitlesi olan Kureyş ve çevresindekilere yakın zamanlarda bir peygamber gönderilmemiş olduğuna işaret edildiği kanaatindedirler.

Bu ayetten, Peygamberimizin sadece Kureyş ve çevresindekilere peygamber olarak gönderildiği yorumu yapılabilir mi? Elbetteki hayır. Kur'an'daki diğer ayetleri görmezden mi geleceğiz?

Şu'ârâ suresi 214. Ayette “En yakın akrabalarını/aşiretini uyar.”, Mâide suresi 19. Ayette “Ey ehl-i kitap! Peygamberlerin arasının kesildiği bir dönemde, kesin olarak elçimiz size geldi, (ayetlerimizi) size açıklıyor ki, ‘Bize uyarıcı ve müjdeleyici gelmedi.’ demeyesiniz. İşte size müjdeleyici ve uyarıcı gelmiştir. Muhakkak Allah, her şeye gücü yetendir.” ve Sebe' suresi 28. Ayette “Biz seni ancak, bütün insanlara bir müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik...” buyrulmaktadır. Bu da gösteriyor ki, tebliğ süreci gayet doğal olarak Peygamberimizin en yakınlarından başlayarak tüm insanlığa doğru genişlemiştir. Nitekim İslâm'ın getirdiği tebliğ görevini aşkla kuşanan müslümanlar Peygamberimizden sadece 79 sene sonra 711 yılında Târik b. Ziyâd'ın (Cebelitarık boğazının isim babası) emrindeki kuvvetlerle İspanya'ya çıkmışlardır.

16.10. RAMAZAN-10[Ezan-Kâmet]

EZAN

Ezan, “bildirme, duyurma, davette/çağrıda bulunma, ilân etme” mânasına gelir. Müezzin “ezan okuyan kimse, duyuran/bildiren/davet eden kimse”dir.

Ezan tüm Müslümanların “ortak bilinci”nin bir sembolüdür. Çin’e de, Madagaskar’a da, Meksika’ya da gitseniz işittiğinizde aynı duyguyu hissedeceğiniz bir ortak değer, bir şiarıdır: O yerde Müslümanların yaşamakta olduğunun işaretidir.

İzin “dinleme, kulak verme, bir dileği kabul etme” gibi anlamlara gelir. Arapça uzın “kulak” kelimesinden türemiştir. Mezun “izin verilmiş, yetki verilmiş, icazet almış” anlamına geliyor, kökenine bakılınca “kulak verilmiş, dileği yerine getirilmiş” anlamına da geliyor. Tabâbetten mezun bir kişi, hekimlik mesleğini yapmaya izinli hale gelmiş oluyor.

Tevbe suresi 61. Ayette, “İçlerinden bazıları da Peygamberi incitirler: ‘O, (her söyleneni dinleyen) bir kulaktır.’ derler. De ki: ‘(O), sizin için hayır kulağıdır. Allah'a inanır, mü'minlere inanır. Sizden inananlar için de (O), bir rahmettir, Allah'ın Elçisini incitenlere acı bir azab vardır.’” ayetinde belirtildiği üzere, incitme amacı ile Peygamberimize “O bir kulaktır” demişlerdir. Halbuki o, Allah'a ve mü'minlere inanan bir “hayır kulağıdır”. Zümer suresi 18. Ayette, “Söylenenleri dinleyip de en güzeline uyan kullarımı müjdele! İşte Allah'ın doğru yolu buldurduğu kimseler onlardır, gerçek akıl sahipleri de onlardır.” buyrulmuştur. “Dinlemek güzeldir, söylenenleri dinleyip en güzeline uymaksa en güzelidir.” Bu Kur’ânî prensipler hayatımızda rehberimiz olsa, aile bireyleri, eşler, yöneten-yönetilenler, tüm insanlar birbirine kulak verse hayat ne güzel olur değil mi?

Ezanda geçen cümlelere bakalım:

الله أكبر الله أكبر

Allahu ekber Allahu ekber (2 defa)

Allah en büyüktür

أشهد أن لا إله إلا الله

Eşhedü en lâ ilâhe illallah (2 defa)

Allah'tan başka tanrı olmadığına şehâdet ederim

أشهد أن محمدا رسول الله

Eşhedü enne Muhammeden resûlullah (2 defa)

Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şehâdet ederim

حي على الصلاة

Hayye ale's-salâh (2 defa)

Haydi namaza

حي على الفلاح

Hayye ale'l-felâh (2 defa)

Haydi kurtuluşa

الله أكبر الله أكبر

Allahu ekber Allahu ekber (2 defa)

Allah en büyüktür

لا إله إلا الله

Lâ ilâhe illallah

Allah'tan başka tanrı yoktur

Sabah ezanında, “Hayye ale'l-felâh”tan sonra

الصلاة خير من النوم

Es-Salâtü hayrun mine'n-nevm (2 defa)

“Namaz uykudan hayırlıdır” sözü tekrarlanır.

Ezanı dinleyenler cümleleri aynen tekrar ederler.

Ancak “Hayye ale's-salâh” ve “Hayye ale'l-felâh” denildiğinde, “Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh” denilir. Bunun sebebi, her şey ilâhî irade ve güce bağlı olarak gerçekleştiğinden namaz da dâhil bütün işlerin ancak Allah'ın verdiği güç sayesinde yerine getirilebileceği gerçeğini hatırlatmak içindir.

Bir de **لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ** zikri genelde “Allah'tan başka hiçbir güç ve kuvvet yoktur.” biçiminde çevrilse de, daha doğrusu “Her türlü değişim ve kuvvetin kaynağı sadece Allah'tır” şeklindedir.

KÂMET

“Hakkını vererek yapmak, yerine getirmek, doğrultmak, devam ettirmek” gibi anlamlara gelen ikâmet (ikâme), terim olarak “farz namaza başlanmak üzere olduğunu duyurmak” demektir. Ezanla namaz vaktinin girdiği, ikâmetle de farz namaza başlanmakta olduğu bildirilir. Türkçe’de ikâmet için “kâmet getirmek, kâmetlemek ve kâmet okumak” tabirleri kullanılır.

Kâmette, “Hayye ale'l-felâh”tan sonra

قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ

Kad kâmeti's-**salâh** (2 defa)

Namaz başlamıştır/**namaza** durulmuştur

ifadesi söylenir.

EZAN/VESİLE DUASI

Bir hadiste, “Her kim ezanı işittiğinde ardından;

**اللَّهُمَّ رَبِّ هَذِهِ الدَّعْوَةُ التَّامَّةُ وَالصَّلَاةُ الْقَائِمَةُ آتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ
وَالْفَضِيلَةَ وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِي وَعَدْتَهُ**

Allahumme rabbe hâzihî'd-da'veti't-tâmmeh ve's-salâti'l kâimeh, **âti Muhammeden'il vesîlete ve'l-fadîlete** ve'b'ashu mekamen Mahmûden ellezi veadteh.

Ey bu mükemmel davetin ve kılınmak üzere olan namazın Rabbi olan Allah'ım! Muhammed'e vesileyi, fazileti ihsan et. Onu kendisine va'd ettiğin Makam-ı Mahmûd'a ulaştır” derse, kıyamet gününde benim şefaetim ona vâcib olur.” (Buhârî, Ezan, 8). Bazı kaynaklarda, duanın sonuna “Muhakkak ki Sen va'dinden dönmezsin.” ifadesi eklenmiştir. Biz de dualarımıza bunu ilâve ederiz. Ezan bittiğinde onu duyanlar bu hadiste ifade edildiği şekilde dua ederler. Ayrıca “Ezan ile kamet arasında dua reddolunmaz.” (Tirmizî, Salât, 46) hadisi gereği, vesile duasının ardından başka dualar da yapılabilir.

Hadiste geçen “tam/mükemmel davet”ten kasıt ezandır. Vesile, fazilet ve makam-ı mahmud Peygamberimize verilecek yüce mertebeleri ifade eden kavramlardır. Bease fiili “göndermek, diriltmek, husule getirmek, yükseltmek, kaldırmak” gibi anlamlara gelmektedir. Bu durumda “O’nu makâm-ı mahmûd’a eriştir” veya “O’nu makam-ı mahmûd üzere dirilt” şeklinde anlam verilebilmektedir. Bilginlerin çoğu makâm-ı mahmûdu “şefaat” olarak değerlendirmişlerdir. Peygamberimizin bizden Ona makam-ı mahmud verilmesi yönünde dua istemesinin hikmetini, Onun şefaatini her daim mutluluğunu istediği ümmeti için kullanacak olmasında görüyoruz. Ayrıca, makam-ı mahmudun verilmesini istemek demek, aynı zamanda ebedi mutluluk yurdu olan cennetin de verilmesini istemek demektir.

16.11. RAMAZAN-11[Salât-Selâm]

SALÂT ve SELÂM

Salât (çoğulu salavât) ve selâm kelimelerinden oluşan “salât-u selâm”, Allah’ın rahmet ve selâmının Peygamberimizin üzerine olması dileğini ifade eden dualara denir. Kur’an’da, “Allah ve melekleri şüphesiz Peygambere salât ediyorlar. (O hâlde) ey iman etmiş olanlar, siz de ona salât edin ve tam bir teslimiyetle selam verin.” (Ahzab, 33/56) buyurulmaktadır. Peygamberimize; Allah’ın salât etmesi, rahmet etmesi; meleklerin salât etmesi, dua, övgü ve tebrik etmeleri; müminlerin salât etmesi ise, dua etmeleri anlamını ifade eder.

Peygamberimize en kısa biçimde “Allahümme salli alâ Muhammed” veya “Sallallahu aleyhi ve sellem” dendiğinde salât yerine getirilmiş olur.

Bir sahabi “Hz. Peygamber bizim yanımıza geldi. Biz dedik ki: ‘Ey Allah’ın Rasûlü! Allah bize, sana nasıl selâm vereceğimizi bildirdi. Sen de bize, sana nasıl salât getireceğimizi öğret.’ Bunun üzerine bize salât dualarını şöyle öğretti.” demiştir.

Allahümme Salli Duası

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ
إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ

Allâhumme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed kemâ salleyte alâ İbrahime ve alâ âli İbrahim. İnneke hamîdun mecîd.

Allah'ım! İbrahim'e ve İbrahim'in ailesine rahmet ettiğin gibi Muhammed'e ve Muhammed'in ailesine de rahmet eyle. Şüphesiz Sen Hamîdsin, Mecîdsin.

Mecîd; şânı büyük, yüksek; lütuf ve ikrâmı bol demektir. Hamîd; övülmeye lâyık olan demektir. “Salli” dilek anlamında emir kipinde bir fiil iken, “salleyte” mazi kipinde çekilmiş bir fiildir. Âl, aile anlamına geliyor.

Allahümme Bârik Duası

اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ
إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ

Allâhumme bârik alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed kemâ bârekte alâ İbrahime ve alâ âli İbrahim. İnneke hamîdun mecîd.

Allah'ım! İbrahim'e ve İbrahim'in ailesine bereketler ihsan ettiğin gibi Muhammed'e ve Muhammed'in ailesine de bereketler ihsan eyle. Şüphesiz Sen Hamîdsin, Mecîdsin.

Peygamberimizin ve Hz. İbrahim'in ailesinden kasıt kimlerdir? Neden diğer peygamberler yerine Hz. İbrahim'in adı geçmiş olabilir? Teşbih kurallarına göre, benzeyen kendisine benzetilenden daha zayıf olmalıdır. Peygamberimiz (benzeyen) Hz. İbrahim'den (kendisine benzetilen) daha çok rahmete mazhar olduğu halde, neden bu teşbih yapılmış olabilir?

Peygamberimizin ailesinin kimler olduğu konusunda farklı görüşler vardır. En dar yoruma göre, ailesi sadece eşleridir. En geniş yoruma göre ise, ailesi tüm Ümmet-i Muhammed'dir. Ancak orta yoruma göre, ailesi hanımları, çocukları, torunları ve damadı Hz. Ali'den meydana gelmektedir.

Hız. İbrahim ve ailesi büyük imtihanlardan geçmiştir. Hız. İbrahim, ateşe atıldığı esnada "Allah bana yeter, O ne güzel vekildir" demiş, oğlu İsmail bıçağın altına yatmaktan çekinmemiş, hanımı Hacer ve oğlu İsmail'i ıssız çöllerde Rabbinin emrine uyararak terk etmiştir. Hatta onların bu hali, bazı ibadetlerin de temeli olmuştur: Namazda yönelinen ve Hac'da tavaf edilen Kâbe'yi Hız. İbrahim oğlu ile birlikte inşa etmiştir. Hac'daki sa'y (Safa ile Merve tepeleri arasında dört gidiş-üç dönüş olmak üzere yedi defa gidip gelmeyi ifade eder), Hız. Hacer'in Hız. İsmail için su aramasını temsil eder. Kurban ibadeti Hız. İbrahim ile Hız. İsmail'in ilahî emre sadakati sonucunda meşru kılınmıştır. Diğer yandan, peygamberler içinde en önde gelen beş peygamberden biridir. Hız. İbrahim'den sonra gelen bütün peygamberler onun iki oğlu Hız. İshak ve Hız. İsmail'den gelmiştir. Böylece "İbrahim'in âilesi" yalnızca hanımları ve çocuklarından ibaret olmayıp, onun soyundan gelen bütün peygamberleri de kapsamaktadır.

Teşbih kuralları açısından baktığımızda da bir yanlışlık olmadığı açıktır. Zira, Peygamberimiz Hız. İbrahim'den daha büyük olsa da, Hız. İbrahim'in ailesinden/soyundan peygamberler gelmiş, ancak Peygamberimizin soyundan

evliyalar gelmiştir. Evliyanın manevi derecesi, peygamberlere erişemez. Yani Hz. İbrahim'in soyu, Peygamberimizin soyundan üstündür.

Salât-ı ümmiye

Dünya çapında şaheserler meydana getirmiş mûsikî üstadı Buhûrizâde Mustafa İtrî Efendi tarafından iki güzel eser bestelenmiştir. Birisi Kurban bayramlarında okuduğumuz Tekbîr (Allahü Ekber Allahü Ekber Lâilâhe İllallahü Vallahü Ekber Allahü Ekber Velillahi'l-hamd), diğeri de Terâvih namazları arasında okuduğumuz Salât-ı Ümmiye'dir:

Allahümme salli alâ seyyidinâ Muhammedini'n-nebiyyi'l-ümmiyyi ve alâ âlihî ve sahbihî ve sellim

Allahım! Efendimiz Ümmi Peygamber Muhammed'e, O'nun âilesine ve ashabına salât ve selam eyle.

Salat-ı Ümmiye'de “ümmi nebi” övgüsü vardır, çünkü ümmi, Peygamberimizin Kur'an'da belirtilen sıfatlarından biridir.

Asıl olan herşey “ana”dır. Arapça'da “ümm”; anne, bir şeyin aslı, esas gibi anlamlara gelmekte olup, mensup olmayı ifade eden ümmî kelimesi, üç farklı anlamda yorumlanmaktadır:

- Ümm, “anne” anlamına geldiğinden, annesinden doğduğu hal üzere kalmış, yaratılışındaki safiyeti ve fitratı hiç bozulmamış, yaratılışı yeni bir şey öğrenmekle değişmemiş kişi,
- Okuma-yazma bilmeyen bir ümmete (Araplara) mensup olan,
- Şehirlerin anası Mekke'ye (Ümmül-kuraya) mensup olan, Mekkeli

Elmalılı Hamdi Yazır'a göre, bu üç yorumda da “ümmî”, okuyup yazmaya uğraşmamış anlamında bir sıfattır. Ümmîlik sıradan insanlar hakkında kullanıldığında ilim eksikliğini ifade eden bir noksanlık sıfatı iken, bir ümmînin okuyup yazanlardan daha bilgili ve Allah tarafından ilâhî bilgilerle donatılmış olması yönüyle, Peygamberimiz için kullanıldığında, fitratının yüceliğine ve mükemmelliğine işaret etmektedir. Bu anlamda, okuyup yazanları aciz bırakan Efendimizin ilminin derinliği göz önüne alındığında, O'nun “ümmî”liği, hakkında her türlü şüpheyi ortadan kaldıran ve onun doğrudan doğruya Allah'tan gönderildiğini ispat eden harikulade bir üstün özellik, başlı başına bir mucize olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mutasavvıflar içinde Resûlullah'ın ümmîliğine farklı anlam yükleyenler vardır. Meselâ İsmâil Hakkı Bursevî, Hz. Peygamber'in ümmî oluşuna “mevcûdatın aslı” (ümmü'l-mevcûdât) şeklinde işârî bir mâna da vermektedir.

Peygamberimiz okuma-yazma biliyor muydu?

Peygamberimizin okuma-yazma bilip bilmediği tarih boyunca birçok âlim tarafından tartışılmış ve peygamberlik vazifesi başlamadan önceki dönemde okuryazar olmadığı konusunda ittifak edilmiştir. Peygamberlik vazifesinden sonra da, bir kitap okuduğuna veya bir kâtip gibi yazı yazdığına ilişkin bir haber bulunmamaktadır.

Ancak, Kur'an indikten sonraki dönemde okuma-yazma öğrenmiş midir? Bu konuda farklı yorumlar mevcuttur:

- Okuma-yazma bilmediğini ileri sürenler, Kur'ân-ı Kerîm'in Hz. Peygamberi “ümmî” diye vasıflandırmış olmasını ve bunun mucize olmasını, Efendimizin ilk vahiydeki “Oku!” emrine “Ben okuma bilmem” biçiminde karşılık vermesini, Peygamberimizin ümmî olduğu, yani okuma-yazma bilmediği Kur'an'da belirtildiği halde, müşriklerin bu konuda herhangi bir itirazda bulunmadığını, yanında vahiy kâtibi olmadığı zaman gelen vahiyleri ezberine almaya çalıştığını, halbuki yazmayı bilseydi, yazma yolunu tercih edeceğini, Hz. Peygamberin okuyup yazdığına dair delil olarak getirilen rivayetlerin bir çoğunun ya zayıf, ya uydurma, ya da mecaz olduğunu delil olarak getirmişlerdir.
- Okuma-yazma bildiğini ileri sürenler ise, kısmen de olsa okuyup yazabildiğine yönelik bazı rivayetlerin mevcut olduğunu, okuma-yazma bilmediğine işaret eden ayetlerin vahiy gelmeden önceki döneme yönelik olduğunu, okuma-yazmayı teşvik eden bir peygamberin okuma-yazmayı öğrenmemiş olmasının düşünülmemeyeceğini, vahiy kâtiplerine yazdırma fiili esnasında okuma-yazmayı öğrenebileceğini öne sürmektedir. Peygamberimizin az da olsa okuyup yazabildiğine veya harfleri tanıdığına ilişkin rivayetlerin doğru olduğu kabul edilse bile, adını yazabilecek kadar harfleri tanıyabilmenin, başka kitaplardan ilim tahsil edebilecek kadar okuryazar olmak anlamına gelmediğini ve “ümî”lik vasfını ortadan kaldırmadığını belirtmekte fayda bulunmaktadır.

İlim tahsil etmeyi birçok ayetiyle teşvik eden bir Kitabı tebliğ eden ve hadislerinde de yine bu hususa vurgu yapan Efendimizin okuma-yazmayı bilmemesini ne ile izah etmek gerekir?

Efendimiz, çalışıp çabalayarak elde edilmesi mümkün olmayan vahiy gibi olağanüstü bir bilgiye sahip olacağından, “ümmi”lik vasfı üzere kalmış, vahyin aynası olacak kalbi “beşeri” malumatla kirlenmemiş ve yaratılışındaki safiyetini muhafaza etmiştir. Büyük bir kitabın ezberlenmesinde okuryazar olmanın önemi büyüktür. Okuryazar olanların bile ezberden okumada hata yapabildiği göz önüne alındığında, Peygamberimizin okuma-yazma bilmemesine rağmen, hiçbir değişiklik yapmaksızın Allah'ın kitabını okuması, O'na verilmiş mucizelerden biridir. Diğer yandan, Kur'an'ı inkâr etmek için bahane arayanlar, O'nun bu bilgisini Tevrat, İncil gibi diğer dini kitaplardan veya tarihi ve felsefî metinlerden devşirdiği gibi bir iddiayı ileri sürebilirlerdi. Bu tür iddialar farklı biçimlerde gündeme getirilmiş, fakat etkili olamamıştır. Bu iddiaları geçersiz kılan en önemli sebep, Resûlullah'ın ümmî oluşudur.

16.12. RAMAZAN-12[Rabbenâ Duaları]

RABBENÂ DUALARI

Bakara Suresi 201. Âyet

وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ

Veminhum men yekûlu rabbenâ âtinâ fî-ddunyâ haseneten vefi-l-âhirati haseneten vekinâ 'azâbe-nnâr(i)

Onlardan kimi de, “Rabbimiz! Bize dünyada da güzellik/iyilik ver, ahirette de güzellik/iyilik ver ve bizi ateş azabından koru!” derler.

Bu dua, Bakara Suresi 201. Âyetten alınmıştır. Hasene, güzellik demektir, çoğulu hasenâttır. Râğıb el-İsfahânî, insanın ruhu, bedeni ve halleriyle ilgili olarak elde ettiği, kendini mutlu kılan nimet türünden her şeyin hasene kapsamına girdiğini belirtmiştir. Hz. Ali'nin haseneyi örneklendirme anlamında, dünya hasenesinin salih bir kadın, ahiret hasenesinin huri ve ateş azabının da kötü hanım olduğunu ifade ettiği rivayet edilmiştir. Aynı kökten gelen Hasan “güzel”, Hüseyin “küçük güzel”, Ahsen “çok güzel”, Tahsîn “beğenme”, İhsân “güzellik yapma”, Muhsîn “ihسان edilmiş” ve Hüsni Türkçe’de isim olarak kullanılmaktadır.

“Tek bir duâ hakkınız olsa, hangisini ederdiniz?” sorusuna çoğu insanın cevabı bu duâ olurdu diye düşünüyorum. Peygamberimizin de çoğu zaman bu şekilde dua ettiği belirtilmektedir. Dünyada ve ahirette güzellikler bizimle olursa ve ateş azabından da korunmuş olursak, başka ne isteyebiliriz ki?

Resûl-i Ekrem Efendimiz hasta bir sahâbîsini ziyaret ediyordu. Adam o kadar erimiş, küçülmüştü ki, adetâ kuş yavrusuna dönmüştü. Peygamberimiz ona “Allah’a bir şeyle dua ediyor, ondan bir şey istiyor musun?” diye sordu. O sahâbî, “Evet, Allahım! Bana ahirette ne ceza vereceksen, onu bana dünyada ver, diye dua ediyorum” dedi. Peygamberimiz, “Allah Allah! Senin buna gücün yetmez” dedikten sonra Rabbenâ âtinâ duasını okumasını tavsiye buyurdu. Daha sonra o sahâbînin âfiyete kavuşması için dua etti, çok geçmeden o zât iyileşti. Dünya ve ahirette güzellik istemek varken, “âhirette ne ceza gelecekse, onu dünyada istemek” doğru olur mu?

Anadolu’da çokça kullanılan “gadasını aldığım” deyişini ele alalım. Bazıları bunun “gıdısını okşamak” gibi bir anlama geldiğini düşünse de, gada “kaza” anlamındadır, yani “sana gelecek kaza/bela bana gelsin” anlamında sevgi ifadesi olarak

kullanılmaktadır. Yani ille de bir belâ gelmek zorunda mı ki, “sana geleceğine bana gelsin” diyoruz. Peygamberimizin tavsiyesine de aykırı olan bu deyişin temelinde ne var? Prof. Dr. Muharrem Kaya'ya göre, bu deyiş eski Türklerin inanışında yer alan bir tür temas büyüsünden geliyor. İnanışa göre nazar ve kötü talihe hedef şaşırtmak için gada alınır. Hasta birinin içine kötü ruh girdiğine inanılıyorsa, bu ruhun hedefini değiştirmek için koyun gibi bir hayvan hastanın yanına getirilip temas büyüğü yapılır. Bilge ya da şaman önce hastaya sonra koyuna dokunarak hastadaki kötü ruhu koyuna aktarır, yani gadasını alıp başka bir şeye aktarır. Tahtaya vurmak da kötü talihin tahta aracılığıyla ağacın ruhuna geçirilmesi ritüelini yansıtır.

İbrahim Suresi 40-41. Âyetler

رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ

Rabbi-c'alnî mukîme-ssalâti vemin zürriyyetî rabbenâ vetekabbel du'â/-(i)

Rabbim! Beni ve soyumdan gelecekleri namazı devamlı kılanlardan eyle! Rabbimiz! Duamı kabul et!

Mukîm, “Kaf-Vav-Mim ق و م” kökünden gelmekte olup, devamlı, sürekli anlamına gelmektedir. İkâme(t), kıyâm, kıyamet, istikamet, makâm, kıvâm, kayyûm, kavim, takvim, kıymet, mukavemet aynı kökten gelen kelimeler...

رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ

Rabbenâ-ğfir lî velivâlideyye velilmu/minîne yevme yekûmu-lhisâb(u)

Rabbimiz! Hesabın görüleceği gün beni, anamı, babamı ve tüm müminleri bağışla!

Burada, anne-baba için vâlideyn tamlaması kullanılmıştır. Arapça'da iki varlığa işaret eden isimler bulunmaktadır. İkil yapılacak kelimeye, ref hâlinde elif ve nûn (+an) diğer durumlarda (nasb ve cer hallerinde) ise yâ ve nûn (+eyn) getirilir. Osmanlı Türkçesinde ikil kelimelerin esas olarak ئين şekli kullanılmıştır:

Tarafeyn (İki taraf), Vâlideyn (Anne ve baba), Hasaneyn (Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin), Haremeyn (Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebevî) ve Ebeveyn (Anne ve baba) gibi. Burada bazı ikililerde tağlip sanatı da kullanılmıştır. Tağlip sanatı, bir kelimenin diğer kelimeyi de kapsayacak şekilde kullanılması demek. Örneğin, ebeveyn aslında “iki

baba” demek, ancak “anne-baba” anlamına geliyor. John Wayne’in anne babasının kim olduğunu bulmuşsunuzdur sanırım ☺.

16.13. RAMAZAN-13[Bakara S]

Bakara Suresi 1-5. Âyetler

آلَمْ

Elif-lâm-mîm

Sure, kesik harflerle (huruf-u mukattaa) başlamaktadır. “Elif-lâm-mîm”in mânasıyla ilgili olarak yirmiden fazla yorum vardır. Arap alfabesi 28 harftir. Cenâb-ı Allâh Kur'an-ı Kerîm'de, bu harflerden 14 tanesini 29 surenin başında huruf-u mukattaa olarak zikretmiş, 14 tanesini ise kullanmamıştır. Alınan bu harflerin toplamı, alınmayanlara nispetle Kur'an'da daha çok kullanılmıştır. Huruf-u mukattaalar, bazı âlimlerce ilahî şifre olarak görülmüş, Rabbimizin bu harfleri şifre anahtarları yanında olan Peygamberine gösterdiği belirtilmiştir. Birçok âlim de sûre başlarında bu harflerin zikredilmesinin, insanlarca kullanılan harflerden meydana geldiği halde, insanların Kur'an'ın bir benzerini getirmekten âciz olduklarını gösterdiğini belirtmektedir.

Farklı değerlendirmeler için Yâsîn suresi ile ilgili notta iki kaynak vermiştik, onları okuyabilirsiniz.

ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ

Žâlîke-İkitâbu lâ raybe fihi huden lilmuttetekîn(e)

İşte o Kitap ki; şüphe yoktur onda; müttakiler için yol göstericidir.

Bilgi edinme kaynaklarımız temelde 3'e ayrılır:

- 1) Doğru haber
- 2) Sağlıklı akıl ve
- 3) Sıhhatli işleyen duyular.

Kanada'ya birçoğumuz gitmemiştir. Ancak giden insanların verdiği haberlere itimat ediyor ve yeryüzünde böyle bir ülke olduğuna inanıyoruz/biliyoruz. Doğru haberi günlük yaşamımızda da bir bilgi kaynağı olarak kabul edip, uyguluyoruz. İşte, vahiy doğru haberin en üst derecesidir. “Şüpheden arî” sıfatını hâiz tek kitap Kur'an'dır. El-emin sıfatını haiz bir Elçi vasıtasıyla bize nakledilmiştir. Üstelik bu bilgi, bir kişi tarafından değil, tarih içinde sürekli olarak güvenilir insanların diliyle farklı toplumlara iletilmiştir. Fatiha suresi "Bizi doğru yola ilet" duasıyla bitiyordu. Bakara suresi ise, "Kur'an'ın bir yol gösterici/hidayet kaynağı" olduğu vurgulanarak başlıyor. Şüphe olsaydı, hidayet kaynağı da olamazdı. Ancak bu vasfı herkese değil,

“müttakiler”e hitap ediyor. Perdesini çekenin evine güneş girmiyorsa, suçlu sizce kimdir? Hidayetin girebilmesi için kalp kapılarının açık olması gerekiyor. Müttaki (takvâ sahibi) ve takvâ dilimizde de kullanılan Arapça asıllı kelimelerdendir. Müttakiler kelimesinin lügat mânası, “sakınılması gereken şeylerden sakınanlar” demektir. Kur'an'da ve özellikle bu âyette geçen takvânın mânası onu takip eden âyetlerde açıklanmıştır. Buna göre takvâ sahibi kimselerde şu beş vasıf vardır: Gayba iman etmek, namazı doğru ve devamlı kılmak, Allah'ın verdiklerinden bir kısmını O'nun rızâsı için harcamak, Kur'an'a olduğu gibi diğer peygamberlere gönderilen kitaplara da inanmak ve âhîret konusunda kesin inanç sahibi olmak.

Bir gün Hz. Ömer, Ubeyy b. Kaab'a takvanın ne olduğunu sordu. Ubeyy b. Kaab da kendisine “Sen hiç dikenli bir yolda yürümedin mi?” diye sordu. Hz. Ömer “Evet, yürüdüm dedi. Ubeyy b. Kaab “Peki, o durumda ne yaptın?” diye sordu. Hz. Ömer “Paçalarımı sıvadım ve dikenlere takılmamaya özen gösterdim” deyince Ubeyy b. Kaab “İşte takva budur” dedi.

الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ

Elleżîne yu/minûne bilğaybi veyukîmûne-ssalâte ve mimmâ razeknâhum yunfikûn(e)
Onlar ki, gayba inanırlar, namazı dosdoğru kılarlar ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden infak ederler.

Gayb, duyu organlarının idrakinin dışında kalan şey demektir. Ancak, “gayb”e inananlar hidayetden nasiplenebilir.

Namazın kılınması değil, dosdoğru ve devamlı olarak kılınması esastır. Namaz dinin direği olduğundan, binanın sağlam olması için direğinin de sağlam olması gerekir. Namaz bütün temel ibadetleri içeren bir ibadettir. İçinde kelime-i şehadet getirilir, oruç tutar gibi yenilip içilmez, ömrün bir anlamda zekâtı verilir ve hac mahalli olan Kâ'be'ye yönelerek kılınır.

Müttaki paylaşımcı olmalıdır. Bir cimrinin veya parayı her şeyden çok seven bir servet düşkününün, İslâm uğrunda malî fedakârlıklar yapması beklenemez. İnfak, terim olarak “Allah'ın hoşnutluğunu elde etme amacıyla kişinin kendi servetinden harcama yapması, muhtaçlara aynî ve nakdî yardımda bulunması” demektir. Bu bakımdan infak, farz olan zekâtı ve gönüllü olarak yapılan her çeşit hayrı içermektedir.

İnfak ederken nelere dikkat etmek gerekir? Bakın “vemimmâ razeknâhum yunfikûn” ifadesinde ne prensipler gizli:

- “Min” kelimesi: “min (den)” bir bütünden parçayı ifade eder. Bütün malımızı değil, sadakaya muhtaç olmayacak derecede vermeli.
- “Mimmâ (min+mâ) razeknâhüm” ifadesi: Ayşe'den alıp Fatma'ya vermek bu kapsama girmez. “kendilerine rızık olarak verdiklerimizden” denmesi, infakı kendi malımızdan vermemiz gerektiğini belirtiyor.
- “Razeknâ” ifadesi: Minnet altına alma, yani yapılan iyiliğin karşısında borçlu hissettirme olmamalı. Zira “rızık olarak verdiklerimizden” ifadesinde “nâ (biz)” lafzı rızıkın Allah tarafından verildiğini belirtiyor, Allah'ın verdiğini başka kula verirken de minnet beklememelidir.
- “Razeknâ” ifadesi: “rızık olarak verdiklerimizden” ifadesinde “nâ (biz)” lafzı rızıkın Allah tarafından verildiğini belirtiyor, öyleyse rızık veren Allah olduğundan fakirlikten korkulmamalı.
- “Rızıkın kapsamının genel olarak belirtilmesi, özele indirgenmemesi”: İnfak/sadaka yalnız mala ve paraya münhasır değildir. Rızık en genel anlamda Allah'ın verdiği maddi ve manevi nimetler olduğundan “rızık olarak verdiklerimizden” ifadesinden hareketle, ilim, fikir, kuvvet, amel gibi şeylerde de muhtaç olanlara verilmesi gerektiği anlaşılıyor. Bir öğretmen, bütün bilgisini ücret karşılığında vermeyip, durumu müsait olmayanlara ilmini infak edebilir. Güçlü bir genç, komşunun paketlerini taşıyıp gücünden infak edebilir.
- “yunfikûn” ifadesi: Nafaka-infak aynı kökten gelen kelimelerdir. “yünfikûn (nafaka olarak verirler)” lafzı nafakasına (geçimine, zaruri ihtiyaçlarına) sarfedeceklere infak edilmesi gerektiğine işaret ediyor. Haramlara sarfedenlere infak olmaz. Kumar oynayacak adama hayır yapıyorum diye para verirsek, bu infak kapsamına girmez.

وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ

Vellezîne yu/minûne bimâ unzile ileyke vemâ unzile minkablîke vebil-âhirati hum yûkinûn(e)

ve onlar ki sana indirilene de, senden önce indirilene de iman ederler ve ahirete de kesin bir bilgiyle inanırlar.

أُولَئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

Ulâ-ike alâ huden min rabbihim ve ulâ-ike humu-lmuflihûn(e)

İşte onlar, Rablerinden bir hidayet üzere dirler ve işte onlar, onlardır kurtuluşa erenler...

“Müflih”, “iflah”dan “felâh bulan, kurtulan” demektir. “Felâh” aslında “felaha-yardı” fiilinden gelmektedir. Önündeki engeli yarıp, kendini kurtarmak ve istediğine ermek, yani zafer bulmaktır. Hatta çiftçiler de toprağı sabanla yardıkları için Arapça onlara fellâh denmiştir. İşte müminler de dünyada önlerine çıkan engelleri yarıp, gaybda gizlenen dileklerine eren ve ahirette sonsuz kurtuluşa erenler olacaktır. Ezandaki “haydi felâha” ifadesinin mânâsını daha iyi anlamış oluyoruz.

16.14. RAMAZAN-14[Âmenerresulü]

Bakara Suresi 285-286. Âyetler (Âmenerresulü)

Bakara Suresi 285. Âyet

أَمَّنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ
وَرُسُلِهِ لَا نَفَرَقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا
وَأَلَيْكَ الْمَصِيرُ

Âmene-rrasûlu bimâ unzile ileyhi min rabbihî velmu/minûn(e) küllün âmene bi(A)llâhi ve melâ-iketihî ve kutubihî ve rusulihî lâ nuferriku beyne ehadin min rusulih(i) ve kâlû semî'nâ ve ata'nâ gufrâneke rabbenâ ve-ileyke-lmasîr(u)

Peygamber, Rabbinden kendisine indirilene iman etti, müminler de (iman ettiler). Hepsi Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve "biz, O'nun peygamberlerinden hiçbirisinin arasında ayırım yapmayız" (diyerek) peygamberlerine îman ettiler ve "İşittik ve itaat ettik. Bağışlamanı (dileriz) Rabbimiz. Dönüş ancak Sana'dır" dediler.

Âmenerresulü olarak bilinen âyetlerin fazileti hakkında hadisler bulunmaktadır. Bir hadis-i şerifte buyurulmuştur ki: "Bakara sûresinin sonunda iki âyet vardır ki, bir gecede okuyana onlar yeter; onu her türlü kötülüklerden korur."

"Göklerde ve yerdekilerin hepsi Allah'ındır. İçinizdekileri açığa vursanız da gizleseniz de Allah ondan dolayı sizi hesaba çekecektir, sonra dilediğini affeder, dilediğine de azap eder. Allah her şeye kadirdir." (Bakara, 2/284) âyeti nazil olunca, bu ashaba pek ağır geldi, toplanıp Resulullah'ın huzuruna vardılar, diz çöktüler: "Ey Allah'ın Resülü, namaz, oruç, cihad, sadaka gibi gücümüzün yeteceği amellerle mükellef olduk. Şimdi ise bu âyet indirildi. Halbuki bizim buna gücümüz yetmeyecek." dediler ve "Her birimiz, kendi gönlünde öyle şeyler konuşur ki, dünyaları verseler bunların kalbinde bulunmasını arzu etmez." diye insanın elinde olmadan içinde bulunan duygu, düşünce, tasarı ve hayallerden söz ettiler. Peygamberimiz onlara, "Sizden önce Ehl-i kitab olan Hıristiyan ve Yahudiler gibi mi söylemek istiyorsunuz? Onlar 'işittik, isyan ettik' demişlerdi. Siz 'işittik, itaat ettik, ey Rabbimiz gufranını dileriz, dönüş ancak sanadır, deyiniz!" buyurdu. Bunu hep birlikte okumaya başladılar, okudukça dilleri alıştı ve gönülleri yatıştı. Bunun üzerine amenerresulü âyetleri nazil oldu. "Allah her şahsı, ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef kılar" âyeti nazil oldu.

Surenin başı ve sonu anlamca uyum göstermektedir. Hatırlarsanız Bakara suresi, yüce Allah'ın şu sözleriyle başlamıştı: "Elif-lâm-mîm. İşte o Kitap ki; şüphe yoktur onda; müttakiler için yol göstericidir. Onlar ki, gayba inanırlar, namazı dosdoğru kılarlar ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden infak ederler. Ve onlar ki sana indirilene de, senden önce indirilene de iman ederler ve ahirete de kesin bir bilgiyle inanırlar. İşte onlar, Rablerinden bir hidayet üzeredirler ve işte onlar, onlardır kurtuluşa erenler..." İşte aynı konu yüce Allah'ın şu sözüyle son bulmaktadır: "Peygamber, Rabbinden kendisine indirilene iman etti, müminler de (iman ettiler). Hepsi Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve 'biz, O'nun peygamberlerinden hiçbirisinin arasında ayrım yapmayız' (diyerek) peygamberlerine îman ettiler..."

"nüferriku" fiilinin kökü Fe-Ra-Kaf harflerine dayanır. Fark "ayrım", fârika "ayrıt eden", firâk "ayrılık", fırka "ayrışan insan grubu, hizip, parti" (İngilizce "party"nin de "part" ile ilişkili olduğuna dikkat edin), furkân "haklı batıldan ayırma", fâruk "haklı batıldan ayıran", müteferrik "birbirinden ayrılmış, dağılmış, çeşitli", tefrikâ "ayrılmış şey, bölüm" demektir.

Bakara Suresi 286. Âyet

لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا
تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى
الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا

Lâ yukellifu(A)llâhu nefsen illâ vus'ahâ lehâ mâ kesebet ve'aleyhâ me-ktesebet rabbenâ
lâ tu-âhiznâ in nesînâ ev ahta/nâ rabbenâ velâ tahmil 'aleynâ isran kemâ hameltehu
'ale-llezîne min kablînâ

Allah hiç kimseyi taşıyabileceği/kapasitesi dışında yükümlü tutmaz. Kazandığı (iyilik) lehine, yaptığı da (kötülük) aleyhinedir. Rabbimiz! Unutursak veya yanılırsak bizi sorumlu tutma. Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır bir yük yükleme.

رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا
فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ

Rabbenâ velâ tuhammilnâ mâ lâ tâkate lenâ bih(i) va'fu 'annâ vağfir lenâ verhamnâ
ente mevlânâ fensurnâ 'ale-lkavmi-lkâfirîn(e)

Rabbimiz! Takat getiremeyeceğimiz yükleri bize taşıtma! Bizi affet! Bizi bağışla! Bize rahmet et! Sen bizim mevlâmızsın. Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et!

Teklif, kellefe “yükledi” fiilinden gelmekte olup, “zahmet veya sorumluluk yükleme” demektir. Öneri anlamında kullanımı yenicedir. Zaten vergi mükellefi (yükümlüsü) kullanımında asli anlamı mevcuttur. Külfet, “zahmet, yük, yükümlülük” demektir. Tekellüf, “ağırlama, zahmet üstlenme, sorumluluk üstlenme, zahmete katlanma” demektir.

Rabbimizin adaletinde nimet-külfet dengesi vardır. Allah hiç kimseyi kapasitesi dışında/üstünde yükümlü tutmaz. Ayağı olmayan birinin abdestte ayağını yıkaması imkânı ve yükümlülüğü olmadığı gibi yoksul birinin zekât vermesi, sağlığı elvermeyen birinin oruç tutması yükümlülüğü yoktur. Amazon ormanlarında yaşayan bir yerli ile, kutuplarda yaşayan bir Eskimo ile Türkiye’de müslüman bir anne-babadan doğan kişinin yükümlülükleri elbette bir olmayacaktır.

Her insan, lehinde ya da aleyhinde yaptıkları ile Rabbine dönecektir. Orada hiç kimseye haksızlık yapılmayacağı gibi iltimas da yapılmayacaktır. Kesb de, iktisâb da kazanım demektir. Bu ayette, kesb hayır olan kazanımları, iktisâb da şer olan kazanımları ifade etmektedir. Nisâ suresinde iyiliklerin Allah’tan kaynaklandığı ve kötülüklerin nefisten kaynaklandığı zikredilmektedir (en-Nisâ 4/79). “Kesb”in “zahmetsiz kazanmak, emeksiz miras veya hibe yoluyla bir kimsenin vermesiyle kazanmak” gibi sözlük anlamları da vardır. Dolayısıyla insanın iyilik veya hayır namına kesbettikleri bir bakıma Allah’ın o kimseye ikramı gibi olmuş olur. Diğer taraftan âyette kötülükler kişinin bizzat kendisine nispet edilmektedir. Bu minvalde iktisâb, özü itibariyle bizzat kişinin kendisinin sadece kendisi için elde ettiği kazancı ifade etmektedir. Dolayısıyla kişinin günah veya kötülük olarak elde ettikleri, birileri tarafından kendisine verilen veya birilerinden kendine miras kalan değil; söz konusu günah ve kötülükler bizzat kendi kazanımları olmuş olur. Bu durum, kişinin gerçekleştirdiği eylemlerden sorumlu olduğuna açık bir şekilde işaret etmektedir. Cennet, Allah’ın bir fazlı, ihsanı iken, cehennem Allah’ın adaletidir. Hz. Aişe, Resulullah’tan şöyle rivayet eder: "Resulullah 'sizden hiçbiriniz kendi ameliyle Cennet'e giremez' buyurdu. Orada bulunanlar: 'Sen de mi ya Resulullah?' dediler. Resulullah da: 'Şayet Allah beni rahmetine gark etmese ben bile' buyurdu."

Yukarıda geçen kesb kavramının kaderle bağlantısı açıktır. Kader konusuna mezheplerin bakış açısı aşağıdaki gibidir:

- Cebriyye mezhebi: “İnsanların ortaya koydukları fiillerde ve davranışlarda kendilerine mahsus irade ve kudretleri yoktur”

- Mu'tezile mezhebi: "Bu fiiller ve davranışlar, bağımsız olarak insanın irade ve kudretinin eseridir, fiilini yoktan var eden (îcâd) kuldur"
- Eş'ari mezhebi: "Kulun fiili meydana gelirken Allah'ın irade ve kudreti yanında –etkisi bulunmaksızın– kulunki de vardır"
- Mâturidi mezhebi: Allah Teâlâ kullarına irade ve kudret (güç) vermiştir. Bu irade ve kudret yaratılmıştır, hem hayır hem de şer için işler ve bu mânada "külli" niteliklidir. Külli irade ve kudretin, hayır ve şerden birine sarfedilmesi ise cüz'î niteliklidir; yani cüz'î kudret, cüz'î iradedir. Buna kesinleşmiş ve fiile yönelmiş azim ve "kesb" de denir. Kesb, fiilin aslını (yok iken var olmasını, yaratılmasını) değil, vasfını (hayır veya şer olmasını) etkiler. İşte beşerî sorumluluk da bu kesbe dayanır. Açıkladığımız âyette kulun fiiline etkisini açıkça ifade eden kelime, Türkçesi "elde etmek, kazanmak, hak etmek" demek olan "kesb"dir. "Kul kesbeder, Allah da yaratır" cümlesi bu gerçeğin vecizeleşmiş şeklidir.

İfrat ve tefrite savrulan Cebriyye ve Mutezile mezhebinin görüşü ile dengeli tutum sergileyen ehl-i sünnet velcemaat mezhebinin yaklaşımlarını bir misalle örneklendirelim:

Arkadaşı tarafından silahla öldürülen bir adamın durumunu düşünelim. Arkadaşı silahla vurmasa, bu kişi o anda başka bir sebeple (trafik kazası, kalp krizi vb.) yine ölür müydü, yoksa ölmez miydi?

- 1) Cebriyye mezhebi: "Silahla vurulmasaydı, her halükarda yine ölecekti" (Sebepten bağımsız kesin ve belirli sonuç)
- 2) Mutezile mezhebi: "Silahla vurulmasaydı, kesinlikle ölmeyecekti" (Sebebe bağlı sonuç, sebep yoksa sonuç da oluşmaz)
- 3) Ehl-i sünnet vel cemaat mezhebi: "Silahla vurulmasaydı, yine ölecekti veya kesinlikle ölmeyecekti biçiminde hüküm vermemiz doğru değil, varsayım üzerine hüküm verilmez, bizce ölüp ölmeyeceği meçhul. Kaderde, o adamın ölmesi, katilin silahından çıkacak kurşunla birlikte tayin edildiğinden, sebebin yok varsayılması durumunda sonuç hakkında bir şey söyleyemeyiz. Kaderde, sonuç, o sonuca vesile olacak sebeple birlikte takdir edilir.

"Ey Rabbimiz! Unutursak veya yanılırsak bizi sorumlu tutma." "Hata ve unutmadan doğan sorumluluk ümmetinden kaldırılmıştır." hadis-i şerifi bununla ilgilidir. Bu hüküm, bütün hata ve unutmalarından sorguya çekilmeyeceğimiz anlamına gelmez. Gücümüz dahilinde olan hatalardan sorumlu olmaz mıyız? Meselâ düğünde havaya ateş açarak bir çocuğu vuran kişi "hatayla oldu, isteyerek vurmadım" diyebilir mi?

Sarhoş olan kişi “yanıldım, kırmızıyı yeşil görüp gaza bastım” diyebilir mi? Hata ve unutkanlık, kişinin gücü dahilinde olmayan beşeri zaafının sonucu olabilir. Bu durumda hemen Rabbine yönelir, affını ve hoşgörüsünü talep eder.

"...Ey Rabbimiz, bizden öncekilere yüklemiş olduğun gibi bize de ağır yük yükleme..." İsrailoğulları'nda İslam'a göre yeme-içme-temizlenme gibi konularda farklı bazı haramlar mevcuttu, “cumartesi” günü ticaret veya avlanmaları yasaklanmıştı. Böylece müminler, kendilerinden öncekilere Allah'ın yüklediği ağırlıkları yüklememesi için Rabblerine dua etmektedirler. İslâm'ın insanlara getirdiği yükümlülükler zorlanmadan yapabilecekleri ödevlerdir. Şahsî ve özel durumlar sebebiyle zorluk baş gösterdiği takdirde de ruhsatlar vardır.

Tahmil-tuhammil aynı kökten gelen fiillerdir. Kökeni Ha-Mim-Lam ح م ل “taşımak, yük taşımak, yüklenmek” fiiline dayanır.

- Haml “taşımak”
- Hamletmek “..’e yüklemek”
- Hamle “(öne) yüklenme, atılım”
- Hamûle “yük”
- Hamal (Arapçası hammâl) “yük taşıyıcı”
- Hâmil “taşıyan, taşıyıcı” (hâmil-i kart yakınımıdır, hâmiline çek)
- Hâmile “hanım taşıyan, taşıyıcı” (taşıyıcı anne ifadesini de hatırlatıyor)
- Tahammül “bir yükü üstüne alma, taşıma” (Tahammül gücü: taşıma gücü, dayanma gücü)
- İhtimal “Bir şeyi taşıyabilme, ona gücü yetme, tahammül edebilme” Esas anlamı bu olup, olasılık, olabirlik anlamı yenidir.

Aslında fıtrat dini olan İslam'a bütün insanlığın akın akın girmesi gerekirdi. Fakat Allah'ın imtihan için kullarına verdiği akıl, irade, nefis, yine bu maksatla insanlara musallat olan şeytan milyarlarca insan için doğru yolun ve hak dinin engelleri olmuş, müminin beklentisinin aksine insanların hakkıyla şükredenleri, küfür ve nankörlük içinde olanlardan az bulunmuştur. Bu çokluk karşısında müminler, kendi güç ve gayretleri yanında ve ondan daha çok yüce Allah'ın yardımına sığınmak durumundadırlar: “Sen bizim Mevlâmızsın, inkârcılara karşı bize yardım et!”

Mevlâ ne demektir? Mevlânâ ismi insanlar için kullanılabilir mi?

Mevlâ sözlükte; “Rab, efendi, dost, arkadaş, yardımcı, sahip ve malik, köle azat eden, azat olmuş köle, bir işi gören, idare eden” gibi birçok farklı anlamlara gelir. Allah’a izafe edildiğinde “sevme, koruma, yardım etme, tasarruf ve himayesi altında bulundurma” gibi anlamları öne çıkar. Mevlâ kelimesinde asıl olan mana, sevgi ve manevî yakınlıktır. Mevlâ kelimesi, Kur’an’da hem Allah için, hem de insanlar için kullanılmıştır. Bu kelime, “Biliniz ki Allah sizin Mevlânızdır (Sahibinizdir). O ne güzel Mevlâ (sahip) ve ne güzel yardımcıdır!” (Enfal, 8/40) ve “Sen bizim Mevlâmızsın.” (Bakara, 2/286) ayetlerinde Allah için; “O gün dostun dosta hiçbir faydası olmaz.” (Duhan, 44/41) ayetinde ise, insan için kullanılmıştır. Çeşitli hadislerde de mevlâ Allah’ın isimlerinden biri olarak zikredilmiştir; “Allah bizim Mevlâ’mızdır.” Buna göre “mevlâ” kelimesinin sonuna eklenen ve “bizim” anlamına gelen “nâ” zamiri ile birleşerek oluşan “mevlânâ” ifadesi; hem Allah hem peygamber hem de insanlar için kullanılabilir. Allah için “Mevlana” denildiği zaman “Rabbimiz, sahibimiz”; Peygamber veya insanlar için denildiği zaman ise “dostumuz” veya “efendimiz” anlamları kastedilmiş olur.

<https://www.siyertv.com/bedi-ve-mevlana-isimleri-beser-icin-kullanilabilir-mi/>
bağlantısından bu konuyu okuyabilirsiniz.

16.15. RAMAZAN-15[Sıkça Rastlanan Bazı İfadeler]

Şu'arâ Suresi 88. Âyet

یَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ

Yevme lâ yenfe'u mâlun velâ benûn(e)

O gün ki ne mal fayda verir, ne de oğullar(evlâtlar)

Yenfe'u “Nun-Fe-Ayn ن ف ع Fayda vermek” fiilinden geliyor. Türkçe'de kullandığımız menfaat de aynı kökten...

Benûn “oğullar” demek... Benî İsrâil “İsrâiloğulları yani kadın-erkek Hz. Yakub'un soyundan gelenler” Benî Âdem “Âdemoğulları yani kadın-erkek Hz. Âdem'in soyundan gelenler” demek, Benin ülkesinin adı da aynı yerden geliyor. Akla Neşet Ertaş'ın “analar insandır, biz insanoğlu” sözü geliyor...

Şu'arâ Suresi 89. Âyet

إِلَّا مَنْ آتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ

İllâ men eta(A)llâhe bikalbin selîm(in)

Ancak Allah'a selîm bir kalp ile varan müstesna...

Müfessirler, “temiz/arınmış bir kalp” olarak çevrilebilecek “kalb-i selîm” tamlamasını şu mânalarda yorumlamışlardır: Şirk ve şüpheden arınmış, iman esaslarına samimiyetle inanmış, mânen sağlıklı, cehalet ve kötülüklerden arınmış, sünnete gönülden bağlı olup bid'atlardan uzak duran, mal ve evlât sahibi olduğu için şımarmayan bir kalp.

Selîm “güvenilir, barışık, sağ, sağlıklı, maddî ve mânevî kusûru, noksanı olmayan, sağlam, doğru” gibi anlamlara gelir. Sâlim, İslam, selâm, selâmet, teslim, Süleyman, Selman hep aynı kökten gelen kelimelerdir.

Bildiğiniz üzere, doğru-yanlış epistemolojinin, güzel-çirkin estetiğin, iyi-kötü etiğin alanına giriyor. Müslümandan beklenen “doğruyu anlaması için” için akl-ı selimeye, “güzeli hissetmesi için” için zevk-i selimeye ve “iyinin yanında olması için” kalb-i selime sahip olmasıdır.

Levnî “Atalar Sözü” adlı şiirine ne güzel bir beyitle başlamış:

“Tut atalar sözünü kalb-i selîm ol
Gönülden gönüle yol var demişler.”

Bağdatlı Rûhî de yukarıdaki âyetlerden mülhem şiirinde âdetâ ayetlerin meâlini vermiş:

“Sanma ey hâce ki senden zer ü sîm isterler (Ey hoca! Sanma ki senden altın ve gümüş isterler)

Yevme lâ yenfeu'da kalb-i selîm isterler (O hiçbir şeyin fayda vermediği günde, selîm bir kalp isterler)”

Zer Farsça “altın” demektir. Sim, gümüş demektir. Zerrîn “altın gibi, altından yapılmış” anlamına gelir. Zer ile zerd aynı kökten türemiştir. Düğünlerde pilâvla berâber ikram edilmesi âdet hâline gelmiş olan, safranla koku ve renk verilmiş şekerli pirinç tatlısına adını veren zerde “Sarı renk, altın gibi” anlamına geliyor. Zerdali zerd (sarı)+âlû (erik), şeftali şeft (semiz, yağlı)+âlû (erik) ve zerdeçal zerd (sarı)+çûb (çubuk) sarı çubuk anlamına geliyor.

Sıkça Rastlanan Bazı İfadeler

Ona selâm olsun. **عليه السلام**

Hüküm Allah'ındır. **الحكم لله**

Rızık Allah'tandır. **الرزق على الله**

Allah'tan mağfiret dilerim. **أستغفر الله**

Allah'a emanet olun. **في أمان الله**

Doğrusunu Allah bilir. **الله اعلم بالصواب**

İnandık ve tasdik ettik. **آمنا و صدقنا**

Allah'a sığınırız. **نعوذ بالله**

Bazen mazi fiiller dua anlamında kullanılır.

Allah senden razı olsun. رَضِيَ اللَّهُ عَنْكَ

Allah ona rahmet etsin. رَحِمَهُ اللَّهُ

Allah seni hayırla mükâfatlandırsın. جَزَاكَ اللَّهُ خَيْرًا

Bârekallah/Allah mübarek/bereketli eylesin. بَارَكَ اللَّهُ

Allah onu affetsin. عَفَى اللَّهُ عَنْهُ

Allah bize yeter. حَسْبُنَا اللَّهُ

Allah bizi korusun. حَفِظْنَا اللَّهُ (Türkçede hafazanallah olarak yerleşmiştir)

16.16. RAMAZAN-16[Hutbe Duaları]

Nasreddin Hoca, bir Cuma günü kürsüde vaaz ederken, bakmış ki dinleyenlerin büyük bir kısmı uyukluyor, “Muhterem cemaat! Sabah buraya gelirken bizim derenin kenarında üç ayaklı ördekler sıra sıra gidiyorlardı...” demiş. Cemaatin gözü faltaşı gibi açılmış. Herkesin dikkatini çekince Hoca lafı gediğine koymuş: “Ey cemaat-i müslimin! Bir saattir hakikatlerden bahsediyorum, uyuklamaya başladınız, iki kuyruklu yalan uydurdum, hemen gözünüz açıldı, oluyor mu şimdi?” demiş.

Nasreddin Hoca, insan psikolojisini gerçekten iyi tahlil ediyor. Ancak bugün Cuma namazlarında bırakın vaazı, dinlenmesi şart olan hutbede bile telefonuyla oynayanlara, arkadaşıyla sohbet edenlere rastlıyor ve üzülüyoruz. Halbuki hatip minbere çıktığı andan namaz bitinceye kadar bir bütün olarak görülmüştür. Peygamberimiz hutbe esnasında yanında konuşan arkadaşını ikaz etmeyi dahi hoş karşılamamış ve bu konuda ümmetini şöyle uyarmıştır: “Cuma günü imam hutbe okurken konuşan arkadaşına ‘Sus!’ bile desen, hatalı bir iş yapmış olursun.”

Bir üzücü konu da her hafta “Şüphesiz Allah; adaleti, iyilik yapmayı ve yakınlarla vermeyi emreder; hâyâsızlık, fenalık ve azgınlığı da yasak eder. O, düşünüp tutasınız diye size böyle öğüt veriyor.” ayetini dinlememize rağmen, düşünüp tutmaya yönelik çabası olanların az olması...

HUTBEDE OKUNAN BAZI AYET VE DUALAR

1.HUTBE

İç ezan bittikten sonra hatip ayağa kalkarak hutbenin birinci bölümünün Arapça kısmını oluşturan şu metni okur:

أَلْحَمْدُ لِلَّهِ أَلْحَمْدُ لِلَّهِ أَلْحَمْدُ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنُسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنَتُوبُ
إِلَيْهِ وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَلَا
مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّ فَلَا هَادِيَ لَهُ نَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ
لَهُ وَنَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا مُحَمَّدًا عَبْدَهُ وَرَسُولَهُ

“Hamd Allah’a mahsustur (3 defa). O’na hamd ediyor, O’ndan yardım istiyor, O’ndan mağfiret diliyor ve O’na tövbe ediyoruz. Nefislerimizin şerrinden ve kötü amellerimizden Allah’a sığıyoruz. Allah kimi hidayete erdirirse onu saptıracak kimse yoktur. Kimi de saptırırsa onu hidayete getirecek kimse yoktur. Bir tek Allah’tan başka hiçbir ilah olmadığına ve O’nun ortağının bulunmadığına şahitlik ederiz. Ve yine şehadet ederiz ki Hz. Muhammed Allah’ın kulu ve resulüdür.

اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ أَجْمَعِينَ

Allahım! Efendimiz Hz. Muhammed’e ve onun ailesi ve tüm ashabına salat ve selam eyle.

أَمَّا بَعْدُ فَيَا عِبَادَ اللَّهِ اتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوهُ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ
مُحْسِنُونَ

Ey Allah’ın kulları! Allah’a karşı gelmekten sakının, O’na itaat edin. Şüphesiz Allah, kendisine karşı gelmekten sakınanlar ve iyilik yapanlarla beraberdir.

Emmâ ba’d: “Bundan sonra, asıl meseleye gelince” anlamında besmele, hamdele ve duadan sonra sözün başında söylenir.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى فِي كِتَابِهِ الْكَرِيمِ

Yüce Allah Kerîm Kitabında şöyle buyuruyor:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Rahman Rahim Allah'ın adı ile

KONU İLE İLGİLİ AYET OKUNUR

صَدَقَ اللَّهُ الْعَظِيمُ

Yüce Allah doğru söyledi

وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

Ve Allah'ın Elçisi (Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun) şöyle buyuruyor:

KONU İLE İLGİLİ HADİS OKUNUR

صَدَقَ رَسُولُ اللَّهِ فِي مَا قَالَ أَوْ كَمَا قَالَ

Allah'ın elçisi bu sözünde ya da benzeri ifadesinde doğru söyledi

Fi mâ kâl ev kemâ kâl denmesinin nedeni, “Bu naklettiğim hadisin metninde yanlışım varsa Peygamberimiz aslında nasıl söylemiş ise aynen onu kastediyorum” demektir.

HUTBENİN TÜRKÇE KISMI OKUNUR

أَلَا إِنَّ أَحْسَنَ الْكَلَامِ وَأَبْلَغَ النَّظَامِ كَلَامُ اللَّهِ الْمَلِكِ الْعَزِيزِ الْعَلَامِ كَمَا
قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى فِي الْكَلَامِ وَإِذَا قُرَأَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا
لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ

Dikkat ediniz ki; şüphesiz sözün en güzeli, nizamın en kapsamlısı, Aziz, Melik ve Her şeyi bilen Allah'ın kelimasıdır. Mübarek ve Yüce Allah'ın Kelam'ında buyurduğu gibi: “Kur'an okunduğu zaman, onu dinleyin ve susun, umulur ki merhamet edirsiniz.”

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ
اللَّهِ الْإِسْلَامُ صَدَقَ اللَّهُ الْعَظِيمُ

Kovulmuş şeytandan Allah'a sığınırım. Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla: “Şüphesiz Allah katında din islamdır.” Azim olan Allah doğru söyledi

وَقَالَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ التَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ أَسْتَغْفِرُ
اللَّهَ الْعَظِيمَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ وَأَسْأَلُ اللَّهَ لِي وَلَكُمْ التَّوْفِيقَ

ve (Peygamber) Salât ve selâm üzerine olsun: “Günahına(günahından) tövbe eden, hiç günah işlemeyen kimse gibidir” buyurmuştur. Yüce Allah'tan bağışlanmamı diler, O'na tövbe ederim. Kendim ve sizin için Allah'tan başarı dilerim.

Sonra oturarak şu duayı okur

بَارَكَ اللَّهُ لَنَا وَلَكُمْ وَلِسَائِرِ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ
الْأَحْيَاءِ مِنْهُمْ وَالْأَمْوَاتِ إِنَّكَ سَمِيعٌ قَرِيبٌ مُجِيبُ الدَّعَوَاتِ

Allah bize, size ve erkek ve kadın diğer bütün mü'min ve müslümanlara, onların hayatta olanlarına ve ölmüşlerine bereket versin. Şüphesiz Sen İşiten, Yakın olan ve Dualara cevap verensin.

Sonra ayağa kalkar ve ikinci hutbeye başlar.

2. HUTBE

الْحَمْدُ لِلَّهِ حَمْدَ الْكَامِلِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ
وَأَصْحَابِهِ أَجْمَعِينَ تَعْظِيمًا لِنَبِيِّهِ وَتَكْرِيمًا لِمُصَافِيهِ فَقَالَ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ قَائِلٍ
مُخْبِرًا وَآمِرًا إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا
عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

Kâmil manada Allah'a hamd olsun. Salât ve selâm Peygamberimiz Muhammed'e, bütün aile fertlerinin ve ashabının üzerine olsun. Peygamberini yüceltmek ve seçtiklerine ikram için Aziz ve Celil olan (Allah) haber ve emir vererek şöyle buyuruyor: “Şüphesiz Allah ve melekleri Peygambere salât ederler. Ey iman edenler! Siz de ona salât edin ve tam bir teslimiyetle selâm verin.”

Salli ve Barik duaları ve ardından aşağıdaki dua okunur

اللَّهُمَّ وَارْضَ عَنِ الْأَرْبَعَةِ الْخُلَفَاءِ سَيِّدِنَا أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ وَعُثْمَانَ وَعَلِيٍّ ذَوِي
الْصِّدْقِ وَالْوَفَاءِ وَبَقِيَّةِ الْعَشْرَةِ الْمُبَشَّرَةِ وَالْأَلِ بَيْتِ الْمُصْطَفَى وَعَنِ الْأَنْصَارِ
وَالْمُهَاجِرِينَ وَالتَّابِعِينَ إِلَى يَوْمِ الْجَزَاءِ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ
وَالْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ الْأَحْيَاءِ مِنْهُمْ وَالْأَمْوَاتِ
بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

Allahım! Sadakat ve vefa sahibi olan 4 halife efendimiz Ebu Bekir, Ömer, Osman, Ali ve diğer Cennetle müjdelenen 10 kişiden, Hz. Muhammed Mustafanın Âl-i beytinden, Muhacirler'den, Ensar'dan ve bunlara tabi olanlardan kıyamet gününe kadar razı ol. Allahım! Mü'min erkek ve kadınları, Müslüman erkek ve kadınları, onların hayatta olanlarını ve ölmüşlerini rahmetinle bağışla, ey Merhametlilerin en merhametlisi. Selam Peygamberlerin üzerine olsun. Hamd Alemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur.

عِبَادَ اللَّهِ اتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوهُ

Allah'ın kulları! Allah'a karşı gelmekten sakının ve O'na itaat edin

denir ve Nahl sûresinin 90. ayeti ve meali okunur:

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَايَ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ

وَالْمُنْكَرِ وَالتَّبَعِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ

Şüphesiz Allah; adaleti, iyilik yapmayı ve yakınlara vermeyi emreder; hâyâsızlık, fenalık ve azgınlığı da yasak eder. O, düşünüp tutasınız diye size böyle öğüt veriyor.

Hatip, hutbeyi bu şekilde tamamladıktan sonra minberden iner, namaz kıldırarak üzere mihraba geçer.

16.17. RAMAZAN-17[Vahiy Dili]

Nasrettin Hoca, bir Ramazan ayında bir köye imam olarak davet edilmiş. Eskiden imamlar davet edilir, köylerde bir ay boyunca misafir edilirmiş. Fakat bu köyde Hoca'ya ilgi gösterilmemiş. Hoca Ramazan'ın son günü vaaz verirken, Hazreti İsa'nın gökte bulunduğundan bahsetmiş. Cemaatte bulunanlardan birkaçı “Hocam, merak ettik, Hz. İsa gökte ne yer, ne içer?” demiş. Nasrettin Hoca, zaten dertli olduğundan “Behey köftehorlar, köyünüze geleli bir ay oldu, misafiriniz olan benim ne yiyip, ne içtiğimi merak etmezsiniz de, gökte Allah'ın misafiri olan Hz. İsa'nın mı ne yiyip ne içtiğini merak edersiniz?”

Kur'an'ın Arapça indirilmiş olmasının bazı ayetlerde vurgulanmasının hikmeti ne olabilir?

Yûsuf Suresi 2. Ayet

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ

İnnâ enzelnâhu kur-ânen ‘arabiyyen le’allekum ta’kilûn(e)

Anlayasınız diye biz onu Arapça bir Kur'an olarak indirdik.

İbrahim Suresi 4. Ayet

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ فَيُضِلُّ اللَّهُ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

Vemâ erselnâ min rasûlin illâ bilisâni kavmihi liyubeyyine lehum(s) feyudillu(A)llâhu men yeşâu veyehdî men yeşâ(u)(c) vehuve-l’azîzu-lhakîm(u)

Onlara iyice açıklasın diye her peygamberi yalnız kendi kavminin diliyle gönderdik. Artık Allah dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir. Çünkü O, güç ve hikmet sahibidir.

Kur'anın çeşitli ayetlerinde Kur'anın Arapça indirildiğinin vurgulanmasının hikmeti ne idi? Zaten Arapça konuşan bir topluma Arapça gelmesinden daha doğal ne olabilirdi? Bunun hikmetini merak ediyordum.

Bu konuda Diyanet'in Kur'an tefsirinde rastladığım bilginin bunun hikmetini açıkladığını gördüm: “Müşrikler Kur'an'dan önceki kutsal kitapların genellikle

İbrânîce veya Süryânîce indirilmiş olduğunu duyuyor ve biliyorlardı. Bu sebeple bu dillerin ilâhî vahyin özel dili olduğunu sanan bazı kimseler Kur'an'ın da Hz. Muhammed'e bu dillerden biriyle indirilmesi gerektiğine inanıyor, Arapça olarak indirilmiş olmasını yadırgıyorlardı (İbn Âşûr, XIII, 185). Bu yanlış anlayışı düzeltmek maksadıyla yüce Allah, peygamber hangi kavimden ise onlara iyice açıklasın diye mesajı o kavmin diliyle göndermiştir. Kur'an'ı tebliğ etmekle görevli Hz. Peygamber ve kavmi Arap olduğu için Kur'an Arapça olarak gönderilmiştir. Fakat bu durum, onun sadece Araplar'a indirilmiş olduğunu göstermez. Nitekim onun ilgi alanının evrensel ve bütün insanlığa hitap ettiğini gösteren birçok âyet mevcuttur (Bakara 2/185; Âl-i İmrân 3/138; Sebe' 34/28)."

Bu ayetlerden hareketle, aşağıdaki anlamlara ulaşabileceğimizi düşünüyorum:

- Dillerin hepsi Allah'ındır. Doğrudan kutsal bir dil yoktur. Rabbimiz farklı diller üzerinden vahyini göndermiştir. Vahyin, İbrânîce veya Süryânîce indirilmesi beklentisi doğru değildir.
- Son vahiy, indiği gece Kadir'i ve indiği ay Ramazan'ı kıymetlendirdiği gibi indiği dili de kıymetlendirmiştir.
- Elçiler, geldikleri toplumun dili ile tebliğ yapmak üzere gönderilmiştir.
- Herkes bir toplum içinde yaşamak durumunda olduğundan, binlerce dili bilmesi mümkün değildir. Konu diğer ayetlerle birlikte ele alındığında, ahirzaman peygamberinin Araplar içinde yaşamış olması, mesajının evrensel olmasını engellemez.
- Elçilerin varisleri toplumlarının diliyle onlara hitap etmelidir. Yaşadıkları toplum ve çağın diline uygun hareket etmeyenler, tebliği iletmede başarılı olamaz.
- Dili daha geniş anlamıyla ele alırsak, tebliğde başarılı olmak istiyorsak, çocuklara, kadınlara, gençlere, sanatçılara, bilim insanlarına velhasılı tüm toplum katmanlarına "onların diliyle" hitap etmek gerekir.

Sâffât Suresi 180-182. Ayet

Peygamberimiz, kişinin bulunduğu meclisteki toplantı sona erip de kalkacağı zaman bu üç âyeti okumasını tavsiye etmiştir. Bu âyetler, Allah'ı takdis ve tenzih ederek övgüyle anmanın ve peygamberleri yâdetmenin en güzel ifadeleri olduğu için, özellikle Kur'an'dan bir parça okunduktan ve dua edildikten sonra okunması müslümanlar arasında gelenek halini almıştır.

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ
رَبِّ الْعَالَمِينَ

Subhâne rabbike rabbi-l'izzeti 'ammâ yasifûn(e) Ve selâmun 'alâ-lmurselîn(e)
Velhamdu li(A)llâhi rabbi-l'âlemîn(e)

İzzet Rabbi olan senin Rabbin, onların nitelendirdiklerinden uzaktır/yücedir.
Peygamberlere selâm olsun. Âlemlerin Rabbi olan Allah'a da hamd olsun...

Tevbe Suresi 129. Ayet

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ
الْعَظِيمِ

Fe-in tevellev fekul hasbiya(A)llâhu lâ ilâhe illâ hu(ve)(s) 'aleyhi tevekkeltu vehuve
rabbu-l'arşi-l'azîm(i)

Eğer yüz çevirirlerse de ki: “Bana Allah yeter. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Ben
ancak O'na tevekkül ettim. O, yüce Arş'ın sahibidir.”

Mü'minûn Suresi 97-98. Ayetler

وَقُلْ رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَنْ يَحْضُرُونِ

Vekul rabbi e'ûzu bike min hemezâti-şşeyâtîn(i) Ve e'ûzu bike rabbi en yahdurûn(i)

De ki: “Ey Rabbim! Şeytanların vesveselerinden sana sığınırım. Onların yanımda
bulunmalarından da sana sığınırım, Rabbim!”

16.18. RAMAZAN-18[Reenkarnasyon-Karnaval]

Bakara Suresi 28. Ayet

كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللّٰهِ وَكُنْتُمْ اَمْوَاتًا فَاحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

Keyfe tekfurûne bi(A)llâhi vekuntum emvâten feahyâkum şumme yumûtukum şumme yuhyîkum şumme ileyhi turce'ûn(e)

Allah'ı nasıl inkâr ediyorsunuz ki, siz ölüler idiniz, O sizi diriltti. Sonra sizleri yine öldürecek, sonra sizi yine diriltecek, sonra da O'na döndürüleceksiniz.

Bazıları bu âyeti, insanların defalarca ölüp başka bir bedende yeniden dünyaya geldiklerini savunan reenkarnasyona/tenâsühe delil göstermeye çalışmaktadır. Tenasüh, nesh “suret çıkarmak, başka bir surete koymak” kelimesinden gelir. Nüşa da aynı kökten gelir. Latince carn “et” demektir. Fransızca incarnation “ete bürünme, vücut bulma” anlamına gelir. Reenkarnasyon da, “tekrar ete bürünme, tekrar bedenlenme” anlamına geliyor. Bir bedenden ayrılan bir rûhun insandan hayvana, hayvandan insana, bir bitkiye veya bir cisme geçtiğini kabul eden inanış, ruh göçünü belirtmektedir.

Bu inancı, Kur'an-ı Kerîm ve hadislerden çıkartmak ve delillendirmek mümkün değildir. İslâm ve önceki dönemdeki Peygamberlerin ilahi mesajları, insanın öldükten sonra tekrar dirileceğini, dünyada yapıp ettiklerinin hesabını vereceğini, hesabın sonucuna göre muamele göreceğini haber vermişlerdir.

“Sizi topraktan yarattık; yine sizi oraya döndüreceğiz ve bir defa daha sizi oradan çıkaracağız” (Tâ-hâ/55) , “Onlar da şöyle derler: “Ey Rabbimiz! Bizi iki defa öldürdün, iki defa da dirilttin. Günahlarımızı kabulleniyoruz. Şimdi (bu ateşten) bir çıkış yolu var mı? Sizin bu cezanızın sebebi, tek olan Allah'a çağırıldığımızda inkâr etmeniz, O'na şirk koşulduğunda inanmış olmanızdır. Artık hüküm, yüce ve büyük olan Allah'ındır.” (Mü'min 11-12) ve “Nihayet onlardan birine ölüm gelip çattığında, ‘Ey Rabbim! Beni geri gönder’ der. ‘Tâ ki boşa geçirdiğim dünyada iyi iş yapayım.’ Hayır! Onun söylediği bu söz, boş laftan ibarettir. Onların gerisinde ise, yeniden diriltilecekleri güne kadar süren bir engel vardır.” (Mü'minûn 99-100) ayetleri de gözönüne alındığında, iki ölüm ve iki dirilme

- Ölü olma hali: Yaratılmadan önceki safha
- Diriltirme: Dünyaya gelme
- Öldürülme: Vefat etme

- Yeniden diriltirme: Ahirette tekrar dirilme şeklinde gerçekleşmektedir/gerçekleşecektir.

“Carn-et”den türemiş ilginç kelimeler: Karnivor ve karnaval

İhtiyacı olan besini katı parçalar hâlinde alarak yapılan beslenmeye holozoik beslenme denir. Holozoik beslenme üçe ayrılır: Sadece bitkisel besinlerle beslenen canlılara otçul (herbivor) (İnek, koyun, tavşan vb.), sadece hayvansal gıdalarla beslenen canlılara etçil (karnivor) (Kaplan, aslan, kurt vb.), her iki besin türüyle de beslenebilen canlılara ise hepçil (omnivor) (İnsan, ayı, maymun vb.) canlılar denir.

Karnivor (etçil) kelimesi gibi karnaval da “et” ile bağlantılıdır. Fransızca carnaval da, Latince carne vale «ete veda» deyiminden alıntıdır.

Karnaval, Katoliklerde 40 günlük büyük perhizden/oruçtan önce, genelde Şubat-Mart ayları arasında Pazar günü başlayıp Salı günü biten 3 günlük kutlamaları ifade eder. Eski dönemlerde oruçtan önceki 3 günde büyük miktarlarda et, peynir, tereyağı, yumurta gibi et ürünleri tüketilir; sonra, et ve et ürünlerinin tüketilmediği, şarabın içilmediği 40 gün süren ve Paskalya yortusunda sona eren ‘oruç’ dönemi başlardı.

13. yy’da karnaval kutlamalarında müzik, dans, çeşitli yarışmalar ve eğlenceler de bulunuyordu. Ancak 15. yy’dan itibaren, Katolik kilisesi karnaval kutlamalarını dine aykırı gördüğü için karşı çıkmaya başladı. Bunun üzerine, kilisenin karnavala karşı tavır alması maske ve kıyafetlerle alaya alınmaya başladı. Bu nedenle karnavalcılar şeytan, korsan, palyaço ve hayvan figürleri gibi kostümleri seçmeye başladılar. Hayvan figürleri çeşitli anlamlara da gelir: Ayı ve domuz iştahı, horoz ve keçi şehveti, eşek tembelliği, ejderha ise kıskançlığı sembolize eder. Diğer yandan, İspanyol ve Portekiz sömürgeciler tarafından Latin Amerika’ya getirilen karnaval kutlamaları da, tamamen sefahat dolu eğlencelere dönüştü.

Halihazırda bahsedilen orucu tutan dindar hıristiyanlar da mevcut. 7 hafta boyunca bazı yiyecekleri terketmenin yanısıra, tatlı, alkol, televizyon ya da bilgisayar oyunu gibi zevk veren şeylerden vazgeçilmesi gerektiğini düşünüyorlar. Ayrıca, “Cimrilikten uzak 7 hafta” gibi temalar belirlenerek, insanlara yoksullara yardımcı olmaları gerektiği hatırlatılıyor. Teolog Anne Braun-Schmitt şöyle diyor: “Bence, insan bu 7 haftayı biraz sorgulama yaparak değerlendirebilir ve kendi hayatını biraz yoluna koyabilir. Diğer taraftansa, pek çok kişi bu dönemde yaşamın anlamına ilişkin derin sorgulamalar yapıyor ve manevi şeylerle ilgileniyor. Paskalyaya kadar, yedi hafta süren oruç döneminde böyle yaşamak ve böyle yaşayıp manevi zirveye ulaşmak iyi bir imkân.”

Hatırlarsanız, oruç ile ilgili âyette, Rabbimiz daha önceki ümmetlere de orucu farz kıldığını belirtiyordu. “Yaşamın anlamına ilişkin derin sorgulamalar yapma”, “TV veya bilgisayar oyunu gibi mâlâyanîyâttan uzak durma”, “yoksullara yardımcı olma” gibi manevi boyuttaki bu olumlu davranışların, hak dinden geriye kalanlar kapsamında olması muhtemeldir. Dua edelim ki, onlar da şirk unsurlarından uzaklaşıp, tevhid çizgisine gelsinler. Ayrıca onların bu tutumu, Ramazan'ın hikmetini anlamlandırmada zorluk çeken müslümanlar için de bir örnek ve ibret dersi olmalı.

16.19. RAMAZAN-19[Asr S-Kevser S]

Esnek Strateji

Nasreddin Hoca bir Cuma günü vaaz için kürsüye çıkar ve “Ey cemaat, bugün size ne anlatacağım biliyor musunuz?” diye sorar. Cemaat hep birlikte “hayır, bilmiyoruz” diye cevap verir. Hoca “Bilmediğiniz şeyi size nasıl anlatabilirim, bilmiyorsanız hiç girmeyeyim” diyerek kürsüden iner.

Cemaat bu işe anlam veremez.

Ancak gelecek Cuma Hoca yine kürsüye çıkınca, “Ey cemaat, bugün size ne anlatacağımı biliyor musunuz?” diye sorar. Bir önceki haftadan tecrübeli cemaat “Evet, biliyoruz.” derler. Bunun üzerine Hoca “Bildiğiniz şeyi ben size nasıl anlatabilirim, biliyorsanız anlatmaya gerek yok” der ve kürsüden iner.

Cemaat, kendi arasında konuşarak “Hoca aynı soruyu sorarsa, yarımız biliyoruz, diğer yarımızda bilmiyoruz desin” deme konusunda anlaşırlar.

Gelecek Cuma Hoca yine vaaz kürsüsüne çıkar ve cemaate aynı soruyu sorar: “Ey cemaat, bugün size ne anlatacağımı biliyor musunuz?” Bu soruya hazırlıklı olan cemaat, “Yarımız biliyor, yarımız bilmiyor” der. Bunun üzerine Hoca taşı gediğine koyar ve “Bilenler bilmeyenlere anlatsın” diyerek vaaz kürsüsünden iner.

Fıkra çok komik ve güzel, ancak İnternet’te eğitimci Hasan Ekinci’nin ilginç bir yorumunu buldum, fıkranın eğitim konusunda önemli mesajları içerdiğini belirterek özetle şöyle yorumluyor:

Ön hazırlık şarttır: Hoca, ilk defa kürsüye çıktığında “Bilmediğiniz şeyi size nasıl anlatabilirim?” derken, ön hazırlığın önemini vurguluyor. İnsan yeni bir şey öğrenmek için bir yere gidiyorsa, öğreneceği şey hususunda bir ön hazırlığı olmalı ki daha etkili ve kalıcı bilgilere sahip olabilsin.

Önyargıdan arınmalı: İkinci Cuma vaazında “Bildiğiniz şeyi ben size nasıl anlatabilirim?” derken, önyargıdan arınmanın önemini vurguluyor. Bir şeyi öğrenmek istiyorsanız o konuda ‘ben bunu biliyorum’ ön yargısını üzerinizde taşımanız gerekir.

Bilgi paylaşıldıkça çoğalır: Üçüncü Cuma vaazında “Bilenler bilmeyenlere öğretsin” derken, bilginin paylaşılması gereğinin altını çiziyor. Bilgi, insanlığın ortak malıdır. Bilgi kimsenin tekelinde olmamalıdır. Bilgi paylaşıldıkça çoğalır ve paylaşımın yaşamı güzelleştirir.

Asr Suresi 1-3. ayetler

وَالْعَصْرِ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ

Vel-'asr(i) İinne-l-insâne lefî husr(in) İllâ-llezîne âmenû ve 'amilû-ssâlihâti ve tevâsav bilhakki ve tevâsav bi-ssabr(i)

Asra and olsun ki, insan gerçekten ziyan içindedir. Bundan ancak iman edip iyi ameller işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve sabrı tavsiye edenler müstesnadır.

Ashâb-ı kirâmdan iki kişinin karşılaştıkları zaman, biri diğerine Asr sûresini okumadan ve ardından selâm vermeden ayrıldıkları rivayet edilir.

Asr, çağ, ikinci vakti, uzun zaman demektir.

“Vav-Sad-Ye(Vesıye) و ص ي “vasiyet etti” anlamına gelmektedir. Tavsiye, vasiyet, vesayet ve vâsi aynı kökten gelmektedir.

Yüce Allah zamanın önemine dikkat çekmiş; onu iyi değerlendirmeyen insanın sonunun, âyetteki deyişle “hüsrân” (ziyan) olacağını hatırlatmıştır. Burada “ziyan”la âhiret azabı kastedilmiştir. Çünkü zamanı ve ömrü boşa geçirmiş insan için en büyük ziyan odur. Sûrede bu ziyandan ancak şu dört özelliğe sahip olanların kurtulacağı ifade edilmiştir:

- a) Samimi bir şekilde iman etmek;
- b) Dünya ve âhiret için yararlı işler yapmak, yani din, akıl ve vicdanın emrettiklerini yerine getirmek, yasakladıklarından kaçınmak;
- c) Hakkı tavsiye etmek;
- d) Sabrı tavsiye etmek.

Mehmet Âkif Ersoy'un deyişleriyle Asr sûresi bize şunu anlatır:

“Hâlikin nâ-mütenâhî adı var en başı Hak
Ne büyük şey kul için hakkı tutup kaldırmak
Hani ashâb-ı kirâm ayrılalım derlerken
Mutlaka sûre-i ve'l-Asr'ı okurmuş bu neden?
Çünkü meknûn o büyük sûrede esrâr-ı felâh
Başta îmân-ı hakîkî geliyor sonra salâh

Sonra hak sonra sebât: İşte kuzum insanlık
Dördü birleşti mi yoktur sana hüsrân artık”

Kevser Suresi 1-3. Ayetler

إِنَّا آعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَأَنْحَرِ إِنَّ شَانِكَ هُوَ الْأَبْتَرُ

İnnâ a'taynâke-lkevser(a) Fesalli lirabbike venhar İne şâni-eke huve-l-ebter(u)

Şüphesiz, biz sana Kevser'i verdik. O halde Rabbin için namaz kıl ve kurban kes.

Doğrusu sana kin besleyen, asıl odur soyu kesik olan.

Peygamberimizin çocukları sırasıyla Kasım, Zeyneb, Abdullah, Ümmü Gülsüm, Fatıma ve Rukiyye idi. Bunlardan önce Kasım, sonra Abdullah vefat etti. Bunun üzerine As b. Vail, "Muhammed ebterdir. Yerine geçecek hiçbir erkek çocuğu yoktur. Ölümünden sonra ismi silinecek ve siz de ondan kurtulacaksınız" demiştir. Ebu Cehil, Ukbe b. Muiyt ve Ebu Leheb de benzer çirkin sözleri söylediler. Akrabaları, yakınları ve kabilesi taziye ve teselli yerine, âdeta bayram yaptılar. Bunun üzerine Allah, Rasulullah'a bu sure ile müjde verdi.

"Kevser", kesretin mübalağa sigasıdır. Lugat manası, "sınırsız bolluk"tur. Ama burada kullanılış biçimi ile sadece kesret anlamı değil, aynı zamanda hayır, iyilik ve nimette de bolluk anlamı taşır. Kevser peygamberlik, Kur'ân, şefaât makamı, ilim gibi hususları kapsar; ayrıca cennette Peygamberimize verilen bir havuz/nehir olup ümmeti oradan su içecektir. Kesret, teksir, küsur, ekser, kesir, inkisar, kesre hep aynı kökten gelmektedir.

Sure, Hz. Peygamberi Allah'a şükür olsun diye namaz kılmaya ve kurban kesmeye çağırır.

Sûrenin başı ile sonu arasında, yani "Kevser" ile "Ebter" arasında mutabakat vardır. Çünkü Kevser, "çok hayır"; ebter ise, "her türlü hayırdan mahrum" demektir. Şânieke, "sana buğz eden, kin besleyen" demektir. Esas ebterin Peygamberimize kin besleyen olduğu belirtilmektedir. Soyları devam etmesine rağmen, bugün hiç kimse, Ebu Cehil, Ebu Leheb veya As b. Vail ya da Ukbe b. Muiyt gibi İslam düşmanlarının soyundan olduğunu bilmez, isimlerini de hatırlayıp iyi biçimde anan yoktur. Ancak Peygamberimiz ismiyle, sevgisiyle dillerde ve gönüllerde yaşamaktadır. Ayrıca maddi soyu da kızı Fatıma'dan devam etmiştir.

16.20. RAMAZAN-20[Kâfirûn S]

Teravih namazını çok hızlı kıldıran bir imam varmış. Cemaatin bir kısmı kıyâmda, bir kısmı rükûda, bir kısmı secde hocaya yetişmeye çalışıyorlarmış. Birkaç gün geçince, bazıları “Bu böyle olmayacak, Diyanet’e şikâyette bulunalım” demiş. Diyanet, şikayet üzerine yerinde inceleme için bir müfettiş göndermiş. Müfettiş de cemaatle birlikte namaza durmuş. İmam o gün huşu içinde yavaş yavaş kıldırması terâvihi... Cemaat “Hocam, her gün hızlı kıldırıyordunuz, bugün niye böyle yavaş kıldık?” deyince, Hoca arkasına işaret ederek “Radar var, radar” demiş.

Kâfirûn Suresi 1-6. Ayet

Her inanış bir başkaldırı ile başlamıştır. Nitekim “Lâilâhe illallah” ile ifade edilen tevhid beyanında da önce sahte ilâhlar reddedilmektedir. Şirke dayalı toplumsal düzenin sarsılmasından endişe eden müşrikler, daha önce yaptıkları başka tekliflerin yanısıra farklı uzlaşma teklifleri ile de gelmişlerdir:

- Peygamberimizden bir sene kendi ilâhlarına tapmasını istemişler, bir sene de kendilerinin onun ilâhına tapacaklarını belirtmişler,
- “Bizim ilâhlarımızdan bazılarını istilâm et (öp, el sür), biz de seni tasdik edip ilâhına ibadet edelim” demişler,
- “Ey Muhammed! Gel, biz senin taptığına tapalım, sen de bizim taptığımızı tap. Biz ve sen bu işte müşterek olalım. Eğer senin taptığın bizimkinden hayırlı ise, biz ondan nasibimizi almış oluruz ve eğer bizim taptıklarımız seninkinden hayırlı ise, sen de nasibini almış olursun.” demişlerdir.

Özellikle son teklifteki cingözlüğü görüyor musunuz? Sepet yapan yatırımcı misali... İnanç batıl olunca, rahatça üzerinde oynanıp, yeni şartlara adapte olabiliyor. Burada Peygamberimizin tavizsiz duruşu bile, inancındaki sağlamlığın ve duruluğun bir ispatı durumunda... Bunun üzerine bu sûre nâzil oluyor. İman ile küfrün/şirkin birarada bulunmasının ve iki inanç sistemi arasında bir uzlaşmaya gidilmesinin mümkün olmadığı kesin olarak ifade ediliyor.

Kâfir, Kef-Fe-Ra kökünden gelmektedir. “Gizlemek, örtmek, reddetmek, inanmamak, müteşekkik olmamak, şükran duymamak, nankörlük etmek, tanımamak” gibi anlamlara gelir. Kâfir, gerçeği örten, nimeti görmezlikten gelendir. Tohumu toprağın altına eken ve böylece onu örtüp gizleyen çiftçiye kâfir denildiği gibi, kılıcı örttüğü için kınına, gündüzü örttüğü için geceye, yıldızları örttüğü için buluta da kâfir denir.

Küfrân-ı nimet, nimeti ve nimet sahibini görmezden gelmektir, nankörlüktür. Bazı ibadetler ve tevbe de bir takım günahları örttüğü için bunlara da kefâret denilmiştir. Kefere ve küffar “kâfirler” demektir. Tekfir “bir kimseyi kâfir ilan etme” anlamına gelir. Yahudilerin “kefaret günü/ yevmu'l-kefâret” bayramını ifade eden “yom kippur” da aynı kökten gelmektedir. Arapça'daki küfür ile Türkçe'deki küfür arasındaki ilişki nasıl kurulmuştur? Bu konuda bir sonuca ulaşamadım. Ancak, küfrün çok kötü bir eylem olması ve sövmenin edebini örtülmesi ile ortaya çıkması, küfrün dilin kötülüğünün unsurlarından biri olan sövgü ile aynı anlamda kullanılmasına sebebiyet vermiş olabilir.

قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ وَلَا أَنَا
عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْ وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِي دِينٌ

Kul yâ eyyuhâ-lkâfirûn(e) Lâ a'budu mâ ta'budûn(e) Velâ entum 'âbidûne mâ a'bud(u)

Velâ enâ 'âbidun mâ 'abedtum Velâ entum 'âbidûne mâ a'bud(u) Lekum dînukum
veliyê dîn(i)

De ki: “Ey kâfirler! Ben sizin taptıklarınıza tapmam. Siz de benim taptığıma tapanlar
değilsiniz. Ben de sizin taptıklarınıza tapacak değilim. Siz de benim taptığıma tapacak
değilsiniz. Sizin dininiz size, benim dinim de banadır.”

Bazı müfessirlere göre, 4-5. âyetlerde, gelecekte Hz. Peygamber'in müşriklerin taptığına tapmayacağı, onların da Hz. Peygamber'in taptığına tapmayacakları ifade edilmekte; 2-3. âyetlerde ise halihazırda da onların tutumlarının farklı olmadığı bildirilmektedir.

Bazı müfessirlere göre de 4-5. âyetler 2-3. âyetlerdeki gerçeği pekiştirmekte olup, bu sanata dil kurallarında, Arap şiirinde ve hadislerde de örnekler bulunmaktadır.

16.21. RAMAZAN-21[Nasr S-Hapşırma Duası]

Bir anekdot

Cem Karaca, küçüklüğünde yaşadığı bir olayı anlatıyor: “Yedi yaşlarında camiye gittim. Dizimde ağrı olduğu için bir ayağımı uzatmıştım. Birden yaşlı bir adamın ayağıyla ayağıma vurmasıyla irkildim. Sonra haşin bir ifadeyle 'utanmıyor musun, Allah'ın evinde ayağını uzatmış oturuyorsun, kalk' gibi sözlerine muhatap oldum. Kalktım ve yıllar sonra ancak camiye dönebildim.” Günümüzde bazılarımızın da belki hayatında yaşamış olduğu bir travmayı, bir dramı dile getirmiş sanatçımız. O kadar çok dersler var ki bu hatıra içinde... Allah'ın güzel kuluymuş ki, bu travmaya rağmen “beni alkışlarla değil, tekbirlerle gömün” diyecek kadar bilince kavuşmuş olarak yaşamını tamamladı. Allah rahmet eylesin.

<https://youtu.be/Mx1EwrNZdLM> bağlantısından seslendirdiği güzel ilahiyi dinleyebiliriz.

Küçük bir soru: İlâhîde geçen “6666 inen var” neyi ifade ediyor? “Tabii ki âyet sayısı” diyenleri duyar gibiyim. Âyet sayısı ise, neden elimizdeki mushaflarda neden bu kadar âyet yok?

<https://aklatakilanlar.com/kuran-6666-ayet/> bağlantısından cevabına bakabilirsiniz.

Nasr Suresi 1-3. Ayet

إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ۖ وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا ۚ فَسَبِّحْ

بِحَمْدِ رَبِّكَ ۖ وَاسْتَغْفِرْ لَهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا

Îzâ câ-e nasru(A)llâhi vel-feth(u) Ve raeyte-nnâse yedhulûne fi dîni(A)llâhi efvâcâ(n)

Fesebbih bihamdi rabbike vestagfirh(u)^(c) innehu kâne tevvâbâ(n)

Allah'ın yardımı ve fetih geldiği ve insanların akın akın Allah'ın dinine girdiklerini gördüğün zaman, hemen Rabbini hamd ile tesbih et ve O'ndan mağfiret dile. Çünkü O, tevbeleri çok kabul edendir.

- Tam sûre olarak Kur'an'ın en son inen sûresi olduğu kabul edilmektedir.
- Bazı sahabeler bu âyetlerden Hz. Peygamber'in görevinin tamamlandığı ve artık vefatının yakın olduğu sonucunu çıkarmışlardır. Zafer gelip, insanlar akın akın İslam'a girdiğinden artık elçilik görevi tamamlanmış oluyordu. Nitekim bu âyetler indikten sonra Peygamberimiz seksen gün gibi kısa bir süre yaşamış ve vefat etmiştir.

- “Allah’ın yardımı”ndan maksat, İslâm düşmanlarına karşı Allah’ın Hz. Peygamber’e yardım etmesi ve onu zafere kavuşturmasıdır.
- “Fetih”ten maksat ise başta Mekke’nin fethi olmak üzere Hz. Peygamber’e nasip olan bütün fetihlerdir. Yapılan mücadele sonucunda İslâm'a karşı çıkacak hiçbir güç kalmamıştır.
- İnsanların birer ikişer İslam'a girdikleri dönem geçmiş, kabilelerin hiç karşı koymadan topluca İslam'a girdikleri zaman gelmiştir. Özellikle Mekke’nin fethinden sonra kabileler savaşımsızın İslâm’ın hâkimiyetini kabul etmiş ve akın akın İslâm’a girmişlerdir.
- Bir kişi ile başlayan yüce dava, büyük zorluklardan sonra zaferle ve insanların gönlünün kazanılması tamamlanıyordu. Bu kadar güzel nimetlerden sonra Peygamberimiz ve müminler Allah’ı hamd ile tesbih ve istiğfar ile emrediliyor, nimetlerin şükürünün yerine getirilmesi isteniyor.
- Peygamberler ismet sıfatına sahiptir, yani günahattan korunmuşlardır. Peygamberimizin istiğfar etmesi,
 - İnsanlara istiğfar etmenin ne kadar gerekli olduğunu ders vermesi,
 - Ümmetinin günahları için af dilemesi,
 - Devamlı manevî terakkî halinde olması itibarıyla, son durumuna göre bir önceki makamını eksik bulması
 - Nadiren daha evlâ olanı terk etmesi

ile bağlantılı olarak değerlendirilmiştir. Dış dünyanın fethi kadar iç dünyanın fethi de önemlidir. Tarihte dış dünyanın fethini kendinden bilip kibirlenenler çoktur. Peygamberimiz ve sahabiler ise bu nimeti hamd, tesbih ve istiğfar ile tamamlamışlardır.

Hapşırma Duası

Aksıran bir Müslüman **الحمد لله** demesi, orada bulunanların da hapşıran kişiye, **يرحمك الله** “Allah sana rahmet etsin” diyerek mukabelede bulunması, hapşıran kişinin de tekrar, **يَهْدِينَا وَ يَهْدِيكُمْ اللَّهُ** Allah bize ve size hidayet etsin." demesi, Peygamber Efendimizin sünnetidir.

16.22. RAMAZAN-22[Tebbet S]

Tebbet Suresi

- Sûrede Hz. Peygamber'in amcası olup ona karşı düşmanca davranışlar sergileyen Ebû Leheb ve karısı eleştirilmekte, onlar gibi servet ve gücüne güvenenlerin acı sonu bildirilmektedir.
- Kur'an'ın zikrettiği eşler dört kategoride tasnif edilebilir: 1) iyi-iyi: İbrahim ve eşi, 2) kötü-kötü: Ebu Leheb ve eşi; 3) iyi-kötü: Hz. Nûh ile Lût ve eşleri; 4) kötü-iyi: Firavun ve eşi. Rabbim hepimizi birinci kategoride olanlardan eylesin.
- Ebû Leheb ve karısı Ümmü Cemîl ne yapmıştı? Ebu Leheb, önceden Peygamberimizi çok sevdiği, hatta iki oğlunu onun kızlarıyla evlendirdiği halde peygamber olduktan sonra onun azılı düşmanı oldu. Hz. Muhammed, insanların Allah katında eşit olduğunu, onların dinî ve ahlâkî erdemlerine göre değerlendirileceklerini söylüyordu. Ebû Leheb ise kibirli, gururlu ve zengin biri olup fakir ve zayıf insanların kendisine eşit tutulmasını kabullenemiyordu. Kur'an'da, "En yakın akrabaları uyar" meâlindeki âyetin (eş-Şuarâ 26/214) inmesi üzerine Resûlullah bir sabah vakti Safâ tepesine çıkıp Kureyş mensuplarına seslenmiş, Kureyş mensupları etrafında toplanınca, "Size şu dağın arkasından bir düşman süvari birliğinin gelmekte olduğunu söylesem bana inanır mısınız?" diye sormuş, onlar da, "Daha önce senin herhangi bir yalanını duymadık" demiştir. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem kendisinin şiddetli bir azap öncesinde gönderilmiş uyarıcı bir elçi olduğunu bildirmiştir. Dinleyiciler arasında bulunan amcası Ebû Leheb onu azarlamış, yerden bir çakıl taşı alarak Peygamberimize fırlatmış ve "Kuryup yok olasıca (Tebben lek)! Bizi bunun için mi buraya çağırdın?" diyerek uzaklaşmıştır. Bu olayın ardından, Ebû Leheb'in kullandığı "tebb" kelimesiyle başlayan bu sûre nâzil olmuştur. Resûlullah panayırda dolaşarak insanları İslâm'a davet ederken Ebû Leheb de arkasından gider ve çevresindekilere onun yalancı olduğunu söylerdi. Mekkeli kadınların önde gelen simalarından olan karısı Ümmü Cemil de bu düşmanlığında kocasına katılır, hatta zaman zaman dikenli çalılar taşıyıp Hz. Peygamberin geleceği yollara dökerdi. Mücevherlerle süslü değerli bir kolyesini Müslümanlara karşı savaşta kullanılmak üzere hibe etmiştir.
- Sahabinin imanının üstünlüğünü şöyle anlayabiliriz: Suçlu da olsa birçok kişi anne-babasının tarafında olmayı tercih edebilir. Ancak bu sureye rağmen, ne mutlu ki Ebû Leheb'in kızı müslüman olarak Medine'ye hicret etmiş, oğulları Utbe ile Muttalib de Mekke'nin fethinden sonra İslâm'a girmişlerdir.

- Bu sûrede Resûl-i Ekrem'in hak peygamber oluşuna üç işaret vardır: Birincisi, ilk inen sûrelerden biri olan bu sûrede Ebû Leheb'in ve karısının cehenneme gireceğinin bildirilmesi ve yaklaşık on yıl sonra ölen Ebû Leheb'in de küfür üzere ölmesidir. İkincisi, İslâmiyet'in çok az taraftarının bulunduğu bir sırada Hâşimîler'in reisi Ebû Leheb gibi bir kişi hakkında bu kadar ağır bir ifadenin kullanılmasıdır; bu da ancak Allah'ın, peygamberini koruması sayesinde mümkün olabilir. Üçüncüsü, Resûlullah son derece kibar bir şahsiyet olmasına rağmen, Kur'an'da böyle ağır bir üslûba yer verilmesidir; bu ise din konusunda hiç kimseye boyun eğmemesi esasının bir gereğidir.
- Ebû Leheb adı nereden geliyor? İltihapla bağlantısı nedir? Asıl künyesi Ebû Utbe, adı Abdülüzâ olduğu halde babası ona, yanakları ateş gibi parladığı için veya öfkelenildiği zaman yanakları kızardığı için “alev alev parıldayan” anlamında “Ebû Leheb” demiştir. Ne ilginçtir ki, aynı isim Kur'an'da alevli ateşten bahsedilirken kullanılmış, bir anlamda “Alevin babası” olmuştur. İltihap da aynı kökten gelmekte olup, “alevlenme, yanma” demektir.

Tebbet Suresi 1-5. Ayet

تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ مَا أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ سَيَصْلَىٰ نَارًا ذَاتَ
لَهَبٍ وَامْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍ

Tebbet yedâ ebî lehebin vetebb(e) Mâ aġnâ 'anhu mâluhu vemâ keseb(e) Seyaslâ nâran zâte leheb(in) Vemraetuhu hammâlete-lhatab(i) Fî cîdihâ hablun min mesed(in)

Ebu Leheb'in iki eli kurusun! Kurudu da. Ona ne malı fayda verdi, ne de kazandı. O, alevli bir ateşe girecektir. Boynunda bükülmüş/hurma lifinden bir ip olduğu halde odun hamalı karısı da (ateşe girecektir).

Te-Be-Be ت ب ب fiili “Kurumak, yok olmak, sürekli kötü durum içerisinde kalmak, kötü durumun değişmemesi, sürekli hüsrân, zarar-ziyanda kalıcı olmak, daima kayıp ve mahrum olmak” gibi anlamlara gelmektedir.

Yedân “iki el” demek olup, burada “nun” harfi düşmüş. “Yed” kelimesi Kur'an'ın pek çok yerinde “güç/kuvvet” anlamında da kullanılmaktadır. Ayette geçen “Ebu Leheb'in iki elinden maksadın “çifte gücü” yani bir sonraki ayette de görüldüğü gibi malı ve kazancı olduğu yorumu da yapılmaktadır.

“Ebû” mecrur durumda “Ebî”ye dönüşmüş.

Kur'an'ın çok katmanlı anlam yapısını burada da görüyoruz. “Odun taşıyan” sıfatını,

- Hz. Peygamber'e eziyet etmek maksadıyla diken, çalı çırpı toplayıp geceleyin peygamberin yoluna sermesi,
- İnsanların arasını bozmak amacıyla laf götürüp getirmesi (odun taşıyan mecazi olarak bu anlama da gelmektedir),
- Hata ve günahlarını yüklenip taşıması, yani mecazi anlamda “yanacağı cehennem için kendi odununu kendisinin taşıması”

nedeniyle aldığı biçiminde yorumlar yapılmıştır.

Mesed “Hurma lifinden bükülmüş ip, urgan, kalın halat” gibi anlamlara gelmektedir.

Ümmü Cemil, Lât ve Uzzâ isimli putlara yemin ederek mücevherden yapılmış kıymetli gerdanlığını Hz. Peygamber'e düşmanlık uğruna harcayacağını büyük bir gururla söylediğinden dolayı da 5. âyet, “Dünyadaki gerdanlık yerine, âhirette boynuna bükülmüş liflerden bir ip takılacaktır” şeklinde ve daha derinde boynuna bağlı kölelik halkasını temsil ettiği şeklinde yorumlanmıştır. Allah'a kul olmayan nefsinin kölesi değil midir?

16.23. RAMAZAN-23[İhlâs S]

Kitle kontrolü

İki dilenci pazar ayını çıkışı, kilise önünde dileniyormuş. Birinin boynunda “ben Yahudiyim, lütfen bana yardım edin” diğèrinin boynunda “ben Hristiyanım, lütfen bana yardım edin” yazıyormuş. Kiliseden çıkanlar Yahudi dilenciye bakıp, Hristiyanım diyen dilenciye para veriyormuş.

Biri artık dayanamayıp, "bari Yahudiyim yazan yazıyı kaldırırsan, sana da para veren olur" deyince Yahudi dilenci diğèr dilenciye dönüp,"Hey Solomon, şuna bak bize işimizi öğretiyor" demiş.

İhlâs Suresi 1-4. Ayet

- İhlâs, hulûs/halâs kökünden türetilmiş olup “bir şeyi, içine karışmış ve değèrini düşürmüş olan başka şeylerden temizleyip arındırma, saflaştırma” anlamına gelir. İhlâs suresi bize hâlis tevhidi ders vermekte olup, inananları şirkten arındırmaktadır. Amel açısından bakılırsa, ihlâs “ibadet ve iyilikleri riyadan ve çıkar kaygılarından arındırıp sadece Allah için yapmak” demektir. Fıkradaki “din”i menfaate alet etme düşüncesinden uzak kalmaktır.
- Aynı kökten gelen, halâs “arınma, kurtulma”, hâlis “arı, saf, temiz”, hülâsa “öz, özet”, hulûs “arılık, temizlik, dürüstlük”, muhlis “ihlâslı, arı, temiz”, tahlisiye “kurtarma” demektir. Divan edebiyatında “şâirlerin manzum eserlerinde kullandıkları takma ad” anlamında kullanılan mahlâs da aynı kökten gelmekte olup, “kurtuluşa erilecek yer, sığınak” anlamına gelir.
- İhlâs إخلاص var, ihlâs إحلاص var ☺ İhlâsın ikinci harfi “hı”, son harfi de “sad” ile yazılır. Ancak ikinci harfi “ha”, sonundaki harf de “sin” ile yazılacak olursa, “müşteriyi aldatmak” anlamına gelir. Rabbim bizi birinci ihlâslılardan eylesin, ikincilerden uzak eylesin.
- Resûl-i Ekrem, gerek müşriklerin gerekse yahudilerle hristiyanların Allah'ın keyfiyeti, nesebi hakkındaki sorularına cevap olarak İhlâs sûresini okumuştur. Hatta, "Ey Muhammed! Bize Rabbini anlat. O, altından mıdır? Gümüşten midir? Zebercedden midir? Yoksa yakuttan mıdır?" sorusu bile sorulmuştur
- Peygamberimiz “Varlığım elinde olan Allah'a yemin ederim ki bu sûre Kur'an'ın üçte birine denktir” buyurmuştur. Yine Hz. Peygamber, sevdiği için bu sûreyi

her namazda okuyan bir sahâbîye, “Onu sevmen seni cennete götürür” müjdesini vermiştir.

- İhlâs sûresinin, Kur'an'ın üçte birine denk olduğuna dair yukarıda geçen hadisi yorumlayan âlimlerden bir kısmı, bu denklığı sûreyi okumanın sevabının ifadesi olarak; bir kısmı da konusu ve mânası yönünden değerlendirmişlerdir. İkinci görüşe göre bu sûre, Kur'an'ın üç temel konusundan (Ör: İmam Gazali'ye göre, üç kısım Allah hakkında bilgi (mârifetullah), âhîret bilgisi ve doğru yol bilgisidir; bazıları da bu üç esası tevhid, risalet ve ahiret olarak yorumlamışlardır) ilki olan tevhidle alâkalı olduğu için üçte birine denk olur.
- Bu surede de, seci' (nesir sonunda kafiye) edebî sanatını görüyoruz. Âyetlerin sonları aynı biçimde bitmektedir.

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ اللَّهُ الصَّمَدُ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ

Kul huva(A)llâhu ehad(un) (A)llâhu-ssamed(u) Lem yelid velem yüled(u) Velem yekun lehu kufuven ehad(un)

De ki: "O Allah tektir. Allah Samed'dir. O, doğurmamış ve doğurulmamıştır. Hiçbir kimse O'na denk olmamıştır.

- “Tek” olarak çevrilen “Ehad” kelimesi “türdeşi olmayan, zâtında ve sıfatlarında eşi benzeri olmayan tek varlık” mânasına gelir. İşte Allah, bu anlamda tektir.
- “Samed” Allah'ın güzel isimlerinden olup, “hiçbirşeye/kimseye muhtaç olmayıp, her şey kendisine muhtaç olan” demektir.
- O Allah, baba veya anne olmadığı gibi, başkasından da doğmamıştır. Doğuran fani ve muhtaç olacağı gibi, doğan da ezeli ve varlığı kendisinden olamaz. Allah Teâlâ'nın yaratılmışlara ait noksan sıfatlardan münezzehe olduğunu ifade eden bu âyet, Samed isminin açıklaması olup, “Üzeyir, Allah'ın oğludur“ diyen yahudileri, “Mesih Allah'ın oğludur” diyen hıristiyanların ve “meleklerin Allah'ın kızları” olduğunu söyleyen müşriklerin bu iddialarını reddeder.
- “Onun hiçbir dengi, muadili, benzeri yoktur” anlamındaki âyet, hem ilk âyetin açıklaması hem de bütünüyle sûrenin bir özeti mahiyetinde olup Allah'ın zâtında, sıfatlarında ve fiillerinde denksiz ve benzersiz olduğu şeklindeki anlamıyla ilk âyetteki “Ehad”ın tefsiri gibidir. Kendisinden başka var olan her şeyi O yarattığına göre yarattıklarının O'na denk olması mümkün değildir.

Allah için kullanılan “Vâhid” ile “Ehad” isimleri arasında nasıl bir farklılık vardır?

Ehadiyet parçada tecelli eden tevhid iken, vahidiyet bütünde tecelli eden tevhiddir.

Tüm insanların iki eli, iki ayaklı, tek ağızlı, tek burunlu, iki gözlü ve iki kulaklı olması Vâhidiyetin bir yansımasıdır. Bütün insanların bir Yaratıcı'nın elinden çıktığını gösteriyor. Ancak her insanın gözünün, ten renginin, boyunun, güzelliğinin farklı olması Ehâdiyetin bir yansımasıdır. Bu açıdan her insan adeta eşsiz bir sanat eseri olarak görülebilir.

Yeryüzündeki milyarlarca çiçeğin yaratılması, “Vâhid” olan Allah'ın azametini ve yüceliğini gösterirken, herbir çiçekteki ayrı ayrı güzellik “Ehad” olan Allah'ın cemâlinin bir tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bir hologram, lazer yardımıyla yapılan üç-boyutlu bir fotoğraftır. Hologramlar, gerçek nesnelerin kesin, üç boyutlu görüntülerini gösteren iki boyutlu yüzeylerdir. Holografik yüzeyi ikiye bölerseniz, her yarım parça holografik görüntünün tümünü içerir. Örneğin, bir gül hologramı ortadan ikiye bölündüğünde, her bir parça gülü tam olarak içerecektir. Yani, hologram prensibinin en önemli özelliği, her noktasının bütün cismin görüntüsünü verebilmesidir.

İşte hologramda olduğu gibi tevhid, Allah'ın birliği ve tekliği hem bütünde, hem de bütünün parçalarında tecelli etmekte, kendini göstermektedir.

Dinsizlerin gündeme getirdiği "Herşeyi Allah yarattı, peki ya Allah'ı -hâşâ- kim yarattı?" sorusuna ne dersiniz?

Bu sorunun cevabı İhlâs suresinde verilmiştir. Allahü Teâlâ Ehad'dir; tektir, zatında şeriki yoktur. Allahü Teâlâ Samed'dir. Bütün mahlûkat yaratılmalarında, devam ve bekalarında, idare ve tedbirlerinde her an O'na muhtaçtır, O ise hiçbir şeye muhtaç değildir. Allahü Azîmüşşân doğmadan ve doğurmadan münezzehtir. Ezelî ve ebedî olan Allah'ın eşi, benzeri, dengi ve misli yoktur. Bu sorunun kendi içinde çelişki içerdiği açıktır. Allahü Teâlâ'nın -hâşâ- yaratıldığı vehmedilirse; O'nun hem ezelî, hem sonradan yaratılmış, hem Hâlık, hem mahlûk, hem sonsuz kadir, hem sonsuz âciz, kısacası, hem ilahlığın sonsuz kemâl sıfatlarına, hem de yaratılmışların eksik sıfatlarına sahip olması lâzım gelir.

Bu soru bir kere sorulduğunda, o noktada kalmaz. Yâni Cenâb-ı Hakk'ı yarattığı vehmedilen o halikın da bir halıkı, onun da halıkı silsile halinde sorulur, böylece soru sonsuza kadar gider. O hâlde bu sorunun niteliği imkânsızlığa dayanır ve böyle bir soru sorulamaz. Sonsuza giden sebep-sonuç zinciri imkansızdır.

İki örnek vermek gerekirse, 20 vagonlu bir tren düşününüz. Bu vagonlardan herbirisini bir önceki vagon çeker. Nihayet iş lokomotifine dayandığında artık "Lokomotifi kim çekiyor?" diye bir soru sorulamaz. Zira çeken, fakat çekilmeyen bir lokomotif olmazsa bu düzen bozulur ve hareket meydana gelmez. Bir asker emri onbaşından, o da yüzbaşından ve zincirleme halde en son ordu komutanından alır. "Komutan kimden emir alıyor?" şeklinde bir soru sorulamaz. Zira komutan da birinden emir alsa, o da asker derecesine inmiş olur.

Bu örneklerden anlaşıldığı gibi, bu kâinatın yaratılışının; zâtı, esması ve sıfatlarıyla ezeli ve ebedî olan, Samed olan, doğmamış ve doğurmamış Allah'ın ilim, irade ve kudretine dayanması zaruridir. Bunu kabul etmemekte inat eden dinsizler ise, ilahlığı maddeye vermekte ve maddenin ezeli, ebedi, ilim-irade ve kudret sahibi olduğu gibi bir boş inanca kapılmaktadır.

Yusuf Suresi 64.Ayet

قَالَ هَلْ أَمْنُكُمْ عَلَيْهِ إِلَّا كَمَا أَمِنْتُكُمْ عَلَىٰ أَخِيهِ مِنْ قَبْلُ ۗ قَالَ اللَّهُ خَيْرٌ حَافِظًا

وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ

Kâle hel âmenukum 'aleyhi illâ kemâ emintukum 'alâ ehîhi min kabl(u)^(s) fa(A)llâhu hayrun hâfizâ(an)^(c) ve huve erhamu -rrâhimîn(e)

(Ya'kub) dedi ki: "Daha önce kardeşini size emanet ettiğim gibi mi onu size emanet edeyim? Allah en hayırlı koruyucudur. O, acıyanların en merhametlisidir."

16.24. RAMAZAN-24[Felâk S-Nâs S]

Felâk ve Nâs Sureleri

- Felak ile Nâs sûrelerine "Muavvizeteyn (iki koruyucu)" denir. Bir Yahûdinin, Peygamberimize (sav) büyü yaptığı, bir ipe üfürerek düğümler bağlayıp bir kuyuya attığı, bunun üzerine Peygamberimizin hastalandığı ve bu sûrelerin indiği, Peygamberimizin Hz. Ali, Hz. Ammâr ve Hz. Zübeyr'i yollayıp o kuyunun suyunu boşalttıran taşın altındaki kılıfın çıkarıldığı, kılıfın içinde tarak ve saçlarla birlikte, bir ip üzerinde düğümler ve mumdan bir putçuğun olduğu ve putçuğun üzerine de iğnelerin batırıldığı, Peygamberimiz her ayeti okuyuşunda bir düğümün çözüldüğü ve putçuk üzerindeki iğnelere bir tanesinin çıktığı ve sonunda Peygamberimizin iyileştiğine ilişkin rivâyetler kaynaklarda geçmektedir.

Burada iki görüş vardır:

- Her ne kadar kaynaklarda bazı rivayetler geçiyor olsa da bunlar kabul edilecek kuvvette değildir. Peygamberimiz koruma altında olduğundan böyle bir şey mümkün olamaz. Büyülenmiş olmak, kâfirlerin iftirası olup, Kur'an, Peygamberimizin büyülenmiş olmadığını açıkça belirtmektedir.
- Kaynaklarda bu olaya ilişkin rivayetler vardır. Peygamberimizin Uhud savaşında yaralanması, kendisini akrep sokması gibi örneklerde olduğu gibi beşer olarak olumsuz etkilendiği durumlar olabilir. Peygamberlik görevi koruma altında olduğundan bu açıdan olumsuz etkilenmemiş, şahsi açıdan büyüünün zararını hissetmiştir. Büyülenmiş olmak, bu özel duruma ilişkin değil, Peygamberimizin tüm vazifesi boyunca atılan bir iftira olduğundan Kur'an ile çelişmez.

Peygamberimiz her gece muavvizât (koruyucular) olarak bilinen İhlâs, Felâk ve Nâs sûrelerini okur, ellerine üfler, yüzüne ve vücuduna meshederdi.

Felâk Suresi 1-5. Ayet

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ﴿١﴾ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ ﴿٢﴾ وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ ﴿٣﴾ وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ ﴿٤﴾ وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ ﴿٥﴾

Kul e'ûzu birabbi-lfelak(i) Min şerri mâ halak(e) Vemin şerri gâsikin izâ vekab(e)
Vemin şerri-ineffâsâti fi-l'ukad(i) Vemin şerri hâsidin izâ hased(e)

De ki: “Yarattığı şeylerin şerrinden, karanlığı çöktüğü zaman gecenin şerrinden, düğümlere üfleyenlerin şerrinden ve haset ettiği zaman hasetçinin şerrinden sabahın Rabbine sığınırım.”

* Felâk, “yarmak” anlamındaki felk **فلق** masterından isimdir. İnfilak da “yarılma” anlamına gelir. Yaygın yoruma göre, Allah'ın gece karanlığını yarması neticesinde meydana gelen “sabah aydınlığını” ifade eder. Ancak, bu kelimeyi “yokluktan yarılıp çıkan mahlûkat” şeklinde daha genel olarak yorumlayanlar da vardır. Bu cümleden olmak üzere arzdan kaynakayan pınarlar, bulutlardan boşalan yağmurlar, tohumlardan filiz veren bitkiler, rahimlerden çıkan yavrular gibi Allah'ın kudretiyle bir kaynaktan ayrılıp çıkan bütün mahlûkat felak kelimesinin kapsamına girer. Bu açıdan, felâkın Rabbi “sabahın Rabbi” veya “bütün varlıkların Rabbi” olarak düşünülebilir. Mecazi olarak da, insanı bunaltan bir sıkıntı, dert, acı ve kederin ardından gelen sevinç ve rahatlık halini veya zihnin ve vicdanın duçar olduğu keşmekeşin ardından doğan manevi aydınlanmayı ifade eder.

* “Min şerri mâ halak-Yarattığı şeylerin şerrinden” Yaratılmışlardan gelebilecek şerlerden Allah'a sığınmanın gereği vurgulanmıştır. Bu ifade, maddî-mânevî, dünyevî-uhrevî, dış âlemde-kişinin nefsinde, doğal-iradî her türlü şerri kapsamaktadır.

* “Min şerri gâsikin izâ vekab-karanlığı çöktüğü zaman gecenin şerrinden” Gece eskiden beri gündüze nazaran korkutucu ve ürpertici görülmüştür. Gece (özellikle elektriğin olmadığı eski dönemleri düşünün) görme mesafesi düşer, ortalık tenhalaşır, geceleyin uykudan dolayı gaflet hali mevcuttur, çevreden yardım imkânı daha azdır, özellikle kırsal-dağlık bölgelerde vahşi hayvanlardan veya haşerelerden zarar görme ihtimali daha fazladır.

Türk Ceza Kanununda da bazı suçların gece vakti işlenmesi halinde suç zaman bakımından nitelikli hale gelir. Konut dokunulmazlığının ihlali, hırsızlık ve yağma suçlarının gece vakti işlenmesi halinde gündüz vakti işlenmesine göre daha fazla ceza öngörülmüştür. Örneğin, “Suçun gece vakti işlenmesi” başlıklı 143'üncü maddesinde “(1) Hırsızlık suçunun gece vakti işlenmesi halinde, verilecek ceza yarı oranında artırılır.” hükmü yer almaktadır. Bazı hukukçular bunun gerekçesini “Gece vakti insanları daha korunmasız hale getirir. İnsanların her zaman ama özellikle bu saatlerde güven ortamına daha fazla ihtiyaçları vardır. Kişi تنها bir sokakta yalnızdır. İşyerleri sahipsiz durumdadırlar. Evlerindeki insanlar uykudadırlar. Karanlık, suç işlemek arzusundakileri gizler, rahat hareket etmelerine imkân sağlar. Sokakta, işyerinde, evde neresi olursa olsun, suç işlemek ve uzaklaşmak gündüze oranla iyice kolaylaşmıştır. Sonuç olarak, suçun gece vakti işlenmesi o suça verilen cezasının artırılmasına yol açar” (Noyan, 2007) şeklinde yorumlamıştır.

“Çöken karanlık” mecazi anlamda zulüm ve cehalet karanlığı, karanlık düşünceler ve insanın içine çöken, onun ruh dünyasını karartan kin, öfke, şehvet ve kıskançlık gibi kötü huylar yahut ölüm, ümitsizlik ve karamsarlık gibi insanı korkutup kaygılandıran haller şeklinde de yorumlanabilir.

* “Min şerri-nneffâsâti fi-l’ukad-dügümlere üfleyenlerin şerrinden” Âyet metnindeki ukad, “dügüm” anlamına gelen ukde (‘a-ka-de “bağladı, düğümledi, katılaştırdı, koyulaştırdı” kökünden gelir) kelimesinin çoğuludur. “Dügümlere üfürenler” ile, büyüyle meşgul olanların şerrinden Allah’a sığınılması emredilmiştir.

Aynı kökten gelen akit “dügümleme-bağlama-sözleşme”, itikad “dügüm atmışçasına bağlanmak, inanmak”, akide “dügüm atmışçasına bağlanılan şey”, şeker türü akide “katılmış şey” (ağda “akide ile aynıdır, Türkçe’ye yazı dilinde akide, halk dilinde ağda olarak geçmiştir) anlamına gelir.

* “Min şerri hâsidin izâ hased- haset ettiği zaman hasetçinin şerrinden” Hâsid, kıskançlık ve çekememezlik duygusunun tesirinde kalan kişiyi ifade eder. Bu duygunun etkisiyle “birinin sahip olduğu nimetin yok olmasını arzulama” anlamına gelen haset, İslâm ahlâk kaynaklarında başlıca kötülük sebepleri arasında gösterilmiştir. Haset, özü itibarıyla Allah’a itirazdır; kime, neyi, ne kadar vereceğine itiraz... Haset ve benzeri kavramlar aşağıdaki biçimde tanımlanmıştır:

- Hased - Çekememezlik : Bende yok, onda da olmasın
- Gıpta - İmrenmek : Onda olan bende de olsun
- Kerem - Cömertlik : Bende var, onda da olsun
- İsâr - Fedâkârlık : Benim değil, onun olsun

Peygamberimiz hasede karşı bizi uyarılmış ve “Ateş odunu yakıp kül ettiği gibi haset de iyilikleri öyle yer bitirir.” demiştir.

Haset eden adam, eğer bu duygusunu gemplendirmez ve ıslah etmezse, kendi kendisini yiyip bitirmekle kalmaz, çevresine sözlü ve fiili zarar verebilir. Tarih haset duygusunun ne denli maddî ve manevî zararlara yol açtığını göstermektedir. Şeytanın ebedî lanete duçar olması, Kabil’in yeryüzünün ilk cinayetini işlemesi, Hz. Yusuf’un (as) kardeşlerinin Hz. Yusuf’u kuyuya atmaları hasetçilerin yol açtığı şerlere misal verilebilir. Haset edilen olarak Hz. Âdem’in (as) Cennet’ten çıkarılmış, Habil hayatını kaybetmiş ve Hz. Yusuf (as) yıllarca büyük bir eziyet ve zahmetle hayatını geçirmek zorunda kalmıştır. Hasetçi hasetlendiğinde, niyeti iyi olmadığından fiili olmasa bile nazar değmesi biçiminde zararı olabilir. O açıdan Rabbimize sığınmamız gerekir.

Nâs Suresi 1-6. Ayet

* Nâs, insanlar demektir.

Sûrede sinsice kötülüğe sürükleyen cinlerin ve insanların şerrinden Allah'a sığınılması öğütlenmektedir.

* “Bir şiirde ya da düzyazıda ahenk oluşturmak amacıyla aynı ses ya da hecenin yinelenmesine” aliterasyon denir. Aliterasyona “sessiz tekrarları” da denebilir. Ör: “Sev seni seveni hâk ile yeksân ise

Sevme seni sevmeyeni Mısır'a sultân ise” La edri “s” harfindeki tekrarı görüyorsunuz.

Nâs sûresinde sinsice insana sokulup kötü düşünceler fısıldayan cin ve insan şeytânlarından Allah'a sığınılır. Konu, fısıltı/vesvese konusudur. Sûreyi lütfen okuyun. “S” harfi üzerinde yoğunlaşan adeta bir fısıltı sesi geliyor, değil mi? Aliterasyonun çok güzel bir örneğini üstelik anlamla da uyumlu biçimde görüyorsunuz.

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ مَلِكِ النَّاسِ إِلَهِ النَّاسِ مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ
الَّذِي يُوسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ

Kul e'ûzu birabbi-nnâs(i) Meliki-nnâs(i) Îlâhi-nnâs(i) Min şerri-lvesvâsi-lhannâs(i)
Ellezi yuvesvisu fî sudûri-nnâs(i) Mine-lcinneti ve-nnâs(i)

De ki: “O, cinlerden ve insanlardan olan, insanların sinelerine vesvese veren sinsi vesvesecinin şerrinden, insanların İlâhı, insanların Meliki ve insanların Rabbine sığınırım.”

Melik, emir ve yasaklarla insan topluluğunu yöneten kişidir. Bu kelime özellikle akıllı varlıkları yöneten için kullanılır; meselâ “insanların meliki” denir, “eşyanın meliki” denmez.

Allah Teâlâ bütün mahlûkatın rabbi olduğu halde burada üç âyette de, “insanlar”ın tekrarlanarak vurgulanması, onların mahlûkatın en şerefli olduğu işarettir. Ayrıca dünyada insanları yöneten hükümdarlar, krallar ve bunları tanrı sayıp tapan kavimler geçmişte görülmüştür, bugün de farklı boyut ve tezahürlerde görülebilmektedir. Bu sebeple sûrede insanların rablerinin de, hükümdarlarının da, ilâhlarının da sadece Allah olduğuna ve yalnızca O'na sığınmak, O'na tapmak, O'nun hükümranlığını tanımak gerektiğine dikkat çekilmiştir.

Vesvese Vav-Sin-Vav-Sin و س و س و kökünden gelmekte olup “fısıldama, fiskos etme, kötü telkinde bulunma, karışık sözler söyleme, kuşku, kuruntu” gibi anlamlara

gelmektedir. Terim olarak, “Zihinde irade dışı beliren ve kişiyi kötü ya da faydasız bir düşünce ve davranışa sürükleyen fikir, şüphe ve kuruntu” anlamına gelir, bir başka ifadeyle “nefsin veya şeytanın insanın gönlüne düşürdüğü hayırsız düşünce ve duygular”dır. Zelzele" kelimesindeki tekrarda olduğu gibi "Vesvese" kelimesinde yapılan fiilin sürekliliği, tekrarı sözkonusudur. " Andolsun insanı biz yarattık. Nefsinin ona neler fısıldadığını biliriz. Biz ona şah damarından daha yakınız." (Kâf, 50/16) âyeti nefsin vesvesesi hakkında, "Şeytan ona (Âdem'e) vesvese verdi(fısıldadı)..." (Tâhâ, 20/120) âyeti de şeytanın vesvesesi hakkındadır.

Vesvâs kelimesi, vesveseden türemiş, aşırılık ifade eden bir sıfat olup “tekrar tekrar çokça vesvese veren” demektir. Vesvâs kelimesi hem insanlara vesvese veren görünmez şeytanı hem de insanları yoldan çıkarmak ve onlara kötülük yaptırmak için gizlice tuzak kuran insan şeytanlarını, şeytan karakterli insanları ifade eder. “Sinsi” diye tercüme edilen hannâs kelimesi ise “gizli hareket eden ve geride kalmayı âdet haline getiren” anlamında bir sıfattır. Hannâs, hem “kendisinden Allah’a sığınıldığında sinip geri çekilen”, hem de “sindiği yerde fırsat kollayıp ilk fırsatta insanı ayartmak için pusuda bekleyen” anlamlarını içerir. Kısaca vesvâsi'l-hannâs'ın anlamı, vesvese verip geri çekilen, tekrar tekrar gelip vesvese veren; ilkinde başaramayınca vesvese için tekrar tekrar ikinci, üçüncü... defa gelendir.

Her insanın, kendisini kötülöklere sürüklemeye, kötü işleri onun gözünde güzel göstermeye çalışan bir şeytanı vardır. Bir hadiste de “Şeytan âdemoğlunun kan damarlarında dolaşır” buyrulur. İkincisi, insan şeytanlarıdır ki; bunlar, kendilerini nefsânî haz ve arzuların akıntısına kaptırmış, şeytanın esiri olmuş, temiz fitratını kirletmiş, görünmeyen şeytanlar gibi kötülük davetçisi olmuş insanlardır. Hz. Ebu Zer şöyle der: "Mescidde Rasulullah'ın yanındaydım şöyle buyurdu: 'Ya Ebu Zer, namaz kıldın mı?' Ben 'Hayır', dedim. Rasulullah: 'Kalk ve namaz kıl', buyurdu. Kalktım, namaz kıldım ve tekrar yanına oturdum. Rasulullah: 'Ya Ebu Zer, insan ve cin şeytanlarının şerrinden Allah'a sığın', dedi. Ben: 'Ya Rasulullah, insanlardan da şeytan olur mu?' dedim. Rasulullah: 'Evet, onlar, cin şeytanlarından daha şerlidir' buyurdu.

16.25. RAMAZAN-25[Simetri Mucizesi]

Aslanla boğa kafeye gitmişler, çay-kahve, sohbet-muhabbet derken zaman biraz ilerlemiş. Aslan saate bakarak:

- Boğa kardeşim, ben gideyim saat biraz geç oldu, hanım bekler, demiş. Boğa gülererek:

- Yahu dostum, sen koskoca ormanlar kralı değil misin, hanımdan mı korkuyorsun, yakışıyor mu sana kılıbkılık, demiş. Bunun üzerine aslan kükreyerek şöyle cevap vermiş:

- Kusura bakma da beni evde bir aslan bekliyor, seninki gibi inek değil...

Fıkradaki gibi müminler de, mümineler de aslandır. Müminler Hz. Ali (RA) örneğinde olduğu gibi Allah'ın aslanı olduğu gibi mümineler de Allah'ın aslanıdır. Bunun bir örneğini

<https://www.youtube.com/watch?v=1Z5YzVpq-Q> bağlantısından izleyebilirsiniz. (özellikle 6.45ten sonraki kısmı) Şu ana kadar bilmediğim ilginç bilgiler veriyor. Hz. Havle (RA) ve diğer hanımların Yermük Savaşında ellerinde kılıçla savaşmalarını ve gösterdikleri kahramanlıkları çok güzel anlatıyor.

SİMETRİ MUCİZESİ

İnancın özü gönlün Allah'a açık olup olmaması ile ilişkili olduğundan, vicdanı ve fitratı bozulmaya uğramamış her insan Yaradanına teslimiyetle iman ediyor. Birer mümin olarak gaybe imanımız tam... Ancak bu durum Kur'an'ın farklı mucizelerine şahit olup, "Sübhanallah" dememize, rasyonel tarafımızı da mutmain hale getirmemize engel değil... Bugün bahsedeceğim konu hakikaten sağlamasını toplama bilen herkesin kolayca yapabileceği nitelikte bir matematiksel simetri mucizesi... Çok farklı sitelerde yer aldığını görünce sizlerle paylaşmak istedim. Ancak esas itibarıyla Prof. Dr. Halis Aydemir'in keşfettiği bir mucize... <https://www.simetrikkitap.net/> sitesinden detaylı inceleyebilirsiniz. Kendisinden Allah razı olsun diyoruz.

Siz de inceleyebilirsiniz, bulanların hatası varsa, onlara ileterek uyarı görevimizi yaparız, hataları yoksa "Elhamdülillah" diyerek Rabbimize şükreder, onlara da dua ederiz. Mucizeyi çok farklı açılardan analiz etmişler, ben sadece burada anlatması en kolay üç örneğini sizinle paylaşacağım.

Ancak önce simetri mucizesini bulanların konuyla ilgili gördüğü Fecr suresi 3. Ayeti hatırlayalım, Rabbimiz şöyle yemin ediyor: "Çifte ve teke andolsun"

Örnek-1: Aşağıdaki tabloda Kur'an'daki surelerin "sure sıra no." ve "ayet sayısı"na göre sıralandığını görüyoruz: Örneğin, 1. Sure Fatiha'nın 7, 2. Sure Bakara'nın 286 ayeti var.

Sıra no	Sûre adı	Âyet sayısı	Sıra no	Sûre adı	Âyet sayısı
1	Fâtiha	7	58	Mücâdele	22
2	Bakara	286	59	Haşr	24
3	Âl-i İmrân	200	60	Mümtehine	13
4	Nisâ	176	61	Saff	14
5	Mâide	120	62	Cum'a	11
6	En'âm	165	63	Münâfikûn	11
7	A'râf	206	64	Teğâbûn	18
8	Enfâl	75	65	Talâk	12
9	Tevbe	129	66	Tahrîm	12
10	Yûnus	109	67	Mülk	30
11	Hûd	123	68	Kalem	52
12	Yûsuf	111	69	Hâkka	52
13	Ra'd	43	70	Me'âric	44
14	İbrâhîm	52	71	Nûh	28
15	Hicr	99	72	Cin	28
16	Nahl	128	73	Müzzemmil	20
17	İsrâ	111	74	Müddessir	56
18	Kehf	110	75	Kıyâmet	40
19	Meryem	98	76	İnsân	31
20	Tâhâ	135	77	Mürselât	50
21	Enbiyâ	112	78	Nebe'	40
22	Hac	78	79	Nâzi'ât	46
23	Mü'minûn	118	80	Abese	42
24	Nûr	64	81	Tekvîr	29
25	Furkân	77	82	İnfitâr	19
26	Şu'arâ	227	83	Mutaffifîn	36
27	Neml	93	84	İnşikâk	25
28	Kasas	88	85	Bürûc	22
29	Ankebût	69	86	Tânk	17
30	Rûm	60	87	A'lâ	19
31	Lokmân	34	88	Gâşiye	26
32	Secde	30	89	Fecr	30
33	Ahzâb	73	90	Beled	20
34	Sebe'	54	91	Şems	15
35	Fâtır	45	92	Leyl	21
36	Yâsîn	83	93	Duhâ	11
37	Sâffât	182	94	İnşirâh	8
38	Sâd	88	95	Tîn	8
39	Zümer	75	96	Alak	19
40	Mü'min	85	97	kadir	5
41	Fussilet	54	98	Beyyine	8
42	Şûrâ	53	99	Zilzâl	8
43	Zuhruf	89	100	Âdiyât	11
44	Duhân	59	101	Kâri'a	11
45	Câsiye	37	102	Tekâsür	8
46	Ahkâf	35	103	Asr	3
47	Muhammed	38	104	Hümeze	9
48	Fetih	29	105	Fil	5
49	Hucurât	18	106	Kureyş	4
50	Kâf	45	107	Mâûn	7
51	Zâriyât	60	108	Kevser	3
52	Tûr	49	109	Kâfirûn	6
53	Necm	62	110	Nasr	3
54	Kamer	55	111	Tebbet	5
55	Rahmân	78	112	İhlâs	4
56	Vâkı'a	96	113	Felak	5
57	Hâdîd	29	114	Nâs	6

Liste-I

Şimdi bu sureleri “sure sıra no.” ve “ayet sayısı”na göre tek ve çift olarak sınıflandıralım.

- “sure sıra no.”nun ve “ayet sayısı”nın sonu 2, 4, 6, 8 ile biterse çift sayı
- “sure sıra no.”nun ve “ayet sayısı”nın sonu 1, 3, 5, 7 ile biterse tek sayı

olur.

Burada 4 durum olabilir değil mi? **Tek-Tek, Tek-Çift, Çift-Tek ve Çift-Çift.**

Örneğin,

Fatiha Suresi; Sıra no 1 / Ayet Sayısı 7 olduğundan, Tek-Tek kapsamına girer.

Bakara Suresi; Sıra no 2 / Ayet Sayısı 286 olduğundan, Çift-Çift kapsamına girer.

Ali-İmran Suresi; Sıra no 3 / Ayet Sayısı 200 olduğundan, Tek-Çift sayısına girer.

Buna göre, tüm sureleri sınıflayarak aşağıdaki yeni tablomuza bakalım.

Sonuç çok ilginç:

- **Tek-Tek Sayılara Sahip Sure Sayısı 27**
- **Tek-Çift Sayılara Sahip Sure Sayısı 30**
- **Çift-Tek Sayılara Sahip Sure Sayısı 27**
- **Çift-Çift Sayılara Sahip Sure Sayısı 30**

Simetriyi görüyorsunuz değil mi?

Sıra no	Sûre adı	Âyet sayısı	TEK - TEK	ÇİFT - ÇİFT	TEK - ÇİFT	ÇİFT - TEK
1	Fâtiha	7	X			
2	Bakara	286		X		
3	Âl-i İmrân	200			X	
4	Nisâ	176		X		
5	Mâide	120			X	
6	En'âm	165				X
7	A'râf	206			X	
8	Enfâl	75				X
9	Tevbe	129	X			
10	Yûnus	109				X
11	Hûd	123	X			
12	Yûsuf	111				X
13	Ra'd	43	X			
14	İbrâhîm	52		X		
15	Hicr	99	X			
16	Nahl	128		X		
17	İsrâ	111	X			
18	Kahf	110		X		
19	Meryem	98			X	
20	Tâhâ	135				X
21	Embiyâ	112			X	
22	Hac	78		X		
23	Mû'minûn	118			X	
24	Nûr	64		X		
25	Furkân	77	X			
26	Şu'arâ	227				X
27	Neml	93	X			
28	Kasas	88		X		
29	Ankebût	69	X			
30	Rûm	60		X		
31	Lokmân	34			X	
32	Secde	30		X		
33	Ahzâb	73	X			
34	Sebe'	54		X		
35	Fâtır	45	X			
36	Yâsîn	83				X
37	Sâffât	182			X	
38	Sâd	88		X		
39	Zümer	75	X			
40	Mû'min	85				X
41	Fussilet	54			X	
42	Şûrâ	53				X
43	Zuhruf	89	X			
44	Duhân	59				X
45	Câsiye	37	X			
46	Ahkâf	35				X
47	Muhammed	38			X	
48	Felih	29				X
49	Hucurât	18			X	
50	Kaf	45				X
51	Zâriyât	60			X	
52	Tûr	49				X
53	Necm	62			X	
54	Kamer	55				X
55	Rahmân	78			X	
56	Vâkı'a	96			X	
57	Hâdîd	29			X	
58	Mücadele	22			X	
59	Haşr	24			X	
60	Mümtahine	13			X	
61	Saff	14			X	
62	Cum'a	11				X
63	Münâfikûn	11	X			
64	Teğâbûn	18		X		
65	Talâk	12		X		
66	Tahrîm	12		X		
67	Mâik	30		X		
68	Kalem	52		X		
69	Hâkkâ	52		X		
70	Me'âric	44		X		
71	Nâh	28		X		
72	Cin	28		X		
73	Müzemmil	20		X		
74	Müddessir	56		X		
75	Kiyâmet	40		X		
76	İnsân	31				X
77	Mürâsîlât	50			X	
78	Nebe'	40		X		
79	Nâzi'ât	46		X		
80	Abese	42		X		
81	Tekvîr	29	X			
82	İnfîtâr	19				X
83	Mutaffifîn	36			X	
84	İnşikâk	25			X	
85	Bürûc	22			X	
86	Târîk	17			X	
87	A'lâ	19	X			
88	Gâfiye	26		X		
89	Fecr	30		X		
90	Beled	20		X		
91	Şems	15	X			
92	Leyl	21				X
93	Duhâ	11	X			
94	İnşirâh	8		X		
95	Tin	8			X	
96	Alak	19			X	
97	Kadir	5	X			
98	Beyyine	8		X		
99	Zilzâl	8			X	
100	Âdiyât	11				X
101	Kâri'a	11	X			
102	Tekkâür	8		X		
103	Aar	3	X			
104	Hümeze	9				X
105	Fil	5	X			
106	Kureyy	4		X		
107	Mâün	7	X			
108	Kevser	3				X
109	Kâfirûn	6			X	
110	Naar	3				X
111	Tebâet	5	X			
112	İhlâs	4		X		
113	Falak	5	X			
114	Nâ	6		X		

Şekilde, âyet sayısı çift ve tek olan sûrelerin sıra numaralarına göre eşit dağılımı görülmektedir.

Örnek-2: Şimdi Sureleri “Türdeş” ve “Türdeş Olmayanlar” olarak gruplayalım:

- **Türdeş Olanlar: T-T ve Ç-Ç olanlar**
- **Türdeş Olmayanlar: T-Ç ve Ç-T olanlar**

Yani Fatiha ve Bakara suresi gibi Tek-Tek ve Çift-Çift sayısal değerlere sahip olanlar “Türdeşler” sütununa, Tek-Çift ve Çift-Tek olanlar da “Türdeş Olmayanlar” sütununa yazılsın.

Bu durumda, aşağıdaki tabloda görüleceği üzere,

$$(T-T)+(Ç-Ç)=57 \text{ ve } (T-Ç)+(Ç-T)=57 \text{ olur.}$$

Türdeş ve türdeş olmayanlar arasındaki eşitliği de görmüş oluruz.

Sıra no	Sûre adı	Âyet sayısı	TÜRDEŞ	TÜRDEŞ OLMAYAN
1	Fâtiha	7	X	
2	Bakara	286	X	
3	Âl-i İmrân	200		X
4	Nisâ	176	X	
5	Mâide	120		X
6	En'âm	165		X
7	A'râf	206		X
8	Enfâl	75		X
9	Tevbe	129	X	
10	Yûnus	109		X
11	Hûd	123	X	
12	Yûsuf	111		X
13	Ra'd	43	X	
14	İbrâhîm	52	X	
15	Hicr	99	X	
16	Nahl	128	X	
17	İsrâ	111	X	
18	Kahf	110	X	
19	Meryem	98		X
20	Tâhâ	135		X
21	Enbiyâ	112		X
22	Hac	78	X	
23	Mû'minûn	118		X
24	Nûr	64	X	
25	Furkân	77	X	
26	Şu'arâ	227		X
27	Naml	93	X	
28	Kasas	88	X	
29	Ankebût	69	X	
30	Rûm	60	X	
31	Lokmân	34		X
32	Secde	30	X	
33	Ahzâb	73	X	
34	Sebe'	54	X	
35	Fâtır	45	X	
36	Yâsîn	83		X
37	Sâffât	182		X
38	Sâd	88	X	
39	Zümer	75	X	
40	Mû'min	85		X
41	Fussilet	54		X
42	Şûrâ	53		X
43	Zuhruf	89	X	
44	Duhân	59		X
45	Câsiye	37	X	
46	Ahkâf	35		X
47	Muhammed	38		X
48	Fatih	29		X
49	Hucurât	18		X
50	Kâf	45		X
51	Zâriyât	60		X
52	Tûr	49		X
53	Necm	62		X
54	Kamer	35		X
55	Rahmân	78		X
56	Vâkı'â	96	X	
57	Hâdîd	29	X	
58	Mûcâdele	22		X
59	Haşr	24		X
60	Mûntehine	13		X
61	Saff	14		X
62	Cum'a	11		X
63	Münâfikkûn	11	X	
64	Teğâbûn	18	X	
65	Talâk	12		X
66	Tahrîm	12	X	
67	Mûk	30		X
68	Kalem	52	X	
69	Hâkka	52		X
70	Me'âric	44	X	
71	Nûh	28		X
72	Cin	28	X	
73	Mûzzemmil	20		X
74	Mûddessir	56	X	
75	Kıyâmet	40		X
76	İnsân	31		X
77	Mürselât	50		X
78	Nebe'	40	X	
79	Nâzi'ât	46		X
80	Abese	42	X	
81	Tekvîr	29	X	
82	İnfitâr	19		X
83	Mutaffifîn	36		X
84	İngikâk	25		X
85	Bürûc	22		X
86	Târık	17		X
87	A'lâ	19		X
88	Gâfiye	26	X	
89	Fecr	30		X
90	Şuled	20	X	
91	Şems	15	X	
92	Leyl	21		X
93	Duhâ	11	X	
94	İnşirâh	8	X	
95	Tin	8		X
96	Alak	19		X
97	Kadir	5	X	
98	Beyyine	8	X	
99	Zilzâl	8		X
100	Âdiyât	11		X
101	Kâri'a	11	X	
102	Tekkâûr	8	X	
103	Asr	3	X	
104	Hûmeze	9		X
105	Fil	5	X	
106	Kureyy	4	X	
107	Mâûn	7	X	
108	Kevser	3		X
109	Kâfirûn	6		X
110	Naar	3		X
111	Tebbet	5	X	
112	İhlâs	4	X	
113	Felâk	5	X	
114	Nâ	6	X	

Şevâide türdeş olan ve olmayan sûrelerin eşit dağılımı görülmüyor.

Şimdi bunu bir adım daha öteye götürelim ve üçüncü örneğe geçelim. Simetri daha alt boyutta nasıl devam ediyor, inceleyelim.

Örnek-3: Kur'an'ı tam ortasından, yani 57. Surenin sonundan itibaren 1-57/58-114 şeklinde simetrik olarak ikiye ayıralım. Karşımıza aşağıdaki tablo çıkacaktır.

Bu durumda,

- Kur'an'ın ilk yarısında 28 TÜRDEŞ-29 TÜRDEŞ OLMAYAN SURE
- Kur'an'ın ikinci yarısında 29 TÜRDEŞ- 28 TÜRDEŞ OLMAYAN SURE

yer alacaktır. Tabloya dikkatle bakın:

- 1) Hem yukarı-aşağı yönlü
- 2) Hem de sağ-sol yönlü

simetrik bir tablo ile karşılaşırız.

Sübhanallah-Elhamdülillah-Allahû Ekber...

16.26. RAMAZAN-26[Kadir S]

Bunu Biliyor muydunuz?

Dünya – Ahiret: Her biri (115) defa tekrar edilir.

Melek – Şeytan: Her biri (88) defa tekrar edilir.

Hayat – Ölüm: Her biri (145) defa tekrar edilir.

Şekli gözetmek, ama özü unutmamak

İki derviş, yağmurlu bir havada yolculuğa çıkmışlar. Yolda bir nehrin kenarına gelmişler. Yerler çamur, karşıya geçmek oldukça zormuş. Genç ve güzel bir kızın da nehrin kenarında karşıya geçmek için çabaladığını, ama başarılı olamadığını görmüşler. Dervişlerden biri kızı kucağına alarak karşıya geçirip diğer yakada bırakmış. Sonra yollarına devam etmişler. Gördükleri karşısında şaşkına dönen diğer derviş gönlüne gelen vesveselerle huzursuz olmuş. Bir kızı kucağına alıp nehirden geçirmesini arkadaşına yakıştıramamış. Aradan birkaç saat geçtikten sonra artık sormaya karar vermiş. “Bir şey sormak istiyorum, senin kıza dokunman uygun muydu?” demiş. Kızı taşıyan dervişin cevabı ise gayet manidar olmuş: “Zaruret durumu vardı, insaniyet gereği doğru olan onu geçirmemizdi, ben onu nehri geçince orada bırakmıştım. Ama görüyorum ki, sen hâlâ onu taşımaya devam ediyorsun!”

Kadir Suresi

Kadr/Kadir, “bir şeye gücü yetme, takdir etme, hüküm, şeref, değer, kıymet, azamet, taziyet etme, sıkıştırma” gibi anlamlara gelir.

Kadir gecesinin üç anlamı da içerdiği şeklinde yorum yapılmıştır:

- Hüküm gecesi (Her hikmetli işin, ilâhî takdirde hükmedilmiş işlerin ayırt edildiği gece)
- Kıymet gecesi (Şerefli, azametli, değerli gece, "Bin aydan hayırlı" gece)
- Taziyet gecesi (İnen meleklerle yerin dar geldiği gece)

Bu açıdan; Kadir gecesi, Kur'ân-ı Kerîm'in indirilme şerefine olduğu, bin aydan daha hayırlı olan, Yüce Allah'ın, o seneden bir sonraki seneye kadar takdir ve hükmettiği her

türlü iş için melekler ve Cebrail (a.s.)'in yeryüzüne indiği, tan yeri ağarınca kadar esenlik ve selâmetin olduğu özel gecedir.

- Sûrenin ilk âyetinde Kur'an'ın bu gecede, Bakara sûresinde de Ramazan ayında indirildiği belirtilmiştir. Buna göre Kadir gecesinin Ramazan ayı içerisinde olduğu açıktır; ancak Ramazan'ın hangi gecesine denk geldiği konusunda farklı görüşler vardır. Bazı hadislere göre, Ramazan ayının son on gecesinin tek gecelerinde aranması tavsiye edilmiştir. Bununla birlikte, Hz. Âişe'ye isnad edilen bir hadiste Hz. Peygamber'e ilk vahyin Ramazan'ın 27. gecesinde geldiği bildirilmiş; bu sebeple Kadir gecesinin Ramazan'ın 27. gecesi olduğu yönünde genel bir kanaat oluşmuştur.
- “Ramazan, pazar günü başlarsa, Kadir gecesi 29. gecedir. Salı başlarsa 27. Gece...” veya “Kadir gecesi, açık ve sakin olur, ne sıcak, ne de soğuk olur. Ertesi sabah güneş, kızıl olup, şuasız doğar. Kadir Gecesinde köpek sesi duyulmaz.” Gibi rivayetler sahabe veya daha sonraki dönemlerde gelen âlimlerin kendi şahsi tecrübe ve görüşleri olarak değerlendirilmektedir.
- Doğrusunu Rabbimiz bilir, ancak şöyle bir tevafuk tespit edilmiştir: Kadir Gecesi manasına gelen “Leyletu'l-kadri” terkibi surede üç defa tekrarlanmıştır. Harf sayısı ise 9'dur. $9 \times 3 = 27$ 'dir. Kadir suresinin kelimeleri Ramazan ayının günleri kadar olup 30'dur. Son ayette yer alan ve Kadir Gecesine bakan “hiye= O” zamiri de 27. Kelimedir.
- Dünyanın bir tarafında gece, bir tarafında gündüz olduğuna göre Kadir gecesi ne zamandır? Bu durum, tüm günler ve geceler için aynıdır (Cuma namazının tüm dünyada farklı anlarda kılınması gibi). Dolayısı ile, herkes kendi ülkesine gelen gecede bu geceyi idrak etmiş olacaktır.
- Kur'an'da birçok surede gördüğümüz cümle sonlarındaki kelimeler arasındaki uyum bu surede de görülmektedir: Kadr, kadr, şehri, emr, fecr...
- Cenabı Hak, Cuma gününde icabet saatini, beş vakit namaz içerisinde Salât-ı Vustâ'yı, yüzlerce ismi arasında İsm-i A'zamı, rızasını taat ve ibadetler içerisinde, gazabını haramlar ve isyanlar içerisinde, eceli de yaşanan bir ömür içerisinde saklamıştır. Kadir gecesinin kesin olarak bildirilmemesi de, insanların o gecede kazanacakları sevaplara güvenip diğer zamanlarda kulluk görevlerini ihmal etmelerini önlemek gibi bazı hikmetlerle açıklanmıştır. “Her geceyi Kadir, her kişiyi Hızır bil” sözü tam da bunu açıklamaktadır. Aslıolan her gün ve geceyi ganimet bilebilmek, bütün insanları değerli görebilmektir. Kişinin kılacağı namazı ömrünün son namazıymış gibi kılmasının tavsiye edilmesi de aynı kapsamda bir tavsiyedir.

- Peygamberimiz Ramazanın son on gününe girildiğinde dünyevî işlerden uzaklaşıp mescidde itikâfa çekilir, vaktini daha çok ibadet ve tefekkürle geçirirdi.
- Kadir gecesine mahsus farklı bir ibadet şekli yoktur. Her ne kadar bazı tali kaynaklarda nafil olarak 100 rekâtlık bir Kadir gecesini namazından bahsedilmekte ise de, bunun sünnete dayanan makbul bir yönü yoktur.
- Hz. Âişe validemiz, Kadir gecesini idrak edecek olursam nasıl dua edeyim, diye Rasûlullah Efendimize sorar. Peygamberimiz (s.a.s.) de ona kısa ve öz olarak şu duayı çok sık okumasını tavsiye eder: “Allahumme inneke afuvvun tuhibbul-afve fa’fu annî (Yani: Allahım, Sen çok affedensin, affetmeyi seversin; beni affeyle!)”
- Resûlullah Efendimiz (a.s.m)'in "Kim inanarak, karşılığını yalnız Allah'tan bekleyerek Kadir Gecesi'ni ihya ederse, geçmiş günahları bağışlanır." buyurması, bu rahmet ve bereketi müjdelemeye yöneliktir.
- Bu gece, Kur'an-ı Kerim gecesidir. Anlamı ile ve düşünerek Kur'an okumalı, tevbe etmeli, kaza/nafil namaz kılmalı, kendimiz, yakınlarımız, tüm inanananlar ve tüm insanlık için dua etmelidir, dua almalıdır.

Kadir Suresi 1-5. Ayetler

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ
شَهْرٍ تَنْزَلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ سَلَامٌ هِيَ حَتَّى
مَطْلَعِ الْفَجْرِ

İnnâ enzelnâhu fî leyleti-lkadr(i) Vemâ edrâke mâ leyletu-lkadr(i) Leyletu-lkadri hayrun min elfi şehri(in) Tenezzelu-lmelâ-iketu ve-rrûhu fihâ bi-izni rabbihim min kulli emri(in) Selâmun hiye hattâ matla'i-lfeci(i)

Muhakkak ki Biz onu Kâdir gecesinde indirdik. Kadir gecesinin ne olduğunu sen bilir misin? Kadir gecesini bin aydan daha hayırlıdır. O gece, melekler ve ruh Rablerinin izniyle her iş için iner de iner. O gece, tan yerinin ağarmasına kadar bir selâmdır/esenliktir.

- Âlimlerin çoğu, “peyderpey indirdik” anlamındaki “nezzelnâ” yerine “indirdik” mânasındaki “enzelnâ” fiilinin kullanılmasını dikkate alarak, âyette Kur'an'ın

Levh-i Mahfûz'dan dünya semasına indirilmesine temas edildiğini belirtmişlerdir. Daha sonra Cebrail (a.s.) onu yirmüç senede yeryüzüne indirmiştir. Bazı âlimlere göre ise bu âyetle doğrudan Hz. Peygamber'e ilk âyetlerin gelişi kastedilmektedir.

- Bazı bilginler, Kadir gecesinin “bin aydan hayırlı” oluşunu, hakiki mânasında anlayarak bu gecede yapılan ibadet ve hayırların, içinde Kadir gecesinin bulunmadığı bin ayda yapılanlardan daha çok sevap getireceğini belirtirler. Ayrıca, bin ay yaklaşık 83 yıla denk gelmektedir. Bu açıdan bir ömürde kazanılabileceklerden daha çok kazanılacak bir gece olarak da değerlendirilebilir. Başka bir yoruma göre ise, buradaki bin sayısı çokluktan kinayedir. Bu âyette Kadir gecesinde yapılan ibadet ve iyiliklerin diğer bütün zamanlarda yapılanlardan daha çok sevap getireceği ifade edilmiş olmaktadır.
- Emir **أَمَرَ** fiilinden gelmektedir. Türkçe'deki memur, âmir, umur, emâre, umursamak da aynı kökten gelir. Meleklerin ve Cibril'in, Rabb'inin izniyle bu gece her emri indirdikleri bildirilmiştir. Böylece Cenâb-ı Hak, kâinatın çok hassas bir saat gibi çalışmakta olduğuna, gelişi güzel, plânsız, programsız hiçbir hükme ve takdire yer verilmediğine ve her hükmün ve olayın yerine getirilmesinde görevli meleklerin bulunduğu işarette bulunuyor. Yani ezelde belirlenen, her olayın meydana gelmesinde görev yapacak melekler, görev emirlerini bu gecede alırlar. Melekler ilâhî gufran, rahmet ve inayeti, o geceyi ihya edenlerin üzerine yağmur misali yağdırmak ve o insanların malına, canına, evine ve işine bereket havası estirmek üzere iner.

A'râf Suresi 23. Ayet

قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ

Kâlâ rabbenâ zalemnâ enfusenâ ve-in lem tağfir lenâ veterhamnâ **lenekûnenne mine-lhâsirîn(e)**

(Âdem ile eşi) dediler ki: Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan **mutlaka ziyan edenlerden oluruz.**

Hûd Suresi 88. Ayet

...وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ

...vemâ tevfikî illâ bi(A)llâh(i)^(c) 'aleyhi tevekkeltu ve-ileyhi unîb(u)

...Başarım ancak Allah'tandır, O'na güvendim ve O'na yöneliyorum.

Mü'min Suresi 44. Ayet

فَسَتَذْكُرُونَ مَا أَقُولُ لَكُمْ وَأَفْوُضُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ

Fesetezkurûne mâ ekûlu lekum^(c) ve ufevvidu emrî ila(A)llâh(i)^(c) inna(A)llâhe basîrun bil'ibâd(i)

“Size söylediklerimi yakında hatırlayacaksınız. Ben işimi Allah'a havale ediyorum. Şüphesiz Allah, kullarını hakkıyla görendir.”

16.27. RAMAZAN-27[Kunut Duaları]

Allâhumme innâ nesteînuke (Kunut Duası 1)

اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْتَعِينُكَ وَنَسْتَغْفِرُكَ وَنَسْتَهْدِيكَ وَنُؤْمِنُ بِكَ وَنَتُوبُ إِلَيْكَ وَ
نَتَوَكَّلُ عَلَيْكَ وَنُثْنِي عَلَيْكَ الْخَيْرَ كُلَّهُ نَشْكُرُكَ وَلَا نَكْفُرُكَ وَنَخْلَعُ وَنَتْرُكُ
مَنْ يَفْجُرُكَ

Allâhumme innâ nesteînuke ve nestağfiruke ve nestehdik. Ve nu'minu bike ve netûbu ileyk. Ve netevkkelu aleyke ve nusni aleykel-hayra kullehu neşkuruke ve lâ nekfuruke ve nahleu ve netruku men yefcuruk

"Allahım! Muhakkak ki biz Senden yardım, mağfiret ve hidayet dileriz. Sana iman ederiz ve Sana tevbe ederiz. Sana güvenirim. Seni bütün hayırlar ile överiz, Sana şükrederiz ve Sana nankörlük etmeyiz. Sana karşı gelenden yüz çevirir ve onu terk ederiz."

Allâhumme iyyâke na'budu (Kunut Duası 2)

اللَّهُمَّ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَلَكَ نُصَلِّي وَنَسْجُدُ وَإِلَيْكَ نَسْأَلُ وَنَخْفِدُ نَرْجُو رَحْمَتَكَ
وَنَخْشَى عَذَابَكَ إِنَّ عَذَابَكَ بِ الْكُفَّارِ مُلْحِقٌ

Allâhumme iyyâke na'budu ve leke nusalli ve nescudu ve ileyke nes'a ve nahfidu nercû rahmeteke ve nahşâ azâbeke inne azâbeke bilkuffâri mulhık

Allahım! Biz yalnız Sana kulluk eder, Senin için namaz kılar ve Sana secde ederiz. Yalnız sana koşar ve yalnız Senin için çalışırız. Senin rahmetini umar ve azabından korkarız. Şüphesiz Senin azabın kafirlere erişecektir.

16.28. RAMAZAN-28[Yemek Duası-Ettahiyyatu]

Müslüman zor zamanda belli olur

Adamın biri elinde bıçakla cemaatin namazı bitirdiği esnada camiye girmiş. “Ey cemaat! İçinizde Müslüman olan var mı?” diye bağırmış. Herkes suspus olmuş. Ancak yaşlı bir amca ayağa kalkarak “Ben varım” demiş. Bunun üzerine bıçaklı adam, amcanın koluna girip: “Bir dakika benimle dışarı gelir misin?” demiş ve beraberce camiden çıkmışlar. Biraz ötede bağlı bir koyunun yanına vardıklarında, bıçaklı adam: “Amca, bu kurbanı kesmeme yardımcı olur musun? Ben pek anlamıyorum bu işlerden, o yüzden seni çağırdım” demiş. Amca adamın ricasını kırmamış ve koyunu kesmeye başlamış. Bir süre sonra amca “Evladım yoruludum. Camiye git, bize yardımcı olabilecek birini bul gel” demiş. Adam, elinde kanlı bıçağı ile tekrar camiye giderek bir daha seslenmiş: “İçinizde başka Müslüman olan var mı?” Cemaat imama bakmaya başlamış. İmamın cemaate cevabi tepkisi ise şu olmuş “İki rekat namaz kıldırdık diye hemen Müslüman mı olduk?”

Yemek Duası

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنَا وَسَقَانَا وَجَعَلَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ

Elhamdülillâhillezî et'amenâ ve sekânâ ve cealenâ mine'l-müslimîn

Bizi yedirip içiren ve bizi Müslümanlardan kılan Allâh'a hamdolsun

Furkân Suresi 74. Ayet

وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا

لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا

Vellezîne yekûlûne rabbenâ heb lenâ min ezvâcinâ vezurriyyâtinâ kurrate a'yunin vec'alnâ lilmuttekîne imâmâ(n)

Ve onlar ki: “Ey Rabbimiz! Bize eşlerimizden ve soylarımızdan göz aydınlığı olacak kimseler ihsan et ve bizi takva sahiplerine önder kıl!” derler.

Ahzâb Suresi 5. Ayet

...وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَا أَخْطَأْتُمْ بِهِ وَلَكِنْ مَا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ...

...veleyse 'aleykum cunâhun fimâ ahta/tum bihi velâkin mâ te'ammedet kulûbukum...

...Yanılarak yaptıklarınızda size günah yoktur; ama kalplerinizin bile bile yöneldiğinde günah vardır...

Arapça Cunâh, Farsça günâha dönüşüp bize intikal etmiş. “te'ammedet” fiili taammüt (kast etme) taammüden (kasıtlı olarak, bile bile) kelimeleri ile bağlantılı olduğunu hissettiriyor.

Bakara Suresi 168. Ayet

يَا أَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا خُطَوَاتِ الشَّيْطَانِ
إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ

Yâ eyyuhâ-nnâsu kulû mimmâ fi-l-ardi halâlen tayyiben velâ tettebi'û hutuvâti-şşeytân(i) innehu lekum 'aduvvun mubîn(un)

Ey insanlar! Yeryüzünde bulunanların helâl ve temiz/güzel/hoş olanlarından yeyin, şeytanın adımlarını izlemeyin; zira şeytan sizin açık bir düşmanınızdır.

Gıdalarımızın helâl ve tayyip olması, Rabbimizin emridir. Helâl ve tayyip olmanın Türkçedeki tam karşılığına “helâlühöş” diyebiliriz. Bir gıdanın sadece helal olması yetmez, aynı zamanda “habis” olmamalıdır, yani yararlı, temiz ve (insan fitratına) hoş gözüken bir nitelikte olmalıdır.

Ettahiyâtu Duası

Mirâc, “yukarı çıkmak, yükselmek” anlamındaki ‘urûc kökünden türemiş olup, “yukarı çıkma vasıtası, merdiven” demektir. Peygamberimiz, “Namaz mü'minin mirâcıdır.” buyurur. Sevgili Peygamberimiz mirâc sırasında Allah'a yakınlığın son noktasını yaşamış, ümmetine de yükselme imkânı veren bir mirâc olarak namazı miras bırakmıştır. Namazın içinde okunan Ettahiyâtu Duası ile Peygamberimizin mirâc'ta yaşadıkları hatırlanır.

Peygamberimizin mirâc'ta,

“Her türlü hürmet, dua ve iyilik Allah'a mahsustur.”

şeklinde selâmını arzettiği, Yüce Rabbimizin

“Ey Nebî! Allah'ın selâm, rahmet ve bereketleri senin üzerine olsun.”

buyurduğu, Peygamberimizin tekrar

“Selâm, bizim ve Allah'ın sâlih kullarının üzerine olsun.”

şeklinde mukabele ettiği ve bunun üzerine şahit olan Hz. Cebrâil ve meleklerin

“Şahitlik ederim ki, Allah'dan başka ilâh yoktur ve yine şahitlik ederim ki, Hz. Muhammed O'nun kulu ve Rasûlüdür.”

dedikleri rivayet edilmiştir.

التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ

السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ

السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَىٰ عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

Ettahiyâtü lillâhi ve's-salavâtu ve't-tayyibâtu

Esselâmu 'aleyke eyyuhe'n-nebiyyu ve rahmetullâhi ve berakâtuhû

Esselâmu 'aleynâ ve 'alâ 'ibâdillâhi's-salihîn

Eşhedu en lâ ilâhe illallâh ve eşhedu enne Muhammeden 'abduhû ve rasûluh.

Her türlü hürmet, dua ve iyilik Allah'a mahsustur.

Ey Nebî! Allah'ın selâm, rahmet ve bereketleri senin üzerine olsun.

Selâm, bizim ve Allah'ın sâlih kullarının üzerine olsun.

Şahitlik ederim ki, Allah'dan başka ilâh yoktur ve yine şahitlik ederim ki, Hz. Muhammed O'nun kulu ve Rasûlüdür.

Tahiyyât, tahiyye kelimesinin çoğuludur. Tahiyye, “esenlik dileme, dirlik dileme” gibi anlamlara gelir. Hayat, Hayy ismi, ihya “canlandırma, diriltme”, hayvan “canlı varlık” aynı kökten gelmektedir.

Salavât, salât kelimesinin çoğulu olup, salât “dua, namaz, yalvarma” gibi anlamlara gelmektedir.

Tayyibât, tayyib kelimesinin çoğulu olup, tayyib “iyi, güzel, hoş” gibi anlamlara gelmektedir. Tûbâ “iyilik, mutluluk”, tıp “iyileştirme”, tabip “iyileştiren” kelimeleri aynı kökten gelmektedir.

Kısaca “her türlü hürmet, dua ve iyilik” olarak tercüme edilmiş bu kelimelere bilginlerce farklı anlamlar atfedilmiş olup, iki yoruma aşağıda yer verilmiştir:

- Tahiyât “Dille yapılan ibadetler”, Salavât “Bedenle yapılan ibadetler”, Tayyibât “Mal ile yapılan ibadetler” veya
- Tahiyât “Bütün canlıların tesbihleri”, Salavât “Bütün ruh sahiplerinin ibadetleri”, Tayyibât “Melek veya insanlardan tüm seçkin kişilerin ibadetleri”

olarak değerlendirilmiş ve bu duayı okurken söz konusu ibadetlerin Allah’a takdim edilmesinin düşünülmesinin uygun olacağı ifade edilmiştir.

16.29. RAMAZAN-29[Hile yapmamak]

AFFEDİCİ OLMAK

Temel işe girip çalışmaya başlar. Birkaç ay sonra maaşın 1000 TL fazla yattığını görür. Sesini çıkarmaz. Muhasebe birimi fazlalığı farkedip diğer ay maaş eksik yatınca, soluğu muhasebecinin yanında alır ve sorar:

- Maaşım eksik yatmış, neden eksik yatırılıyorsunuz?

- Ama daha önce maaşınız fazla ödenmiş, o zaman, neden ses çıkarmadınız?

- Ben ilk hataları affederim.

- “Ölçü ve tartıda hile yapmak” anlamındaki taffif kökünden türeyen mutaffif (çoğulu mutaffifin) “hile yapan” demektir. Mutaffifin diye nitelendirilen kimseler bir şeyi satın alırken ölçü ve tartıyı tam yapmakta, ancak başkalarına satarken eksik vermektedir. Kişileri bu tür davranışlara sevkeden en önemli faktör, huzûr-i ilâhîde hesabın verileceği o büyük güne inanmaması/düşünmemesidir.
- Çeşitli sûrelerde de geçtiğini gördüğümüz “veyl” (Mâûn suresini hatırlayabilirsiniz), “Yazıklar olsun, vay haline!” anlamında kullanılan bir ünlem olmakla birlikte, bir kısım âlimler bazı hadislerde bunun cehennemdeki bir vadinin adı olarak belirtildiğini, vadiye isim olarak verilmesinin mecaz olduğu, bu ayetin “ölçü ve tartıda hile yapanların cehennem azabına uğrayacağını” belirttiğini ifade etmektedir.
- Arapça keyl ölçmek demek olup, “keyle-ölçek”ten kile olarak Türkçe’ye de geçmiştir. Kile, tahılın türüne, kullanıldığı yere ve zamana göre ağırlığı değişen bir ölçek birimidir. Osmanlı Devleti’nde başta hububat olmak üzere çeşitli kuru gıdaların ölçümünde kullanılan mahallî şinikler, genellikle yerel kilelerin dörtte biri hacmindedir.
- Bu ayetlerde, ölçme ve tartma ile ilgili özel bir durumdan bahsedilse de, genel anlamda doğruluk ve dürüstlükten sapmanın çirkinliğine dikkat çekilmekte, bencillik ve başkalarını aldatma gibi ahlâka aykırı duygu ve davranış içinde olanlar kınanıp uyarılmaktadır. Aslında hayatımızdaki her tutum ve davranışımız, zihnimizde yaptığımız bir ölçme ve tartmaya göre şekillenmektedir. Alıcı-satıcı ikilisini yaşamın diğer alanlarına da taşımalı, her konumda ölçme-tartmayı adaletle ve hilesizce yapmalıyız. Meselâ,

- Yöneticilerin adaletsizliklerini eleştirip, yönetim imkânı ele geçince adaletsizliği düzeltmek yerine bu durumdan istifade etmek (yöneten-yönetilen),
- Ticaretle uğraşmazken ticaret erbabı vergisini vermiyor deyip, tüccar olunca vergi kaçırmak (tüccar olan-olmayan),
- Memurlar yatarak maaş alıyor diye eleştirirken, memuriyete girince maaşımız az, artırılmalı demek (memur olan-olmayan),

ikili davranış tarzına örnek olarak verilebilir.

Mutaffifin Suresi (1-3. Ayet)

وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ الَّذِينَ إِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ وَإِذَا كَالُوهُمْ أَوْ وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ

Veylun lil-mutaffifin(e) Ellezîne izâ-ktâlû 'alâ-nnâsi yestevfûn(e) Ve-izâ kâlûhum ev vezenûhum yuhsirûn(e)

Ölçü ve tartıda hile yapanların vay hâline ki, kendileri insanlardan bir şeyi ölçerek aldıklarında tam olmasını isterler, onlara ölçtükleri veya tarttıklarında ise eksik verirler.

Mutaffifin Suresi (4-6. Ayet)

أَلَا يَظُنُّ أُولَئِكَ أَنَّهُمْ مَبْعُوثُونَ لِيَوْمٍ عَظِيمٍ يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ

Elâ yazunnu ulâ-ike ennehum meb'ûsûn(e) Liyevmin 'azîm(in) Yevme yekûmu-nnâsu lirabbi-l'âlemîn(e)

Gerçekten onlar, insanların, âlemlerin Rabbi için kıyama geçeceği o büyük gün için diriltileceklerini düşünmüyorlar mı?

Âl-i İmrân Suresi 169. Ayet

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ

Velâ tahsebenne-lleżîne kutilû fi sebîli(A)llâhi emvâtâ(en)^(c) bel ahyâun 'inde rabbihim yurzekûn(e)

Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın. Aksine onlar diri olup Rableri katında rızıklandırılmaktadırlar.

Fiilin başına ل ve sonuna da ن gelmesi vurguyu artırır.

16.30. RAMAZAN-30[Namazın Anlamı]

Birgün, imamı o gün gelmemiş olan bir camiye bir Oflu'nun yolu düşmüş. Cemaatten bazıları Oflu ile tanışıp, memleketini öğrenmişler. Demişler ki, “Bak bugün imamımız yok, sen Oflusun, sizde ilim ehli çok, sen de bilgisindir, vaazımızı sen ver”. Adam “ben bilmem, hoca değilim” dese de, zorla vaaz kürsüsüne çıkarmışlar. Oflu çare yok, başlamış vaaza:

“Muhterem cemaat, size Estağfirullah'ın tefsirini yapacağım. Bakın, es, es...” demiş. “Ne eser? Rüzgâr eser. Tağ, dağ, dağ... Nereden eser? Dağdan eser? Firul Firul... Nasıl eser? Firul firul eser.” En son sesini yükselterek “Kimin için eser? Allah için eser...” deyince cemaat “Ya maşallah hocaya, tevazusundan çıkmıyormuş demek ki, çok derin hocaymış” demiş.

Bunlar espri, ama gerçek hayatta ne yazık ki olumsuz olaylar da yaşanabiliyor. Yanlış bilgilerle insanları yönlendirmeye kalkışanlar çıkabiliyor. Bu açıdan, gerçek ilim sahiplerini tanıyabilmenin ve dinî alanı kötü niyetlilerden arındırabilmenin en iyi yolu dini bilgimizi artırmaktan geçiyor.

Mü'minûn Suresi 118. Ayet

وَقُلْ رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ

Vekul rabbi-ğfir verham veente hayru-rrâhimîn(e)

De ki: “Rabbim! Bağışla ve merhamet et. Çünkü sen merhamet edenlerin en hayırlısısın!”

Âl-i İmrân Suresi 53. Ayet

رَبَّنَا آمَنَّا بِمَا أَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ

Rabbenâ âmennâ bimâ enzelte vetteba'nâ-rrasûle fektubnâ me'a-şşâhidîn(e)

(Havârîler:) “Rabbimiz! İndirdiğine inandık ve Peygamber'e uyduk. Artık bizi şahitlerle beraber yaz” (dediler.)

Neml Suresi 19.Ayet

فَتَبَسَّمْ ضَاحِكًا مِنْ قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ
عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ
الصَّالِحِينَ

Fetebesseme dâhiken min kavlihâ vekâle rabbi evzi'nî en eşkura ni'meteke-lletî
en'amte 'aleyye ve'alâ vâlideyye veen a'mele sâlihan terdâhu veedhîlnî birahmetike fî
'ibâdike-ssâlihîn(e)

Bunun üzerine (Süleyman), onun sözüne gülererek tebessüm etti ve şöyle dedi: "Rabbim!
Bana ve ebeveynime lütfettiğin nimetine şükretmemi ve hoşnut olacağın salih bir
amelde bulunmamı ilham et ve beni rahmetinle salih kulların arasına kat!"

Neml Suresi 15.Ayet

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا وَقَالَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي فَضَّلَنَا عَلَىٰ كَثِيرٍ مِنْ
عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ

Velekad âteynâ dâvûde vesuleymâne 'ilmâ(en)(s) vekâlâ-lhamdu li(A)llâhi-llezi
faddalenâ 'alâ keşîrin min 'ibâdihi-lmu/minîn(e)

Andolsun biz, Dâvûd'a da Süleyman'a da ilim verdik. Onlar şöyle dediler: "Bizi, mümin
kullarının birçoğundan üstün kılan Allah'a hamd olsun!"

Dile hafif, mîzanda ağır ve Rahman olan Allah'a sevimli bir zikir

سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ

Sübhânallahi ve bihamdihi Sübhânallahi'l Azim

Allah'a hamd ederek O'nu noksanlıklardan tenzih ederim. Yüce Allah'ı tenzih ederim.

Sevgili Peygamberimiz hadis-i şerifte şöyle buyurdu: "İki cümle vardır ki, dile hafif,
mîzanda ağır, Rahman olan Allah'a ise sevimlidir: 'Sübhânallâhi ve bihamdihi
Sübhânallâhil'azîm'"

Namaz ile bu zikir arasında bir ilişki var mıdır?

Alimlerimiz bu konuda çok ilginç ve güzel bağlantılar tespit etmişler. Bu zikirde üç husus gözümüze çarpıyor:

1) Allah'ın celâline karşı O'nu tesbih etmek: Sübhanallah ile, Allah'ın yarattığı hiçbir varlığa benzemediği, onlardaki kusur ve eksiklerden tamamen uzak olduğu belirtiliyor. Allah'ın celâl isimlerini kapsıyor.

2) Allah'ın cemâline karşı O'na şükretmek: Bihamdihî ile, Allah'ın, rahmetinin gereği olarak bizi muhatap kabul ederek, icraat ve tasarrufuyla bize şahdamarımızdan daha yakın olmasıdır. Allah'ın cemâl isimlerini kapsıyor.

3) Allah'ın kemâline karşı O'nu tâzim etmek: Allahül'azîm ile, O'nun yüceliğini ifade ediyoruz. Allah'ın kemâl isimlerini kapsıyor.

Bu zikirde yer verilen tesbih, tahmid ve tâzim ifadeleri, hem namazın içinde, hem de sonrasında çekirdek ifadeler gibi olmuşlar. Namazın içindeki ifadelere bakalım:

1) Tesbih ifadeleri: Sübhaneke, Sübhanerabbileyelâ, Sübhanerabbiyelâzîm...

2) Tahmid ifadeleri: Elhamdülillahirabbilâlemîn, Semiallahülîmen hamideh, Rabbenâ lekel hamd...

3) Tâzim ifadeleri: Allahu Ekber, Rabbiyelâ, Rabbiyelâzîm...

Yine namazın sonrasında bu anlamları pekiştirmek için Sübhanallah, Elhamdülillah ve Allahu Ekber zikirleri 33'er defa tekrar edilmektedir.

VEDA VAKTİ

Kitabımı okuyan tüm kıymetli kardeşlerime teşekkür ederim. İnşallah vaktiniz dolu dolu geçmiş, size faydalı olmuştur. Sizden ricam; eğer kitabı beğendiyseniz hayır dualarınıza beni de dahil etmeniz ve sevdiğinizle bu eseri paylaşmanızdır.

Rabbim yaşamınız boyunca yâr ve yardımcınız olsun...

KAYNAKÇA

40 Hadis Gelin Gönüller Yapalım, DİB Yayınları, 2016.

Akdağ, Hasan, (1984), Arap Dilinde Fiiller, Tekin Yayınevi.

Ankara Üniversitesi Açık Ders Malzemeleri <https://acikders.ankara.edu.tr/>

Arapça-1, (2012), Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlahiyat Lisans Tamamlama Uzaktan Eğitim Yayınları Yayın No: 3- İlahiyat- Deuzem.

Atalay, Hamide, (2018) "Arap Grameri Açısından Len Edatı Ve Kur'an'da Kullanılışı", Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Böyük, Yusuf, (2015), "Fe Edatının Arap Dilindeki Fonksiyonu" , KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi 26.

Çöğenli, M. Sadi, (2008), Kuran ve Hadis Kaynaklı Arapça Dilbilgisi Sarf.

Demir, İsmail, Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Arapça'ya Başlarken-I ve Arapça-III.

Develi, Hayati, (2010), Osmanlı Türkçesi Grameri, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayını.

Dündar, Ahmet İhsan, Arap Morfolojisinde Sıfat-ı müşebbehe ve Mübâlağalı İsm-i fâil Arasındaki Farklar *International Social Sciences Studies Journal*, (e-ISSN:2587-1587) Vol:6, Issue: 55; pp:404-413

Er, Rahmi ve Üyümez Fatma Betül, (Ed.), (2018-2019), Arapça-1,2,3 ve 4, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayını.

Es-Sabuni, Muhammed Ali, Safvetü't Tefasir.

Gür, Enes, (2018), "Yûsuf Sûresi Örneğinde Arap Dilinde Mansûbât", Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Hoyladı, Adnan, (2015), Arapça Dilbilgisi.

Mevdudi, Tefhim'ul Kur'an.

Özalp, Mehmet Sıdık, "Arap Dilinde İ'râb Olgusu", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 28 (2019/1)).

Şen, Ahmet, (2020), "Arap Dilinde Mef'ûller ve Türkçe Cümledeki Karşılıkları", Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi 6/2 (Aralık 2020): 1137-1151.

Uzman Heyet <https://kuran.diyamet.gov.tr/Tefsir/>

Üstün, Ahmed Sedat, (2016), Kur'an Anahtarı.

Yasdıman, Necla, Adım Adım Kur'an Dili, DDY Yayınları.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, Hak Dini Kuran Dili Elmalılı Tefsiri.

Yeşil, Selman, Arap Dilinde İ'lâl Kuralları ve Uygulamalı Örnekleri, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* Cilt: 10, Sayı: 22, Haziran 2019.

Yılmaz, Oktay, (2009), Arapça Dilbilgisine Giriş, Eğitim Yayınları.

<http://kurankelimeleri.com/>

<http://quranarabiclesson.blogspot.com/>

<http://www.ilimtalibi.com>

<http://www.lugatim.com/>

<https://arapcagramer.com/arapca-gramer/>

<https://arapcaterceme.blogspot.com/>

<https://arapdili.emsile.com/>

<https://corpus.quran.com/>

<https://enisesemagonca.blogspot.com/>

<https://fasiharapca.com>

<https://imamhatipogretmeni.wordpress.com/>

<https://islamansiklopedisi.org.tr/>

<https://islamilimleriprogrami.wordpress.com/moduller-ve-dosyalar/>

<https://kurananahtari.com/>

<https://kuranetimoloji.com/>

<https://kuranharitasi.com/kokler.aspx?kok=Abb>

<https://kuranmeali.com/index.php> Farklı meallerden yararlandım

<https://sorularlaislamiyet.com/>

<https://sozluk.gov.tr/>

<https://turkcevearapca.com/>

<https://turkish.aawsat.com/home/article/2141036/me%C5%9Fal-sudeyri/hint-rakamlar%C4%B1na-son-ya%C5%9Fas%C4%B1n-arap-rakamlar%C4%B1>

<https://understandquran.com> Dr. Abdülaziz Abdurrahim'in çalışmaları

<https://www.almaany.com/tr/dict/ar-tr/>

<https://www.arapcadedosu.com/category/arapca-dil-bilgisi/>

<https://www.arapcadersleri.org/>

<https://www.arapcadilbilgisi.com/>

<https://www.arapcakampus.com/arapca-gramer-konulari>

<https://www.arapcaokulu.com>

<https://www.biiznillah.com/arapca>

<https://www.haberler.com/guncel/90-lik-dede-omrunu-fidan-dikmeye-adadi-9783328-haberi/>

<https://www.independent.co.uk/news/arabic-numerals-survey-prejudice-bias-survey-research-civic-science-a8918256.html>

<https://www.islamveihsan.com/>

<https://www.kamusiturki.com/>

<https://www.kuranarapcasi.com/>

<https://www.kuranseferberligi.com/>

<https://www.luggat.com/>

<https://www.malumatfurus.org/serafeddin-sabuncuzadenin-salgin-hastalikta-yapilmasi-gerekenleri-anlattigi-iddia-edilen-sozler/>

<https://www.muallimun.net>

<https://www.nisanyansozluk.com/>

<https://www.samil.ihya.org/>

<https://www.sciencefocus.com/space/could-black-holes-be-portals-to-other-universes>

<https://www.simetrikitap.net/> Prof. Dr. Halis Aydemir

<https://www.siyertv.com>

<https://www.tupbebek.com/blog/embriyo-tutunmasi-implantasyon-2-embriyoya-ait-problemler>

<https://www.youtube.com/watch?v=2-qxZ3lHEAc> Özkan Yaman'ın meal ve hadis çalışmaları

<https://www.youtube.com/watch?v=Pu-8CeK-zQQ> Nouman Ali Khan

ÂYETLERİN İZİNDE KUR'AN'I ANLAMAK

Dr. Erdiñç Tekbaş

Bu kitapta, Türkçe kavramlar ile sade ve anlaşılır bir üslûp kullanılarak, kelimeler arasında etimolojik bağlantılar kurularak ve doğrudan âyetler üzerinden örnekler verilerek konular açıklanmıştır.

BEDELSİZDİR

ISBN 978-6-05-858021-3

9 786058 580213 >